

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

JOG ÉS ÁLLAM • 22. SZÁM

XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója

XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója

2017

Jog és Állam

22. szám

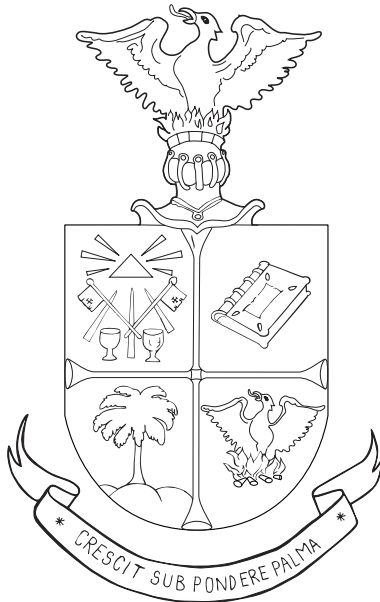
XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója

2017

Szerkesztette:

MISKOLCZI BODNÁR PÉTER

Budapest, 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

A tanulmányokat lektorálták:

Prof. Dr. Domokos Andrea, Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter,
Dr. Móré Sándor, Prof. Dr. Stipta István, Dr. Szuchy Róbert

A Jog és Állam sorozat szerkesztőbizottságának tagjai:

Dr. Homicskó Árpád Olivér (sorozatszerkesztő),
Prof. Dr. Domokos Andrea, Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter,
Dr. Rixer Ádám, Dr. Szuchy Robert, Dr. Törő Csaba

© Szerzők

ISBN 978-963-9808-84-3

ISSN 1787-0607

Kiadja:

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Dr. Törő Csaba, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

ELŐSZÓ	9
BALÁZSY PÉTER <i>Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények elmélete és bírósági gyakorlata .....</i>	11
BERGENDI-RÁCZ DIÁNA <i>Felelősségátzállás CISG és az Incoterms 2010 paritásokratiükreben .....</i>	27
ZOLTÁN BOZSÓ <i>Modification of the Offer under CISG and UCC .....</i>	45
EGRI-KOVÁCS KRISZTIÁN <i>Az alkotmánybíráskodás történeti előzményei .....</i>	53
FÁBRYNÉ KESZLER NIKOLETT <i>Nevelés a büntetés-végrehajtásban .....</i>	67
FODOR BALÁZS GÁBOR <i>Az adócsalás társadalmi és jogi megítélése .....</i>	79
GARAI RENÁTA <i>Családon belüli – kapcsolati erőszakaz elméletben és a gyakorlatban .....</i>	88
GLEICHAUF BOGLÁRKA <i>Ügyvédi kommunikáció az etikai kódex tükrében .....</i>	102
HIDEG MILÁN ISTVÁN <i>A továbbtanuló nagykorú gyermek javára Magyarországon megállapított tartásdíj végrehajtása az Európai Unióban .....</i>	110
KARDOS DÓRA <i>A büntetés-kiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntetőeljárársban .....</i>	119

KISS BETTINA BOGLÁRKA	
<i>A versenytildalmi megállapodás ellenértéke</i>	135
KISS LÁSZLÓ	
<i>A nemzetiségek parlamenti képviseletének sajátos megoldása: a nemzetiségi szószólók intézménye</i>	142
KOPÁCSI ISTVÁN	
<i>A magánjogi és közjogi jogérvényesítés kapcsolata versenyükben</i>	156
KUBISCH KÁROLY	
<i>Gondolatok a Bünszervezetben kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelemtől</i>	166
LEHOCZKI ZÓRA ZSÓFIA	
<i>Az állami részvétellel működő gazdasági társaságok csoportosítási nehézségei</i>	185
LIKTOR ZOLTÁN ATTILA	
<i>A farkashidai egyezés (1490) – Stratégiai mélység a közjog tükrében adalékok a Jagelló-Európa történetéhez</i>	196
LUKÁCSI DÁNIEL CSABA	
<i>A Kormány közhatalmi pozíciója</i>	218
MAKKOS NÁNDOR	
<i>Tudomány, mint hivatás</i>	231
MAKSÓ BIANKA	
<i>Adatvédelmi kihívások a digitális gazdaságban</i>	242
MAKSÓ BIANKA	
<i>A kötelező szervezeti szabályozás (BCR) hazai bevezetéséről</i>	252
MARGITTAY-MÉSZÁROS ÁRPÁD	
<i>A promulgatio problémái a belső jogrendszerben</i>	263
NAGY MELÁNIA	
<i>Radikalizáció az online felületen</i>	273

NAGY PÉTER	
<i>Kölcsönszerződések a felsőbb bírósági döntvények tükrében a dualizmus kezdetén</i>	285
NEMES ZSÓFIA	
<i>Erőszak a családban: a férfi is lehet áldozat</i>	290
OCSKÓ ESZTER	
<i>Az állami immunitás jogalkotással okozott kár esetén</i>	302
PATÓ VIKTÓRIA LILLA	
<i>Nők a bünszervezetekben, különös tekintettel az olaszországi maffiára</i>	312
PORKOLÁB RÉKA	
<i>A védő szerepe az új büntetőeljárás kódex alapján</i>	326
RÁCZ ILDIKÓ	
<i>A robotizáció hatása a munka világra</i>	333
RAINER LILLA	
<i>Az ésszerű időn belüli eljárás követelményének érvényesülése az új Pp. alapján</i>	341
SALVADOR NETO LUIS	
<i>A diplomáciai menedékjog elemzése</i>	354
SCHUBAUER PETRA	
<i>Az elfeledtetéshez való jog a Google-ítélet tükrében</i>	370
SIMON BÁLINT	
<i>Statehood in the modern era - The Definition and Means of Establishing a State</i>	...378
STOLCZ ÁDÁM ZSOLT	
<i>Az Európai Unió hatása a startup finanszírozás jogi kereteire</i>	394
SZABÓ ANDRÁS	
<i>Jóvátétel a büntetés-végrehajtás alatt – lakossági ellenvélemények</i>	411
SZÉL NAPSUGÁR ÁGNES	
<i>A jóhiszeműség elve az új polgári perrendtartásban</i>	422

SZÚTOR VIVIEN	
<i>A humángenetikai vizsgálatok és a tájékoztatáshoz való jog .....</i>	<i>430</i>
SZŰRÖSNÉ TAKÁCS ANDREA	
<i>International Aspects of Restraining Orders .....</i>	<i>438</i>
TARKÓ IZABEL	
<i>A szerződési szabadság érvényesülése a közbeszerzési szerződésekben .....</i>	<i>443</i>

ELŐSZÓ

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara minden évben megrendezi a doktorandusz konferenciát, amelyen egyrészt az Állam- és Jogtudományi doktori Iskola hallgatói, másrészt azok a PhD hallgatók vesznek részt, akik más doktori iskolák doktorandáiként, vagy doktoranduszaiként elfogadják a meghívást. A 2017. évi, immár tizenkettedik konferenciára rekord számú résztvevő érkezett. A közel félszáz előadó hét szekcióban mutatta be kutatásának legújabb eredményeit. Az „Államtudományok”, a „Bűnügyi tudományok” a „Civilisztika I.”, a „Civilisztika II.”, a „Munkajog és szociális jog”, a „Jogtörténet és Jogelmélet” szekciómelléte külön szekciót szerveztek az angol nyelven tartott előadások számára. A konferencia idején is alkalmat adott arra, hogy az előadók számot adjanak a korábbi időszakban folytatott kutató tevékenységük eredményeiről, gyakorolják az előadás felépítését, az időkeretekhez való alkalmazkodást, fokozzák a prezentáció elkészítésében és szemléletesebbé tételében korábban szerzett rutint. A szekcióvezetők tanácsokkal segítették az előadókat és moderálták az előadásokat követő vitát. A hallgatóság tagjai sokszor észrevételeikkel gazdagították az elhangzottakat, és időnként a témához távolabbról kapcsolódó jogintézményekre is ráirányították a figyelmet.

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara külön kötetben jelenti meg a konferencián elhangzott előadások alapján készült, és oktatók által lektorált tanulmányokat. A rövid határidő ellenére 39 szerző tanulmányát tartalmazza az Igazságügyi Minisztériumnak a jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében napvilágot látó kiadványunk. A kötet megjelenését az Igazságügyi Minisztérium IX-Sz/217/2017. sz. támogatása tette lehetővé. Az Állam- és Jogtudományi doktori Iskola nevében ezúton is köszönetünket fejezzük ki a PhD hallgatók kutatási és publikációs tevékenységét segíteni hivatott minisztériumi támogatásért, a szekcióvezetők és lektorok áldozatkész munkájáért, és kívánjuk, hogy a tanulmányok szerzői a jövőben is színvonalas tanulmányok sorával járuljanak hozzá az állam- és jogtudományok műveléséhez.

A szerkesztő

DR. BALÁZSY PÉTER

KÁBITÓSZERREL KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK ELMÉLETE ÉS BÍRÓSÁGI GYAKORLATA

Noha az első, nem büntetőjogi tárgyú, kábítószerrel – pontosabban ópiummal – kapcsolatos rendelet már 1894-ben megjelent, a büntetőjogi szabályozásra még több évtizedet várni kellett: elsőként az 1930. évi XXXVII. törvény vezetett be a magyar jogba ópiummal kapcsolatos rendelkezéseket.¹ Ebben az időszakban még nem okozott különösebb társadalmi problémát a kábítószer-fogyasztás, hiszen az ópiummal jellemzően egy jól körülhatárolható társadalmi réteg élt: a művészek, írók – elegendő Csáth Gézára gondolnunk. Az Ópium című novellájában azt próbálta bizonyítani, hogy az ópium egy különleges lehetőség arra, hogy egy magasabb szinten éljük meg az életünket, ám tragikus életútja a kábítószeresek árnyoldalára mutatott rá. Ehhez hasonló esetek, tragédiák pedig napjainkat is áthatják, sőt a tudomány fejlődése és a globalizáció újabb és újabb kihívás elé állítja mindazokat, akik felveszik a kesztyűt a kábítószeres – és az új pszichoaktív anyagok – elleni küzdelemben. Az egyre kiterjedtebb kábítószerpiacon egyre többféle szer jelenik meg, ami azzal jár együtt, hogy a területet szabályozó jogi normák egyre terebélyesednek, emiatt napjaink jogalkalmazóinak nehezebb dolguk van, mint bármikor korábban.

1. Kriminálpolitika – drogpolitika

Ahhoz, hogy a jogalkalmazás során előforduló kihívások okait feltárjuk, elengedhetetlen, hogy megismerjük az egyes bűnügyi tudományok kutatásait, eredményeit, ezért szükséges némi kriminálpolitikai alapvetésre kitérni. Szabó Dénes szerint a kriminológia és a kriminálpolitika kapcsolatában előbbi a „van”, míg utóbbi a „legyen” tudománya: a kriminológia szolgáltatja azokat a tudományos ismereteket, amelyek alapján a megfelelő kriminálpolitika kialakítható.² A kriminálpolitika a büntetőjog-tudományán keresztül nyer normatív formát, azaz a jogalkotó azt jogszabályba foglalja. Itt kapcsolódik a láncolatba a jogalkalmazás, amelynek során megtörténik az absztrakt jogszabályok szubszumálása.

Ha a kábítószerrel kapcsolatos büntetőjogi tényállásokat vizsgáljuk, elsősorban a rendszerváltást követő kriminálpolitika izgalmas, tekintettel arra, hogy a rendszerváltást megelőzően hazánkban alig-alig fordult elő kábítószer. Lévai Miklós 1980 és

1 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-Orac, Budapest, 2012.(121-122. pp.)

2 SZABÓ Dénes: *Kriminológia és kriminálpolitika.* Gondolat, Budapest, 1981.(152. p.)

1989 között a négy legnagyobb, kábítószerrel és más hasonló szerekkel élő személyek kezelését végző magyarországi egészségügyi intézményben végzett kutatásokat. Az ott kezelt – rendszeresen fogyasztó – személyek 39,5%-a szerves oldószert, 23,3%-uk gyógyszert fogyasztott, és csak 2,7%-uk élt a hagyományos értelemben vett kábítószerrel.³ A hagyományos kábítószer hiánya elsősorban a határok zártságában, a nyugatra történő kiutazás korlátozásában, illetve a szigorú határellenőrzésekben keresendő, de gátló tényező volt az is, hogy a forint nem volt konvertibilis a nyugati valutákkal. Nem volt jelen hazánkban a határokon átnyúló vagy a szervezetbűnözés, mindez pedig előfeltétele a kábítószer-bűnözés kialakulásának, hiszen a kábítószer jellemzően – napjainkban is – külföldről érkeznek hazánkba. Ez alól egy jelentős kivétel van, a marihuána, ugyanis a hazai keresletet manapság nagyrészt hazai termesztésből elégítik ki. A közepesen kemény kábítószer (mint például az LSD vagy a metanfetamin) többségében európai forrásból, míg a kemény drogok (mint például a kokain, heroin) dél-amerikai, ázsiai forrásból származnak.

Domokos Andrea a rendszerváltást követő kriminálpolitikával kapcsolatban kiemeli, hogy az az aktuálpolitika részévé vált, gyakorta volt megfigyelhető az átgondolatlan szabályozás a felkapott területeken. A négyévenkénti kormányváltás nem kedvezett az egységes kriminálpolitika kialakításának, megszakította annak folytonosságát.⁴ Ez a folyamat halmozottan igaz volt hazánk drogpolitikájára is.

Az, hogy egy állam melyik drogpolitikát választja, sok tényezőtől függ. Meghatározhatja a parlamenti többség: ha egy liberálisabb nézeteket képviselő párt, koalíció kerül többségbe, akkor nagyobb az esélye annak, hogy a drogpolitikák közül is a liberálisabb irányzatok kerülnek előtérbe – konzervatív pártok esetén pedig éppen fordítva. Szintén fontos lehet a társadalom értékítélete: mit tekint a többség deviáns magatartásnak. Ha a többség elfogadja a könnyűdrogok használatát, az előbb-utóbb le fog képeződni a jogalkotásban is, tehát legálissá válnak ezek a kábítószer. A rendelkezésre álló források is befolyásolják a drogpolitikát: ha nincs elegendő pénz a különböző gyógyító, kezelő, elterelő intézkedések kialakítására, az ehhez szükséges intézményrendszer létrehozására és fenntartására, akkor valószínű, hogy inkább büntetőjogi eszközökkel fog élni a jogalkotó, hiszen a büntetés-végrehajtási intézmények rendelkezésre állnak, jelentősebb tőkét nem kell investálni ezek fejlesztésébe, létrehozásába, ami persze függ az aktuális kihasználtságtól is. A nemzetközi jogi kötelezettségek szintén megköthetik a jogalkotó kezét, vagy legalábbis behatárolják a mozgásterét. Előfordulhatnak olyan élethelyzetek is (pl. a közbiztonság jelentős romlása, kábítószer-maffia „háborúk” kialakulása, terrorizmus elleni küzdelem), amelyek lépésre kényszerítik a törvényhozót: hatásosabb fellépés válik tehát szükségessé. Még az egyházak befolyásának mértéke is meghatározó lehet – gondoljunk csak arra, hogy számos arab államban vallási okokból

3 LÉVAI Miklós: A kábítószerrel visszaélés és a bűnözés összefüggései egy empirikus vizsgálat alapján. *Alkohológia*, 1991/3-4. szám. (15-30. pp.)

4 DOMOKOS Andrea: A büntetőpolitika, In.: Busch Béla (szerk.): *Büntetőjog – Általános Rész: Ötödik, hatályosított kiadás*. Budapest: HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2010. (72-84. pp.)

még az alkoholfogyasztás is tiltott, vagy legalábbis nagyon szigorú keretek közé van szorítva. A felsorolás tehát nem kimerítő, csupán arra szerettem volna rámutatni, hogy milyen sokféle tényező határozhatja meg egy nemzet drogpolitikáját.

Klasszikusan kriminalizációs és medikalizációs modellt különböztetünk meg. Az előbbi a kábítószer-probléma megoldását a büntetőjogi szankciókban látja, ezért az igazságszolgáltatásban részt vevő szerveket, személyeket helyezi a középpontba. A kábítószer-fogyasztó személy bűnözőként jelenik meg. Ezzel szemben a másik modellt a gyógyító kezelések fontosságát hangsúlyozza, ennek megfelelően a témát orvosi szempontból közelíti meg: az egészségügyi intézmények tudnak a leghatékonyabban fellépni a drogfogyasztással szemben. A kábítószer-fogyasztó itt nem bűnöző, hanem beteg.⁵

Mindkét modell az Egyesült Államokban alakult ki. A XIX. század végén az egyes államok – tehát nem szövetségi szinten – kezdték szabályozni a kábítószer-fogyasztást. Rác Zoltán arra mutat rá, hogy ezek a szabályok valójában nem is elsősorban a kábítószer-használatot igyekeztek kordában tartani, hanem sokkal inkább egyes kisebbségek ellen irányultak – pl. az ópium-használó kínaiak ellen. Később persze ez a funkció a háttérbe szorult, de a kriminalizációs modell meghatározó maradt egészen az 1900-as évek második feléig. Az 1960-as évektől kezdték el a kábítószer-függőséget betegségként definiálni, innentől beszélhetünk a medikalizációs modellről.⁶

A kriminalizációs modell, vagy más néven büntetőjogi modell szerint a kábítószer-fogyasztás (és természetesen az egyéb magatartások is, így pl. a terjesztés) deviáns magatartás, ami veszélyezteti a társadalom rendjét, azaz a társadalomra veszélyesség okán üldözendő bűncselekmény. Ezen belül is kétféle irányzat létezik, az egyik az egyén felelősségét hangsúlyozza a függőség kialakulásában (punitív irányzat), a másik pedig a társadalom felelősségét helyezi előtérbe, vagyis a kábítószerekhez való hozzáférhetőségben véli felfedezni a problémát (feltételek nélkül tiltó irányzat). Ez előbbinél az egyén büntetése a legfontosabb, az utóbbinál pedig a hozzáférés megakadályozása a kiemelt feladat.⁷

A medikalizációs modell vagy másképpen betegség modell esetében is léteznek további irányzatok, így például pszichológiai, biológiai, pszichiátriai – ezek a „drogfogyasztás okainak megítélésében és a drogfüggők orvosi kezelésének kérdésében térnek el egymástól.”⁸ Ez esetben a hangsúly a kezelésre, megelőzésre helyeződik, míg a kábítószer-fogyasztót voltaképpen áldozatnak tekintik. A megoldás nem a büntetőjogi szankciókban rejlik, hanem magát a problémát kell megszüntetni, azaz a függőséget kell kezelni.

---

5 RITTER Ildikó: Drogpolitikai modellek. In.: Ritter Ildikó (szerk.): *Tanulmányok a kábítószer-problémáról*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém, 2001.(31-33. pp.)

6 RÁCZ Zoltán: Drogp problémák: a szenvedélybetegségtől az ártalomcsökkentésig. In.: RÁCZ Zoltán (szerk.): *Drog és társadalom. Az addikció mintázatai*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002.(10-12. pp.)

7 RITTER Ildikó, 2001.(32-33 pp.)

8 RITTER Ildikó, 2001. (32. p.)

A magyar szabályozás a rendszerváltást megelőzően, és azt követően is 1993-ig tisztán a kriminalizációs modellt követte. Az igazi nyitás a medikalizációs modell felé 1993-ban történt meg, ekkor jelent meg az 1978. évi Btk.-ban az elterelés intézménye, mint büntethetőséget megszüntető ok.⁹ Tág körben tette lehetővé, hogy a kábítószer-fogyasztók éljenek a kábítószer-függőséget megelőző, gyógyító kezeléssel. Ugyanakkor a magyar jog természetesen nem fordult el teljes mértékben a büntetőjogi eszközöktől sem, ezért a fentebb felvázolt klasszikus felosztás helyett más megközelítéssel lehet pontosabban jellemezni a rendszerváltozást követő hazai drogpolitikát.

Lévai Miklós az 1990-es években a következő három nagy kategóriát állította fel a drogpolitikák terén: a nulla tolerancia, a kompromisszumos és a normalizáló modell.¹⁰ A felosztás előnye, hogy immáron lehetővé teszi a két klasszikus irányzat közötti fokozatok jobb szemléltetését. Abból indul ki, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmény, a kriminalizáció mindegyiknél jelen van: a különbség ezek alkalmazásában rejlik, vagyis hogy milyen széles körben büntetjük a kábítószer-használatot. Megfordítva: mennyire enged teret egy állam annak, hogy büntetés helyett más eszközökkel lépünk fel a drogfogyasztókkal szemben.

Az 1978. évi Btk. 1993-ban lezajlott módosítása nyomán hazánk a kompromisszumos modellre tért át. Eszerint elsődleges cél a gyógyítás, és nem a büntetés. A rendészeti szervek feladata a kínálat csökkentése, míg a kereslet csökkentése esetén inkább csak kisegítő szerepük van, ugyanis e körben az egészségügyi intézmények, illetőleg a prevenciós intézkedések a meghatározóak.¹¹

Alig öt esztendő elteltével, 1998-ban újabb fordulat következett be a magyar drogpolitikában. Ez az úgynevezett nulla tolerancia modell, amielsősorban büntetőjogi, rendészeti eszközökkel lép fel a fogyasztókkal szemben, alapvetően a szigor jellemzi. Az 1998-as Btk. módosítást heves viták fogadták, és általánosságban elmondható, hogy visszalépést jelentett a kriminalizáció irányába, ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy ez nem az a nulla tolerancia, ami 1993 előtt jellemezte hazánkat: ahhoz képest enyhébb volt a szabályozás, hiszen a medikalizációt nem vetette el teljes mértékben, csupán beszűkítette azt.

2003-ban ismét módosult a hazai szabályozás, visszatértünk a kompromisszumos modellre. Ezt követően viszonylagos nyugalom következett a kábítószer-politikában, ami részben a designerdrogok feltűnésének tudható be.

Érdemes röviden említést tenni a harmadik irányról, a normalizációs modellről. Lényege, hogy különbséget tesz kemény drogok és a könnyű drogok (kannabisz-származékok) között. Ez utóbbiak fogyasztásával kapcsolatban nem tartalmaz tilalmakat.

---

9 A szabályokat az 1993. évi XVII. törvény iktatta be.

10 LÉVAI Miklós: Az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina, Budapest, 1999. (252-254. pp.)

11 LÉVAI Miklós, 1999. (253. p.)

Szokás ezt „holland-modellnek” is nevezni.¹² Hazánkra ez a drogpolitika sem most, sem korábban nem volt jellemző, hiszen a magyar társadalom alapvetően elutasító a kábítószerekkel szemben. Egy felmérés során a kutatás szervezői arra voltak kíváncsiak, hogy melyik az a csoport, amelyiket a megkérdezettek a legkevésbé látnának szívesen szomszédjukként. A válaszadók a legelutasítóbbak a kábítószerfüggő személyekkel szemben voltak (64%), megelőzve egyebek mellett a büntetett előéletű személyek körét is.¹³ Ebből fakadóan a jövőben sem igazán várható, hogy ez a drogpolitika teret nyerne hazánkban.

A kétezres évekre a kriminálpolitikai kutatások új modelleket vázoltak fel. Lévy Miklós a prohibíció, legalizáció, ártalomcsökkentés irányzatát különböztette meg. A proibicionista modell lényege, hogy az élvezeti célú drogfogyasztást, valamint a hozzá kapcsolódó cselekményeket tiltani kell, a kábítószer felhasználása kizárólag orvosi és tudományos céllal fogadható el. Cél a kínálat és a kereslet csökkentése.¹⁴ A modellnek két további irányzata ismeretes. A radikális megoldás elsősorban büntetőjogi és rendészeti eszközökkel operál, és a legalizáció minden formáját elutasítja. A kábítószer és a bűnözés között szoros kapcsolatot feltételez. A racionális megközelítés szerint a bűnözés és a kábítószer nem minden esetben kapcsolódik össze, ennek megfelelően kell alkalmazni a medikalizációs és a kriminalizációs következményeket.¹⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) drogpolitikája a proibicionista modell elveit követi, azzal, hogy az ártalomcsökkentés is belevegyül a hazai drogpolitikába – erre később térek ki.

A legalizációs drogpolitika alapja a szabadságjogokban rejlik: mindenkinek jogában áll eldönteni, hogy kíván-e élni drogokkal, vagy sem. Ennek megfelelően a könnyűdrogok legalizálása mellett érvelnek azok, akik ezt az irányzatot képviselik.

	Prohibicionista drogpolitika	Legalizációs drogpolitika
Droghasználó	passzív áldozat – beteg/bűnöző	aktív döntéshozó – emberi jogai vannak, ami alapján dönthet
Alapja	a közösség védelme	egyén felelőssége
Könnyű/kemény drogok	nem tesz különbséget	különbségtétel (könnyű drogok legalizálása)
Társadalom	drogmentes társadalom	együttélés a drogokkal

1.ábra: A proibicionista és legalizációs drogpolitika.¹⁶

12 RITTER Ildikó, 2001.(35-36. pp.)

13 European Values Study 2008 adatbázisa alapján. <http://www.europeanvaluesstudy.eu> (letöltve: 2017. december 1. napján)

14 LÉVAY Miklós – RITTER Ildikó: Az alkoholfogyasztás, a kábítószer-probléma és a bűnözés összefüggései. In.: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.(545-546. pp.)

15 LÉVAY Miklós: Paternalizmus és jogbizonytalanság, *Fundamentum*, 2005/1. szám(86-98. pp.)

16 RÁCZ József: Ártalomcsökkentő drogpolitika. *Magyar Tudomány*, 2005/8. szám(1010-1016.

Érdemes végezetül kitérni az ártalomcsökkentő drogpolitikára is. Számos szerző e modellt a fentebb felsoroltakkal versengő modellként jellemzi, véleményem szerint azonban inkább járulékos modelltől van szó: az ártalomcsökkentő modell bevezetése nem zárja ki más modellek alkalmazását. Ennek oka, hogy az ártalomcsökkentő modell alapjaiban különbözik az előzőektől: a fenti irányzatok célja a kábítószer-bűnözés felszámolása, vagyis abban hasonlítanak, hogy valamilyen megoldást keresnek a kábítószer-fogyasztás megszüntetésére. Magát a „drogozást” egyik irányzat sem tűri meg, a megfékezésére azonban más módot találnak hatásosnak. Ezzel szemben az ártalomcsökkentő modell a realitások talaján áll: nincsen olyan hatásos kriminalizációs vagy medikalizációs intézkedés, ami teljes egészében vissza tudná szorítani a kábítószer-fogyasztást. Mindig lesznek drogfogyasztók, ami veszélyt jelent mind a társadalomra, mind pedig a fogyasztóra nézve. Ezt a veszélyt, ezt az ártalmat csökkenteni kell – ebben áll ártalomcsökkentő modell lényege. Ha valaki drogokat használ, azt legalább úgy tegye, hogy azzal a legkevesebb kárt okozza – egyéni és társadalmi szinten egyaránt. Az ártalomcsökkentő modell tehát nem feltétlenül zárja ki más modellek párhuzamos alkalmazását.

Ez a drogpolitika – a korábbiakkal ellentétben – Nyugat-Európából indult ki az 1980-as években. Az Egyesült Államokra nem is jellemző ez a modell, hiszen az ártalomcsökkentést gyakorta összemossák a legalizációval, ami így sokakból ellenérzéseket vált ki.¹⁷

Ritter Ildikó az ártalomcsökkentő programok három kategóriáját különbözteti meg:

- közösségi alapú elérési programok,
- túcsere,
- helyettesítő kábítószerrel történő kezelések.¹⁸

A közösségi elérési programok lényege, hogy a kábítószer-fogyasztókat olyan helyen keresik meg, ahol ők élnek, járnak-kelnek.¹⁹ Hatásossága abban rejlik, hogy így nagyobb valószínűséggel érnek célra ezek az akciók, másfelől nagyobb tömegeket tudnak megszólítani, ami nyilvánvaló költséghatékonysággal is jár. Igazán akkor lehet eredményes, ha a másik két csoporthoz kapcsolódva alkalmazzuk.

A túcsere program a legismertebb mindközül. A kábítószerkeletet többféle módon is a szervezetbe lehet juttatni, ám ezek közül az injekciós módszer a legveszélyesebb. Ha a fogyasztó több alkalommal is használja ugyanazt a fecskendőt, netán többen használják ugyanazt a tűt, az rendkívül fertőzésveszélyes.

---

pp.) alapján saját szerkesztés

17 BÓHM Júlia: A droghasználat modelljei és szabályozásának elvei. In.: Bíró Judit (szerk.): *Biopolitika – Drogpreevenció. Tanulmányok a kábítószer-fogyasztás megelőzéséről*. L'Harmattan, Budapest, 2006. (35-45. pp.)

18 RITTER Ildikó, 2001. (39. p.)

19 RÁCZ József, 2005. (1013. p.)

Magyarországon 2016-ban 30 szervezet vett részt a túcsere programban, és több mint 171 ezer fecskendőt osztottak ki, a hozott és gyűjtött fecskendők száma pedig meghaladta a 112 ezret.²⁰

A harmadik csoport a helyettesítő kezelések programja, ami történhet például metadonnal. A metadon egy olyan szintetikus opiát, amely alkalmas arra, hogy a függőség okozta elvonási tüneteket megszüntesse.²¹ Ez esetben arról van szó, hogy az illegális, ellenőrizetlen minőségű, ezáltal veszélyes kábítószer helyett legális és jó minőségű anyagokkal látják el a drogfüggő személyeket. Ezzel csökken a bűnözés, és az egészséget is kevésbé veszélyezteti. Lehet ez az első lépés a leszokás irányába is, hiszen az adagok jól megtervezett, fokozatos csökkentésével a drogok iránti éhség is csökkenhet.

E program Magyarországon is működik, 2015-ben 669 személy részesült ilyen kezeléseken.²²

Több államban alkalmazott ártalomcsökkentő módszer továbbá az ún. belövő szobák létesítése. Ezek a szobák arra szolgálnak, hogy orvosi felügyelet mellett legyen lehetőség a drogok használatára. A kábítószereket a fogyasztók maguk szerzik be. Ezzel a módszerrel szemben nagyobb ellenállás alakult ki, mint az előbbieken ismertetett megoldások esetén, ezért számos állam elveti, vagy akár tiltja a belövő szobák létrehozását. Jelenleg Magyarország is ezen az úton jár.²³

Ami hazánk 2013 és 2020 közötti drogellenes stratégiáját²⁴ illeti, az ártalomcsökkentés továbbra is fontos szerepet kap. Részletekbe a stratégia nem bocsátkozik, de például a túcsere programról és a helyettesítő drogokkal történő kezeléssel említést tesz.

A rendszerváltást követő gyors kábítószer-politikai változások igencsak megnehezítették a jogalkalmazók munkáját, ennél azonban nagyobb probléma, hogy az ilyen rapszodikus módosítások mellett – láthattuk, ötévente új drogpolitikát ültetett jogi normába a jogalkotó – nem lehet megalapozott következtetéseket levonni az egyes politikák sikerét vagy kudarcát illetően. Ha őszinték akarunk lenni, akkor kijelenthetjük, hogy a rendszerváltást követően ébredező magyar drogpolitika első 15-20 éve teljes kudarcnak bizonyult.

Az utóbbi néhány évben nyugodni látszik a drogpolitika terén az útkeresés. A Btk. hatálybalépése nyomán ugyan újfent történt némi módosítás a kábítószer-politikát illetően, azonban ez nem volt olyan léptékű, mint a korábbi időszak változásai.

A Btk. hatálybalépése nyomán a kábítószerekkel kapcsolatos tényállások körében a legtöbb kritika az elterelés intézményének reformját érte. Tényszerűen megállapítható a két büntető törvénykönyv összevetése nyomán, hogy a hatályos kódex szűkítette az elterelésben

20 2017-es éves jelentés (2016-os adatok) az EMCDDA számára, Nemzeti Drog Fókuszpont, 2017. (112. p.) http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_Jelentes_2017.pdf (letöltve: 2017. december 1. napján)

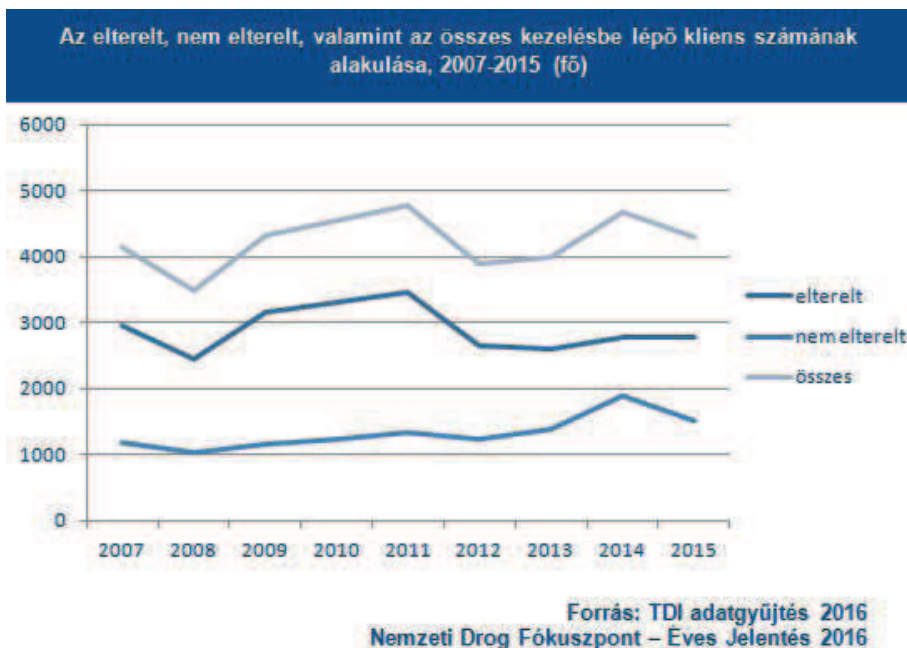
21 DEMETROVICS Zsolt – BALÁZS Hedvig: Drogosok. In.: Gelsei Gergő – Gergely Vera – Horváth Vera – Rác Márton (szerk.): *A láthatatlanság vége, társadalomismereti szöveggyűjtemény*. Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért, Budapest, 2004.(138. p.)

22 2017-es éves jelentés (2016-os adatok) az EMCDDA számára, 2017.(81-82. pp.)

23 RÁCZ József, 2005. (1014. p.)

24 80/2013. (X. 16.) OGY határozat a Nemzeti Drogellenes Stratégiáról 2013–2020

részt vevő személyek körét, kikerültek ugyanis a rendelkezések közül a kábítószerfüggő személyekre vonatkozó szabályok. A kritikusok úgy vélték, hogy sokan ki fognak esni a szigorított szabályok közé szorított elterelés lehetőségéből. Öt évvel a Btk. hatálybalépését követően azonban úgy tűnik, hogy ezen aggodalmak alaptalannak bizonyultak. Az alábbi diagram a kábítószer-probléma kezelésében részt vevő személyek számát szemlélteti.

2. ábra: Az elterelésben részt vevő személyek száma 2007-2015 között.²⁵

A fenti ábrából kitűnik, hogy számottevő változás nem következett be az elterelések számában. Ahhoz azonban, hogy teljes képet kapjunk, szükséges annak vizsgálata is, hogy az elmúlt időszakban miképpen alakult a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények száma, ugyanis ha a bűncselekmények száma emelkedne, az azt jelentené, hogy arányaiban kevesebb személy tudna részt venni az elterelésben. A következő táblázat a kábítószerrel kapcsolatban regisztrált bűncselekmények számát szemlélteti.

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.781	5.982	5.214	5.445	6.159	6.059	6.032

3. ábra: A regisztrált kábítószerrel összefüggő bűncselekmények száma 2010-2016 között.²⁶

25 Forrás: <http://drogfokuszpont.hu/szakteruleteink/kezeles-ellatas/kezeles-ellatas-tenyek-es-szamok/> (letöltve: 2017. december 1.)

26 Forrás: Bűnözés és igazságszolgáltatás 2007-2016., Legfőbb Ügyészség, 2017. <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok264.pdf> (letöltve: 2017. december 1.)

Bár 2012-2013 környékén volt némi visszaesés a regisztrált bűncselekmények számában, összességében megállapítható, hogy a 6.000 körüli szám tekinthető átlagos értéknek. Tehát a bűncselekmények száma nem ugrott meg számottevően, azaz a statisztikai adatokból nem mutatható ki, hogy az elterelés lehetőségéből tömegek estek volna ki.

2. A fordulat: a designer drogok megjelenése

A designer drogok a kétezres évek vége felé kezdtek elterjedni hazánkban. Ezen drogok veszélyessége elsősorban abból fakad, hogy rendkívül olcsók, könnyen előállíthatók, ebből fakadóan könnyen hozzáférhetőek, ugyanakkor a hatásaival sem a készítők, sem a fogyasztók, sőt egy-egy ismeretlen anyag esetében még a szakemberek sincsenek tisztában. Ezek a szerek jóval olcsóbbak, mint az egyébként legolcsóbb hagyományos kábítószernek számító marihuána, ugyanakkor erősebb – és persze kiszámíthatatlanabb – a hatásuk. Emiatt pont az anyagilag kiszolgáltatottabb személyek a legveszélyeztetettebbek, hiszen egy liter tej és egy kiló kenyér árából már meg lehet vásárolni egy adag (egy pakk) új pszichoaktív anyagot.

Az Európai Unió tagállamai háromféle szabályozást alkalmaznak az új pszichoaktív anyagok esetén: (1) egyedi szabályozás (szerenként ismétlődő listára vétel); (2) analóg szabályozás (hasonló kémiai struktúrájú szerek listára vétele); (3) generikus szabályozás (vegyületsoportok listára vétele).²⁷ Magyarország a generikus szabályozást választotta, amellyel viszonylag eredményesen fel lehet lépni a folyamatosan változó összetevőjű szerekkel szemben, ezzel együtt napjainkban is számtalan olyan vegyület jelenik meg a piacon, amely a szakemberek előtt korábban nem volt ismert. Mindez a lista folyamatos kiegészítésének szükségességét vonja maga után. Ez az állandó változás nagy kihívás elé állítja a jogalkalmazókat.

Azért, hogy a lista gyorsan kiegészíthető legyen a fel-felbukkanó új vegyületekkel, rendeleti szinten került elhelyezésre. Előbb a 66/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet ún. „C” listája tartalmazta az érintett vegyületsoportokat, ez a lista azonban 2015. január 1-je óta már nincs hatályban. Helyette az új pszichoaktív anyaggá minősített anyagokról vagy vegyületsoportokról szóló 55/2014. (XII. 30.) EMMI rendelet 1. melléklete irányadó. Jól szemlélteti a változások nyomán követhetőségének nehézségét az, hogy a piacon elérhető két legjelentősebb Btk. kommentár a mai napig a kormányrendeletre hivatkozik hatályos jogszabályként, jóllehet, mindkettőnek van 2015. január 1-jét követő kiadása.

Mivel sokféle szerről van szó, szinte lehetetlen azt fejbentartani, hogy melyik mikortól számít új pszichoaktív anyagnak vagy kábítószernek, ezért az időbeli hatály vizsgálata felértékelődik, gyakorlatilag minden ügyben egyenként kell ellenőrizni az időpontokat, sőt akár egy-egy ügyön belül is eltérések lehetnek, ha több elkövetési időpont képezi a nyomozás vagy a vád tárgyát.

Ritter Ildikó 2015-ben az új pszichoaktív anyaggal visszaélés tárgyában végzett kutatásában azt tapasztalta, hogy a vizsgált esetek 8,4%-ban nem lett volna helye az

27 LÉVAY Miklós – RITTER Ildikó, 2016. (535. p.)

eljárás lefolytatásának. Több esetben fordult elő, hogy az elkövetéskor az adott új pszichoaktív anyag nem szerepelt a listán, azaz nem volt büntetendő, míg más esetekben – 2014. január 1. napját megelőző elkövetésről van szó – olyan elkövetési magatartások tekintetében folyt az eljárás (megszerzés, tartás), amely abban az időszakban még nem volt büntetendő. Az esetek többségében lefolytatták ezeket az eljárásokat, amelyek nagyjából eltereléssel végződtek, kisebb részben azonban vádemelésre is sor került. Ezekben az ügyekben sem a nyomozóhatóság, sem az ügyészség, de néhány esetben még a bíróság sem észlelte a hibát. Kiemelendő az is, hogy az esetek egy részében még védő is eljárta.²⁸ Az ilyen hibák elkerülése – és a munka megkönnyítése – érdekében célszerű a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (a továbbiakban: NSZKK) által elkészített, designer drogokra vonatkozó folyamatosan frissülő segédanyagát használni.²⁹

A másik nehézséget az jelenti, hogy még az új pszichoaktív anyaggal visszaélés tényállása is igen gyakran változott – jellemzően gyarapodott – az elmúlt években. Kevésbé tudományos, de annál szemléletesebb adat: az új pszichoaktív anyaggal visszaélés Btk.-ba történő beépülése óta eltelt alig öt év alatt terjedelmét tekintve több mint huszonkétszeresére hízott a tényállás szövege.

3. A kábítószer mennyiségének meghatározása

Érdemes a kábítószer mennyiségének meghatározására is kitérni röviden, ugyanis még mindig felfedezhető némi bizonytalanság e téren. A kiindulópont a tiszta hatóanyag tartalom. A szakirodalomban nem igazán találunk rá definíciót, pedig joghallgatóként első hallásra nem volt annyira evidens ez a fogalom. Lényege abban áll, hogy a kábítószer szinte sosem tisztán értékesítik, hanem felütőanyagokkal hígítják (pl. cukor, tejpor, de gyakran előfordul fogyasztásra nem alkalmas anyagok jelenléte is), elsősorban a mennyiség növelése, illetve a hatás fokozása érdekében (pl. gyógyszerekkel). Az elkövető felelősségét csak annyiban lehet megállapítani, amilyen arányban az adott anyag ténylegesen kábítószer tartalmaz.

Lefoglalt kábítószer esetén a tiszta hatóanyag tartalom megállapítása szakkérdés: vegyészszakértőt vagy botanikus szakértőt kell kirendelni.³⁰ Fontos megemlíteni, hogy a kannabisz növény ez alól kivételt jelent, ugyanis ebben az esetben a jogalkotó nem a tiszta hatóanyag tartalom száma alapján minősít, hanem a növényegyedek

---

28 RITTER Ildikó: *A kábítószerpiac új kihívásai, figyelemmel az új pszichoaktív anyagok elterjedésére – Kutatási beszámoló.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. (75-76. pp.) http://www.o.kri.hu/images/stories/kutatok/ritterildiko/a_kabitoszerpiac_uj_kihivasai_kutjel_2015.pdf (letöltve: 2017. december 1.) A lista folyamatosan frissül, ezért nem célszerű azt lementeni, érdemes minden alkalommal a honlapot felkeresni (például könyvjelzők használatával).

29 http://nszkk.gov.hu/content/droghelyzet/jogi-segedletek/designer_jogi_lista_20171123.pdf(letöltve: 2017. december 1.)

30 57/2007. BK vélemény II. 5. c) pont.

száma szerint.³¹ A növényegyedek meghatározása nem szakkérdés, ha azonban abban merül fel kétség, hogy az adott növény kannabisz-e, akkor botanikus szakértőt kell kirendelni. Mindenesetre a tiszta hatóanyag tartalom vizsgálatának nincsen helye, ha pedig mégis szakvélemény kerül e tárgykörben beszerzésre, annak költsége az állam terhén fog maradni.³² Mindez azonban csak az élő növényegyedekre vonatkozik, a már feldolgozott kannabisz esetén az általános szabályok irányadók.

A meg nem lévő kábítószer mennyiségének, tiszta hatóanyag tartalmának megállapítása nem szakértői, hanem bizonyítási kérdés.³³ Az elfogyasztott kábítószerek esetén – a kábítószer fajtáját illetően – toxikológus szakértő igénybevétele szükséges. A bírói gyakorlat ezekben az esetekben a tiszta hatóanyag tartamot az NSZKK segédlete³⁴ alapján határozza meg.

Nemrég az Alkotmánybíróság is foglalkozott a kábítószer tömegének, mennyiségének kérdésével. Dióhéjban összefoglalva, az indítványozó bírák azt sérelmezték, hogy a jogalkotó egyes kábítószerek esetén nem határoz meg konkrét számszerűsített mennyiséget a minősítéshez, hanem a hozzá nem szokott fogyasztó átlagos hatásos adagjához viszonyít.³⁵ Ez kiszámíthatatlan jogalkalmazáshoz vezet. E fogalmak tartalma az egyes ügyekben orvosszakértő kirendelésével határozható meg, azonban a szakértők körében is bizonytalanság uralkodik, módszertani útmutató hiányában a fogyasztók által, weboldalakon megosztott információkból indulnak ki.

Az Alkotmánybíróság az indítványt nem találta megalapozottnak. Indokolásában utalt arra, hogy a szabályozás módszerétől függően szakértő bevonása mindenképpen szükséges, ugyanakkor a mennyiségfogalom értelmezését végső soron mindig a bíróságok végzik el. Az „átlagos hatásos adag” az adott szer lehetséges felhasználási módjait számba vevő, átlagos testfelépítésű személyre gyakorolt hatást a maga absztraktságában meghatározó mérce, amely éppen ezáltal biztosítja az egységes elbírálási szempontokat minden ügyben.³⁶

Az emberben némi hiányérzet marad, amikor ezt az AB határozatot olvassa, mintha nem kapott volna minden kérdésre választ. A Btk.-ban számos fogalom nincs definiálva, ami önmagában nem probléma, hiszen megtölti azokat tartalommal a gyakorlat. Én abban sem látok problémát, hogy ezek a fogalom-meghatározások kötelező érvennyel nem rendelkeznek. Jelen esetben a probléma abból fakad, hogy ezekkel a fogalmakkal a szakértők nem tudnak mit kezdeni. Nem tisztem megállapítani, hogy ennek mi az oka, de általánosságban fakadhat a meghatározás hiányából, abból, hogy maga a fogalom rossz, vagy abból is, hogy a szakértők nem eléggé felkészültek. Úgy érzem, hogy ezzel

---

31 Vö. Btk.461. § (2) bekezdés.

32 Vö. a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 338. § (2) bekezdése.

33 57/2007. BK vélemény II. 5. c) pont.

34 Elérhető: http://nzszzk.gov.hu/content/droghelyzet/hatoanyagtartalom/hatoanyagkoncentracio_1998_2016.pdf (letöltve: 2017. december 1.)

35 Vö. Btk. 461. § (4) bekezdés.

36 Az Alkotmánybíróság III/668/2017. számú határozata.

a kérdéssel nem foglalkozott az Alkotmánybíróság. Lezárta a problémát azzal, hogy a fogalom értelmezéséről végső soron a bíróság dönt, ami kétségtelenül igaz, de ha egyszer a szakértők nem tudnak megnyugtató választ adni ezekre a fogalmakra, illetve ezen fogalmak alapján a szakkérdésre, akkor mire alapozva döntsön a bíró a fogalmak meghatározásáról, azok kitöltéséről, aki pontosan amiatt vette igénybe a szakértő segítségét, mert a szükséges kompetenciákkal nem rendelkezik, hiszen szakkérdésről beszélünk.

Célszerűbb lenne, ha minden kábítószerhez számszerűsített mennyiséget rendelne a jogalkotó. Hozzá kell tenni, hogy folyamatban van egy kodifikáció, amely a lista kibővítésére irányul, ezáltal remélhetőleg sikerül megnyugtatóan rendezni a kérdést. Másfelől pedig sajnálatos, hogy új módszertani levelek kiadására, a meglévők hatályosítására nem kerül sor, mert e tárgykörben is célravezető lenne egy módszertani levél kiadása.

4. A bizonyítás egyes kérdései

Mivel a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények bizonyítási nehézségeinek teljes körű elemzése – gondoljunk csak az egyes elkövetési magatartások elhatárolására – jóval meghaladná e tanulmány kereteit, ezért a teljesség igénye nélkül néhány fontosabb szempontra térek ki.

Míg a kábítószer birtoklása tényállás kapcsán gyakori a terhelti beismerés – ebben igen erős motivációt jelent az elterelés igénybevételének lehetősége –, addig a kábítószer-kereskedelemmel meggyanúsított, megvádolt terheltek esetén a beismerés igen ritka. A legfőbb céljuk természetesen a felmentés, de ha erre nem mutatkozik esély, még mindig meg lehet próbálni azt elérni, hogy a cselekményüket birtoklásként minősítse a bíróság, hiszen azt a jogalkotó jóval enyhébben rendeli büntetni. Kereskedelem esetén az egyik legfőbb bizonyítási eszköz azon tanúk vallomása lehet, akik a terhelttől kábítószerrel vásároltak – a tanúbizonyítás nehézségeire a későbbiekben még kitérek. Hiba, ha a nyomozást elkapkodják, és azelőtt beavatkozik a nyomozóhatóság, mielőtt a kábítószer az elkövető átadná, vagy legalábbis megkísérelné, hiszen így fontos tanúvallomásoktól esik el a vád.

A gyakorlat kimunkálta azokat a szempontokat, amelyek a birtoklás és a kereskedelem tényállásának elhatárolását elősegítik.

Régóta vitás annak megítélése, hogy a lefoglalt kábítószer mennyisége alapján lehet-e kereskedelemnek minősíteni az elkövetők magatartását. A problémára Ignác György is felhívja a figyelmet: tanulmányában két – egyébként azonos tanácstól származó – ítéletáblai ítéletet is feldolgoz. Míg az egyik ítéletben az ítéletábla éppen a nagymennyiségű marihuána termesztésére alapozva állapította meg a vádlott bűnösségét kábítószer-kereskedelem büntetésében, a másikban azt fejtette ki, hogy önmagában a nagymennyiségű kábítószerből nem következik az, hogy azt az elkövető kereskedelemre szánta.³⁷ A gyakorlat afelé mutat, hogy önmagában a mennyiségre alapozva nem lehet a vádlott bűnösségét kábítószer-kereskedelemben megállapítani, de más bizonyítékok

³⁷ IGNÁC György: Kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a Fővárosi Ítéletábla gyakorlatában. *Büntetőjogi Szemle*, 2017/1. szám. (51-53. pp.)

mellett, megerősítésként szolgálhat. Nyilvánvaló, hogy ezen érvelés az *in dubio pro reo* elvén alapszik, néhány esetben azonban megkérdőjelezhető, hogy a kétség valóban fennáll-e. Ilyen például, ha nagy mennyiségű, leszüretelt, már feldolgozott kannabiszt foglalnak le. Tudvalevő, hogy a kannabisznak van egy bizonyos – nem túl hosszú, semmi esetre sem években meghatározható – „szavatossági ideje”, és ezen idő után a kannabisz tönkremegy, fogyasztatatlanná válik. Ha a lefoglalt mennyiség elfogyasztása az általános élettapasztalatok alapján hosszú hónapokig, évekig tartana egy átlagos fogyasztó esetén, akkor – álláspontom szerint – alappal lehet arra következtetni, hogy a kábítószer nem fogyasztásra szánta, hiszen még mielőtt elfogyaszthatná, megromlana. Kenyérből sem vesz az ember egyszerre 50 kg-ot, hiszen tudvalevő, hogy néhány nap, esetleg egy hét elteltével az kiszárad vagy penészesé válik.

Az elhatárolást segíthetik a titkos információgyűjtés, titkos adatszerzés anyagai (pl. lehallgatási anyagok), továbbá utalhat a kereskedelemre az, hogy a terheltek az ismert életmódjukhoz, jövedelmi viszonyaikhoz képest túl jól élnek – pl. nagy értékű gépjárművek használata, költséges nyaralások, ékszerek, ingatlanok stb. Kábítószer-kereskedelemre utalhat az is, ha a szemle során tipikus kábítószer-terjesztésre szolgáló eszközök kerülnek lefoglalásra. Ilyen például a (kábitószerrel szennyezett) mérleg, csomagolóanyagok (simítózáras tasakok, fóliák), felütőanyagok, kiporciózott adagok és persze a nagymennyiségű készpénz, esetleg valuta. A kannabisz termesztéséhez igen jelentős áramra van szükség,³⁸ hiszen hőszugárzók, légcserélők, öntözőrendszerek működtetése szükséges. Ez olyan mennyiségű áramfogyasztással járna, ami jóval meghaladja egy átlagos családi ház, vagy panellakás szükségletét, ami az áramszolgáltatónak azonnal gyanús lenne. Ezért jellemzően lopják az áramot (sokszor a szolgáltató által észlelt lopás nyomán kikerkező rendőrök fedezik fel az ültetvényt). Árulkodó jel lehet a marihuána szaga is.

Érdemes röviden kitérni a tanúkra is. Kereskedelem esetén a vásárlók lesznek a legfontosabb tanúk az eljárásban. Általánosságban jellemző, hogy a nyomozás során használható, egyéb bizonyítékokkal összecsengő vallomást tesznek, az eladót megnevezik. Hozzá kell tenni, hogy a kihallgatás során ezek a tanúk (illetve a birtoklás okán gyanúsítottak) többnyire meg vannak rémülve, és csak a saját ügyükkel foglalkoznak – amelyben ők a gyanúsítottak –, azt nem igazán látják át, hogy milyen jelentősége vannak, hogy a kereskedőre nézve is terhelő vallomást tesznek. Másrészt az elterelés lehetőségével is szeretnének élni, így beismerő vallomást tesznek.

A tárgyaláson már jobban átlátják a helyzetet, nehéz értékelhető vallomást beszerezni tőlük. Ennek több oka van: gyakori a megfélemlítés, védett tanúk esetén a felismeréstől való félelem, illetve lényeges körülmény, hogy sokuk kábítószerfüggő. A hosszan tartó, masszív kábítószer-fogyasztás nem marad nyom nélkül: mind fizikailag, mind pszichikailag megviseli a szervezetet, ami miatt nehezebben emlékeznek dolgokra,

38 Hazánkban alapvetően zárt térben történik a marihuána termesztése, hiszen az itteni éghajlat nem alkalmas jó minőségű kannabisz szabadtéri termesztésére (bár vannak próbálkozások).

tényekre. Nehezíti a helyzetet, hogy javarészt számadatokat várunk el tőlük – milyen gyakran, milyen tömegű kábítószeret vásárolt, hány forint értékben stb. –, amire évek távlatából még egy egészséges személy is nehezen emlékszik vissza. Ezen körülmények sokszor vezetnek a bizonyítás elhúzódsához.

5. Összegzés

Hazánk jóval később szembesült a kábítószer-bűnözés problémáival, mint a nyugati államok, mi több a rendszerváltás környékén felkészületlenül érte a jogalkotót és a jogalkalmazókat a megszaporodó kábítószeres bűncselekmények száma. A jogalkotó végül a lehető legrosszabb utat választotta: a folyamatos irányváltást, jogszabály-változtatást.

Noha a drogpolitika az utóbbi években nyugvópontra jutott, az új pszichoaktív anyagok megjelenése még nagyobb kihívást jelent a jogalkalmazásban. A tapasztalatok egyre inkább abba az irányba mutatnak, hogy – hasonlóan például a gazdasági bűncselekményekhez – egy átlagos felkészültség nem elegendő ezen a területen. Az ismeretek elmélyítése szükséges, amihez még a kommentárok ismerete sem elégséges. Elengedhetetlen a témát érintő tudományos és szakmai álláspontok, ismeretek elsajátítása, valamint a bírói gyakorlat megismerése.

Felhasznált irodalom

- BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-Orac, Budapest, 2012.
- BÓHM Júlia: A droghasználat modelljei és szabályozásának elvei. In.: Bíró Judit (szerk.): *Biopolitika – Dropprevenció. Tanulmányok a kábítószer-fogyasztás megelőzéséről*. L'Harmattan, Budapest, 2006. (35-45. pp.)
- DEMETROVICS Zsolt – BALÁZS Hedvig: Drogosok. In.: Gelsei Gergő – Gergely Vera – Horváth Vera – Rácz Márton (szerk.): *A láthatatlanság vége, társadalomismereti szöveggyűjtemény*. Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért, Budapest, 2004. (121-141. pp.)
- DOMOKOS Andrea: A büntetőpolitika, In.: Busch Béla (szerk.): *Büntetőjog – Általános Rész: Ötödik, hatályosított kiadás*. Budapest: HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2010. (72-84. pp.)
- IGNÁCZ György: Kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a Fővárosi Ítéletábla gyakorlatában. *Büntetőjogi Szemle*, 2017/1. szám. (43-62. pp.)
- LÉVAI Miklós: A kábítószerrel visszaélés és a bűnözés összefüggései egy empirikus vizsgálat alapján. *Alkohológia*, 1991/3-4. szám. (15-30. pp.)
- LÉVAI Miklós: Az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina, Budapest, 1999. (226-257. pp.)
- LÉVAY Miklós: Paternalizmus és jogbizonytalanság, *Fundamentum*, 2005/1. szám (86-98. pp.)

- LÉVAY Miklós – RITTER Ildikó: Az alkoholfogyasztás, a kábítószer-probléma és a bűnözés összefüggései. In.: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. (518-552. pp.)
- RÁCZ József: Drogproblémák: a szenvedélybetegségtől az ártalomcsökkentésig. In.: RÁCZ József (szerk.): *Drog és társadalom. Az addikció mintázatai*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002. (7-22. pp.)
- RÁCZ József: Ártalomcsökkentő drogpolitika. *Magyar Tudomány*, 2005/8. szám (1010-1016. pp.)
- RITTER Ildikó: Drogpolitikai modellek. In.: Ritter Ildikó (szerk.): *Tanulmányok a kábítószer-problémáról*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém, 2001. (30-45. pp.)
- RITTER Ildikó: *A kábítószerpiac új kihívásai, figyelemmel az új pszichoaktív anyagok elterjedésére – Kutatási beszámoló*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. http://www.o.kri.hu/images/stories/kutatok/ritterildiko/a_kabitoszerpiac_uj_kihivasai_kutjel_2015.pdf
- SZABÓ Dénes: *Kriminológia és kriminálpolitika*. Gondolat, Budapest, 1981.

Internetes források

- 2017-es éves jelentés (2016-os adatok) az EMCDDA számára, Nemzeti Drog Fókuszpont, 2017. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_Jelentes_2017.pdf
- Bűnözés és igazságszolgáltatás 2007-2016., Legfőbb Ügyészség, 2017. <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok264.pdf>
- European Values Study 2008. <http://www.europeanvaluesstudy.eu> (letöltve: 2017. december 1. napján) <http://drogfokuszpont.hu/szakteruleteink/kezeles-ellatas/kezeles-ellatas-tenyek-es-szamok/>
- http://nszkk.gov.hu/content/droghelyzet/jogi-segedletek/designer_jogi_lista_20171123.pdf
- http://nszkk.gov.hu/content/droghelyzet/hatoanyagtartalom/hatoanyagkoncentracio_1998_2016.pdf

Jogszabályok

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 55/2014. (XII. 30.) EMMI rendelet az új pszichoaktív anyaggá minősített anyagokról vagy vegyületsoportokról

Egyéb jogforrások

Alkotmánybíróság III/668/2017. számú határozata

57/2007. BK vélemény

80/2013. (X. 16.) OGY határozat a Nemzeti Drogellenes Stratégiáról 2013–2020

Tárgyszavak

Kábítószer; új pszichoaktív anyag; kábítószer birtoklása; kábítószer-kereskedelem; új pszichoaktív anyaggal visszaélés; drogpolitika; bírói gyakorlat.

FELELŐSSÉGÁTSZÁLLÁS CISG ÉS AZ INCOTERMS 2010 PARITÁSOKRATÜKRÉBEN

„[...] *perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet.*”¹

Paul. D. 18.6. 8

1. Bevezető gondolatok

A kereskedelmi szokványok meghatározása kapcsán Bíró úgy vélekedik, hogy „[...] az áruk határon átnyúló szállítása a belföldi kereskedelemmel összehasonlítva jóval magasabb kockázatokkal jár. Vannak olyan tényezők, mint anyelvi akadályok, a helyi szokások, az életkörülmények vagy maga a jogrendszer, amelyek nagymértékben megnehezíthetik a nemzetközikereskedelemben résztvevők munkáját, és helytelenértelmezésük gyakran pereskedéshez vezet. Aszokványok nem egységes magyarázata és az országok különböző kereskedelmi gyakorlata komoly akadályt jelent a nemzetközikereskedelemben, mivel bizonytalanságot, félreértést és vitát okoz [...]”² A szerző ezen gondolatmenete világos és egyértelmű üzenetet közvetít, amely rögtön felveti a kérdést: milyen kockázatokról, tágabb értelemben milyen felelősségről kell szólni a nemzetközi kereskedelemben a felek között és hol húzódnak azok az a képzeletbeli határok, ahol a felelősség illetve annak egyes elemei az áru nemzetközi adásvétele során átszállnak az eladóról a vevőre. Mi tartozik pontosan a felelősség, mint a felek között létező axióma, körébe? Kétségtelen tény, hogy a nemzetközi kereskedelemben az adásvétel tárgyát képező árukat egyéb biztosítások is „védik”³, amelyeket a felek kötnek, illetve a fuvarozó már korábban megkötött biztosításának hasznait élvezve, a szállítás díjában megfizetnek, viszont a felelősség tekintetében a feleket elsődlegesen a közöttük lévő, szerződésben meghatározott feltételek kötik. Ezeket a feltételeket különböző jogszabályokban találhatják meg az egymással szerződők, azonban a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy

1 .Ford.: Ahogy kész a vétel, a veszély a vevőre száll.

2 BÍRÓ Gabriella: *A nemzetközi kereskedelmi szokványok jelentősége az INCOTERMS 2010 szabályainak tükrében*, Iustum aequum salutare, 2013/3., (133 o.)

3 Ez alatt érteni kell a nemzetközi áru fuvarozói felelősségbiztosítást (CMR), egyéb vagyon- és felelősségbiztosítások, valamint az ún. „all risk” biztosítás, melynek megkötése – különösen nagy értékű áruk szállítása esetén – mindenképpen ajánlott, tekintettel arra, hogy káresemény bekövetkeztekor ez a biztosítás fedezi csak a megbízó kárát teljes egészében. Lásd bővebben: https://www.unionbiztosito.hu/vallalkozasoknak/vagyon_es_felelossegbiztositas/ipari_vagyonbiztositasok/szallitmanybiztositas (2017. 12. 08.)

a nemzetközi kereskedelemben egymással adásvétel tárgyában szerződést kötő felek egyre nagyobb hajlandóságot mutatnak az egységes jog, tehát a CISG alkalmazására. Az általános szerződési feltételek, a felek közötti szokások, valamint az Incoterms használata illetve kikötése nem jelenti a CISG automatikus kizárását, mivel ezek alkalmazása nem egyfajta jogrendszerhez kapcsolódnak és nem adnak átfogó szabályozást sem, csak bizonyos részletkérdésekre terjednek ki.⁴ A jelen tanulmány célja, hogy a tekintettel a téma nagyságára és a publikációs keretekre, a teljesség igénye nélkül bemutassa, hogy a CISG alkalmazása esetében hogyan alakul a felelősség átszállás eladó és vevő között, illetve hogyan és milyen formában valósul meg ez, ha a felek az áru továbbítása során az Incoterms paritások bármelyikét kikötik.

2. Az eladói és vevői felelősségi kérdéskör vizsgálata a CISG-ben

2.1. Az eladó kötelezettsége általánosságban

Az eladó elsődleges kötelezettsége az adásvétel során, hogy a szerződés és a CISG előírásainak megfelelően, az árut szolgáltatassa, az áru tulajdonjogát átruházza és az árura vonatkozó minden okmányt átadja.⁵ Ezen cikk meghatározza és összefoglalja azokat az alapvető feladatokat, amelyeket tehát az eladó köteles teljesíteni (a CISG 53. cikkével⁶ együtt értelmezve pedig implicit módon megkapjuk az adásvétel fogalmát, habár a CISG direkt módon nem szabályozza). Az eladó ezen felül köteles a szerződésben előírt további kötelezettségek teljesítésére, valamint a felek közötti, és a CISG 9. cikkben⁷ foglaltak szerint a közöttük érvényben lévő szokások és gyakorlat megtartására. A CISG 30. cikke a tulajdonjog átruházásán kívül⁸, elsődlegesen előírja a szolgáltatási kötelezettséget: az eladó köteles az árut vevő részére szolgáltatni. Ez a szol-

---

4 SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény a magyar bírói gyakorlatban*, In.: *Nemzetközi gazdasági kapcsolatok a XXI. században – ünnepi kötet a 80 éves Bánrévy Gábor tiszteletére*, szerk.: RAFFAI Katalin, Budapest, PázmányPress, 2011., (103. o.)

5 CISG 30. cikk

6 A vevő a szerződés és az Egyezmény rendelkezései szerint köteles az áru vételárát megfizetni és annak részére történő szolgáltatását elfogadni.

7 CISG 9. Cikk

(1) A feleket köti minden szokás, amelynek alkalmazásában megegyeztek és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak.

(2) Ellenkező megállapodás hiányában a feleket úgy kell tekinteni, mint akik szerződésükre vagy annak megkötésére hallgatólagosan alkalmazni rendelték minden olyan szokást, amelyet ismertek vagy ismerniük kellett és amely az adott kereskedelmi ág nemzetközi kereskedelmében használt szerződéstípust megkötő felek között széles körben ismert és rendszeresen alkalmazásra kerül.

8 Az, hogy az áru tulajdonát valóban átruházták-e a vevőre, nem a CISG által szabályozott kérdés. ennek meghatározása az irányadó nemzetközi magánjogi szabályok által kijelölt jog alapján kell meghatározni.

gáltatás konjunktív kapcsolatban áll az áruhoz kapcsolódó okmányok⁹ szolgáltatásával. A CISG által szabályozott szerződésben részt vevő felek több esetben meghatározzák az átadási határidőt is. Ez az átadási határidő meghatározás sok esetben az Incoterms szabályai szerinti, a felek által alkalmazott paritásoknak megfelelően és meghatározott időpontban történik, amely az UNCITRAL 2012 esetjogi összefoglalója szerint a CISG szabályai fölött érvényesül.¹⁰ Erre példaként szolgálhat a francia szépségápolási és kozmetikai termékek gyártója és forgalmazója (a vevő) és az olasz gépgyártó (az eladó) esete. A vevő és az eladó megállapodtak abban, hogy a kozmetikai krémek gyártásához megfelelő és az erről szóló szerződésben részletesen meghatározott paraméterekkel rendelkező gépet ad el az eladó vevő részére. A szerződésükben, amelyre a CISG szabályainak alkalmazásával kötöttek meg, külön meghatározták, hogy a gép átvételére az eladó gyárában kerül sor, tehát alkalmazandó paritásként az EXW klauzult kötötték ki. Az átvett gép hibásnak bizonyult, így az eladó felajánlotta vevőnek, hogy egy másik hasonló típusú gépet ad a megrendelt helyett a kiesett időre bizonyos minimális pénzügyi ellenszolgáltatás cserébe. Az új gép ismételen hibásnak bizonyult, így vevő a Párizsi Kereskedelmi Bíróság előtt pert indított eladó ellen és kérte a megrendelt gép hibájának orvoslását, valamint az esettel összefüggésben felmerült kárának megtérítését. A Bíróság álláspontja szerint a CISG 36. cikkének (2) bekezdése szerinti megfelelési kötelezettség az eladót terheli.¹¹ Az eladó kifogást emelt a CISG 35. cikkére¹² hivatkozva, és fenntartotta, hogy a megfelelésre vonatkozó kötelezettség

---

9 Okmányok alatt olyan okiratokat kell érteni, amelyek az áru eredetét, minőségét, mennyiségét, továbbá egyéb hatósági ellenőrzés során azok eredetiségének igazolására szolgálnak. Ebben a kérdéskörben figyelemmel kell lenni a CISG tanácsadó testületének 5. számú véleményére, amely hivatkozva a CISG 49. cikk (1) bekezdés a) pontjára, miszerint a vevő elállhat a szerződéstől, ha az eladó a szerződésben vagy az Egyezményben szabályozott kötelezettségének nem teljesítése alapvető szerződésszegésnek minősül. Lásd bővebben: CISG Advisory Council Opinion No. 5.: The buyer's right to avoid the contract in case of non-conforming goods or documents, 4.7. pontja, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op5.html#ivb> (2017. 12. 09.)

10 <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-30.html> (2017. 12. 08.)

11 CISG 34. cikk (2) Az eladó felel továbbá az áru szerződésszerűségének bármely olyan hiányáért is, ami az előző bekezdésben megjelölt időpont után keletkezik, és ami annak a következménye, hogy valamely kötelezettségét megszegte, ideértve azt a jótállási kötelezettségét is, hogy az áru meghatározott ideig megfelel szokásos rendeltetésének vagy valamely különös célnak, illetve megtartja meghatározott minőségét vagy jellemzőit.

12 CISG. 35. Cikk

(1) Az eladó köteles az árut a szerződésben meghatározott mennyiségben, minőségben és fajta szerint, valamint a szerződés előírásainak megfelelően tárolt, illetve csomagolt módon szolgáltatni.

(2) A felek ellenkező megállapodása hiányában az áru nem szerződésszerű, kivéve, ha
a) alkalmas azokra a célokra, amelyekre más, azonos fajtájú árut rendszerint használnak,
b) alkalmas bármely olyan meghatározott célra, amelyet a szerződés megkötésének időpontjában kifejezetten vagy hallgatólagosan az eladó tudomására hoztak, kivéve, ha a kö-

olyan kötelezettség volt, amely az áruk szállítására vonatkozó kötelezettséghez kapcsolódott. A párizsi fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte a Bíróság ítéletét, és akként rendelkezett, hogy a megfelelőségre vonatkozó kötelezettség nem tekinthető a CISG 35. cikkében meghatározott szállítási kötelezettségtől függetlennek, ezért mindkét kötelezettséget (mind a CISG-ben meghatározott szolgáltatási kötelezettséget, mind a kikötött klauzula szerintit) ugyanazon a helyen kell teljesíteni, amely jelen ügyben Olaszországban volt, tehát az eladó gyárában.¹³

2.2. Hogyan lehet megfelelően árut szolgáltatni és az okmányt átadni?

Ebben a kérdéskörben segítő kezet nyújt a CISG 31. cikke, amely részletesen szabályozza azt, hogy az eladónak hogyan kell szerződésszerűen¹⁴ teljesítenie. Diszpozitív szabályozással van dolga az eladónak és a vevőnek egyaránt. A „ha nem meghatározott más helyen” fordulattal a CISG előtérbe helyezi a felek közötti szerződéses szabadság elvének manifesztációját, a közös megállapodást. Ennek értelmében, akár a felek közötti szokások, alkalmazott más szokványok, vagy maga az Incoterms használata előnyt élvez a CISG-vel szemben. Itt mindenképpen meg kell említenia CISG, korábban már hivatkozott, 9. cikkét, amely rendezi a felek egymás között kialakított és kötelezően alkalmazandó szokások alkalmazását és értelmezését. Az elemzett CISG 31. cikkben Sándor-Vékás megállapítása szerint három esetet kell megkülönböztetnünk, amelyek közül a gyakorlatban az első eset fordul elő a leggyakrabban. Ebben az eladónak az áru szolgáltatására vonatkozó kötelezettsége az árut a vevőhöz való továbbítás céljából az első fuvarozónak átadni, ha az adásvételi szerződés kiterjed az áru elfuvarozására is.¹⁵ A fuvarozónak az eladótól különböző, tehát harmadik személynek kell lenni, így ilyen személynek számít a posta, a vasút, a csomagküldő szolgáltató, stb. Az áru fuva-

rülmények arra utalnak, hogy a vevő nem bízott, vagy ésszerűtlen lett volna, hogy bízjon az eladó szakismeretében és megítélésében.

c) rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, amelyekkel az eladó által a vevőnek bemutatott minta vagy modell rendelkezik,

d) az azonos fajtájú áruknál szokásos, vagy ennek hiányában az áru megőrzésére és megővésére alkalmas módon tárolták, illetve csomagolták.

(3) Az előző bekezdés a)-d) pontjai alapján az eladó nem felel az áru bármely fogyatékoságáért, ha erről a szerződés megkötésének időpontjában a vevő tudott, vagy az nem lehetett számára ismeretlen.

13 <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/980304f1.html> (2017. 12. 08.)

14 Szerződésszerű teljesítésre a már hivatkozott CISG 35. cikkében foglaltak az irányadók. Lásd még bővebben: Fritz ENDERLEIN: *Rights and Obligations of the Seller Under the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, In.: SARCEVIC, P. – VOLKEN, P. (szerk.): *International Sale of Goods, Dubrovnik Lectures*, New York, Oceana, 1986. (133-201. o.); Jan HELLNER: *The Vienna Convention and Standard Form Contracts*, In.: SARCEVIC, P. – VOLKEN, P. (szerk.): *International Sale of Goods, Dubrovnik Lectures*, New York, Oceana, 1986. (335-363. o.); <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/e-text-35.html> (2017.12.09.)

15 CISG 31. cikk a) pontja

rozással kapcsolatos költségei és adminisztrációs terhei, ha egyébként a szerződésből sem a CISG 8. és 9. cikkének alkalmazásával nem derülne ki, valamint a felek nem kötöttek ki erre vonatkozóan Incoterms szokványt, az eladót terhelik.¹⁶ Speciális eset a tárgyalat cikk b) pontja, amely meghatározza, hogy az eladónak az áru szolgáltatására vonatkozó kötelezettsége a szerződés egyedileg meghatározott árura vagy pontosan meg nem határozott olyan árura vonatkozik, amelyet meghatározott árukészletből kell szolgáltatni vagy amelyet gyártani kell, illetőleg előállítani, és a szerződés megkötésekor a felek tudták, hogy az áru meghatározott helyen van vagy meghatározott helyen gyártják, illetve állítják elő, úgy az árut ezen a helyen a vevő rendelkezésére bocsátani¹⁷. Az áruknak a vevő rendelkezésére bocsátása azt jelenti, hogy az eladó megtett mindent ahhoz, hogy a vevő az adott árut teljes mértékben birtokba vegye. Az eladónak tehát minden körülmények között gondoskodnia kell a szállításhoz szükséges minden körülményről, a vevőnek nem kell mást tenniük, mint átvenni az árukat a szállítás helyén.¹⁸

Felismerhetőek ebben a pontban az EX paritás elemei, amely kifejezetten úgy rendelkezik, hogy eladó köteles a terméket átadni, rendelkezésre bocsátani a saját telephelyén (vagy más megjelölt helyen) a vevőnek, anélkül, hogy bármilyen költséget vagy kockázatot vállalna a szállítás kapcsán. Az eladó nem köteles az árut beraknia szállító járműbe, továbbá nem kötelessége az exportcélú vámügyintézés sem.¹⁹ Azokban az esetekben, ahol a CISG 31. cikkének sem az a) pontja, sem a b) pontja nem alkalmazható, ott az úgynevezett „maradvány szabályként” a c) pont nyújt megoldást a felek részére, amelynek értelmében az eladó az egyéb esetekben az árut a vevő rendelkezésére bocsátani azon a helyen köteles, ahol az eladó telephelye a szerződéskötés időpontjában volt.²⁰

A CISG kifejezetten rendelkezik arról, hogy amennyiben az áru elfuvarozásáról az eladó köteles gondoskodni (ahogy Sándor-Vékás külön kiemeli: Incotermszokványban

16 SÁNDOR Tamás, VÉKÁS Lajos: Nemzetközi adásvétel, Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2005,181-184. o.

17 CISG 31. cikk b) pontja

18 <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-31.html> (2017.12.09.)

19 <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-rules-2010/> (2017. 12. 09.)

20 Megjegyzendő, hogy ez a teljesítési mód nem idegen a magyar jogban sem, ld.: a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:37. § [A teljesítés helye]

(1) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a szolgáltatás teljesítésének helye a kötelezettnek a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti telephelye, ennek hiányában székhelye, természetes személy esetén lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye.

(2) Ha a kötelezettnek több telephelye van, a teljesítés helyének azt a telephelyet kell tekinteni, amely a kötelelemmel a legszorosabb kapcsolatban áll.

(3) Ha a kötelelem keletkezését követően a teljesítési hely megváltozik, és erről a kötelezett a jogosultat értesíti, a teljesítés helye az új telephely vagy székhely, természetes személy esetén az új lakóhely vagy szokásos tartózkodási hely. A teljesítés helyének megváltozásából eredő többletköltséget a kötelezett előlegezi és viseli.

történő megállapodás esetén²¹), minden olyan szerződést meg kell kötnie, ami ahhoz szükséges, hogy az árut, a körülményeknek megfelelő fuvarszakkal és az ilyen fuvarozásnál szokásos feltételek szerint, a meghatározott helyre szállítsák.²² Lando különvéleményében megjegyzi, hogy az eladó általa szerződésben vagy a CISG 32. cikk (2) bekezdésében előírt feladatok ellátásának elmulasztása olyan szerződésszegés, amelynek orvoslására a CISG 45. cikkben²³ előírt jogorvoslatok állnak a vevő rendelkezésére.²⁴

A felek által meghatározott határidő vagy határnap²⁵ meghatározásának részletes elemzésén túl mindenképpen részletezni kell még az árura vonatkozó okmányok átadásának módját. Erre iránymutatásként a CISG 34. cikke szolgál, amelynek értelmében, ha az eladó az árura vonatkozó okmányok átadására köteles, ezt a szerződésben meghatározott időben, helyen és formában kell megtennie. Az okmányok korábbi időpontban való átadása esetén az eladó a szerződésben meghatározott átadási időpontig az okmányokban meglevő bármely hibát kiigazíthat, feltéve, hogy e jogának gyakorlása a vevőnek nem okoz ésszerűtlen kényelmetlenséget vagy ésszerűtlen költséget. A vevőt mindazonáltal továbbra is megilleti az a jog, hogy az egyezmény alapján kártérítést követeljen. Általánosságban tehát megállapítható, hogy „minden olyan okmányt át kell adni, amely az árura vonatkozik, és amelynek a szerződés (illetve az érvényesülő szokvány vagy a felek szokása) szerint – az eladótól a vevőhöz kell kerülnie.”²⁶ A 34. cikket akkor kell alkalmazni, amikor az eladó köteles átadni az árukra vonatkozó okmányokat, azonban ezen cikk nem határozza meg, hogy az eladó milyen kötelezettséget vállal, és nem határozza meg az általa hivatkozott okmányokat. A szerződés általában előírja, hogy mely okmányokat kell átadni, például azáltal,

21 SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos 2005. (188. o.)

22 CISG 32. cikk (2) bekezdése

23 CISG 45. Cikk (1) Ha az eladó elmulasztja a szerződésben vagy az Egyezményben meghatározott valamely kötelezettségének teljesítését, a vevő jogosult

a) a 46-52. Cikkeken meghatározott jogait gyakorolni;

b) a 74-77. Cikkeken meghatározott módon kártérítést követelni.

(2) A vevő nem veszíti el a kártérítés követeléséhez való jogát azáltal, ha egyéb jogait gyakorolja.

(3) Ha a vevő a szerződésszegésből eredő jogait gyakorolja, sem a rendes, sem pedig a választott bíróság nem adhat méltányossági haladékot az eladó számára.

24 Cite as Ole Lando, in Bianca-Bonell Commentary on the International Sales Law, Giuffrè: Milan (1987) 257-260. Reproduced with permission of Dott. A Giuffrè Editore, S.p.A.; <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando-bb32.html> (2017. 12. 09.)

25 CISG 33. Cikk. Az eladó az árut szolgáltatni köteles:

a) ha a szerződés határnapot állapít meg vagy a szerződés alapján a határnak megállapítható, ezen a napon;

b) ha a szerződés határidőt állapít meg, vagy a szerződés alapján a határidő megállapítható, a határidőn belül bármely időpontban, kivéve, ha a körülményekből az következik, hogy az időpontot a vevő választhatja meg; vagy

c) bármely más esetben, a szerződés megkötését követő ésszerű időn belül.

26 SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos 2005. (196. o.)

hogy konkrét szállítási feltételeket foglal magában (lásd: Incotermszokványok).A nem megfelelő okmányok átadása szerződésszegést jelent, amelyre a CISG-ben meghatározott és általánosságban használható jogorvoslati rendszer vonatkozik. Abban az esetben, ha az eladó jogsértése súlyos, az alapvető szerződésszegésnek minősülhet, így lehetővé téve a vevő számára a szerződéstől való azonnali elállást. A nem megfelelő okmányok (pl. hamis eredetigazolás és hibás kémiai analízis igazolása) azonban nem minősülnek alapvető szerződésszegésnek, ha a vevő maga is könnyen orvosolhatja a hibát azzal, ha pontos dokumentációt kér az áru előállítójától.²⁷ Itt kell megemlíteni azt a szűkebb értelemben vett okmányszolgáltatási kötelezettséget, amelyet a CISG 58. cikkének (1) bekezdése akként szabályoz, hogy ha a vevő nem meghatározott más időpontban köteles fizetni, úgy a fizetést akkor kell teljesítenie, amikor az eladó a szerződésnek és az Egyezménynek megfelelően a vevő rendelkezésére bocsátja az árut vagy a rendelkezési jogot megtestesítő okmányokat. A vevő a fizetést az áru, illetve az okmányok átadásának feltételévé teheti. Ugyanezen cikk (2) bekezdése folytatja a gondolatmenetet és kifejezetten meghatározza, hogy, amennyiben a szerződés az áru elfuvarozására is kiterjed, az eladó útnak indíthatja az árut azzal a feltétellel, hogy az áru vagy áru feletti rendelkezési jogot megtestesítő okmányok csak a vételár megfizetése esetén szolgáltatathatók ki a vevőnek. Mindkét idézett esetben az okmányok azon szűkebb csoportját rendezi a CISG, amelyek az adott szerződésben kifejezetten rögzítettek, és szükségesen a szerződészerű teljesítéshez.²⁸

2.3. A vevő oldalán megjelenő fizetési és megvizsgálási kötelezettségek

A vevő oldalán jelentkező kötelezettségek az eladó kötelezettségeinek adekvát következményei: az áru átvétele és a vételár megfizetése.²⁹ A CISG erre vonatkozó szabályai és az UNCITRAL kommentár³⁰ szerint az áru átvétele során a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül a vevő köteles az árut megvizsgálni vagy megvizsgáltatni. Ha a szerződés kiterjed az áru elfuvarozására is, a vizsgálat az árunak a rendeltetési helyre való megérkezését követő időpontra halasztható.³¹ A CISG Tanácsadó testületének 2 számú véleménye külön rámutat arra, hogy a vevőnek a CISG 38. cikk szerinti áru megvizsgálására vonatkozó kötelezettsége arra irányul, hogy olyan időpontot határozzon meg, amikor, ha még a vizsgálatot nem végezték el, a vevő fel tudja tárnai az áru CISG 39. cikk szerinti hibáját. Előfordulnak olyan esetek is, amikor nyilvánvaló hiányosságot, hibát vevőnek kell „felfedeznie”, habár az áru kifejezett vizsgálatára a

27 <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-34.html> (2017. 12.09.)

28 UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, United Nations, New York, 2012. (280. o.)

29 CISG 53. cikk

30 Részletes indokolást és cikk magyarázatot a hivatkozott CISG 38. és 39. cikkéhez lásd: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-38.html>; <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/e-text-39.html> (2017.12.09.)

31 CISG 38. cikk (1) és (2) bekezdései

vevő részéről nem is került még sor.³²A vevő elveszti ugyanis azt a jogát, hogy az áru szerződésszerűségének hiányára hivatkozzék, ha erről az eladót a szerződésszerűség hiányának megjelölésével, ésszerű időn belül nem értesíti, azt követően, hogy a szerződésszerűség hiányát felfedezte, vagy azt fel kellett volna fedeznie.³³

A vevő fizetése tekintetében a CISG³⁴ akként rendelkezik, hogy a vevőnek a vételár megfizetésére vonatkozó kötelezettsége magában foglalja mindazon intézkedések megtételét és alakiságok megtartását, amelyek a szerződés vagy bármely jogszabály és rendelkezés értelmében a fizetés teljesítésének lehetővé tételéhez szükségesek. A CISG mind a főkötelezettség, mind a szerződés mellékkötelezettsége tekintetében egyaránt előírja a vevő fizetési moráljának megtartását, tehát ebben a tekintetben nem tesz különbséget a szerződésben foglalt áru és a hozzá kapcsolódó, annak teljesülését szolgáló mellékszolgáltatás ellenértékének megfizetése között.³⁵ Az 54. cikknek kettős hatása van. Elsősorban, hacsak a szerződés másként nem rendelkezik, a CISG 54. cikk az abban felsorolt fizetés lehetővé tételéhez szükséges kötelezettségeket a vevőre helyezi át, és ezért a vevő viseli annak a költségeit. Másodszor, a CISG 54. cikk értelmében a vevő felelősségi körébe tartozó lépések azok a kötelezettségek, amelyeknek a megsértése lehetővé teszi az eladó számára a CISG 61. és azt követő cikkeken³⁶ meghatározott

---

32 „[...] There are other occasions when the buyer ought to discover a lack of conformity even though there was no examination of the goods. For example, a buyer ought to discover a lack of conformity that was evident upon delivery of the goods. Similarly, even if article 38 did not exist, a reasonable interpretation of article 39 would be that a buyer „ought to have discovered” any lack of conformity that a reasonable examination of the goods would have shown. The condition that the buyer „ought to have discovered” the lack of conformity is, therefore, a concept of article 39 that is related to but does not depend upon article 38.[...]” CISG Advisory Council Opinion No. 2, Examination of the Goods and Notice of Non-Conformity Articles 38 and 39, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op2.html> (2017.012.09.)

33 CISG 39. cikk (1) bekezdés

34 CISG 54. cikk

35 Alejandro OSUNA-GONZÁLEZ: *Buyer' Enabling Steps to Pay the Price: Article 54 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*; *Journal of Law and Commerce*, 2005/6, (299-323. o.); Leif SEVÓN: *Obligations of the Buyer under the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, In.: Petar SARCEVIC – Paul VOKEN: *Intenational Sale of Goods: Dubrovnik Lectures*, Oceana, New York, 1986, (203-238. o.)

36 CISG 61. Cikk (1) Ha a vevő elmulasztja a szerződésben vagy az Egyezményben meghatározott valamely kötelezettségének teljesítését, az eladó jogosult:

a) a 62-65. Cikkeken meghatározott jogait gyakorolni;

b) a 74-77. Cikkeken meghatározott módon kártérítést követelni.

(2) Az eladó nem veszti el a kártérítés követeléséhez való jogát azáltal, ha egyéb jogait gyakorolja.

(3) Ha az eladó a szerződésszegésből eredő jogait gyakorolja, sem a rendes, sem pedig a választottbírótság nem adhat méltányossági haladékot a vevő számára.

jogorvoslatok igénybevétele, amelynek kiváltó oka a vevő nem fizetésével megvalósuló szerződésszegés.³⁷

2.4. Kárveszélyviselési kérdések

A CISG a kárveszélyviselés szabályrendszerét a III. fejezet IV. cím alatt részletezi, külön egységként kezelve. Sándor-Vékás felhívja a figyelmet, hogy ebben a részében a CISG szűkebb értelemben rendezik a kárveszélyátszállás kérdéskörét, mivel az itt kifejtett részletszabályok csak a „vételár megfizetésének kockázatára adnak közvetlen eligazítást”.³⁸ A veszélyátszállásról elsősorban a felek által közös akarategységben megkötött szerződés rendelkezik, így ha a felek a nemzetközi kereskedelemben használt szokványok, szokások alkalmazását határozták meg a közöttük létrejövő jognyilatkozatban, ennek elsőbbsége a CISG általános szabályi szerint³⁹ egyértelmű. Különösen igaz ez az Incoterms paritások kikötése és alkalmazása esetében.⁴⁰ Érdemes visszautalni az áru szerződésszerűségének megvizsgálására vonatkozó kötelezettségekre, mivel annak megállapítása, hogy az áru megfelel-e a CISG 35. cikkben foglaltaknak, abban az időpontban történik, amikor a kárveszély átszáll a vevőre.⁴¹ Ezt részletezi a CISG 36. cikke úgy, hogy a szerződéssel és az Egyezményrel összhangban, az eladó felel az áru minden olyan fogyatékoságáért, ami a kárveszélynek a vevőre való átszállása idején megvolt, még akkor is, ha a fogyatékoság csak később válik ismertté. Az eladó felel továbbá az áru bármely olyan fogyatékoságáért is, ami az előző bekezdésben megjelölt időpont után keletkezik, és ami annak a következménye, hogy valamely kötelezettségét megszegte, ideértve azt a jótállási kötelezettségét is, hogy az áru meghatározott ideig megfelel szokásos rendeltetésének vagy valamely különös célnak, illetve megtartja meghatározott minőségét vagy jellemzőit. Ennek figyelembevételével Honnold úgy fogalmaz, hogy az idő előtti károsodás az eladó felelőssége és a CISG 66. cikke e következtetés következménye.⁴²

E „következmény” szerint a kárveszély vevőre történt átszállását követően az áru elvesztése, megsemmisülése vagy megsérülése nem mentesíti a vevőt a vételár megfizetésére irányuló kötelezettsége alól, kivéve, ha az elvesztés, megsemmisülés vagy a megsérülés az

37 <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-54.html> (2017.12.09.)

38 SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos 2005. (358. o.)

39 CISG 8. és 9. cikkei

40 SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos 2005. (386. o.)

41 Peter SCHLECHTRIEM: *Uniform Sales Law – The UN-Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem-36.html> (2017.12.09.)

42 John O. HONNOLD: *Loss or Damage After Risk Has Passed to Buyer*, *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, Kluwer Law International, Hague, 1999 (394-397. o.); Jacob S. ZIEGEL: *Report to the Uniform Law Conference of Canada on Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/ziegel66.html> (2017.12.09.)

eladó tevékenységének vagy mulasztásának a következménye.⁴³ Tehát a vevő rendszerint nem mentesül az ár megfizetése alól, ha az áru elvész vagy sérült, kivéve, ha az eladó tehető ezért felelőssé. Ha megállapítást nyer, hogy a kár az eladó cselekményének vagy mulasztásának tulajdonítható, a vevő fizetési kötelezettsége megszűnik. Két választottbíróági esetben⁴⁴ is találhatunk erre példát, hogy vegyi anyag CIF paritás kikötésével történő olyan adásvételsorán az eladó nem adta meg a fuvarozónak az áru fuvarozás során tárolt hőmérsékletre vonatkozó utasításokat, amelyek miatt az áru az olvadása és szivárgása miatt megsérült. A választottbíróóság az eladó felelősségét állapította meg mindkét esetben a veszteségért illetve a kárért. Számos esetben a vevő viseli a bizonyítás terhét, amely szerint az elvesztés vagy kár az eladó cselekményének vagy mulasztásának tulajdonítható. Ha az adásvételi szerződés a felek úgy állapodnak meg, hogy az eladó az árut nem valamely meghatározott helyen köteles átadni, a kárveszély akkor száll át a vevőre, amikor az árut – az adásvételi szerződés rendelkezéseinek megfelelően – a vevő részére való továbbítás céljából átadták az első fuvarozónak. Ha az eladó az árut valamely meghatározott helyen köteles átadni a fuvarozónak, a kárveszély mindaddig nem száll át a vevőre, amíg az árut azon a helyen át nem adták a fuvarozónak. Az a tény, hogy az eladó jogosult az áru feletti rendelkezési jogot megtestesítő okmányok visszatartására, nem érinti a kárveszély átszállását. A kárveszély azonban mindaddig nem száll át a vevőre, amíg az árunak a szerződés céljaira való egyértelmű kijelölése – akár az árun eszközölt megjelöléssel, akár szállítási okmányok, illetve a vevőnek küldött értesítés útján vagy bármely más módon – meg nem történik.⁴⁵ Az úton levő áru eladása esetén a kárveszély a szerződés megkötésekor száll át a vevőre. Ha azonban a körülményekből ez következik, a kárveszély az áru azon fuvarozónak való átadás időpontjában száll át a vevőre, amelyik a fuvarozási szerződést megtestesítő okmányokat kiállította. Mindazonáltal, ha a szerződés megkötésének időpontjában az eladó tudott vagy tudnia kellett arról, hogy az áru elveszett, megsemmisült vagy megsérült, és ezt nem tárta fel a vevő előtt, az elvesztés, megsemmisülés vagy sérülés veszélyét az eladó viseli.⁴⁶

A CISG-ben nem szabályozott esetekben a kárveszély akkor száll át a vevőre, amikor átveszi az árut vagy – ha azt kellő időben nem teszi meg – attól az időponttól kezdődően, amikor az árut a rendelkezésére bocsátják és ő a szolgáltatás elfogadásának elmulasztásával szerződésszegést követ el. Mindazonáltal, ha a vevőnek az eladó telephelyétől eltérő helyen kell átvennie az árut, a kárveszély akkor száll át, amikor a szolgáltatás esedékessé válik, és a vevő tudja, hogy az áru azon a helyen rendelkezésére áll.⁴⁷ Erauw véleménye szerint a tranzitban értékesített árukkal kapcsolatos kereskede-

43 CISG 66. cikk

44 Lásd bővebben: China, CIETAC Arbitration award of 1999 (Piperonal aldehyde case) <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/990000c1.html> (2017. 12.15.); China 23 February 1995 CIETAC Arbitration proceeding (Jasmine aldehyde case) <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/950223c1.html> (2017.12.09.)

45 CISG 67. cikk

46 CISG 68. cikk

47 CISG 69. cikk (1) és (2) bekezdése

lemre vonatkozik a CISG 69. cikke: tipikusan olyan helyzetekre lenne alkalmazható, ahol a felek az Incoterms szabályait használnák. Álláspontja szerint a CISG 69. cikk szerinti kockázat átadásának időrendi sorrendjét a következőképpen állítja fel:

- a) Ha az árut a vevő az eladó üzleti helyén veszi át [69. cikk (1) bekezdés, első rész], a kárveszély átszállás akkor is elmarad, ha az áru átadása a szállítás megkezdésének időpontja előtt megtörténik.
- b) Más esetekben a kárveszély átszállásának kulcsfontosságú eleme az áru, amely a vevő rendelkezésére áll [a 69. cikk (2) bekezdése és a 69. cikk (1) bekezdésének második része].⁴⁸

3. Incoterms paritások és felelősség átszállási módozatok

3.1. Paritások rendszere

Az Incoterms a felek szállítási kötelezettségeit, a költségek átszállását és az olyan kockázatok megosztását rendezi, amely az áru – felek ellenőrzési körén kívül eső eseményekből eredő – elvesztése vagy sérülés következménye. Ahogy arra jelen tanulmánykorábban is kitért, a felek szerződéses akaratának elsőbbsége és a CISG diszpozitív szabályrendszerére tekintettel, az Incoterms szerződésben történő kikötése során elsődlegességet élvez. „Az Incoterms kidolgozása volt az első igazi kísérlet arra, hogy a szerződő felek kötelezettségeikre vonatkozó különféle értelmezéseket nemzetközi szinten egységesítsék és a leggyakrabban használt kereskedelmi szokványokat összegyűjtsék.”⁴⁹ A szokványgyűjtemény első kiadása 1936-ban jelent meg a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) gondozásában, majd ezt követően 1953-ban jelent meg ennek átdolgozása akkor 9 klauzulát magába foglalva. Többszöri kiegészítés és átdolgozást, valamint bővítést követően született meg a ma használt Incoterms 2010 paritásrendszer, amely 2011. január 1.-jén lépett érvénybe, és 11 klauzulát foglal magában és rendszerez.⁵⁰ Ennek a rendszerezésnek az alapja két osztály felállítása: az első osztályába rendezték azokat a klauzulákat, amelyeket bármely szállítási mód esetén lehet alkalmazni (EXW, FCA, CPT, CIP, DAT, DAP és DDP), míg a második osztályba a tengeri és belvízi szállításra vonatkozó szabályok kerültek (FAS, FOB, CFR és CIF).

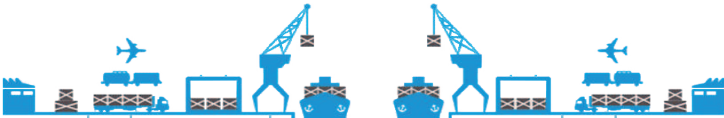
Az említett klauzulák közül jelen tanulmányban kizárólag három paritást kívánok kimerítően elemezni: az eladó illetve a vevő oldalán fennálló legnagyobb költség és kockázatviselést (EX, DDP), valamint a felek között meghatározott esetben fennálló kivételesen egyenlő elosztás esetét.

---

48 Johan ERAUW: *CISG Articles 66-70: The Risk of Loss and Passing It*, Journal of Law and Commerce, 2005/6. (213-214. o.)

49 BÍRÓ Gabriella 2013. (135. o.)

50 <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-rules-history/> (2017.12.09.)

EXW Ex Works	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
FCA Free Carrier	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
CPT Carriage Paid to	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
CIP Carriage and Insurance Paid to	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
DAT Delivered at Terminal		SELLER			BUYER
		SELLER			BUYER
		SELLER			BUYER
DAP Delivered at Place			SELLER		BUYER
			SELLER		BUYER
			SELLER		BUYER
DDP Delivered Duty Paid			SELLER		BUYER
			SELLER		BUYER
			SELLER		BUYER
FAS Free Alongside Ship	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
FOB Free on Board	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
CFR Cost and Freight	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
CIF Cost, Insurance and Freight	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER
	SELLER				BUYER

Kárveszélyszállítás az eladóról a vevőre az INCOTERMS 2010 alapján⁵¹

3.2. A vevő oldaláról a legtöbb költség és legnagyobb kockázat viselése

Az EXW (ex works) paritás, amely szó szerint az „üzemből” történő szolgáltatásnyújtást jelenti, definíciója szerint köteles az eladó a terméket átadni, rendelkezésre bocsátani a saját telephelyén (vagy más megjelölt helyen) a vevőnek, anélkül, hogy bármilyen költséget vagy kockázatot vállalna a szállításból. Az eladó nem köteles az árut beraknia szállító járműbe, nem kötelessége az exportcélú vámügyintézés sem.

A vevő felelős tehát az áruknak a járműbe történő berakásáért (még akkor is, ha az eladó jobb helyzetben van ehhez). Számos határon átnyúló ügyletben ez a szabály gyakorlati nehézségeket okozhat, példa lehet erre, hogy az exportőrnek, tehát az eladónak továbbra is részt kell vennie az exportjelentési és vámkezelési folyamatokban, és nem célszerű, ha ezeket a folyamatokat a vevő ellenőrizetlenül hagyja, illetve teljes egészében az eladóra bízta, mivel ez az ő felelősségi körébe tartozik ezen paritás alapján.

⁵¹ A kép forrása: http://www.alkonta.com/images/Incoterms_2010_Alkonta-eng.png (2017. 12.08.)

Megjegyzendő, hogy, abban az esetben, ha az eladó nem köteles rakodni az árut, még ha az eladó ezt meg is teszi, az ezzel kapcsolatos kockázatokat továbbra is a vevő viseli.⁵²

Egy 2001-ben történt esetben az eladó belga felperes és a vevő izlandi alperes között szerződés kötött használt targonca megvásárlására. Az eladó 2001. február 22. napján visszaigazolta a vevő megrendelését. A felek közötti szerződés meghatározott paraméterekkel rendelkező targonca adásvételéről szólt. A felek szerződésükben a nemzetközi kereskedelemben szokásosan használt INCOTERMS paritások közül az EXW klauzula alkalmazását kötötték ki. A szállítás 2001. március 05. napján megtörtént. A szállítás napján a vevő azonnal jelezte telefonon útján, hogy nem a megrendelt árut kapta. Ez a leszállított targonca négy évvel volt idősebb a megrendelnél, és az szükséges tartozékok is hiányoztak róla. Az eladó elismerte, hogy tévesen egy másik vevő részére szánt targoncával keverte össze a közöttük szerződésben meghatározott targoncát, ezért felkínálta a kicserélés lehetőségét. A felek megegyeztek a cserében és eladó megerősítette a vevő részére, hogy ezen megállapodásukat követő héten szállításra kerül a használt targonca.

Vevő az így kieső időt behozása érdekében, a megrendelt targonca mellé, ajánlatot tett eladó részére, hogy megvenné azt, amit tévesen szállított le számára, mindamelllett a megrendeltre továbbra is igényt tartana. Ezt eladó elfogadta és továbbra is érvényben volt a következő héten történő szállítás. A fenti határidőben való teljesítés azonban elmaradt. Amikor 2001. július 19-én megállapodás született arról, hogy „a következő héten” kell a járművet kiszállítani, akkor azt a következtetést lehetett levonni, hogy a szállításnak a következő héten kell lennie, amelyet a hajózás időpontjával kell csökkenteni (tekintettel a felek közötti távolságra és arra, hogy a szerződésben szállítási módként hajóval történő szállítást határoztak meg). Ez tehát azt jelenti, hogy augusztus elején kellett vonal az eladónak a megfelelő targoncát leszállítania. A bíróság megállapította, hogy a fenti megállapodás (a meghatározott időben történő szállítása az adott dolognak) elmaradására tekintettel az eladó szerződésszegését követelt el, amely miatt vevő jogosan állt el a szerződéstől és követelt kártérítést.⁵³

Egy másik esetben a franciaországi székhelyű vevő, a TCE Diffusion társaság (felperes) több egymást követő értékesítési szerződést kötött a neon-transzformátorokkal foglalkozó, Olaszországban (Ancona) székhellyel rendelkező eladóval, az Elettrotecnica RICCI társasággal (alperes). A vevő beperelte az eladót francia Montargis-i Kereskedelmi Bíróság előtt a közöttük lévő szerződésben meghatározott áruk nem szerződésszerű állapotával összefüggésben kifizetett összeg erejéig, illetve az azokból eredő károk megtérítése iránt, továbbá vitássá tette a kárveszélyátzállásának a helyét. A Montargis Kereskedelmi Bíróság az ügyben megállapította hatáskörének hiányát,

52 <https://www.incotermsexplained.com/the-incoterms-rules/the-eleven-rules-in-brief/ex-works/> (2017. 12. 09.)

53 Belgium June 4, 2004 Rechtbank Van Koophandel [District Court] (Steinbock-Bjonustan EHF v. N.V. Duma) <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/belgium-june-4-2004-rechtbank-van-koophandel-district-court-steinbock-bjonustan-ehf-v-nv> (2017.12.09.)

amelyet felperes vitatott. Az orleans-i Fellebbviteli Bíróság az ügyben megállapította, hogy „nincs olyan globális dokumentum, amely arra utalna, hogy a felek megállapodtak volna abban, hogy az eladó a rejtett hibákkal szembeni garanciavállalási kötelezettséget teljesíteni köteles lett volna, vagy általánosságban a CISG szabályai az irányadóak. A fellebbviteli bíróság megjegyezte, hogy szinte az összes értékesítésre vonatkozó számla „ex-works Ancona” megjegyzéssel volt ellátva, és csak egy számla esetében került sor „free destination La Bussière” értékesítésre. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy az utóbbi eladás kivételével „a fent említett bécsi egyezmény 31. cikkében meghatározott áruk szállítási kötelezettsége alól ebben az esetben mentesült az eladó és tekintettel arra, amint azt a szinte minden számlán megjelenő „ex-works Ancona” is megerősíti, a teljesítés helye Anconában volt, ahol a vevőre átszállt az áruval kapcsolatos költség és kárveszélyviselés.”⁵⁴

3.3. Az eladó által vállalt legnagyobb költség és kockázatviselés

A DDP (delivered duty paid) paritás megfogalmazható, mint úgy, mint a vámfizetéssel leszállított áru. Definíciója szerint: az eladó azzal teljesít, amikor az áru a vevő rendelkezésére bocsátva, az érkező járművön, importban vámkezelve, készen áll arra, hogy a megnevezett rendeltetési helyen lerakodják. Az eladó viseli az árunak a rendeltetési helyre történő eljuttatásával kapcsolatos összes költséget és kockázatot, és köteles az árut nem csak az export, hanem import során is vámkezeltetni, megfizetni bármely vámot mind exportban, mind importban, és intézni minden vámkezelési formalitást. Ez a szabály az eladóra vonatkozó maximális kötelezettséget írja elő, és az egyetlen olyan szabály, amely előírja az eladónak, hogy vállalja a felelősséget az importengedélyért és az adók és / vagy importvámokért.⁵⁵

A kockázat akkorszál át az eladóról a vevőre, amikor az árukat a vevő rendelkezésére bocsátják készen, az érkező szállítóeszközzel való kirakodásra. Ez a paritás eléggé sok akadályt állít az eladó elé. Néhány országban az importengedélyezési eljárások bonyolultak és bürokratikusak, és így a legjobban a helyi ismeretekkel rendelkező vevőhöz tudnak eljutni az áruk.⁵⁶

Egy 2006. évi per tárgya az alperes svájci kereskedő és a felperes francia szállító között a szerződésben meghatározott ruhák több tételben történő szállítására vonatkozó eladási ár kifizetése volt. A szerződésben a felek kikötötték a DDP paritást, mint az ügyletükre irányadó és közöttük alkalmazandó klauzulát. Az eladó a szerződésben meghatározott

54 France March 29, 2001 Cour D'appel [Court of Appeals] (Société TCE Diffusion S.a.r.l. v. Société Elettrotecnica Ricci) <https://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/france-ca-aix-en-provence-ca-cour-dappel-appeal-court-soci%C3%A9t%C3%A9-tce-diffusion-sarl-v-soci%C3%A9t%C3%A9-elettrotecnica-ricci/> (2017.12.09.)

55 www.dhl.hu/content/dam/downloads/hu/logistics/.../dhl_gf_incoterms_2010.pdf (2017. 12.09.)

56 <https://www.incotermsexplained.com/the-incoterms-rules/the-eleven-rules-in-brief/delivered-duty-paid/> (2017.12.09.)

feltételeknek megfelelően az adott ruhadarabokat a megegyezés szerinti különböző időpontokban elküldte, valamint kis idő múlva utána küldte a hozzá tartozó számlát, amelyen a teljesítés dátumát, az áru pontos megnevezését és az összeget is szerepeltette. Minden számlát 60 napos határidővel kellett teljesíteni. A határidő letelte után eladó felszólító levelet küldött vevő részére, több ízben, a ki nem fizetett összegek tárgyában. Vevő nem reagált a felszólításokra, csak a perben adta elő azon állítását, miszerint azért nem fizette ki a ruhák teljes összegét, mert eladó hibásan teljesített: a ruhák nem feleltek meg a szerződésben meghatározott feltételeknek. Ezt a kifogását azonban eladó részére semmilyen módon nem jelezte. A bíróság megállapította, hogy az eladó teljesítette szerződéses kötelezettségeit, így jogosult volt a fennálló számlák rendezésére. Ennek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az a tény, hogy a szerződéses jogviszony az Incoterms hatálya alá tartozott, nem jelenti a CISG azonnali kizárását, hanem azzal együtt alkalmazandó. A Bíróság erre tekintettel a felperes keresetét helyben hagyta és marasztalta az alperes a teljes vételár és az ahhoz kapcsolódó kamatok, illetve a felperesnek okozott többletköltségek, mint károk megtérítésében.⁵⁷

3.4. A kivételes egyenlő elosztás esete (csak tengeri, vagy belföldi vízi szállítmányozás esetén)

A FAS paritás (free along ship – bérmentesítés nélkül a hajó oldalához) azt jelenti, hogy az eladó akkor teljesít, amikor az árut a vevő által megjelölt hajó oldalához (a rakparton vagy uszályon) a megnevezett elhajózási kikötőben, elhelyezte. A vevőnek kell értesítenie az eladót a hajó nevééről, a rakodó helyről és a szállítási határidőről. Az áru elvesztésének vagy sérülésének kockázata a hajó oldalához történő elhelyezés után száll át eladóról vevőre, és a vevő ettől a pillanattól kezdve viseli az összes költséget. Az eladó akkor teljesít, amikor az exportcélra vámkezelt árut a megjelölt kikötőben a rakparton a hajó oldalához vagy átrakódereglyére helyezték. A kárveszély és minden további költség ettől a ponttól a vevőt terheli.⁵⁸ A gyakorlatban ezt a típusú paritást olyan helyzetekben kell alkalmazni, amikor az eladó közvetlen hozzáférést biztosít a hajónak a rakodáshoz, pl. ömlesztett rakomány vagy nem konténeres áruk. Ennek a paritásnak megfelelően az eladó az exportra termelt árut szállít a hajó mellé egy megnevezett kikötőben, amely időpontban a vevőnek átadja a kockázatot. A vevő felelős az áru betöltéséért és az utólagos költségekéért.⁵⁹

---

57 Switzerland May 23, 2006 Tribunal Cantonal [Appellate Court] <https://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/switzerland-tribunal-cantonal-appellate-court-du-jura-17> (2017. 12.09.)

58 www.dhl.hu/content/dam/downloads/hu/logistics/.../dhl_gf_incoterms_2010.pdf (2017. 12.09.)

59 <https://www.incotermsexplained.com/the-incoterms-rules/the-eleven-rules-in-brief/free-alongside-ship/> (2017.12.09.)

4. Következtetések

A nemzetközi adásvétel során egymással szerződést kötő felek a CISG alkalmazása mellett is az áruk szállítására vonatkozó és legtöbbször közöttük érvényben lévő szokásokra tekintettel alkalmazzák az Incoterms paritások egyikét. Ahogy a tanulmány is több ízben kifejti: a CISG diszpozitív jellegéből fakadóan a szerződéses szabadság elvére tekintettel, amennyiben a felek egyértelműen megállapodnak valamelyik klauzulának az áru szállítására vonatkozó alkalmazása felől, abban az esetben az Incoterms szabályai fognak vonatkozni az adott áru továbbítására és nem a CISG-ben meghatározott árutovábbítási szabályok. Fontos megjegyezni, hogy a felek előszeretettel alkalmazzák ezt a szokványrendszert, kiváltképpen azért is, mivel alapjait tekintve az évszázadok alatt kialakult kereskedelmi szokások gyűjteményének alapjaira épül. Ennek ellenére a nemzetközi bíróság előtt számos esetben per alapját képezte, hogy a megállapodott paritás ellenére a vevő vagy az eladó nem annak megfelelően, illetőleg egyáltalán nem teljesített. Több esetben a CISG tanácsadó testületének véleményében is kitér az Incoterms és a CISG kapcsolatának fontosságára és alkalmazhatóságára.

Habár keletkezését tekintve az Incoterms korábban létrejött szokványkódex, jogforrás, mint a CISG, véleményem szerint egymás mellett a két szabályrendszer nemcsak alkalmazható, de szükségszerű a szerződő feleknek azok együttes alkalmazása, mivel sokkal egyszerűbbé, költséghatékonyabbá, ezáltal gyorsabbá és problémamentesebbé válhat az nemzetközi adásvétel tárgyát képező áruk adásvétele és szállítása eladó és vevő között.

Felhasznált irodalom

- BÍRÓ Gabriella: *A nemzetközi kereskedelmi szokványok jelentősége az INCOTERMS 2010 szabályainak tükrében*, Iustum aequum salutare, 2013/3.
- SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény a magyar bírói gyakorlatban*, In.: *Nemzetközi gazdasági kapcsolatok a XXI. században – ünnepi kötet a 80 éves Bánrévy Gábor tiszteletére*, szerk.: RAFFAI Katalin, Budapest, PázmányPress, 2011.
- Fritz ENDERLEIN: *Rights and Obligations of the Seller Under the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, In.: SARCEVIC, P. – VOLKEN, P. (szerk.): *International Sale of Goods, Dubrovnik Lectures*, New York, Oceana, 1986. (133-201. o.);
- Jan HELLNER: *The Vienna Convention and Standard Form Contracts*, In.: SARCEVIC, P. – VOLKEN, P. (szerk.): *International Sale of Goods, Dubrovnik Lectures*, New York, Oceana, 1986. (335-363. o.); <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/e-text-35.html> (2017.12.09.)
- SÁNDOR Tamás, VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.
- UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts

- for the International Sale of Goods, United Nations, New York, 2012.
- Alejandro OSUNA-GONZÁLEZ: *Buyer' Enabling Steps to Pay the Price: Article 54 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*; Journal of Law and Commerce, 2005/6.
- Leif SEVÓN: *Obligations of the Buyer under the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, In.: Petar SARCEVIC – Paul VOKEN: *Intenational Sale of Goods: Dubrovnik Lectures*, Oceana, New York, 1986.
- John O. HONNOLD: *Loss or Damage After Risk Has Passed to Buyer*, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, Hague, 1999.
- CISG Advisory Council Opinion No. 5.: The buyer's right to avoid the contract in case of non-conforming goods or documents, 4.7. pontja, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op5.html#ivb> (2017. 12. 09.)
- CISG Advisory Council Opinion No. 2, Examination of the Goods and Notice of Non-Conformity Articles 38 and 39, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op2.html> (2017.012.09.)
- https://www.unionbiztosito.hu/vallalkozasoknak/vagyon_es_felelossegbiztositas/ipari_vagyonbiztositasok/szallitmanybiztositas (2017. 12. 08.)
- <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-30.html> (2017. 12. 08.)
- <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/980304f1.html> (2017. 12. 08.)
- <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-31.html> (2017.12.09.)
- <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-rules-2010/> (2017. 12. 09.)
- Cite as Ole Lando, in Bianca-Bonell Commentary on the International Sales Law, Giuffrè: Milan (1987) 257-260. Reproduced with permission of Dott. A Giuffrè Editore, S.p.A.; <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando-bb32.html> (2017. 12. 09.)
- <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-34.html> (2017. 12.09.)
- <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-38.html>; (2017. 12. 09.)
- <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/e-text-39.html> (2017.12.09.)
- <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-54.html> (2017.12.09.)
- Peter SCHLECHTRIEM: *Uniform Sales Law – The UN-Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem-36.html> (2017.12.09.)
- Jacob S. ZIEGEL: *Report to the Uniform Law Conference of Canada on Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/ziegel66.html> (2017.12.09.)
- China, CIETAC Arbitration award of 1999 (Piperonal aldehyde case) <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/990000c1.html>; China 23 February 1995 CIETAC Arbitration proceeding (Jasmine aldehyde case) <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/950223c1.html> (2017.12.09.)

http://www.alkonta.com/images/Incoterms_2010_Alkonta-eng.png (2017. 12.08.)
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op5.html> (2017.12.09.)
<https://www.incotermsexplained.com/the-incoterms-rules/the-eleven-rules-in-brief/ex-works/> (2017. 12. 09.)
Belgium June 4, 2004 Rechtbank Van Koophandel [District Court] (Steinbock-Bjonustan EHF v. N.V. Duma) <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/belgium-june-4-2004-rechtbank-van-koophandel-district-court-steinbock-bjonustan-ehf-v-nv> (2017.12.09.)
France March 29, 2001 Cour D'appel [Court of Appeals] (Société TCE Diffusion S.a.r.l. v. Société Elettrotecnica Ricci) <https://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/france-ca-aix-en-provence-ca-cour-dappel-appeal-court-soci%C3%A9t%C3%A9-tce-diffusion-sarl-v-soci%C3%A9t%C3%A9> (2017.12.09.)
www.dhl.hu/content/dam/downloads/hu/logistics/.../dhl_gf_incoterms_2010.pdf (2017. 12.09.)
<https://www.incotermsexplained.com/the-incoterms-rules/the-eleven-rules-in-brief/delivered-duty-paid/> (2017.12.09.)
Switzerland May 23, 2006 Tribunal Cantonal [Appellate Court] <https://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/switzerland-tribunal-cantonal-appellate-court-du-jura-17> (2017. 12.09.)
www.dhl.hu/content/dam/downloads/hu/logistics/.../dhl_gf_incoterms_2010.pdf (2017. 12.09.)
<https://www.incotermsexplained.com/the-incoterms-rules/the-eleven-rules-in-brief/free-alongside-ship/> (2017.12.09.)
Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:37. §
CISG 8. cikk; 9. cikk; 30. cikk; 31. cikk (1) bekezdés; 32. cikk (2) bekezdés; 33. cikk; 34. cikk; 35. cikk; 38. cikk; 39. cikk; 45. cikk (1) bekezdés; 54. cikk; 61. cikk; 66. cikk; 67. cikk; 68. cikk; 69. cikk;

Tárgyszavak

CISG, Incoterms, paritás, felelősség átszállás, kárveszély átszállás, költségviselés.

MODIFICATION OF THE OFFER UNDER CISG AND UCC

1. Introduction

International trade plays an ever increasing role in the promoting economic wealth and stability around the globe. In 2016, the value of merchandise export sales reached \$15.46 trillion globally¹. This represents a 4% drop compared to the previous year but it is expected to continue to grow in the foreseeable future.

A viable legal framework is insurmountable in promoting international trade. The UN General Assembly resolution 2205 (XXI) which in 1966 established the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) reaffirms its conviction that “divergencies arising from the laws of different States in matters relating to international trade constitute one of the obstacles to the development of world trade.”

The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods was developed by UNCITRAL and signed in 1980 in Vienna to address this issue: to create a common, unbiased legal platform for all contracting states that would regulate international sale of goods. Unless the parties opt out and chose to apply some national law instead, CISG is applicable for the international sale of goods when the seller and the buyer are in different contracting states. As a matter of fact, CISG may be the applicable even when the rules of private international law lead to the application of the law of a country which is a contracting state². As of today, there are 88 countries that ratified CISG. Most industrial countries have ratified the convention, with the UK and India being two remarkable exceptions.

Those parties who decide to opt out from CISG will often chose US or UK law instead. If US law is chosen this will lead to the application of the Uniform Commercial Code (UCC). Although regulating trade belongs to the powers of individual states, UCC was published in 1954 to harmonise trade law in the United States. All 50 states have adopted UCC by now therefore common law remains applicable only for contracts for the sale of services or when the predominant purpose of the sales contract is a service³.

---

1 WTO World Trade Statistical Review 2017 (19)

2 CISG Article 1 (1) (b)

3 The scope of UCC covers the sale of goods, and goods are defined as movables, therefore sale of real estate is also outside its scope.

2. The issue at hand

A possible and not uncommon legal dispute arises from the situation when a party makes an offer which the offeree appears to accept but he adds or changes some terms of the offer.

We have two important questions to answer in such cases: has there been a binding contract formed between the parties? If yes, which terms should apply: the terms stipulated in the original offer or the ones which the offeree brought about? The second question is called the battle of forms.

There are two traditional approaches in common law. The mirror image rule says that a contract is formed only if there is a consensus between the parties. If the acceptance is not a mirror image of the offer, the required consensus is lacking therefore no contract exists. The communication by the offeree which changes the original terms is viewed as a rejection of the original offer and making a counter offer.

The last shot rule takes a different approach: if the seller and the buyer communicate different terms in the negotiation phase, the terms which were communicated last will become part of the contract unless the other party objected to such terms, the lack of objection being treated as implied acceptance.

This short essay reviews the battle of forms rules of CISG and UCC.

3. CISG rules

Article 19 of CISG regulates situations when the offer and the acceptance are not identical.

Section (1) of the Article lays down the fundamental rule: if a purported acceptance contains additions, limitations or other modifications, it qualifies as a rejection of the offer and constitutes a counter offer. CISG therefore applies the mirror image concept as its main rule for battle of forms situations.

We need to consider the true meaning of the cited terms when deciding whether a consensus has been reached or not. A different wording in itself will not lead to the termination of the offer when the meaning of those different words actually represents a consensus with the offer.

With the counter offer now on the table, the position of the parties will become reverse: the original offeror is now the offeree and the original offeree is now the offeror.

Both of the consequences will set in independently; if the offeree applies additions, limitations or other modifications, the original offer will stay rejected even if the counter offer is subsequently withdrawn or revoked⁴.

Section (2) of Article 19 creates an exception to the main rule: if the additional or different terms do not materially change the terms of the offer, the offer is considered

---

4 SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2005. (128)

to be accepted. If the offeror does not object without any undue delay to the changes, such changes will become part of the contract. If, however, an objection is dispatched, the contract will only include the original terms. This approach is sometimes called the “last shot rule”: the terms communicated as the last will become part of the contract if the changes are not material or the other party did not raise any objections.

It should be noted that a failure to dispatch an objection to the additional or different terms may lead to two scenarios: if the new terms are material, there is no contract concluded between the parties due to the lack of consensus on material terms. If, however, the new terms are not deemed to be material then a contract does exist and this new contract includes the terms communicated by the offeree.

Section (3) of Article 19 defines the terms considered to be material. This list is quite long and covers so many different aspects that one wonders what is not viewed as material after all. Terms relating, among other things, to price, payment, quantity and quality of goods, place and time of delivery, the parties’ liability and dispute settlement arrangements are all material terms⁵.

Most commentators agree that the modification of the offer is not material if it serves the best interest of the other party in a way that it would be normally accepted by a reasonable person of the same kind as the other party in the same circumstances. Similarly, modifications that make the rules of implementing contractual terms more specific without harming the interests of the offeror would also be viewed as immaterial. A term may also be deemed to be immaterial if it reflects practices established by the parties or by trade usage.

In an interesting case of the Austrian Supreme Court in 1997, the Court decided that even if an item is specifically listed under Article 19 (3) as material, it can be immaterial assuming that the modification is more favourable to the offeror than the original terms. The judgement held that “the enumeration of terms that materially alter an offer in Article 19(3) CISG constituted a general assumption that may be rebutted in an individual case. This opinion is consistent with the prevailing view of Austrian legal scholars. Consequently even though these terms are explicitly mentioned as material alterations, not all of these alterations necessarily have to be material in their character. In the opinion of the Supreme Court, whether a term constitutes a material or a non-material alteration of the offer depends on factor such as practices established between the parties, trade usages, conduct during preliminary negotiation, and particular circumstances of the individual case. On the merits of the case in point, the Court held that alterations that were more favourable for the offeror would not need a ‘counter-acceptance’.”⁶

---

5 Sándor Tamás and Vékás Lajos are of the opinion that the choice of applicable law or choice of the forum, a provision excluding the application of CISG, or a default penalty clause also qualify as materials terms. See SÁNDOR TAMÁS – VÉKÁS LAJOS 2005. (131)

6 UNCITRAL texts (CLOUT) abstract no. 189, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V98/506/26/PDF/V9850626.pdf> (3) (2017.12.01.)

This issue becomes somewhat more complicated when an offer is materially changed by the offeree which then never gets accepted by the original offeror, but one party nevertheless performs its duties under the contract and the other party accepts this performance. This problem can often arise when the parties exchange their standard terms and conditions as part of their correspondence. In accordance with the rules of Article 19 (1), no contract has been formed due to the disagreement of the seller and the buyer, but the performance of contractual obligations would make it difficult to simply declare the contract non-existent and require a *restitutio in integrum*. As a matter of fact, courts normally conclude that a contract exists between the parties if the most essential terms – description of goods, quantity, price, and quality – have been agreed upon and the contractual obligations have been performed; but then the question is which terms should apply: the ones originally included in the offer or the materially modified ones?

There are two approaches that may be taken: the first one is called the “last shot rule”, while the second approach is referred to as the “knock-out rule”.

The last shot rule means that when there are different terms in the offer and in the purported acceptance, the terms and conditions last communicated and not objected to by the other party will prevail and regulate the contract. The logic followed here is that by performing contractual obligations or accepting the performance of the party implicitly accepts the materially modified terms⁷.

The knock-out rule simply ignores those terms where a consensus is lacking and the concluded contractual terms are assumed only to include those items where the parties did reach an agreement. Conflicting terms are substituted with the relevant provisions of CISG where necessary, using the terms of the Convention as gap fillers.

Although courts apply both approaches, the knock-out rule appears to be the preferred alternative.

In a dispute between an Italian seller and a German buyer⁸, a dispute occurred regarding the quality of knitwear that the seller agreed to supply. The German buyer’s general terms and conditions included a forum selection clause which was not inline with the seller’s general terms. The parties performed their duties based on the essential terms of their agreement but were in dispute whether this clause was part of their contract or not. The German court decided that a valid contract was formed but “based on the realization of the contract, both parties were in agreement about the *essentialia negotii*, and it must be assumed that they waived the validity of their conflicting Terms of Business or that they derogated from the application of Article 19, taking advantage of their autonomy pursuant to Article 6. In this case, the contract would have been entered into in accordance with the terms of the CISG.”

---

7 OLG Hamm Transp-IHR 1999, 24

8 Germany 6 October 1995 Lower Court Kehl (Knitware case), <https://cisgw3.law.pace.edu/cases/951006g1.html> (2017.12.07.)

4. UCC rules

Section 2-207 (1) states that “A definite and seasonable expression of acceptance or a written confirmation which is sent within a reasonable time operates as an acceptance even though it states terms additional to or different from those offered or agreed upon, unless acceptance is expressly made conditional on assent to the additional or different terms.”

This provision in UCC is a clear break from the common law mirror image rule. If an offer is made and the offeree accepts, a valid contract is formed between the parties and any additional or different terms will be typically ignored, unless acceptance is expressly made conditional on the offeror assenting to the modifications.

If, however, the statement of acceptance includes additional or different terms which are essential and the parties expressly negotiated beforehand – called dickered terms in US commercial law – no contract is recognised due to a lack of seasonable acceptance. Examples of dickered terms would be such as the identification of the product, quantity, price, and delivery terms.

Subsection (2) continues to say that additional terms are viewed as proposals for addition to the contract. Whether these proposals by the original offeror are accepted and therefore become part of the contract or not should not impact the validity of the initial agreement. It needs to be noted that subsection (2) does not provide any rules for different terms.

As to the additional terms, the UCC provisions distinguish contracts between merchants and all other sales contracts.

It should be noted at this point that the sphere of application of CISG almost exclusively covers merchants only so a valid comparison between CISG and UCC can only be made if we consider those provisions of UCC which pertain to merchant-to-merchant arrangements.

Section 2-104 (1) of UCC defines a merchant as “a person who deals in goods of the kind or otherwise by his occupation holds himself out as having knowledge or skill peculiar to the practices or goods involved in the transaction or to whom such knowledge or skill may be attributed by his employment of an agent or broker or other intermediary who by his occupation holds himself out as having such knowledge or skill”.

If either party is not a merchant, any additional terms will only become part of the contract if the other party accepts them.

However, when a contract is negotiated between two merchants and additional terms are proposed by one of the parties, these terms become part of the contract unless the offer explicitly limits acceptance to the terms of the offer, or the additional terms materially alter the original offer, or the other party sends a notification of objection within a reasonable time.⁹

⁹ UCC § 2-207. (2)

UCC itself does not define what is meant by material but the official comment to UCC explains a material modification as a clause that would “result in surprise or hardship without express awareness by the other party.”¹⁰

In the *Dorton v. Collins & Aikman* case¹¹, the plaintiff was in the business of selling carpets to the public and they bought on numerous occasions supplies from the defendant, a carpet manufacturer. Dorton sued the defendant because of quality issues, but before addressing this issue, the question of the forum had to be resolved. The small print on the back of the acknowledgement form sent by Collins & Aikman in response to the order for carpeting contained an arbitration clause. Dorton never formally accepted the small print but he accepted deliveries by the defendant.

A contract was undoubtedly formed between the parties especially in view of the continued fulfillment of contractual obligations. The clause for arbitration was an additional term and not a different one because the plaintiff proposed no provisions in their offer with regards to the forum. Both Dorton as well as Collins & Aikman were merchants.

As per the rules UCC Section 2-207 (2), additional terms will only become part of the contract if the original offer does not exclude the possibility of an additional term, if the additional term is not material or the offeror does not object to it. In this case, no exclusion clauses were made and the plaintiff never formally objected to the additional terms, so eventually this case came down to deciding whether using arbitration or the normal court system qualifies to be a material issue. The court held that it was a material question and therefore the addition did not become part of the contract; accordingly it should be the regular court system to decide whether the plaintiff's claim with regards to the quality of supplies was justified.

Contracts may be established through writings of the seller and the buyer. If a consensus is reached or additional terms are not objected to, a contract is formed. As in CISG, a more complicated situation emerges when no consensus is reached but the parties perform their contractual obligations anyway.

UCC Section 2-207 (3) says that “Conduct by both parties which recognizes the existence of a contract is sufficient to establish a contract for sale although the writings of the parties do not otherwise establish a contract. In such case the terms of the particular contract consist of those terms on which the writings of the parties agree, together with any supplementary terms incorporated under any other provisions of this Act.”

This section clearly allows for the formation of a contract through the seller's and the buyer's conduct. The big question is such cases will be what the parties' contractual obligations are. The terms of the contract will come from two sources: (a) the provisions on which a consensus was reached, (b) and the regulations of UCC for matters not agreed upon.

---

10 Official Comment, Comment 4

11 453 F.2d 1161, 1972 U.S. App. 11982

UCC provisions used to supplement agreed terms are called gap fillers. Gap fillers provide a solution even for situations where dickered terms have not been agreed upon, assuming the contract is still formed through the parties' conduct. UCC offers gap fillers for place of delivery, warranty terms and even for the price of the sold products.

Accordingly, most cases before court will not about the existence or non-existence of a binding contract but the contents of the agreement.

If a contractual offer includes a term which is contradicted by the wording in the counter party's communication of acceptance, but the contract is deemed to be a binding and operational agreement, the two proposed terms will be both ignored or knocked out and the general provisions of UCC will apply as gap fillers. As the court stated in the *Daitom, Inc. v. Pennwalt Corp.*¹² case, the fundamental purpose of UCC section 2-207 is "to preserve a contract and fill in any gaps if the parties intended to make a contract and there is a reasonable basis for giving an appropriate remedy."

The *Northrop Corporation v. Litronic Industries* case¹³ demonstrates the application of UCC Section 2-207 (3). The defendant sent a written offer to the plaintiff to sell printed wire boards. The offer specified that a limited 90-day warranty period would apply. The purchase order form of Northrop Corporation, however, stated an unlimited warranty period was required. Litronic Industries supplied the goods as agreed but it took the plaintiff six months to test the boards. The tests showed that some products were defective so Northrop returned the boards to the supplier. Litronic Industries refused to accept the goods claiming that the 90-day warranty period was to be applied, but the plaintiff insisted on the unlimited warranty period as stated in their purchase order.

In view of the fact that the goods had already been delivered to the buyer, there was enough evidence that a contract did exist.

The warranty term offered by Litronic Industries and required by Northrop Corporation meant different terms where the parties had failed to reach a consensus.

The judge excluded both Northrop and Litronic's warranty terms and applied Uniform Commercial Code (UCC) § 2-309 as a gap filler, which stipulates that nonconforming goods may be rejected within a reasonable time. The court also held that Northrop rejected the boards within a reasonable time because of the complexity of Northrop's testing therefore the defendant was held liable for the alleged non-conformity of the boards. The defendant appealed against the ruling but it was affirmed by the court of appeal.

5. Conclusions

Most legal disputes arising with respect to the battle of forms will not be about the question whether a contract has been formed or not, but rather about the exact

---

12 741 F.2d 1569, 399 UCC 1203 (10th Cir. 1984)

13 29 F.3d 1173 (7th Cir, 1994)

contents of a legally binding agreement. There will be a number of communications between the buyer and seller, possibly the performance of contract already underway.

Both CISG as well as UCC clearly prefers the maintaining the existence of commercial agreements, offering gap fillers where necessary.

US law – and consequently – UCC is often chosen as the applicable law in international commercial transactions, and if the parties do not specifically chose any other legal framework, CISG will apply for the international sale of goods.

A detailed understanding of CISG Article 19 and UCC Section 2-207 is essential to successfully negotiate commercial contracts.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

A korábbiakban megjelent tanulmányaimban a hatalommegosztás fogalmának meghatározására, a hatalommegosztás elméleteinek áttekintésére és bemutatására tettem kísérletet. Vázoltam a hatalommegosztás történeti előzményeit; röviden utaltam a hatalommegosztás kialakulásával kapcsolatos eltérő álláspontokra. Az általánosan elfogadott álláspont szerint az államnak a területén lévő népesség felett gyakorolt főhatalmát nevezik államhatalomnak, amelynek megosztásáról szóló elméletek az antikvitás korában gyökereznek, illetőleg Montesquieu: A törvények szelleméről című művében tetőződnek.² Foglalkoztam a hatalommegosztás kérdésének a magyar közjogtudományban való megjelenésével és áttekintésével is, ennek keretében a hatalommegosztás gondolkodói (Eötvös József, Polner Ödön, Nagy Ernő és Bibó István) munkáinak áttekintésére vállalkoztam. Az említett szerzők elemzésekor a jogtörténeti szerzők műveire is támaszkodtam. A jogbölcseletben megjelent nézeteket megkísértem vázlatosan nyomom követni a pozitív jogi szabályozásban is. Jelen tanulmányban a hatalmi ágakhoz szorosan kötődő és a hatalmi ágakkal kapcsolatban álló alkotmánybíráskodás fogalmának meghatározására, az alkotmánybíráskodás történeti előzményeinek bemutatására, valamint az alkotmánybíráskodás amerikai és kontinentális jogrendszerekben kialakult modelljeinek vázlatos áttekintésére vállalkozom. Az alkotmánybíráskodás történetét ismertető tanulmány kiindulásaként célszerűnek tartom az alkotmánybíráskodás fogalmát röviden ismertetni.

1. Az alkotmánybíráskodás fogalma

A közelmúltban közreadott, általánosan elfogadható definíció szerint *az alkotmánybíráskodás a jogszabályok, egyéb jogi normák és az egyedi jogalkalmazó szervek határozatai alkotmányosságának bírói elbírálása.*³ Egyes megközelítések szerint az alkotmánybíróság biztosítja a társadalmi és az állami berendezkedés alapvető elveit, valamint a parlamentáris alapelvek eldöntésében a kormányzat mozgásterét korlátozza. Az alkotmánybíróság alkotmányértelmezése hiteles értelmezésének minősül, amelynek az a feltétele, hogy a

---

1 A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának abszolutóriumot szerzett hallgatója.

2 Egri-Kovács Krisztián: A hatalommegosztás terminológiája és a hatalommegosztás tana – eszmetörténeti áttekintés. Jogelméleti Szemle, 2017/2. szám. Internet: <http://jesz.ajk.elte.hu/eloszo70.html>

3 Jogi lexikon. Főszerkesztő: Lamm Vanda. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 30. o.

hatalmi ágakat elfogadják, valamint hogy az alkotmánybíráskodásra vonatkozó alapelveket kötelezőnek tekintsek.⁴ A legtömörebb meghatározás szerint *az Alkotmánybíróság az alkotmány (Magyarországon: az Alaptörvény) védelmének legfőbb szerve.*

Az alkotmánybíráskodás az alkotmány rendelkezéseinek autentikus értelmezését és alkalmazását jelenti, illetőleg magában foglalja a jogi normák alkotmányossági vizsgálatát.⁵ Az alkotmánybíráskodás azon a felismerésen alapszik, hogy vannak olyan alapvető követelmények vagy normák, amelyek a törvényhozót is korlátozzák. A szócikk meghatározásának megalkotói Angliában Coke főbíró 1610-ben meghozott ítéletére hivatkoznak, amely szerint egy törvény abban az esetben alkalmazhatatlan, ha ellentmond a jogelveknek és az ésszerűségnek. A korabeli angol jogfelfogás a parlamenti szuverenitás korlátlanúságára hivatkozva nem ismerte az alaptörvény(ek) más törvényekhez képesti elsőbbségét, eszerint a szuverén hatalom gyakorlóját a jog nem köti.⁶ Az alkotmány törvények és más jogszabályok feletti elismerése és az alkotmány betartásának bírói ellenőrzése az alkotmánybíráskodás előfeltétele.⁷ Az alkotmánybíráskodás a gyarmatokon a kartális alkotmányok megjelenésével előtérbe került.⁸

Paczolay Péter meghatározása szerint *az alkotmánybíráskodás az alkotmányjog, a jogelmélet és a politikatudomány határterületén helyezkedik el. Alkotmányon az adott ország államszervezetét és az államszervezet felépítésére, működésére, a polgárok jogaira vonatkozó alapvető jogszabályok összességét értik. Az alkotmányfejlődés során individualista (mely szerint a polgári társadalom elsődleges alkotóelemei az egyének; az állam társadalmi szerződésbe foglalt megegyezéssel jött létre) és organikus (a család, egyház és a szükségszerűség útján létrejött állam az egyénekhez képest elsődleges) alkotmányfunkciók alakultak ki.*

A középkori angolszász politikai és jogrendszerben kialakult *alkotmányosság (constitutionalism)* az alkotmány megvalósulását, érvényesülését jelenti. Egyik forrását a középkori természetjog továbbéléseként jelentkező joguralom, másik forrását a mechanikus tudományfelfogás (a megfelelő elvek alapján megalkotott alkotmány automatikusan meghozza a szabadság és az igazság gyümölcsét) mint racionalista filozófia és tudomány képezi. Az alkotmány védelme a társadalom rendjének és az alkotmányban lefektetett normáknak a védelmét foglalja magában. Az alkotmányvédelem rendes bíróságok vagy külön erre a célra létrehozott bíróságok útján, *alkotmánybíráskodás* formájában történik; az e tevékenységre feljogosított bírói szerv az alkotmányossági kérdések megítélésére jogosult.⁹ Az alkotmány, amellyel minden állam rendelkezik (egy államban

4 Paczolay Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 25-28. o.

5 Jakó Nóra – Mikes Lili – Szabó Zsolt: Alkotmányjog. Jogi szakvizsga könyvek, Patrocini-um Kiadó, Budapest, 2015, 189. o.

6 Uo., 18. o.

7 Trócsányi László – Schanda Balázs: Bevezetés az Alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 196. o.

8 Jogi lexikon. Átdolgozott és bővített kiadás. Complex Kiadó, Budapest 1999, 30. o.

9 Paczolay Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán. In: Paczolay Péter (szerk.): Al-

az alkotmány vagy kartális, vagy történeti)formális értelemben olyan jogi normaként határozható meg, amely a jogi normarendszer legfelsőbb szintjén helyezkedik el, ezért azzal az alacsonyabb szintű jogszabály nem lehet ellentétes; egyes megközelítések szerint az alkotmánybíráskodás létrejöttének indoka ebben jelölhető meg.

A többségi akarat alkotmányos biztosítékeként is meghatározható alkotmánybíráóság közreműködik annak megelőzése érdekében, hogy a demokratikus többség nehogya önmagát pusztítsa el. Az Alkotmánybíráóságot a parlamentáris kormányzat egyik külső alkotmányos korlátjaként határozzák meg.¹⁰ A materiális értelemben vett alkotmány¹¹ fogalmába beletartozik minden jogi norma, amely az alkotmányosság alapintézményeit tartalmazza. Alkotmányosság abban az esetben valósul meg, ha az állami szervek betartják az alkotmányban foglalt rendelkezéseket, érvényre juttatják az alkotmányos értékeket, ennek során érvényesül a formális és a materiális értelemben vett jogállamiság.¹²

2. Az alkotmánybíráskodás gyökerei

Az alkotmánybíráóság mint intézmény előzményei között említik a spártai ephoroszok hivatalát vagy a krétai kozmoszokat, akik az alkotmányt védték akár a királlyal szemben is. Az athéni jog különbséget tett a *nómos*, a szűkebb értelemben vett törvény, illetve a *pséphisma* között, amelyet mai értelemben rendeletnek lehet nevezni. A *nómos* a politikai élettől távol állónak minősült. Platón szerint a törvény a dolgok isteni rendjét tükrözi. A *nómos* érvényesült a *pséphismával* szemben. A természetjog Anaximandrosz kozmikus világméreteire vezethető vissza, amely szerint a világrend egy jogrendszer.¹³ A természeti törvény egyetemesen érvényes, minden életviszonyt átfog. A természetjogi gondolkodás morálfilozófiai teória keretében helyezkedik el. A jog kötelező ereje a természet lényegéből fakad.

A természetjog eszméje kezdetben politikai, a római korban jogi, a keresztény korban teológiai-erkölcsi jelentés kap, amely a XX. században jogi tanná formálódik.¹⁴ A klasszikus korban a fennálló rendet legitimáló természeti törvényen alapuló elmé-

---

kotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 9-10. és 21. o.

10 Szalai András: A parlamentáris kormányzat alkotmányos korlátai. PhD-értekezés, 184. o. <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2000/1/A%20parlament%C3%A1ris%20korm%C3%A1nyzat%20alkotm%C3%A1nyos%20korl%C3%A1tai.pdf>

11 Az alkotmány formális és materiális felfogásának megkülönböztetéséhez lásd pl.: Tóth J. Zoltán: Alkotmányjog, 103. o. In: Sztárayné Kézdy Éva (szerk.): Jogi alapismeretek. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2013, 103-157. o.

12 Tóth J. Zoltán: A népszuverenitás és az alkotmánybíráskodás viszonya a hatalommegosztás szempontjából. In: Tóth J. Zoltán – Ouk Varinic: Az alkotmánybíráskodás viszonya a népszuverenitás eszméjéhez. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2017.

13 Szigeti Péter – Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete. Napvilág Kiadó, 1998, 35. o.

14 Frivaldszky János: Klasszikus természetjog és jogfilozófia. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 10-11. o.

letek bontakoztak ki a természet felfedezésével. A szofisták tették vizsgálódás tárgyává a természetjogot. A természettel szemben állnak azok a dolgok, amelyek az emberi önkénytől, az emberi akarat elhatározásából származnak. Az emberi magatartásokat törvényeknek kell szabályozni, a törvényeknek pedig a természet előírásaihoz kell igazodniuk. A görög gondolkodásban nem dolgozták fel teoretikusan a pozitív jogot. A törvény a természeti rend leképezésére szolgált eszközül. A természetjogi szemlélet miatt vált lehetővé a természeti renddel ellentétben álló törvények alkalmazási tilalma. A görög jogvitákban a retorika az igazság feltárása mellett a meggyőzésére koncentrált, nem az objektív igazság felkutatására vált meghatározóvá. A demokrácia lényegét pedig a sorshúzásban jelölték meg. Az egyetemes íratlan törvények társadalmi szokásokként – Arisztotelész elméletében egyetemes természeti törvényként, illetve méltányosságként (egyedi eset joga) – voltak általánosan elfogadottak, amellyel szembeállíthatók az írott törvények, amelyek a poliszokat szabályozzák. A törvényekben (*nomoi*) fogalmazódtak meg normatív szinten a természet előírásai. A méltányosság a kivétel erejével a jogrend hézagait kitöltve juttatja érvényre a jogot mint az általános alóli kivétel esetét.¹⁵

Az ókori görög-római gondolkodásban megjelenik a *ius naturale* – *ius gentium* eszméje. Cicero fogalommeghatározásában a *ius naturale* örök, annak szabályait sem a *senatus*, sem pedig a *populus* (a *comitia*) nem helyezheti hatályon kívül. A *ius gentium* eredetére vonatkozóan az egyiptológusok körében olyan meghatározással is lehet találkozni, hogy az a föníciai és az egyiptomi jog metszetében alakult ki. A nemzetközi szerződéseknek köszönhető, hogy a hellén jog nagy hatást gyakorolt a római jog fejlődésére, amelynek eredménye, hogy a principátus korától a *ius civile* nem rendelkezik a *ius gentium*tól eltérő sajátosságokkal.¹⁶ Ulpianus a jogászok feladatát az igazi filozófia (jogi tudás) gyakorlásában jelölte meg, az igazságra alapozott és attól elválaszthatatlan jogtudományt a filozófia részévé kívánta tenni. A jogász a jót és a méltányost keresi az általános jegyében, mindenkinek megadva az őt illetőt. A császári jogalkotási aktusokat az igazságossághoz kell mérni, amelyet a jogászok valósítanak meg. A legitim törvényhozásnak a természetjog alapján van felhatalmazása a törvényalkotásra. Cicero munkásságának köszönhetően vált a *ius civile* pozitív jogi szabályokba formált méltányossággá.

A klasszikus római jogászok a jogot a szabály fölé helyezték, empirikus-gyakorlati problémákat megoldó szemléletmóddal, a döntéseket axiomatikus szabályokból vették le, a jót és a méltányost előtérbe helyezve a törvénnyel – szemben a XVI. századi humanistákkal, akik a római jogból hoztak létre deduktív rendszert, ahol a jogot az uralkodó által alkotott törvény jelentette. E folyamat első képviselője Irnerius, aki a jogot a retorikától elválasztva önálló vizsgálat tárgyává tette.¹⁷ A római jogászok a jogtu-

15 Uo., 12- 67. o.

16 Hamza Gábor: Jogösszehasonlítás és az antik jogrendszer. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998., 20., 56. és 110. o.

17 Frivaldszky János: Klasszikus természetjog és jogfilozófia. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 68- 116. o.

domány feladatát akként határozták meg, hogy a népszokásokból a jogot kialakítsák, a formális jogból új, az alapelvekre visszavezethető jogtételeket alakítsanak ki.¹⁸A római jog a XVI. századra meghatározóvá vált, amely a jogi humanisták munkásságával kialakuló természetjog eszméje alapján vált átfogó rendszerré.¹⁹A rendszergondolkodás megalapozója Philip Melanchton volt. René Descartes és Blaise Pascal munkásságának eredményeként megjelent a deduktív gondolkodás eszméje, amelyhez annak felismerése társult, hogy olyan következtetéseket kell megfogalmazni, amelyek általánosan minden részletet ki tudnak fejezni. Minden kifejezést meg kell határozni és minden kijelentést bizonyítani kell, amelyből ellentmondásmentes gondolati építmények létrehozása következik.

A természetjogtól továbblépve Gustav Hugo alapozta meg az ellentmondásmentes jog eszméje mentén a jogfogalmi dogmatika rendszerét.²⁰ Az angolszász jogi kultúrában az átfogó jogelveknek, maximagyűjteményeknek a szerepe vált meghatározóvá. Az Amerikai Egyesült Államokban a XX. század elejétől a Szövetségi Legfelső Bíróság alkotmányos alapelvek alapján is megsemmisített törvényeket. Az alkotmányos jogjogokká formált emberi jogok és természetjogi elvekre alapított döntések elterjedése a jogi dogmatika háttérbe szorulását vonta maga után.²¹

A középkori jogfejlődés a *ius naturalét* szembeállította a pozitív joggal. Angliában a *common law* hagyomány óvta meg a jogot a király vagy a parlament önkényétől, amelyet 1689-ben a „Dicsőséges Forradalom” eredményeként a törvényhozó hatalom váltott fel. Az uralkodó természetjogba ütköző eljárása érvénytelen volt, az alattvalók sem voltak kötelesek ezen aktusokat teljesíteni. A középkori jogban a *ius naturale*-felsőbbrendű és sérthetetlen, amellyel a *ius positivumnak* összhangban kellett állnia. Grotius elméletétől Rousseau elméletéig e felfogás érvényesült. A jogalkotóra nézve kötelező korlátok kiépítése John Locke művében is megtalálható. Locke is elismerte a törvényhozó hatalom természetjog általi korlátozását.²²A törvények semmisségének gondolata Aquinói Szent Tamás Summa Theologiae című művében gyökerezik.²³Az Isten, a természet és az ember egysége a keresztény jogfelfogásban a jog ezen hármas rétegzettségét és e három réteg összhangját feltételezi. A katolikus természetjogtan a sztoikus filozófiához nyúlik vissza, amelyet legjobban Krüszipposz foglalt össze, aki

18 Hoffmann Pál: A római jog külszerű történelme és a római perjog. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1866, 248. o.

19 Pokol Béla: Középkori és újkori jogtudomány. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 117-118. o.

20 Uo., 119-153. o.

21 Pokol Béla: Autentikus jogelmélet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 120-135. o.

22 Vö. pl.: Tóth J. Zoltán – Nagy Péter: A hatalmi ágak elválasztása modern elméletének kialakulása: a locke-i hatalommegosztási tan születése. Jogelméleti Szemle, 2017/4. szám, 134-142. o.

23 Mauro Cappelletti – William Cohen: Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 43-49. o.

szerint a kozmosz az istenek, az emberek és a létrejött dolgok rendszere.²⁴Szent Tamás elméletében a természeti törvény, a politikum, valamint a jog között harmóniának kell fennállnia. A politikai közösség célja az erkölcsös élet.²⁵ A törvény a közjóra irányuló észrend, amit a közösség gondját viselő kormányzó Isten hirdetett ki az ember akaratában meglévő örök természeti törvény formájában. Az írott törvény nem lehet ellentétes a természeti törvénnyel. Amennyiben az írott törvény a természeti törvénnyel ellentétben áll, abban az esetben igazságtalannak minősül és nem rendelkezik kötelező erővel. A jog a tágabb értelemben vett erkölcs részét képezi. A pozitív jog kizárólag természetes igazsági rendet fejezhet ki. A természetjog normái az erkölcsi szabályok társadalmi kapcsolatokra való átviteléből fakadó normák.²⁶

A középkori politikai gondolkodás alakulására a kánonjogászok a glosszátoroknál nagyobb befolyással bírtak. A méltányosság alkalmazása során a kánonjogi *aequitas* fogalmára támaszkodtak. A császári hatalom nincs alávetve a törvényi hatalomnak, a politikai hatalmat Istentől és a néptől eredeztették. Amennyiben a törvény értelmezésében kétely merül fel, abban az esetben a császár értelmezése irányadó. A pozitív jog és a kormányzati eszközök érvénytelenek, ha ellentétben állnak a természetjoggal és a *ius gentiummal*. Az *aequitas* a méltányosságot fejezi ki, a méltányosság magasabb rendű a jognál. A méltányosság igazságosságának objektív természeti rend szerinti felsőbbségét mutatja. A méltányosságban az abszolút monarchiákban az írott jog korlátozását látják. A császár a maga számára tartotta fenn a méltányosság és a jog közötti különbségtételt. A méltányossághoz a iusitiniánusi római jog nem nyújtott segítséget. Irnerius meghatározásában az igazságosság az *aequitas* megvalósulása. A bíróra hárul a jogfejlesztés feladata.²⁷John of Salisbury Policraticusában részletezi, hogy a természeti törvény köti a királyokat. A fejedelem az isteni hatalom képmása. A fejedelem akaratát törvényerővel bír.²⁸A kontinentális jogrendszerben formálódott természetjogi felfogás mellett az amerikai kultúrában az írott alkotmányban rögzített rendelkezések bíróság általi ellenőrzése vált meghatározóvá.

Az amerikai gyarmatokon a bírók ellenőrzik az angliai törvényekkel és *charterekkel* ellenkező helyi jogalkotást. Alkotmánybíráskodásról az Amerikai Egyesült Államokban az 1803-ban a *Marbury v. Madison*-ügyben meghozott döntéstől kezdve beszélnek, amely kimondta, hogy az alkotmánnyal ellenkező törvény nem alkalmazható.²⁹Az alkotmánybíráskodás kialakulásának feltétele, hogy az alkotmány elsőbbségét elismerjék a jogszabályok felett, valamint annak elfogadása, hogy az alkotmány betartását a bíróság

24 Szigeti Péter – Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete. Napvilág Kiadó, Budapest 1998, 19. o.

25 Frivaldszky János: Klasszikus természetjog és jogfilozófia. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 271. o.

26 Uo., 117-175. o.

27 Uo., 176. o.

28 Uo., 177-195. o.

29 Szigeti Péter – Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998, 11. o

ellenőrzi. Az alkotmánybíráskodás az 1789-ben hatályba lépett szövetségi alkotmányon, továbbá a Bírósági Törvényen (*Judiciary Act*) alapul. Az Egyesült Államok 1789. évi szövetségi Alkotmány VI. cikk 2. szakaszából vezetik le az alkotmánnyal ellentétes törvény alkalmazhatatlanná nyilvánítására vonatkozó jogosultságot. Az Alkotmány VI. cikkének második bekezdése szerint: „*A jelen alkotmány és azaz alapján alkotott törvények, valamint az Egyesült Államok hatáskörében kötött és kötendő nemzetközi szerződések az ország legfőbb törvényei. E törvények minden államban, minden bíró számára kötelezőek, tekintet nélkül az egyes államok alkotmányában vagy törvényeiben foglalt ellenkező rendelkezésekre*”.³⁰ A Bírósági Törvény 25. cikkére alapozzák a Legfelső Bíróságnak a szövetségi alkotmányra, szerződésekre vagy törvényekre alapozott döntéseinek helybenhagyására vagy megváltoztatására vonatkozó jogát. Az Alkotmányból azonban nem derül ki, hogy a Legfelső Bíróságnak joga lenne a szövetségi törvényhozás felülvizsgálatára.

Egyes szerzők abból indulnak ki, hogy az Alkotmány a legfőbb törvény. Az angol hagyomány a bírókat mindenki más fölé helyezte. Az Alkotmány maga is a nép által kívánt korlátozásként jött létre. Mauro Capelletti és William Cohen is arra az álláspontra helyezkedett, hogy az alkotmányosság gondolata az Egyesült Államok alkotmányától eredeztethető, azzal, hogy felmerült az alkotmány rendes törvények fellett állóságának gondolata.³¹ Az alkotmány érvényesül az azzal ellentétes törvényi rendelkezések felett. A bíróságok automatikusan a törvény örvévé váltak.³² A fent említett ügyben a Legfelső Bíróság e jogkörét kiterjesztően értelmezték ez alapozta és szilárdította meg az alkotmánybíráskodás amerikai modelljét.³³ A jogalkotó hatalma nem terjed ki az alkotmány módosítására.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az alkotmánybíráskodás mind a *common law* jogcsaládban, mind a kontinentális jogrendszerben közös fejlődés eredménye, nevezetesen az a magasabb elvek érvényre jutása, a felsőbbrendű jog írott formában történő rögzítésének szükségessége és a bírói testületnek az alkotmányérvésítésére szolgáló eszközének szintéziseként valósult meg.³⁴ A következőkben arra vállalkozom, hogy az amerikai alkotmánybíráskodásra jellemző sajátosságokat összehasonlítsam a kontinentális jogrendszerben kialakult alkotmányosságra jellemző ismérvekkel.

30 Nagyné Szegvári Katalin: Fejezetek az amerikai Alkotmány történetéből. HVG-ORAC, Budapest, 2002, 160. o.

31 Mauro Cappelletti – William Cohen: Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 43. o.

32 Robert G. McCloskey: Az amerikai Legfelső Bíróság In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 35-41. o.

33 Trócsányi László – Schanda Balázs: Bevezetés az Alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 341. o.

34 Mauro Cappelletti – William Cohen: Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 49. o.

3. Az alkotmánybíráskodás amerikai modellje

Az alkotmánybíráskodás amerikai modelljében a bíró az általa eldöntendő egyedi ügyben mellőzi az alkotmányellenes törvény alkalmazását. A bíró védi az alkotmányt, amelyben a hatalommegosztás a föderatív államberendezkedésben (horizontális hatalommegosztás) a szövetségi törvényhozás tárgyköreit határozza meg, amelyeket a Legfelső Bíróság értelmez és vertikális formában (a törvényhozás két kamarájának belső fékje, a végrehajtó hatalom vétője, a bíróságok törvények érvénytelenítésére vonatkozó joga) formájában valósul meg. Az amerikai alkotmánybíráskodásban valamennyi bíróság jogosult alkotmányossági felülvizsgálatra. Az alkotmányossági vizsgálatnak csak a felekre kiterjedő (*inter partes*) hatálya van, és csaka precedensrendszer miatt vált ki nagyobb hatást a döntés.³⁵ Az amerikai bíróságok generális jellegűek, nem különültek el a polgári, büntető és közigazgatási ügyekben ítélező tanácsok, ugyanazok a bíróságok ítéleznek a különböző tárgyú peres eljárásokban. A konkrét ügyben alkalmazandó jogszabályt hasonlítják az alkotmány rendelkezéseisehez.

Az európai bírósági rendszerben már a XIX. századi jogfejlődés során a középszintű bíróságokon megkezdődött a magánjogi, büntetőjogi, közigazgatási ügyek szerinti szakosodás és a különbíróságok is megjelentek. Ezzel szemben az amerikai modellben a specializálódás az ügyvédek körében zajlott le. A bíró szerepe passzív, szerepe az elsősorban az eljárási szabályok betartására korlátozódik, döntését a jog átfogó elveinek figyelembe vételével hozza meg. Az amerikai bíróságok az alkotmány rendelkezéseit sem értelmezik általános jelleggel; az egyedi ügyben született döntés a többi hatalmi ág részére nem ad támpontot. Az amerikai rendes bíróságok politikai kérdéseket sem bírálnak el. Az európai típusú alkotmánybírásgoka politikát jogi keretek közé terelik.³⁶ Ezekben a jogrendszerekben politikai kérdések elbírálása a hatalmi ágak elválasztásával áll összefüggésben; a politikai kérdéseket az alkotmány nem a rendes bíróságokra bízta. Minden olyan jogi kérdés politikai kérdésnek minősül, amely nem rendezhető bírói úton; a más hatalmi ágak döntéseit a bíróságoknak el kell fogadniuk. Az európai alkotmánybírásgok minden megfelelően feltett kérdésre választ adnak és részt vesznek a politika alakításában (ez különösen jellemző a francia alkotmánytanácsra). Az alkotmánybírásg tehát politikai és jogi kérdéseket is megválaszol.³⁷

Pokol Béla tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy az amerikai bírósági rendszerben a specializálódás elsősorban adóügyekben és szabadalmi ügyekben jelenik meg. Az Egyesült Államokban vita folyik a specializálódásról. Pokol Béla tanulmányában részletesen elemzi, hogy a generalista bíróságokon belül a döntéseket véletlenszerűen megalakult háromtagú tanácsban döntenek el, ahol az előadó, döntés-előkészítő tevé-

35 Paczolay Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 12. o. és 14. o.

36 Uo., 31. o.

37 Uo., 22-26 o.

kenységet azon bíró végzi, aki valaha az adott jogterülettel foglalkozott. A bíróság munkáját bírónként három tanácsadó segíti, akik a nagy munkateher miatt döntéstervezeteket is előkészítenek. Az európai modellben feszültség alakult ki a generalista alkotmánybíróság és a specializált felsőbbbíróságok között; e körben kiemelendő, hogy a rendes bíróságok úgy értelmezik az alkotmánybírói döntéseket, hogy azoknak kizárólag a rendelkező része kötelező, míg a döntések indokolása semmilyen mértékben nem köti a bírót.³⁸ Pokol Béla szerint az alkotmánybíráskodás amerikai modelljében a jogorvoslat elbírálására jogosult legfőbb bírói fórum minősül az alkotmánybíráskodás legfőbb szervének. Az USA-ban az alkotmányosértelmezési gyakorlat megszilárdulását az alkotmány változatlansága eredményezte. Ezzel szemben a rendes bíróságoktól elkülönülő önálló alkotmánybírói fórum létrehozó európai modell alapvetően a német alkotmánybírói rendszer jellemzői alapján működik.³⁹ Az Egyesült Államok azzal, hogy megállapította, hogy az alkotmány egy magasabb rendű, az összes törvény felett álló törvény, amellyel ellentétben álló törvények semmisnek minősülnek, új korszakot nyitott az alkotmánybíráskodás történetében. Az alkotmányossági felülvizsgálat amerikai rendszerét leginkább Japán fogadta el az 1947-ben megalkotott alkotmányával.⁴⁰

Az amerikai típusú alkotmánybíráskodási rendszer az igazságszolgáltatás egységességét feltételezi, amelynek – a fentiekben már részletezett – garanciáját jelenti, hogy nem alakultak ki különálló ügyszakok, ezért minden pernek lehet alkotmányos vetülete. Az amerikai modell európai jogrendszerbe történő átültetésének sikertelensége azzal magyarázható, hogy az európai alkotmányok nem voltak olyan merevek, mint az amerikai alkotmány. A sikertelenség másik oka pedig a közigazgatási bíráskodás. A jogot a parlament által meghozott törvényekkel azonosítják. A rendes bíróságok képtelenek az alkotmánybíráskodás gyakorlására. Louis Favoreu az amerikai modellel szembeállítja a görög alkotmánybíráskodást, amelyben a közigazgatási bíróságok – beleértve az Államtanácsot mint legfelsőbb közigazgatási szervet is – és a Semmitőszék alá tartozó bíróságok – beleértve a Számvevőszéket is – egyaránt ellátnak alkotmánybírói feladatokat, ennek eredményeként előfordulhat, hogy egy adott ügyben az Államtanács és a Semmitőszék egymástól különböző álláspontot képvisel.⁴¹ A továbbiakban az alkotmánybíráskodás európai modelljét hasonlítom össze vázlatosan a fentiekben ismertetett amerikai modellel.

---

38 Pokol Béla: Generális bíráskodás versus specializált bírói rendszer – Az alkotmánybíráskodás egy dilemmájáról, 1., 3. és 11. o. In: Jogelméleti Szemle, 2014/2. szám, 1-18. o. Internet: http://jesz.ajk.elte.hu/2014_2.html

39 Pokol Béla: Az alkotmánybíráskodás szociológiai politológiai és szociológiai megközelítésekben. Kairosz Kiadó, Budapest, 2014, 14. o.

40 Mauro Cappelletti – William Cohen: Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 51. o.

41 Louis Favoreu: Az alkotmánybírók. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 60. o.

4. Az alkotmánybíráskodás európai modellje

Az európai modellben a parlament túlsúlya megakadályozta az alkotmánybíráskodás elterjedését. Hans Kelsen elméletének hatására 1920-ban megkezdte működését az osztrák Alkotmánybíróság. Kelsen nélkül az alkotmánybíráskodás európai modellje nem létezne.⁴²Az Osztrák Köztársaságban új alkotmányt fogadtak el és léptettek hatályba, amelyben rögzítették a törvényalkotás alkotmányosságának bírói felülvizsgálatát. Korábban a parlamenti szuverenitással nehezen volt összeegyeztethető, hogy választott képviselők akarátát a bíróság felülvizsgálhassa. A XIX. század végén és a XX. század elején Norvégiában, Dániában, illetve Romániában, Görögországban, Portugáliában az amerikai modell alapjántörténeksikertelen kezdeményezések a legfőbb bírói testületek által végzendő jogszabály-felülvizsgálatra.⁴³Kelsen szerint a törvényhozás ugyanolyan abszolút módon alá van rendelve az alkotmánynak, mint az igazságszolgáltatás és a közigazgatás a törvényhozásnak. A kelseni modellt elfogadó államokban azon vélekedés alakult ki, hogy az alkotmánybíráskodás a három hatalmi ágon kívül helyezkedik el, amelynek tiszteletben kell tartania a több szerv hatáskörét. A többségi hatalom teszi szükségessé az alkotmánybíráskodást a kontinentális parlamenti rendszerekben.⁴⁴Kelsen a lépcsőzetesen felépített jogforrási rendszer és ezáltal jogrendszer egységességét vallotta, amely szerint valamennyi jogszabálynak az alkotmánnyal összhangban kell állnia, amit egy külön szerv: az alkotmánybíróság biztosít. Az alkotmánybíróság feladata az alkotmányos szervek közötti konfliktusok feloldására is kiterjed („hatásköri bíráskodás”). Az alkotmánybíróság a politikai stabilitást is előmozdítja. Az alkotmánybíróság jogosult az alkotmányt hitelesen értelmezni, amelyeket a többi hatalmi ágnek is el kell fogadnia. Azon szerzők, akik a bírói értelmezés lehetőségét tágra vonják meg, a bírói aktivizmus hívei. Akik ezzel nem értenek egyet, azok a bírói önmérséklet hívei.⁴⁵Azokban a kontinentális országokban, ahol alkotmánybíróságokat állítottak fel, elfogadják Kelsennek a jogrend lépcsőzetes felépítéséről szóló elméletét. Kelsen elméletében az alkotmányba foglalt alapjogok katalógusa megtiltja az alapjogokat sértő törvények meghozatalát, az alkotmányos rend a törvények felett áll. Paczoly Péter szerint Kelsen elmélete más kiindulópontból tartalmazza ugyanazt a jogkövetkeztetést, mint amely John Marshall főbíró döntésében megjelenik.⁴⁶

Az az alkotmány, amely nem teszi lehetővé az alkotmányellenes törvények megsemmisítését, nem minősül teljes mértékben kötelezőnek. Kelsen azon ellenérvekre, amely szerint az alkotmánybíráskodás nem egyeztethető össze a parlamenti szuverenitással,

42 Uo., 55. o.

43 Trócsányi László – Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba, HVG-ORAC, Budapest, 344. o.

44 Louis Favoreu: Az alkotmánybíróságok. In: Paczoly Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 61. o.

45 Paczoly Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán In: Paczoly Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 27-29. o.

46 Uo., 15. o.

azzal az állítással válaszol, hogy a szuverenitás nem hatalmi ágat jelöl, hanem az egész államrendet, az alkotmánybíróság pedig negatív jogalkotóként a törvényhozás részének minősül.⁴⁷ Az alkotmánybíráskodás másik önálló funkciója föderális államokban valósul meg, a központi hatalom és a tagállamok között megosztott hatáskörök felügyelete formájában: itt jogalkotást egy felsőbb törvényesség ellenőrzésének vetették alá, így az alkotmány érvényesül az alkotmányba ütköző tagállami törvényekkel szemben.⁴⁸ Kelsen nézeteivel szemben Carl Schmitt kritikát fogalmazott meg, rámutatva arra, hogy az alkotmánybíráskodás során a politika és a jog nem különül el tejes mértékben. Carl Schmitt elméletében az alkotmányt veszélyeztető helyzetben a rendkívüli hatalommal felruházott államfő tud felülkerekedni.⁴⁹

1920-ban Csehszlovákiában, illetve 1931-ben Spanyolországban is felállították az alkotmánybíróságot. Ezek az Alkotmánybíróságok azonban csak rövid ideig működtek; a II. világháború előtt mindegyikük megszűnt, illetve működését beszüntette. A második világháborút követően az alkotmánybíróságok elterjedésének okát az jelentette, hogy kiderült: a jogalkotási eljárás szabályainak betartásával alkotott náci és fasiszta törvények igazságtalanok és embertelenek voltak; így a pozitív jogtól való félelem és az emberi jogok védelme járult hozzá az alkotmánybíróságok elterjedéséhez.⁵⁰ A német alkotmánybírási modell Kelsen elméletét fejlesztette tovább. A második világháborút követően Ausztriában 1945-ben, Olaszországban 1947-ben, Németországban 1949-ben létesítettek alkotmánybíróságot, Franciaországban pedig 1958-ban állították fel az Alkotmánytanácsot. Spanyolországban 1978-ban létesült alkotmánybíróság. E testületek mintául szolgáltak a kelet-közép-európai alkotmánybíróságoknak. 1985-ben Lengyelországban, 1989-ben Magyarországon, 1991-ben Bulgáriában jött létre Alkotmánybíróság.

Az alkotmánybíráskodás európai elterjedését négy korszakra lehet osztani: az első korszak 1920-tól a második világháborúig, a második korszak a második világháborútól az 1970-es évekig, a harmadik korszak az 1970-es évektől a közép-európai rendszerváltásokig tartott, míg a negyedik korszak a közép-európai rendszerváltásoktól számítható, és mind a mai napig tart. Az alkotmánybíróságok kialakulása során nem az emberi jogok eszméje volt meghatározó, hanem a hatalmi ágak egyensúlyának megőrzése volt a legfőbb feladat. Az alkotmánybíróságok kizárólag az alkotmányt alkalmazzák.⁵¹

Az európai alkotmánybíróságok közös ismérveit Louis Favoreu a következőképpen összegzi. Először is sajátosságként emelhető ki, hogy a bíróság közigazgatási bíróságokra és rendes bírósági ágra oszlik. Az alkotmányossági jogviták eldöntése speciális

---

47 Uo., 16. o.

48 Paczolay Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 51. o.

49 Uo., 17-18. o.

50 Uo., 14. o.

51 Trócsányi László – Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba, HVG-ORAC, Budapest, 346. o.

bíróság kezében összpontosul. Az alkotmánybíróság működését vagy hatáskörét a törvényhozó vagy a kormány nem kérdőjelezheti meg. Az alkotmánybíróságok nem hivatásos bírókból állnak. A felülvizsgálat absztrakt és konkrét normakontroll formájában valósul meg. Az alapvető jogoknak a törvényhozással szembeni védelme az alkotmánybíróságon valósul meg. Favoreu rámutat arra, hogy nem lehet minden alkotmányra egységes megoldást javasolni. Németországban majdnem a teljes ügyforgalmat alkotmányjogi panaszügyek jelentik. Olaszországban az ügyek jelentős részét a törvények rendes bíróságok kezdeményezésére történő vizsgálata képezi. Ausztriában az ügyek közel háromnegyede a közigazgatási aktusok alkotmányosságának vizsgálatából áll. Franciaországban az ügyek nagy része a törvények parlamenti megkeresésre történő alkotmányossági vizsgálatára irányul. Az olasz és a spanyol alkotmánybírók a rendes bírók megkeresése alapján polgári, büntető és közigazgatási ügyekben alkotmányossági kérdésekben ítélnék.⁵² Tanulmányom zárasaként az alkotmánybíráskodás európai modelljében kialakult főbb alkotmánybíróági típusok rövid áttekintésére vállalkozom. Röviden bemutatom az osztrák, a német és a francia alkotmánybíróság szervezetét és hatásköreit.

4.1. Az alkotmánybíráskodás osztrák modellje

Az osztrák alkotmánybíróági modell elődjének tekintik az 1867. december 21. napján elfogadott Alkotmány alapján létrehozott Birodalmi Bíróságot, amelyhez az alkotmányban megsértett jogok miatt beadványt lehetett előterjeszteni. 1919. szeptember 14. napjától Legfelsőbb Alkotmánybíróságot hoztak létre, amelynek hatáskörébe tartozott a törvényszövegek ellen a kormány részéről a közzétételtől számított 11 napon benyújtott kifogások elbírálása, amely hatáskör az Alkotmány elfogadásával, 1920. október 1-jétől vált véglegessé. Az Alkotmánybíróságot legalább 10 év joggyakorlati idővel rendelkező 9 bíró, továbbá az elnökhelyettes és az elnök alkotta, akiket a Nemzeti Tanács és a Szövetségi Tanács jelölt ki. A tisztség a 70. életév betöltésével megszűnt. Deklarálták, hogy az alkotmánybírói tisztség összeegyeztethetetlen bármilyen politikai tisztség betöltésével.

Az alkotmánybíróság hatásköre a népi kezdeményezések és a népszavazás alkotmányosságáról dönteni, valamint választási ügyekben eljárni. Az Osztrák Alkotmánybíróság hatásköri bíróságként is eljár a közigazgatási bíróságok és a hatóságok, a Közigazgatási Bíróság és más bíróságok, a rendes bíróságok és más bíróságok, az Államszövetség és a Landok közigazgatási hatóságai, illetve a Számvevőszék és a kormányok közötti hatásköri összeütközési vitákban. Az alkotmánybíróság közigazgatási bíróság is, eljár az Államszövetség vagy a Tartományok legfőbb tisztségviselőinek a képviseleti testületek kezdeményezésére történő büntetőjogi felelősségének megállapításában. Elvégzi a szövetségi és a tartományi törvényekkel szembeni alkotmányossági vizsgálatot is. A testület előzetes normakontroll eljárást is folytat, amelyet a fellebbviteli bíróságok,

52 Louis Favoreu: Az alkotmánybíróságok. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 69. o.

a Közigazgatási Bíróság, a Legfelső Bíróság és a parlamenti képviselők jogosultak kezdeményezni.⁵³

4.2. A német alkotmánybíráskodás

A Német Szövetségi Köztársaságban az 1949. május 8-án elfogadott alkotmány („Alaptörvény” – „*Grundgesetz*”) alapján jött létre az Alkotmánybíróság. Az Alkotmánybíróság 1951 szeptemberétől működik, továbbá a tartományokban is létezték az alkotmánybíróságok. A Szövetségi Alkotmánybíróság 16 tagú, amely két nyolctagú szenátusból áll. A szenátusból három tag szövetségi bíró, akik legalább három évig a Semmitőszéken, a Szövetségi Közigazgatási Bíróságon, a Szövetségi Pénzügyi Legfelső Bíróságon, a Szövetségi Munkügyi Bíróságon vagy a Szövetségi Szociális Egyeztető Bíróságon bíráskodtak. További öt tagot a bírói tisztség betöltéséhez szükséges képesítéssel rendelkező személyek közül választanak.

Az alkotmánybíróság a törvények alkotmányossági vizsgálata mellett fellebbviteli választási bíróság is, jogosult a Bundestag tagjai mandátumát ellenőrizni. Különleges büntetőbíróságként is eljár. Szövetségi Bíróságként az Alkotmánybíróság az Állam-szövetség és a Tartományok közötti jogvitákban dönt. A közhatalom által megsértett alapjogokat alkotmányjogi panasz alapján bírálja el. A törvények és a nemzetközi szerződések alkotmányossági vizsgálatát is elvégzi. A nemzetközi szerződést jóváhagyó törvény kihirdetése előtt elvégezhető a törvény alkotmányossági vizsgálata. Utólagos normakontrollra is lehetőség van. Az Alkotmánybíróság bírói kezdeményezésre is eljár.⁵⁴

4.3. A francia Alkotmánytanács

Az Alkotmánytanács kilenc kinevezett tagból áll. Három tagja a köztársasági elnöktől, három a Szenátus elnökétől, három a Nemzetgyűlés elnökétől nyer megbízatást. Az Alkotmánytanács elnökét tagjai közül a köztársasági elnök nevezi ki. A tanács tagjait háromévenként megújítják. A kinevezett alkotmánybírók megbízatása nem újítható meg. A volt köztársasági elnökök hivatalból tagoknak minősülnek.

Az Alkotmánytanács hatáskörébe tartozik a választási bíráskodás; dönt az országos szintű állami szervek közötti vitákban, ellenőrzi a Parlament és a Kormány közötti hatáskörmegosztást. A nemzetközi normák belső jogrendbe való beépülését is ellenőrzi. Előzetes normakontroll keretében ellátja a törvények alkotmányossági vizsgálatát. Az alkotmányerejű törvényeket a miniszterelnök köteles az Alkotmánytanács elé terjeszteni. A parlamenti képviselők – a Nemzetgyűlés elnöke, a Szenátus elnöke, a köztársasági elnök és a miniszterelnök mellett – 1974-től terjeszthetnek elő indítványt alkotmányossági vizsgálat céljából.

53 Louis Favoreu: Az alkotmánybíróságok. In: Paczolay Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995, 70-81. o.

54 Uo., 82-102. o.

A tanulmány összegzéseként megállapítható, hogy az előzőekben bemutatott valamennyi modellben az alkotmánybíráskodás elsősorban a jogszabályok alkotmányosságának elbírálására irányuló tevékenységként határozható meg. Az alkotmánybíráskodás francia modelljét vázolja elgondolkodtató, hogy mennyiben helytálló a definícióban ismérvként meghatározott alkotmányosság bíróság általi elbírásának követelménye. További vizsgálódást és kutatást igényel annak áttekintése, hogy az alkotmánybíráskodás tevékenységét kizárólag bíróságok jogosultak-e elvégezni. Az alkotmánybíráskodás történeti áttekintése során leszögezhető, hogy az alkotmánybíráskodást a *common law* jogcsaládban és a kontinentális jogrendszerekben egyaránt a magasabb rendű rendelkezések, alapelvek érvényre juttatására és az érvényesülés ellenőrzésére irányuló igény hívta életre. A magasabb rendű jog megvalósulhatott akár egyetlen írott kódexben (alkotmánylevélben), akár a történelmi fejlődés során kialakuló törvényekben. A további kutatások során megítélésem szerint az alkotmánybíróságok működésére érdemes kitérni, és az alkotmánybíróságok működését egy további tanulmányban szükséges áttekinteni.

NEVELÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

1. Bevezetés

A fogvatartottak reintegrációjában áttörést hozott a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi XI. törvényerejű rendeletet (a továbbiakban: Bv. tvr.) felváltó, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: új Bv. kódex) megalkotása és hatályba lépése, így jelen tanulmányomat a két jogszabály preambulumaának összevetésével kezdem.

1.1. A korábbi és a hatályos jogszabály összevetése

Első olvasatra is szembetűnő az, hogy bár a Bv. tvr.¹ és a Kódex egyaránt alapvető célként rögzíti a büntetés céljának megvalósítását, a Kódex² már a preambulumban nyomatékot ad azon ténynek, hogy a szabályozás nemzetközi szinten determinált (ennek megfelelően rendelkezik a jogszabályban garantált emberi jogokról is). Az új Bv. kódex hatályba lépése vitathatatlan aktualitással bír, hiszen a magyar büntetés-végrehajtás megreformálása már elengedhetetlenné vált, az új Bv. Kódex pedig már igyekszik megfelelni az uniós elvárásoknak is.

Ruzsonyi Péter tanulmányában³ megfogalmazta, hogy az európai uniós jogfejlődésből, haladásból való kimaradás hosszú távon nem célszerű; azonban a változás

- 1 Bv.tvr. preambuluma: E törvényerejű rendelet célja az, hogy szabályozza a büntetések és intézkedések (Btk. IV. fejezet) végrehajtását, meghatározza az elítéltek kötelezettségeit és jogait, előmozdítsa a büntetés és intézkedés céljának megvalósítását
- 2 Bv.kódex preambuluma: „Az Országgyűlés az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme, kiemelten az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának a tiszteletben tartása érdekében, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának és az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése céljából, Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével, az állam kizárólagos büntető hatalmának a végrehajtáson keresztül történő érvényesítése céljából, szem előtt tartva azt a társadalmi elvárást, hogy az elítéltek teljeskörű foglalkoztatása által az önfenntartó büntetés-végrehajtás megvalósíthatóvá váljon, a következő törvényt alkotja.
- 3 RUZSONYI Péter: Kriminálpedagógia és az új Bv. Kódex. In.: Deák Ferenc és dr. Pallo József (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. Születésnapja tiszteletére, Börtönügyi tanulmányok 1. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa Kiadványai*, Budapest, 2014, 188. o.

eredménye nem lehet a nemzeti büntetés-végrehajtás eddigi értékeinek feledésbe merülése valamint a hagyományok feladása.

A szabadságelvonás színteréül szolgáló börtön szakirodalom szerinti hármaskörű funkciója az ártalmatlanná tevő, az elrettentő, illetve a javító-nevelő célzat. A kriminológia álláspontja szerint a társadalom abból a célból teremtette meg a börtön intézményét, hogy az elítéltek személyiségváltozáson menjenek keresztül a büntetés-végrehajtás során alkalmazott program keretén belül⁴. Mind a Bv. tv.⁵, mind a Bv. kódex⁶ által rögzített célkitűzés ezt a javító-nevelő felfogást tükrözi.

1.2. Reintegráció fogalom meghatározása

Mindkét jogszabály célkitűzéseként szerepel a társadalomba történő beilleszkedés, illetve visszailleszkedés, azaz a reintegráció. Magát a fogalmat ugyan a Bv. tv. még nem tartalmazza, de ahogy az a fentiekből is látható, jelentését célként deklarálja.

Érdekesség, hogy a kódex a reintegráció fogalmát, vagy annak változatait hozzávetőlegesen 100 esetben rögzíti, azonban a 3. § alatt található Értelmező rendelkezések annak pontos definícióját nem tartalmazzák. Ruzsonyi megfogalmazása szerint⁷ „a reintegráció olyan ernyőfogalom, amely tartalmában – a különböző szakterületek tevékenységkörének megfelelően – jelentős különbségeket jelenít meg, ugyanakkor lényegi jellemzője, a kiszorult vagy marginalizálódott egyén közösségbe történő visszakerülésének elősegítése, minden esetben dominánsan érvényesül.”

2. Nevelés a reintegráció tükrében

A reintegráció elsődleges eszköze a büntetés-végrehajtás során történő nevelési folyamat. Módos álláspontja alapján a büntetés-végrehajtási nevelés nem más mint „a rendelkezésre álló időn belül olyan célirányos személyiségfejlesztés vagy – korrekció, amely megalapozza a társadalmilag elvárt szükségletek kialakulását, valamint a nevelési hiányosságok pótlása révén segíti a normakövető magatartást, a társadalmi megfelelést”⁸.

Módos⁹ elkülöníti a büntetési célt a nevelési céltől, hiszen a büntetés-végrehajtás

4 FLIEGAUF Gergely: Börtönártalmak. In.: Fliegauf Gergely – Ránki Sára (szerk): *Fogva tartott gondolatok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007, 11-132. o.

5 19. § (1) A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől

6 83. § (1) A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.

7 RUZSONYI Péter 2014. 181. o.

8 MÓDOS Tamás: *Büntetés-végrehajtási nevelés*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998, 9. o.

9 MÓDOS Tamás: Visszatekintés a büntetés-végrehajtási nevelés elmúlt negyven évére. In.:

célkitűzés csupán az elítélt sikeres visszailleszkedése, a jogkövető magatartás kialakítása, illetve a társadalmi munkamegosztásban történő szerepvállalás, a fogvatartott személyiségének fejlődése nem szerepel a célok között, hiszen a jogalkotó szempontjából nem releváns, hogy a fentiekben említett magatartásokat mi motiválja. Ezzel szemben a nevelés célkitűzése egy belső meggyőződésre alapuló magatartás előidézése, amely megfelelő alapként funkcionál egy külső impulzusoktól független, racionális viselkedésnek, amely hiányában a magatartás instabillá, kiszámíthatatlanná valamint a külső hatásoktól befolyásolhatóvá válik.

Földvári József¹⁰ és Ruzsonyi Péter¹¹ szerint sem funkcionálhat a nevelés a büntetés-végrehajtás céljaként, csakisa fogvatartottak gondolkodásmódjának, életszemléletének, érték- és motivációrendszerük átalakításánklényeges eszközöként.

A fogvatartottak pozitív irányú változás nélkül alkalmatlanok a reintegrációra. Ezen változás a büntetés-végrehajtási intézet falai között megy végbe, melynek keretén belül a rehabilitációs és reintegrációs programok eredménye képen a fogvatartottakban kialakul a társadalmi hasznosságtudat, mely szerint már aktívan és önkéntesen részt kívánnak venni az életvitelük alakításában, valamint felelősségvállalást mutatnak saját sorsuk felett¹².

2.1. A nevelés megjelenése jogszabályi keretek között

A Bv. kódex hatálybalépésével a több mint fél évszázados nevelés fogalom alakul át és egy új fogalmi rendszerben kezd el gondolkodni a jogalkotó. A tevékenységet kifejező új fogalom által (reintegráció) egyértelművé válik a fogvatartással kapcsolatban álló speciális szakismeret, azaz, hogy a büntetés-végrehajtás alaptevékenysége a fogvatartás alapját képező kezelésre és biztonsági tevékenységre irányul¹³

A nevelés fogalom meghatározását felváltotta a reintegráció fogalomkörének bevezetése, a gyakorlatban ez a jelenség úgy válik nyomon követhetővé, hogy az új Bv. kódex, a régi Bv. tvr. a nevelést szabályzó rendelkezéseit az elítéltek reintegrációja című fejezet alá sorolta¹⁴, ezzel is erősítve azon tény, mely szerint a reintegráció alapköve a

---

Deák Ferenc és dr. Pallo József (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. Születésnapja tiszteletére*, Börtönügyi tanulmányok 1. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa Kiadványai, Budapest, 2014, 134. o.

10 FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 262. o.

11 RUZSONYI Péter: Kriminálpedagógiai útkeresés a fiatalok fogvatartottak szabadságvesztés büntetésének végrehajtásában. *Börtönügyi Szemle* 2008/27. 4. szám 14–32. o.

12 KÁRPÁTI Tamás: A nevelői tevékenység tapasztalatai a Márianosztrai Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle*. 2003/22. 3. szám 45–50. o.

13 Forgács Judit: Változó nyomvonalon. In.: Deák Ferenc és dr. Pallo József (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. Születésnapja tiszteletére*, Börtönügyi tanulmányok 1. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa Kiadványai, Budapest, 2014, 100. o.

14 Azonban a rendelkezés lényegi elemeit megtartotta

nevelés¹⁵. A nevelés jelentőségét a fentiekén túl az is tükrözi, hogy míg a Bv. tvr. 28 alkalommal használta a „nevelés” szót, a Kódex cca. 100 esetben alkalmazta a kifejezést.

Fontos leszögezni, hogy a nevelés egy egyszeri cselekménnyel ellentétben, folytatódó tevékenységsorozat takar, amelynek keretén belül, a képzés és az oktatás mellett, sor kerül a fogvatartott befogadására- azaz jellemének feltérképezésre-, az önképzés és foglalkoztatás biztosítására, szabadidős és rehabilitációs programok lebonyolítására, illetve a társadalmi és családi kapcsolatok gondozásának elősegítésére¹⁶.

Módos 96-os „Kérdőjelek. Nevelés, átnevelés, netán valami más?”¹⁷ című tanulmányába ad hangot azon álláspontjának, amely szerint a fogvatartottak alaptermészetére és magatartásukra hatást gyakorló tevékenység, azaz a nevelés nem korlátozható egyetlen probléma kezelésére, tekintettel arra, hogy fogvatartás alatt az elítéltek számtalan problémával küzdenek. Annak ellenére, hogy a problémák kezelésében meghatározó szerepük van a fogvatartottaknak, a felnőttképzés és a nevelés eszközei nyújtanak segítséget a fogvatartottak hiányosságainak¹⁸ pótlására, a kapcsolati nehézségeik, valamint az erkölcsi problémáik felismerésére, feldolgozására és azok megoldására, valamint a speciális élethelyzetekben tanúsított magatartásuk irányítására, önismereti és önértékelési problémáik leküzdése által.

William Rentzmann a kezelés fogalmátágon értelmezi, a fogalom témakörébe sorolta a nevelő összes olyan tevékenységét, melyekáltalcélzottan hatást gyakorol a fogvatartott azon képességeire, melyekmeggátolják a jövőben történő visszaesést. Ily módon a kezelés fogalmába tartozik a komplettbüntetés-végrehajtási rendszer, többek közt a börtönök építészeti, fizikai elrendezése, illetve a személyzet bánásmódja is¹⁹.

2.2. A foglalkoztatás nevelési funkciója

Ahogy az fentiekben rögzítettem, a nevelés nem egy egyszeri cselekmény, hanem

15 Nem csupán a Bv. kódex hatálybalépésével figyelhető meg a nevelés fogalom alakulása és az új fogalmi megjelenése. Mind a már hatálytalan 6/1996. IM rendelet, mind a hatályban lévő 16/2014. IM rendelet az Európai Börtön szabályokkal összhangban, a nevelés fogalmát kezelés jellegű követelményként rögzíti a magyar szabályzásban. A korábbi rendeletet felváltó 16/2014/-es IM rendelet lényegi elemeiben áttemelte a – nevelés címszó alatt feltüntetett – rendelkezéseket a hatályos szabályzásba, melynek keretében azokat már reintegrációs tevékenységként nevezte meg.

Az előzőeken túl, a 16/2014-es IM rendelet 89. § (3) bekezdése – a reintegrációs nyilvántartást, az egyéniesített fogvatartási programterv bevezetése által, tér el illetve egészíti ki a 6/1996-os IM rendelet a nevelési nyilvántartás vonatkozásában.

16 LAJTÁR István: *Büntetés-végrehajtási jog*. Patrocinium Kiadó, Budapest 2011, 226. o.

17 MÓDOS Tamás: *Kérdőjelek. Nevelés, átnevelés, netán valami más? Börtönügyi Szemle* 1996/15. 4. szám 87–93. o.

18 mind oktatási, mind műveltségi hiányosságok

19 RENTZMANN William: *Alappillérek a modern elítelt-kezelési filozófia fejlődésében: normalizálás, nyitottság, felelősség. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat* 1. kötet, Budapest: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 1993, 20–42. o.

egy olyan összetett tevékenység, amely magatartás- és tevékenységformáló, személyiség-fejlesztő funkcióval bír, melynek keretében elsődleges szempontként az értékteremtés, illetve értékközvetítés²⁰ szerepel.

A nevelés kimagaslóan hangsúlyos részterülete a foglalkoztatás. Mind a már nem hatályos, 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 73. §-a, mind a jelenleg hatályos 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 2. § 3. pontja is rögzíti, a foglalkoztatás fogalmába a munkáltatáson túl, a munkáltatási-, oktatási-, szakképzési-, terápiás foglalkoztatási- és egyéb reintegrációs programok összessége is beletartozik.

A büntetés-végrehajtás időtartama alatt végbemenő reintegráció szerves részeként fontos hangsúlyozni, az irányított foglalkoztatás bármely formájának, a szabadságelvonással járó negatív hatásokat csökkentő szerepét, amely által a testi és szellemi egészség fenntartásán túl a társadalomban is alkalmazható alap-és szaktudás megszerzése is biztosítottá válik²¹.

Módos álláspontja szerint,²² míg a fogvatartottak számára szervezett iskolai oktatás, szakképzés és közművelődési tevékenységek célja a műveltség fejlesztésével történő visszailleszkedési lehetőségek növelése, addig a társadalmilag elismert, értékteremtő, hasznos munka általi foglalkoztatásának, a fogvatartottak munkavégző kvalitásának kialakításának, fenntartásának és fejlesztésének célkitűzése az eredményesebb életpálya valamint az önellátás lehetőségének javítása. Szintén ő írja: „*A szabadulás utáni beilleszkedésre irányultság azt is jelenti, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek körülményeit, ezen belül az elítéltek élet- és munkafeltételeit a lehetséges mértékben közelíteni kell a társadalomban általában szokásos viszonyokhoz, hogy azokat az élethelyzeteket ismerhessek meg, élhessék át és gyakorolhassák, melybe a szabadulást követően kerülhetnek, s mely elvárásainak majdan meg kell felelniük. Erre különösen a munkáltatás, a szabadidős tevékenységek kínálnak jó lehetőségeket.*”²³

A nevelés keretében végzett tevékenység, illetve foglalkoztatás – melyek részei a „külső” társadalomban jellemző mindennapi életvitelnek -, felkészíti a fogvatartottakat a későbbi visszailleszkedésükre. Míg a fogvatartottak tértelenségre kényszerítése depresszió, agresszivitás és fásultság kiváltását eredményezheti²⁴.

A büntetés-végrehajtás alatt végbemenő nevelés kérdésköre alá tartozik az új Bv. kódex novumaként bevezetett munkaterápiás foglalkoztatás²⁵, melynek jelentősége, hogy a törvényi szabályzásban meghatározott, munkáltatásra alkalmatlan fogvatartottakat szervezeten, a büntetés-végrehajtás keretei között foglalkoztatja, ezáltal az reintegrációjukat közel azonos szintre emeli a munkaképes fogvatartottakéval, a

20 BÁBOSIK István– MEZEI Gyula: *Neveléstan*, Telosz Kiadó, Budapest, 1994, 273. o.

21 KÓSZEGI Szilvia: A fogvatartottak oktatása és képzése. *Börtönügyi Szemle*, 2010/29. 3. szám 55-62. o.

22 MÓDOS Tamás 2014. 143. o.

23 Uo. 143. o.

24 LÓRINCZ József -NAGY Ferenc: *Börtönügy Magyarországon*, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest, 1997, 261. o.

25 melyről az új Bv kódex 3. § 14. pontja és a 270. §-a rendelkezik.

munkaterápiás foglalkoztatás keretében felkészíti őket későbbi társadalomba történő visszailleszkedésre.

3. Erkölcsi nevelés

„Az erkölcsi nevelés feladata a beilleszkedésre irányuló tartós törekvések, a beilleszkedés szubjektív feltételeinek kialakítása. Az önismeret javításával, a reális életterv kialakításával a harmonikusabb életvezetés lehetőségét teremthetjük meg.”²⁶

A fogvatartottak nevelésének szerves részét képezi az erkölcsös életre történő nevelés. A továbbiakban azon tevékenységeket kívánom felvázolni, melyek szoros összefüggésben állnak az erkölcsi neveléssel.

3.1. Kriminálpedagógia, kriminálpszichológia és kriminálandragógia jelentősége az erkölcsös életre történő nevelés, illetve reintegráció vonatkozásában

Bár Módos fentiekben kifejtett álláspontja szerint el kell különíteni a büntetési célt a nevelési céltól, Vókó és Fridvalszky véleménye ettől eltér. Vókó álláspontja, hogy a letöltendő szabadságvesztés által a társadalom meggátolja a bűnelkövető további közösség ellenes cselekedeteit. Az alapvető problémára azonban csak az funkcionálhat hosszú távú megoldásként, ha a büntetés-végrehajtás nem kizárólag az erőszak és az önkény eszközöként fejt ki hatását²⁷. Fridvalszky szerint szükséges célkitűzéseként kell, hogy szerepeljen a fogvatartott belső megváltoztatása, illetve a büntől történő megszabadítása is²⁸. Ezen célok megvalósításának eszközüül szolgál a kriminálpedagógia és kriminálandragógia²⁹, valamint a kriminálpszichológia.

A kriminálpedagógia és kriminálandragógia a neveléstudomány speciális szegmensei, melyek a főként a végrehajtandó szabadságvesztésre, illetve javítóintézeti elhelyezésre ítélt fogvatartottak átnevelésével, korrekciós nevelésével, személyiségformálásával foglalkoznak³⁰.

3.1.2. A börtönpszichológia személyiség formáló szerepe

Popper Péter által felvázolt kategóriák, valamint a jelenlegi magyar terminológia alap-

26 MÓDOS Tamás 2014. 143. o.

27 VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. *Jura* 2001/1. 102. o.

28 FRIDVALSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Szent István Társulat, Budapest, 2013. 34. o.

29 Andragógia szó jelentése: felnőtt oktatás, felnőtt korúak oktatásával foglalkozó pedagógus

30 KORINEK László -LÉVAYMiklós : A kriminológia fogalma, feladata, kutatási területe. In.: Gönczöl Katalin. – Kerezsi Klára -Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*, Complex Kiadó, Budapest, 2006, 23-44. o.

ján a börtönpszichológia a kriminálpszichológia három ága³¹ közül az egyik.³² Popper tanulmányában³³ büntetés-végrehajtási pszichológiaként nevezte meg a börtönpszichológiát. A tanulmányt tartalmazó könyv 84-es³⁴, javított kiadásában a börtönpszichológia már a reszocializálás pszichológiájaként szerepel, illetve börtönpszichológia fő célkitűzéseként egyértelműen az átnevelést jelöli meg.

Ezen kategorizálással Fliegauf nem ért egyet³⁵, szerinte a kriminálpszichológiát és a börtönpszichológiát egymáshoz kötni hiba, valamint a napjaink társadalmi viszonyaiban a reszocializáció mint a börtönpszichológia kizárólagos tárgya, nem lehet helytálló nézet.

Münnich Iván ugyan megtartotta a Popper féle beosztást, ő azonban a börtönpszichológiát 2006-os írásában³⁶ büntetés-végrehajtási pszichológiának nevezi, melynek jellegzetességeként a szabadságelvonás pszichés következményeit, a rehabilitációt, a reszocializációt, illetve a szociálpszichológiát tartja számon³⁷. Münnich álláspontja bár börtönpszichológia a kriminálpszichológia része, emellett önálló kutatási terület, melynek alátámasztása végett számos érvet sorakoztat fel, mint pl.: rehabilitáció, speciális helyzet.³⁸

A büntetés-végrehajtásban a pszichológus kettős feladatot lát el³⁹. A gondozási feladatkör keretében meghallgatja a fogvatartottakat, életvezetési tanácsokkal látja el őket⁴⁰, míg az adminisztrációs feladatkör teljesítésekor aktívan részt vesz – a gondozói szerepkör gyakorlásával párhuzamosan – a hatalomgyakorlásában⁴¹.

---

31 Popper hármas felosztása a következő:

- 1.: a bűnözővé válás okaival foglalkozó kriminológiai kriminálpszichológia,
- 2.: a büntetőeljárás során felmerülő pszichológai kérdéseket tárgyaló kriminalisztikai kriminálpszichológia,
- 3.: reszocializáció pszichológiai módszertanával foglalkozó börtönpszichológia

32 BOROS János – CSETNEKY László: *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó– Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2000. 13. o.

33 POPPER Péter: Kriminálpszichológia című fejezete, In. Lénárd Ferenc (szerk.): *Alkalmazott pszichológia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973. 399. o.

34 POPPER Péter: Kriminálpszichológia című fejezete, In.: Lénárd Ferenc (szerk.): *Alkalmazott pszichológia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 468-469. o.

35 FLIEGAUF Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. *Börtönügyi Szemle* 2012/1. 45-62. o.

36 MÜNNICH Iván: Kriminálpszichológia. In.: Bagdy Emőke – Klein Sándor (szerk.) *Alkalmazott pszichológia*. SHL Könyvek, Budapest, 2006. 311. o.

37 Ezen álláspont már meglehetősen közelebb áll napjaink elvárásaihoz.

38 Uo. 327. o.

39 Elsődlegesen gondozási, másodlagosan adminisztrációs okból kifolyólag áll kapcsolatban a fogvatartottakkal.

40 Reintegrációs szerepe jelentős, hiszen egy rehabilitációs célzatú terápiás beszélgetés alkalmazásával, a börtönben dolgozó szakember reintegrációs célokat is szem előtt tartva építi fel a beszélgetés ívét, kialakítva ezáltal a fogvatartottban a szabadulást, és az azt követő életet megalapozó gondolatokat, terveket.

41 Pl.: elkülönítési döntések meghozatala által.: Bv. kódex 46. §(4), 169. § (6), 346. § (3),

3.2. A vallásszabadság és vallásgyakorlás erkölcsi nevelési szerepe

Széles körben ismert az a jelenség, melyben a fogvatartottak a reménytelennek tűnő körülményeikből kifolyólag lelnek rá egyfajta vallásos szemléletre, melynek eredményeképpen bűnbánatot gyakorolnak, illetve felelősségvállalásuk által képesek átértékelni⁴² a múltbeli elítélendő, gyakran téves értékekre épült életvitelüket⁴³.

3.2.1. A fogvatartottak szabad vallásgyakorlása

Az Alaptörvénnyel összhangban, a Bv. kódex 126. § (1) bekezdése alapján jogosult arra, hogy „*lelkiismereti és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa.*” Ezen szabályzás hatályba lépésével a jogalkotó törvényi szintre emelte korábbiakban csak rendeleti szinten rögzített szabályokat és fontos alapjogként deklarálta a fogvatartottak szabad vallásgyakorláshoz való jogát⁴⁴.

A (2) bekezdés rögzíti továbbá, hogy „*a bv. intézetben minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy az egyházi személy, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja, az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott más személy általi gondozásban részesülhessen*”⁴⁵.

A harmadik bekezdés alapján „*az elítélt magánál tarthatja – vallása gyakorlásához szükséges könyveket, írásos anyagokat és kegytárgyakat. – kegytárgyak vallásgyakorláshoz való szükségességének megállapításához az adott egyházi személy és vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjának állásfoglalása kérhető*”⁴⁶.

Az idézett szabályzásból kitűnik, hogy mind a büntetés-végrehajtási intézetek életében, mind a fogvatartottak személyes szükségleteinek vonatkozásában elismerésre kerül a vallásos tanítás és a gyakorlat fontossága⁴⁷.

Az elítéltek vallásgyakorlására vonatkozóan speciális szabályokat a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának szabályairól szóló 16/2014. (XII.19.) IM rendelet rögzíti.

E szerint a büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartott, egyházi személlyel, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával, valamint az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott személlyel ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot. A kapcsolat felvételét bármely fél kezdeményezheti. Az elítélt vallásának gyakorlása kapcsán kérelmezheti, hogy vallásának

42 Összességében nem lényeges, hogy a fogvatartott milyen úton jut el a változtatás igényéhez, ami a reszocializáció, illetve a reintegráció célja is

43 TÓTH Mariann: Egyes alkotmányos jogok érvényesülése az elítéltek reintegrációja szempontjából. *Börtönügyi Szemle* 2010/4. 27. o.

44 ANTALÓCZY Péter: A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában. *Börtönügyi szemle* 2014/33. 4. sz. 21. o.

45 Bv. kódex 126. § (2) bekezdés

46 Bv. kódex 126. § (3) bekezdés

47 ANTALÓCZY Péter 21. o.

megfelelő élelmezésben részesüljön. A rendelet rögzíti, hogy a vallás gyakorlásának módja nem sértheti a fogvatartás rendjét és biztonságát. Továbbá, hogy az elítélt a vallási kegytárgyait ékszerként, díszként vagy megkülönböztető jelként nem viselheti magán⁴⁸.

3.2.2. Börtönlelkész szolgálat nevelési szerepe

Az egyházak és a büntetés-végrehajtási szervezet nagy odafigyelést fordított a börtönlelkési szolgálat működését biztosító feltételek megteremtésére, annak érdekében, hogy a vallásgyakorlás joga ne csupán alkotmányos alapelvként legyen jelen a fogvatartottak életében, hanem napi szinten élhessenek ezen joggal azon elítéltek, akik életében a vallás útmutatást és támogatást jelent⁴⁹.

A börtönlelkési szolgálat feladatait a 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet⁵⁰ 2. § szabályozza,

- a) a hitélet, a vallásgyakorlás biztosítása, mise, istentisztelet, biblia- és imaóra, illetve szent könyvek tanulmányozását célzó foglalkozás tartása,
- b) az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak egyéni és közösségi lelki gondozása,
- c) az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak kérésére ingyenes vallási szertartások végzése, és az arra való felkészítés,
- d) kegyességi életgyakorlatok, illetve valláserkölcsei oktatás,
- e) a vallásgyakorlással kapcsolatos fogvatartotti kérelmek és panaszok véleményezése,
- f) az adott egyház részéről végzett börtönmissziós tevékenység összehangolása,
- g) a szabadságvesztésre ítélték segítése a szabadulás utáni beilleszkedéshez támogatást nyújtó vallási közösségekkel és ezek intézményeivel való kapcsolatfelvételben,
- h) közreműködés az utógondozásban

melynek g) illetve h) pontja különös jelentőséggel bír a reintegráció vonatkozásában. A börtönlelkési szolgálat tevékenységének⁵¹ eredményeképpen jól érzékelhető a fogvatartottak fegyelmi helyzetén, önbecsülésükön, valamint pszichés klímájukon a pozitív élmények hozzájárulása ahhoz, hogy a lehető legkevesebb lelki sérüléssel tudjanak visszaileszkedni a társadalomba.⁵²

4. Záró gondolatok

Jelen tanulmányban igyekeztem a fogvatartottak nevelését felvázolni, különös figyelemmel a reintegráció szempontjából fontos foglalkoztatásra, valamint erkölcsi javulásra. Társadalmi érdek, hogy a büntetés-végrehajtási jog szerves részévé váljon a reintegráció,

48 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 110. §

49 VÁRI Krisztina: A börtönlelkészség hét éve Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 2008/271. sz. 48–62.

50 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkési szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről

51 Látogatások, foglalkozások

52 BARAN Katalin: Misszió. Karitatív tevékenység a Budapesti Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 1997/16. 2. sz. 79–80. o.

melynek a hatályos Bv. kódex igyekszik megfelelni. A fogvatartottak visszailleszkedéshez elengedhetetlen, hogy a büntetés-végrehajtási intézmények falain belül elkezdődjön az elítéltek felkészítése a jogkövető magatartásra, a társadalom értékes tagjává válásra.

Messzemenőig egyetértek Fridvalszky János szavaival, melyek szerint „a büntetés az elítélt joga is egyben, mivel ezáltal lehetőséget kap arra, hogy megszabaduljon elkövetett bűnétől, így bizonyos tekintetben a büntetés – végrehajtás által az emberi méltóság védelme is érvényesül”⁵³.

Álláspontom szerint a társadalom jól felfogott érdeke, hogy a jövőben a büntetésüket letöltött elítéltek megbélyegzés nélkül tudjanak visszailleszkedni a közösségbe, illetve hogy ne visszaeső bűnözőként legyenek számon tartva, hanem a büntetés-végrehajtási jog sikertörténeteiként, akik büntetésük alatt megtanulták azt, hogy hogyan legyenek a társadalomnak hasznos tagjai.

Irodalomjegyzék

A fogvatartottak reintegrációjában áttörést hozott a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi XI. törvényerejű rendeletet

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló, 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (Hatályos: 2013.01.01 – 2013.06.30)

A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírág helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet

a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírág helyébe lépő elzárás végrehajtásának szabályairól szóló 16/2014. (XII.19.) IM rendelet

Antalóczy Péter: A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában. Börtönügyi szemle. 2014. 33. évf. 4. sz. 21. o.

Baran Katalin: Misszió. Karitatív tevékenység a Budapesti Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 1997. 16. évf. 2. sz. 79–80. o.

Bábosik István – Mezei Gyula: Neveléstan, Telosz Kiadó, Budapest, 1994, 273. o.

Boros János – Csetneky László: Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó – Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2000. 13. o.

Fliegauf Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. Börtönügyi Szemle 2012.év 1. szám 45-62. o.

Fliegauf Gergely: Börtönártalmak. Megjelent: Fliegauf Gergely – Ránki Sára (szerk): Fogva tartott gondolatok. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007, 11-132. o.

---

53 FRIDVALSZKY JÁNOS: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 33. o.

- Fridvalszky János: A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei. Szent István Társulat, Budapest, 2013. 33.-34. o.
- Forgács Judit: Változó nyomvonalon. Börtönügyi Kaleidoszkóp Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. Születésnap-ja tiszteletére, Börtönügyi tanulmányok 1. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa Kiadványai, (Szerk): Deák Ferenc és dr. Pallo József, Budapest, 2014, 100. o.
- Földvári József: Kriminálpolitika, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 262 o.
- Kárpáti Tamás: A nevelői tevékenység tapasztalatai a Márianosztrai Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle. 2003. 22. évfolyam 3. szám 45–50. o.
- Korinek László – Lévy Miklós: A kriminológia fogalma, feladata, kutatási területe. Megjelent: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia, Complex Kiadó, Budapest, 2006, 23-44. o.
- Kószegi Szilvia: A fogvatartottak oktatása és képzése. Börtönügyi Szemle, 2010, 29. évfolyam 3. szám 55-62. o.
- Lajtár István: Büntetés-végrehajtási jog. Patrocinium Kiadó, Budapest 2011, 226. o.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest, 1997, 261. o.
- Módos Tamás: Büntetés-végrehajtási nevelés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998, 9. o.
- Módos Tamás: Kérdőjelek. Nevelés, átnevelés, netán valami más? Börtönügyi Szemle 1996. 15. évfolyam 4. szám 87–93. o.
- Módos Tamás: Visszatekintés a büntetés-végrehajtási nevelés elmúlt negyven évére. Börtönügyi Kaleidoszkóp Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. Születésnapja tiszteletére, Börtönügyi tanulmányok 1. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa Kiadványai, (Szerk): Deák Ferenc és dr. Pallo József, Budapest, 2014, 134. o.
- Münnich Iván: Kriminálpszichológia. Megjelent: Bagdy Emőke – Klein Sándor (szerk.) Alkalmazott pszichológia. SHL Könyvek, Budapest, 2006. 311. o.
- Popper Péter: Kriminálpszichológia című fejezete, megjelent: Lénárd Ferenc (szerk.): Alkalmazott pszichológia. Gondolat Kiadó. Budapest, 1973. 399. o.
- Popper Péter: Kriminálpszichológia című fejezete, megjelent: Lénárd Ferenc (szerk.): Alkalmazott pszichológia. Gondolat Kiadó. Budapest, 1984. 468-469. o.
- Ruzsonyi Péter.: Kriminálpedagógia és az új Bv. Kódex. Börtönügyi Kaleidoszkóp Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. Születésnapja tiszteletére, Börtönügyi tanulmányok 1. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa Kiadványai, (Szerk): Deák Ferenc és dr. Pallo József, Budapest, 2014, 188. o. – továbbiakban Ruzsonyi P. (a) 2014
- Ruzsonyi Péter: Kriminálpedagógiai útkeresés a fiatalok fogvatartottak szabadságvesztés büntetésének végrehajtásában. Börtönügyi Szemle 2008. 27. évfolyam 4. szám 14–32. o.
- Tóth Mariann: Egyes alkotmányos jogok érvényesülése az elítéltek reintegrációja szempontjából Börtönügyi Szemle 2010/4. 27. o.

- Vári Krisztina: A börtönlelkészség hét éve Magyarországon. Börtönügyi Szemle, 2008. 27.évf. 1. sz. 48–62. o.
- Vókó György.: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. Jura 2001/1. 102. o.
- William Rentzmann : Alappillérek a modern elítelt-kezelési filozófia fejlődésében: normalizálás, nyitottság, felelősség. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat 1.kötet, Budapest : Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 1993, 20–42. o.

Tárgyszavak jegyzéke

Büntetés-végrehajtás, börtön, reintegráció, nevelés, erkölcs.

AZ ADÓCSALÁS TÁRSADALMI ÉS JOGI MEGÍTÉLÉSE

1. Bevezetés

A felvilágosodás és a polgári berendezkedés kialakulásának korában megfogalmazott szerződés-elméletek lényege az volt, hogy a nép szerződik az Állammal a közösség létrehozása, illetve fenntartása érdekében.

Az adó a közösség fenntartása érdekében a központi kormányzathoz teljesített egyoldalú fizetési kötelezettség.

Ebből következően az adócsalás bűncselekménye, tehát ahogyan Angyal Pál meghatározta: Sérti az államnak a közjogias vagyoni jogi követelésen nyugvó jogát; Veszélyezteti az állami köztevékenység zavartalanságát, Sérti az állampolgároknak az adóteher arányos megosztására vonatkozó jogilag biztosított érdekét.¹

A közteherfizetés a társadalmakkal egyidős jelenség, gondoljunk például a vámokra, a tizedre, a kilencedre, illetve a regáléjzvedelmekre.

Napjainkban az államok költségvetésének legfontosabb bevételi forrása az adó, így az állami feladatok ellátáshoz nélkülözhetetlen tényező.

Magyarországon az új adórendszer 1988-as bevezetésével kezdődően (Szja, Áfa, önadózás, stb. bevezetése) az adóalanyok száma, illetve az adó jelentősége is megnőtt², ezáltal a költségvetés adójogi és büntetőjogi védelme is nagyon hangsúlyossá vált.

2. Az adócsalás társadalmi megítélése

Az adócsalás társadalmi megítélése és anapjainkat jellemző hazai vállalkozási, illetve adózási morál vonatkozásában sokatmondó egy mostanában készült felmérés, miszerint *100 emberből 70 úgy gondolja, hogy meg kell sérteni néha a törvényeket, hogy boldogulni tudjunk*,³ másrészt az a tanulmány is beszédes e tekintetben, melyben a megkérdezett könyvelők szerint *az adóelkerülés olyan mindennapos a magyar vállalkozásoknál, hogy nem annak ténye, hanem legfeljebb annak mértéke lehet kérdéses*.⁴

1 Csemáné – Görgényi – Gula J – Lévay – Sántha: Magyar büntetőjog különös rész, 363. o.

2 Például az áfa a költségvetés egyik legjelentősebb forrása. A 2015-ös év adatai az áfa tekintetében: Az általános forgalmi adó a teljes adóbevétel 25%-a volt, azaz 3285,7 milliárd forint.

3 Sarankó Bea Emőke: Az adócsalás gazdaságpszichológiája (2013. Budapest Corvinus Egyetem) 19. oldal.

4 ...*A kérdőíves felméréseinkben részt vevő vállalkozások 2/3-a osztja Papp József azon szakértői véleményét, hogy az adózás alól kibújni nem bűn, hanem kényszer a vállalkozásoknak.*

Mindezek fényében igaznak tűnik Dr. Molnár Gábor Miklós megállapítása, hogy *a gazdasági büntetőjog és ezen belül is az olyan pénzügyi bűncselekmények, mint pl. az adócsalás kikerült a morális alapú büntetőjogi normák köréből.* Azzal a pontosítással, hogy álláspontom szerint az adócsalások jelentős részre soha nem is volt hazánkban morális alapú bűncselekmény, hiszen a gazdasági bűnözés magyarországi köznapi fogalmába nem tartozik bele jó néhány, szinte minden vállalkozás életében előforduló jelenség, mint a minimálbérrre bejelentett és zsebből kipótolt munkavállalók vagy a szándékosan szabálytalanul elszámolt céges költségek, illetve a számla nélküli, eltitkolt gazdasági események (kér számlát?) esetkörei.

3. Az adócsalás közgazdasági megítélése

Az adócsalások leggyakrabban a gazdálkodás során fordulnak elő, hiszen a rendszeres profit érdekében terméket értékesítő, illetve szolgáltatást nyújtó vállalkozó – versenytársaitól látott módon – általában rendszeresen jelentkező adókiadásait csökkenti jogellenesen, versenyképességének javítása – esetleg versenyben maradása – érdekében, így tehát az adócsaló nem csak az állami költségvetést károsítja meg, de tisztességtelen versenylőnyre is tesz szert a legális vállalkozásokkal szemben. Egyebekben a rendszerben megmutatkozó adócsalók száma és annak változása a csalás tényén és következményein túl további információt is hordoz, egyrészt képet ad számunkra az adórendszer adminisztratív „jóságáról”, másrészt, mint az adóterhelés „elviselhetőségének” fokmérőjére figyelhetünk.⁵

A hazai gazdasági verseny vonatkozásában elmondható, hogy számos vállalkozási szegmensben szembesül a piacra lépni, illetve azon megmaradni próbálkozó vállalkozó, hogy az általa kínálni kívánt termék ára, illetve nyújtani kívánt szolgáltatás ára legálisan kigazdálkodhatatlan, kiváló példa erre amikor a vagyonszerezésben – takarításban vagy más nagy élömunka igényű szolgáltatási szektorban – a megrendelő (például bevásárlóközpont vagy fővállalkozó) óránként alacsonyabb árat kínál a vagyonszerezési vállalkozó részére, mint amennyiből egyáltalán egy minimálbérrre bejelentett alkalmazott órára leosztott bruttó bérköltsége kijön. Ilyen esetekben a vállalkozó vagy nem vállalja a munkát (kiszáll a versenyből) vagy alvállalkozót, illetve munkaerőt

---

A mélyinterjúkban megkérdezték a cégeket és a könyvelőket nagy többsége szerint ha mindenki befizetné azt az adómértéket, amit az állami szabályozás előír, akkor a cégek jelentős része befejezhetné a tevékenységét. Az adóelkerülés formáinak vizsgálatában a hazai szakértők egyetértenek abban, hogy elsősorban a munkajövedelmekhez kapcsolódó adóelkerülési formák dominálnak, amelynek elsődleges oka ezen jövedelem adózásának formája és diszkriminatív magas szintje, amely kölcsönösen érdekelté teszi mind a munkavállalót, mind a munkaadót ezen adó elkerülésében. (Az adórendszer hatása a vállalkozás szabadságára Egy lepapírozott adórendszer költségei, Balás Gábor – Vékony András Benjámin, Közjó és Kapitalizmus Intézet Műhelytanulmány No. 16. 2009.április 22.)

- 5 Hajdu Emese Erzsébet: vállalkozások adózásának és versenyképességének összefüggései az európai unióban a társasági adó tükrében. Doktori (PhD) értekezés, 2012, Sopron, 35. oldal.

kölcsönzőt „von be a teljesítésbe”, aki majd a munkáltatót terhelő közterheket nem fizeti be (Az alvállalkozó, munkaerő kölcsönző számlagyár a hozzá papíron bejelentett munkavállalók közterheit elcsalja).

Másik nagyon jó példa, amikor egy külföldi autó vagy más külföldi termék esetében a hazai piaci bruttó ár alacsonyabb, mint a külföldi gyártó, forgalmazó által kínált bruttó ár, ami csak úgy lehetséges a hazai piacon, hogy a másik államban lévő termék adóját a vevő elcsalja – nem vallja be – vagy egy fiktív, úgymond eltűnő kereskedővel „elcsalhatja”, ami a gyakorlatban többek között úgy valósulhat meg, hogy a nettóban történő tagállami beszerzés esetén az általános forgalmi adót az importőr nem vallja be, illetve nem fizeti meg, amikor belföldön értékesíti a beszerzett terméket.

4. Az adócsalás adójogi megítélése

Az adózás vonatkozásában fontos, hogy az adótényállás (adóköteles tényállás) egy az adójogszabályban meghatározott adóalanynak az adótárgyra (bevétel, jövedelem) elkövetett cselekménye. Az adóalanyoknak, tehát bizonyos jogszabályban előírt feltételek fennállása esetén adókötelezettségeket kell teljesíteniük (adóbevallás, stb.), illetve adót kell fizetniük.⁶

Az adócsalás adójogi értelemben szándékos adókülönbözet⁷- adóhiány okozását jelenti, ami megvalósulhat a bevétel eltitkolásával, a bizonylatok, könyvek, nyilvántartások meghamisításával, megsemmisítésével. (2003 évi XCII. törvény 170. § (1) bekezdése, illetve a T/17994. számú törvényjavaslat az adózás rendjéről 215. § (4) bekezdése alapján is.)

Az adóhiány megállapítására elsősorban abban az esetben kerül sor, ha az adózó által megállapított és bevallott adó összegét az adóhatóság a lefolytatott ellenőrzése alapján helytelennek találja, és az adózó által helytelenül bevallott adó összege kevesebb az adóhatóság által megállapított adóösszeegnél. (Tehát valójában nagyobb adófizetési kötelezettségre lett volna az adóalanynak, mint amennyit megállapított, illetve megfizetett.)

Az adócsalás tipikus esetei például, amikor az adóalany szándékosan nem vallja be (eltitkolja) adóköteles jövedelmét, ami például egy ingóság haszonnal történő eladásából származik (Szja család) vagy mikor az áfa adóalany gazdasági tevékenysége során

6 Szja tv. 1 § (3) bekezdése: *A magánszemély minden jövedelme adóköteles.* Áfa tv. 2. § E törvény alapján adót kell fizetni: a) adóalany által – ilyen minőségében – belföldön és ellenérték fejében teljesített termékértékesítése, szolgáltatásnyújtása, b) termékek az Európai Közösségen (a továbbiakban: Közösség) belüli egyes, belföldön és ellenérték fejében teljesített beszerzése és c) termék importjátán.

7 Art. 178. § (3) bekezdése: *adókülönbözet: a bevallott (bejelentett), bevallani (bejelenteni) elmulasztott vagy a bevallás (bejelentés) alapján kivetett, kiszabott és az adóhatóság által utólag megállapított adó, költségvetési támogatás különbözete vagy a büntetőeljárás során jogerősen megállapított – és a bíróság vagy az ügyészség jogerős határozata alapján az adóhatóság által határozattal megfizetni rendelt – adóbevételek csökkenés, vagyoni hátrány, és a jogosulatlanul igénybe vett költségvetési támogatás, ide nem értve a következő időszakra átvihető követelés különbözét,*

nem állít ki számlát vevője részére és ezzel áfa köteles gazdasági eseményt titkol el.

A jelenleg hatályos 2003. évi XCII. törvény 170. (1) bekezdése, illetve a T/17994. számú törvényjavaslat az adózás rendjéről 215. § (4) bekezdése⁸ alapján is a szándékos adóhiányt okozó magatartások 200%-os adóbírságot, mint szankciót vonnak maguk után. Amely szankciók az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény⁹ (továbbiakban: EJEE) 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke és az Alapjogi Charta 50. cikke alapján, büntető jellegű szankciónak minősülnek, tekintettel az EJEB és az EUB gyakorlatára. Így felmeríti a – hazai gyakorlatban gyakran előforduló – kétszeres értékelés (ne bis in idem) problémáját, ha azonos tényállás alapján adójogi és büntetőjogi jogkövetkezmények is megállapításra kerülnek.¹⁰

5. Az adócsalás büntetőjogi megítélése

Az adócsaló magatartások büntetőjogi üldözése 2012.01.01. óta a költségvetési csalás tényállásával (Btk. 396. §) valósul meg, ez a kerettényállásugyanazokat a releváns tényállási elemeket tartalmazza és értékeli, mint az adójogi szabályokban lefektetett adótényállás, azzal a többlet feltétellel, hogy a büntetőjogi tényálláshoz szükséges az elkövető szándékos bűnössége is (nullum crimen sine culpa).

A 2011. évi LXIII. törvény elfogadásával és így a költségvetési csalás tényállásának megalkotásával – a törvény indoklása alapján – a jogalkotó célja az állami feladatok ellátásához szükséges források korábbinál hatékonyabb, egységes és hízagmentes védelme, az ezeket támadó magatartások szigorúbb és azonos mértékű szankcionálása,

8 *(4) Az adóbírság mértéke az adóhiány kétszáz százaléka, ha az adóhiány a bevétel eltitkolásával, hamis bizonylatok, könyvek, nyilvántartások előállításával, felhasználásával, illetve a bizonylatok, könyvek, nyilvántartások meghamisításával, megsemmisítésével függ össze.*

9 Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

10 Az EU Bírósága által tárgyalt Hans Åkerberg-Fransson ügyben az adóbírságot kiszabó határozat indokát ugyanazok a téves adatközlési tényállások *képezték, mint amelyeket az ügyészség büntetőeljárás tárgyává tett. Az eljáró bíróság előtt felmerült a kérdés, hogy a vádlottal szemben emelt vádat el kell-e utasítani azon az alapon, hogy ugyanezen tényállás alapján egy másik eljárásban már szankciót alkalmaztak vele szemben.*

Az EUB az Engel kritériumok alapján azt kellett, hogy vizsgálja, hogy az adóhatósági szankció büntető jellegű –e. Az adóbírság büntető jellegének mérlegelése szempontjából három kritériumnak van jelentősége

a jogsértés belső jog szerinti jogi minősítése,

a jogsértés jellege,

az érintett személlyel szemben kiszabható szankció természete és súlya.

Az EJEB és az EUB-döntései alapján bizonyosan megállapíthatjuk, hogy a hatályos Art-ban (és az új adórendi törvény javaslatban) található adójogi szankció büntető jellegű, hiszen kizárólagos célja a joghátrány okozása.

illetve a kényszerű halmaztok kiiktatása volt. Mindezek miatta bűncselekmény jogi tárgya közvetlenül a költségvetés lett.

Az új tényállás az alábbi hazai vagy közösségi költségvetést sértő, illetve veszélyeztető bűncselekményeket vonta egy tényállás alá:

Bevételi oldalon: adócsalás, munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, visszaélés jövedékkel, csempészet, ÁFA-ra elkövetett csalás, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár;

Kiadási oldalon: jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár.

Az új tényállás mind a befizetési kötelezettségek (bevételi oldal), mind pedig a költségvetésből származó pénzeszközök (kiadási oldal) vonatkozásában tanúsított megtévesztő magatartásokat egység formájában bünteti.

Az egyes konkrét adónemekre elkövetett költségevési csalásokat megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az adócsalások (jogellenes költségsökkentések) egyik legfőbb célja az áfa illetve – az azonos elkövetési magatartással megvalósuló – tao adófizetési kötelezettség szándékos és jogellenes csökkentése, ami általában fiktív számlák befogadásával (nagykereskedelem) vagy a bevételek eltitkolásával (kiskereskedelem, szolgáltatás) valósul meg, például olyan módon, hogy a nagykereskedő szállítójaként „maga elé állít” egy missingtradert, egy eltűnő kereskedőt, aki a termék értékesítését terhelő adót nemvallja be vagy bevallja, de nem fizeti meg (vagyonhiány) és – valótlantartalmú számlával, „felpapírozással” (csaló, elkövetési magatartás) – csökkenti a szállító – számlagyár – a vevő, nagykereskedő befizetendő adóját, mind áfa, mind tao adónemben.

Másik tipikus esete a költségvetési csalásnak a leánykori nevén munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás esetköre, amikor a tényleges munkáltató alkalmazottját nem jelenti be, kevesebbre jelenti be vagy színleg más – „számlagyáros” – céghez jelenti be (csalárd elkövetési magatartás), azzal a céllal, hogy a csaláshoz segítséget nyújtó (bűnsegéd) munkaerő kölcsönző vagy alvállalkozó cég az őt terhelő adófizetési kötelezettségeinek ne tegyen eleget (vagyonhiány).

Az adócsalások esetében kiemelendő, hogy a számlakiállító oldalán megvalósuló szándékos és csalárd vagyonhiány okozás csak abban az esetben értékelhető a számlabefogadó terhére, adójogi vonatkozásban, ha az adókijátszásról az adózó tudott vagy a kellő körültekintés mellett tudnia kellett volna (jóhiszeműség)¹¹, büntetőjogi tekintetben pedig a felelősségre vonás akadálya, ha a számla befogadó – bevallásra kötelezett személy – tévedésben volt a számla fiktivitását illetően, tehát nem tudott arról, hogy az értékesítési láncban valaki, majd valahol szándékosan és jogellenesen nem

---

11 Az EUB iránymutatást adott az HÉA irányelv egyes rendelkezéseinek az értelmezéséhez a C-142/11. számú (Dávid contra NAV), illetve a C-324/11. számú (Tóth contra NAV) ügyekben is.

fizeti meg az adót, továbbá számlabefogadói bűnösség kétséget kizáró bizonyításának elmaradása – a felderítés hiányossága, illetve a bizonyítékok felhasználhatatlansága – a terhelt felmentéséhez kell, hogy vezessen.

6. Az adócsalás felderítése és bizonyítása

Az adócsalással megvalósult *költségvetési csalások felderítésének és bizonyításának elsődleges formája*, hogy az adóhatóság egyes adózók vizsgálata során olyan körülményt tár fel, ami megalapozza a bűncselekmény gyanúját és az adóhatóság ezen körülmények alapján büntetőeljárást kezdeményez a NAV büntügyi szervei előtt. A büntetőeljárás kezdeményezésének tipikus időpontja az adóvizsgálatot lezáró, illetve a vizsgálat eredményeit tartalmazó jegyzőkönyv kiadása. A 2003 évi XCII. törvény 104. § (1) bekezdése alapján: *Az adóhatóság a megállapításait jegyzőkönyvbe foglalja. (2) Ha az adóhatóság büntetőeljárást kezdeményez, külön jegyzőkönyvet készít. A büntetőeljárást kezdeményező jegyzőkönyvet az adóhatóság az adózónak nem adja át.* (Ezen praktikus rendelkezéseken a T/17995. számú törvényjavaslat az adóigazgatási rendtartástól sem kíván változtatni.)

Ettől eltérően, akár a büntügyi szervek, akár más hatóságok vagy személyek is kezdeményezhetik a büntetőeljárás megindítását, ha arra okot adó körülményt észlelnek. Ennek tipikus esetei, például amikor munkaügyi ellenőrzés során nem bejelentett vagy kétes körülmények között foglalkoztatott munkavállalókra bukkan a munkaügyi ellenőrzés, illetve amikor a fogyasztóvédelem vagy a népegészségügyi hatóság talál kétes eredetű, nem dokumentált termékekre, továbbá bűncselekmény gyanús eset az is, amikor a felszámoló talál a cég könyvelésében adócsalásra vagy a számvitel rendjének megsértésre utaló jeleket, de gyanús lehet az EKÁER nélkül közlekedő kamion vagy a keresztadatok alapján jelentősen nem egyező adóbevallás is.

Tehát az adóhatóság vagy más szerv ellenőrzési, tényállás tisztázási tevékenysége során gyakran bukkan adócsalás gyanús körülményre, amelyek alapján büntetőeljárást kezdeményez, illetve az adóhatóság az adókülönbözlet feltárása érdekében további eljárási cselekményeket foganatosít.

Ezzel szemben olyan eset is gyakran előfordul, hogy a NAV büntügyi szervei kezdeményezik, hogy az adóhatóság indítson vizsgálatokat meghatározott személyekkel szemben, például egyes gazdasági események valódiságának vizsgálatára irányuló ellenőrzés formájában, (2003. évi XCII. Törvény 119/A. § alapján, a T/17995. számú törvényjavaslat az adóigazgatási rendtartástól 91. § alapján: *jogkövetési vizsgálat*) annak érdekében, hogy az adóhatóság saját eszköztárával derítse fel a gazdasági események körülményeit, a rendelkezésére álló adatok, illetve nyilvántartások valódiságát és elkövetési értéket¹².

12 Art. 119/A. § (1) *Az adóhatóság az adózónál, illetve az adózónak nem minősülő magánszemélynél – a vele szerződéses kapcsolatban állt vagy álló adózók adókötelezettségének, adóalapjának, adókedvezményének, adójának vagy költségvetési támogatásának megállapítása, ellenőrzése céljából – a szerződésben*

Az eljárási tapasztalatok alapján elmondható, hogy gyakran fordul elő, hogy a párhuzamosan folyó adóigazgatási és büntetőeljárásokban a hatóságok egymás eszköztárát felhasználva és álláspontom szerint tisztességtelenül és jogellenesen járnak el a bizonyítékok begyűjtése érdekében. Például amikor az ugyanazon ténybeli alapon – a hatóságok előtt is ismertén – folyamatban lévő büntetőeljárásban gyanúsítottként szereplő személyeket tanúként idézne egy adóigazgatási eljárásban, ahol a tanúként idézett gyanúsítottaknak vallomástételi és igazmondási kötelezettsége van, illetve jogi képviselőjük is csak lehetséges. (Megsértve, illetve kiüresítve ezzel a Be. 117. § foglalt gyanúsított hallgatáshoz való jogot, illetve a kötelező védelem eseteit, stb.)¹³

Felmeríti továbbá a tisztességes eljáráshoz való jog (Alaptörvény XXIV. cikk, 6/1998 (III.11.) AB Határozat) és az önvádra kötelezés tilalmának megsértését (Be. 8. §¹⁴), az az eset is, amikor az adóhatóság könyvelési anyagot kér be – mulasztási bírság terhe mellett – egy büntetőeljárásban gyanúsított személytől, akinél a könyvelési anyag beszerzése miatt házkutatást is tartottak a NAV bünyügyi szervei.

A fenti eseteken túlmenően, általánosságban is kérdéseket vet fel, az egyes eljárásokban beszerzett bizonyítékok más eljárásokban való felhasználhatósága (garanciák érvényesülése), hiszen például a büntetőeljárási törvény alapján a törvényesen – például az adóigazgatási eljárásban -beszerzett bizonyítékok felhasználására mód van a büntetőeljárásban, (Be. 76. § (2) bek.)¹⁵ de ez fordítva is igaz, tehát a büntetőeljárásban, illetve más eljárásban törvényesen beszerzett bizonyítékok felhasználhatók az adóigazgatási eljárásban (Art. 97. § (5) bek.).

Az egyes bizonyítékok más eljárásokba történő átvétele esetén a hangsúly a bizonyítékok beszerzésének tisztességességén, törvényességén van, ennek vonatkozásában

---

foglalt egyes gazdasági események valóságának vizsgálatára irányuló ellenőrzést folytathat le.

(2) Az adóhatóság az (1) bekezdés szerinti ellenőrzést folytat le akkor is, ha az állami adó- és vámhatóság a NAV nyomozóhatósági hatáskörrel felruházott szerve által feltárt adatok és bizonyítékok alapján bűncselekmény elkövetési értékének megállapítása céljából vizsgálja az egyes gazdasági események valóságát.

(3) Az egyes gazdasági események valóságának vizsgálatára irányuló ellenőrzés kiterjed a vizsgált gazdasági eseményekkel összefüggő adatok, tények, körülmények, iratok, nyilvántartások, így különösen a beszerzések és az értékesítések körülményeinek, a gazdasági esemény személyi és tárgyi feltételeinek, illetve a gazdasági esemény megtörténtét igazoló iratok valóságának vizsgálatára.

(4) Az adóhatóság a (2) bekezdés alapján lefolytatott ellenőrzésről készült jegyzőkönyv egy példányát átadja a NAV – az állami adó- és vámhatósági ellenőrzés alapjául szolgáló adatokat és bizonyítékokat feltáró – nyomozóhatósági hatáskörrel felruházott szerve részére.

13 Nem is beszélve arról, hogy még ezek után a terhükre értékeli az adóhatóság határozatában, hogy ezen személyek nem tettek nyilatkozatot az önvádra kötelezés tilalma alapján.

14 *Senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terbelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatasson.*

15 Így az adóigazgatási eljárás során tett nyilatkozatok, vallomások, beszerzett okiratok, bizonylatok és más törvényesen beszerzett bizonyítékok is felhasználhatóak egy ugyanebben vagy akár más ügyben indult büntetőeljárásban.

az EUB a WebMindLicenses (WML) Kft., C–419/14. számú ítéletében kimondta, hogy nem ellentétes az uniós joggal, ha az adóhatóság egy párhuzamosan folyó és még le nem zárt büntetőeljárás keretében szerzett bizonyítékokat használhat fel közigazgatási eljárás keretében, a héa területén fennálló visszaélészerű gyakorlat bizonyítása érdekében, feltéve hogy az uniós jog, különösen a Charta által biztosított jogokat tiszteletben tartják.

A Charta által biztosított jogok terjedelmét és értelmezését illetően annak 52. cikke (1) bekezdése kimondja, hogy a Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, valamint az említett jogok és szabadságok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Az arányosság elvére figyelemmel, korlátozásokra csak akkor és annyiban kerülhet sor, ha és amennyiben az elengedhetetlen, és ténylegesen az Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja.

Az arányosság elve értelmében a tagállamok által elfogadható intézkedések nem terjeszkedhetnek túl azon a mértéken, amely a héa pontos beszedésére és az adókiájtászás elkerülésére irányuló célok eléréséhez szükséges.

A bíróság kiemelte továbbá, hogy a titkos eszközök alkalmazása során a közhatalomnak tiszteletben kell tartania a Charta 7. cikkében foglaltakat is,¹⁶ tehát a szabályozás és a gyakorlat kellő garanciákat kell, hogy nyújtson, és nem lehet önkényes.

Összegezve, a bizonyítékok felhasználhatósága vonatkozásában az EUB kimondta, hogy a nemzeti bíróságnak azt kell vizsgálnia, egyrészt, hogy olyan nyomozati eszköz volt-e a felhasznált bizonyíték, amelyet törvény írt elő, és amely szükséges volt a büntetőeljárás keretében, másrészt pedig az ilyen eszközökkel szerzett bizonyítékoknak az említett hatóság általi felhasználását szintén törvény írta-e elő, és az szükséges volt-e.

Ezenkívül e bíróság (tehát a nemzeti bíróság) feladata annak vizsgálata, hogy a védelemhez való jog tiszteletben tartása általános elvének megfelelően az adóalany-nak a közigazgatási eljárás keretében lehetősége volt-e arra, hogy e bizonyítékokhoz hozzáférjen, és azokkal kapcsolatban meghallgassák.

Amennyiben e bíróság azt állapítja meg, hogy ezen adóalany számára nem biztosították e lehetőséget, vagy hogy e bizonyítékokat a Charta 7. cikkének megsértésével szerezték be a büntetőeljárás keretében vagy használták fel a közigazgatási eljárásban, az említett nemzeti bíróságnak ki kell zárnia e bizonyítékokat, és amennyiben ebből következően az említett határozat megalapozatlanná válik, azt hatályon kívül kell helyeznie.

Ugyancsak ki kell zárni e bizonyítékokat, ha e bíróság nem jogosult annak ellenőrzésére, hogy e bizonyítékokat a büntetőeljárás keretében az uniós joggal összhangban szerezték-e be, vagy valamely büntetőbíróság által kontradiktórius eljárás keretében már lefolytatott vizsgálat alapján legalább nem győződhet meg arról, hogy azokat e joggal összhangban szerezték be.

16 Alapjogi Charta 7. cikk: *A magán- és a családi élet tiszteletben tartása Mindenkinnek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát és kapcsolattartását tiszteletben tartsák.*

Álláspontom szerint a tisztességes eljáráshoz való jog – már az új büntetőeljárás törvényben isnevesítetten megjelenő – alapelvének (2017 évi XC. törvény preambulum) érvényesüléséhez, nélkülözhetetlen a garanciális jogok széles körű tiszteletben tartása. Így a bűncselekmények gyanúsítottjaival, illetve potenciális gyanúsítottjaival szemben ugyanazon ténybeli alapon folyó mindenfajta eljárásban érvényesülnie kell a büntetőeljárás garanciáinak, – akár bűncselekmények bizonyításának terhére is – tehát véleményem szerint nem jogállami és nem is jogszerű a büntetőeljárás garanciális szabályait egy másik eljárás szabályaival kijátszani és azokat később a büntetőeljárásba bevonni, ez többek között¹⁷ sérti a 1998 évi XIX Tv. 78. § (4) bekezdését¹⁸, illetve a 2017 évi XC Tv. 167. § (5) bekezdését is¹⁹.

Bár kiemelendő, hogy az új Be. a más eljárásokban beszerzett iratok, okiratok (tárgyi bizonyítási eszközök) büntetőeljárásban történő felhasználásának lehetőségét inkább szélesítette és pontosította, mint szigorította: új Be. 167. § (2) *A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során – a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett.*

Emelett a párhuzamos eljárások általában – a már feljebb kifejtett és tilalmazott – kétszeres értékeléshez (szankcionáláshoz) vezetnek, így a bűncselekmény gyanúja esetén álláspontom szerint az adóigazgatási eljárást fel kellene függeszteni – az eljárási garanciák és a kétszeres értékelés tiszteletben tartása miatt – és büntetőjogi marasztalás esetén meg is kellene szüntetni.

---

17 A fair eljárás kritériumait meghatározó főbb források: Alaptörvény XXIV, XXVIII cikke, 6/1998 (III.11) ABH, Római Egyezmény 6. cikke.

18 1998 évi XIX Tv. 78. §. (4) bek.: *Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.*

19 2017 évi XC Tv. 167. § (5) bek.: *Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.*

Családon belüli – kapcsolati erőszak az elméletben és a gyakorlatban

Bevezetés

PhD értekezésem fundamentumát a családon belüli erőszakos magatartások és a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények adják. Nemzetközi kitekintésként – az összehasonlító elemzések elvégzéséhez – mielőbb szeretném megismerni más országok jogi szabályozását és gyakorlati tapasztalatait; jelen tanulmány célja a magyar bűncselekmény „megszületésének” bemutatása, és a joggyakorlat kissé kritikus, de saját – előzetes – kutatási eredményeken alapuló elemzése.

Magyarországon a nőmozgalmak kezdetei a 18. század végére tehetőek, ekkor főként a nők érdekvédelmével, felsőoktatásának elősegítésével, választójoguk biztosításával és munkavállalásával foglalkoztak. A családon belüli erőszak elleni küzdelem szempontjából az 1997-es év mérföldkőnek számít: ebben az évben fogadta el az Országgyűlés a gyermekvédelmi törvényt, módosította a Büntető Törvénykönyvet (a szexuális erőszak büntethetővé vált házastársak között is), a Kormány pedig jogalkotási kötelezettséget vállalt a családon belüli erőszak törvényi szintű szabályozására.²

Az Országgyűlés 2012. évi őszi ülészakán tűzte napirendjére az *új, önálló bűncselekményről* szóló országos népi kezdeményezést, amivel egyetértett és erről határozatot hozott. A szakmai és a civil szervezetek bevonásával került sor a szövegezés meghatározására, ami figyelembe vette a *büntetőjog tradicionális rendszerét, valamint az alkotmányossági és nemzetközi követelményeket is.* Az ENSZ nők elleni diszkrimináció felszámolásával foglalkozó bizottsága (CEDAW) már 2007-ben felhívta Magyarországot figyelmét arra, hogy dolgozzon ki külön törvényt a nők elleni, családon belüli erőszakra.³

Feltétlen említést érdemel az Európa Tanácsnak *anők és a családon belüli erőszak megelőzéséről és leküzdéséről* szóló Egyezménye (CAHVIO), közismert nevén az *Isztambuli Egyezmény.*

---

1 Doktorandusz, jogász, igazságügyi igazgatási szervező, óvodapedagógus. 20 éve dolgozik az igazságszolgáltatásban, ebből 2004 óta az ügyészi szervezetben. Főbb kutatási területe a gyermek- és áldozatvédelem, a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények, a sérülékeny csoportok. Jelen tanulmány nem terjed ki a kapcsolati erőszak egyéb aspektusaira, és a más jogágakkal történő összefüggésekre – így pl. a gyermekvédelmi rendszer, a polgári peres (házassági bontóper) és nemperes eljárások (hozzátartozók között alkalmazható távoltartás) stb.

2 Domokos Andrea (Szerk.): A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése. Domokos-Nemes-Havasi, Károli Gáspár Református Egyetem Budapest, 2017. 53. o.

3 Törvényhez fűzött indokolás.

Az Egyezmény által meghatározott 4 fő irány: a megelőzés (Prevention), a védelem (Protection and support of victims), a megfelelő szabályozás (Prosecution of offenders) és a monitorozás (Integrated Policies).⁴

A magyar Btk.-ban a gyermekek és család elleni bűncselekmények szinte teljes fejezete ezen Egyezmény rendelkezései, továbbá a nemzetközi vonatkozások alapján került megalkotásra.

Az Európai Unió egy nagyon erős jelzést küldött atagállamoknak a ratifikáció szükségességéről azzal, hogy mint nemzetközi szervezet 2017. június 13-án aláírta az Egyezményt. Hivatalos honlapja⁵ részletes tájékoztatást ad a már megtett és tervezett intézkedésekről, emellett egy független szakértő csoport/testület (GREVIO) ellenőrzi a jogalkalmazást előre meghatározott vizsgálati mechanizmus szerint.⁶

17 ország már aláírta az Egyezményt, de még nem ratifikálta (köztük Magyarország sem)⁷, 27 ország⁸ viszont már mindent megtett azért, hogy saját jogába átültesse és hatályba is léptesse. A 25. ratifikálóként szereplő Németországot mérföldkőnek jelölte meg az Európa Tanács sajtótájékoztatója, amely álláspontom szerint nemcsak Németország, hanem egész Európa számára kiemelt jelentőséggel bír – nem mellesleg a menekülthullám és a migrációs problémák tekintetében is.

Ilyen előzmények, illetve Európai Unió jogharmonizációs kötelezettségünk hatására lépett hatályba 2013. július 1. napján a nagymértékben megújult Büntetőjogi Kódex (2012. évi C. törvény, a továbbiakban: Btk.), amelynek részeként *Agyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények* fejezetében található a *kapcsolati erőszak* előzmény nélküli, új, *önálló tényállása*.

1. A kapcsolati erőszak bűncselekményi tényállása

A bűncselekmény védettjogi tárgya a családi jellegű kapcsolatban lévő (vagy korábban ilyen kapcsolatban volt) személyek emberi méltósága, egzisztenciális biztonsága, önrendelkezése, személyi szabadsága és testi épsége; vagyis a család erőszaktól való mentessége, ami nemcsak egyéni, de társadalmi érdek is.⁹ A büntetőjog védeni kívánja

4 Domokos Andrea (Szerk.) 2017.: 43-44. o.

5 <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>

6 <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/calendar>

7 Bulgária, Horvátország, Cseh Köztársaság, Görögország, Magyarország, Izland, Írország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxembourg, Moldovai Köztársaság, Szlovák Köztársaság, Svájc, Macedónia volt Jugoszláv Köztársaság, Ukrajna, Egyesület Királyság (2017.11.18-i állapot)

8 Albánia, Andorra, Ausztria, Belgium, Bosznia és Hercegovina, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Grúzia, Németország, Olaszország, Málta, Monaco, Montenegró, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália Románia, San Marino, Szerbia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Törökország (2017.11.18-i állapot) Forrás: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

9 Complex Jogtár/Adatbázisok/KJK-Kommentárok, modulok/Büntetőjog/ Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012)/Btk. 212/A §-ához

tehát az általánosanál szorosabb bizalmi viszonyban lévő és kiszolgáltatott hozzátartozók személyi biztonságát¹⁰, a háztartásokban élő személyek testi-lelki biztonságához, emberi integritásához fűződő társadalmi érdeket.¹¹

A *testi sértések* különböző formáit bizonyára minden tagállam jogrendszere szankcionálja, de azt, hogy a családon belüli erőszakét is, további kutatásom során tisztázódik majd. A fizikai bántalmazás fájdalmas. De sokkal jobban fáj, ha saját családtagunktól érkezik, mert testünk mellett a lelkünk is megsérül. A legjelentősebb nemzetközi szervezetek évek óta és folyamatosan tárgyalják¹² a nők és a gyermekek elleni családi erőszak kérdését, de hangsúlyozni kell: ez nemtől független, a családon belüli erőszak férfiak/kisfiúk ellen is irányulhat, számos esetben éppen ők a sértett áldozatok.

1.1. Mit védelmez a büntetőjog *ultima ratio* jellege?

A „családon belüli erőszak” alapvetően egy kriminológiai fogalom, az ide tartozó cselekmények széles skálán mozognak. Ebben a bűncselekményben már nemcsak a tényleges fizikai bántalmazás kriminalizálása jelenik meg, hanem olyan magatartások is, amelyek eddig nem szerepeltek a Btk.-ban.

Látható, hogy a törvény már a *testi sértés szintjét el nem érő*, de az emberi méltóságot súlyosan sértő erőszakos magatartásokat, és a gazdasági ellehetetlenítést is büntetni rendeli [(1) bekezdés], tettelegesség igazából csak a (2) bekezdés alkalmazásához szükséges. A törvény súlyosabb szankciót helyez kilátásba, ha az elkövető hozzátartozója sérelmére követ el ilyen bűncselekményt, *ígya bántalmazóknak tudomásul kell venniük, hogy magatartásuk már* bűncselekmény, és nem feltétlenül kerülhetik el a zárt ajtók mögötti viselkedésük következményeit.

A bűncselekmény speciális sértetti *köre indokolta* leginkább egy külön deliktum megalkotását. A jogalkotó azokra a társadalmi és szociális kapcsolatrendszerre figyelemmel határozta meg a bűncselekményt, ahol tényleges fenyegetés jelentkezik a házasság, a család és a gyermekek sérelmére.¹³

1.1.1. A magánindítványos és szubszidiárius (1) bekezdés

Btk. 212/A §

(1) Aki gyermekének szülője(függetlenül attól, hogy bármikor együtt éltek-e),-továbbá az elkövetéskor vagy korábban közös háztartásban vagy egy lakásban élő

10 Lajtár István: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. Új Btk. Kommentár 4. kötet. Különös rész. XX. fejezet In: Polt Péter (főszerk.): Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 78. o.

11 Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál:Büntetőjog II. Különös rész 5. hatályosított kiadás. HVG-ORAC Budapest, 2016. 248. o.

12 ENSZ, Európai Unió, Európa Tanács, Gyermekjogi Egyezmény és Bizottságok, ILO, CEDAW, Lanzarote Egyezmény, Nyilatkozatok és Cselekvési Tervek, Dokumentumok, Összefoglaló jelentések, Kézikönyvek stb.

13 Törvényhez fűzött indoklás.

*egyeneságbeli rokona*¹⁴, *egyeneságbeli rokonának házastársa vagy élettársa, örökbefogadó és a nevelőszülője*¹⁵, *örökbe fogadott és a nevelt gyermeke*¹⁶, *testvére, testvérének házastársa vagy élettársa, házastársa, élettársa, volt házastársa, volt élettársa, házastársának vagy az élettársának egyeneságbeli rokona, házastársának vagy az élettársának testvére, gondnoka, gondnokoltja, gyámja, gyámoltjasérelmére rendszeresen*

a) *az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít,*

b) *a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javakat von el, és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek tesz ki*

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A gyakorlatban felmerülő egyikalapvető dilemmát az okozza, hogy ennek a bűncselekménynek kizárólag az (1) bekezdés *magánindítványos*¹⁷ és *szubszidiárius*¹⁸, a hatóságok viszont sokszor a teljes tényállást annak tekintik. Az (1) bekezdés a)-b) pontjaiban foglalt *vétség* esetén valóban a konfliktusban érintett sértett döntheti el, hogy akarja-e bántalmazója felelősségre vonását (a hatóságok beavatkozását). Ez viszont a (2) bekezdésre már nem lesz igaz.

Az (1) bekezdés a) pont a külvilág számára nem érzékelhető lelki bántásokat, szóbeli *támadásokat* szankcionálja. Ezek a testi sértés szintjét el nem érő, de az *emberi méltóságot* (a legfontosabb alapjogot) *súlyosansértő, megalázó és erőszakos* magatartások. Láthatóan ez a megfogalmazás nagyon szoros: az egyes magatartások és kötőszóval vannak felsorolva (tehát együttesen kell megvalósulniuk); akkor lesz bűncselekmény, ha mindhárom feltétel (sértő, megalázó, erőszakos) megvalósul.

Indokolt itt megállni az emberi méltóság miatt, ami két dimenzióban is jelen van: egyrészt mint absztrakció, másrészt mint alanyi jog. A tiszteletben tartás (negatív oldal) és védelem (pozitív oldal) a sérthetlenségi koncepció része ugyanúgy, mint más alapjogok esetén. Az emberi méltóság sérthetetlen, ekként az ember érinthetetlen lényegét jelöli, vagyis megsértése fogalmilag kizárt. Nemhogy súlyosan, kicsit sem. Azon esetekben, amikor az egyén személyiségének lényegét illetően erős sértés áldozatává válik, a megalázást úgy kell érteni, amelynek során racionális indoka van arra, hogy önbecsülésében sértve érezze magát.¹⁹ Az élethez, és emberi méltósághoz való jog – mint anyajog – abszolút jellegű, korlátozhatatlan, és minden más jogot megelőző alapjog.²⁰

14 Egyeneságon rokonok azok, akik közül egyik a másiktól származik (vérszerinti lemenők vagy felmenők).

15 ideértve az együtt élő mostohaszülőt is

16 ideértve az együtt élő mostohagyermeket is

17 A svájci (sértetti indítvány), a német(büntetőeljárás lefolytathatósága) és az osztrák (a sértett fél kívánsága) büntetőjogokban is alkalmazott jogintézmény; a sértett arra vonatkozó nyilatkozata, hogy kéri az elkövető felelősségre vonását.

18 Alternatív jellegű, ha más, súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.

19 Balogh Zsolt: Az emberi méltóság. Jogi absztrakció vagy alanyi jog. Iustum Aequum Salutare VI.2010/4. 38-42. o.

20 oszthatatlansági elv, 23/1990 (XI.31) Alkotmánybírósági Határozat

A bűncselekményi tényállás (1) b) pontjában eredményt is tartalmaz: ok-okozati összefüggést követel meg azzal, hogy mindez súlyos nélkülözést eredményezzen – ami szintén szubjektív megítélésű. Ez tekinthető lényegében a *gazdasági ellehetetlenítésnek*. Súlyos nélkülözésről akkor beszélhetünk, ha a vagyon elvonása folytán a sértett az elemi létszükséglet kielégítéséhez szükséges javakban (táplálkozás, ruházkodás, tisztálkodás, szálláslehetőség) szenved hiányt. Ha az eredmény bármely okból elmarad, kísérlet állapítandó meg. Elkövetési tárgya alatt mind az ingó, ingatlan vagyont, mind pedig a bármilyen vagyoni értékkel bíró jogokat és kötelezettségeket érteni kell.²¹

Feljelentés, magánindítvány nélkül eddig tarthat a gyermekvédelmi jelzőrendszer és a nyomozó hatóság kompetencia-hiánya, eddig a pontig határolódhatunk el a családi viszályoktól, és eddig terjedhet a sértett büntetőeljárás megindítására vonatkozó akarata. Ezzel szemben a tényállás (2) bekezdése már teljesen más szemléletmódot igényel.

1.1.2. Officialitás – A bűncselekmény (2) bekezdése

Btk. 212/A §

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bármely sértett sérelmére rendszeresen követ el

a) *könnyű testi sértést vagy tettleges becsületsértést*

bűntett miatt 3 évig,

b) *súlyos testi sértés alapesetét,*

könnyű testi sértés minősített eseteit (aljas indokból vagy célból, védekezésre / akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére, az elhárításra idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére),

személyi szabadság megsértésének alapesetét, vagy

kényszerítést,

1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Kapcsolati erőszak elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van.

(4) Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető.

Számos esetben tapasztalható, hogy a hatóságok mindenáron el akarnak határolódni a családi erőszaktól, pedig erre közel 5 éve nincs lehetőség. A (2) bekezdésében foglalt büntettekhez már *nem kell magánindítvány, és nem kell egyéb súlyosabb bűncselekmény sem*; az elmúlt évek tapasztalatai mégis arra utalnak, hogy ez a bűncselekmény többnyire *láthatatlan*, olyan mintha nem is létezne. A statisztikai adatok is alátámasztják, hogy a családi erőszakot a hatóságok továbbra is tabuként szeretnék kezelni, igyekeznek úgy tenni, mintha ezzel semmi, vagy legalábbis csak csekély dolguk akadna.²²

A bűnüldözés során alapvetően a hivatalból való eljárás elve érvényesül, így a

21 Complex Jogtár/Adatbázisok/KJK-Kommentárok, modulok/Büntetőjog/Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012)/Btk. 212/A §-ához

22 Lsd. Bűnügyi Statisztikai Rendszer/Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya által közzétett statisztikai adatok ([www.police.hu/Statisztikák/Bűnügyi Statisztikák/](http://www.police.hu/Statisztikák/Bűnügyi_Statisztikák/))

nyomozó hatóságnak, az ügyésznek és a bíróságnak – a sértett hozzájárulásától függetlenül – kötelessége az eljárás megindítása, illetve lefolytatása.²³

Az (1) bekezdésben meghatározott speciális, ám rendkívül tág spektrumú sértetti kör végigkíséri a (2) bekezdést is. Kiemelten fontos hangsúlyozni, hogy nemcsak közeli hozzátartozók lehetnek sértettek, a jogalkotó még további családtagokat is védelemben kívánt részesíteni, így számos rokoni-családi kapcsolat szóba jöhet. A bántalmazottak elmondásából kitűnik, hogy a rendőrsegek ezen a ponton is bizonytalanok, a család fogalmát csak a legszűkebb értelemben gondolják. Előfordult, hogy sokadszorra verekedett össze testvére élettársával – vagyis a sógorával – az ittas elkövető, a kiérkező rendőr mégis azt mondta: „*Nem a feleségét ütötte meg, ezért nem családi ügy. Próbáljanak meg kibékülni.*” – és további intézkedés nélkül elmentek a helyszínről (az elkövető és az áldozat közös háztartásban, együtt laknak).²⁴

Talán az bántja az érintetteket leginkább, hogy a „bizonyítás lehetetlenségére” hivatkozással megpróbálják őket lebeszélni a feljelentésről. Az sem ritka, hogy a rendőrség semmiféle tájékoztatást nem nyújt a sértettek részére (távoltartás vagy anyaotthon igénybevételének lehetősége, áldozatvédelmi- és krízisközpontok stb.), sőt ameddig csak lehet, igyekszik rávol maradni a családi veszekedésekről.

A helyszíni intézkedések során általában azt mondja a rendőrség, hogy a bántalmazott először csináltasson látellelet, és majd utána tegyen feljelentést (!). Azokban az esetekben, amikor a családtag félelmét legyőzve, végső elkeseredésében beszerzi az orvosi papírt (és ismét a rendőrség segítségét kéri), még magasabb falakba ütközik.

Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a sérülésekről kiállított orvosi leírás egy lehetséges, de nem feltétlenül szükséges kelléke a büntetőeljárásnak vagy a bizonyításnak. Az orvosi látellelet és vélemény nevű okmányoknak / az ambuláns lapnak bizonyító ereje lehet, erősítheti a tanúvallomásokat, de az elkövető bűnösségét önmagában nem támasztja alá (arról nem is beszélve, hogy csak a legutolsó bántalmazás nyomait rögzíti, emellett az elkövető vélhetően tagadja majd, hogy ő tette).

Ennél sokkal fontosabb tudni azt, hogy a trauma után sok áldozat semmit nem akar csinálni, sehová nem akar menni, abban a reményben, hogy ez többet nem fog előfordulni.

De mi a helyzet a gyermekekkel? Égésnyomok, kék-zöld foltok, végtagtörések, koponyasérülések árulkodnak a kisgyermek bántalmazásáról. A helyzet azonban sokkal rosszabb annál, mint amit a statisztika sugall. A családokban előforduló brutalitások áldozatai ugyanis igen gyakran rejtve maradnak mindenfajta felmérés elől. Egyrészt, mert képtelenek a családon belüli brutalitást bűncselekményként érzékelni, másrészt joggal tartanak az „agresszor” bosszújától.²⁵

Bűnügyi Statisztikai Adatok)

23 Csak kivételes jellegűnek tekinthető, amikor az arra feljogosított személy (sértett) akaratnyilatkozatának függvénye a büntetőeljárás megindíthatósága.

24 Személyes interjú, saját.

25 Remete Ildikó: Hová forduljunk segítségért családon belüli erőszak esetén? <http://www.vital.hu/themes/psyc/eroszak1.htm>(2017.11.30.)

A kapcsolati erőszak bűncselekményének alapjául szolgáló egyes cselekmények valóban magánindítványhoz kötöttek, azonban 4,5 éve paradigmaváltás történt. Ha egyes bűncselekményeket hozzátartozó sérelmére rendszeresen követnek el, hivatalból, a sértett akaratától függetlenül el kell(ene) indulnia az eljárásoknak. Tévedés annak elvárása, hogy a sértettek fussanak a hatóságok után, ezekben az esetekben éppen fordítva kellene történnie.

A családi erőszak hatékony kezelésénél sok múlik a rendőrségen, az áldozat- és gyermekvédelmi intézményrendszeren, de az elkövető felelősségre vonása az ügyészen és a bírón is. A *bizonyítási nehézség* dinamikáját majd a jövőben lehet vizsgálni, ugyanakkor az elmúlt időszaktapasztalatai azt mutatják, sokat kell még dolgozni a célok elérése érdekében. A hatóságoknak ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatban főként az alábbi nehézségeik és dilemmáik merültek fel:

2. A rendszeresség problematikája

A bűncselekmény fordulatainak közös nevezője az egész tényálláson átívelő *rendszeres elkövetés* követelménye. A fogalom tisztázása a legelső feladat ahhoz, hogy a vizsgált bűncselekmény meglétét (elkövetését), vagy éppen annak hiányát állapíthassuk meg. *De mit jelent a rendszeresség? Egyáltalán mi tekinthető rendszeres elkövetésnek?*

Nincs könnyű helyzete a jogalkalmazóknak, mert a „rendszeresség” a Btk.-ban több helyen is szerepel²⁶, de fogalmát a törvény nem határozza meg.²⁷ Az értelmezéssel kapcsolatban olykor egymástól eltérő iránymutatásokat találhatunk a kommentáriumok, a törvényhez fűzött indokolásban, az egyetemi tankönyvekben vagy éppen a vonatkozó szakcikkekben, tanulmányokban.

A viták alapját a mai napig az képezi, hogy a „rendszeresség”-hez *legalább két elkövetés szükséges-e* vagy annál jóval többre van szükség; illetve hogy *abántalmazások között milyen időköz telhet el* (mi tekinthető még büntetőjogilag releváns időszaknak)?

A törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás, a több kötetes Új Btk. Kommentárunk²⁸, és a büntetőjogi szakirodalom többsége szerint²⁹: a rendszeres elkövetés *legalább két, rövid időközönkénti* elkövetést jelent (ez a kialakult joggyakorlat), mások viszont ezt nem így gondolják.

26 Pártfogó felügyelet, kuruzslás, zaklatás, harmadik országbeli állampolgár jogellenes foglalkoztatása, tiltott szerencsejáték szervezése.

27 A Btk. a kódex végén egyebek mellett Záró részt helyezett el. Itt található meg számos értelmező rendelkezés annak elősegítésére, hogy a törvény alkalmazásában az egyes fogalmak, kifejezések milyen jelentéstartalommal bírnak (hozzátartozó, nagy nyilvánosság, bűnszervezet, szexuális cselekmény stb.).

28 Lajtár István 2013.: 80. o.

29 Így többek között Belovics-Molnár-Sinku.: Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC, Budapest, 2014. 243. o., a 2013. évi LXXVIII. törvényhez fűzött miniszteri indokolással egyetértve (részletes indokolás a 19. §-hoz. 5. pont, Complex DVD Jogtár, Lajtár István 2013.: 77-82. o.

Az értelmező szótár és a köznapi nyelvhasználat szerint a „rendszeres” szó többszöri alkalommal előforduló, ismétlődő cselekedet; egymáshoz kapcsolódó vagy megszo-
kottá váló tevékenységek sorozata. Érdekessége, hogy a „rendszer” szóból ered, így a
büntetőjogra vetítve az elkövető általánosnak tekinthető viselkedését jelenti.

Mindent összevetve tehát kijelenthető: ha a (bűn)cselekmény(pl. erőszakos megalázás,
testi sértés, kényszerítés) a hozzátartozó sérelmére nem egyetlen alkalommal történik,
hanem (az alkalmosság kizárva) viszonylag rövidebb időn belül megismétlődik,
kapcsolati erőszak bűncselekmény megállapításának van helye.

A jog elméletének és gyakorlatának egyik legfontosabb közös szegmense a *jogértel-
mezés*³⁰, mely a jogi norma jelentésének pontos feltárására irányul. A legalitás elvéből
pedig az következik, hogy a törvényhozó akaratát kell megismerni, ez lesz a norma
valódi tartalma. Felmerül tehát a kérdés, *szembehelyezkedhetnek-e a hatóságok az
egyértelműen kinyilvánított jogalkotói akaratával? Értelmezhetjük-e eltérően a rendszeresség
fogalmát* úgy, hogy figyelmen kívül hagyjuk – nem keressük, nem kutatjuk – azt, hogy
a bűncselekmény megalkotásával mi volt a jogalkotó tényleges célja és szándéka?

A bántalmazottak sokszor számolnak be arról: ők részletesen elmondták a rendőr-
ségen a sokszori és régóta tartó bántásokat, mégis csak a legutolsó „testi sértést” veszik
figyelembe, a lelki abúzzsal pedig egyáltalán nem akarnak foglalkozni.

A jogbiztonság alapvető kritériuma, hogy a jogalkalmazásban résztvevő szervek
azonos jelentést tartalmat tulajdonítsanak az egyes fogalmaknak, mert ha ugyanazt a
normát eltérően értelmezik, az akár a büntetőjogi felelősségre is kiható jelleggel egy-
másnak ellentmondó döntéseket eredményezhet; ezért a büntető jogszabályok egységes
alkalmazása fundamentális jellegű követelménye a jogállamiságnak.³¹

3. Halmazati és minősítési kérdések

A bűncselekménymegjelenésével egyidejűleg a halmazati kérdésekre adott ellentmondásos
állásfoglalások is nehezítették a joggyakorlatot. Nem mindegy ugyanis, hogy egyetlen
bűncselekmény valósul meg, vagy egymás mellett több bűncselekményért is felel az
elkövető. A család fogalmához szorosan hozzátartozik a gyermek, ezért a gyakorlatban
*a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény merült fel a leghangúlyosabban. Az eljáró ható-
ságok sokszor nem tudják, hogy állhat-e a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény mellett a
kapcsolati erőszak bűncselekménye, vagy sem? A válasz véleményem szerint is egyértelmű
igen: ha a kiskorú (testi, értelmi, erkölcsi, érzelmi fejlődésének) veszélyeztetése úgy
történik, hogy emellett vele szemben például rendszeresen testi sértést is elkövetnek, a 2
bűncselekmény együttes megállapításának semmi akadálya nem lehet. Értelemszerűen*

---

30 Tóth J. Zoltán: MTA Law Working Papers, A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi ér-
telmezés a magyar felsőbb bírósági gyakorlatban, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest,
2015/17. 2. o.

31 Belovics-Nagy-Tóth 2014.: 107. o.

ebben az esetben a (sima) testi sértés nem lesz megállapítható.³²

Nemcsak Magyarországon, hanem sajnálatosan a világ minden pontján előfordulnak hozzátartozó sérelmére elkövetett *szexuális bűncselekmények*. Jogalkotásunk ezen deliktumokat is nagymértékben újrakodifikálta, ráadásul a gyermekek védelme érdekében 2017 novemberében a pedofil jellegű bűncselekményeknél újabb szigorításokra került sor:

- *A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény* elkövetőjét – ha a tettét 18 év alatti sérelmére követte el – *végleges hatállyal el kell tiltani* minden olyan foglalkozástól vagy tevékenységtől, amelynek során 18 évnél fiatalabb nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll vele.
- *A kiskorú veszélyeztetése* bűncselekményt elkövetőket szintén el kell tiltani az ilyen foglalkozásoktól és tevékenységektől, de különös méltánylást érdemlő esetben az eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.
- *A 12 év alattiak* sérelmére elkövetett *szexuális cselekményeket* – ha az elkövető a sértett hozzátartozója vagy vele hatalmi-függőségi viszonyban van – ezentúl 5-15 évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti a Btk. függetlenül attól, hogy a cselekményt kényszerítéssel vagy a sértett beleegyezésével követték el (eddig a törvény különbséget tett aszerint, hogy a cselekményt kényszerítéssel vagy konszenzusos alapon követték el).
- 5-20 évig terjedő szabadságvesztést jelent, ha az elkövetők a szexuális erőszakot a velük hatalmi-függőségi viszonyban lévő, 12 évesnél fiatalabb gyermek sérelmére testi fenyegetéssel vagy védekezésre képtelen állapotát kihasználva, továbbá azonos alkalommal, egymás tevékenységéről tudva, közösen követik el.

A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények morális és erkölcsi értelemben is a legsúlyosabbak, de ezek közül is kiemelten kell büntetni azokat a cselekményeket, amikor éppen az a tettes, akinek gondoskodnia kellene a gyerekekről. Az ilyen elkövetőkkel szemben, akik visszaélnak egy gyermek bizalmával, kizárólag a legszigorúbb fellépésnek lehet helye. A törvény módosítás 2017. december 1-jén lép hatályba.³³

Mindezek mellett (halmazatban) természetesen a kapcsolati erőszak bűncselekménye ugyanúgy megjelenhet. A lehúzott redőnyök mögött a kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális cselekmények esetén azonnal felmerülhet bennünk a kérdés: *mennyire lehet ténylegesen beleegyezéses egy kislány vagy kislány részéről a szexkapcsolat? Hogyan és miként manipulálja vagy félemlíti meg őket közvetlen hozzátartozójuk? Egyáltalán tudják-e vagy*

32 Vaskuti András: Az új Btk. – 2012. évi C. törvény – módosulásai <http://www.vaskuti.hu/hirek/uj%20Btk%20modosulasai.pdf> 23. o. (2017.12.03.)

33 Szigorúbban büntetnék a gyermekek elleni szexuális erőszakot. Szigorúbban büntetik a pedofil bűncselekményeket elkövetőket. <https://www.hirado.hu/2017/11/07/szigorubban-buntetne-a-fidesz-a-gyermekek-elleni-szexualis-eroszakot/> https://index.hu/belfold/2017/11/28/btk_modositas_pedofil_buncselekmeny/ (2017.12.01.)

képesek-e felismerni miért/hogyan kerültek ebbe a helyzetbe? Válasz erre kiszolgáltatott helyzetük, a hatalom, az uralom, valamint az erős kötődés és megfelelési kényszer, és számos más összetett pszichológiai szempont is.

Az egész bűncselekményi fejezetet (10 db bűncselekmény³⁴) megalapozó új fogalom jött létre, a *szexuális cselekmény*.

Szexuális cselekménynek minősül *a közösülés, és minden súlyosan szeméremsértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul.*

Ennek megfelelően például nemcsak a szexuális aktusra való kényszerítés vált büntethetővé, hanem a szexuális jellegű, az emberi méltóságot sértő magatartások is (például a sértett valamely intim testrészének megfogása). Korábban a bűncselekmény csak erőszakkal vagy az élet és testi épség elleni fenyegetéssel valósulhatott meg, az új kódex alapján viszont az áldozat szexre kényszerítése bármely más módon, nem személyre irányuló fenyegetés útján is lehetséges. Így a kényszer lehet például anyagi természetű (a lakhatás megvonásával való fenyegetés), de akár tisztán érzelmi is.

További fontos tudnivaló, hogy a Btk. megszüntette a 12. életévét be nem töltött személyekre vonatkozó azon *törvényi vélelmet*, hogy őket *védekezésre képtelennek kell tekinteni*; a törvény már közvetlenül utal a sértett életkorára, és úgy kapcsol a bűncselekményekhez magasabb büntetési tételt.³⁵

Komoly aggodalomra adhat okot, hogy a bíróságok nemritkán figyelmen kívül hagyják a törvényhozó nyilvánvaló szándékát, a jogerős ítéletek minősítései pedig néhol felelősséget súlyosító analógia eredményei lesznek. *Megváltozott törvényszöveg mellett korábbi gyakorlatra semmilyen körülmények között sem lehet hivatkozni*, a törvény új normáit nem lehet a régiéik alapján berögzült értelmezési eredmények alapján alkalmazni.³⁶

Látható tehát, hogy családon belüli erőszaknál nem gondolhatunk szűken csak a klasszikus fizikai erőszakra, a testi sérülésekkel nem járó lelki-pszichikai abúzusoktól kezdve a zaklatások, a gyermekpornográfia, gyermekprostitúció vagy a szexuális bűncselekmények éppúgy ide tartozhatnak.

Az érvek és ellenérvek feloldásához, vagyis *ahalmazat meglétének eldöntéséhez* maga a törvénynyújt számunkra segítséget. (Bűn)halmazat az, ha az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és azokat egy eljárásban bírálják el. Nem bűnhalmazat, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény, ha az elkövető

---

34 szexuális kényszerítés, szexuális erőszak, szexuális visszaélés, vérfertőzés, kerítés, prostitúció elősegítése, kitarottság, gyermekprostitúció kihasználása, gyermekpornográfia, szeméremsértés

35 Sereg András: Szex az új Btk.-ban. [http://www.jogiforum.hu/hirek/30212\(2017.12.01.\)](http://www.jogiforum.hu/hirek/30212(2017.12.01.))

36 Szomora Zsolt: A tizenkét éven aluli sérelmére elkövetett szexuális erőszak újabb minősítési kérdései, avagy a bírói gyakorlat menthetetlennek látszó vergődése a kétszeres értékelés és más alapelvek hálójában. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Szerk.: Gál Andor-Karsai Krisztina, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016. 353. o.

ugyanolyan cselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként, többször követ el.³⁷

Számomra ez kardinális kérdés, hiszen nem mindegy, hogy az elkövetőt végül *egy vagy több bűncselekményért vonják felelősségre*. Ha nem olvadnak össze az egyes bűncselekmények – és azok meglétét a hatóságok is észreveszik (!) -, akkor lényegesen súlyosabb, halmazati büntetést kell kiszabni.

Álláspontom szerint a kiskorú veszélyeztetésének, a szexuális cselekményeknek, a zaklatásoknak, és az élet elleni bűncselekményeknek teljesen eltérő (semmiképp sem azonos) a védendő jogi tárgyuk, ezért a kapcsolati erőszak bűncselekményemmel megállapíthatók. Ezt a helyeselhető következtetést juttatja érvényre Magyarország Ügyészsége is, több ügyben nyújtottak be vádiratot mindezeknek megfelelően (1-1 rendbeli életveszélyt okozó testi sértés és kapcsolati erőszak, *zsarolás és kapcsolati erőszak, továbbá kiskorú veszélyeztetése, kapcsolati erőszak és védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett könnyű testi sértés*).³⁸

Összegzés

A kapcsolati erőszak bűncselekményének empirikus kutatását 2018. évben szeretném elkezdni (bűnügyi akták vizsgálata országos teljes mintán, mélyinterjúk, kérdőívek stb.), azonban a büntetőeljárásokban keletkezett összes iratszempvételezése nélkül is előrevetíthető a tendencia. Tipikus jellemző – a gyakorlatban megmutatkozó alapvető hiba – hogyanymozó hatóságok *nem a Kapcsolati erőszak bűncselekménye miatt*, hanem *az alapul fekvő bűncselekményben* (tipikusan testi sértés) *rendelik el a nyomozásokattannak ellenére, hogy a feljelentés/bejelentés nemcsak egyetlen, hanem többszöri bántalmazásról számol be*.

A nyomozást felügyelő ügyész(ség)nek ezért kiemelt figyelmet kell fordítania a rendőrség munkájára, a tévedéseket észlelnie és jeleznie kell. De ami a legfontosabb: a bűncselekményta Btk.-nak megfelelően át kell minősítenie, hogy az eljárás ennek alapján folytatódjon tovább. Ha az ügyben vádemelésre kerül sor, ennek elmaradása

---

37 Btk. 6. §

38 Megj.: a felsorolt összes bűncselekmény büntett.

1. A Miskolci Járási és Nyomozó Ügyészség végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására tett indítványt, a vádlott – akinek rendőrségi szolgálati jogviszonyát őrizetbe vétele napján megszüntették – **előzetes letartóztatásban várta** a bíróság döntését. <http://ugyeszseg.hu/vademeles-az-elettarsat-bantalmazo-volt-rendorrel-szemben/> (2016.11.17.)

2. A Szentesi Járási Ügyészség emelt vádat azzal a férfival szemben, aki anyagi gondjából adódóan nemcsak zsarolta, hanem bántalmazta is édesanyját. <http://ugyeszseg.hu/vademeles-az-edesanyjat-zsarolo-es-bantalmazo-szegvari-ferfival-szemben/> (2016.11.09.)

3. A Nagykátai Járási Ügyészség emelt vádat azzal a férfival szemben, aki gyermekei előtt hónapokon keresztül bántalmazta élettársát, sőt még az édesanyja védelmére kelő gyermeket is arcon ütötte. <http://ugyeszseg.hu/az-edesanyja-vedelmere-kelo-kisfiat-is-bantalmazta/> (2015.06.26.)

azt a következményt vonja maga után, hogy az elkövetőt az alacsonyabb büntetési tételű, például „sima” testi sértés miatt vonják felelősségre – amivel éppen a jogalkotói akarat veszik el.

A jelenség háttérben húzódó okok miatt nem meglepő, hogy a személy elleni erőszakos cselekmények nagyrészt hozzátartozó ellen követik el. Emiatt fontos az, hogy a vészjósló jeleket észrevegyük: ne bagatellizáljuk el a hozzátartozók sérelmére elkövetett egyéb bűncselekményeket éppen azért, hogy az elkövető mielőbbi felelősségre vonásával megakadályozzuk a súlyosabb, emberi élet kioltására irányuló magatartásokat.

Igaz, hogy a büntetés önmagában nem alkalmas eszköz azoknak az elrettentésére, akik meg vannak győződve arról, hogy őket úgysem kapják el (megfélemlítik a sértetteket, ráadásul tudják a bizonyítási nehézségeket). Esetükben nem a büntetés szigorúságának vagy kegyetlenségének, hanem a büntetés elkerülhetetlenségének van jelentősége. Beccaria óta tudjuk, hogy a bűnözőket hatékonyabban képes visszatartani egy kisebb, de elkerülhetetlenül bekövetkező, mint egy súlyosabb, de nagyobb valószínűséggel megúszható büntetés.³⁹

A családtagok – ezen belül elsősorban a gyermekek – jogainak védelme a különböző jogágak összehangolt működését követeli meg. Ez nemcsak morális kötelezettség, hanem Magyarország Alaptörvényében foglalt kifejezett rendelkezés⁴⁰. Gyermekvédelmi törvényünk is szigorú: a testi fenyegetés abszolút tilalmazott értékrendjét közvetíti. A gyermeknek joga van ahhoz is, hogy a védelme érdekében eljáró szakemberek egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el⁴¹, emellett meghatározásra kerültek a kapcsolati erőszak elleni hatékony fellépést elősegítő nemzeti stratégiai célok is⁴².

Végezetül kiemelendő, hogy a büntetőeljárást soron kívül kell lefolytatni⁴³ egyebek mellett a *gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények*, vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt. Így különösen akkor, ha a gyermek testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését a bűncselekmény jelentősen veszélyeztette, illetve ha a terhelt az eljárás lefolytatásakor is ellátja a nevelését, felügyeletét, gondozását, vagy egyébként is a sértett környezetében él.

A büntetőjogi védelem előrehozásával a jogalkotó határozott választ adott. Megadott az írott jog, és ezzel párhuzamosan talán a joggyakorlat is kezdi észrevenni az új bűncselekményt – ha lassan és néha zavarodottan is. A nemzetközi dokumentumok és a hatályos jogi szabályozás alapján lényegében rendelkezésre állnak azok a feltételek, amelyek alkalmasak megvédeni a családon belüli erőszak áldozatait: a gyermekeket,

39 Tóth J. Zoltán: Halálbüntetés: pro és kontra <http://jesz.ajk.elte.hu/toth14.html>

40 Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés

41 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 6. § (6) bekezdés, 6. § (5a) bekezdés

42 30/2015. (VII.7.) OGY határozat. Az Országgyűlés a kapcsolati erőszak elleni hatékony fellépés érdekében határozottan elutasítja a kapcsolati erőszak valamennyi formáját és elkötelezte magát a bántalmazás felszámolásának ügye mellett. Kijelenti, hogy a kapcsolati erőszak nem tekinthető magánügynek, megerősíti, hogy a cselekmény bűncselekmény, elismeri, hogy a gyermekek szemtanúként is a kapcsolati erőszak áldozatai.

43 Be. 64/A § a)-b) pontok

szülőket, feleségeket, férjeket, illetve más hozzátartozókat. Az erőszakos viselkedés kortól és nemtől függetlenül mindenkiel szemben megengedhetetlen, rengetegen mégis túrnak. Akik pedig nem bírják tovább a megaláztatásokat és segítséget kérnek, bizony sokszor csalódotnak lehetnek: kevés ügy jut el a bíróságig (így nem zárul büntetőjogi felelősségre vonással), a büntetőeljárások többnyire már a korai szakaszban megszüntetésre kerülnek.

Kétségtelenül nehéz a régi berögződéseket elfelejteni, mert az új jogi környezet évtizedes igazságszolgáltatási gyakorlatot ír felül.⁴⁴ Talán még évekre van szükség, hogy a családi erőszak terén a hatóságokújra elnyerjék a közbizalmat. Nálunk Magyarországon azt mondják: „*addig nem intézkednek, amíg vér nem folyik*”; és ez szomorú, de sokszor tényleg igaz.

A bántalmazottakkal tudatosítani kell – de főként elhithetni –, hogy igenis van megoldás és hathatós segítség, érdemes kibújni a csigaházaikból, mert értő fülekre és segítő kezekre találhatnak. Addig pedig nincs más teendő, mint folyamatosan hangsúlyozni: a gyermekbántalmazás és a családon belüli erőszak már nem magánügy és nem tabu. Álláspontom szerint eddig sem volt az, de az új Btk. megalkotásával Magyarországon ez egyértelművé vált nemcsak gondolati, hanem törvényi szinten is.

Ha megállapítjuk a bűncselekmény elkövetését, a Btk. a helyszínek között már nem tesz különbséget, ekként ugyanaz a büntetőjogi védelem illeti meg sértetteket a négy fal között, mint az utca forgatagában. A hatóságok ettől függetlenül pontosan tudják: segíteni csak annak lehet, aki akarja, aki hagyja magát, aki együttműködő. Nekikviszont mindenképpen kell: emberséggel, empátiával, megnyugtatóan, hatékonyan, de jogi keretek között.

Felhasznált irodalom

Balogh Zsolt: Az emberi méltóság. Jogi absztrakció vagy alanyi jog. *Iustum Aequum Salutare*, VI.2010/4.

Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

Belovics Ervin-Nagy Ferenc-Tóth Mihály: Büntetőjog I. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész (Ötödik, hatályosított kiadás), HVG-ORAC, Budapest, 2016.

Bűnügyi Statisztikai Rendszer: Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya által közzétett statisztikai adatok (www.police.hu/Statisztikák/BűnügyiStatisztikák/BűnügyiStatisztikaiAdatok)

Complex Jogtár/Adatbázisok/KJK-Kommentárok, modulok/Büntetőjog/
Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012)/Btk. 212/A §-ához

Domokos Andrea (Szerk.): A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése. Domokos-Nemes-Havasi, Károli Gáspár Református Egyetem Budapest, 2017.

44 Domokos Andrea (Szerk.) 2017.: 89. o.

Európai Unió:

<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>

<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/calendar>

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

Lajtár István: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények In: Pólt Péter (főszerk.) Új Btk. Kommentár 4. kötet, Különös rész, XX. fejezet, Nemzeti Közszerológiai és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.

Magyarország Ügyészsége:

<http://ugyeszseg.hu/vademeles-az-elettarsat-bantalmazo-volt-rendorrel-szemben/>
(2016.11.17.)

<http://ugyeszseg.hu/vademeles-az-edesanyjat-zsarolo-es-bantalmazo-szegvari-ferfi-val-szemben/> (2016.11.09.)

<http://ugyeszseg.hu/az-edesanyja-vedelmere-kezo-kisfiat-is-bantalmazta/> (2015.06.26.)

Remete Ildikó: Hová forduljunk segítségért családon belüli erőszak esetén?

<http://www.vital.hu/themes/psyc/eroszak1.htm>

Sereg András: Szex az új Btk.-ban.

<http://www.jogiforum.hu/hirek/30212>

Szomora Zsolt: A tizenkét éven aluli sérelmére elkövetett szexuális erőszak újabb minősítési kérdései, avagy a bírói gyakorlat menthetetlennek látszó vergődése a kétszeres értékelés és más alapelvek hálójában. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Szerk.: Gál Andor-Karsai Krisztina, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016.

Tóth J. Zoltán: MTA Law Working Papers. A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbbírósági gyakorlatban. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 2015/17.

Vaskuti András: Az új Btk. – 2012. évi C. törvény – módosulásai

<http://www.vaskuti.hu/hirek/uj%20Btk%20modosulasai.pdf>

Tárgyszavak

Család, gyermekek, új bűncselekmény, speciális sértettek, rendszeresség, emberi méltóság, szexuális cselekmény, halmazat, minősítés, büntetési tétel.

ÜGYVÉDI KOMMUNIKÁCIÓ AZ ETIKAI KÓDEX TÜKRÉBEN

Az ügyvédi szolgáltatások piaca a kontinentális jog általános megítélése szerint speciális piac, melyben az ügyvédek és a fogyasztók – ideértve a jogkereső vállalkozásokat is – tájékozottsága között aszimmetria áll fenn. A jogi szakmák piacainak különlegességét és lényegi tulajdonságait az Európai Parlament egy állásfoglalása ragadja meg szemléletesen. A jogi szakmákról és a jogrendszerek működéséhez fűződő Európai Parlamenti állásfoglalás megfogalmazása szerint a magánszemélyek, kis- és középvállalkozások nem rendelkeznek a számukra nyújtott jogi szolgáltatások minőségének felméréséhez szükséges ismeretekkel. Ezért „a jogi szakma megfelelő gyakorlásához szükség van az alapvető értékeket védő szabályozásra az attól elválaszthatatlan, versenyt korlátozó esetleges hatások ellenére”.¹ Az alapvető értékek megtartásának célja az, hogy ezen értékek garantálják az ügyfelek számára a jogszakmák feddhetetlen képét, a piaci verseny korlátozása árán is. A Parlament állásfoglalása ennek keretében hangsúlyozza a kamarák tekintélyt meghatározó szerepét, az ügyfél-ügyvéd bizalmi viszony erősítését, és bíztatja a kamarákat, hogy a szakma tekintélye és a bizalmi légkör fenntartása érdekében hozzanak létre szakmai etikára, felügyeletre, felelősségre és kommunikációra vonatkozó szabályokat.

Az Európai Ügyvédek Tanácsa (CCBE) – melynek a Magyar Ügyvédi Kamara is tagja – Etikai Kódexe (a jogi hivatás chartája) szintén kihangsúlyozza az ügyvéd és az ügyfél között fennálló bizalmi kapcsolat fontosságát, mely „csak akkor létezhet, ha a jogász személyes tisztessége, becsülete és integritása vitán felül áll. A jogász számára ezek a hagyományos értékek szakmai kötelezettsége”.² Az idézett szabályból kitűnik, hogy a CCBE a hagyományos értékek tiszteletben tartását elsősorban a szakmaiság, az ügyvédi tevékenység tartalma, a szolgáltatás magas színvonala miatt tartja kritikusnak.

A verseny korlátozásának megengedhetősége és a tekintély, mint vezérelv kihangsúlyozása miatt ugyanakkor világos, hogy a magasztos alapértékek egyszersmind a szakmán kívüliek felé közvetítendő kommunikáció irányát is meghatározzák. A szabályokból világosan kirajzolódik az Európa szerte uralkodó, tradicionális ügyvédi „imázs” megtartásának az igénye, melyet az alapvető kritériumokkal össze nem egyeztethető reklámokkal és egyéb marketing eszközökkel könnyen alá lehetne ásni. Emiatt érthető az ügyvédi kommunikáció, illetve reklám korlátok között tartására

1 2006. március 23., csütörtök – Brüsszel

Az Európai Parlament állásfoglalása a jogi szakmákról és a jogrendszerek működéséhez fűződő általános érdekről

2 CCBE Etikai Kódex 2.2.

vonatkozó igény. Ugyanakkor fontos észrevennünk, hogy a XXI. században az ügyfelek bizalmát nem csak és kizárólag az ügyvédi kar egységes, tekintélyt sugárzó képe vívhatja ki. Felgyorsult, digitális környezetünkben a konzervatív ügyvédi archetípus éppen a bizalommal ellenkező érzelmeket válthat ki a közvetlenséghez, egyszerű és gyors kommunikációhoz szokott potenciális ügyfelek körében. Ilyen módon atekintély mint az ügyvédi kar egyik legfőbb védendő értékének túlzott erőltetése – különösen a mai fejlett technikai adottságok között – az egész karra nézve kontraproduktív lehet. Emellett pedig fontos leszögezni azt is, hogy a tekintély, mint olyan, a XXI. században már nem csak a bizalomra nem ad feltétlenül alapot, de a szolgáltatás magas minőségének sem feltétlenül az ismérve.

Az ügyvédekről élő erősen konzervatív kép tehát nem feltétlenül van összhangban a kor elvárásaival, mégis ez a látásmód hatja át az ügyvédi etikai kódexeket Európa-szerte. A Magyar Ügyvédi Kamara etikai kódexe, Az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 5/2008. (XI. 27.) MÜK Szabályzattal módosított 8/1999. (III. 22.) MÜK Szabályzat, preambulumban a CCBE charta ügyvédi hivatásra vonatkozó alapelveit és alapértékeit idézi meg, melyek az ügyvédi szolgáltatások magas színvonalának és a szakma erkölcsi tisztaságának alappillérei. A jól körülírható esetekre vonatkozó alapelvek (pl. titoktartási kötelezettség, érdekütközés elkerülése) mellett több, nehezen, mindössze a hagyományok mentén definiálható alapelvet is találunk.

A preambulumban 4. pontjában jelenik meg a jogász hivatás méltóságára és becsületére, az ügyvéd feddhetetlenségére és jó hírnevére vonatkozó általános követelmény, amely a részletszabályok szintjén többször is felbukkan. Az ebben a pontban említett elvek összessége (úgy mint méltóság, becsület, feddhetetlenség és jó hírnév) feleltethető meg a tekintély elvárásának, amely – a többi elv közül kiragadva és szélsőségesen értelmezve – nem csak előnyére válhat az egyes ügyvédeknek és az ügyvédi karnak. A szakma tekintélyének és méltóságának való megfelelés ugyanis olyan etikai elvárás, mely tartalmát tekintve kívül esik mind a kódex, mind bármely jogi szabályozás keretein. A GVH Versenytanácsának a Vj-180/2004/32 számú, a Magyar Ügyvédi Kamara etikai szabályzatának versenybe ütközéséről döntő határozatát megelőző Előzetes Álláspontból azonban kiolvasható, hogy a Versenytanács – a Bizottság Wouters ügyben³ képviselt álláspontját osztva – arra a véleményre helyezkedik, hogy a nem egyértelmű, adott esetben tetszőlegesen bővíthető szabályozások, illetve fogalmak köre önmagában visszatarthatja a szolgáltatókat egyes reklámmódszerek alkalmazásától.⁴ A fogalmak bizonytalansága és tág, esetleg önkényes értelmezési kerete tehát de facto versenykorlátozáshoz vezethet.

A GVH Versenytanácsa Vj-180/2004/32 számú határozatban a Versenytanács az ügyvédi kamara etikai szabályzatának számos pontját ítélte versenykorlátozóknak,

3 EKB 2002. február 19-i C-309/99 sz. ítélete a J.C.J. Wouters, J.W. Savelbergh és Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten [2002 ECR I-01577. o.]

4 GVH Versenytanács Vj-180/2004/32 15.6. , 5. bekezdés (19. oldal)

köztük az etikai kódex ügyvédi tevékenységgel összefüggő reklám szabályait is, melyek – különösen egymásnak ellentmondó mivoltuk és az alkalmazott fogalmak tisztázatlansága miatt – teljes olvasatukban az ügyvédi hirdetés szinte teljes ellehetetlenítésére irányultak. A kamara a Versenytanács határozata nyomán az etikai kódex kifogásolt szabályait megváltoztatta, azonban a fentebb említettek szerint a jelenleg hatályos ügyvédi etikai szabályozásban még mindig találhatóaktól tágan értelmezhető általános követelmények, melyek a verseny közvetett korlátozását eredményezhetik, mely a gyakorlatban legfeltűnőbben piacra lépési korlátként jelentkeznek.

A jelenleg hatályban lévő ügyvédi etikai kódex a preambulumban felsorolt európai irányelveken kívül az ügyvéd feladatait felsoroló 3. pontban is kitér az ügyvédi hivatáshoz méltó magatartás tanúsításának kötelezettségére. Az ügyvédi reklámról (tájékoztatás az ügyvédi tevékenységről) és honlapról rendelkező 11/1. bekezdése pedig visszautal a preambulumban megfogalmazott alapértékekre; amennyiben ezek nem sérülnek és a tájékoztatás pontos és nem félrevezető, úgy az ügyvéd jogosult az általa nyújtott szolgáltatásokról a nyilvánosságot tájékoztatni.

Bár láthattuk, hogy a preambulum szabályai magába foglalják a szakmai tekintély megtartásának követelményét, mely keretszabályként kiterjed az ügyvédi kommunikációs tevékenységek teljes palettájára, – ideértve mind a nyilvánosság felé közvetített ügyvédi reklámot, mind pedig az ügyfelekkel folytatott privát kommunikációt és az ezzel szorosan összefüggő titoktartást – a kódex azonban a 11/3. pontban – ezúttal már kifejezetten a reklámozási tevékenységgel kapcsolatban – még egyszer nyomatékosítja az ügyvédi hivatás méltóságának és az igazságszolgáltatásban valamint a társadalomban betöltött szerepének megtartását. A 11/4. pont *a)* bekezdése pedig az ügyvédi hivatásba valamint igazságszolgáltatásba vetett közbizalmat csökkentő reklámtevékenységet tilalmazza, amely szintén a fentebb említett tágan értelmezhető, képlékeny, és emiatt a konkrét ügyvédi kommunikáció során kérdéseket felvető etikai szabályok közé sorolható.

Az etikai kódexnek az ügyvédi tevékenységről való tájékoztatásra vonatkozó többi szabálya egyrészt emlékeztető arra, hogy az ügyvédi reklám nem sértheti a reklámtevékenységre vonatkozó jogszabályokat; a tájékoztatás nem ütközhet a tisztességtelen piaci magatartás tilalmába, nem sértheti a gazdasági reklámra és az elektronikus úton közzétett reklámokra vonatkozó jogszabályokat⁵ (11/2. pont). A 11/4. pont *b)-e)* bekezdései pedig már konkrét magatartásokat, illetve reklámozási módszereket tilalmaznak. Ezek alapján a reklám nem lehet agresszív, nem járhat az ügyfél zaklatásával a közvetlen személyes üzletszerzés érdekében, nem hasonlíthatja össze díjazását, munkájának minőségét és eredményességét más ügyvéd áraival, illetve eredményességi mutatóival,

---

5 A Wouters-ügyben az EKB egyértelműen megállapította, hogy a jogi szakmai szabályozások a versenyjog hatálya alá tartoznak, mivel az ügyvédek által végzett tevékenység gazdasági jellegű, az etikai kódex szabályai pedig gazdasági kapcsolatok körében fejtik ki hatásukat. A Versenytanács is megállapította a Vj-119/1996/20, Vj-56/2003/18. és Vj-180/2004/32. számú ügyekben, hogy az ügyvéd által nyújtott szolgáltatás gazdasági tevékenység, ezáltal kiterjed rá a Tptv. tárgyi hatálya.

az ügyvéd saját eredményességére sem tehet utalást (pl. a megnyert perek számára, arányára), az ügyfelek számára, illetve fontosságára, valamint nem használhatja ki a potenciális ügyfél kiszolgáltatottságát, kényszerhelyzetét, hogy az ügyvédválasztással kapcsolatos döntését befolyásolja.

A fent említett szabályok az ügyvédi reklámra és általánosságban véve a tájékoztatás valamennyi formájára irányadók. A MÜK etikai szabályzatát a CCBE a határon átnyúló jogi szolgáltatásokat szabályozó etikai kódexével összhangba hozó, azt kiegészítő szabályzatában kimondja, hogy az ügyvéd a média bármely formája, úgymint sajtó, rádió, televíziós és elektronikus kereskedelmi kommunikáció útján, vagy bármely más módon reklámozhatja magát, amennyiben a tájékoztatás pontos, nem félrevezető és nem sérti a titoktartás kötelezettségét vagy más – a korábbiakban említett – alapvető értékeket.⁶

Az etikai kódex részletes szabályokat tartalmaz célzottan az ügyvéd vagy ügyvédi iroda interneten való jelenlétével kapcsolatban. A 11/5. pont példaként nevesíti az ügyvédi honlapot mint a megjelenés módját, ezzel nem zárva ki egyéb internetes platformok használatát, legyen szó akár blogírásról, akár a közösségi média csatornákon való megjelenésről. A legkézenfekvőbb elektronikus megjelenési forma, a honlap elnevezésével kapcsolatban kimondja a szabályzat, hogy annak elnevezését úgy kell megválasztani, hogy az internetes keresés során egyik ügyvéd a másikkal szemben ne juthasson tisztességtelen előnyhöz, vagy amely a hivatás gyakorlása során szokásosan használt általános megjelölés használatát más ügyvédek számára nem tenné lehetővé. A honlapon nem tüntethető fel vendégkönyv, a honlap látogatóinak számát feltüntető számláló, és nem gyűjthetők a látogatók elektronikus levélcímei sem.

Az ügyvédi honlap vizuális megjelenésére, szövegezésére és a honlapon elhelyezett linkekre vonatkozó szabályokat (11/5 3-5.) szintén áthatja a nehezen megragadható ügyvédi méltóság alapkövetelménye. A honlap grafikai szerkesztéséhez és felépítéséhez csak az ügyvédi hivatás alapelveivel és alapértékeivel összeegyeztethető szerzői műveket lehet felhasználni, az ügyvédi honlap nem tartalmazhat a hivatás méltóságával össze nem egyeztethető hatáskeltő szlogent. Az ügyvédi honlapon nem jelenhet meg reklámbanner, és csak szakmailag indokolt, az ügyvédi hivatás méltóságával összeegyeztethető hiperlinkek helyezhetők el. Más ügyvédi honlapra való utalás esetén pedig az irodának igazolnia kell a kapcsolás indokoltságát alátámasztó tényeket.

A honlap tartalmával kapcsolatban a kódex megtiltja, hogy az ügyvéd által ellátott ügyet és a képviselt ügyfelet a honlapon megnevezze, az ügyvéd a tevékenysége ismertetése során az általa ellátott ügy típusát általánosságban jelölheti meg. Az ügyvédi iroda felelősséggel tartozik az ügyvédi honlap tartalmáért, a külföldi ügyvéddel, jogi tanácsadóval, könyvvizsgálóval, illetve más kül- vagy belföldi szervezettel együttműködő ügyvéd pedig a vele együttműködők honlapjának a saját magára vonatkozó tartalmáért is felel.

6 1/2011. (VI. 17.) MÜK szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól szóló többször módosított 8/1999. (III. 22.) MÜK szabályzat kiegészítéséről 2.6. pont

A névválasztás – legyen szó akár a cég hivatalos elnevezéséről, akár az általa képviselt brandek nevééről, ezzel összefüggésben egyszerűen a honlap nevééről való döntés – a vállalkozások lényeges gazdasági jelentőséggel bíró döntése. Ügyvédek, ügyvédi irodák esetében a névhasználat mind a jelenleg hatályos 1998. évi XI. törvény, mind az új ügyvédtörvény (2017. évi LXXXVIII. törvény) szerint szűk keretek között mozog. Az új ügyvédi törvény szerint az ügyvédi tevékenység természetes személy gyakorlója a saját családi és utónevét, valamint doktori címét használja, az ügyvédi minőségre való utalással.⁷ Az ügyvédi irodák elnevezésére külön szabályokat az új ÜT már nem tartalmaz, helyette kifejezetten előírja, hogy az erre vonatkozó szabályzatot a Kamara alkossa meg. Az ügyvédi iroda névhasználatára vonatkozó szabályokat az ügyvédi kamara 1/2008. (X. 27.) MÜK Szabályzatában olvashatjuk, amely megegyezik a jelenleg még hatályos törvény szabályaival. Az iroda névhasználatára vonatkozó jelenlegi szabályok szerint az ügyvédi iroda az ügyvéd nevéből vagy családi nevéből és az „ügyvédi iroda”, továbbá több tag esetén a „társ” vagy „társai” kifejezésekből tevődik össze. Az új ügyvédi törvény 8. § (2) bekezdése szerint az ügyvédi tevékenység olyan, az ügyvédi nyilvántartásba bejegyzett név alatt folytatható, amely nem téveszthető össze másnak az ügyvédi nyilvántartásba korábban bejegyzett nevével. Az etikai kódex az ügyvédi honlap elnevezésével kapcsolatban nem kívánja meg, hogy a honlap neve – valamint a gyakorlatban annak domainneve – megegyezzen az ügyvédi iroda nyilvántartott nevével.

Egy esetleges fantázianév választása során azonban az ügyvéd nem juthat tisztességtelen előnyhöz, és nem „sajátíthat ki” az ügyvédi hivatás során használatos általános megjelöléseket. Ennek alapján, egy egyszerű példát felhozva – helyesen – nem lenne megengedhető a „védőügyvéd.hu” honlapnév, noha az interneten kereső ügyfelek hasonló kulcskifejezések alapján keresnek ügyvédet. Kérdéses eset, hogy a felsorolt szabályok alapján mennyire minősül tisztességtelen előnynek, ha a domainnévként saját nevét használó ügyvéd a honlapja keresőmotorok által megjelenített nevéül a „dr. XY védőügyvéd” kifejezést használja. Erre a megoldásra a gyakorlatban nagyon kevés példát lehet találni, valószínűsíthetően az ügyvédek ebbéli bizonytalansága vagy technikai tudásuk hiányosságai miatt. Az ügyvéd a tevékenysége ismertetése során az általa ellátott ügy típusát azonban általánosságban megjelölheti, kérdéses, hogy ezt a honlap nevében is megteheti-e, amennyiben a tevékenység megnevezése nem önállóan (lásd védőügyvéd.hu), hanem az ügyvéd, vagy az ügyvédi iroda nevével együtt jelenik meg (dr. XY védőügyvéd.hu).

Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy az etikai kódex az adott tevékenységre mint kulcsszóra való célzott hirdetést nem tiltja; a névvel kapcsolatos korlátozó szabályok magára a honlap elnevezésére vonatkoznak, a hirdetések címeire – amennyiben azok a kódex szabályaival összhangban elnevezett honlapra mutatnak – nem terjednek ki. Mindezek alapján a „dr. XY védőügyvéd”-hez hasonló fizetett keresési találatok megengedhetőnek tarthatók.

Az ügyvédi iroda szövegének tartalmában, és az aloldalak, menüpontok nevében

7 2017. évi LXXXVIII. törvény 8. § (1) és 4. § (1)

már kétségen kívül megjelenhetnek az ellátott ügyek típusát megjelölő kifejezések. Egy internetes keresés során tehát a védőügyvéd kulcsszóra – a kulcsszóra hirdető fizetett találatokon túl – olyan ügyvédi irodák fognak a találati lista első helyein szerepelni, amelyek a legtöbbit és a leghatékonyabban használják a kifejezést tartalmi kontextusban. A találati listából a kereső ügyfél véletlenszerűen, illetve szubjektív indokok mentén választja ki, hogy melyik találatra kattint. Az ügyfél szimpátiájának elnyerésére ezen a ponton a találati listában elfoglalt helyezésen túl az ügyvédi iroda neve, és az az alatt megjelenő egy-két sornyi rövid leírás, „tagline” ad lehetőséget (amely nem tartalmazhat az ügyvédi hivatás méltóságával összeegyeztethetetlen szlogent). Az ügyvédi iroda neve vagy „márkanéve” tehát fontos marketingeszköz lehet. A külföldi ügyvédi irodával együttműködő irodák elnevezésében a törvény 8. § (4) bekezdése szerint fel lehet tüntetni a külföldi partner nevét. A külföldi brand-hez kapcsolódás gazdasági előnyei tehát az internetes keresés során is előnyt jelenthetnek az ügyvédi irodáknak. Azonban érdemes megjegyezni, hogy az etikai kódex nem tiltja, hogy a külföldi partner nélkül működő magyar ügyvédi irodák honlapjának elnevezésében és hirdetéseiben is szerepelhessenek idegen nyelvű kifejezések.

Az ügyvéd tevékenysége ismertetési körében – azaz a honlap tartalommal való megtöltése során – az általa ellátott ügyek típusát általánosságban megjelölheti. A törvény a megjelenítés formáját két példával szemlélteti (pl. biztosítási ügyek, házassági bontóperekben képviselet). Az ügyvéd által ellátott ügy és képviselt ügyfél a honlapon nem nevezhető meg. Kérdésként merül fel, hogy az ügyek típusának ismertetésére – a példaként felhozott mechanikus felsoroláson kívül – az ügyvédnek milyen mértékben nyílik lehetősége. Egy pusztán objektív és tényszerű ügytípus-felsorolásból álló honlap a mai korban – különösen az ügyvédi irodák és honlapok nagy száma mellett – lényegét tekintve azonos tartalmú honlapokat eredményezne. Ezen kívül egy pusztán ügytípus-felsorolást tartalmazó honlap az internetes keresőmotorok számára „üres”, azaz jóformán láthatatlan. A hasonló tartalommal létrejövő új honlapoknak – a keresőmotorok említett technikai adottságai miatt – nincs lehetőségük a több éve internetes jelenléttel rendelkező ügyvédi irodák közé kerülni egy internetes keresés során.

A tájékoztatás lehetőségének ilyen mértékű korlátozása az újonnan piacra lépő ügyvédi irodákkal szemben versenykorlátozó hatással bírna. A már régebb óta működő, ezáltal ismert, és az internetes keresőmotorokban magas helyezést kapó ügyvédi irodák egyszerismind nagyobb kereslettel találkoznak. A tájékoztatás már ismertett, objektív felsorolásra szorítókorlátozása pedig a már kialakult piaci pozíciók mesterséges fenntartását eredményezné, a piacra újonnan belépők ugyanis nem tudnak ismertté válni a fogyasztók előtt, a honlap tartalmának fejlesztési lehetőségei híján. Az etikai kódex ügytípusokra vonatkozó megjelölésére vonatkozó példák rigorózus értelmezése tehát versenykorlátozó hatással bírna, ezért feltételezhetően megengedhető az, hogy az ügyvéd – mind a honlapon, mind más kommunikációs csatornáin keresztül – az ügyfél és az ügy konkrétumainak felfedése nélkül, de az egyszerű felsorolásnál bővebben utalhasson szakértelmére. A tartalmi és stilisztikai kereteket az alapelveknek, a

hívás méltóságának való megfelelés követelménye szabja meg, mely – a korábban említettek alapján – szubjektív megítélése következtében a gyakorlatban inkább a történetmeséléstől való tartózkodásra készítheti az ügyvédek. Ugyanez mondható el az etikai kódex által megengedett szlogenek használatáról.

Egy tisztességes és tartalmilag nem félrevezető, de egyedi stílusban megfogalmazott, erőteljes érzelmeket kiváltani képes – egyszóval hatásos – szlogen könnyen minősülhet összeegyeztethetetlennek a konzervatív értékrenddel.

Az ügyvédi iroda honlapjára ellátogató, a konkrét ügyvéd tevékenységei és szolgáltatási iránt a honlap tartalma alapján már érdeklődő potenciális ügyfelekkel való kapcsolatfelvétel lehetőségét az internetes levélcímek gyűjtésének tilalma korlátozza. E tiltó szabály bizonyos olvasatban jelentheti azt, hogy az ügyvéd a honlapján keresztül egyáltalán nem gyűjthet személyes adatot a weboldala látogatóitól (pl. hírlevelek küldése céljából). Ugyanakkor mivel az etikai kódex nem kifejezetten az adatkezelést tiltja, így megengedhetőnek tűnik például, hogy a honlap látogatója – az e-mailcím gyűjtéséhez használatos felülethez hasonló elven működő űrlapon keresztül – telefonszáma megadásával visszahívást kérjen az ügyvédtől.

Felmerülhet a kérdés, hogy konkrétan ezen esetben a személyes közvetlen kapcsolatfelvételt – előfeltételezve, hogy a telefonhívás megfelel a személyesség és a közvetlenség feltételeinek – a 11/4. b) bekezdés alapján agresszívnek illetve zaklatónak minősítene-e a kamara. Amennyiben a válasz nem, tehát hasonló ügyfélszerzési módszer megvalósulhatna a gyakorlatban, akkor felmerül a további kérdés, hogy az e-mailcímek gyűjtése és az azok alapján történő kapcsolatfelvétel aránytalan korlátozás-e, hiszen ezen a módon is közvetlenül vehető fel a kapcsolat az ügyféllel (azaz nem csak általános, valamennyi e-mailcímre küldött körlevél útján). Ne feledjük el, hogy az adatok megadása a konkrét ügyvédet bemutató honlapon keresztül történik és önkéntes, tehát az ügyfélnek az ügyvéd tevékenységéről való előzetes tájékozódása alapján, saját kérésén alapul – irányuljon az akár konkrét tájékoztatás, akár hírlevél kérésére. Az e-mailcím megadásának mozzanata tehát az ügyfél részéről az ügyvéd felé kialakult bizalom és érdeklődés jele, amelynek az internetes tájékozódás korában az e-mail feliratkozásnál nincs erősebb kifejeződése. Az ügyvéd azonban nem kapja meg a lehetőséget az erre való reagálásra, illetve magáról az érdeklődésről, az ügyfélben kialakult szimpátia tényéről sem tud, egészen addig, ameddig az ügyfél konkrét jogi problémával egyenesen fel nem keresi. Korunkban, amikor az ügyfelek nagy többsége az interneten tájékozódik, kommunikál, és itt keres ügyvédet, hátráltatónak tűnik az az információs és kommunikációs aszimmetria, melynek eredménye, hogy a potenciális ügyfél egyébként kialakult bizalma ellenére az ügyvéd saját szolgáltatását nem tudja ajánlani. Ezzel szemben – egy akár teljesen véletlen, hétköznapi találkozás során – semmi akadályja nincs annak, hogy az ügyvéd az ügyfél érdeklődésének jeleire szolgáltatása reklámozásával reagáljon.

Az etikai kódex ügyvédi kommunikációval, reklámmal kapcsolatos szabályainak, valamint az egész kódex felépítésének vizsgálata során észrevehető annak más szakmai

etikai kódexektől teljesen eltérő jellege és szabályozási mechanizmusa. A szakmai etikai kódexek (lásd pl. bírói etikai kódex) általában nem a jogszabályi szabályozás helyett fejtenek ki részletes, az adott szakma törvényeiből hiányzó szabályokat. Ehelyett a szakmát átható, annak szellemiségét meghatározó alapfogalmakra és elvekre adnak magyarázatot, illetve példákat. A MÜK etikai kódexének ebbéli hiányosságát jól példázza a VJ–180/2004 eset egy korábban már említett pontja, amelyben a MÜK álláspontja szerint az ügyvédek többsége számára nem okoz problémát annak felismerése, hogy mely reklámok minősülnek az általános etikai és erkölcsi elvárásokba ütközőnek, valamint melyek okoznának károkat az ügyvédi alapértéknek minősülő társadalmi megbecsülésnek. A MÜK szerint „ezt az is igazolja, hogy gyakorlatilag nem indult eljárás e szabályok megsértése miatt.”⁸ A Versenytanács azonban úgy találta, hogy éppen a szabályok túlzottan széles értelmezhetősége és nem egyértelmű mivolta vezetett arra az eredményre, hogy a szabály gyakorlati alkalmazására nem került sor. Az etikai kódexek lényege tehát az volna, hogy a széles értelmezési körrel rendelkező alapelvek kereteit jelöljék ki, ezzel adva iránymutatást a hivatásművelői számára. A MÜK etikai kódexéből azonban éppen ez a hézagpótló, az alapelvek tartalmára vonatkozó magyarázó, iránymutató jelleg hiányzik, ami az ügyvédi reklámozás gyakorlatában egyértelműen tapasztalható. A gyakorlatban az ügyvédi szolgáltatás reklámozása elkerülhetetlen, így szükséges lenne a MÜK etikai kódex etikai részének bővítése, illetve pontosítása annak érdekében, hogy a szabályozás valóban iránymutatásul szolgálhasson a szakma gyakorlóinak számára. Enélkül a jelenlegi szabályozás továbbra is bizonytalanságot eredményez, amely a fenti Wouters ügyben megfogalmazott szabály értelmében akár egy új versenytanácsi eljárás alapja is lehetne a jövőben attól függően, hogy ezen korlátozások a technika és a marketing eszközök további fejlődésével mennyire vesztik el konkrét szabályozó jellegüket.

---

8 VJ–180/2004 15.6. 4. bekezdés

A TOVÁBBTANULÓ NAGYKORÚ GYERMEK JAVÁRA MAGYARORSZÁGON MEGÁLLAPÍTOTT TARTÁSDÍJ VÉGREHAJTÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1. Bevezetés

*„A szocialista államokban a család már nem termelési egység, a családtagok mind fokozottabban vesznek részt a társadalmi munkában, egyre kevesebb az eltartásra szoruló családtag. Az állam emellett fokozatosan átveszi a családok terhet, illetőleg támogatja őket feladataik ellátásában. Mindamellettvannakjócskánolyanfunkciók, amelyeket a család lát el. Így még hosszabb időnát is zömmel a család feladata marad – azállami gondoskodás mellett – az arra rászorult időskorú családtagok, valamint a gyermekekellátása, gondozása... A kiskorúgyermek a tartásra mindenképpen rászorul addig, amíg iskoláit el nem végzi, az életpályához szükséges szakképzettséget nem szerzi meg, amíg egyébként – kötelező iskoláinak elvégzése után – önálló keresőtevékenységet nem folytat.”*¹

Az 1980-ban kiadott Állam- és Jogtudományi Enciklopédia a fenti magyarázattal látta el az Olvasókat a gyermektartásdíj jogintézménye kapcsán. E gondolatmenet második fele közel negyven esztendő eltelte után is helytálló, sőt a szabályozás méginkább “gyermekpártivá” vált, hiszen a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv² rendelkezései a nagykorú gyermek továbbtanulása esetén is lehetővé teszik a szülőtartásdíj fizetésére történő kötelezését.³A továbbtanuló gyermek tartása iránt indított pereseljárások *rendkívül érzékeny* jogterületnek tekinthetők, hiszen má rönmagában a bírósági eljárás igénybevétele ism utatja, hogy a szülő és a gyermek között vita van e kérdésben. Így a bíróságra komoly felelősség hárul, mivel az ítélete döntő befolyással bírhat a tekintetben, hogy a gyermek szakképzettséget szerezzon, s ne kelljen tanulmányai folytatásáról lemondva olyan munkát vállalnia, amely nem egyezik az általa gyakorolni kívánt munkakörrel. Ugyanakkor abíróság tartásdíj fizetésére kötelező ítélete sem jelent feltétlen *garanciát* arra, hogy a gyermek hozzájusson a tartásdíjhoz, hiszen a

1 Eörsi Gyula, Kovács István, Nagy Lajos, Szabó Imre: Állam- és Jogtudományi Enciklopédia. Első Kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 609. o.

2 A PolgáriTörvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.)

3 A Ptk. 4:220. § (1) bekezdése szerint a továbbtanuló nagykorú, munkaképes gyermek a rászorultsági vélelem esetén kívül is jogosult a tartásra, ha szükséges tanulmányai indokolt időn belüli folytatása érdekében arra rászorul. A gyermeknek a szülőt a továbbtanulási szándékáról késedelem nélkül tájékoztatnia kell.

szülő ellen *végrehajtási eljárást* kell indítani, amennyiben még az ítélet meghozatalát követően sem teljesít önként. A gyermek helyzetét tovább bonyolítja, ha a szülő nem Magyarországon él,⁴ amely hatással lehet a végrehajtási eljárás sikerességére. A továbbiakban egy példa szemléltetésével kívánom folytatni a gondolatmenetet.

2. A jogi probléma

A Magyarországon élő nagykorú gyermek édesanyjával közös háztartásban lakik. A gyermek jogi egyetemen tanul tovább, amely mellett csak részmunkaidős állást tud vállalni. Az édesapa önként nem járul hozzá a gyermek tartásához, így – a két munkahelyen is helytálló – édesanya arra az elhatározásra jut, hogy a magyar szabályozás adta lehetőséggel élve saját nevében pert indít az édesapa ellen.⁵ A bíróság ítéletével tartásdíj fizetésére kötelezi az édesapát, aki Németországba történő költözését követően már nem tesz eleget a határozatban foglaltaknak.

Azokban az esetekben, amikor a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett személy egy másik tagállamban lakik, a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet (a továbbiakban: tartási rendelet) alapján kell az adós lakóhelye szerint illetékes külföldi bíróságot megkeresni a gyermektartásdíj végrehajtása céljából.

A tartási rendelet 41. cikk (1) bekezdése alapján a más tagállamban hozott határozatok végrehajtására irányuló eljárásra a végrehajtás helye szerinti tagállam joga irányadó. A valamely tagállamban hozott, a végrehajtás helye szerinti tagállamban végrehajtható határozatot a végrehajtás szerinti adott tagállamban hozott határozat végrehajtási feltételeivel *azonos* feltételekkel kell végrehajtani. Példánkra vetítve mindez azt jelenti, hogy a német bíróság a német jog szerint fogja végrehajtani a magyar ítéletet, azaz mintha egy lenne a saját határozatai közül.

Véleményem szerint a német bíróság az édesanya által előterjesztett végrehajtási kérelmet el fogja utasítani. Ennek az az indoka, hogy a német jog továbbtanulás esetén kizárólag a nagykorú gyermeknek teszi lehetővé a tartásdíj iránti per megindítását, a szülőt erre nem jogosítja fel, így a későbbiekben is kizárt, hogy a szülő kezdeményezzen – az ítéletben jogosultként megjelölt gyermek helyett – végrehajtási eljárást.⁶

4 A *kftkreator.hu* becslése szerint 2013-ban több, mint hatszázezer főre tehető az Európai Unió tagállamaiban dolgozó magyar állampolgárok száma. A német statisztikai hivatal, a Destatis-AZR 135.614 magyar személyt tartott nyilván a 2013. év végén. Ez közel 29 %-kal több, mint az előző évben. <http://kftkreator.hu/cikk.html> (2017. december 5.)

5 A Ptk. szabályai szerint nem csak a továbbtanuló nagykorú gyermek, de a szülő is pert indíthat a másik szülő ellen tartásdíj fizetésére kötelezés iránt, mivel e törvény 4:208. § (2) bekezdése kimondja, hogy az a tartásra kötelezett rokon, aki a jogosult tartásáról maga gondoskodik vagy őt gondozza, a többi kötelezett ellen saját jogán pert indíthat.

6 Az Európai Igazságügyi Hálózat „Tartási követelések” címmel egy 19 kérdésből álló felmérést állított össze valamennyi tagállam vonatkozásában. A jogalkalmazás szempontjából

Ennek fényében logikusnak tűnik, hogy a gyermek indítsa meg a végrehajtási eljárást; feltehetőleg ebben az esetben is el fogja utasítani a német bíróság a kérelmet, hiszen a gyermek nem tud a német bíróság számára olyan ítéletet mellékelni, amelyben jogosultként szerepelne. A magyar bíróság ítélete az édesanyát jogosítja a tartásdíj vonatkozásában, ekképp a pénzüsszegetrésére kell végrehajtani.

3. Hosszú távú megoldás keresése

3.1. Az uniós, a magyar és a tagállami jogszabályok vizsgálata

A tartási rendelet alapvető célkitűzése, hogy az egyes tagállamok jogrendszere közti különbség ne jelentsen akadályt a tartásdíj végrehajtásában, ezzel szemben az elemzett példa *baljós képet* vetített előre. A rendelet ebbéli látszólagos „sikertelensége” ellenére nem gondolom, hogy a hiba annak koncepciójában keresendő, hiszen olyan szabályokat kell tartalmaznia, amelyek valamennyi tagállam jogrendszere vonatkozásában alkalmazhatóak. Emellett az Európai Bizottság az Európai Unió rendeleteit érintően – így a tartási rendelet kapcsán is – ötévente jelentést készít, amelynek célja, hogy az esetleges hibák, hiányosságok feltárásával az eljárást egyszerűbbé, gyorsabbá és hatékonyabbá tegye. Ennek megfelelően a módosítás szükségességének kérdését sokkal inkább a tagállamok jogrendszerei tekintetében kell feltenni, s helyes választ adni.

Magyarország és Németország jogszabályainak kapcsolatát – ahogy arra a példa is rávilágított *-bizonytalanság* jellemzi. A kialakult kollíziót tovább mélyíti, hogy számos tagállam a német koncepcióhoz hasonló jogrendszert működtet, így a hazánkkal való eltérés vonatkozásukban is fennáll. Németországon kívül Belgiumban, Csehországban, Észtországban, Lengyelországban és Spanyolországban is kizárólag a továbbtanuló nagykorú gyermek indíthat pert szülője ellen tartásdíj fizetésére kötelezés iránt.

E tagállamok jogrendszerében kimutatható egyfajta közös tendencia, amely a nagykorú gyermekek önállóságában, a jogi eljárásokban való felelősségteljes részvételük feltételezésében nyilvánul meg. Ez a koncepció egyes tagállamok esetén már a kiskorú gyermekek tartása kapcsán is megjelenik. Ilyen például Bulgária, ahol a 14 és 18 év közötti gyermek – a szülői felügyeleti joggal rendelkező szülő tudtával és beleegyezésével – maga nyújtja be keresetét. A fenti országokkal ellentétben Magyarországon még a nagykorú gyermekek tartása kapcsán is biztosított a szülő általi keresetindítás lehetősége. Mi lehet az oka az eltérő szabályozásnak? Miért gondolja úgy a német, a belga, a cseh stb. jogalkotó, hogy a szülőt továbbtanuló nagykorú gyermek tartása esetén ki kell zárni a keresetindítás lehetőségéből, és ezzel szemben miért helyezkedik a magyar szabályozás ellentétes álláspontra? Véleményem szerint a különböző álláspontok egyrészt Magyarország és az érintett tagállamok eltérő gazdasági, társadalmi viszo-

---

is kiválóan használható, egységes kérdőív alapján kapott válaszok lehetővé teszik az egyes tagállamok jogrendszereinek összehasonlítását. https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_claims-47-hu-hu.do?member=1 (2017. december 5.)

nyaira, másrészt a magyar jogalkotó és a tagállami jogalkotók különböző szemléletére vezethetők vissza. Természetesen e tagállamok gazdasági, társadalmi viszonyai sem tekinthetők minden vonatkozásban hasonlóknak, de a jogalkotók koncepciója mégis megegyező. Egyformán gondolkodnak a tekintetben, hogy nagykorú, cselekvőképes személyek vonatkozásában ne rendelkezessen a szülő keresetindítási joggal, még abban az esetben sem, ha a gyermek – tanulmányai folytán – nem tudja eltartani magát. A továbbtanuló gyermekeket felnőtt, önálló döntéshozatalra képes és felelősségteljes személyeknek tekintik, akik nem szorulnak arra, hogy szülőjük pereskedjen helyettük, vagy legalábbis az ő érdekében.

Meglátásom szerint e tagállamok álláspontjának kialakulásában fontos szerepet játszottak az Európai Unió által biztosított *szabadságjogok*, amelyek eredményeképp például jelentősen megnőtt azon hallgatók száma, akik külföldön folytatnak tanulmányokat. E körben mindenképp ki kell emelni az „Erasmus” diákcsera-programot, amely keretében évente több száz ezer hallgató vesz részt külföldi ösztöndíjakon. Ez a szám az utóbbi években tovább nőtt az „Erasmus+” programnak köszönhetően, amelynek megszületését az Európai Parlament is támogatta.⁷ Az „Erasmus+” program keretében 2014 és 2020 között 4 millió hallgató részesülhet uniós ösztöndíjban.⁸ Egy csereprogramon résztvevő diák esetében problémaként jelentkezhet, hogy miként jut el hozzá az a gyermektartásdíj, amit az ítélet szerint az egyik szülő a másik szülőnek, s nem pedig közvetlenül a gyermeknek köteles megfizetni. Így e tekintetben is hibásnak mutatkozik a magyar modell, amely szerint a Ptk. lehetőséget biztosít a szülőnek a másik szülővel való pereskedésre, ahelyett, hogy e jog gyakorlását kizárólag a nagykorú gyermek számára biztosítaná. Véleményem szerint méltánytalan, hogy a továbbtanuló gyermek azért nem tud az őt megillető tartásdíjhoz hozzájutni, mert a külföldi bíróságok – a magyar jogrendszer eltérő szabályaira tekintettel – nem hajtják végre a magyar bíróság ítéletét.

A határon átnyúló tényállási elemmel rendelkező ügyek mellett a tisztán belső jogi vonatkozású ügyek tekintetében is helytállónak mutatkozik a magyar szabályozás megváltoztatásának szükségessége, hiszen a magyar továbbtanuló gyermekek jelentős része – a külföldön tanuló hallgatókhoz hasonlóan – már nem a gyermektartásdíjra jogosult szülővel él közös háztartásban, sőt az sem biztos, hogy épp ugyanazon a településen folytatják tanulmányaikat, ahol szülőjük lakik.

Véleményem szerint a magyar jogalkotónak széleskörű tényfeltáró kutatást kell lefolytatnia annak érdekében, hogy döntenie tudjon a módosítás szükségességének kérdésében. Először is felmérést kell végezni a továbbtanuló nagykorú gyermekek

---

7 Az Európai Parlament hivatalos honlapja <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/20140718STO53034/rekord%C3%A9vet-z%C3%A1rt-az-erasmus-di%C3%A1kcsera-program> (2017. december 5.)

8 Szabolcs Online hivatalos honlapja <http://www.szolcs.hu/unios-tanulmany-az-erasmus-csereprogramban-valo-reszvetel-javitja-az-elhelyezkedesi-eselyeket/2658704> (2017. december 5.)

tartásával összefüggő gazdasági, társadalmi viszonyokkal kapcsolatban. Választ kell kapni arra a kérdésre, hogy hány továbbtanuló nagykorú gyermek él a gyermektartásdíjra jogosult szülővel egy háztartásban? Mennyien élnek tőlük külön? A bírósági gyakorlatot is vizsgálat tárgyává kell tenni a tekintetben, hogy továbbtanuló nagykorú gyermekek tartása esetén milyen az egymáshoz viszonyított aránya a szülő, illetve a gyermek általi keresetindításnak? Van-e a továbbtanuló nagykorú gyermekeknek igényük és hajlandóságuk arra, hogy maguk nyújtsák be a keresetlevelet a bíróságra a különélő szülő ellen? Ezen kérdések megválaszolását követően tud a jogalkotó adekvát választ adni arra, hogy indokolt-e egy olyan koncepcióval rendelkező szabályozás kialakítása, amely nagyobb hangsúlyt fektet a továbbtanuló gyermekek önállóságára?

Meglátásom szerint, amennyiben egy ilyen tárgyú kutatás eredményeképphelytállónak bizonyulnak az általam felhozott aggályok, úgy a kodifikáció során kétfajta megoldást követhet a jogalkotó. Ha arra az álláspontra jut, hogy a magyar jogrendszernek a külföldi jogrendszerektől való eltérő jellege az oka a tartásdíj sikertelen végrehajtásának, úgy indokoltnak mutatkozik például a *német szabályozási modell átültetése* a hazai jogba. Ha pedig a jogalkotó nem kíván felhagyni a jogrendszer jelenlegi koncepciójával, úgy a joggyakorlatnak kell a problémát orvosolnia annak *a nemes cél*nak az érdekében, hogy a továbbtanuló gyermekek hozzájussanak az őket megillető tartásdíjhoz. A joggyakorlat megoldása pedig nem lehet más, mint *ameghatalmazás* vagy a *jogutódlás* jogintézménye.

3.2. *Meghatalmazás*

A meghatalmazás olyan egyoldalú jognyilatkozat, amely képviseleti jogot létesít.⁹ Amennyiben a továbbtanuló gyermek egyik szülőjét meghatalmazza arra, hogy a másik szülő ellentartásdíj fizetése irántpereskedjen, úgy az ügy érdemében hozott ítélet jogosultjaként a gyermek fogszerepelni, így feltehetőleg a német, a belga, a cseh stb. bíróságok is végre fogják hajtani a határozatot. A meghatalmazás mellett az is felhozható érvként, hogy a gyermek megóvható attól a stresszes helyzetől, miszerint a bírósági tárgyalóteremben szemtől szemben álljon és tegyen nyilatkozatokat az alperesi pozícióban lévő szülőjével szemben.

3.3. *Jogutódlás*

A meghatalmazás jogintézményéhez képest a másik megoldás hosszadalmas, ugyanakkor szintén eredményes utat kínál. Hipotézisem az, hogy amennyiben a német bíróság a gyermektől, mint végrehajtást kérőtől olyan magyar bírósági ítélethez vagy egyezségezt jóváhagyó végzéshez jut, amelyben jogosultként – az édesanya helyett – a nagykorú továbbtanuló gyermek szerepel, úgy a határozatot *végre fogja hajtani*. Ennek tükrében azt a magyar bírósági határozatot, amelyben az édesanya szerepel jogosultként, *jogutódlás* útján a gyermek személyére meg kell változtatni.

⁹ Ptk. 6:15. § (1) bek.

A Vht. 39. § (1) bekezdésének első fordulatszerint ha a végrehajtható okirat kiállítására előtérül a változás a végrehajtást kérő személyében, akkor a kiállításra jogosult bíróság dönt a jogutódlás kérdésében; ha pedig a végrehajtható okirat kiállítása után derül ki a személyi változás, úgy a végrehajtást foganatosító bíróság dönt e tárgyban. Példáknak vetítve e szabályt, azzal a problémával kell szembesülnünk, hogy mind a kiállításra jogosult bíróság, mind a végrehajtást foganatosító bíróság szerepét a *német bíróság* fogja betölteni, ugyanis a tartási rendelet sem a végrehajtás elrendelését, sem annak foganatosítását nem utalja a végrehajtandó határozatot hozó magyar bíróság hatáskörébe. Véleményem szerint csupán egyféleképp érhető el, hogy a magyar bíróság hatáskörébe tartozzon a jogutódlás megállapítása, mégpedig úgy, ha az édesanya előbb a végrehajtandó határozatot hozó magyar bíróság előtt is megindítja a végrehajtást az apa ellen; ebben az eljárásban ugyanis kérheti az édesanya a jogutódlás megállapítását, majd ezt követően kell az ítéletet a jogutódlást megállapító végzéssel együtt megküldeni a német bíróság részére végrehajtás céljából.

Ha nem is egyszerű úton, de végső soron el tudja érni az édesanya azt, hogy az ítéletet hozó magyar bíróság előtt terjesszen elő jogutódlás iránti kérelmet. Véleményem szerint e jogutódlási kérelemben indokként azt kell megjelölnie, hogy a magyar és a német jogrendszer eltérő jellege miatt nem juthatna hozzá a továbbtanuló gyermeke a tartásdíjhoz, így szükséges a *felek személyében történő változásbíróság általi megállapítása*. Ezen indoknak azonban jogalappal is kell bírnia, amely véleményem szerint nem lehet más, mint az *engedményezés*.

Az engedményezéssel a gyermek az édesanya helyébe lép, amely alapján a magyar bíróság megállapítja a jogutódlást; ebből pedig az következik, hogy a gyermek sikerrel indíthat végrehajtási eljárást a német bíróság előtt. Az engedményezés megengedhetőségének kérdésköre kapcsán mindenekelőtt a Ptk. 6:193. § (2) bekezdésében foglalt szabályt szükséges megvizsgálni, amely szerint az engedményezéshez *az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím* és a követelés engedményezése szükséges. Általános jelleggel a követelés átruházása céljából mindazon jogcímek szóba kerülhetnek, amelyek tulajdonátruházás esetében is lehetségesek, így adásvételi és ajándékozási szerződés tárgya is lehet a követelés átruházása.¹⁰ Ekképpen az édesanyának és a gyermeknek *ajándékozási szerződést* célszerű kötnie, amelynek keretében az édesanya az édesapával szemben fennálló gyermektartásdíj iránti követelését átruházza a gyermekre, míg a gyermek elfogadó nyilatkozatot tesz.¹¹ Véleményem szerint a tartásdíj iránti követelés ajándékozási szerződés jogcímén történő átruházását az sem akadályozza, hogy e követelés bírósági határozaton alapul, tekintettel arra, hogy a bírósági határozat a kötelezettként az édesapát, jogosultként az édesanyát és szolgáltatóként a

10 Bíró György, Farkas Attila László, Fuglinszky Ádám, Kisfaludi András, Molnár Ambrus, Petrik Béla, Vékás Lajos, Weillman György: Polgári Jog. Kötelmi Jog. Első és Második Rész. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2013. 346-347. o.

11 Annak sincs akadály, hogy a szerződés megkötésére és az engedményezésre egyidejűleg, ugyanabban az okiratban kerüljön sor. Lásd bővebben: Bíró i. m. 347. o.

tartásdíjfizetést meghatározza, ekként megfelel a Ptk. 6:2. § (3) bekezdésében foglalt feltételnek, amely szerint bírósági határozatból akkor keletkezik kötelelem, ha abban a kötelezett, a jogosult és a szolgáltatás is szerepel. Ennek azért van jelentősége, mert a bírósági határozatból keletkező kötelmekre a kötelmek közös és a *szerződés általános szabályait* kell megfelelően alkalmazni, így véleményem szerint – az édesanya és a gyermek között – a tartásdíj-követelés átruházása ajándékozási szerződés tárgya lehet.

Az engedményezés megengedhetősége kapcsán szükségesnek mutatkozik a Ptk. 6:194. § (3) bekezdésében foglalt szabály elemzése is, amely akadályt gördíthet az engedményezés jogszerűsége elé: e szabály szerint semmis a jogosult személyéhez kötött követelések engedményezése. Mindezek alapján tehát azt kell eldönteni, hogy a bíróság által az édesanya részére megállapított tartásdíj követelés *személyhez kötöttnek* minősül-e?

E kérdés megválaszolása kapcsán mind a jogirodalom, mind a bírói gyakorlat hallgat, amely nem meglepő annak fényében, hogy valószínűleg egy nagyon ritka, sőt talán egyáltalán elő nem fordul problémáról van szó; a gyakorlatban az engedményezés személyhez kötöttségének kérdése az eddigiekben például a könnyvizsgáló díj követelésével (BH1998. 35.), az áfa-visszaigénylés jogával (BH.2001. 338.) vagy a privatizációs ellenértékhányaddal kapcsolatban (BH.2005. 322.) fordult elő, azaz olyan tárgykörökkel összefüggésben, amelyek távolról sem érintik a gyermektartásdíj témakörét.

Ugyanakkor egy esetet érdemes kiemelni a bírósági gyakorlatból, amely a kötelesrész engedményezhetőségével kapcsolatban merült fel. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a kötelesrész, mint kötelmi jellegű pénzkövetelés engedményezhető (BH.1994. 367.). Indokolásában kifejtette, hogy a kötelesrész nem a jogosult személyéhez kötött, mert a jogosultat nem öröklési jogcímen illeti meg, hanem kötelmi jellegű igény, amit a jogosultnak kell érvényesítenie a kötelesrészért felelős személlyel szemben. Ebből következik, hogy a kötelesrészre jogosultat e jogcímen megillető pénzkövetelés – mint minden más kötelmi jellegű követelés – más személyre engedményezhető.¹² Véleményem szerint amennyiben a kötelesrész iránti követelés engedményezését jogszerűnek találta a bíróság, úgy a tartásdíj iránti követelés engedményezését is megengedhetőnek kell tartania, legalábbis az édesanya és a gyermek viszonylatában. Ennek indoka, hogy az édesanyának abeérkezett tartásdíjat a gyermek szükségleteinek kielégítésére kell fordítania, azt *saját szükségleteinek biztosításáranem használhatja fel*. Ebből pedig az következik, hogy a tartásdíj iránti követelés éppúgy kötődik a gyermek személyéhez, mint az édesanyához, ha nem jobban. További érvként felhozható az is, hogy éppúgy, mint a kötelesrész, a tartásdíj is kifejezhető pénzben, vagyis az édesapának, mint kötelezettnek nem jelent többletnehézséget, ha a tartásdíjat, mint pénz fizetésére irányuló szolgáltatást nem az édesanya, hanem közvetlenül a gyermek részére fizeti.

Mindezek alapján a megoldási javaslatom sorrendben a következő:

1. Az édesanya, mint a tartásdíj jogosultja a magyar jog szerinti végrehajtást indít az édesapa ellen a végrehajtandó határozatot hozó magyar bíróság előtt.

¹² Lásd bővebben: Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz (Ptk. 6:194. §)

2. Az édesanya a végrehajtási eljárás során engedményezés útján átruházza a követelést a továbbtanuló nagykorú gyermekére, aki a végrehajtást foganatosító magyar bíróságtól kéri a jogutódlás megállapítását.
3. A gyermek a tartási rendelet alapján végrehajtást indít a német bíróság előtt, mellékkletként pedig a magyar bíróság ítélete mellett a jogutódlást megállapító végzést is benyújtja.

Mindemellett e megoldási javaslat csak akkor vezethet eredményre, ha az édesanya és a gyermek viszonyamegfelelő. Amennyiben a köztük lévő kapcsolat megromlik, és az édesanya nem hajlandó megindítani a végrehajtást, úgy ebben az esetben a gyermek kizárólag úgy juthat hozzá a *folyamatos* tartásdíjhoz, ha előbb saját nevében pert indít az apa ellen, majd az ítélet alapján végrehajtást kérelmez a német bíróság előtt. A perindításra a gyermeknek 25 éves koráig van lehetősége,¹³ de abban az esetben, ha a korábbiakban a bíróság *hátralekos* tartásdíjat is megállapított az előző ítélet alapján jogosult édesanya részére, ettől az összegtől már mindenképp el fog esni a gyermek, mivel az ez iránti követelést csak az édesanya érvényesíthetné. E körben fontos kiemelni azt, hogy amennyiben a gyermek – az édesanyával való kapcsolat megromlása miatt – arra kényszerül, hogy saját jogon pert indítson édesapja ellen, úgy az újabb határozat jogerőre emelkedését követően az előző határozatot hatályon kívül kell helyezni,¹⁴ annak érdekében, hogy az édesanya ne élhessen vissza a korábbi határozat alapján fennálló jogával.

4. Konklúzió

Amennyiben a magyar jogalkotó a határon átnyúló végrehajtási eljárások során felmerülő problémák ellenére sem látja indokoltnak a magyar jogrendszer megváltoztatását, úgy mind az ügyfelek, mind a magyar bíróságok e téren nehéz helyzetbe kerülnek, hiszen az általam megoldásként felvázolt ügymenet bonyolult és hosszadalmas, hosszú távon semmiképp sem tartható, még úgy sem, hogy a jelenlegi jogrendszer keretei között – a meghatalmazás esetét kivéve – ez az egyetlen megoldás, ami eredményre vezethet. Mindenesetre a bíróság általi segítségnyújtásnak, tájékoztatásnak ki kell terjednie arra, hogy továbbtanuló gyermek tartása esetén célszerű a szülőnek a tartásdíj iránti követelését engedményezés útján átruháznia a gyermek részére, valamint kérni a jogutódlás megállapítását. Ezt követően a gyermek, mint végrehajtást kérő joggal várhatja a német, a belga, a cseh stb. bíróságtól azt, hogy elrendelje és lefolytassa a végrehajtást a külföldön élő szülője ellen.

---

13 A Ptk. 4:220. § (5) bekezdése szerint a szülő a huszonötödik életévét betöltött, továbbtanuló nagykorú gyermekének tartására rendkívül indokolt esetben kötelezhető.

14 A Vht. 56. § (1) bekezdésének első fordulata szerint a végrehajtást elrendelő bíróság végzéssel megszünteti, illetőleg korlátozza a végrehajtást, ha közokirat alapján megállapította, hogy a végrehajtandó határozatot jogerős határozat hatályon kívül helyezte, illetőleg megváltoztatta.

Összegzőképp a Polgári Törvénykönyv és a kapcsolódó jogszabályok – alapvetően a német mintára történő – megváltoztatását javaslom. Egyebekben a jogalkotónak folyamatosan vizsgálnia kell, hogy a magyar jogrendszer – beleértve a családjogi szabályozást is – összhangban áll-e az Európai Unió által támasztott követelményekkel, különös tekintettel arra, hogy az európai polgári eljárásjog *dinamikus* fejlődése nem ismer „határokat”.¹⁵

Felhasznált irodalom jegyzéke

BÍRÓ György, FARKAS Attila László, FUGLINSZKY Ádám, KISFALUDI András, MOLNÁR Ambrus, PETRIK Béla, VÉKÁS Lajos, WELLMANN György: Polgári Jog. Kötelmi Jog. Első és Második Rész. Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., 2013.

EÖRSI Gyula, KOVÁCS István, NAGY Lajos, SZABÓ Imre: Állam- és Jogtudományi Enciklopédia. Első Kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

„Akár hatszázezer magyar is dolgozhat külföldön?” című cikk a KFTkreátor hivatalos honlapján, <http://kftkreator.hu/cikk.html>, megtekintés dátuma: 2017. december 5.

Az Európai igazságügyi portál hivatalos honlapja, https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_obligations_forms-274-hu.do, https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_claims-47-hu-hu.do?member=1, megtekintés dátuma: 2017. december 5.

Az Európai Parlament hivatalos honlapja, <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/20140718STO53034/rekord%C3%A9vet-z%C3%A1rt-az-erasmus-di%C3%A1kcsere-program>, megtekintés dátuma: 2017. december 5.

Szabolcs Online hivatalos honlapja, <http://www.szon.hu/unios-tanulmany-az-erasmus-csereprogramban-valo-reszvetel-javitja-az-elhelyezkedesi-eselyeket/2658704>, megtekintés dátuma: 2017. december 5.

Felhasznált jogszabályok jegyzéke

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

A tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet (2008. december 18.)

A házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló 2016/1103 rendelet (2016. június 24.)

---

¹⁵ Példaként említhető, hogy 2019. január 29. napján hatályba lép a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló 2016/1103 rendelet, amely szintén az európai családjogi szabályokhoz fog tartozni.

DR. KARDOS DÓRA¹

A BÜNTETÉSKISZABÁS SPECIÁLIS ELVEINEK ÉS CÉLJÁNAK ÉRVÉNYESÜLÉSE A FIATALKORÚAKKAL SZEMBEN LEFOLYTATOTT BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Bevezetés

2011. szeptember 1. napjától a fiatalkorúak bíróságának addigi, kizárólagos illetékessége megszűnt, és a fiatalkorúak elleni büntetőügyekben is – a közlekedési bűncselekményekkel egyezően – az általános eljárásra vonatkozó illetékességi szabályokat vezették be. A jelenlegi szabályok értelmében a fiatalkorúak ügyeiben valamennyi kijelölt bíró vagy – amennyiben a bűncselekmény kettőtől nyolc évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett – a bíróság tanácsa jár el, két ülnök közreműködésével, melynek egyik tagja pedagógus. Ezen időponttól tehát Magyarországon nincs szervezileg különálló fiatalkorúak bírósága.² Ezen változás kapcsán számtalan kritika látott napvilágot, mely az ilyen ügyekben eljáró ügyészek és bírák speciális szakértelmének és tapasztalatának hiányát, az intézkedések és büntetések kiszabása során a nevelés helyett a megtorlás előnybe kerülésének lehetőségét hangsúlyozták. Az eltelt hat év azonban már alkalmas a kritikák által jelzett területek kapcsán a megfelelő következtetések levonására. Kutatási területem a büntetéskiszabás elvei és rendszere, melyben az általános cél megfogalmazása mellett – mely a fiatalkorúakra is irányadó – jelen van fiatalkorúakkal szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés további speciális célja, mely elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon. A fentiekkel összefüggésben tanulmányomban azt vizsgálom, hogy ezen általános illetékességi szabályok bevezetése óta – különös tekintettel az ügyészi vádiratokban indítványozott szankciókra – mennyiben látszanak beigazolódni a megfogalmazott kritikák, és a fiatalkorúak eljárásának speciális célját az eljáró hatóságok a büntetőeljárás során figyelembe veszik-e, és milyen mértékben. Hipotézisem, hogy a büntetéskiszabás céljai a fiatalkorúak ügyeiben a kezdeti nehézségekhez képest túlnyomó részt érvényesülnek és fokozottan jut érvényre az egyéni értékelés. A vizsgálat módszere a jogirodalmi álláspontok, majd a hatályos jogszabályok elemzését követően a 2011. szeptember 1. után bíróságra érkezett büntetőügyek aktáinak kutatása volt.

---

1 Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK Bűnügyi Tudományok Intézete, PhD-hallgató, drkardosd@gmail.com

2 Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 594. o.

1. Néhány gondolat a fiatalkorú bűnelkövetők háttéréről

A fiatalkorúak legnagyobb arányban kisebb tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekményeket követnek el, azonban ugyan kisebb mértékben, de nő az erőszakos bűncselekmények, ezen belül az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények, kiemelten a rablás és kifosztás aránya. Emellett gyakori az élet elleni és a garázda jellegű bűncselekmények elkövetése is. A motiválatlan, iskolai tanulmányokat nem, vagy magatartási, tanulmányi hiányosságai miatt még jobban elszeparálódva társaitól magántanulóként folytató elkövetők követendő minta hiányában gyakran az erőszak alkalmazását és a bűncselekmények elkövetését szabadidejük megfelelő eltöltésének gondolják.³ Emellett az elkövetési módok egyre gátlástalanabbá váltak, és a társadalmi együttélés alapvető szabályainak betartására sem kerül már sor. A fiatalkorú elkövetők szerepe megváltozott, az elkövetések szervezettségét és a fiatalkorú irányító szerepét is megfigyelhetjük.⁴ Ugyanakkor meg kell vizsgálnunk az érem másik oldalát is. A témában több kutatást is végeztek. Marginalizált helyzetű bűnelkövetők, valamint kontrollcsoportot jelentő, szabálykövető fiatalok életútjának és a bűnelkövetők visszaesői minőségéből származó adatokból kitűnik, mely tényezők azok, amelyek miatt a fiatalok a bűnözés szempontjából különösen veszélyeztetettek voltak⁵. A kutatások alapján leszűrhető, hogy a fiatalok életében a családi és az iskolai élmények meghatározóak⁶. A családon belüli veszélyeztető tényezők, a fizikai, lelki bántalmazás, elhanyagoló környezet kiugróan gyakori volt ezeknél a fiataloknál. A bántalmazás és terror esetén a tehetetlenség, a félelem és a fenyegetettség érzése keveredik, mely passzivitást szülhet. Ez később metálhigiénés problémák, különféle pszichés és személyiségzavarok, pánikbetegség- és/vagy depresszió különféle auto-agresszív késztetések megjelenését váltja ki. Az elhanyagoló környezetben – mely a teljes figyelem hiánya, az érzelmi szükségletek kielégítetlensége – a fiatal kísérletet tesz pozitív megnyilvánulásokkal a figyelem felkeltésére. Mivel válasz, visszajelzés nem érkezik, ez egy idő után provokatív magatartást szül. Látható, hogy a fiataloknak az iskolai, korcsoportbeli konfliktusaik kezeléséhez sincsenek, vagy csak helytelen eszközeik vannak, mely eleve kudarcra ítélteti kapcsolatkísérleteiket. Ez a közösséggel szembeni negatív érzelmeik kiváltásához, egyfajta közösség-ellenesség kialakulásához, illetve további erősödéséhez vezet.⁷ Végül a kutatás eredményeként a bűnözés irányába

3 Domokos Andrea: Az erőszak, mint a szabadidő eltöltés egyik módja. Honnan eredeztethető a gyermek és fiatalkorú agresszió? Rendészeti Szemle 57. évf. 2009/5.sz. 55-65. o.

4 Halász Beáta: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás specialitásai. Belügyi Szemle, 2014/12. 73. o.

5 Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és fiatalkorban. Szociokulturális háttérviszonyok. Budapest, 2007. BMK füzetek 19.

6 Kerezsi Klára- Kó József: A fiatalkorú büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. kötet 93-115. o.

7 Domokos Andrea: Iskolai és campus- erőszak az Amerikai Egyesült Államokban a XXI. században. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 95-106. o.

mutató rizikófaktorként határozhatók meg az alábbiak, melyek közül legalább kettő minden fiatalt jellemzett: szülők alkoholproblémákkal, brutális családon belüli erőszak, közvetlen bántalmazás, elhanyagolás, mély szegénység, bűnözői karrierrel rendelkező személy a családban, az egyik szülő vagy a gyermekről gondoskodó hirtelen halála. A fiatal az életének olyan szakaszában kerül szembe az igazságszolgáltatással, amikor még nem képes teljes mértékben felmérni tettének következményeit. Ezért az eljáró hatóságoknak különösen ügyelni kell arra, hogy a büntetőeljárás ne élezze tovább a konfliktust a környezetével, és ne állítsa szembe a fiatalkorút tartósan a társadalommal⁸. A fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi rendelkezések speciálisak a felnőttekre vonatkozó általános részi rendelkezésekhez képest, azonban a büntető kódex egy fejezetében nyernek szabályozást. A fiatalkorúak büntetőjogának fejlesztése és önállósága mellett érvelt többek között Csemáné Várad Erika és Lévy Miklós⁹, valamint Vaskuti András¹⁰ azzal, hogy álláspontjuk szerint legjobb lenne, ha a fiatalkorúakra vonatkozó fenti szabályok egyetlen jogszabályban, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényében szerepelnének. 2006-ban Ligeti Katalin elkészítette a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetét, mely anyagi és eljárási szabályokat egyaránt tartalmazott. Ezen tervezet nem lépett hatályba, és azóta sem történtek lépések a külön intézményrendszer megvalósítására.¹¹ Ügyvézi jogkörben pedig a felettes ügyész által kijelölt fiatalkorúak ügyésze jár el, akinek vizsgálnia kell, hogy a nyomozó hatóság eljárásában érvényesültek-e a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok.¹²

2. A fiatalkorúakkal szembeni büntetés célja és rendszere

Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem¹³. A fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.¹⁴ Fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. Fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés

8 Kretz Annamária: Fiatalkorúak a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2017/9. 48. o.

9 Csemáné Várad Erika-Lévy Miklós: *A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból Büntetőjogi kodifikáció, 2002. (2. évf.) 1. szám* 24-35. o.

10 Vaskuti András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban. Jogtudományi Közlöny, 2015/4. 173. o.

11 Uo. 174. o.

12 Belegi József: Büntetőeljárás jog, kommentár a gyakorlat számára. Második kiadás. HVG-ORAC Budapest, 2015. 1706. o.

13 2012. évi C. törvény 105. § (1) bekezdés.

14 2012. évi C. törvény 106. § (1)-(3) bekezdés.

célja más módon nem érhető el. Miután a tizenkettő-tizennégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben terjednek el az erőszakos bűncselekmények, a törvényalkotó álláspontja szerint szükségessé vált a kirívóan agresszív, élet elleni bűncselekményt megvalósító belátási képességgel rendelkező gyermekkorúak felelősségre vonása.¹⁵ Ezzel összefüggésben változott a büntethetőségi korhatár. Azonban azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható,¹⁶ amelyek közül szabadságelvonással csak a javítóintézeti nevelés jár.¹⁷ A Btk. 79. §-ban megfogalmazott büntetési cél, azaz a társadalom védelme érdekében biztosított általános és speciális prevenció, a fiatalkorúak büntetőjogában is irányadó. Ezen túlmenően azonban a Btk. 106. §-a előtérbe helyezi a speciális megelőzést, mégpedig a fiatalkorú nevelése útján. „A fiatalkorú kritikái, erkölcsi, értelmi fejlődése még ebben az ¹⁸életszakaszban is kialakulóban van, [...] nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye összes társadalomra hátrányos következményeit¹⁹. A szankciók kiválasztása során a fiatalkorúakkal szemben kevésbé a megtorlás, ehelyett főként a nevelés eszközeit kell alkalmazni”.²⁰ Ezzel összhangban állnak a jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései is, mely szerint a fiatalkorúval szemben az eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével, és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét²¹. A Btk. 106. §-ának (2) bekezdése és (3) bekezdése értelmében a fiatalkorú terhelttel szemben a szankció kiválasztását illetően a követendő sorrend a következő: 1. Szabadságelvonással nem járó intézkedés (megrovás – Btk. 64. §; próbára bocsátás – Btk. 65-66. §, 116. §; jóvátételi munka – Btk. 67-68. §, 117. §). 2. Szabadságelvonással nem járó büntetés (közérdekű munka – Btk. 47-49. §, 112. §; pénzbüntetés – Btk. 50-51. §, 113. §; foglalkozástól eltiltás – Btk. 52-54. §; járművezetéstől eltiltás – Btk. 55-56. §; kitiltás – Btk. 57. §, 118.; sportrendezvények látogatásától való eltiltás – Btk. 58. §; kiutasítás – Btk. 59-60. §, 114. §). 3. Szabadságelvonással járó intézkedés (javítóintézeti nevelés – Btk. 108. §, 120-122. §). 4. Szabadságelvonással járó büntetés (szabadságvesztés – Btk. 36. §, 109. §, 85-88. §, 37. §, 110. §, 38-40. §; elzárás – Btk. 46. §, 111. §). Láthatjuk, a fiatalkorú elkövetők esetén a büntetőjogi intézkedések elsősorban élveznek a büntetésekkel

15 2012. évi C. törvény 16. §. indokolás

16 BH2016. 195.

17 Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmény körüli dilemmák, Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. kötet 79-81. o.

18 4/2007. BK vélemény, Módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény.

19 Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez Hegedűs István – Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Katona Tibor – Mezözlaki Erik – Szomora Zsolt – Törő Sándor Szerk. Karsai Krisztina, 2013.

20 BH1981. 272.

21 Be. 447. § (1) bekezdés

szemben. Így büntetést kiszabni csak akkor kell, ha az intézkedés alkalmazása nem célravezető. Ez utóbbi állapítható meg akkor, ha a fiatalkorúval szemben már korábban is alkalmaztak intézkedést, de az nem vezetett eredményre, vagy olyan jelentős tárgyi súlyú bűncselekményt követett el, ami szükségessé teszi büntetés kiszabását. A nevelő jellegű intézkedések közül a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka, illetve a próbára bocsátás és a jóvátételi munka mellett elrendelt pártfogó felügyelet tehát megelőzi a büntetések alkalmazását. Kérdés ugyanakkor, hogy a javítóintézeti nevelés, mint kifejezetten fiatalkorúakkal szemben alkalmazható személyi szabadság elvonásával járó intézkedés elsőbbséget élvez-e a személyi szabadság elvonásával nem járó büntetésekkel, azaz a felfüggesztett szabadságvesztéssel, közérdekű munkával, pénzbüntetéssel, foglalkozástól eltiltással, járművezetéstől eltiltással, kitiltással és a kiutasítással szemben. A törvény az intézkedések és büntetések alkalmazási sorrendje mellett további sorrendet állít fel akkor, amikor különbséget tesz a személyi szabadság elvonásával nem járó, illetve járó jogkövetkezmények között. A szabadságelvonás *ultima ratio* jellege²² alapján a büntetés kiszabás során elsődlegesen személyi szabadság elvonásával nem járó szankciókat (intézkedéseket, majd büntetéseket) kell alkalmazni, szabadságelvonó intézkedést vagy büntetést pedig akkor kell elrendelni, ha az intézkedés vagy büntetés célja más módon nem érhető el. A nevelési célból kiindulva kell eldönteni, hogy a konkrét esetben szükség van-e személyi szabadság elvonására, azaz javítóintézeti nevelés alkalmazására, vagy büntetés kiszabásával a fenti cél jobban elérhető. Ugyancsak az eset körülményei határozzák meg, hogy a fiatalkorúval szemben felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, vagy inkább javítóintézeti nevelés elrendelésére kerüljön-e sor²³. Másodfokú eljárásban, súlyosítási tilalom miatt azonban javítóintézeti nevelés helyett már nem szabható ki felfüggesztett szabadságvesztés. Tekintettel arra, hogy fiatalkorúval szemben a személyi szabadság elvonásával nem járó intézkedések elsőbbséget élveznek a személyi szabadság elvonásával járó intézkedéssel, azaz a javítóintézeti neveléssel szemben, így a számításba jöhető intézkedések közül a legvégső esetben kell javítóintézeti nevelést elrendelni. Lehetőség szerint személyi szabadság elvonásával nem járó szankciókat kell alkalmazni a szabadságelvonással járókkal szemben. A bíróság például arányos joghátránynak ítélte meg a próbára bocsátást azon fiatalkorú vonatkozásában, aki viszonylag csekélyebb súlyú bűncselekményt követett el, korábban a törvénnyel összeütközésbe nem került és rendezett családi körülmények között élt.²⁴ Amennyiben a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka nem vezetnének eredményre, avagy a próbára bocsátás, illetve a jóvátételi munka kizáró ok miatt nem alkalmazható, megfontolandó személyi szabadság elvonásával nem járó büntetés (például önálló keresettel rendelkező fiatal esetén pénzbüntetés, az engedélyhez kötött

22 Jancsák Ramóna: A gyermekek/fiatalkorúak helyzete a büntető igazságszolgáltatásban. Börtönügyi szemle, 2008. (27. évf.) 1. sz. 95-102. old.

23 4/2007. BK vélemény, Módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény.

24 BH2002. 297

járművezetés szabályainak megszegése esetén járművezetéstől eltiltás) kiszabása. Ha e büntetésekkel sem érhető el a kívánt cél, és egyúttal a fiatal családi környezetéből való kiemelése indokolt, akkor jöhet számításba a személyi szabadságot elvonó javítóintézeti nevelés elrendelése, amely a szabadságvesztéshez képest jobban szolgálja a Btk. 106. §-ban foglalt sajátos büntetési célt. Annak sincs akadálya, hogy a bíróság ismételten javítóintézeti nevelést alkalmazzon, ha úgy ítéli meg, hogy ezen intézkedés elrendelése is célravezető, és elősegítheti, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjék²⁵. A fiatalkorúval szemben kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén legkevesebb három, maximum pedig harminc nap terjedelemben elzárás büntetés is kiszabható. Legvégső esetben a legsúlyosabb jogkövetkezmény, a határozott tartamú szabadságvesztés kiszabásának van helye, de csak a lehető legrövidebb tartamban²⁶. Ennek lehet helye például nagy tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén; ha a fiatalkorút korábban már javítóintézeti nevelésre ítélték, de az eredménytelennek bizonyult; a fiatal visszaeső vagy többszörös halmazatról, illetve sorozatos elkövetésről van szó.

3. Nemzetközi egyezmények bemutatása

Az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án elfogadott gyermekek jogairól szóló egyezmény- hazánkban az 1990. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre – máig a legszélesebb körben elfogadott emberi jogi egyezmény, mely egyedülállóan helyezi fókuszba a gyermekeket. A Gyermekjogi Egyezmény 37. cikk b, pontja értelmében a részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal. A 37. cikk c, pontja emellett kimondja, hogy a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen, és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29. napján kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat (Pekingi szabályok²⁷) 1.1-1.4 cikkében lefekteti azokat az alapokat, amelyeken a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának nyugodni kell. A fiatalkorúk esetében elsődleges célnak a prevenciót fogalmazza meg, széles körű szociális biztonság megteremtésével, lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás szükségessége és alkalmazása által okozott érdeksérelem minimalizálásával. Az 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól (Havannai szabályok) rendelkezik arról, hogy a szabadságvesztés fiatalkorúak esetében csak végső eszközként alkalmazható. Meg erősíti, hogy a fiatalkorúakat a Pekingi Szabályokban foglaltaknak megfelelően lehet

25 BH1986. 6

26 Csemáné Váradi Erika: A nemzetközi szabályozás új irányai a fiatalkorúak szabadságelvonása körében. Büntetőjogi kodifikáció, 2008. (8. évf.) 2. szám. 11-12. old.

27 United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice.

megfosztani a szabadságuktól, és ez esetben is a szabadságvesztés csak végső eszközként, a legrövidebb szükséges időtartamra, és csak kivételes esetekben alkalmazható. További ENSZ közgyűlési határozat született a fiatalkorú bűnözés megelőzéséről (Rijádi iránymutatások²⁸). Ennek értelmében a fiatalkorú bűnözés kezelése során a hangsúlyt a megfelelő szociális környezet biztosításával és az oktatáson keresztül a megelőzésre kell helyezni. A fiatalok esetében egyes normák áthágása a felnőtté válási folyamat része, így a normaszegő magatartás legtöbbször a megfelelő érettség elérésével magától megszűnik. Ezért amennyiben megfelelő körülmények nélkül a fiatalkorút deviánsnak vagy bűnelkövetőnek bélyegzik, hozzájárul ahhoz, hogy hosszabb távon normaszegő magatartást tanúsítson. A minimumszabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről (Tokiói szabályok²⁹) rendelkezik azokról a legalapvetőbb garanciákról, amelyek a szabadságvesztés büntetéssel nem járó szankciókkal sújtott személyek védelmét szolgálják. Ebben a körben kimondja, hogy ezek alkalmazásakor nem kerülhet sor életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetésre. Rendelkezéseiket a minimális beavatkozás elvének (principle of minimum intervention) alapulvételével kell alkalmazni, úgy, hogy a szabadságelvonással nem járó intézkedések alkalmazása az általános dekriminálizálás és a pönalizálás visszaszorítása felé kell, hogy elmozdulást jelentsen.

4. Az előzetes letartóztatás és a szabadságvesztés végrehajtása fiatalkorúak esetén

A fiatalkorú előzetes letartóztatására az általános feltételek és különös okok fennállása esetén is csak akkor kerülhet sor, ha bűncselekmény különös tárgyi súlya indokolja³⁰. Az előzetes letartóztatás javítóintézetben és büntetés-végrehajtási intézetben is végrehajtható³¹. A büntetőeljárás törvény szabályai szerint a fiatalkorúakat a felnőttkorúaktól el kell különíteni a végrehajtás idején³². Ezen szabálytól eltérni nem lehet, még a fiatalkorú kérelmére és a közös elhelyezés lehetséges pozitívumaira tekintettel sem. Ezt, mint nemzetközi egyezményekkel ellentétes szabályozást kritikával illették,³³ mivel más országok (például Szlovénia, Horvátország) eltérést enged az elkülönítés alól, amennyiben a közös elhelyezés pozitívumokkal jár és a negatív hatás kizárható.³⁴ A

28 A fiatalkorúak bűnözésének megelőzéséről szóló Riyadhi Irányelvek (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency) kimunkálására 1990. december 14-én került sor.

29 Az ENSZ Közgyűlése által 1990. december 14-én elfogadott, a szabadságelvonással nem járó intézkedések minimumszabályairól szóló ún. Tokiói Szabályok (United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures)

30 Farkas Ákos- Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Könyvkiadó, Budapest, 2012. 423. o.

31 Juhász Zsuzsanna: A fiatalkorúak előzetes letartóztatásának egyes végrehajtási kérdései Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 2012. 74. Tom. 243-251. old.

32 Be. 454. § (6) bekezdés

33 Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2002. 162. o.

34 Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett: Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin pro-

szabadságvesztés végrehajtásának helye a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézete³⁵, amely egyrészt jelenti a felnőttektől elkülönülő végrehajtást, másrészt pedig az életkori sajátosságoknak megfelelő végrehajtási környezetet. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében felnőttkorú elítéltek csak az intézet működése érdekében helyezhetők el³⁶. Jelenleg a fiatalkorúak fogva tartására szolgál a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete Tökölön, illetve további három regionális büntetés-végrehajtási intézet Kecskeméten, Pécsen és Szirmabesenyőn. Fiatalkorú lányok esetén a szabadságvesztés végrehajtásának helye a kecskeméti regionális intézet. A nevelés útján történő egyéni megelőzés a szabadságvesztés végrehajtása során külön hangsúlyt kap: különös gondot kell fordítani a fiatalkorú oktatására, személyiségének fejlesztésére³⁷, testi fejlődésére a tankötelezettség érvényesítésére, az első szakmához jutás lehetőségére³⁸. A fiatalkorú fejlődéséről, intézeti magatartásáról a szülő kérésére felvilágosítást kell adni. Ez történhet többek között látogatás, szülői értekezlet, családi konzultáció vagy családterápiás foglalkozás keretei között³⁹. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézete a fiatalkorúak börtönét, illetve fogházát takarja, amely egyúttal a szabadságvesztés két végrehajtási fokozatát is jelöli. A felnőtt korúakra előírt végrehajtási fokozatban akkor kell a büntetést végrehajtani, ha a fiatalkorú a végrehajtás megkezdése előtt, vagy a végrehajtás tartama alatt tölti be a huszonegyedik életévét. A szabadságvesztés két végrehajtási fokozata közötti különbségtételnél a bűncselekmény súlyának, a büntetés mértékének, az előéletnek és a korábbi elítélésnek van jelentősége. Fiatalkorúak börtönében kell végrehajtani egyrészt azokat a szabadságvesztés-büntetéseket, amelyeknél az elítélés alapja büntett és legalább kétévi tartamúak. Vétség miatt kétévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztés akkor szabható ki, ha gondatlan bűncselekményről van, amit tehát fiatalkorúak fogházában kell végrehajtani. Egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést egyrészt akkor kell börtönben végrehajtani, ha a fiatalkorú visszaeső,⁴⁰ másrészt, ha a fiatalkorút megelőzően javítóintézeti nevelésre ítélték és mind a korábbi, mind pedig az újabb bűncselekményt szándékosan követte el. A Be. 110. § (1) bekezdésében foglaltakon kívüli esetekben a végrehajtás helye a fiatalkorúak fogháza. Eggyel enyhébb vagy szigorúbb végrehajtási fokozat kijelölésénél nemcsak a büntetés kiszabásánál irányadó körülményeket kell figyelembe venni, hanem hangsúlyt kap a speciális megelőzés a nevelés révén. A végrehajtási fokozat büntetés végrehajtása alatti megváltoztatása fiatalkorúak esetén úgyszintén lehetséges⁴¹. A büntetés-végrehajtási

---

fesszor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2012, 247. o.

35 Roth Erika: A kényszerintézkedések változó rendszere és részletszabályai. *Ügyészek Lapja*, 23. évfolyam, 2016/3-4. szám 39-50. o.

36 Bv. tv. 192. § (2) bekezdése

37 Csemáné Váradi Erika: i. m. 15-16. o.

38 Bv. tv. 192. § (4) bekezdés

39 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 153. § (1) bekezdés

40 Btk. 110. § (1) bekezdés *b)*, *c)* pont

41 Lajtár István: A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei. *Börtönügyi Szemle* 33. évf. 2014/1. szám 12. o.

bíró jogrendszerünkben nem a büntetés-végrehajtás felügyelője, hanem olyan személy, aki jogosult az ítélkező bíróság által hozott büntetést (intézkedést) a végrehajtás menetében – a büntetés céljának, különösen az egyéni prevenció igényeinek megfelelően – a törvény keretei között alakítani. A büntetés-végrehajtási bíró mindenre kötelező, valódi bírói döntést hoz a lényeges jogkorlátozások mértékéről, időtartamáról, enyhítéssel vagy szigorítással változtat az ítélőbíróság határozatán, adott esetben pedig jogorvoslati fórumként is eljár.⁴²

5. A javítóintézeti nevelés intézkedés

A javítóintézeti nevelés személyi szabadság elvonásával járó, kizárólag fiatalkorúval szemben alkalmazható intézkedési nem. A javítóintézeti nevelés elrendelése bűnösséget megállapító ítéletben történik⁴³. A javítóintézet a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt álló nevelőintézet⁴⁴. A végrehajtás helyeül lányok esetében a Rákospalotai Javítóintézet, fiúknál pedig az Aszódi, illetve a Debreceni Javítóintézet szolgál. A bíróság által előzetes letartóztatásba helyezett fiúk számára nyújt javítóintézeti ellátást a Budapesti Szülő utcai Javítóintézet. E jogkövetkezmény elviekben alkalmazható a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltő fiatallal szemben, illetve nem rendelhető el akkor, ha az ítélet meghozatalakor a fiatal már betöltötte a huszadik életévét. Mindemellett a szankció csak az elítélt huszonegyedik életévéig hajtható végre, ekkor ugyanis az intézményből végleg el kell bocsátani. Az intézkedést a bíróság akkor rendeli el, ha a fiatal eredményes nevelése érdekében személyi szabadság elvonása szükséges, más intézkedés nem szolgálná a helyes irányú fejlődést, ugyanakkor végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása nem indokolt. Így ha a korábban felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú a próbaidő tartama alatt követ el újabb bűncselekményt, a próbaidő eredménytelen eltelte miatt általában személyi szabadság elvonásával járó jogkövetkezmény alkalmazása indokolt. A bíróság gondos és körültekintő eljárásán múlik, hogy adott esetben javítóintézeti nevelés vagy végrehajtandó szabadságvesztés elrendelésére kerül-e sor. Általánosságban elmondható, hogy a javítóintézeti nevelés végrehajtása során az életkori sajátosságoknak megfelelő nevelés, gondozás, képzés, felügyelet jobban biztosított,⁴⁵ mint a szabadságvesztés végrehajtása során. Amennyiben azonban a bíróság javítóintézeti nevelést rendel el végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés helyett, a személyi szabadság elvonása révén a fiatal hátrányosabb helyzetbe kerülhet. Ugyancsak az eset körülményei (a bűncselekmény súlya, jellege, a fiatalkorú személyi, családi körülményei) határozzák meg, hogy a fiatalkorúval szemben felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, vagy

42 Lajtár István: i.m. 10. o.

43 Be. 465. §

44 Bv. tv. 345. § (1) bekezdés

45 Kerezsi Klára: Büntetve gondolni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében. Esély folyóirat, 18. évf. 2007/3. szám 44, 53. o.

inkább javítóintézeti nevelés elrendelésére kerüljön-e sor. A két jogkövetkezmény időben egybeeső alkalmazását lehetőség szerint kerülni kell. Így azokban az esetekben, ha a javítóintézeti nevelés hatálya alatt álló fiatalok – akár az intézkedés hatálya alatt, akár azt megelőzően – olyan bűncselekményt követ el, melynek társadalomra veszélyessége nem teszi szükségessé végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását, akkor ismételt javítóintézeti nevelés elrendelése indokolt, lévén a fiatalok helyes irányba fejlődését a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása helyett a javítóintézeti nevelés jobban szolgálja.⁴⁶ Kizáró rendelkezés hiányában a javítóintézeti nevelés alkalmazása bármely bűncselekmény elkövetése esetén lehetséges. Feltétel ugyanakkor, hogy a fiatalok nevelése érdekében intézeti elhelyezésre legyen szükség. A nevelési célra tekintettel a megfelelő családi környezetben élő fiatal esetén általában nem indokolt a jogkövetkezmény alkalmazása, lévén a rendezett családi háttér szükségtelenné teheti az abból való kiemlést.⁴⁷ Az intézetben folyó nevelés célja a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése. Annak érdekében, hogy a fiatalok helyes irányban fejlődjenek és a társadalom hasznos tagjává váljanak, az intézet igyekszik többek között a beilleszkedési zavarok enyhítésére, a pszichés állapot rendezésére, az iskolázottság, szakmai képzettség fejlesztésére. A javítóintézeti nevelés és gondozás kiemelt területei az önállóságra való képesség fejlesztése, a betegségmegelőzés, az egészségmegőrzés és egészségfejlesztés, továbbá a lelki egészségfejlesztés, az egészséges táplálkozás, testmozgás, a családi életre, párkapcsolatra történő felkészítés, az alkoholfogyasztás, a dohányzás és a kábítószer-fogyasztás veszélyei, ezek megelőzése, valamint a dohányzásról való leszokás támogatása. A fiatalok nevelését egyéni nevelési, valamint szükség esetén egyéni gondozási terv szolgálja. Az intézmény a fiatalok nevelésén, gondozásán, felügyeletén felül ellátja az oktatását, képzését, munkával való foglalkoztatását.⁴⁸

6. Jogesetek

2011. szeptember 1. napjától 2017. december 5. napjáig néztem át olyan bírák referádját, akik korábban nem tárgyaltak fiatalok által elkövetett bűncselekményeket. Azt vizsgáltam, az eljárás során érvényesül-e az eljárási szabályokon és a büntetéskiszabáson keresztül a törvényalkotó által megfogalmazott cél. Miután az ügyek egy része nem kerül tárgyalási szakba – a törvényi feltételek fennállása esetén tárgyalás mellőzéseivel, tárgyaláson kívül is elbírálható – a tanulmányhoz kapcsolódóan azon ügyeket tekintettem át, melyek tárgyaláson kerültek elbírálásra. Előzetesen kiemelő, hogy ezen ügyek száma a referáda körülbelül tíz százalékát teszi ki, mely nagyjából azonos mértékben van jelen évente, növekedésről, sőt, jelentősebb növekedésről nem beszélhe-

46 60/2007. BK vélemény

47 Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek és fiatalok elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmény körüli dilemmák, Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. kötet 80-81. o.

48 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet

tünk. Az ügýtípusok körében a vizsgált megye kistelepléseinek helyzetét ismerve főleg a szociológiai- kulturális háttérnél már jelzett szegénység okán a kisebb tárgyi súlyú, vagyon elleni bűncselekmények, azaz a lopás vétségi és ritkábban büntetti alakzata, míg a kortárs csoportokkal való konfliktus kezelés hiányos ismeretei miatt az iskolában, szórakozóhelyeken kialakult garázda jellegű bűncselekmények, garázdaság, testi sértés vétségi és büntetti alakzata jelenik meg a leggyakrabban. Az ügyek kilencven százalékát ezen ügýtípusok teszik ki. A lopási cselekményeknél a szabálysértési és kisebb értékre történő elkövetés a döntő, melyek súlyosabban – a törvény által felsorolt minősítő körülmények fennállása miatt – minősülnek.⁴⁹ Jelen tanulmánynak nem tárgya, azonban kénytelen vagyok e helyütt megjegyezni, ezen ügyekben az üzletszerűség,⁵⁰ mint minősítő körülmény – tekintettel a megélhetési bűnözésre – a törvényi tényállásban minősítő körülményt és ennek kapcsán súlyosabb büntetés kiszabását nem kellene hogy jelentsen, mivel határozott álláspontom szerint a pár száz forintot jogtalanul eltulajdonító vagy a kerítésen átmászó, nyitott fészerből szintén csekély értékű ingóságot ellopó elkövetőknél a rendszeres haszonszerzésre törekvés megállapítása nyilvánvalóan téves értelmezésen alapul. A jogalkotó számára megfontolandó lenne, hogy fiatalkorúak esetében a szabálysértési és kisebb értékre elkövetett, csekély tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekmények elkövetésekor szükséges-e a bírósági eljárás lefolytatása, vagy a tárgyalás

49 Btk. 370. § (1) Aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el. (2) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha *a*) a lopást kisebb értékre vagy *b*) a szabálysértési értékre elkövetett lopást *bb*) üzletszerűen, *bc*) dolog elleni erőszakkal – ideértve azt is, ha a dolog eltulajdonításának megakadályozására szolgáló eszközt állagsérelem okozása nélkül eltávolítják, vagy a dolog eltulajdonításának megakadályozására alkalmatlanná teszik –, *bd*) zsebtolvajlás útján, *be*) egy vagy több közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvételével, *bf*) helyiségbe vagy ehhez tartozó bekerített helyre megtevésztéssel, vagy a jogosult, illetve a használó tudta és beleegyezése nélkül bemenne, *bg*) hamis vagy lopott kulcs használatával, *bh*) lakást vagy hasonló helyiséget az elkövetővel közösen használó sérelmére vagy *bi*) erdőben jogellenes fakivágással követik el. (3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha *a*) a lopást nagyobb értékre, *b*) a kisebb értékre elkövetett lopást *ba*) a (2) bekezdés *ba*)-*be*) pontjában meghatározott valamely módon, *bb*) védett kulturális javak körébe tartozó tárgyra vagy régészeti leletre, *bc*) vallási tisztelet tárgyára, *bd*) holttesten lévő tárgyra, illetve temetőben vagy temetkezési emlékhelyen a halott emlékére rendelt tárgyra, *be*) nemesfémre vagy *c*) a lopást szabálysértési vagy kisebb értékre közveszély színhelyén követik el.

50 Btk. 459. §. 28. pontja: üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik. Az üzletszerűség megállapításának két együttes feltétele van: a tárgyi oldalon az ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények elkövetése, az alanyi oldalon pedig ennek révén rendszeres haszonszerzésre törekvés. A rendszeres haszonszerzésre törekvésnek nem feltétele, hogy az elkövető ténylegesen hozzá is jusson a haszonhoz, ha a cselekmény például a rossz értékesítési lehetőségek miatt nem vezet nyereséghez, ez nem zárja ki az üzletszerűen történő elkövetés megállapítását, elegendő az erre irányuló törekvés.

mellőzésével elbírálható ügyek ilyen jellegű kiszélesítésével, esetleg a szabálysértési eljárás keretein belül a gyermekvédelmi szakemberek, pártfogó felügyelők bevonásával az ilyen ügyek elbírálhatók. Határozott álláspontom, hogy a bírósági tárgyalás ezen ügyekben a fiatalkorú nevelését és védelmét semmiképpen sem segítik elő. Ezen felvetésem konkrét megvilágítására néhány büntetőügy rövid tényállását kívánom rögzíteni: Az akkor 15 éves fiatalkorú terhelt az édesapa hirtelen halála után kezdődő magatartási problémái miatt végül az édesanya kérésére kisebb lánytestvérével együtt a gyermekvédelem keretein belül, lakásotthonban került elhelyezésre. Innen kerül haza, az anya kérelmére otthonába bocsátották. Az eljárás során megállapítást nyert, több alkalommal fordult elő, hogy az anya ellátatlanul napokra hagyta magára kiskorú gyermekeit. A vádbeli cselekményt a fiatalkorú ezen okból követte el, a házban lévő ingóságokat (összesen 34. 000 Ft értékben) eladta, abból ételmezt vett. Az anya magánindítvánnyal élt fiával szemben a lopás elkövetése miatt. A terhelt a tárgyalásra speciális gyermekotthonból érkezett, magatartási problémái, konfliktuskezelési nehézségei továbbra is fennálltak. A büntetlen előéletű vádlottal szemben – akinek megbüntetését a tárgyaláson megjelent anya már egyáltalán nem akarta – az ügyész javítóintézeti nevelés intézkedés kiszabására tett indítványt. A bíróság arra tekintettel, hogy a speciális gyermekotthonban a fiatalkorú megfelelően fejlődik, otthonról hozott negatív mintái a kezdeti nehézségeket követően pozitívan változtak, a büntetés céljának figyelembe vételével vele szemben próbára bocsátás intézkedést alkalmazott, a kötelezően előírt pártfogó felügyelet mellett. A következő ügyben a 16 éves terheltet, szülei válását követően édesanyja egyedül neveli, átlagos jövedelmi és vagyoni körülmények között. Középszkolai tanulmányokat folytat. Hirtelen elgondolásból osztálytársa kisebb értékű mobiltelefonját az öltözőszekrényben lévő sporttáskából elveszi. A telefont megtalálják, a sértettnek visszaadják, az okozott kár teljes egészében megtérül. Az ügyészi indítvány jóvátételi munka, míg a bíróság próbára bocsátás intézkedést alkalmaz. Ügyészi fellebbezés folytán a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyja. A 15 éves terhelt – ugyancsak családból kiemelve, több testvérével együtt- lakásotthonból érkezik, ezt megelőzően az elhanyagoló környezet miatt már korábban védelembe vették. A család anyagi körülményei igen szerények. Büntetlen előéletű, több rendeli, azonban csekély tárgyi súlyú, köztük pár száz forintra elkövetett lopási cselekményekkel vádolják. A bíróság a sértettek számára tekintettel több tárgyalást tart, majd a vádlottal szemben próbára bocsátás intézkedést alkalmaz. Ezen ügyekből tehát – melyek nagy számban vannak jelen – egyértelmű, hogy a nyomozástól a tárgyalásig, majd fellebbezés folytán akár még a másodfokú eljárás végéig is a fiatalkorú hosszú időn át áll büntetőeljárás hatálya alatt, – miközben a bíróság és az ügyészség eltérő álláspontját ütközteti, - mely azonban a büntetési célok- nak nyilvánvalóan szintén nem kedvez. Az ügyek másik része a garázda⁵¹ jellegű, illetve

51 Btk.339. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotráncozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

testi sértést okozó⁵² cselekmények elkövetése. Ezen ügyekben megfigyelhető a fent már kifejtett konfliktustűrő – és kezelő képesség hiánya vagy csökkent volta. A vizsgált eljárásokban gyakori az ittas állapot, a testi sértések kapcsán a brutális, csoportos elkövetési mód. Az ügyészi indítvány ezen ügyekben – főként halmazati elkövetés esetén – próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés, büntetett előélet esetén javítóintézeti nevelés intézkedés, vagy végrehajtandó szabadságvesztés. Ezen indítványokkal a bíróság is egyetértett, fellebbezést súlyosítás vagy enyhítés miatt a kiszabott mérték miatt jelentettek be. A kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények kapcsán az állapítható meg, hogy számuk igen csekély, évente 3-5. A büntethetőségi korhatár leszállítására tekintettel a kiemelt bűncselekmények körében vizsgálódva egyetlen ügyet találtam, melyben az akkor 13 éves terhelt és gyermekkorú, 11 éves testvére felnőttkorú vádlott rablási cselekményénél voltak jelen, mely kapcsán társtettesként elkövetett rablás büntette miatt emelt ellene az ügyészség vádat, az eljárás még folyamatban van. Megfigyelhető, hogy kortárs csoportokban, a szabadidő eltöltése végett ezek a fiatalok az utcákon kóborolnak, majd alkalmoszerűen a sértetteket meglátva, azokat követik és tőlük kisebb összegű, pár száz, vagy pár ezer forintot vesznek el. Tipikus a csoportos elkövetés, mivel egyébként is bandákba verődve töltik el szabadidejüket, így akár társtettesként, akár bűnsegédként, ezen minősítő körülmény nyilvánvalóan fennáll.⁵³ Ezen ügyekben a halmazatra, a kiemelkedő társadalomra veszélyességre tekintettel az indítvány végrehajtandó szabadságvesztés, az ügyek mintegy felénél a szökés elrejtőzés, a bizonyítási eljárás megnehezítése vagy meghúsvitása, avagy a bűnisméltés miatt a fiatalok előzetes letartóztatásban vagy csupán pár esetben – amennyiben személyi körülményei kedvezők – házi őrizet kényszerintézkedés hatálya alatt áll. Rablás büntette⁵⁴ kapcsán két esetben, még 2012. évben

---

a) csoportosan, *b)* a köznyugalmat súlyosan megzavarva, *c)* fegyveresen, *d)* felfegyverkezve vagy *e)* nyilvános rendezvényen követik el.

- 52 Btk.164. § (1) Aki más testi épségét vagy egészségét sérti, testi sértést követ el. (2) Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy betegség nyolc napon belül gyógyul, az elkövető könnyű testi sértés vétsége miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (3) Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy betegség nyolc napon túl gyógyul, az elkövető súlyos testi sértés büntette miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (4) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a könnyű testi sértést *a)* aljas indokból vagy célból, *b)* védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére, illetve *c)* a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.
- 53 Btk. 459. §. 3. pontja: csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt. A 2/2000. Büntető jogegységi határozat alapján csoportosan elkövetettnek minősül a bűncselekmény, ha három vagy több személy a bűncselekmény helyszínén vagy annak közelében tettesként (társtettesként), illetve – a tettes (társtettes) mellett – részesként, azaz bűnsegédként vagy önállóan nem értékelhető bűnsegédi magatartást is kifejtő felbujtóként vesz részt a bűncselekmény elkövetésében.
- 54 Btk.365. § (1) Aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett úgy vesz el másától, hogy evégből *a)* valaki ellen erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz, vagy *b)* öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezi, büntett miatt

született – álláspontom szerint az ügyek tárgyi súlyával nem kellően arányban álló eltúlzottan súlyos – büntetéseket követően a következő években eltúlzott és a nevelési céllal arányban nem álló szankció nemet és mértéket nem találtam. Ezen ügyekben a halmazati szabályokra is figyelemmel az elsőfokú bíróság több rendbeli, csoportosan elkövetett rablás büntette miatt a vádlottakat a bűncselekmény tárgyi súlyával és az elkövetés körülményeivel is arányban álló 2 év 6 hónapi és 3 évi végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte, melybe beszámította az általuk előzetes fogvatartásban töltött időt. Ügyészi, súlyosításra irányuló fellebbezés folytán a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatva a szabadságvesztések tartamát jelentősen, 7 – 7 évre súlyosította. A vizsgált ügyekben egyebekben elmondható, hogy a bíróságok az eljárást soron kívül, az Alaptörvényben és a nemzetközi egyezményekben rögzített tisztességes eljárás keretében bírálta el,⁵⁵ a kényszerintézkedések kapcsán, a soron kívüli eljárásban az újabb tárgyalásokat akár egy hónapon belül tűzte ki.

7. Záró gondolatok

Összegzésként, főként az esetjog tanulmányozását követően elmondható, hogy az új szabályozás óta eltelt hat évben az általános illetékességű bíróságok „felnőttek a feladathoz”, a fiatalkorúak ügyeinek tárgyalása során az egyedi értékelés és az eljárás célja – kevés kivételtől eltekintve – érvényesülni látszik. Kiemelendő, hogy az ilyen ügyeket tárgyaló bírák és ügyészek egy része saját költségén és szabadidejében fiatalok ügyeinek szakjogásza képzést szerzett, ezen túlmenően az Országos Bírósági Hivatal évente szervez több napos képzést ahol a gyermekvédelmi szabályozástól kezdve a pszichológiai, szociológiai háttér ismertetésén át a nemzetközi szabályozás

---

két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Rablás az is, ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz. (3) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a rablást *a)* fegyveresen, *b)* felfegyverkezve, *c)* csoportosan, *d)* bűnszövetségben, *e)* jelentős értékre, *f)* hivatalos személy, külföldi hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy sérelmére, hivatalos eljárása, illetve feladata teljesítése során, *g)* a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.

- 55 Magyarország Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése: mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. Az Alaptörvény összhangban áll Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 6. cikkével, mely a tisztességes tárgyaláshoz való jog kapcsán elvi értelemben rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

megismerésére is sor kerül. Az új Be. ide vonatkozó szabályozása a fiatalkorúak eljárásában az ülnökrendszert továbbra is fenntartja, azzal, hogy a pedagógus ülnök mellett pszichológus vagy gyermekvédelemben dolgozó szakember is kijelölhető. Az elsőfokú eljárásban a bizonyítás kapcsán, illetve a terhelt személyiségszerkezetének pontosabb felderítésével ez pozitív előrelépést jelenthet, így a büntetés kiszabására is hatással van, hiszen a bíróság a fiatalkorú terhelt számára leginkább megfelelő, és egyedi szankciót alkalmazhat a bűncselekmény tárgyi súlyának és körülményeinek figyelembe vételével. Ugyanakkor az ügyési indítványok és az igen gyakori súlyosításra irányuló fellebbezések mellett a megszabott szankciókeretben kell vizsgálnia az intézkedés vagy büntetés kiszabásának szükségességét, a büntetési nemet és a szankció mértékét egyaránt. Ugyan egyetértek azzal a törekvéssel, hogy szükséges lenne egy önálló büntetőjogi kódex a fiatalkorúak számára, és azzal is, hogy a fiatalkorúak ügyeit megfelelő speciális képesítéssel rendelkező, tapasztalt bírák tárgyalják, azonban úgy látom, a jelenlegi helyzetben az eljáró hatóságok munkája és hozzáállása ezen ügyekhez korrekt és elkötelezett. Nagyobb problémának tartom azt a kialakult gyakorlatot, mely szerint a törvényszék székhelyén lévő fiatalkorúak ügyeiben vádat emelő ügyészség az iratokat a helyi ügyészségekre küldi le, ahol a járási ügyészségi ügyész látja el a vádképviseletet. Ezt követően azonban az eljáráson jelen nem lévő, az ott feltárt körülményeket így nem is ismerő vádat emelő ügyész dönt az ítéletben meghatározott szankció és mérték kapcsán, mely álláspontom szerint aggályos, hiszen a vádat emelő és a vádat képviselő ügyész nem azonos. Így az eljáró ügyészek rendszeresen három napi gondolkodási idő fenntartásával élnek, majd konzultációt követően nyújtanak be súlyosításra irányuló fellebbezéseket. Ezen gyakorlat álláspontom szerint tarthatatlan. Amennyiben a tárgyaláson a vádat képviselő ügyész mindvégig jelen van, nyilvánvalóan – mint fiatalkorúak ügyeire kijelölt ügyész – maga is el tudja dönteni, az adott ítéletben foglaltakat tudomásul veszi-e. Ha azonban az ügyészség úgy ítéli meg, hogy a büntetés célja ezáltal nem biztosítható, alapvető követelmény, hogy a vádat előterjesztő ügyész a tárgyaláson is legyen jelen. A hazai gyakorlatban alacsony a javítóintézeti nevelésre utalt fiatalkorúak száma, viszont még előfordul, hogy az ügyész akkor is indítványozza, amikor az egyébként büntetlen előéletű fiatalkorú a gyermekvédelem keretein belül már javítóintézeti keretek között él. Ez azonban ellentétben áll mind a nemzetközi egyezményekkel, mind pedig a büntetés és a büntetőeljárás céljával, mivel nyilvánvaló, hogy a bíróság által kiszabott javítóintézeti nevelés intézkedést nem az addigi intézeti nevelés keretein belül, hanem a tanulmány korábbi részében már felsorolt intézményekben hajtják végre, így azon vélekedés, hogy az intézkedés azért célravezető, mivel a vádlott már ügyis javító intézetben van, nem helytálló. Amennyiben egy speciális javítóintézetből a fiatalkorút csupán azért veszik ki és teszik át egy másik intézménybe, mert intézeti elhelyezése látszik célszerűnek, a körülötte zajló negatív változásoktól már így is sérült fiatal további életét, társadalomba való visszailleszkedését egy rossz döntéssel teljes kudarca lehet ítélni. Ehhez képest a javítóintézeti nevelés elrendelése – mely álláspontom szerint a helytálló szankció azon vádlottaknál, akiknek családból

való kiemelése a bűnözői karrier megakadályozása érdekében szükséges – a fiatalkorúak eljárásában mégis csekély számban van jelen. Ez egyrészt a nagy tárgyi súlyú, erőszakos bűncselekmények, esetleg a bűnhalmazatok, másrészt a csekély tárgyi súlyú bűncselekmények miatt a fokozatosság elvének figyelembe vételével háttérbe szorul az intézkedés elrendelésének lehetősége. A másik tényező, hogy ugyan adott ügyben a javítóintézeti nevelés elrendelésének feltételei fennállnak, és az ügy körülményeire tekintettel az intézkedés elrendelhető lenne, azonban a büntetőeljárás elhúzódása miatt a fiatalkorú az eljárás alatt betölti azt az életkort, amikor vele szemben már a jogkövetkezmény nem alkalmazható, vagy olyan rövid időtartamban, mely miatt az elrendelés már nem célszerű. Végezetül fontosnak tartom kiemelni, hogy felelősek vagyunk gyermekeink és fiataljaink jólétéért, saját társadalmunk jövőéért. Gondosan, mindenre kiterjedően és méltányosan kell eljárunk az igazságszolgáltatás terén is annak érdekében, hogy ezen fiatalok minél nagyobb számban a helyes útra visszataláljanak, és valóban társadalmunk hasznos tagjaivá váljanak.

A VERSENYTILALMI MEGÁLLAPODÁS ELLENÉRTÉKE

A munkáltató elemi érdeke, hogy versenyhelyzetét, üzleti titkait megőrizze, mely információk legkönnyebben a munkavállalók által juthatnak harmadik személyek birtokába. A versenytilalmi megállapodás a munkáltató jogos gazdasági érdekét védő jogintézmény, mely a munkavállaló munkaerejének szabad hasznosításának korlátozásával érhető el a munkaviszony megszűntét követően. A munkavállaló ugyanis kötelezettséget vállal arra, hogy nem tanúsít olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné.

Az Mt. versenytilalmi megállapodásokra vonatkozó rendelkezései koncepcionális változást jelentettek, ugyanis a továbbiakban már nem a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) szabályait rendeli alkalmazni elsősorban, hanem az Mt. szabályai irányadóak. Ez nem jelenti azonban a Ptk. teljes háttérbe szorítását, hiszen az Mt. 31. §-a a jognyilatkozatok tekintetében kimondja, hogy a nem szabályozott kérdésekben a Ptk. felhívott rendelkezései alkalmazandók. Továbbá a Ptk., mint háttérszabály érvényesülését indokolja ezen jogintézmény jogi természete is, hiszen tartalmát tekintve polgári jogi megállapodásról van szó, munkajogi relevanciája abban rejlik, hogy a felek a közöttük fennálló munkaviszonyra tekintettel kötik.¹ Azonban felmerül a kérdés, hogy amennyiben sem az Mt., sem a Ptk. felhívott szabályai nem tartalmazzak rendelkezést valamely felmerült kérdésben, vajon a Ptk. egyéb rendelkezései alkalmazhatóak lesznek-e. A szakirodalomban többször hivatkozzák a Québec-i klauzulát is, amely alapján a Ptk. szabályai alkalmazandók, hiszen a polgári jogi viszonyokat szabályozó más jogszabályok a Ptk.-val összhangban értelmezendők.² Ezen dilemma felmerül a feltűnő értékaránytalanság kérdéskörénél is az ellenérték megfelelésségével kapcsolatban.

1. Az ellenérték megfeleléssége

A megfelelő ellenérték meghatározása kiemelten fontos, ugyanis az a versenytilalmi megállapodás érvényességi feltétele is. A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) – a kialakult bírói gyakorlatot beépítve – kibővítette a versenytilalmi megállapodásokra vonatkozó szabályozást, ugyanis – többek között

1 Az Mt. 228. §-ához fűzött magyarázat. In: Kommentár amunkatörvénykönyvről szóló 2012. évi I. törvényhez, CompLex munkajogi e-kommentár

2 Kajtár Edit: Pénzt vagy munkát? A versenytilalmi megállapodás szabályozása. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2013/2. (64)

– már rendelkezik a megfelelő ellenérték minimális mértékéről is, amely az azonos időszakra járó alpbér egyharmada.

Ennek oka, hogy a munkavállalónak, a munkaviszonya megszüntetését követően meghatározott időszakban, korlátozottak a munkavállalási lehetőségei, adott esetben a vállalkozás, a piacra lépés szabadsága is, hiszen például nem alapíthat a korábbi munkáltatóéval azonos vagy hasonló tevékenységet végző vállalkozást, ilyennek tagja nem lehet, illetve ilyenben részesedést sem tarthat fenn.

Az ellenérték megfelelése mindig az arányosság elvének tükrében vizsgálható, hiszen a felek a munkavállalót terhelő kötelezettségek mértékét arányosítják a munkáltató jogos (védendő) gazdasági érdekéhez. Az ellenérték akkor arányos, ha a munkavállaló újabb jogviszony létesítésének korlátozását kompenzálja. A gyakorlatban általában akként mérlegelnek, – az arányosság elve szerint – hogy annak ellenértéke jár a munkavállalónak, amit az adott szakmában el tudna érni, ha munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesítene.

A szakirodalomban két különböző állásfoglalással találkozunk. Az első szerint, amely a korábbi bírói gyakorlatot alkalmazhatónak ítéli, ha a felek nem megfelelő ellenértéket határoznak meg a megállapodásukban, feltűnő értékaránytalanság címén a sérelmet szenvedett fél a szerződést megtámadhatja, a bíróság pedig feltűnő értékaránytalanság miatt megállapíthatja a versenytilalmi megállapodás semmisségét. Vagyis a munkaviszony megszűnését követően a jogkövetkezmény nem az érvénytelenséget eredményező ok kiküszöbölése, hanem az, hogy a munkavállalót nem kötik a megállapodásban foglaltak, ezáltal a munkáltató a megállapodásban rögzítettek megsértésére hivatkozva a munkavállalóval szemben igényt nem érvényesíthet. Más megítélés alá esik, ha a felek a versenytilalmi megállapodás hatályba lépése előtt küszöbölik ki az érvénytelenségi okot, hiszen a felek konszenzusa alapján a megállapodás módosítására lehetőség van.

A fentiekől eltérően, Lőrincz György szerint³ fogalmilag kizárt a versenytilalmi megállapodás jogintézményénél az értékaránytalanság címén történő megtámadás, tekintettel arra, hogy a munkavállalói kötelezettség és az ezt kompenzáló ellenérték közötti, nem feltűnő értékaránytalanság orvoslását is lehetővé teszi a törvény. Ha ugyanis a megállapodásban kikötött ellenérték aránytalan a munkavállaló által vállalt kötelezettséghez, korlátozáshoz képest, nem a megtámadhatóság, hanem a semmisség alapján alkalmazandó érvénytelenségi szabályok alkalmazásával képes a bíró az arányos kötelezettségvállalás következményének megítélésére.

Ezenkívül, az Mt. kommentárja⁴ az érvénytelenség jogkövetkezménye fejezetnél példaként említi a versenytilalmi megállapodást, ahol elsőként utal az arányosság követelményére a felek szolgáltatása-ellenszolgáltatása körében, majd ezt követően, e rendelkezések megsértése esetén a részleges érvénytelenség jogkövetkezményét rendeli alkalmazni. Ennek értelmében nem szükséges a „feltűnő értékkülönbség” igazolása a

3 LŐRINCZ György: A versenytilalom és ellenértéke. *Gazdaság és Jog*, 2015/1. (23-24.)

4 A Munka Törvénykönyve kommentárja, HVG-ORAC Jogkódex, internetes jogi adatbázis.

sérelmet szenvedett fél igénye teljesítésének elbírálásánál. Az Mt. Indokolása szerint az érvénytelenségi okokat a Javaslat teljes körűen rendezzi, így a feltűnő értékkülönbség szabálya a Javaslatban szabályozott megállapodásokat illetően nem alkalmazható. A versenytilalmi megállapodás tekintetében a felek szolgáltatása arányosságának követelményét írja elő a törvény, így e rendelkezések megsértése a részleges érvénytelenség jogkövetkezményével jár, azaz nem szükséges a „feltűnő értékkülönbség” igazolása a sérelmet szenvedett fél igénye teljesítésének elbírálásánál.

Ugyan az ellenérték nagyságrendjében a felek szabadon állapodhatnak meg – a törvényi minimum felett –, azonban annak megfelelőségéről az összes körülmény figyelembevételével kell egyezsége jutniuk. A törvényi szabályozás támpontokat is meghatároz a megfelelőség vizsgálatához arra tekintettel, hogy a megállapodás milyen mértékben akadályozza a munkavállalót. Figyelembe kell venni például, hogy a munkavállalót képzettségére és gyakorlatára tekintettel, a megállapodás milyen mértékben korlátozza az újabb munkavégzésre irányuló jogviszony létesítésében, melyek és milyen mértékűek a jövőbeni szakmai és anyagi egzisztenciájára vonatkozó következmények.⁵ Ennek okán érvénytelen lesz az a megállapodás, amely a munkavállaló megélhetését, a szabad piaci versenyt méltánytalanul és túlzottan korlátozza az ellenérték összegéhez képest. A képzettség tekintetében megfelelő kiindulási pont lehet a munkavállaló végzettségeinek száma, az adott tudás specifikussága, illetve hogy az adott vállalatnál milyen mértékű ismeretet sajátított el. Ezt követően mérlegelni kell az objektív körülményeket is, például a területi hatály kiterjedtségét, vagy, hogy a megállapodás a munkavállaló elhelyezkedését milyen mértékben korlátozza, melyek a tilalmazott magatartások, illetve a munkáltató tevékenységi körében, a munkavállaló által végzett munka vonatkozásában mekkora a piaci verseny. Ebből következően minél nehezebb elhelyezkednie a munkavállalónak a felállított korlátok miatt, minél szűkebb az adott piaci szegmens, annál magasabb ellenértéket köteles a munkáltató biztosítani, ugyanis a versenytilalommal érintett időszakban ez szolgál a megélhetés, az életszínvonal fenntartására.

A munkáltatóknak – elvonatkoztatva a munkavállaló által birtokolt ismerettől, tudástól, azaz a szubjektív körülményektől – szem előtt kell tartaniuk, hogy egy magasabb összegű ellenérték meghatározásakor is érvénytelen lehet a megállapodás. Ugyanis a megállapodás érvényességi feltétele az is, hogy tisztességes, a munkavállaló megélhetését, a szabadpiaci versenyt méltánytalanul és túlzottan nem korlátozó feltétel kerüljön meghatározásra. A megállapodásban kikötött versenytilalom nem eredményezhet olyan mérvű korlátozást, amely nem az információk védelmét, a munkáltató gazdasági tevékenysége veszélyeztetésének elkerülését, hanem az adott tevékenység tekintetében széles körben és területen a piaci verseny jelentős korlátozását jelenti.⁶

Az ismertetett bírósági határozat (korábbi Mt. hatálya alatt) a versenytilalmi megállapodásban kikötött ellenérték megfelelőségének vizsgálata során foglalkozott a

5 Mfv. II. 10.194/2015.

6 BH2001. 84.

versenyjog által ismert fogalmakkal és szabályokkal is, melyeket a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tptv.) fogalmaz meg. Eszerint tilos üzleti titkot tisztességtelen módon megszerezni, felhasználni, illetve jogosulatlanul mással közölni vagy nyilvánosságra hozni. A törvény az üzleti titok védelme szempontjából a munkaviszonyt bizalmi viszonynak minősíti, amelynek keretében a munkavállaló a munkáltató tevékenységét befolyásoló alapvető információk birtokába jut, tehát ezek védelme nemcsak a munkaviszony fennállása alatt, hanem azt követően is szükséges lehet. Végül a bíróság azt a következtetést vonta le, hogy ezt a célt szolgálja az Mt. által szabályozott megállapodás is.

Az ítéletből az a következtetés vonható le, hogy a szabad piaci versenyre is tekintettel kell lennünk, amikor versenytilalmi megállapodást kötünk, hiszen annak versenyt korlátozó hatása is van. Nem köthető indokolatlan terjedelmű versenytilalmi kötelezettség, magas összegű ellenérték fejében sem. A versenytilalomnak több, egymástól jól elhatárolható területe van, amellyel összhangban az általános versenytilalmi kötelezettség is több részkötelezettségből épül fel. Tehát érdemes a versenytilalmi megállapodásokban nem az általános és legtipikusabb tilalmazott tevékenységi köröket meghatározni, mint például a munkáltató versenytársánál, vagy a volt munkáltató tevékenységi körével részben vagy egészben megegyező tevékenységű munkáltatónál való elhelyezkedés tilalma, vagy ilyen vállalkozás alapításának tilalma stb., hanem az egyéb részkötelezettségekre tekintettel, azok figyelembevételével meghatározni a korlátozással érintett magatartást. Megfelelő „szűkítése” lehet – a fenti példáknak – a beszállítónál vagy megrendelőnél történő elhelyezkedés tilalmának meghatározása, alkalmazottai és ügyfelei elcsábításának tilalmának kikötése. Nélkülözhetetlen a részkötelezettségek pontos meghatározása, ugyanis e nélkül túl „általános” lenne a munkavállalótól elvárt magatartás megfogalmazása. Az általános megfogalmazások könnyen vezethetnek indokolatlan korlátozásokhoz, ugyanis kiterjesztő jelleggel fedik le a legtöbb potenciális elhelyezkedési lehetőséget a munkaerő-piacon. A bírói gyakorlat többször rámutatott, hogy érvénytelen az a versenytilalmi megállapodás, amely indokolatlanul korlátozza a munkavállaló elhelyezkedését, munkaerejének és szakmai tudásának hasznosítását, amely méltánytalanul korlátozza a további megélhetését. Tipikus esete még a túlságosan kiterjesztő tartalmi kikötésnek a területi kötöttség nélküli megállapodás. A tilalom gyakran földrajzilag jól behatárolt (például adott város, régió stb.) területet érint, így célszerű pontosan meghatározni, hogy a tilalom konkrétan mely földrajzi helyre vonatkozik.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a versenytilalom célhoz kötött, ennél fogva az információk védelmét, a munkáltató gazdasági tevékenysége veszélyeztetésének elkerülését kell szolgálnia. Jogellenes lesz az a korlátozás, amely a versenytilalmi megállapodás célján túlterjeszkedik, vagy a munkavállaló ellehetetlenítésére irányul.

Ezenfelül alátámasztja a fentieket, hogy az ellenérték mértékének is arányban kell lennie a tilalmazott magatartások körével és súlyával, tehát az általános megfogalmazások sokkal magasabb mértékű ellenértéket követelnek, így ebből a szempontból is érdemes egzakt magatartási követelményeket megfogalmazni.

A versenytildalmi megállapodásban lehetőség van kötbér kiszabására is, melyre a Ptk. szabályait rendeli alkalmazni az Mt. Az ellenérték szempontjából a kötbér jelentősége, hogy egy konkrét esetben⁷ a Kúria vizsgálta a nagymértékű aránytalanságot az ellenérték és a kötbér között. Ennek értelmében az ellenérték megfelelése a kötbér összegének szempontjából is vizsgálándó, vagyis nem kizárólag a korlátozással kell arányosnak lennie.

Fontos azonban utalni egy másik esetre⁸ is, amelynél a Kúria megfelelő összegű ellenérték esetén arányosnak találta az ezen összeg kétszeresét elérő összegű kötbér kikötését. Az ítélet értelmében, a látszólag túlzott mértékű kötbér kikötése nem jelenti „automatikusan” az ellenérték aránytalanságát, nem megfeleléseit.

2. Az ellenérték kifizetésének időpontja

Miután meghatároztuk a versenytildalmi megállapodások fizetendő ellenértékét, rendelkezniünk kell a kifizetés időpontjáról, rendszerességéről.

Több munkáltatónál bevett gyakorlat, hogy a munkaszerződés már tartalmazza a versenytildalomra vonatkozó rendelkezéseket, azokat nem külön megállapodásokban rögzítik, és a munkaviszony fennállása alatt, havi rendszerességgel fizetik a korlátozással érintett időszakkal és tevékenységi körrel arányos ellenértéket. Ebben a körben hangsúlyozándó, hogy a versenytildalmi megállapodás alapján járó juttatás nem minősül munkabérnek.⁹ Ezért amikor az ellenértéket a személyi alapbér összegének figyelembevételével határozzák meg, annak elkülönülten kell megjelennie, az alapbér ugyanis más jogcímen járó juttatást nem foglalhat magában.

Egy konkrét esetben,¹⁰ a felek a munkaviszony létesítésekor a munkaszerződésbe foglalták a versenytildalom kikötését, azonban annak ellenértékében nem állapodtak meg. Ebben az esetben a munkáltatónak kellett volna bizonyítania, hogy szóban megegyezett munkavállalójával abban, hogy a munkabérbe foglaltan fizette a versenytildalom ellentételezésére szolgáló díjat. Így a bíróság megállapította, hogy a felek között, a versenytildalom fejében járó megfelelő ellenérték összegében való megállapodás hiányában, nem jött létre érvényesen a versenytildalmi megállapodás, hiszen az ahhoz szükséges egyik tartalmi elem felek általi meghatározása elmaradt.

További problémát vethet fel, ha nem tisztázott előre azon időtartam, amely alatt a munkáltató fizeti az ellenértéket –különösen, ha határozatlan idejű munkaviszonyról van szó – így az sem látható előre, hogy mekkora összegű kifizetést fog teljesíteni a munkáltató. Ilyen esetben előfordulhat, hogy a munkáltató magasabb összegű kifizetést fog teljesíteni a munkavállalói kötelelem teljesítéséért. Ellenkező esetben, ha a munkáltató nem arányos összeget fizet, akkor a munkavállaló igényelheti a további,

7 Mfv.II.316/2013/4.

8 Mfv.II.10.464/2013/7.

9 Mfv. II. 10.278/2014.

10 Mfv. I. 10.596/2011.

arányos ellenérték megtérítését. (A munkáltatói „többletfizetés” visszakövetelése azonban – egyes kommentárbeli vélemények szerint –nem lehetséges.)¹¹

A bírói gyakorlat érvényesnek tekintette, amikor a felek a munkaszerződésben rögzítették, hogy egymással versenytilalmi megállapodást kötnek. A munkavállaló kötelezettséget vállalt arra, hogy a munkaviszonyának bármely okból történő megszűnését követően annyi időn belül nem létesít munkaviszonyt vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt a munkáltatójával azonos tevékenységet végző és a munkáltatójával éles konkurenciaharcban álló más gazdálkodó szervezettel, ahány hónapon keresztül a munkáltató a versenytilalmi megállapodásban rögzített ellenértéket kifizette számára. A felek kikötötték, hogy ezen időszak maximum két év lehet.

Az ellenérték rendeltetésével, jövedelempótló funkciójával is ellentétes lehet, ha a munkavállaló nem a korlátozással érintett időszak alatt részesül a díjazásban. A munkavállaló adott esetben nem tud elhelyezkedni a számára megfelelő állásban, illetve munkáltatónál a versenytilalommal érintett időszakban, tehát ekkor van a legnagyobb szüksége az ellenértékre, a munkáltató is ezt a fajta „távolmaradást” kompenzálja az ellenértékkel. Tehát a jövedelempótló funkció ebben az esetben azt jelenti, hogy amennyiben a munkavállaló nem tud új munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesíteni, neki ebből nyilvánvalóan kára, pontosabban elmaradt jövedelme keletkezik. Az ellenérték megállapításának célja tehát – többek között – kompenzálni a kiesett jövedelmet, jövedelemkülönbséget.¹²

Szintén lehetséges a havi összegekben való teljesítés a munkaviszony megszüntetését követően. Ez a megoldás ideális lehet mindkét fél számára, ugyanis a munkavállaló biztos, előre kalkulálható összeget kap ellenszolgáltatásként, míg a munkáltatónak sem kell adott esetben több millió forintos nagyságrendű kifizetést egy összegben teljesítenie. Ebben az esetben felmerül a kérdés, hogy például munkavállalói szerződésszegés esetén, amely a korlátozással érintett időszak alatt merül fel, vajon visszakövetelhető-e már a kifizetett ellenérték, vagy csupán a kötbért lehet érvényesíteni.

A fentiekén túlmenően, lehetőség van az ellenérték egyösszegben történő kifizetésére. Ha ez a munkaviszony megszüntetésekor közvetlenül történik, fennáll a veszélye, hogy a munkavállalót kevésbé tartja vissza a megállapodás megszegésétől. Ha azonban a korlátozással érintett időszak lejártát követően – miután már a munkavállaló eleget tett a versenytilalmi megállapodásban foglalt kötelezettségének – kerül kifizetésre az ellenérték összege, az kétségtelenül előnyös megoldás lehet számára, ám ebben az esetben is pont a jövedelempótló funkció nem tud érvényesülni.

Szintén megfelelőnek találta a bíróság, amikor a felek közötti versenytilalmi megállapodásban a munkáltató arra vállalt kötelezettséget, hogy az ellenérték összegének 30 %-át a munkavállaló munkaviszonyának megszűnését követő 8 napon belül fizeti

11 Dr. Mészárosné Dr. Szabó Zsuzsanna: Az Mt. 228. §-ához fűzött magyarázat. A Munka Törvénykönyve kommentárja, HVG-ORAC Jogkódex, internetes jogi adatbázis.

12 Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez, 228. §-hoz fűzött kommentár, OptiJUS, internetes jogi adatbázis

ki a munkavállaló részére, míg a fennmaradó 70 %-ot a 24 hónap leteltét követő 15 napon belül fizeti ki a munkavállaló részére abban az esetben, ha a munkavállaló maradéktalanul eleget tett vállalt kötelezettségeinek.

3. Összegzés

Az ellenérték megfelelőségének kérdését mindig a megkötés kori állapot alapján kell elbírálnunk, nem pedig a munkaviszony megszűntét követően. Ezenkívül, a versenytilalmi megállapodással összefüggő kockázat nem teszi lehetővé, hogy – mentesítése érdekében – bármelyik fél utólag hivatkozzon a megállapodás megkötésénél figyelembe nem vett körülményekre.¹³ Az ellenérték meghatározása során különös tekintettel kell lennünk az összes, munkaviszonyt érintő körülményen kívül a munkaerő-piaci helyzetre, és az adott szakma specifikumaira is, így az ellenérték megállapítása mindig megfelelő körültekintést is igényel az Mt. szabályain kívül is.

A versenytilalmi megállapodás megszegésének jogkövetkezményeit a törvény külön nevesítetten nem tartalmazza (kivéve kötbér kikötése esetén). Az a következtetés azonban levonható, hogy amennyiben a munkáltató nem fizet ellenértéket, úgy a munkavállaló részéről nem jár ellenszolgáltatás, vagyis nem terheli az elhelyezkedési korlátozás.

Felhasznált irodalom

Kajtár Edit: Pénzt vagy munkát? A versenytilalmi megállapodás szabályozása. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2013/2.

LŐRINCZ György: A versenytilalom és ellenértéke. *Gazdaság és Jog*, 2015/1.

A Munka Törvénykönyve kommentárja, HVG-ORAC Jogkódex, internetes jogi adatbázis

Kommentár amunkatörvénykönyvéről szóló 2012. évi I.törvényhez, CompLex munkajogi e-kommentár

Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez, 228. §-hoz fűzött kommentár, OptiJUS, internetes jogi adatbázis

Bíróági ítéletek

Mfv. II. 10.194/2015.

BH2001. 84.

Mfv.II.316/2013/4.

Mfv.II.10.464/2013/7.

Mfv. II. 10.278/2014.

Mfv. I. 10.596/2011.

BH2001. 339.

¹³ BH2001. 339.

DR. KISS LÁSZLÓ

A NEMZETISÉGEK PARLAMENTI KÉPVISELETÉNEK SAJÁTOS MEGOLDÁSA: A NEMZETISÉGI SZÓSZÓLÓK INTÉZMÉNYE

Tanulmányunkban arra keresünk választ, hogy mi volt az a jogalkotási folyamat, amelynek részeként létrejött a nemzetiségi szószóló intézménye Magyarországon. A nemzetiségi jogok jogszabályi megjelenésének és a nemzetiségek parlamenti képviseletének kérdése folyamatosan kívülről feszítette a jogalkotókat, éppen ezért lényeges kérdés, hogy mi volt az az út, amelyet ennek a jogintézménynek be kellett járnia. Bár csábító volna a jogszabályok normatív elemzése, vagy a kronológiai bemutatása is, ám megítélésünk szerint a történeti módszer alkalmazásával a kronologikus elemzés lineáris síkját értelezési keretnek használva, valójában a kisebbségi jogok - különös tekintettel a parlamenti képviselet - jogfejlődését kívántuk feltárni.

A nemzetiségi szószólók jogainak normatív elemzésével a szószólókra vonatkozó jogviszonyok rendszerének elemzési kereteit hoztuk létre. A normaszöveg nyelvtani elemzése az elsődleges tartalmi feltárást, míg a logikai elemzése a mélyebb elemzést szolgálta. A logikai elemzés egyik fontos keretszeme az országgyűlési képviselő jogaival való összehasonlítás volt.

Tanulmányunk alapvető hipotézise az, hogy a nemzetiségi szószóló intézménye egyfajta tudatos jogfejlesztő munka eredménye, amely a legtöbb esetben a más ügyekben oly nehezen megjelenő politikai konszenzust is maga mögött tudta. A jogalkotók célja kezdettől fogva a nemzetiségi jogfejlesztés volt, amely a 2012-es törvényben került végleges kifejtésre.

A nemzetiségi szószólók jogainak vizsgálata kapcsán hipotézisünk szerint a szószólók rendelkeznek olyan jogosultsággal, amelyek széles körű, érdemi beleszólási lehetőséget biztosítanak számukra nemzetiségük képviseletére.

1. A nemzetiségi jogoktól a nemzetiségi szószólóig

A 2001-es népszámláláskor alig több mint 341 ezren vallották magukat a 13 elismert nemzetiséghez tartozónak. Fontos megjegyezni, hogy 1990 óta szinte mindegyik parlamentben valamilyen párt listáján képviselő lett olyan személy, aki valamely nemzetiség tagja. Ugyanakkor ez annak ellenére sem tekinthető a nemzetiségek parlamenti képviseletének, ha az adott képviselő fel is vállaltan valamennyi nemzetiségi csoport érdekeit (is) megjeleníti, hiszen nem jelentett általános megoldást.

A nemzeti kisebbségek jogait csak 1990 után cikkelyezték az Alkotmányba. Az akkori Alkotmány 68. § szerint: „68. § (1) A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának, államalkotó tényezők. (2) A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket. Biztosítja a kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát.” Ezek a jogok a leginkább a személyi kulturális autonómiát kiszélesítő jogok, ugyanakkor a közéletben való kollektív részvétel biztosításának cikkelyezésével az alkotmányozó megtette az első lépést a kollektív jogok biztosítása felé.

Az 1990. évi XVI. törvény egy új szabályozást iktatott be, amely továbbmegy a kollektív jogok biztosítása terén. A törvény ugyanis a következő szabályozással egészítette ki az Alkotmányt: „A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek képviselőit az Országgyűlésben és a tanácsokban biztosítani kell. Az Országgyűlés a 71. § (1) bekezdése szerinti választástól függetlenül a kisebbségek képviselőire – külön törvényben meghatározott módon és számban - országgyűlési képviselőket választ.” Ez a rendelkezés annál is inkább jelentőséggel bír, hogy ezzel együtt fogadta el az Országgyűlés az 1990. évi XVII. törvényt, amely szerint az Országgyűlés a megalakulását követően 30 napon belül kooptálja a kisebbségek képviselőit. A kooptálás előkészítésére egy jelölőbizottság alakul, amelynek tagjait a frakciók és az esetleges független képviselők delegátusai alkotják. A jelölőbizottság objektívitasát az volt hivatva biztosítani, hogy köteles volt kikérni a nemzetiségi szervezetek véleményét a döntés előtt.¹

E törvények azonban nem éltek meg hosszú időt, nem sokkal később hatályon kívül helyezték őket. Az 1990. évi XL. törvény módosította az Alkotmányt. Az új szabályok nagyban finomítják a korábbiakat. „68. § (3) A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviselőit biztosítják. (4) A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény elfogadásához a jelen lévő országgyűlési képviselők szavazatának kétharmada szükséges”. Ezzel a szabályozással a nemzetiségek parlamenti képviselője egyelőre lekerült a napirendről, hiszen a törvény *expressis verbis* tartalmazza, hogy a nemzetiségi képviselő megoldott. Érezhető volt azonban, hogy ez a szabályozás akkori formájában nem alkalmas arra, hogy a nemzetiségek politikai képviselőjének kérdésére megnyugtató megoldást találjon, ezért került sor még mindig 1990-ban az Alkotmány újabb módosítására az 1990. évi LXIII. törvény a 68. § (3) és (4) bekezdése közé új (4) bekezdés került.

Az új szabályozás kimondta: „A nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.” Ennek a jogszabálynak a kifejtéséből jött létre a jelenleg is működő kisebbségi önkormányzati rendszer. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ebben a formájukban ezek a jogok személyi alapokon nyugvó kulturális autonómiához

1 KUTASSY-NAGY Noémi – SZAJBÉLY Katalin: A kisebbségi közösségek parlamenti képviselőiről. In: GYULAVÁRI Tamás – KÁLLAI Ernő (szerk.): *A jövénnyektől az államalkotó tényezőkhöz. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon*. Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala. 285. o.

köthető jogok². Annál is inkább, mert a kisebbségi önkormányzatok leginkább az adott kisebbségek helyi kulturális életének támogatására, nemzeti identitásuknak kiterjesztésére jöttek létre, illetve ilyen tevékenységeket végeznek. Ugyanakkor az 1990. LXIV törvény értelmében az önkormányzati választásokon előnyben kell részesíteni az egyéni jelöltek és a listák tekintetében is a nemzetiségi jelölteket: a mandátumszerzéshez elég volt az egyébként szükséges szavazatszám kétharmadát megszerezni. A későbbiek során tovább nőttek a kedvezmények: a kislistás választásokon – tehát a 10 000 lakost meg nem haladó számú településeknél – a legkevesebb egyéni szavazatot szerzett képviselő szavazatainak a felével már a testületbe lehetett kerülni.³ Mivel a nemzetiségek parlamenti képviseletének kérdése 1990-ben nem oldódott meg, a kormányzat kísérletet tett olyan új jogszabályok kidolgozására, amelyek megnyugtatóan rendezik a helyzetet. Erre való tekintettel nem mondta ki az Alkotmánybíróság 1992. január 1-jéig a mulasztásos törvénysértés tényét, a nemzetiségi képviseletet előíró jogszabályok meg nem születése miatt.⁴ Amikor azonban látszott, hogy a kormányzat által kidolgozás alatt álló jogszabályok nem születnek meg, az Alkotmánybíróság új határozatot hozott, megállapította a mulasztás útján elkövetett alkotmányértést az Alkotmány 68. § egésze viszonylatában. Ugyanakkor felhívta az Országgyűlést, hogy 1992 december 1-jéig a szükséges jogszabályt – vagy jogszabályokat – alkossa meg. Indokolásában kifejtette: „Az Alkotmánynak az a megállapítása, amely a nemzeti és etnikai kisebbségeket államalkotó tényezőkként ismeri el, a kisebbségek jogainak szabályozását kiemelkedő fontosságúvá teszi. E jogok körében (...) az Alkotmány a nemzeti és etnikai kisebbségek képviseletét külön is megnevezi. A képviselet szükséges előfeltétele annak, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek államalkotó tényezői szerepüket betölthessék”.⁵ 1993-ban tettek egy elvetélt kísérletet arra, hogy a pártokkal versengő listán lehetővé tegyék a nemzetiségek parlamenti képviseletét, de a javaslat elbukott a szavazáson⁶.

A nemzetiségek képviseletét átfogóan rendező jogszabály végül is az 1993 évi LXXVII törvénnyel született meg. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény tartalmazta a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó szabályokat. A törvény emellett deklarálta az országgyűlési képviselethez való jogot is, ám konkrét szabályozás sokáig nem történt, annak ellenére sem, hogy a kisebbségi törvény átfogó módosítására 2005-ben is sor került. A törvényben jelentős előrelépésként értékelhető a kisebbségi ombudsman intézményének létrehozása. Ugyanakkor az ombudsman megválasztására

- 2 KUTASSY-NAGY Noémi – SZAJBÉLY Katalin: A kisebbségi közösségek parlamenti képviseletéről. In: GYULAVÁRI Tamás – KÁLLAI Ernő (szerk.): *A jövénnyektől az államalkotó tényezőkhöz. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon*. Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala. 288. o.
- 3 CSERVÁK Csaba: Népek, nemzetiségek, kisebbségek. In: *Jogelméleti Szemle* 2014. 3. szám. 61. o.
- 4 Az Alkotmánybírósághoz Tabajdi Csaba országgyűlési képviselő fordult.
- 5 35/1992. (VI. 10) AB határozat.
- 6 KURUNCZI Gábor: A nemzetiségek parlamenti képviseletéről. In: *Közjogi Szemle*. 2014. 1. szám 56. o.

csak 1995-ben került sor. A tisztség betöltésére a köztársasági elnök jelölése alapján volt mód az Országgyűlés tagjai 2/3-ának szavazatával. Az új Alaptörvényben az alapvető jogok biztosának a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettese látja el gyakorlatilag a korábbi ombudsmani feladatokat.

A nemzetiségi törvény átfogó módosítására a 2005. CXIV. törvénnyel került sor, amely lehetőséget teremtett volna arra, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon a helyi kisebbségi önkormányzat legtöbb szavazatot elért jelöltje automatikusan helyi képviselővé válhasson. Ezt a rendelkezést az Alkotmánybíróság a 34/2005-ös AB határozatban megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság úgy látta, hogy a „(..) közhatalom kizárólag demokratikus legitimáció alapján gyakorolható. Az pedig akkor valósulhat meg, ha a közhatalmat gyakorló testület tagjait a választópolgárok közvetlenül választják, vagy a választások, kinevezések láncolata a választópolgároktól a közhatalmat gyakorlóig folyamatos. A támadott törvényben alkalmazott megoldás esetében viszont ez a feltétel hiányzik.”⁷

Kállai Ernő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa számos kísérletet tett arra, hogy a nemzetiségek parlamenti képviseletét elérje. Úgy gondolta, hogy az Országgyűlés folyamatos mulasztást követ el azzal, hogy nem rendezi a nemzetiségek parlamenti képviseletét. A mulasztás tényének némileg ellentmond, hogy a 35/1992-es AB határozat nem ejt szót parlamenti képviseletről, ráadásul a későbbiek során maga az Alkotmánybíróság sem kezelte folyamatosan mulasztásként a kérdést. Amíg 2006-ban lejárt határidejű jogalkotói mulasztásként szerepel e téma az Alkotmánybírósági évkönyvben, addig 2007-ben már említést sem tesz róla⁸. Többben is azon a véleményen vannak, hogy a hatályos Alaptörvényből sem olvasható ki a parlamenti képviselet kötelezettsége. Megemlítendő továbbá, hogy a nemzetközi szervezetek sem azért marasztalták el Magyarországot, mert a meglévő szabályozásaink nem lettek volna megfelelőek, hanem az önkéntesen vállalt kötelezettségeit nem teljesítette a törvényhozó⁹.

Kállai Ernő a nemzetiségi önkormányzatok vezetőivel folytatott széles körű egyeztetéseket követően 2008 februárjában fogalmazta meg javaslatát.¹⁰ A biztos álláspontja szerint a törvényi szabályozásnak több szempontnak kell megfelelnie. Fontosnak tartotta, hogy mind a 13 kisebbség számára esélyt kell kínálni a mandátumszerzéshez, a kisebbségi országgyűlési képviselőket a kisebbségi választópolgárok választhassák, illetve, hogy a megválasztott képviselőket ugyanolyan jogok illessék meg, mint a többi képviselőt. A koncepció értelmében kisebbségi választói névjegyzéket kell létrehozni,

7 34/2005. (IX. 29.) AB határozat.

8 KÁLLAI Péter: Az alkotmányos patriotizmustól a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéig. In: *Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata*. 2012. 4. szám 48. o.

9 PAP András László: Észrevételek a nemzetiségek parlamenti képviseletéről. In: GYUL-ÁVÉRI Tamás- KÁLLAI Ernő (szerk.): *A jövővénytől az államalkotó tényezőkhöz. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon*. Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala. 423. o.

10 A nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviseletét szabályozó törvény koncepciója 2010. február.

ahová a választójoggal rendelkező nemzetiségi választópolgárok saját kérelmük alapján kerülnek be. A jegyzékre kerülés elutasítható, ha a választási szervek visszaélést gyanítanak (pl. a jelentkezés nem valós nemzetiségi identitáson alapul). A jegyzékbe vett nemzetiségi választópolgárok 10%-a, de legalább 500 választópolgár aláírásával a kisebbségi szervezetek listát állíthattak volna. Kállai Ernő javaslata értelmében az egész ország kisebbségenként egy választókerület alkot. Az egyenlő választójog problematikáját úgy kívánta rendezni a koncepció, hogy a kisebbségi szavazók az egyéni választókerületi jelöltre és a kisebbségi listára is szavazhattak volna. A javaslat arról is rendelkezik, hogy a legalább 1000 szavazatot elért szervezet kisebbségenként 1 kedvezményes mandátumra lett volna jogosult.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése 2010 februárjában fogadott el egy határozatot a nemzetiségek országgyűlési képviseletének elősegítésére¹¹. A határozat felszólítja a kormányt, hogy dolgozza ki és 2012. december 31-ig terjessze az Országgyűlés elé a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéről szóló törvényjavaslatot és garantálja megvalósulását a 2014-es országgyűlési ciklustól. Mindezzel összhangban történt meg a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 2010. május 25-i módosítása, amely egyrészt kétszáz főben határozza meg az országgyűlési képviselők számát, másrészt 20. §-ában arról rendelkezik, hogy „[a] nemzeti és etnikai kisebbségek képviseletére további, legfeljebb 13 országgyűlési képviselő választható”.

Az Alaptörvény 2. cikk (2) bekezdése szerint a Magyarországon élő nemzetiségek részvételét az Országgyűlés munkájában sarkalatos törvény szabályozza.¹² Mindebből következik a parlamenti tevékenységben való valamilyen részvétel, de ennél több nem. A helyzetet csak látszólag könnyítette a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. LXXVII törvény módosítása, amelynek a 20. § (1) bekezdése szerint a kisebbségeknek – külön törvényben meghatározott módon – joguk van országgyűlési képviseletre. Ezt követően több képviselő T/18-as számon törvényjavaslatot nyújtott be¹³. A javaslat szerint a 13 elismert nemzetiség kedvezményes mandátumhoz jutna a parlamentben. A javaslat nem érzékeny a nemzetiségek eltérő számarányára, maximálja a képviselők számát az 1 nemzetiség 1 képviselő elv alapján. E mellett a törvényjavaslat arra a helyzetre sem készült fel, ha további nemzetiségeket ismerne el Magyarország, amelyre a nemzetiségi törvény egyébiránt lehetőséget ad. Nem teljesen egyértelmű az sem, hogy kik is állíthatnak jelölteket e törvényjavaslat szerint. A javaslat 4. § (3) bekezdése szerint azok a társadalmi szervezetek indulhatnak a választáson és szerezhetnek mandátumot, amelyek a kisebbségi önkormányzati választáson is jelöltet állíthatnak. Ez azért is furcsa, mert az önkormányzati választásokon egyébként az etnikai alapú pártokat kizárja a jelöltállításból.¹⁴ Nehezítette volna a nemzetiségi szervezetek helyzetét az a szabályozás is, hogy a kisebbségi jelölő szervezeteknek elegendő lenne

11 20/2010. (II. 26.) Ogy. Határozat.

12 Alaptörvény 2.cikk (2) bekezdés.

13 T/18-as számú törvényjavaslat.

14 KÁLLAI Péter: Az alkotmányos patriotizmustól a nemzeti és etnikai kisebbségek

5 választókerületben egyéni jelölteket állítani, amely még így is nehezen teljesíthető lett volna a legtöbb nemzetiség számára.

A végeredményben elfogadott, az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 2011. évi CCIII törvény szerint a parlament keretén belül járna a kedvezményes 13 nemzetiségi mandátum, a listaállítás jogát pedig a törvény az országos nemzetiségi önkormányzatnak adja.¹⁵ Nemzetiségi listát az az országos nemzetiségi önkormányzat állíthat, amely össze tudja gyűjteni a nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok legalább 1%-nak aláírását, de legfeljebb 1500-at. A nemzetiségi listán legalább 3 személynek kell szerepelnie, akiknek egyúttal szerepelnie kell a nemzetiségi választópolgárok listáján is. Ekként köti össze a szabályozás az aktív és a passzív választójogot. Ez a megoldás egységesíti az adott nemzetiségen belüli versengést, amely egyrésztől hatékonyabbá teheti az adott nemzetiség érdekérvényesítését, másrészt kiiktatja a nemzetiségen belüli politikai versenyt. Újabb kedvezmény, hogy a nemzetiségi listáknak nem kell elérniük az 5%-os küszöböt a mandátumszerzéshez. A szabályozás ugyanakkor megtiltja a nemzetiségi listák kapcsolását. Ezek a szabályozások pusztán elméletileg jelentettek jelentős kedvezményeket, hiszen a nemzetiségek létszáma miatt gyakorlatilag a roma és a német nemzetiségnek lehet matematikai esélye képviselő parlamentbe juttatására.

Az országgyűlési választások nemzetiségi adatai				
Nemzetiség Országos listák				
nemzetiség	regisztrálás	szavazat	mandátum	szószóló
Német	15 209	11 415	0	1
Roma	14 271	4 048	0	1
Horvát	1 623	1 212	0	1
Szlovák	1 317	995	0	1
Ruszin	611	463	0	1
Román	647	362	0	1
Ukrán	502	293	0	1
Szerb	349	236	0	1
Szlovén	199	134	0	1
Örmény	184	110	0	1
Görög	140	102	0	1
Lengyel	133	99	0	1
Bolgár	104	74	0	1

A 2014-es választások adatai¹⁶

parlamentari képviselők. In: *Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata*. 2012. 4. szám 50. o.

15 2011. évi CCIII. törvény 9. § (1).

16 B/6626 Beszámoló a Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről (2013. febru-

A törvényi szabályozás egyik leginkább vitatott része a kisebbségi listákra szavazók kizárása az országos pártlistára szavazók közül. A nemzetiségi választópolgárok pártlistára nem szavazhatnak, csak az egyéni választókerületi jelöltre és a nemzetiségi listára adhatják le szavazatukat. A 34/2005. (IX. 29.) AB határozat egyértelműen kimondja, hogy a kétszeres választójog fennállását nem indokolhatja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek parlamenti képviselőinek biztosítása. Az elfogadott törvényben a nemzetiségi névjegyzékbe tartozó személy csak akkor szavazhat pártlistára, ha az a nemzetiségi lista, amire szavazhatna, létre sem jött. Ugyanakkor a nemzetiségi listára regisztráló személy választójoga csak arra korlátozódik, hogy szavaz-e arra a listára, amely a saját nemzetiségi listája, vagy nem. Ennek fényében nem tűnik szerencsének az a megoldás, amely a nemzetiségi listán kizárja a versengést.

Az új választójogi törvény alapján a mandátumhoz nem jutott kisebbségek kisebbségi szószólókat küldhetnek az Országgyűlésbe¹⁷.

Összegzésként elmondható, hogy a jelenlegi szabályozás számos kérdést vet fel. A felvetések alapja, hogy a nemzetiségi szószólókat érvényességi küszöb nélkül választják meg. Ugyanez a helyzet az egyéni országgyűlési választókerületekben is – ami megítélésem szerint ott is aggályos –, ám ott jelentősen magasabb részvétel figyelhető meg, mint a nemzetiségi választásokon. Az alacsony részvétel másik oka abban kereshető, hogy jelen rendszer a legtöbb nemzetiség számára eleve lehetetlenné teszi az országgyűlési mandátumhoz jutást, így a választás tét nélkülivé vált. Ez azonban súlyos legitimitációs kérdéseket vet fel, hiszen kérdés, hogy valódi képviselő-e az, ha az érintettek elenyésző része vesz részt a választásokon. Mindezek alapján érdeminek tekintem azokat a felvetéseket, amelyek a nemzetiségek parlamenti képviselőit az Országgyűlés bikamerális átalakítása kapcsán tartja elképzelhetőnek. Annál is inkább, mert jelen rendszer inkább tűnik szószóló, mint képviselőválasztásnak, hiszen a legtöbb nemzetiségnek alacsony létszáma okán csak matematikai esélye van képviselőt „küldeni” az országgyűlésbe.

A szabályozás gyakorlati problémáitól eltekintve azonban látható, hogy a jogintézmény tudatos, egy irányba ható jogfejlesztő munka eredménye, amelynek sarokpontjai tekintetében folyamatos volt az összhang.

2. A nemzetiségi szószólók jogai

A választójog részletszabályait is kezeli az új, kisebbségekre vonatkozó törvény. Megfogalmazása szerint nemzetiség minden olyan - Magyarország területén legalább egy évszázada honos - népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére,

---

ár — 2015. február)

17 2011. évi CCCIII törvény 18. § (1) A nemzetiségi listát állító, de azon mandátumot nem szerző nemzetiséget nemzetiségi szószóló képviseli az Országgyűlésben. (2) A nemzetiségi szószóló a nemzetiségi listán első helyen szereplő jelölt lesz.

történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul. Csak a törvény személyi hatálya kapcsán derül ki, hogy a jogszabály az állampolgárságot is feltételül szabja. A jogszabály részletesen szabályozza a nemzetiségekre vonatkozó szinte valamennyi jogosultságot, ezek elemzése azonban túlmutat kutatásunk témáján. A törvény megfelelő alapot jelent a nemzetiségi választások lebonyolításához, hiszen egyértelműen szabályozza a választások lebonyolításához szükséges fogalmakat.

2.1. A nemzetiségi szószólókra vonatkozó általános szabályok

A 2012. évi XXXVI törvény az Országgyűlésről részletesen szabályozza a nemzetiségi szószólókra vonatkozó jogokat. Már a törvény preambuluma is elismeri, hogy „*a Magyarországon élő nemzetiségeknek államalkotó tényezőkként joguk van ahhoz, hogy önazonosságuk megőrzése, nyelvük és kultúrájuk ápolása, valamint a közös ügyeinkben való részvétel lehetőségének biztosítása érdekében az Országgyűlésben is képvisellel rendelkezzenek*”.¹⁸ Fontos jogintézmény, hogy a törvény kötelezően előírja a nemzetiségeket képviselő bizottság felállítását, amely a nemzetiségek érdekeit, jogait érintően az Országgyűlés kezdeményező, javaslattevő, véleményező és a kormányzati munka ellenőrzésében közreműködő szerve.

Kifejezetten utal a normaszöveg a nemzetiségek parlamenti képviseletére vonatkozó korábbi szabályozásokra, amennyiben a bizottság feladatkörét az Alaptörvényben, törvényben és a határozati házsabályi rendelkezésekben, valamint az Országgyűlés egyéb határozataiban meghatározott hatáskörének gyakorlásában határozza meg. Kiemelt, nevesített feladatként a nemzetiségeket képviselő bizottság állást foglal a Kormánynak a nemzetiségek helyzetéről készített beszámolójáról, valamint az alapvető jogok biztosának éves beszámolójáról.

A törvény abban is egyértelmű, hogy kik a bizottság tagjai. A nemzetiségeket képviselő bizottság tagjai a nemzetiségi listáról mandátumot szerző képviselők, valamint a nemzetiségi szószólók. E szabályozás garanciát jelent arra, hogy valamennyi szószóló kötelezően tagsággal bír a bizottságban.

Fontos pozitív diszkriminációs szabály, hogy a nemzetiséghez tartozó országgyűlési képviselő vagy a nemzetiségi szószóló anyanyelvhasználatával összefüggésben felmerült kiadások a nemzetiségeket képviselő bizottság erre a célra rendelkezésre álló keretét terhelik. Ebből a szabályozásból következik az, hogy ilyen keret valóban létezik is.

2.2. A nemzetiségi szószólókra vonatkozó speciális szabályok

A nemzetiségi szószólók nem rendelkeznek a parlamenti képviselőkkel azonos jogosultságokkal, azonban a szószólók jogai és kötelezettségei egyenlők. Tevékenységüket a köz és az adott nemzetiség érdekében végzik, e tekintetben nem utasíthatók. Ez a

---

18 2012. évi XXXVI. törvény preambuluma

szabályozás erősíti a szószólói intézmény képviseleti jellegét. Fontos különbség az országgyűlési képviselő és a szószólók jogai között, hogy a szószóló csak akkor szólalhat fel az Országgyűlés ülésén, ha a Házbizottság megítélése szerint a napirendi pont a nemzetiségek érdekeit, jogait érinti.

Szintén nagyon fontos különbség, hogy a szószóló természetesen az Országgyűlés ülésein szavazati joggal nem rendelkezik.

Az országgyűlési képviselők jogállásához hasonló módon a szószóló a nemzetiségeket képviselő bizottság munkájában szavazati joggal vesz részt, de a többi bizottságban is tanácskozási joggal részt vehet.

Hasonlóan az országgyűlési képviselőkhez, a szószóló kérdést intézhet a Kormányhoz és a Kormány tagjához, az alapvető jogok biztosához, az Állami Számvevőszék elnökéhez és a legfőbb ügyészhez a feladatkörébe tartozó ügyekben. Szűkítés azonban, hogy a kérdések csak a nemzetiségek érdekeit, jogait érintő ügyeket érinthetik.

Jelentős hasonlóság az országgyűlési képviselők és a szószólók jogállása között, hogy a szószólót mentelmi jog illeti meg. A mentelmi jogra a képviselők mentelmi jogára vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Sok hasonlóságot találhatunk a szószóló és a parlamenti képviselők megbízatásának megszűnésére vonatkozó szabályoknál is. A szószóló megbízatása megszűnik:

- az Országgyűlés megbízatásának megszűnésével,
- a szószóló halálával,
- összeférhetlenség kimondásával,
- a szószóló lemondásával,
- ha a képviselők választásán már nem választható,
- vagy ha már nem szerepel a központi névjegyzékben nemzetiségi választópolgárként (ez utóbbi nyilvánvalóan nem vonatkozik az országgyűlési képviselőkre).

Hasonlóan a parlamenti képviselőkhez, az Országgyűlés határoz az összeférhetlenség kimondásáról, vagy annak megállapításáról, hogy a szószóló a képviselők választásán már nem választható, illetve már nem szerepel a központi névjegyzékben nemzetiségi választópolgárként.

Végül egy összeférhetlenségi szabály: a szószóló nem lehet nemzetiségi önkormányzat elnöke vagy tagja. Ez utóbbi szabály azt eredményezte, hogy a zömmel országos önkormányzati vezetők közül kikerülő szószólók helyére új személyek kerültek a kisebbségi önkormányzatok élére. Amennyiben a szószólói rekrutáció alapja hosszú távon a kisebbségi önkormányzati vezetői lét, úgy ez a szabályozás folyamatos fluktuációt biztosít a rendszerben.

Fontos jogosultság, hogy - bár az Országgyűlésben és a Bizottságban is a magyar a munkanyelv - a nemzetiséghez tartozó képviselő, a nemzetiségi listáról mandátumot szerző képviselő, valamint a szószóló anyanyelvén is felszólalhat és irományt nyújthat be.¹⁹

19 2012. évi XXXVI. törvény 38/B. § (2) bekezdés.

A nemzetiségi szószóló további jogosultságai tökéletesen megegyeznek az országgyűlési képviselőkével. A szószólók joga és kötelessége – az országgyűlési képviselőkkel egyezően –, hogy kezdeményezően részt vegyenek az Országgyűlés munkájában, elősegítsék annak eredményes működését. Kötelességük továbbá részt venni az Országgyűlésnek és annak a bizottságának ülésein, amelynek tagja²⁰.

A nemzetiségi szószóló is az az eskü letétele és az esküokmány aláírása után vehet csak részt az Országgyűlés munkájában²¹. A szószóló jogait személyesen gyakorolja.²² A képviselőkhöz hasonlatosan a nemzetiségi szószólók is az Országgyűlés alakuló ülését megelőzően a köztársasági elnöknek nyújtják be a megbízólevelüket²³.

A szószólók jogosultak a jelnyelv használatára az Országgyűlés és a bizottságok ülésein.²⁴

A bizottsági ülésen az előterjesztő és a tárgyalat napirendi ponthoz módosító javaslatot benyújtó nemzetiségi szószóló tanácskozási joggal vehet részt²⁵.

A törvény egész 18-as alcíme, amely a tárgyalási rendre vonatkozik, érvényes a nemzetiségi szószólókra is, de ugyanígy vonatkoznak rájuk az egyébként különös fegyelmi szabályok is (a képviselő és a szószóló kivezetése stb.)²⁶

A törvény biztosítja a szószóló részvételi lehetőségét a zárt ülésen²⁷.

Szervezeti jogosultság, hogy a szószóló az Országházban, az Országgyűlés Irodaházában, valamint az Országgyűlés Hivatala elhelyezésére szolgáló épületekben az Országgyűlés tevékenységével kapcsolatban tarthat tájékoztatást a médiatartalom-szolgáltatók részére. A szabályozás nem teljesen koherens, hiszen a szószólók csak a nemzetiségeket érintő ügyekben jogosultak megnyilatkozni a parlament ülésein, ugyanakkor a média munkatársait tájékoztathatják gyakorlatilag minden parlamenti ügyben. Ez a szabályozás eredetileg a képviselőket és a frakciókat hivatott megakadályozni attól a korábbi lehetőségtől, hogy „általános” politikai tevékenységeket fejtsenek ki a sajtó munkatársai számára, ugyanakkor a nemzetiségi szószólók számára ugyanezen szabályozás kiterjeszti más területen meglévő jogosultságukat.

Nagyon fontos szabályozásnak tekinthetjük, hogy a szószólóknak ugyanolyan összeférhetetlenségi és vagyonynyilatkozat tételi kötelezettségei vannak, mint az országgyűlési képviselőknek.

A szószóló megbízatása összeegyeztethetetlen minden más állami, önkormányzati és gazdasági tisztséggel vagy megbízatással. Tudományos, egyetemi oktatói, főiskolai oktatói, művészeti, lektori, szerkesztői, valamint a jogi oltalom alá eső szellemi tevékenységet kivéve más keresőfoglalkozást nem folytathat. Egyéb tevékenységéért – a

20 2012. évi XXXVI. törvény 28. § (1) bekezdés.

21 2012. évi XXXVI. törvény 28. § (3) bekezdés.

22 2012. évi XXXVI. törvény 28. § (5) bekezdés.

23 2012. évi XXXVI. törvény 30. § bekezdés.

24 2012. évi XXXVI. törvény 38/C. § bekezdés.

25 2012. évi XXXVI. törvény 40. § (3) bekezdés.

26 2012. évi XXXVI. törvény 53. § (2)-(5) bekezdés.

27 2012. évi XXXVI. törvény 57. § (2) bekezdés, 58. § (3) bekezdés.

tudományos, oktatói, művészeti, lektori, szerkesztői, a jogi oltalom alá eső szellemi tevékenységet és a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony keretében végzett tevékenységet kivéve – díjazást nem fogadhat el. Ugyanakkor a mezőgazdasági őstermelőként folytatott tevékenysége nem minősül kereső foglalkozásnak.²⁸ Nem lehet a tőkepiacról szóló törvény szerinti pénzügyi ágazatban működő pénzügyi szervezet kizárólagos vagy többségi tulajdonosa, vezető tisztségviselője, vezető állású munkavállalója.

Az összeférhetlenségi szabályok kitérnek a gazdasági összeférhetlenségre is. A szószóló nem lehet olyan gazdálkodó szervezetben tulajdoni részesedéssel rendelkező tag vagy részvényes, amely nem minősül átlátható szervezetnek. Nem lehet olyan szerv vezetője, vagy döntésének előkészítésében, vagy meghozatalában közreműködő személy, amit az államháztartás alrendszeréből, európai uniós forrásokból vagy nemzetközi megállapodás alapján finanszírozott egyéb programokból származó, egyedi döntés alapján, az államháztartáson kívüli természetes személyek, jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb szervezetek – ide nem értve a társasházat – számára nyújtott támogatások odaítélése céljából hoztak létre.

A nemzetiségi szószóló a megbízatása alatt, illetve annak megszűnésétől számított két évig nem köthet vételi megállapodást olyan gazdálkodó szervezet részesedésének megszerzésére, amelyben a magyar vagy külföldi állam, helyi önkormányzat, helyi önkormányzati társulás vagy külföldi helyhatóság, párt, belföldi vagy külföldi vallási közösség közvetlen vagy közvetett kizárólagos vagy többségi befolyással rendelkezik²⁹.

A szószóló természetesen nem hivatkozhat tisztségére üzleti vagy képviseleti minőségében, jogosulatlanul bizalmas információkat nem szerezhet, illetve nem használhat fel.

Az összeférhetlenségi szabályozás kitér a megbízatással összefüggésben kapott ajándékokra is. A szószóló a megbízatásával összefüggésben nem fogadhat el olyan ajándékot vagy más ingyenes juttatást, amely a mindenkori képviselői tiszteletdíj egyhavi összegét meghaladja. A képviselői tiszteletdíj 1/12-ed részének megfelelő értékhatárt meghaladó értékű ajándékokról és ingyenes juttatásokról a szószóló – a vagyonynyilatkozata részeként – kimutatást köteles vezetni. Arról, hogy ilyen lista egyáltalán bármilyen szószóló, vagy képviselő esetében létezik nincs tudomásunk. Ezek a korlátozások azonban nem vonatkoznak a szószólók az Országgyűléstől, saját pártjától vagy képviselőcsoportjától, a pártok működését segítő tudományos, ismeretterjesztő, kutatási, oktatási tevékenységet végző alapítványtól kapott, a munkájának ellátásához szükséges vagy azzal szoros összefüggésben lévő juttatásokra és ingyenes használatba kapott dolgokra. E juttatásokról és ingyenes használatba kapott dolgokról a nemzetiségi szószóló – a vagyonynyilatkozata részeként – kimutatást köteles vezetni. Az ingyenesen használatba kapott dolgok a megbízatás megszűnését követően nem kerülhetnek ingyenesen a szószóló tulajdonába vagy további használatába³⁰. Amennyiben egy szószólót büntett miatt jogerősen elítélnék, vagy hatvan napot meghaladó köztartozás fennállása esetén, ki kell mondani az összeférhetlenségét.

28 2012. évi XXXVI. törvény 80. § (1) bekezdés.

29 2012. évi XXXVI. törvény 84. §

30 2012. évi XXXVI. törvény 86. §

A szószóló bejelentési kötelezettség alá tartozik, ha rendelkezik önálló vállalkozással, gazdasági társaságban, szövetkezetben fennálló részesedéssel, e szervezetekben betöltött vezető tisztségviselői megbízatással, felügyelő bizottsági tagsággal, továbbá bizalmi vagyonkezelési jogviszony alapján fennálló vagyonrendelői, vagyonkezelői, illetve kedvezményezett jogállással. A bejelentési kötelezettség fennáll abban az esetben is, ha a szószóló alapítója alapítványnak, tagja alapítványkezelő testületnek, valamely civil szervezetnek, vagy e szervezetek legfelsőbb, valamint ügyintéző és képviselői szervének. Ugyanez a szabályozás érvényes a köztisztviselői tagságra is.³¹

A szószólókat megilletik a képviselőkhöz hasonló munkajogi szabályok is. A legfontosabb ezek közül, hogy mandátuma igazolásától a munkáltató – a munkavállaló kérésének megfelelően – a megbízatásának időtartamára vagy annak egy részére köteles fizetés nélküli szabadságban részesíteni a nemzetiségi szószólót. A szigorú összeférhetlenségi szabályok miatt ennek lehet jelentősége.

A megbízatás megszűnése után, ha a szószóló a megválasztása napján ügyész, kormányzati szolgálati jogviszonyban, közszolgálati jogviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló személy, közigazgatási szerv munkavállalója, a honvédek jogállásáról szóló 1996. évi XLIII. törvény vagy a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény szerinti jogviszonyban álló személy volt, a megbízatásának megszűnésétől számított harminc napon belül benyújtott írásbeli kérelmére őt képzettségének, végzettségének megfelelő munkakörbe kell helyezni.³²

A szószólói megbízatás időtartama – ideértve a megbízatás megszűnését követően biztosított ellátás időtartamát is – a társadalombiztosítás ellátásaira való jogosultság szempontjából heti 40 órás foglalkoztatással járó munkaviszonyban töltött időnek, illetve nyugdíjra jogosító szolgálati időnek számít. A munkaviszonyt a kormányzati szolgálati, közszolgálati, közalkalmazotti, valamint bírósági és ügyészségi jogviszony számításánál e jogviszonyban töltött szolgálati időnek kell beszámítani. A munkaviszonyt a honvédek jogállásáról szóló törvény, valamint a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény szerinti szolgálati jogviszony számításánál e szolgálati jogviszonyban töltött szolgálati időnek kell beszámítani. A szószólói megbízatás időtartama vezetői gyakorlatnak számít.

Fontos jogosultság, hogy az állami szervek kötelesek a nemzetiségi szószólókat megbízatásuk ellátásában támogatni, és részükre a munkájukhoz szükséges felvilágosítást megadni. Ezzel kapcsolatos, hogy ha a szószóló az Országgyűlés előtt beszámolóra kötelezett személytől a feladatkörébe tartozó olyan kérdéssel kapcsolatosan kér írásban tájékoztatást, amelyről a beszámolóra kötelezett személy törvény alapján az Országgyűlésnek beszámolni köteles, az Országgyűlés előtt beszámolóra köteles személy a tájékoztatást a kézhezvételt követő 15 napon belül, írásban adja meg.

Szintén fontos jogosultság, hogy a szószóló a feladatai ellátásához szükséges mi-

31 2012. évi XXXVI. törvény 89. §

32 2012. évi XXXVI. törvény 96. §

nősített adatokat személyi biztonsági tanúsítvány és titoktartási nyilatkozat nélkül, felhasználói engedély alapján használhatja fel. Természetesen köteles a minősített adat védelmére vonatkozó követelményeket betartani. A szószóló munkáját a gyakorlatban könnyíti meg, hogy igazolványa valamennyi közigazgatási szervhez, valamint a közintézetekhez és közintézményekhez belépésre jogosít³³.

A szószólók ugyanolyan tiszteletdíjra jogosultak, mint az országgyűlési képviselők. A legfontosabb szabály ezek közül, hogy a szószóló az eskütételétől a megbízásának megszűnéséig havonta tiszteletdíjra jogosult, amelynek összege megegyezik a helyettes államtitkárnak a közszolgálati tisztviselőkről szóló törvényben meghatározott alapilletményéből, illetménykiegészítéséből, vezetői pótlékából álló illetményének összegével.³⁴ Ezt kiegészítendő az egyéb juttatások is megegyezőek, azaz számukra üzemanyagkártya, telefonos költségtérítés, lakhatási támogatás jár.³⁵ A szószóló tevékenységét segíti, hogy a tevékenységével járó kiadásokra tiszteletdíjának 40%-ának megfelelő összegre jogosult³⁶. Végezetül, ha a szószóló megbízása az Országgyűlés megbízásának megszűnésével szűnik meg, a volt szószóló további három hónapon keresztül a tiszteletdíjának a megbízása megszűnését megelőző háromhavi átlagának megfelelő összegű ellátásra jogosult.

Mindezekből kitűnik, hogy a nemzetiségi szószólók széles körű jogokkal rendelkeznek, amelyek inkább közeliek az országgyűlési képviselők jogaihoz. Mind a tiszteletdíj, mind az immunitás, mind az összeférhetetlenségi szabályok, mind pedig az официális jogosultságok tekintetében jelentős a hasonlóság a szószóló és az országgyűlési képviselő között, így elmondható, hogy érdemi, széles jogokkal rendelkező tisztséget hozott létre a jogalkotó.

Felhasznált irodalom

- A nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviseletét szabályozó törvény koncepciója 2010. február
- B/6626 Beszámoló a Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről (2013. február — 2015. február)
- CSERVÁK Csaba: Népek, nemzetiségek, kisebbségek. In: *Jogelméleti Szemle* 2014. 3. szám.
- KÁLLAI Péter: Az alkotmányos patriotizmustól a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéig. In: *Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata*. 2012. 4. szám
- KURUNCZI Gábor: A nemzetiségek parlamenti képviseletéről. In: *Közjogi Szemle*. 2014. 1. szám

---

33 2012. évi XXXVI. törvény 98. §

34 2012. évi XXXVI. törvény 104. § (1)

35 2012. évi XXXVI. törvény 109. §

36 2012. évi XXXVI. törvény 113. § (2)

KUTASSY-NAGY Noémi – SZAJBÉLY Katalin: A kisebbségi közösségek parlamenti képviseletéről. In: GYULAVÁRI Tamás – KÁLLAI Ernő (szerk.): *A jövőnyektől az államalkotó tényezőkig. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon.* Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala

PAP András László: Észrevételek a nemzetiségek parlamenti képviseletéről. In: GYULAVÉRI Tamás- KÁLLAI Ernő (szerk.): *A jövőnyektől az államalkotó tényezőkig. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon.* Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala

T/18-as számú törvényjavaslat

Felhasznált jogszabályok

20/2010. (II. 26.) Ogy. Határozat

2011. évi CCIII. törvény

2012. évi XXXVI. törvény

34/2005. (IX. 29.) AB határozata

35/1992. (VI. 10.) AB határozata

Alaptörvény

A MAGÁNJOGI ÉS KÖZJOGI JOGÉRVÉNYESÍTÉS KAPCSOLATA VERSENYÜKBEN

1. Bevezetés

Tanulmányomban arra szeretnék választ adni, hogy milyen módon kapcsolódik egymáshoz a magánjogi és a közjogi jogérvényesítés, mint a kartellekkel kapcsolatos igényérvényesítés két módja, kiemelten a magyar jogrendszerre tekintettel.

A kérdést elsősorban a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény („Tpvt.”) általam relevánsnak ítélt rendelkezései bemutatásával kívánom megválaszolni,¹ de előtte teszek egy nemzetközi kitérőt, majd röviden szólok a Tpvt. szabályait megalapozó, a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról szóló 2014/104/EU irányelvről („Irányelv”).

A részletes szabályok bemutatása előtt itt a bevezetőben szeretném lefektetni, hogy általánosságban vizsgálva a két igényérvényesítési mód viszonyát kijelenthetjük, hogy mindkettő alapvető pillére a hatékony versenyjognak azáltal, hogy hozzájárulnak a versenyjogi jogalkalmazás céljainak megvalósulásához a jogsértés befejezésének elősegítésével, a jogsértők megbüntetésével és az elrettentéssel.² Céljaikat külön vizsgálva azonban kijelenthető, hogy azok jelentősen eltérőek, a magánjogi jogérvényesítés egyéni célokat szolgál, míg a közjogi jogérvényesítést végző hatóságok a közérdeket és a fogyasztói jólét védelmét szolgálják eljárásukkal.

2. Nemzetközi kitekintés

A magánjogi és közjogi jogérvényesítés helyzete versenyügyekben a szokásoknak megfelelően jelentősen eltér az Amerikai Egyesült Államokban („USA”) és Európában.

Míg az USA versenyjogi ügyeinek túlnyomó többsége – 90-95%-a - magánjogi kereseten alapul,³ addig az európai jogalkalmazási rendszer alapvetően közigazgatási

1 A magánjogi igényérvényesítés Tpvt.-ben található szabályainak alapjául szolgáló Irányelv ismertetésével kapcsolatban lásd ZAVODNYIK József: Egyensúlyteremtés. A versenyjogi kártérítési irányelv átültetésének egyes kérdései. In: *Versenytükör*, XII. évfolyam 2016. Különszám IV.

2 OECD Secretariat: *Relationship between public and private antitrust enforcement*. DAF/COMP/WP3(2015)14 of 15 June 2015. 4.

3 Wouter P.J. WILS: *Private Enforcement of EU Antitrust Law and its Relationship with Public Enforcement: Past, Present and Future*. World Competition, Volume 40, Issue 1, March 2017. 14.

jellegű bírságokra épül,⁴ a versenyjogi jogsértések károsultjainak többsége kontinensünkön nem érvényesít kártérítési igényt, hiszen az emberek legtöbbször nem is tudnak róla, hogy egy versenyjogba ütköző cselekmény miatt kárt szenvedtek.⁵ Az Európai Bizottság („Bizottság”) ügyeit tekintve 2006-2012 között az összes antitröszt ügynek mindössze 25%-ában követte a jogsértés megállapítását magánjogi jogérvényesítésre irányuló eljárás,⁶ de tagállami szinten vizsgálva a kérdést sem jobb a helyzet, ugyanis a jelenlegi 28 tagállam közül 20-ban egyáltalán nem folynak kartellekhez kötődő kártérítési perek,⁷ mely helyzet az Irányelv tagállami jogszabályokba való ültetésével talán változni fog.

Ha megvizsgáljuk a magánjogi jogérvényesítés célját az USA-ban és Európában, azt láthatjuk, hogy szintén eltérés tapasztalható, mert míg az USA-ban a kártérítés többszörös, büntető jellegű szankcióként kerül alkalmazásra,⁸ addig az európai szabályozásban ez kifejezetten tilos, a kártérítés kimondottan a kompenzációt szolgálja.

3. Az európai jogfejlődés

A versenyjogi szabályok alkalmazása az Európai Unió („EU”) tagállamaiban évtizedeken keresztül közigazgatási jellegű volt, a versenyszabályok bírói alkalmazása – a felülvizsgálati, jogorvoslati eljárások kivételével – a Monti biztos által kezdeményezett és Kroes biztos által folytatott versenyjogi „modernizáció” egyik következménye. 2004-ben a Bizottság készített egy tanulmányt a kártérítési követelések feltételeiről közösségi szintű jogsértések esetén, és az volt a célja, hogy azonosítsa a sikeres kártérítési perek elterjedésének akadályait. A Bizottság 2005-ben közzétette az ún. Zöld Könyvet,⁹ hogy az akadályok feltárása érdekében párbeszédet kezdeményezzen a tagállamokkal, majd e koncepció sikertelenségét követően 2008-ban bocsátotta ki a Fehér Könyvet,¹⁰ amely a Zöld Könyvhöz hasonlóan szintén az Európai Közösség antitröszt szabályainak megsértésén alapuló kártérítési keresetekről szólt, és javaslatokat tett olyan intézkedések meghozatalára, melyek a hatásos jogorvoslati mechanizmusokat támogatták volna.¹¹

4 SZILÁGYI Pál: *Csoportos keresetek az Egyesült Királyság antitröszt jogában*. Pázmány Law Working Papers 2016/19. 2.

5 MISKOLCZI BODNÁR Péter: Versenyjogsértéssel okozott károk megtérítése – egy a magyar jog számára irányadó irányelv átültetése. In: Gombos Katalin (szerk.): *A versenyjog legújabb fejleményei Európai uniói kitekintéssel*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 21.

6 OECD Secretariat 2015. 5.

7 TÓTH Tihamér: *Az Európai Unió versenyjoga*. Budapest, 2013. 597.

8 Wouter P.J. WILS 2015. 39.

9 European Commission, Green Paper on Damages actions for breach of EC antitrust rules, COM(2005)672 of 19 December 2005.

10 European Commission, White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, COM(2008)165 of 2 April 2008.

11 NAGY Csongor István: Az európai versenyjog magánjogi érvényesítése Magyarországon. In: Európai Jog, 2011/3. 3.

E két fenti, jogalkotás kezdeményezésére létrehozott munkaanyagot követte végül az Irányelv elfogadása, melynek nemzeti jogba való átültetésére Magyarországon az Irányelvnek való megfelelést szolgáló 2016. évi CLXI. törvénnyel, határidőben került sor.¹² Az irányelv – ahogy arra Varga István is utal egy tanulmányában¹³ - a célból született, hogy biztosítsa az egységes jogalkalmazást a versenyjog közjogi és magánjogi érvényesítése körében, tárgya, hogy szabályozza a károsultak jogait az elszenvedett kár teljes megtérítése tekintetében, illetve „olyan szabályokat határoz meg, amelyek összehangolják a versenyjogi szabályok versenyhatóságok általi végrehajtását, valamint e szabályoknak a nemzeti bíróságoknál indított kártérítési keresetek tekintetében történő érvényesítését”.¹⁴

4. A magánjogi jogérvényesítés magyar szabályozása a versenyjogban

Tanulmányomban elsősorban az Irányelv következtében a magyar jogba átültetett kártérítési szabályokról szólok, azonban szükségesnek érzem megemlíteni témám szempontjából, hogy a Tpvt. már ezen szabályok beiktatása előtt is tartalmazott olyan rendelkezéseket, amelyek bírósági úton való jogérvényesítést alapoztak meg, ennek legkézenfekvőbb példája a Tpvt. II. Fejezetében szabályozott tisztességtelen verseny tilalma alá tartozó magatartások esete, melyekben mindig is bírói jogalkalmazásnak volt helye. A Tpvt.-nek az erőfölénnyel való visszaélések és a versenykorlátozó megállapodások tilalmára vonatkozó rendelkezéseivel kapcsolatban a bíróságok csak jogorvoslati fórumként, a versenytanácsi határozatok felülvizsgálatakor játszottak szerepet.¹⁵

Meg kell említeni, hogy a Tpvt. III-V. Fejezeteiben szabályozott magatartások - az üzleti döntések tisztességtelen befolyásolása, a gazdasági versenyt korlátozó megállapodások, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés – nem csak a közérdeket sértik, hanem emellett magánfelek jogos érdekeit is sérthetik, márpedig a Tpvt. 88/A. § (1) bekezdése kimondja, hogy a GVH „közérdek érvényesítésére irányuló hatásköre nem zárja ki a IV. vagy az V. Fejezetben foglalt rendelkezések, illetve az EUMSZ¹⁶. 101. vagy 102. cikkében foglalt tilalom megsértésére [...] alapított polgári jogi igények közvetlen bíróság előtti érvényesítését.”¹⁷ Ez a rendelkezés azt jelenti, hogy a hivatkozott jogsértések esetén a Tpvt. alapján kiszabható szankciókat és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény („Ptk.”) jogszabályba ütköző szerződésre

12 2016. évi CLXI. törvény indokolása: a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény, valamint a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény módosításáról

13 VARGA István: *A választottbírói út versenyjogi kiterjesztésének és a versenyjog magánjogi érvényesítésének összefüggései*. In: Magyar Jog 2014/7-8. 396.

14 Irányelv 1. cikk

15 TÓTH Tihamér 2013. 37.

16 Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

17 A Tpvt. III. Fejezete tekintetében e szabályt a Tpvt. 88/U. § (1) bekezdés mondja ki

előírt jogkövetkezményeit is lehet alkalmazni.¹⁸

Magyarországon a magánjogi jogérvényesítés lehetősége az antitröszt szabályok megsértése esetére mindig fennállt, azonban a lehetőség alapját nem a versenyjogi, hanem a polgári jogi szabályok teremtették meg, mivel a kártérítéshez való jog általában adott volt, tekintet nélkül arra, hogy a kár milyen konkrét magatartás eredményeként következett be.¹⁹ A kártérítési per bírósága azonban jó ideig nem volt jogosult megállapítani a versenyjogi jogsértést, mivel e kérdés eldöntése a GVH hatáskörébe tartozott, melynek következtében a kártérítési pert a hatóság döntésének meghozataláig a bíróságnak fel kellett függesztenie.²⁰ Ezt a rendszert először az uniós versenyjog vonatkozásában módosították 2004. május 1-jei hatállyal az 1/2003 rendelet 6. cikke következtében, ami kimondja, hogy „a nemzeti bíróságoknak jogköre van a Szerződés 101. és 102. cikkének alkalmazására”, majd 2005-ben a Tpvt.-be illesztett 88/A. § hatalmazta fel a bíróságokat arra, hogy önálló perekben ítéletet hozzanak.²¹ Ismeri továbbá a Tpvt. az *amicus curiae* intézményét,²² mivel a GVH versenyjogi területen fennálló szakértelmére indokolt a versenyjogi ügyekben eljáró bíróságoknak támaszkodniuk,²³ így a Tpvt. 88/B. § szakasz kimondja, hogy az eljáró bíróság haladéktalanul értesíti a GVH-t, ha a Tpvt. kartelektra vagy gazdasági erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozó szabályait kell alkalmaznia, a GVH pedig köteles felhívásra jogi álláspontjáról a bíróságot tájékoztatni.

Áttérve az Irányelv következtében a Tpvt.-be iktatott rendelkezések ismertetésére először is érdemes rámutatni, hogy a Tpvt. rögzíti, hogy a versenyjogi jogsértésből eredő kárért való felelősségre, a versenyjogi kártérítési perekre a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni azzal, hogy figyelembe kell venni a Tpvt.-ben foglalt eltéréseket, a kár megtérítésére pedig a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai az irányadók.

Az Irányelvhez képest eltérés, hogy az csak az EUMSZ. 101. és 102. cikke alapján megállapított jogsértések alapján indított kártérítési perekről szól, azonban a magyar jogalkotó döntésének hatására az Irányelv hatására a Tpvt.-be iktatott szabályokat a Tpvt. 11. vagy 21. §§-nak megsértése hatására induló versenyjogi kártérítési ügyekben is alkalmazni kell.²⁴

---

18 HEGYMEGI-BARAKONYI Zoltán: A magánjogi jogérvényesítésről általában. In: szerk. Juhász Miklós, Juhász Dorina, Tóth András: *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*, Gazdasági versenyhivatal, Budapest, 2014. 718.

19 MISKOLCZI BODNÁR Péter: National report – Hungary. In: Anna Piszcz (edited): *Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries*. University of Warsaw Faculty of Management Press, Warsaw 2017. 127.

20 MISKOLCZI BODNÁR Péter: Versenyjogsértéssel okozott károk megtérítése – egy a magyar jog számára irányadó irányelv átültetése. In: Gombos Katalin (szerk.): *A versenyjog legújabb fejleményei Európai uniós kitékintéssel*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 35.

21 NAGY Csongor István 2011. 4.

22 Tpvt. 91/H. §

23 TÓTH Tihamér 2013. 37.

24 2016. évi CLXI. törvény indokolása

Alábbiakban a Tpv. azon rendelkezéseit mutatom be, melyekben véleményem szerint leginkább megjelenik a közjogi és magánjogi jogérvényesítés kapcsolata.

4.1. *A bizonyítékok feltárása*

A bizonyítékok versenyjogi kártérítési perben való feltárásának szabályozását az ún. információs aszimmetria indokolja, mely lényegét tekintve abban áll, hogy a károsult – aki a perben felperesi pozícióban fog szerepelni – gyakran nem rendelkezik azokkal a bizonyítékokkal, amelyek kártérítési igényét megalapoznák, viszont azok elérhetőek a károkozó vagy más, harmadik vállalkozásoknál, illetve valamely versenyhatóságnál. Megjegyzendő, hogy a bizonyítékokhoz való hozzáférés nem korlátlan, a bíróságnak a hozzáférésről egy szükségességi és arányossági tesztet követően kell döntenie, azonban azt is szem előtt kell tartani, hogy vannak olyan iratok, melyek nem ismerhetők meg.

A megismerhetőségüket illetően kizárt bizonyítékok körébe tartoznak az engedeékenységű nyilatkozatok és az egyezségi nyilatkozatok, melyek feltárásának kizártsága egyértelmű kifejeződése a közjogi és magánjogi igényérvényesítés egymásra hatásának. A korlátozás mögött az a megfontolás áll, hogy mind az engedeékenységű programok, mind pedig az egyezségi eljárások nagymértékben könnyítik meg a legsúlyosabb versenyjogi jogsértések feltárását azzal, hogy bizonyítékokat hoznak a versenyhatóságok tudomására. Az engedeékenységű vagy egyezségi eljárásban részt vevő vállalkozásokat a jogsértésben részt vett más, ilyen eljárásokban részt nem vevő vállalkozásoktól megkülönbözteti az a tényező, hogy több, magukra nézve terhelő bizonyítékot adnak át a versenyhatóságnak, nyilatkozataikban elismerik bűnösségüket, ezért ha ezek a kártérítési perek károsultjai birtokába jutnának, velük szemben a károsultak nagyobb eséllyel indítanának kártérítési pereket.

Jól érezhető, hogy a közjogi és magánjogi jogérvényesítés e területen összeütközésbe kerül, és a jogalkotás során végül mondhatjuk, hogy a közjogi eljárások jöttek ki győztesen. A jogalkotó úgy ítélte meg, hogy az engedeékenységű és egyezségi nyilatkozatokra tekintettel kiveszi a döntési lehetőséget a bíróságok kezéből²⁵ (mintegy önmaga lefuttatva az szükségességi/arányossági tesztet), és kinyilvánítja, hogy fontosabb a társadalom jóléte szempontjából, hogy a jogsértő vállalkozások az említett nyilatkozatokat megtegyék, mint hogy őket a magánjogi jogérvényesítés során a károsultak e nyilatkozataik miatt támadják. Ehhez a megoldáshoz nyilvánvalóan az az elgondolás kapcsolódik, hogy így fenntartható a vállalkozások együttműködésre való hajlandósága, és továbbra is együttműködnek a versenyhatósággal a számukra ilyen módon elérhető bírságmellőzés vagy -csökkentés érdekében, mivel nem kell tartaniuk attól, hogy versenyjogi kártérítési igényekre nézve a hatósággal együtt nem működő többi jogsértőre vonatkozó feltételeknél rosszabb feltételekben lesz részük.

Fontos kiemelni, hogy a Tpv. a bizonyítékok feltárása tekintetében nem csak a közigazgatási eljárások sikerére van tekintettel, hanem – mivel a kartellek egyes esetei

---

25 Tpv. 88/N. § (1) bekezdés b) pont

büntetőjogi következményekkel is járnak – a büntetőeljárásokra is.²⁶ Itt – a versenyhatóság eljárásához hasonlóan – az eljárás sikerességéhez nagyobb érdek fűződik, mint a bizonyítékok károsultak általi megismeréséhez, ezért - az engedékenységi kérelemnek megfelelő teljes mentességnek köszönhetően²⁷ - nem tárható fel a büntetőeljárás során tett, a versenyjogi jogsértést és az abban való részvételt beismerő vallomás.

4.2. Uniós versenyhatóságok döntései

A Tpvt. alapján uniós versenyhatóságnak minősül a GVH, valamely tagállam versenyhatósága és a Bizottság.²⁸ A magánjogi igényérvényesítésekkel kapcsolatban felmerülő kérdés, hogy az eljáró bíróság mennyiben vegye figyelembe eljárása során a valamely versenyhatóság által hozott döntést. A kérdés azért érdemel törvényi szintre emelt választ, mert érdemes megelőzni azokat a helyzeteket, hogy ugyanazon magatartás megítélése tekintetében más eredményre jusson két, egymástól független igazságszolgáltatási szerv (ide nem értve a felülvizsgálat lehetőségét, amelynek természetesen adottnak kell lennie). A Tpvt.-t legutóbb módosító 2016. évi CLXI. törvény indokolása kiemeli azokat a körülményeket, amelyek miatt a GVH és a Bizottság jogerős döntéseinek elsőbbséget kell biztosítani, ezek a jogbiztonság mellett a pergazdaságosság, valamint a versenyhatóságok versenyügyekben megnyilvánuló speciális szakértelme. A Tpvt. alapján tehát az eljáró bíróság kötve van a GVH vagy a Bizottság jogerős határozatának jogsértést megállapító részéhez.²⁹ Más a figyelembe vehetőségre vonatkozó szabály abban az esetben, ha egy másik tagállam versenyhatósága hozott jogerőre emelkedett döntést, mivel ez esetben a bíróság feladata annyi, hogy az ellenkező bizonyításáig a jogerős döntés jogsértést kimondó részében foglaltakat tényként fogadja el.³⁰

4.3. Elévülési idők tisztázása

Habár az elévülés következtében nem szűnik meg a károsultak kártérítési igényre való jogosultsága, de elveszítik az igény állam útján történő kikényszerítésének a lehetőségét. Ezért fontos a károsultak számára, hogy egyértelműen rendezze a törvény az elévülés időtartamát, kezdetét.

Az időtartamra nézve nem tartalmaz a Tpvt. speciális szabályt, de rendezi elsősorban a folyamatos vagy megismételt jogsértésre tekintettel az elévülés kezdő időpontját, amelyet a jogsértő magatartás megszűnéséhez és a károsultnak a jogsértéssel kapcsolatos egyes részletekről (a jogsértés ténye és minősége, a kár, a jogsértő vállalkozás)

26 Tpvt. 88/N. § (1) bekezdés d) pont

27 TóTH András: *Versenyjog és hatásterületei. A versenyszabályozás jogági kapcsolatai.* HVG-ORAC, 2016. 205.

28 Tpvt. 88/H. § (4) bekezdés b) pont

29 Tpvt. 88/R. § (1) bekezdés

30 Tpvt. 88/R. § (2) bekezdés

való tudomásszerzéséhez köt.³¹

Az elévülésre nézve fontos tényező annak nyugvása, erre nézve verseny törvényünk két, a jelen tanulmány szempontjából fontos különös szabályt tartalmaz amellet, hogy a Ptk. 6:24. § (2) bekezdése háttér szabályként fennáll. Először is nyugszik az elévülés valamely uniós versenyhatóság határozatának, vagy ha azt bíróság előtt megtámadták, a bíróság jogerős döntésének meghozatalát követő egy évig,³² továbbá az alternatív vitarendezési mechanizmusok elterjedésének támogatása, illetve az abban részt vevők védelme érdekében az önkéntes vitarendezési eljárásban részt vevő vállalkozás tekintetében az ilyen eljárás befejezéséig.³³

4.4. A versenyhatóság közreműködése

Az egyik legerősebb kapcsolódási pont a közjogi és magánjogi jogérvényesítés viszonyában a Tpv t.-nek azon rendelkezése, mely szerint a perben eljáró bíróság felhívhatja a GVH-t, hogy nyújtson tájékoztatást a kár bekövetkezésével, mértékével és a köztük levő okozati összefüggés fennállásával kapcsolatos álláspontjáról,³⁴ így tehát a versenyhatóság a perben aktívan is részt vehet.

A kártérítési igényének alátámasztásához a károsult köteles meghatározni az őt ért kárt, ami meglehetősen nehéz feladat annak összetettsége, magas költsége, és a már említett információs aszimmetria miatt is. Ezt a nehézséget küszöbölheti ki a bíróság azzal, hogy megkeresi a GVH-t, azonban, ahogy a versenyhatóság közreműködésével kapcsolatban használt feltételes módból is kikövetkeztethető, a GVH nem köteles állást foglalni a kérdésben, sőt indokolás nélkül visszautasíthatja a válaszadást.³⁵

A Tpv t. egyéb iránt kimondja, a károkozás tényét vélelmezni kell a kartellek esetében, de a kár mértékére, konkrét összegére ki nem terjedő vélelmet a károkozó megdöntheti.³⁶

4.5. Többek közös károkozása

A versenykorlátozó megállapodással okozott károk magánjogi megtérítése szempontjából – tekintettel arra, hogy a kartellben több vállalkozás érintett - fontos a közös károkozókra vonatkozó polgári jogi szabály, miszerint ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük egyetemleges.³⁷ Ezzel összefüggésben fontos megemlíteni, hogy a

31 Tpv t. 88/T. § (1) bekezdés

32 Tpv t. 88/T. § (2) bekezdés

33 Tpv t. 88/T. § (3) bekezdés

34 Tpv t. 88/S. § (1) bekezdés

35 Tpv t. 88/S. § (2) bekezdés

36 Tpv t. 88/D. § (1) bekezdés

37 MISKOLCZI BODNÁR Péter: A versenyjog és az új Ptk. In: *Versenytiükör*, X. évfolyam 2014. 1. szám. 85.

Tpvt. kizárja a Ptk. 6:524. § (2) bekezdésének alkalmazását,³⁸ mivel az lehetővé teszi az egyetemleges felelősség alkalmazásának mellőzését.

A bizonyítékok feltárása körében említett, az engedékenységi eljárásnak köszönhetően bírságmellőzésben részesült vállalkozások védelme érdekében tett intézkedések mellett a felelősség terén eszközölt egyes korlátozások is az engedékenységi programok védelmét szolgálják.

A bírság mellőzésében részesült vállalkozás fő szabály szerint csak a saját közvetlen és közvetett ügyfelei oldalán bekövetkezett kár megtérítéséért felel egyetemlegesen a többi jogsértővel, más károsulttal szemben csak akkor, ha az annak megítélt kártérítés más – ugyanabban a jogsértésben részt vett - vállalkozástól nem hajtható be.³⁹

4.6. Alternatív vitarendezési eljárások

A Tpvt. rendelkezést tartalmaz az alternatív vitarendezési eljárások támogatása érdekében. Ennek alapja, hogy a versenyjogi jogsértésekkel kapcsolatos magánjogi jogérvényesítési eljárások rendkívül összetettek, ezáltal költségesek és időigényesek, míg az alternatív - más szóval élve önkéntes - vitarendezés ehhez képest gyorsabb és egyszerűbb lehetőséget kínál a fennálló vitás helyzet rendezésére.

A Tpvt. úgy kívánja tehát támogatni az alternatív vitarendezéseket, hogy kimondja, ha valamely jogsértő vállalkozás alternatív vitarendezési eljárásban megállapodást kötött egy károsulttal, akkor a károsult a fennmaradó kártérítési igényét csak a károkozásért felelős, azonban az alternatív vitarendezés következtében létrejött megállapodásban részt nem vett más vállalkozástól igényelheti, továbbá ugyancsak fontos szabály, hogy a megállapodást megkötő jogsértőtől a többi, megállapodást nem kötött jogsértő nem igényelheti az általa fizetett kártérítésre nézve megtérítést.⁴⁰

A károsult a megállapodás következtében az annak eredményeképpen kapott kártérítésen felüli kár megtérítését a megállapodást nem kötő többi jogsértő vállalkozástól igényelheti. E főszabály alóli kivételként a megállapodásban részt vevő jogsértő vállalkozással szemben akkor támaszthat igényt a fent említett további kár megtérítésére, ha az a többi, megállapodásban részt nem vett jogsértő vállalkozástól nem hajtható be. A kivétel tartalmaz egy alkívételt, ami így osztja a főszabály sorsát: a károsulttal létrejött megállapodásban ki lehet zárni, hogy a megállapodást kötött jogsértő vállalkozással szemben az előbb említett módon mégis igényt lehessen támasztani a megállapodás alapján megfizetett kártérítésen felül.⁴¹

---

38 Tpvt. 88/I. § (4) bekezdés

39 Tpvt. 88/I. § (1) bekezdés

40 Tpvt. 88/F. § (1) bekezdés

41 Tpvt. 88/F. § (2) bekezdés

5. Zárzó

Tanulmányom zárásaként szeretnék kiemelni néhány fontosabb gondolatot a fent leírtakból, összefoglalásként.

Jól látszik, hogy a feldolgozott téma tekintetében is óriási különbségek vannak a kontinentális jogalkalmazás, és az USA jogalkalmazása között, és úgy vélem, kijelenthető, hogy Európában nagyon valószínűtlen, hogy a kartellekkel kapcsolatos igényérvényesítés elérje az USA-ban tapasztalható mutatókat, mely szerint tíz ügyből mindössze egy esetében alkalmaznak közjogi jogérvényesítésre irányuló eljárást.

Ahogy a Tptv. részletszabályainak bemutatásából kitűnik, a közjogi és magánjogi jogérvényesítés közti legnagyobb konfliktushelyzet az engedékenységi programok és a kártérítési keresetek között áll fenn, és szükség van a kérelmezők védelmére abból a célból, hogy továbbra is hajlandónak mutakozzanak a versenyhatósággal való magas fokú együttműködésre, amely a garantált védelem nélkül hátrányos helyzetbe hozná őket az együtt nem működő vállalkozásokhoz képest.

Az Irányelv, és annak tagállami jogrendszerekbe való átültetése véleményem szerint valószínűsíthetően segíteni fogja a magánjogi jogérvényesítés elterjedését, de a hatás felméréséhez még időre van szükség.

Felhasznált irodalom jegyzéke:

- HEGYMEGI-BARAKONYI Zoltán: A magánjogi jogérvényesítésről általában. In: szerk. Juhász Miklós, Juhász Dorina, Tóth András: *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*, Gazdasági Versenyhivatal, Budapest, 2014.
- MISKOLCZI BODNÁR Péter: *A versenyjog és az új Ptk.* In: *Versenytükrő*, X. évfolyam 2014. 1. szám
- MISKOLCZI BODNÁR Péter: National report – Hungary. In: Anna Piszcz (edited): *Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries*. University of Warsaw Faculty of Management Press, Warsaw 2017.
- MISKOLCZI BODNÁR Péter: Versenyjogsértéssel okozott károk megtérítése – egy a magyar jog számára irányadó irányelv átültetése. In: Gombos Katalin (szerk.): *A versenyjog legújabb fejleményei Európai uniós kitekintéssel*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.
- NAGY Csongor István: *Az európai versenyjog magánjogi érvényesítése Magyarországon*. In: *Európai Jog*, 2011/3.
- OECD Secretariat: *Relationship between public and private antitrust enforcement*. DAF/COMP/WP3(2015)14 of 15 June 2015.
- SZILÁGYI Pál: *Csoportos keresetek az Egyesült Királyság antitröszt jogában*. Pázmány Law Working Papers 2016/19.

- TÓTH András: *Versenyjog és határterületei. A versenyszabályozás jogági kapcsolatai.* HVG-ORAC, 2016.
- TÓTH Tihamér: *Az Európai Unió versenyjoga.* Budapest, 2013.
- VARGA István: *A választottbírói út versenyjogi kiterjesztésének és a versenyjog magánjogi érvényesítésének összefüggései.* In: Magyar Jog 2014/7-8.
- Wouter P.J. WILS: *Private Enforcement of EU Antitrust Law and its Relationship with Public Enforcement: Past, Present and Future.* World Competition, Volume 40, Issue 1, March 2017.
- ZAVODNYIK József: Egyensúlyteremtés. A versenyjogi kártérítési irányelv átültetésének egyes kérdései. In: *Versenytükkör*, XII. évfolyam 2016. Különszám IV.

Tárgyszavak

Kartellek - közjogi jogérvényesítés – magánjogi jogérvényesítés – engedékenység – kártérítés.

GONDOLATOK A BŰNSZERVEZETBEN KIZSÁKMÁNYOLÁSI CÉLZATTAL ELKÖVETETT EMBERKERESKEDELEMRŐL

Bevezetés

Amikor egy társadalomban bűnszervezet alakul, az egy teljesen új minőséget jelent a bűnözésben. Profán hasonlattal élve olyan ez, mint amikor manufakturális termelésről a nagyüzemi termelésre állnak át. Megnövekedik a hatékonyság, létrejön a munkamegosztás, és elvárt a professzionalitás. Ebben a tekintetben a hatékonyság az egyik kulcsszó, amely a bűnszervezeteket is jellemzi, ez adja a társadalomra való kirívó veszélyességét. Ennek ellentételezéseként a jogalkotó az alapcselekményben kiszabható büntetés felső határának kétszeresével igyekszik a jogtárgy büntetőjogi védelmét megoldani. A bűncselekmény bűnszervezetben való elkövetésének megállapíthatóságáról² szóló jogegységi döntés kimondja, hogy akár egyszeri vagy csupán eseti jelleggel résztvevő személy vonatkozásában is meg kell állapítani a bűnszervezetben való elkövetést, ha a tettes tudata átfogta a cselekményt. Különös fénytörésbe helyeződik mindez, ha a bűnszervezetben elkövetett emberkereskedelem kérdéskörét vizsgáljuk.

Dolgozatom alapját a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztálya Emberkereskedelem Elleni Alosztályán végzett aktakutatás, amely a nyomozóhatóság konkrét munkamódszerét tényszerűen feltáró kutatás. A tartalomkutatás, mint alkalmazott kutatási módszer, inkább a gyakorlati kutatásokhoz köthető. Céлом ezzel a munkával, hogy jelenleg készülő PhD dolgozatom elméleti kutatási témáját kiegészítve néhány gyakorlati kérdésben rész kutatást végezzek. A kutatás eredményeinek feldolgozását nem könnyíti meg, hogy a belügyi tudományos kutatói és tudománysszervezői munkáról szóló belügyminiszteri utasításban³ foglaltak alapján létrejött kutatói megállapodás kizárja, hogy nyilvános publikációban azonosítható módon, közkinccsre tegyem a nyomozóhatóság ügyszámmal ellátott aktáit és az abban szereplő adatokat. Ennek okán a feldolgozott akták ügyszámjai jelen tanulmányban nem kerülnek feltüntetésre. Továbbá, mivel a bűnügyi személyes adat olyan adat,

1 KUBISCH Károly: Kutatási téma: Az emberkereskedelem büntetőjogi megítélésének morális vonatkozásai, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Konzulens: Prof. Dr. Domokos Andrea Habil. egyetemi tanár, a KRE-ÁJK Bűnügyi Tudományok Intézetének Intézetvezetője. Kutatási hely: a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda szervezett Bűnözés Elleni Főosztálya Emberkereskedelem Elleni Alosztálya.

2 4/2005. Büntető jogegységi határozat.

3 6/2006. (BK 4.) BM utasítás 7. pont b) alpontja

amelynek megismerése csak külön felhatalmazás alapján történhet,⁴ ezeket az adatokra sem hivatkozhatok. A vonatkozó jogszabályokra – különös tekintettel az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény rendelkezéseire –, a nyomozati anyagokban szereplő személyek védelme, személyi integritásuk és anonimitásuk megőrzése érdekében, a felismerhetőséget kerülni fogom.

A kutatás aktualitása

Az adott tárgykörben végzett tartalomkutatás gyakorlati jelentőségét és aktualitását dr. Pintér Sándor Magyarország Belügyminisztere, a Magyar Kormány emberkereskedelem elleni 4 éves - 2013-2016-os Stratégiai Tervdokumentumában ekként fogalmazza meg: *„A rendelkezésre álló adatok mellett a tudományos kutatások is képet adhatnak az emberkereskedelem és kísérojelenségeinek jellemzőiről. Eddig még kevés ilyen témájú kutatás készült hazánkban, ennek egyik oka az, hogy az adatokkal nehéz bánni, egyes ügyeket szinte lehetetlen az indulástól a végéig átlátni. Például a jogerős ítéletekről a bírósági statisztika gyűjt adatokat, de az ENYÜBS és a bírósági statisztika nem vethető össze, így ezek alapján nem lehet egy büntető ügyet az elejétől a jogerős befejezéséig végigkövetni. Ebből a helyzetből sok esetben az aktavizsgálat, valamint a mélyinterjúk segíthetnek a hazai emberkereskedelem jellemzőit meghatározó mélyebb összefüggéseinek feltárásában.*”⁵ Jelen kutatásból származó gondolataimat több konferencián is előadtam – egyebek mellett a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola által szervezett Miskolci Doktorandusz Konferencián,⁶ a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megtartott Rendészeti Doktoranduszok Országos Egyesülete által szervezett konferencián,⁷ illetve a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája által szervezett doktorandusz konferencián.⁸

1. A szervezett bűnözés alapvető kérdései

A társas bűnkapcsolati alakzatok legveszélyesebb formája a bűnszervezet, amely három vagy több személyből áll, hosszabb időre szerveződve összehangoltan működik, és amelynek célja ötévi vagy azt meghaladó büntetési tétellel fenyegetett szándékos bűn-

4 Különösen a 2011. évi CXII. törvény 3. § 4. pontja alatt meghatározott adat.

5 Az Emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum.

6 2017. október 27-én megtartott „Miskolci Doktorandusz Konferencia,” melyet a Magyar Kriminológiai Társaság PhD szekciójával közösen szervezett a miskolci Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

7 2017. november 22-én megtartott „Haza Szolgálatában Konferencia” az NKE és az RDOE szervezésében. <http://www.rdoe.hu/2017-A-haza-szolgalataban.pdf>

8 2017. december 2-án a KRE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola szervezésében megtartott Doktorandusz Konferencia.

cselekmények elkövetése.⁹ A magyar bírói joggyakorlat¹⁰ korábban a bűnszervezetben való részvétel megállapításához nem kívánta meg, hogy az elkövető tudata átfogta-e azt a körülményt, hogy az általa elkövetett bűncselekményt a sokkal súlyosabban minősülő bűnszervezeti minőségben követi el. A jogegységi tanács azonban a bűnszervezet tevékenységéhez alkalomszerűen csatlakozó úgynevezett „kívülálló” cselekményét az előzőekben hivatkozott értelmezéstől eltérően ítélte meg.

A Kúria Felülvizsgálati Tanácsának álláspontja szerint *„határozott különbséget kell tenni a bűnszervezet tagjaként, illetve a bűnszervezet (vagy annak bármely tagja) megbízásából elkövetett bűncselekmény anyagi jogi megítélése között.”*¹¹ Az elkövető tudatának – akkor is, ha csak egy rövid időre is csatlakozik a bűnszervezethez –, minden objektív elemet át kell fognia ahhoz, hogy a terhére a bűnszervezetben való elkövetés megállapítható legyen.

A fogalomkészlet eltéréseinek tisztázásához szükséges még deklarálni, hogy a szervezett bűnözés elleni küzdelemről szóló Európai Tanács 2008. október 24-én kiadott 2008/841/IB Kerethatározata a magyar büntetőtörvénytől kissé eltérően szabályozza a bűnszervezet fogalmát.

I. meghatározás: *„a bűnszervezet olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében.”*¹²

II. meghatározás: *„a szervezett csoport olyan csoport, amelyet nem véletlenszerűen hoztak létre valamely bűncselekmény közvetlen elkövetésére, és amelyben nem szükségszerű, hogy a tagoknak formálisan meghatározott szerepe legyen, hogy a tagság összetétele állandó legyen vagy hogy a csoport kidolgozott szervezeti felépítéssel rendelkezzen.”*¹³

A magyar jogszabály finom distinkciót alkalmaz, a bűnszervezet és a bűnszövetség definiálásával. Ezzel a kisebb tárgyi súlyú csoportos magatartások nem kerülnek a bűnszervezet fogalmi körébe. Kiemelendő azonban, hogy sem a magyar szabályozás, sem a kerethatározat a bűnszervezet esetében nem a csoportos elkövetésből indul ki.

9 2012. évi C. törvény - a Büntető Törvénykönyvről 459. § (1) 1.

10 BH2002. 173. I. A bűnszervezet tagjaként elkövetett embercsempészés büntetést megvalósítják mindazok, akik előzetes megállapodás alapján, anyagi haszonszerzés érdekében vállalkoznak a külföldről az ún. zöldhatáron átjuttatott személyek továbbszállítására és a megjelölt helyre vitelére [Btk. 218. § (2) bek., (3) bek. 2. tétel].

II. A bűnszervezet tagjaként embercsempészt megvalósító terhelt eredményesen nem hivatkozhat a végszükségre - mint büntethetőséget kizáró okra - azzal az érveléssel -, hogy az illegális határátlépők – a nemzetiségükre tekintettel – saját hazájukban veszélyhelyzetben voltak [Btk. 30. § (1) bek., 218. § (2) bek., (3) bek. 2. tétel].

11 A bűncselekmény bűnszervezetben való elkövetésének megállapíthatóságáról szóló 4/2005. büntető jogegységi határozat.

12 Tanácsi 2008/841/IB Kerethatározat I. „a bűnszervezet” fogalmának meghatározása.

13 Tanácsi 2008/841/IB Kerethatározat II. „szervezett csoport” fogalmának meghatározása.

Ugyan a bűnszervezet létét feltételező három vagy több személy látszólag csoportos elkövetést kíván, azonban a bűnszervezet minőségileg más dogmatikai árnyalatot kap, hiszen nem egy fajsúlyos és speciális csoportos elkövetési formáról van szó, de nem is egy kiterjedt speciális bűnszövetségről. A közösségre valló veszélyességét is mutatja, hogy a bűnszervezet létrejöttéhez elég a szándékos bűncselekmények elkövetésének célzata. Bűnszövetség esetében bűncselekmények elkövetését kell tervezni, s amelyek közül egyet legalább kísérleti szakaszig el kell juttatnia a szövetséges csoportnak. Ugyanakkor a bűnszervezet tagjainak egyetlen bűncselekményt sem kell kísérleti szakaszig eljuttatni, a marasztaláshoz elegendő a célzat kétséget kizáró bizonyítása. Ez lenne a bűnszervezet objektív céljának meghatározása, amint arról bírósági határozatok is szólnak.¹⁴ Ebből következően, – ahogy azt a Büntetőjogi Kommentár¹⁵ is állítja „*amíg az elkövetők cselekménye - a bűnszervezet fogalmi elemeinek fennállása esetén - a tervezett bűncselekmények akár büntetlen vagy büntetendő előkészületi szakaszában marad, a Btk. 321. § szerinti bűnszervezetben részvétel, mint sui generis előkészületi bűncselekmény állapítható meg. Ha a bűnszervezet keretében egyetlen bűncselekmény elkövetését is legalább megkísérlik, akkor az adott bűncselekményre a Btk. 91. §-ában meghatározott [a büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik, de a huszonöt évet nem haladhatja meg] szigorú jogkövetkezményt kell alkalmazni.*”¹⁶ Ha már a bűnszervezet fogalmi elemeiről szó esik, meg kell említeni, hogy a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt az elkövetők által a bűncselekménnyel összefüggésben szerzett dolog jövedelem, vagyon, vagyonekobzás alá esik.¹⁷ Az ellenkező bizonyításáig a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett jövedelmet, vagyont, vagyonekobzás alá eső vagyonnak kell tekinteni, továbbá a megfordult bizonyítási teher miatt az elkövetőnek kell bizonyítania, hogy a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett vagyonhoz, vagyontárgyhoz törvényesen jutott.

1.1. A szervezett bűnözés

A szervezett bűnözés és a bűnszervezetek fogalmának elhatárolása céljából szükséges tisztázni, hogy a bűnszervezet az a munkamegosztáson alapuló, hosszú időre szerveződő csoport, amely a bűncselekmények elkövetésének célzatával jön létre, míg a szervezett bűnözés a bűnszervezetek összehangolt működését jelenti. Lampe von Klaus által összegyűjtött¹⁸ fogalom-meghatározások nagy száma is mutatja, hogy magát a jelenséget

14 Vö. BH2008. 139. és az EBH2007. 1677. számú határozatokat.

15 HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – KATONA Tibor – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*; Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2017. A bűnszervezet fogalma.

16 Vö. BH2008. 139. számú határozattal.

17 A bűncselekmény által létrejött produktumot el kell kobozni, a bűncselekmény következményeként létrejött vagyon pedig vagyonekobzás alá esik. Lásd erről, a 78/2009. BK véleményt a vagyonekobzás elrendeléséről a korrupciós bűncselekmények kapcsán.

18 LAMPE von Klaus: *Definitions of Organized Crime*, <http://www.organized-crime.de/organiz>

körbeírhatjuk, de pontos definíciót adni, változó karakterisztikája miatt, rendkívül nehéz. Magyarország nemzeti biztonsági stratégiája úgy fogalmaz, hogy „*A szervezett bűnözés, különösen annak a határokon átnyúló súlyosabb formái – a társadalmi-gazdasági átalakulás bizonytalanságait kihasználva – növekvő kihívás elé állítják a társadalmat, valamint az érintett rendvédelmi és igazságügyi szektor működését. A szervezett bűnözői csoportok igyekeznek legális gazdasági tevékenységüket és befolyásukat növelni, továbbá érdekeiket a gazdasági szférán túl is érvényesíteni. A szervezett bűnözés elősegíti a nemzetgazdaságot hátrányosan érintő fekete- és szürkegazdaság fennmaradását, a korrupció különböző eszközeivel élve korlátozza a piaci versenyt. A szervezett bűnözés igyekszik összefonódni a bűnüldözéssel, rendvédelmi szervekkel, az igazságszolgáltatással, ezek működését torzíthatja, és akár működésképtelenné is teheti. [...]*

- a) *A szervezett bűnözés elleni küzdelem elengedhetetlen eszköze a bűnüldöző szervek, rendvédelmi szervek, az igazságszolgáltatás és a nemzetbiztonsági szolgálatok szoros együttműködése.*
- b) *A hatékony fellépés egyik legfontosabb célja a csoportok vagyoni hátterének felderítése, pénzeszközök legalizálásának megakadályozása a büntető- és büntetőeljárás joganyag fejlesztésével, az adóellenőrzés hatékonyságának javításával, a korrupció elleni erőteljes fellépéssel.*
- c) *Kiemelt jelentőségű az Európai Unió tagállamainak illetékes hatóságaival és az Unió saját szerveivel történő együttműködés javítása és információcsere.*
- d) *A szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik alapfeltétele az államigazgatásban, a bűnüldözésben, az igazságszolgáltatásban, a rendvédelmi szerveknél, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatoknál dolgozók esetében a szervezett bűnözői csoportok befolyását megakadályozó jogi szabályozás kialakítása, felügyeleti rendszer működtetése.”¹⁹*

1.2. Az emberkereskedelem meghatározása

Az emberkereskedelem uniós fogalmának alapját az *Európai Unió Alapjogi Chartája* 5. cikkében rögzíti, a rabszolgaság és a kényszermunka tilalmaként: „*Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani. Senkit sem lehet kényszermunkára vagy kötelező munkára igénybe venni. Tilos emberi lényekkel kereskedni.*”²⁰A Chartában megfogalmazott törekvéseket még cizelláltabban dolgozza fel a *Stockholmi Program*,²¹ amely 4.4.2. pontjában részletes szabályokat ír elő az emberkereskedelem felszámolása érdekében, de adós marad a pontos fogalommal. Az *Európai Parlament és Tanács 2011/36/EU Irányelve*²² értelmében személyek kizsákmányolási célzattal történő toborzása, szállítása átadása rejtegetése, vagy fogadása, ahol a személyek feletti hatalomgyakorlás a sértett

---

zedcrimedefinitions.htm (letöltve: 2017. 12. 05.)

19 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat - Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

20 Európai Unió Alapjogi Charta 5 Cikk.

21 2010/C 115/01 A Stockholmi Program – a Polgárokat Szolgáló és Védő, Nyitott és Biztonságos Európa.

22 „személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy

kiszolgáltatót helyzetét kihasználva további bűncselekmény elkövetésével valósul meg.²³ Magyarország Alaptörvénye külön tiltó normaként fogalmazza meg, hogy „tilos az emberkereskedelem.”²⁴ Az európai jogharmonizációt szolgáló 2011/36/EU Irányelvben megfogalmazott célok megvalósítása érdekében változott az emberkereskedelemre vonatkozó magyar büntető anyagi jogi szabályozás is. A korábbi 1978. évi IV. büntető törvénykönyv tényállásához képest új fogalomként kerül bevezetésre a kizsákmányolási célzattal elkövetett magatartás.²⁵ A hatályos büntetőtörvény 192. § (2) bekezdésében körülírt magatartás lényegében egy teljesen új alapeseti tényállás, amely önálló alakzatot képez az első bekezdésben foglaltakhoz képest, kissé kiüresítve azt.

1.3. A szervezett bűnözés, mint jelenség

A szervezett bűnözés általában a demokratikus alapokon felépülő társadalmakban jelenik meg és jellemzően akkor képes igazán erőre kapni, amikor a hatalmi struktúrák és a civil társadalom is szervezetlen, gyenge, hiányzik vagy nem megbízható. Ezek a kezdetben egyszerű, társas bűnözési formák később összehangoltan működő, hatékony munkamegosztáson alapuló alakzatokká szerveződnek.

A társas bűnelkövetési alakzatok közül, a társadalomra legveszélyesebb típus a bűnszervezeti minőség. A bűnszervezet működésére a parazitabűnözés²⁶ jellemző, illetve hogy kapcsolati hálózata révén mélyen benyúlhat a társadalom és akár az állam egyes alrendszeribe is. A bűnszervezet tagjai külső együttműködő személyeket használnak a bűnszervezet céljainak eléréséhez. Ez megnehezíti a bűnszervezetek felszámolását, ezért ezt a minőséget is büntetni rendeli a bírói gyakorlat, ahogyan azt a *Legfelsőbb Bíróság Bfv. III. 851/2005. számú határozatában* megfogalmazza: „a bűnszervezet jellemzőinek – így a hosszabb időre szervezettségnek is – a bűnszervezet oldalán kell fennállniuk, ezért egy már működő embercsempész bűnszervezethez eseti jelleggel, egyetlen cselekményben való részvétellel is lehetséges kapcsolódni.”²⁷

---

fogadása - az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását is ideértve - fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatót helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával. A kiszolgáltatót helyzet olyan helyzet, amelyben az adott személy tényleges vagy elfogadható választási lehetőség hiányában kénytelen alávetni magát az adott visszaélésnek.”

23 Az Európai Parlament és a Tanács 2011. április 5-i 2011/36/EU Irányelve. Az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

24 Magyarország Alaptörvénye III. cikk (1) bekezdés második fordulata.

25 2012. évi C törvény 192. § (2) bekezdés.

26 Vö. GAL István László: *A Pénzmosás*. KJK-KERSZÖV Kiadó. Budapest, 2004. című könyvében írtakkal.

27 EBH2005. 1288.

1.4. A klasszikus olasz bünszervezeti modell

A klasszikus bünszervezeti formát az európai kultúrkörben – az olasz félszigeten kialakult szervezett bűnözési formákhoz kapcsolja a köztudat. Ennek okát már az itáliai reneszánsz városállamok egymással való rivalizálásában is felfedezhetjük. A későbbi olaszországi csaták a dél-olasz királyságok egyesítésére sikerrel jártak,²⁸ ám a hatalmi harcokban alulmaradt nápolyi, szicíliai királyságok nemeseinek szeparatista attitűdje fennmaradt. A mai napig létező észak-déli ellentét, Róma hatalmának megkérdőjelezése mutatja, hogy az ország egyesítése nem volt maradéktalanul sikeres. Az első déli maffia vezeték XIX. századi nemesi családfők voltak, akik szerették volna visszaállítani saját államukat a katonai erővel kialakított olasz államban. Innen ered „*az állam az államban kifejezés*,” és az olasz lakosság ambivalens viszonya a maffiához. Ezért tudott ez a rendszer hosszú éveken át töretlenül fennmaradni, hiszen lakossági beágyazottsága minden új politikai erőnél stabilabb volt. Tudjuk, hogy az olasz maffia nemritkán súlyos személyelleni erőszakos bűncselekményeket, akár terrorcselekményeket is elkövet: lásd Giovanni Falcone, és Paolo Borsellino olasz vizsgálóbírók megölésének ügyét, amelyet Toto Riina, il capo della famiglia Corlenonesi²⁹ rendelt el. A gyilkolási hullámnak hátterében már nem olasz nemese, főurak álltak, hiszen a XX. századra Olaszország európai integrációjával sok minden megváltozott. A maffia azonban stabilan maradt a vezetői személycserék ellenére. A modern maffia módszerekhez kapcsolódik az olasz „*Gladío ügy*”³⁰ is, amely végül Giulio Andreotti kereszténydemokrata politikus, olasz miniszterelnök, Francesco Cossiga kereszténydemokrata politikus, olasz államfő, továbbá Bettino Craxi olasz szociáldemokrata politikus, pártelnök – akiknek teljes karrierjét derékba törte a botrány. A munkáscsaládból származó Bettino Craxi a nemzetközi elfogatóparancs elől Tunéziába menekült, ahol betegségére hivatkozva próbálta a büntetőeljárást megúszni. A maffia politikai kapcsolatait is vizsgáló Antonio Di Pietro olasz államügyész széleskörű nyomozást kezdeményezett, amely a „tisza kezek” néven elhíresült³¹ eseményekhez vezetett. Ennek eredményeként számos politikus

28 Lásd Giuseppe Garibaldi országegyesítő törekvéseit: 1860. május 6-án Garibaldi megindult Genovából, hogy felszabadítsa dél-itáliai honfitársait. 1860. júniusában bevették Palermót, majd 1860 augusztusában csapatai átkeltek Sziciliából Calabriába, majd 1860 szeptemberében bevonult Nápolyba.

29 A Corleone Család feje.

30 A Szovjetunió és az olasz kommunisták terjeszkedése ellen létrehozott titkos katonai terv, amelyet az amerikai CIA az olasz politikai felsővezetők tudtával és az olasz maffiára támaszkodva hozott létre.

31 Mani Pulite és a Tangentopoli kifejezések mögött Giulio Andreotti miniszterelnök által is beismert olasz politikai közéletbe beszivárgó kenőpénzek és bűnös maffia kapcsolatok húzódnak meg. Részletesen lásd, KRICSFALUSI Nóra: *A Berlusconi-kormány bukásának hatása az olasz pártrendszerre*. Témavezető: NAVRACSICS Tibor. (95. oldal.) Politikatudományi tanulmányok: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak III. Konferenciája 2012. április 20. <https://www.ajk.elte.hu/file/politanulmanyok2012.pdf> (letöltve: 2017. 12. 05.)

elleni indult büntetőeljárás, akik hogy mentsek magukat beismerő vallomásokkal, illetve egymást terhelő vallomással igyekeztek menteni a menthetetlent. Ennek során feltárult az olasz politikai élet egyik legnagyobb korrupciós botránya, leleplezve az olasz szervezett bűnözés, az olasz állam és más államok titkosszolgálatainak évtizedekre visszanyúló bűnös kapcsolatát is.

2. A kizsákmányolási célzattal bünszervezetben elkövetett az emberkereskedelem

2.1. A bizonyításról általában

A büntetőeljárásban különösen még a nehezen bizonyítható immateriális bűncselekmények esetében is igaz Bócz Endre axiómája, „*a bűncselekmény és a vele kapcsolatos események nem múlnak el nyomtalanul, hanem információt hagynak a környező világban.*”³² Az azonban kétségtelen, hogy sokkal nehezebb az adott kérdésben a bizonyítandó tényre mutató releváns bizonyító tényeket felkutatni és a későbbiekben felhasználható módon rögzíteni.³³ Az emberkereskedelem vonatkozásában azokat a vonatkozó anyagi jog által leírt különös tényállási elemeket, bizonyítandó tényeket kell feltárni, mint a kizsákmányolás, a passzív alany áruvá degradálását és eladását, a vele szemben alkalmazott kényszert, erőszakot fenyegetést stb. Ezek közül – a munka operatív részét végző nyomozók szerint – a legnehezebb a kizsákmányolás tényének minden kétséget kizáró bizonyítása.

2.2. A kizsákmányolás bizonyítása

A nemzetközi instrumentumok nem adják meg a kizsákmányolás pontos definícióját. A kérdésnek van a büntetőjogon kívüli, tágabb értelmezése is, jóllehet a büntetőjog az ultima ratio, rendeltetése pedig az – ahogy Deák Ferenc mondta³⁴ –, a teljes jogrendszer szankciós zárköve legyen. A kizsákmányolásnak azon mértékét és módjait kell szem előtt tartani, melyek a passzív alanyt súlyosan kihatározzák, emberi méltóságát, önrendelkezését, személyi biztonságát, integritását megsemmisítve, testi épségét és az életét veszélyezteti.

Az új büntető törvény miniszteri indokolása kimondja, hogy a törvény megalkotásakor emberkereskedelem vonatkozásában milyen megfontolások vezették a jogalkotót. „*[A]z emberkereskedelem megelőzésére és leküzdésére vonatkozó nemzetközi dokumentumok nem adják meg, csupán annak tipikus, minimálisan büntetendő előfor-*

32 BÓCZ Endre: *Kriminalisztika*. BM. Duna Palota és Kiadó. Budapest, 2004. (144. oldal.)

33 Általában a személyi bizonyítási eszközök körébe tartozó sértetti tanúvallomásokról van szó, amelynek felvétele azért nem lehetséges, mert nincs kihallgatható állapotban vagy a felvett tanúvallomást a sértett, a tanú visszavonja, mert megfélemlítik.

34 FERENCZI Zoltán (szerk.): *Deák Ferencz válogatott munkái*. Lampel Róbert és fiai Kiadó. Budapest, 1905. (54. oldal.)

dulási eseteit sorolják fel. Ezek: a más prostitúciójának kihasználása, és egyéb szexuális jellegű kizsákmányolás, a kényszerszermunka, a kényszerszolgáltatások, ideértve a koldulást, a rabszolgaságot, a rabszolgasághoz hasonló gyakorlatot, a bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szervek eltávolítását is. A kizsákmányolói magatartásokat teljes körűen felsorolni nem lehet. Erre tekintettel a törvény megfelelő absztrakcióval határozza meg értelmező rendelkezésben a kizsákmányolás fogalmát, miszerint a kizsákmányolás a kiszolgáltatott helyzetbe hozott vagy abban tartott sértett e helyzetének kihasználásával előny szerzésére törekvés. Ezzel a törvény lehetővé teszi a fentiekben felsorolt legtipikusabb kizsákmányolási formák, elkövetési módok büntetése mellett bármely olyan magatartás büntetését, amely a gyakorlatban kizsákmányolásnak feleltethető meg.³⁵ Az indokolásból kitűnik, hogy a kizsákmányolás alapvetően gazdasági-, erő- vagy megtévesztésen alapuló hatalommal való visszaélés, amelynek következményeként létrejön a szükséges kiszolgáltatottság. Ez a kiszolgáltatottság leginkább anyagi természetű³⁶ és általában összefügg a helyi szokásjogban gyökeredző közösségen belüli hatalmi és szokásjogi viszonyokkal, azok alapozzák meg, így nem ritkán az elkövető csak meglövigolja a már meglévő kiszolgáltatott helyzetet, és saját ténykedésével csupán elenyésző cselekményt fejt ki a sértett felé. Egy külső szemlélő felől akár úgy tűnhet, hogy a sértett önként saját elhatározásából keresi fel a terheltet, azért, hogy őt kizsákmányolja. A miniszteri indokolással egyetértve tehát „a kiszolgáltatott helyzetet előidézheti maga az elkövető is, de az fennállhat tőle függetlenül: Ebben az esetben az elkövetői visszaélés a már meglévő kiszolgáltatott helyzet - például hajléktalanság, kilátástalan anyagi helyzet - fenntartásával, vagy az abból való kilábalás megakadályozásával valósulhat meg.” Ebben a kérdésben számtalanszor elbizonytalanodik a nyomozóhatóság. Hogyan kellene értelmezni a kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelem kérdéskörét, illetve elhatárolni kényszerszermunkától,³⁷ a kerítéstől,³⁸ a prostitúció elősegítése,³⁹ vagy a kitarthatóság⁴⁰ tényállásától. Erre vonatkozóan az Országos Rendőr Főkapitányság Bűnügyi Főosztálya kérdéssel élt a Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Vád-előkészítési Főosztálya felé, melynek eredményeként a Legfőbb Ügyészség [...] ⁴¹ számon adott egy magas szintű szakmai eligazítást a kényszerszermunka és az emberkereskedelem kizsákmányolási célzattal elkövetett munkára kényszerítése, illetve mások prostitúciójának kizsákmányolása és a kerítés, illetve kitarthatóság elhatárolására és jogi megítélésére. Az Ügyészség álláspontja szerint az emberkereskedelem büntetettének ki-

35 2012. évi C. törvény 192. §-hoz kiadott miniszteri indokolás.

36 Vö. DEMETER Endre – PETÉNYI Sára (szerk.): *Jelentés a Jó Állam Véleményfelméréséről 2017*. Dialóg Kampus Kiadó. Budapest, 2017. - (lásd 22. ábra: „Mennyi ideig tudná fenntartani jelenlegi életszínvonalát, ha megszűnnének bevételei?” (N=1639) (38. oldal)

37 2012. évi C. törvény 193. §

38 2012. évi C. törvény 200. §

39 2012. évi C. törvény 201. §

40 2012. évi C. törvény 202. §

41 Nem kaptam felhatalmazást, hogy a belső használatra kiadott állásfoglalás ügyszámát leírjam.

zsákmányolási célzattal elkövetett munkára kényszerítési alakzata és a kényszermunka elhatárolása azért nehéz, mert a kizsákmányolásban bennfoglaltatik a kényszermunka is. A *Btk.* 193. § azonban az elkövetési magatartásként definiálja a kényszerített munka végeztetésére irányuló kényszerítést, így a kényszermunka jelentős többletmagatartást jelent az emberkereskedelem második alaptényállásában foglaltakhoz képest, aminek legfeljebb „*releváns utócsелеkménye lehet a munkára kényszerítés.*”⁴² Nehezedik a kérdés, ha a munkavégzésre irányuló emberkereskedelmet a *Btk.* 192. § (2) bekezdésének b) pontjában elkövetett erőszakkal vagy fenyegetéssel követik el. Ekkor az ügyészségi útmutató szerint – az elhatárolás alapja az, hogy az erőszakkal fenyegetéssel történő elkövetés a munkavégzésre kényszerítéshez vagy az emberkereskedelem tényállásában megjelölt elkövetési magatartásokhoz kapcsolódik, vagy sem.

Az emberkereskedelem prostitúció révén történő kizsákmányolási kérdésköre csak akkor tekinthető tényállásszerűnek, ha a prostituált személy – választás hiányában –, kénytelen alávetni magát a hatalmai helyzetével visszaélő személynek. Abban az esetben azonban, ha a prostituált személy önként – vagyis saját akaratelhatározásából végzi a prostitúciós tevékenységet, akkor szállítása, elszállásolása kizsákmányolási célzat hiányában nem minősül emberkereskedelemnek.

Arra a kérdése, hogy egy személy kiszolgáltatott élethelyzetéből fakadóan való dolgoztatása aránytalanul alacsony fizetésért minősülhet-e kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelemnek az ügyészség válasza egyértelműen nem, mivel az *Irányelv*⁴³ preambuluma (11) bekezdése kimondja, hogy „*a vonatkozó ítélkezési gyakorlat alapján eseti alapon kell értékelni, hogy az érintett érvényes beleegyezését adta-e az ilyen munka vagy szolgáltatás végzésébe.*” Ugyanakkor az irányelv arról is rendelkezik, hogy a gyermekek – értsd tizennyolc év alatti természetes személyek –, az esetleges beleegyezését sohasem lehet érvényesnek tekinteni.

A Kúria 2017 augusztusában felülvizsgálati eljárásban hozott határozatában⁴⁴ kimondja, hogy a terhelt által 40 000 forintért megvásárolt, gyengeelméjűségben szenvedő sértettet iratainak elvétele mellett, kvalifikált fenyegetéssel arra vették rá, hogy hiányos öltözékben a férfivendégek szórakoztatására táncoljon, illetve szexuális cselekményeket végezzen. Tehát „*az irányadó tényállás szerint a sértett megvásárlására külföldön végzendő prostitúciós tevékenység folytatása érdekében került sor.*”⁴⁵ Ezért a Kúria szerint – a hatályos *Btk.* 192. § (4) bekezdésének b) pontja szerint minősülő öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett cselekmény megvalósult.

42 HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – KATONA Tibor – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*; Wolters Kluwer Elektronikus Jogtár, 2017.

43 Az európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU Irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, Preambulum (11) bekezdés.

44 BH2017.286. számú határozat.

45 BH2017. 286. Számú határozat 18. és 19. pontja.

2.3. Az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott döntés áttekintése

Az Emberi Jogok Európai Bírósága nem egyszer hozott hazánkra nézve marasztaló ítéletet, ám emberkereskedelemmel kapcsolatos kérdésben nincs tudomásom ilyenről. Ugyanakkor érezhető, hogy a fentebb ismertetett ügyészégi álláspont szűkebben értelmezi a kizsákmányolási célzatú munkára kényszerítéssel elkövetett emberkereskedelem büntettét, mint az Emberi Jogok Európai Bírósága. A következőkben röviden áttekin-tem egy 2017. márciusában hozott, munka alapú kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelem tárgyában az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott döntést⁴⁶ valamint a bíróság által adott kiterjesztő értelmezést. A dolgozatomban szereplő jogi elemzést, az Emberi jogok Európai Bíróságának francia nyelvű ítéletének fordításával, illetve Klemencics Andrea által írt áttekintő dolgozata⁴⁷ alapján mutatom be. Ezt az eseti döntést azért tartom lényegesnek, mert úgy vélem nincs kialakult és jól bevált jog- illetve nyomozási gyakorlat a kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereske- delem büntettének feltárásához.

2.4. A jogeset történeti tényállásának vázlatos bemutatása

A jogeset rövid történeti tényállása szerint⁴⁸ 2017. március 30. napján a Chowdury és negyvenkét bangladesi állampolgár keresetet nyújtott be Görögország ellen az Emberi Jogok Európai Bíróságához. A negyvenkét bangladesi állampolgár 2012-ben és 2013-ban illegálisan – dokumentumok nélkül –, érkezett Görögországba mezőgazdasági idénymunka végzése céljából. A görög földtulajdonosok az illegálisan az országban tartózkodókat felvették mezőgazdasági munkára, lakhatás biztosítása és napi 22 EUR fizetségért. A több hónapnyi ledolgozott munka ellenére a bangladesiek nem kaptak fizetést, illetve a biztosított lakóhelységek emberhez méltatlanok voltak. Nem volt víz és maguk által tárolt bambuszból, kartonpapírból készült kunyhókban kellett lakniuk. Az emiatt keletkezett feszültségek következményeként, harcos ellenállás tört ki a bangladesieket őrző fegyveresek és az illegális munkások között. A kitört tiltako- zás következtében az örök fegyverrel többször is az emberek közé lőttek, akik közül többen meg sérültek. A kitört lövöldözést követően, a görög hatóságok nyomozást indítottak az ügyben, amelynek következményeként a helyi ügyészség emberölés kí- sérletével vádolta meg a lövéseket leadó öröket és ez ügyben folyt a nyomozás is. Az

46 2017. március 30-án született EJEB által Chowdhury és mások vs. Görögország ügyében hozott határozat. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3D%3A%2F001-172365%22%7D> (letöltve: 2017. 12. 05.)

47 KLEMENCICS Andrea: *Az emberkereskedelem és kényszerszermunka*. Jogászvilág, Wolters Kluwer Kiadó. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/az-emberkereskedelem-es-kenyszerszermunka> (letöltve: 2017. 12. 05.)

48 Chowdury et autres c. Grèce - 21884/15 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11432> (le- töltve: 2017. 12. 05.)

ügyészség vádkiegészítését követően megváltoztatta a minősítést súlyos testi sértésre és emberkereskedelemre, melynek következményeként a görög bíróság 2014. július 30-án kimondott határozatában felmentette a vádlottakat az emberkereskedelem vádjáról, és megállapította az örök fegyverhasználati jogosságát.

Az indokolás szerint azért utasította el a bíróság emberkereskedelem tényállását, mert sértettek önként vállalták az idegenmunkát, anélkül, hogy személyes vagy mozgási szabadságukat a munkáltató vagy más megsértette volna.⁴⁹ Az eljáró bíróság így a korábban meghatározott cselekményre kiszabható szabadságvesztés-büntetés helyett pénzbüntetést szabott ki, de összesen 1500 eurót megítélt a 35 fő sértettnek az elszenvedett sérelmeik miatt. Ezek után a sértettek görög Semmítőszék előtti fellebbezésben kérték, hogy vizsgálják felül a történeteket és kérték, hogy a bíróság értékelje azt a körülményt, miszerint az adott ügyben emberkereskedelem történt, mivel ennek nyomozása illetve értékelése nem történt meg kellő alapossággal. A beadott felülvizsgálati kérelem elutasításra került, mivel a döntés emberkereskedelemre vonatkozó része addigra jogerősség vált.⁵⁰

2.5. Az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott döntés áttekintése

Ennek okán – tekintve, hogy az adott tagállamban nem lévén további jogorvoslati lehetőség –, a sértettek az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordultak. Mivel Görögország aláírója az Emberi Jogok Európai Egyezményének, így az Európa Tanács jogalkalmazó szervének az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései – amely bár nem Európai Unió szerv –, rá nézve is kötelezőek. Az Emberi Jogok Európai Bírósága befogadta a keresetet és határozatban döntött a felmerült jogkérdésben. A határozat végül elmarasztalta Görögországot, és nem adott helyt a görög állam azon védekezésének, miszerint a kérdésben nem lehet az emberkereskedelem tényállását felhívni, hiszen a sértettek önként jöttek a manolada-i eperföldre dolgozni ráadásul illegálisan. A munkahelyet bármikor elhagyhatták volna, így mozgásukban sem korlátozták őket.

2.6. Az emberkereskedelem és az Emberi Jogok Európai Egyezménye⁵¹

Az Európai Jogok Emberi Bírósága a görög állam érvelésével szemben úgy foglalt állást, hogy a kritikán aluli munka-, valamint a lakhatási körülmények önmagukban megalapozzák a tiltott kényszermunka megállapítását.⁵² A kényszermunka alkalmazása

49 Ezen a ponton szeretnék visszautalni a Magyar Legfőbb Ügyészség Nyomozás felügyeleti és Vádelőkészítési Főosztálya által írt állásfoglalásra, melyben hasonló levezetést láthatunk.

50 KLEMENCICS Andrea: Emberkereskedelem és kényszermunka. *Jogászvilág*, 2017. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/az-emberkereskedelem-es-kenyszermunka> (letöltve: 2017. 12. 05.)

51 Az Európa Tanács 1950. november 4-én, Rómában kelt ETS-005 számú egyezménye, melyet Magyarország 1993. évi XXXI. törvénnyel iktatott a magyar jogrendszerbe.

52 A kérdésben részletes elemzést olvashatunk <http://www.humanrightseurope>.

pedig szorosan összefügg a szolgálattal és a rabszolgassal. Ennek alapján a vizsgált magatartások az Emberi Jogok Európai Egyezményének 4. cikkébe ütköznek. Az EJEE 4. Cikke címében kinyilvánítja a *rabszolgaság és a kényszermunka tilalmát*, illetve kimondja, hogy senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgálattal tartani, senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni. Ennek a tilalomnak nem szűkítő, hanem kiterjesztő értelmezését adja az Emberi Jogok Európai Bírósága – a Rantsev kontra Ciprus és Oroszország⁵³ elleni ügyben is kifejtettek alapján. A bíróság kimondta, hogy bár az emberkereskedelem nem kerül említésre az EJEE 4. Cikkében, de az a rabszolgaság megvalósulásának eszközselekménye. Egyéb nemzetközi dokumentumok, így az Európai Bizottság közleménye⁵⁴ is egyértelműsíti, hogy „*az emberkereskedelem a rabszolgatartás mai formája. Az áldozatokat gyakran erőszakkal, kényszerrel vagy csalárd módon, kizsákmányoló feltételekkel toborozzák, szállítják vagy rejtegetik, ideértve a szexuális kizsákmányolást, a kényszermunkát vagy kényszerszolgáltatást, a koldulást, a bűncselekményeket vagy a szervek kivételét.*”⁵⁵

A dokumentum egyben bemutatja, hogy milyen változatos formákat ölthet az emberkereskedelem. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet⁵⁶ által készített a dokumentum 2012. júniusi adatai alapján, a kényszermunka áldozatainak száma – ideértve a kényszeren alapuló szexuális kizsákmányolást is – világszinten 20,9 millió személy, azon belül a gyermekkereskedelem áldozatainak száma a becslések szerint 5,5 millió. Ebben az adatforrásban csak azok az áldozati adatok szerepelnek, amelyekre nézve hiteles bizonyítékok állnak rendelkezésre. Elmaradhatatlan, hogy ebben a kérdésben utaljunk a látenciára, ami igen magasnak mondható, ezért a valóságban sokkal nagyobb számok létezhetnek. Az áldozatok száma mellett az emberkereskedelem igen komoly – euró milliárdokban mérhető –, bevételt termel az azt működtető bűnszervezetek részére. Sajnos az így megszerzett bevétel is jórészt becsléseken alapul, mivel a nemzetközi bűnszervezetek működése és bevétele egyre inkább a kibertér kevéssé ellenőrzött területeire kerül át, ahol előszeretettel használják az alternatív fizetőeszközöket is. A bizottsági dokumentum megjegyzi, hogy az ENSZ Kábítószer- és Bűnügyi Hivatalának (UNODC) 2010. évi jelentése szerint világszerte az emberkereskedelem azonosított áldozatainak 79%-a vált szexuális kizsákmányolás, 18%-a kényszermunka, 3%-a pedig a kizsákmányolás egyéb formáinak áldozatává. Ezen áldozatok nemek szerinti megoszlása alapján 66%-a volt nő, 13%-a lány, 12%-a férfi és 9%-a fiú.

---

o.rg/2017/03/greece-forced-labour-undocumented-migrant-strawberry-pickers-win-human-rights-complaint/ (Letöltve: 2017. 12. 05.)

53 Case of RANTSEV v. CYPRUS AND RUSSIA (Application no. 25965/04) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549> (letöltve: 2017. 12. 05.)

54 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016) /* COM/2012/0286 final */

55 COM/2012/0286 final – első bekezdés.

56 International Labour Organization – részletek itt megtekinthetők: <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang-en/index.htm> (letöltve: 2017. 12. 05.)

2.6. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletének lehetséges következményei

Ezekre a megállapításokra alapítva kijelenthető, hogy az EJEB logikája megfelelő eligazítást ad a tagállamoknak – leginkább azok jogalkalmazói számára –, hogy az emberkereskedelem elkövetői magatartása miként értelmezendő. A tagállamok értelmezése még ma is általában inkább szűkítő jellegű. Utalnék a Legfőbb Ügyészség fentebb ismertetett állásfoglalására és a bemutatott jogesetre, amelyekből kitűnik, hogy a görög bíróság is inkább a szűkítő értelmezést választotta. Ehhez képest az Emberi Jogok Európai Bírósága és a nemzetközi joggyakorlat is egyértelműen amellett foglal állást, hogy az emberkereskedelem elleni szabályozás akkor lesz eredményes, ha Palermói Jegyzőkönyvben,⁵⁷ illetve az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezményében⁵⁸ foglalt emberkereskedelmet jellemző kizsákmányolási célzatot kiterjesztően értelmezi, felismeri és a kapcsolódó elkövetési magatartásokat büntetni rendeli.

3. Összegzés, de lege ferenda gondolatok

Némi ellentmondást érezhetünk az Európai Unió által észlelt emberkereskedelem Magyarországra vonatkozó számadatai és a magyar bűnügyi statisztika által közölt adatok között. Erre utalnak azok a felvetések, amelyek a 1351/2013. (VI. 19.) Korm. határozatban is megtalálhatóak, miszerint „*a hatályos törvényi tényállás⁵⁹ rendkívül szűkítő fogalom-meghatározása okán, az emberkereskedelem Magyarországon egy - látszólag - marginális jelenség, éves szinten az ismertté vált bűncselekmények száma országosan 20 alatt marad.*”⁶⁰ Ez a ténybeli eltérés csak felerősödni látszik, ha további adatokat is megvizsgálunk. Az emberkereskedelemről 2015-ben kiadott EUROSTAT jelentés A6 számú mellékletének összesítő táblázata bemutatja az áldozatként azonosított személyek számát állampolgárságuk alapján. Az első öt tagállam, amely a legtöbb áldozatot adja, sorrendben első Románia 5614 áldozattal, második Bulgária 2979 áldozattal, harmadik Hollandia 1080 áldozattal, negyedik Magyarország 1005 áldozattal, és végül ötödik Lengyelország 975 áldozattal. A számok esetében azonban érdemes figyelembe vennünk a felsorolt országok eltérő lakosságát,⁶¹ illetve az egyes országokon belül

57 2006. évi CII. törvény - az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.

58 2013. évi XVIII. törvény - az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezményének kihirdetéséről.

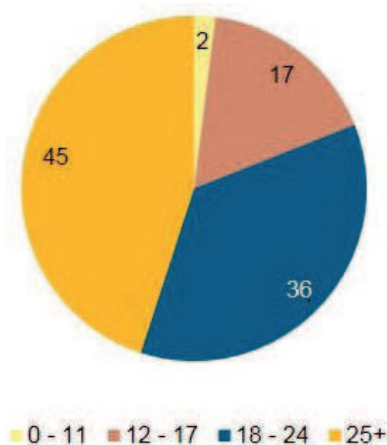
59 Lásd. A 2012. évi C. törvény 192. § tényállási elemeit.

60 1351/2013. (VI. 19.) Korm. határozat, III. STRATÉGIA. A.) Megfelelő, jól működő áldozatazonosítási, irányítási és védelmi rendszer működtetése.

61 Lengyelországnak a 2016-os népszámláláskor 38,5 milliós lakosa volt, Magyarországon 2016-ban 9,8 millió lakos élt, Hollandiának - 2016. márciusi adatok alapján - 17 millió lako-

tapasztható régióként eltérő jövedelmi különbségeket,⁶² melyek kapcsolódnak az áldozattá válás kérdésköréhez.

Az Europol adatai szerint 2014-ben az EUROSTAT nyilvántartása szerint a gyanúsítottak 69%-a Bolgár, Magyar, Román és Szlovák állampolgárságú volt, de jelentős és igen aktív a kínai és a nigériai származású elkövetői csoportok is.⁶³ Az EUROSTAT adatai szerint a 2014-ben regisztrált áldozatok életkori megoszlása. Ahol az egyes szegmenseken látható számok az áldozatok megoszlási arányszámát jelölik, az egyes színek az áldozatok életkorára utalnak. Eszerint csecsemőkortól 11 éves korig 2%, 12 éves kortól 17 éves kiskorú személyek 17%, fiatal felnőtt: 18 éves kortól 24 éves korig 36% és 25 éves kor felettiiek pedig 45% volt az összes regisztrált 30 146 áldozathoz viszonyítva.⁶⁴ Hozzátehetjük, hogy a regisztrált áldozatok száma itt sem a valós képet mutatja, hiszen e bűncselekmény kategóriában óriási a látencia.

1. ábra Forrás: EUROSTAT - Trafficking in Human Beings report 2015.

Forrás: EUROSTAT - Trafficking in Human Beings report 2015.

Az okok kutatásánál azokra a kriminológiai jelenségekre szeretnék utalni amelyek a bűnözés egyik mozgatóerejét adják. Ez az anyagi források egyes régiókban érzékelhető feltűnő szűkössége. Ez a jelenség ugyan nem új keletű, de mindenképpen érdemes azokon az adatokon elgondolkodni, hogy Magyarország vonatkozásában a lakosság 62,9 %-a egyetlen hónapig sem tudná magát fenntartani ha nem volna munkahelye. 5,4% egy hónapig, 2-3 hónapig

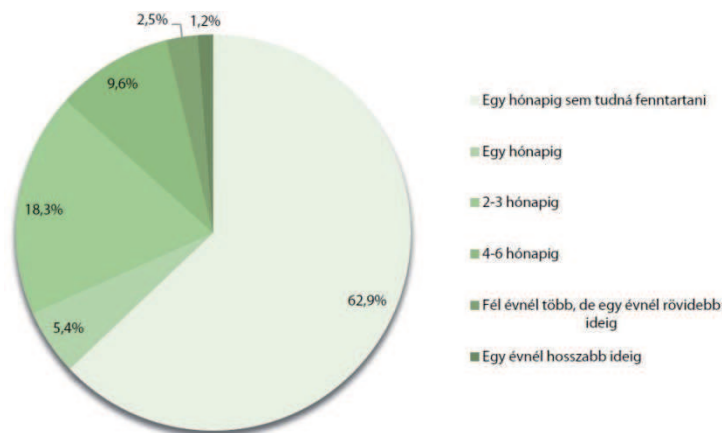
sa volt, Bulgária 2013-ban végzett népszámlálási adatai alapján 7 milliós főnyi lakossággal rendelkezett, Románia 19,4 milliós lakosságszámmal rendelkezett.

62 KAISER Tamás: *Jó Állam Jelentés 2017*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2017. (40. oldal.)

63 Situation Report Trafficking in human beings in the EU - lásd: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-europol.pdf 13. o.

64 A 2015-ben kiadott összesített adatok 2010, 2011 és 2012-re vonatkoznak. - Lásd. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf - 23. oldal (letöltve: 2017.12.06.)

18,3% 4-6 hónapig 9,6% lenne képes megélni.⁶⁵ Ismereteim szerint a tanulmány nem vizsgálta azoknak az életkörülményeit, helyzetét, akiknek nincs munkahelye.

2. ábra Forrás: Jelentés a Jó Állam véleményfelmérésről

Forrás: Jelentés a Jó Állam véleményfelmérésről

Ennek a felmérésnek alapján a magyar népesség 96 %-a mindösszesen 6 hónapig lenne képes megélni, ha elvesztené állását. Még aggasztóbb, az a 62,9 %, akik lényegében rendkívül kiszolgáltatottak, mert egy állásvesztés lényegében egzisztenciájuk összeomlását is jelenti, tehát kénytelenek azonnal valamilyen más úton jövedelemre szert tenni. Álláspontom szerint ez az a kapcsolódási pont, ami a munka alapú és a szexuális kizsákmányolás területén Magyarországot előkelő helyre sorolja az áldozatok kibocsátási száma tekintetében. Vitathatatlan, hogy a társadalom ilyen fokú gazdasági kitettsége komoly lehetőséget teremt a bűnszervezetek emberigényének kielégítése szempontjából.

A Békés megyében végzett mélyinterjúk kutatásaim során az tapasztaltam, hogy az anyagi források jogkövető módon történő előteremtése egyes közösségek részére beláthatatlanul messze van. Azon felül, hogy a normakövetés egyes leszakadó régiókban nem cél, azt is meg kell jegyezni, ha az volna – tehát akik jog- és normakövető módon szeretnének élni – a környezetükben tapasztalható hatalmas belső megtakarítás és forráshiány miatt képtelenek ezt megoldani. Így keletkeznek olyan ötletek – az ilyenkor meginduló motívumok harca eredményeként –, hogy a sokgyermekes családokból tizenhét év alatti gyermekeket lehet választani, vagy ők maguk jelentkeznek önkéntesen a testük áruba bocsátása céljából. Ez konkrétan úgy történik egyik másik esetben, hogy bejárónőt, takarítónőt, pultos lányt stb. keresnek a csillogó jövedelemmel rendelkező úgynevezett „loverboyok,” akik a bűnszervezet legalsóbb fokán állnak és a kizsákmányolási céllal elkövetett emberkereskedelem megvalósításhoz szükséges tévedésbe ejtést megvalósítják. A személyek „kipróbálását” követően már „exportálják”

65 DEMETER Endre – PETÉNYI Sára (szerk.): 2017. (38. oldal.)

őket is a megfelelő országba az adott helyismerettel rendelkezők segítségével a keresletnek megfelelően.

De lege ferendaként felvetődött, néhány gondolat a fentebb írottak alapján. Egyfelől az emberkereskedelem immateriális jellege okán a tudomásra jutás későn vagy nem történik meg. Ha beérkeznek bizonyos tényekre mutató adatok, a megindult nyomozást követően az első bizonyítási eszközök értékelésekor kialakított minősítés már ritkán lesz emberkereskedelem, sokkal inkább az üzletszerűen elkövetett kerítés⁶⁶ tényállása és kitartottság.⁶⁷ Az elkövetési magatartása ezeknek a cselekményeknek szoros – szinte elválaszthatatlan – kapcsolatban van a kizsákmányolási cézzal elkövetett emberkereskedelem tényállásával, de a tényállás megfogalmazásából fakadó értelmezési és bizonyítási nehézség miatt ezen eseteket nem ekként minősíti a hatóság. Talán, ha az adott magatartásokra vonatkozó anyagi jogi kazuisztika megszűnne, az európai számokkal jobban összhangban lévő adatokat kapnánk az emberkereskedelemre vonatkozóan. Másfelől a veszélyeztetett társadalmi csoportok jövedelemszerző képességét, létfenntartási nehézségeit mutató adatokból – lásd: 2. ábrát – levonható extrém mértékű egzisztenciális kitettség fokozatos csökkentése látványos eredményekhez vezetne, az emberkereskedelem és a hozzá szervesen kapcsolódó más bűncselekmények vonatkozásában is.

Könyv folyóirat, periodikum, internetes hivatkozás,

BÓCZ Endre: *Kriminálisztika*. BM. Duna Palota és Kiadó. Budapest, 2004.

DEMETER Endre – PETÉNYI Sára (szerk.): *Jelentés a Jó Állam Véleményfelmérésről 2017*. Dialóg Kampus Kiadó. Budapest, 2017.

FERENCZI Zoltán (szerk.): *Deák Ferencz válogatott munkái*. Lampel Róbert és Fiai Kiadó. Budapest, 1905.

GÁL István László: *A Pénzmosás*. KJK-KERSZÖV Kiadó. Budapest, 2004.

HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – KATONA Tibor – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer Kiadó. Budapest, 2017.

KAISER Tamás: *Jó Állam Jelentés 2017*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2017.

KLEMENCICS Andrea: *Az emberkereskedelem és kényszermunka*. Jogászvilág, Wolters Kluwer Kiadó 2017. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/az-emberkereskedelem-es-kenyszermunka> (letöltve: 2017. 12. 05.)

LAMPE von Klaus: *Definitions of Organized Crime*, <http://www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm> (letöltve: 2017. 12. 05.)

---

66 2012. évi C. törvény 200. § (3) bekezdés.

67 2012. évi C. törvény 202. §.

Jogszabályok, bírósági határozatok

2011. évi CXII. törvény - az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.
- Az Emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum.
2012. évi C. törvény - a Büntető Törvénykönyvről
BH2002. 173.
- Tanácsi 2008/841/IB Kerethatározat.
BH2008. 139. számú határozat.
EBH2007. 1677. számú határozat.
BH2008. 139. számú határozat.
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat - Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
Európai Unió Alapjogi Charta
Magyarország Alaptörvénye
2012. évi C törvény a Büntető Törvénykönyvről
EBH2005. 1288.
- Az európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU Irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról
BH2017.286. számú határozat.
- Chowdury et autres c. Grèce - 21884/15 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11432>
(letöltve: 2017. 12. 05.)
- Részletes elemzés a munkaalapú kizsákmányolási cézzal elkövetett emberkereskedelemtől <http://www.humanrightseurope.o rg/2017/03/greece-forced-labour-undocumented-migrant-strawberry-pickers-win-human-rights-complaint/> (Letöltve: 2017. 12. 05.)
- Case of RANTSEV v. CYPRUS AND RUSSIA (Application no. 25965/04) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549> (letöltve: 2017. 12. 05.)
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016) /* COM/2012/0286 final */
- International Labour Organization – részletek itt megtekinthetők: <http://www.ilo.o rg/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm> (letöltve: 2017. 12. 05.)
2006. évi CII. törvény - az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.

2013. évi XVIII. törvény - az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezményének kihirdetéséről.
1351/2013. (VI. 19.) Korm. határozat.
Situation Report Trafficking in human beings in the EU - lásd: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-europol.pdf 13. o.
A 2015-ben kiadott összesített adatok 2010, 2011 és 2012-re vonatkoznak. - Lásd. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf (letöltve: 2017.12.06. 23.)
2010/C 115/01 A Stockholmi Program – a Polgárokat Szolgáló és Védő, Nyitott és Biztonságos Európa.
Az Európa Tanács 1950. november 4-én, Rómában kelt ETS-005 számú egyezménye, melyet Magyarország 1993. évi XXXI. törvénnyel iktatott a magyar jogrendszerbe.
4/2005. Büntető jogegységi határozat.
4/2005. büntető jogegységi határozat. - a bűncselekmény bünszervezetben való elkövetésének megállapíthatóságáról
6/2006. (BK 4.) BM utasítás 7. pont b) alpontja
Az Európai Parlament és a Tanács 2011. április 5-i 2011/36/EU Irányelve. Az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
2017. március 30-án született EJEB által Chowdhury és mások vs. Görögország ügyében hozott határozat. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%5B%22001-172365%22%7D%7D> (letöltve: 2017. 12. 05.)

Tárgyszavak

Bűnözés, bünszervezet, emberkereskedelem, gyermekpornográfia, kényszermunka, kizsákmányolás, loverboy, menschelhandel, rabszolgaság, szervezett bűnözés, szexuális kizsákmányolás, szolgaság, szubkultúra, testi sértés, trafficking in human beings, traffico degli esseri umani, tratta di esseri umani.

AZ ÁLLAMI RÉSZVÉTELLEL MŰKÖDŐ GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK CSOPORTOSÍTÁSI NEHÉZSÉGEI

1. Bevezetés

Az állami, valamint a helyi önkormányzati részvétellel működő gazdasági társaságok² a nemzetgazdaság szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak, tekintve, hogy ezek a szervezetek állítják elő a GDP jelentékeny részét, valamint a foglalkoztatás terén is meghatározó a szerepük.³ Az államot, valamint a helyi önkormányzatot megillető társasági részesedések a nemzeti vagyonba tartoznak,⁴ így az említett szervezetek ezen aspektusból is megkülönböztetett figyelmet érdemelnek. Jelen tanulmányban – ahogyan arra a cím is utal – vizsgálatunk tárgyát csak az állami részvétellel működő gazdasági társaságok képezik, azzal, hogy számos felvetett kérdés, valamint megállapítás az önkormányzati részvétellel működő gazdasági társaságok vonatkozásában is megállja a helyét.⁵

Az állami részvétellel működő gazdasági társaság kifejezés a gazdasági társaságok meglehetősen heterogén csoportját foglalja magában, tekintve, hogy az ebbe a körbe sorolható szervezetek egymástól számos aspektusban különböznek, eltérnek. Leegyszerűsítve a kérdést, azt a kijelentést tehetjük, hogy ezekben a társaságokban egyetlen dolog

---

1 PhD-hallgató. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet

2 Az állami és helyi önkormányzati részvétellel működő gazdasági társaság kifejezés használatát tartjuk indokoltnak, tekintve, hogy ebbe a kategóriába valamennyi olyan gazdasági társaság besorolható, amelyben az állam vagy a helyi önkormányzat tagsági jogokkal rendelkezik. Az állami részvétellel működő gazdasági társaság kifejezés következetes használatához továbbá ld.: AUER Ádám: *Corporate Governance – Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2015. A kifejezés használatának további indoka, hogy dogmatikailag aggályosnak tartjuk a gazdasági társaságokon fennálló tulajdonjog fogalmát, ennek bővebb kifejtéséhez ld.: LEHOCZKI Zóra Zsófia: Fogalmi tévedések vígjátéka – a tulajdonjog közvetett tárgyának szerepében: a jogi személy. *Opuscula Civília*, 2017/3., Forrás: <https://akk.uni-nke.hu/document/akk-uni-nke-hu/opuscula-9.o.riginal.pdf> (2017. 11. 29.)

3 AUER Ádám – PAPP Tekla: A corporate governance jelentősége köztulajdonban lévő gazdasági társaságoknál. (218.) *Jogtudományi Közlemény*, 2017/5. (210-219.)

4 2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról (továbbiakban: Nvtv.) 1. § (2) c) pont

5 Az önkormányzati részvétellel működő gazdasági társaságok összefoglaló bemutatásához ld. HOFFMAN István (szerk.): *Kézikönyv az önkormányzati vagyongazdálkodásról*. HVG-ORAC, Budapest, 2016. (88-97.)

a közös: az állam tagi részvétele. Azonban pont ez a közös ismérv adja ezeknek a jogi személyeknek azt a specialitását és kiemelt jelentőségét, amely részletes vizsgálatukat és esetenként az állami részvétel nélkül működő, ún. „piaci” gazdasági társaságoktól eltérő szabályozásukat indokolja.⁶⁷ Az önálló, de legalábbis a gazdasági társaságok közös szabályaitól eltérő, speciális rendelkezések megalkotásának szükségességét alátámasztja Sárközy Tamás azon megállapítása, hogy a kereskedelmi törvénykönyveket és a gazdasági társaságokról szóló törvények rendelkezéseit elsődlegesen a profitmaximalizálásra törekvő, üzleti célú társaságokra modellezték⁸ és ez az állítás meggyőződésünk szerint a Ptk. Harmadik Könyvére is igaz. Hatályos jogunkban azonban – ahogyan arra a tanulmányban bővebben is kitérünk – az állami részvétellel működő gazdasági társaságok jelentős részére a Ptk. előírásai irányadók, azzal, hogy más, a magánjogi kódexhez képest speciális jogszabályok egy-egy vonatkozásban kiegészítik, illetve felülírják a közös rendelkezéseket. Következetes és kifejezetten az állami részvétellel működő gazdasági társaságokra vagy azok egy meghatározott körére irányadó, átfogó szabályozás azonban még nem került kialakításra.

Az általánostól eltérő szabályok megalkotásának kívánalmával párhuzamosan indokoltnak tartjuk kiemelni, hogy az állami részvétellel működő gazdasági társaságok túlszabályozása is elkerülendő, azaz a speciális szabályrendszer kialakítása nem eredményezheti a jogi személyek autonómiájába történő túlzott jogalkotói beavatkozást. A következetes szabályozás megteremtésének, valamint a túlszabályozás megelőzésének egyik módja lehet álláspontunk szerint az állami részvétellel működő gazdasági társaságok tipizálása, ugyanis több, a meghatározó jellemvonásaikban azonos szervezeteket magában foglaló kategória létrehozása lehetővé tenné a szabályozás tárgyának pontos meghatározását, így az egyes rendelkezések hatálya alá csak azok a társaságok tartoznának, amelyek vonatkozásában – sajátosságaikra tekintettel – az adott szabályozás alkalmazása indokolt. A hatályos jogi szabályrendszerben nem található meg az állami részvétellel működő gazdasági társaságok következetes csoportosítása,⁹ amelynek hiánya

6 A 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) előírásaitól eltérő szabályozást tartalmaz például a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről szóló 2009. évi CXXII. törvény (továbbiakban: Taktv.). Ezek a rendelkezések meggyőződésünk szerint felülírják a Ptk. szabályait, tekintve, hogy azok valamennyi gazdasági társaság vonatkozásában kerültek megfogalmazásra, ezzel szemben az állami részvétellel működő gazdasági társaságokra irányadó előírások speciálisan ezekre a társaságokra irányadó, jellemzően kógens szabályok, így megelőzik a Ptk. rendelkezéseit.

7 A Ptk.-tól eltérő szabályok összefoglaló bemutatásához ld.: AUER – PAPP 2017. (214-217.); FAZEKAS Marianna (szerk.): *Közjogászati jog. Általános rész II.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. (109-110.)

8 SÁRKÖZY Tamás: A közérdek érvényesítésére kötelezett gazdasági társaságokról. (310.) In: BODZÁSI Balázs (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére.* Budapesti Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Intézet, Budapest, 2010. (310-319.)

9 Indokoltnak tartjuk kiemelni, hogy a tanulmányban vizsgált kérdéskör a rendszerváltozást megelőzően nem jelentett problémát, hiszen valamennyi társaság állami vállalat formájában, az állam kizárólagos részvételével működött, így a csoportosítással kapcsolatos kérdések fel sem merültek. Ahogyan azt Sárközy Tamás kifejti, a szovjet típusú államosítás jellemzője,

esetenként bizonytalanságot okoz, többek között azon vonatkozásban, hogy jogszabályi egyes rendelkezések valamennyi állami részvétellel működő gazdasági társaságra vagy csak meghatározott szervezetekre irányadók,¹⁰ illetve bizonyos előírások nem vagy csak nehezen értelmezhetőek valamennyi állami részvétellel működő gazdasági társaság vonatkozásában, amelyre az adott rendelkezés hatálya kiterjed.¹¹ Ezeknek a problémáknak a kiküszöbölése érdekében indokoltnak tartjuk az állami részvétellel működő gazdasági társaságok következetes osztályozási rendszerének kialakítását, amely első lépésként szolgálhat egy speciális, átfogó szabályozás megalkotásához.

Az esszében elsőként felvázolunk néhány alapvető, a gazdasági társaságok csoportosítását lehetővé tévő, valamint a jogi szabályozásból kiolvasható ismérvet, amely az állami részvétellel működő gazdasági társaságok vonatkozásában is releváns. Ezt követően olyan szempontokat ismertetünk, amelyek meggyőződésünk szerint az alapvető osztályozási lehetőségekhez képest speciális, lényeges elhatárolási pontok az egyes társaságok között. Végül indokoltnak tartunk bemutatni két, az állami részvétellel működő gazdasági társaságok következetes tipizálására általunk alkalmasnak vélt szempontrendszert, amely álláspontok közül az egyik egy szakirodalomban megjelent osztályozás ismertetése és értékelése, a másik pedig egy, a szerző által kidolgozott szisztéma elemzése.

2. Alapvető osztályozási lehetőségek

Az egyes gazdasági társaságok csoportosítására kialakított szempontok,¹² valamint né-

---

hogy a vállalat kereskedelmi társasági formája megszűnik és az állami vállalat mint „intézménytípusú jogi személy” jön létre. Bővebben ld.: SÁRKÖZY Tamás: *A korai privatizációtól a késői vagyontörvényig*. HVG-ORAC, Budapest, 2008. (25-26.) A rendszerváltozást követően azonban felmerült az egyes, állami részvétellel működő gazdasági társaságok csoportosításának igénye a szabályozás hatályának pontos meghatározása vonatkozásában, többek között az Állami Számvevőszék ellenőrzési hatásköre kapcsán. Ld.: KOVÁCS Árpád: Az állami vagyon hasznosításának ellenőrzése. (66.) *Magyar Közigazgatás*, 1993/1. (65-73.)

- 10 Gondolunk itt például az Alaptörvény 38. cikkének (5) bekezdésére, amely előírja: „Az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonában álló gazdálkodó szervezetek törvényben meghatározott módon, önállóan és felelősen gazdálkodnak a törvényesség, a célszerűség és az eredményesség követelményei szerint.” Magyarázat hiányában nem egyértelmű, hogy az Alaptörvény csak az állam és a helyi önkormányzat kizárólagos részvételével működő szervezetekre vonatkoztatja a szabályt vagy azt valamennyi, az állam vagy helyi önkormányzat részvételével működő gazdálkodó szervezetre irányadónak tekinti.
- 11 Gondolunk itt például a Taktv. által előírt közzétételi kötelezettségre (Taktv. 2. §), ami valamennyi köztulajdonban álló gazdasági társaságot terhel. Az említett kötelezettség azonban nehezen értelmezhető egy olyan társaság vonatkozásában, amelynek az állam szükségképeni törvényes öröklés útján vált egyedüli tagjává.
- 12 A gazdasági társaságok számos aspektusból csoportosíthatóak, jelen tanulmányban nem térünk ki valamennyi szempontra, csak a társasági formát, valamint a tevékenység profitorientáltságát említjük. További csoportosítási szempontok bemutatásához ld. AUER Ádám – BAKOS Kitti – BUZÁSI Barnabás – FARKAS Csaba – NÓTÁRI Tamás – PAPP Tekla:

hány, kifejezetten az állami részvétellel működő gazdasági társaságok vonatkozásában releváns, a jogszabályokban megjelenő ismérv közül kiemelünk néhányat, amelyek alapvetően alkalmasak az említett szervezetek egymástól történő elhatárolására.

Az első csoportosítási szempontra már a bevezetőben is utaltunk, a társaságok osztályozhatók aszerint, hogy bennük az állam vagy helyi önkormányzat rendelkezik részesedéssel. Ez az ismérv azonban nem minden esetben bír meghatározó jelentőséggel, tekintve, hogy számos rendelkezés (például az Alaptörvény 38. cikk (5) bekezdése) a két típust együtt kezeli, illetve vannak olyan szervezetek, amelyekben mind az állam, mind pedig a helyi önkormányzat tagsági jogokkal rendelkezik.

A második csoportosítási szempont a Taktv. fogalomhasználatából indul ki. A törvény ugyanis meghatározza a köztulajdonban álló gazdasági társaság fogalmát, amellyel egyértelművé teszi, hogy az állami részvétellel működő gazdasági társaságok közül melyek tekintendők köztulajdonban állónak.¹³ Ezzel egyidejűleg megállapítható a kategória „negatívja” is, hiszen minden olyan társaság, amelyben az állam tagként vesz részt, de nem felel meg a fogalomban írt követelményeknek, nem minősül köztulajdonban álló gazdasági társaságnak. Ez a szempont azért bír jelentőséggel, mert a jogszabály számos többletkövetelményt ír elő a köztulajdonban álló gazdasági társaságok számára.¹⁴

A valamennyi gazdasági társaság csoportosítására alkalmas szempontok közül említendő elsőként a társasági forma. Az állami részvétellel működő gazdasági társaságok jellemzően korlátolt felelősségű társasági vagy részvénytársasági formában működnek, tekintve, hogy „az állam – a törvényes képviselőjét ellátó szerv útján – csak olyan gazdálkodó szervezetben vehet részt, illetve olyan gazdálkodó szervezetet alapíthat, amelyben felelőssége nem haladja meg vagyoni hozzájárulásának mértékét”.¹⁵ A társasági forma azonban az állami részvétellel működő gazdasági társaságok csoportosításának és szabályozásának vonatkozásában álláspontunk szerint nem meghatározó attribútum.

Utolsó jellemzőként kiemelendőnek tartjuk, hogy – valamennyi gazdasági társasághoz hasonlóan – az állami részvétellel működő gazdasági társaságok is működhetnek nonprofit jellegű társaságként, továbbá a nonprofit társaságok közül az előírásoknak megfelelőket a közhasznú jogállás is megilletheti a cégbíróság rendelkezése alapján. A közhasznú jogállás nem szükségképpen, azonban a nonprofit jelleg minden esetben megállapítható az adott társaság nevéből.¹⁶ Álláspontunk szerint ez az elhatárolási szempont azért bír jelentőséggel, mert az állami részvétellel működő gazdasági társaságok jelentős része elsődlegesen nem profitmaximalizálásra törekszik.¹⁷

Társasági jog. Lectum Kiadó, Szeged, 2011. (47-49.)

13 Taktv. 1. § a) pont

14 Példaként említhetőek a köztulajdonban álló gazdasági társaságokat terhelő közzétételi követelmények (Taktv. 2. §), illetve a felügyelőbizottság kötelező létrehozására, létszámára, javadalmazására irányuló előírások (Taktv. 4. §, 6. § (2)-(4) bek.).

15 2007. évi CVI. törvény az állami vagyronról (továbbiakban: Ávtv.) 29. § (1)

16 2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról (továbbiakban: Ctv.) 9/F. §

17 Sárközy Tamás álláspontja szerint a polgári államnak nem is lehet a feladata, hogy nye-

3. Meghatározó jellemzők

Az előző pontban említett szempontok lehetőséget biztosítanak ugyan az állami részvétellel működő gazdasági társaságok bizonyos szintű, egye-egy attribútum alapján történő csoportosítására, azonban nem ragadják meg azokat a jellemzőket, amelyek kifejezetten ezen szervezetek sajátosságait jelentik, és amelyek álláspontunk szerint alapvető elhatárolási pontokként szolgálnak. Ebben a pontban ezeket az általunk fundamentálisnak vélt attribútumokat mutatjuk be.

Az első meghatározó szempont az adott társaságra vonatkozó szabályozás helye és módja. Egyes állami részvétellel működő gazdasági társaságok külön törvényben kerülnek szabályozásra, ebben a körben példaként említendő az MNV Zrt.,¹⁸ az MNB Zrt.,¹⁹ valamint az MFB Zrt.²⁰ is. A külön törvényben nem szabályozott társaságokra irányadó rendelkezések ezzel szemben meglehetősen szétszórtnak helyezkednek el az egyes jogszabályokban és az állami részvétellel működő gazdasági társaságokra csak egy-egy vonatkozásban, egyes sajátosságokat megragadva írnak elő különös rendelkezéseket. Kiindulópontként rögzítendő, hogy a vizsgált szervezetek is gazdasági társaságok, így a szabályozás alapját a Ptk. Harmadik Könyve jelenti. Az abban foglalt generális szabályokat egészítik ki, valamint – álláspontunk szerint – írják felül az egyes speciális törvényekben foglalt előírások, példaként említendőek az Alaptörvény, az Nvtv., az Ávtv., valamint a Taktv. releváns rendelkezései. Ezen fragmentált szabályozás kiküszöbölésére kíván javaslatot tenni jelen tanulmány is egy következetes csoportosítási rendszer kialakításának javaslatával.

A következő meghatározó attribútum az állami részesedésszerzés módja. Ebben a vonatkozásban három kategóriát különböztethetünk meg: elsőként azokat a részesedéseket, amelyek a privatizálására a rendszerváltozást követően nem került sor,²¹ másodsorban azokat, amelyeket az állam a saját döntése alapján szerzett meg – ide soroljuk az állam által alapított társaságokban fennálló állami részesedéseket is –, harmadsorban pedig azokat a részesedéseket, amelyek törvényes öröklés útján kerültek az állam tulajdonába.²² Meggyőződésünk szerint az első két kategória együtt kezelendő, tekintve, hogy mind a magánkézbe adás mellőzése és ezzel az állami részesedés megőrzése, mind pedig a direkt részesedésszerzés az állam döntésén alapul. Élesen elkülönítendőek azonban ettől a két kategóriától a törvényes öröklés útján az államra

---

reségre törekedve vállalkozzon, azonban ez az elv nem érvényesül következetesen a volt szocialista országokban. Ennek bővebb kifejtéséhez ld.: SÁRKÖZY 2008. (192-194.)

18 Ávtv. 17-22. §§

19 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról

20 2001. évi XX. törvény a Magyar Fejlesztési Bank Részvénytársaságról

21 A rendszerváltozást követő években is jellemzően állami kézben maradt ágazatok összefoglalásához ld.: MIHÁLYI Péter: Az állami vállalatok helyzete a rendszerváltás forгатagában. (22.) *Külgaзdaság*, 1996/10. (14-28.)

22 Ptk. 7:74. §

háramlott társasági részesedések.²³ Az államnak mint szükségképpen törvényes örökösnek az öröklésből való kiesése kizárt,²⁴ ezzel a szabályozással kerülhető el a hagyaték uratlanná válásának problémája.²⁵ Arra azonban tekintettel kell lennünk, hogy ebben az esetben a részesedésszerzésre az állam akaratán kívül kerül sor, és ezért - ahogyan azt majd a későbbiekben kifejtjük – azok a társaságok, amelyekben az állam öröklés útján vált taggá, elkülönítetten kezelendők.

Fontos szempont az államot megillető részesedés mértéke is, ennek a meghatározása azonban további kérdéseket vet fel. Az előző pontban ismertettük, hogy a Taktv. meghatározza a köztulajdonban álló gazdasági társaság fogalmát, méghozzá az államot közvetlenül vagy közvetetten megillető szavazati jog mértéke alapján.²⁶ Ezzel szemben az MNV Zrt. társasági portfóliója az államot megillető tulajdoni hányad mértéke alapján tesz különbséget többségi és kisebbségi tulajdonú társaságok között.²⁷ Az államot megillető tulajdoni hányad és a szavazati jog mértéke azonban nem feltétlenül feleltethető meg egymással, jó példa erre a MOL Nyrt., ahol a 2017. 09. 30-i tulajdonosi szerkezet alapján a Magyar Állam 25,2 %-os tulajdoni hányaddal rendelkezik, azonban a társaság alapszabálya értelmében egy részvényes vagy részvényesi csoport – így a Magyar Állam sem – gyakorolhatja a szavazati jogok több mint 10 %-át.²⁸ Felmerül továbbá a kérdés, hogy a tulajdoni hányad, illetve a szavazati jog mértéke önmagában minden esetben alkalmas-e az adott társaság működésére, döntéseire, gazdálkodására gyakorolt állami befolyás mértékének egzakt meghatározására. A probléma részletes analizálásától jelen tanulmányban eltekintünk, azonban indokoltnak tartjuk kiemelni, hogy amennyiben például az állam szavazatelsőbbbségi vagy vétőjogot biztosító szavazatelsőbbbségi részvénnyel²⁹ rendelkezik egy részvénytársaságban, ebben az esetben még csekélyebb mértékű részesedés esetén is jelentős ráhatással bír a szervezet döntéseinek meghozatalára. Az elsőbbségi részvények mellett továbbá említést érdemelnek a szindikátusi szerződések³⁰ is, amelyek lehetőséget biztosítanak a társaság tagjai számára

23 Erről bővebben ld.: DÜL János: Az öröklési jog megjelenése az egyes gazdasági társaságoknál, kitekintéssel az államra, mint örökösre. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2017/15. Forrás: <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/dul-janos-az-oroklesi-jog-megjelenese-az-egy-es-gazdasagi-tarsasagoknal-kitekintessel-az-allamra-mint-orokosre.o.riginal.pdf> (2017. november 30.)

24 OROSZ Árpád: Öröklési jog. (286.) In: WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata I/VI. HVG-ORAC*, Budapest, 2014. (215-313.)

25 FABÓ Tibor: Törvényes öröklés. (669.) In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet*. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014. (623-669.)

26 Taktv. 1. § a) - b) pontok

27 http://www.mnvzrt.hu/felso_menu/tarsasagi_portfolio/mnvportfolio/tarsasagiportfolio/tarsasagi_portf.html (2017. 11. 29.)

28 <https://molgroup.info/hu/befektetoi-kapcsolatok/reszvenyesi-informacio/tulajdonosi-struktura> (2017. 11. 29.)

29 Ptk. 3:232. §

30 A szindikátusi szerződésről bővebben többek között ld.: BALÁSHÁZY Mária: Szindiká-

a jogszabályi előírásoktól eltérő, a felek megállapodásán alapuló döntési, működési mechanizmusok kialakítására.

A negyedik jelentős ismérv az állami részvétellel működő gazdasági társaságok vonatkozásában a szervezet által ellátott tevékenység jellege, nevezetesen az, hogy a társaság ellát-e közfeladatot vagy nem. „A nemzeti vagyon alapvető rendeltetése a közfeladat ellátásának biztosítása, ideértve a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátását és e feladatok ellátásához szükséges infrastruktúra biztosítását.”³¹ Az idézett meghatározásból következik, hogy a közfeladatot nyújtó állami részvétellel működő gazdasági társaságok azok, amelyek a nemzeti vagyon alapvető funkcióját betöltik. Ismételten hangsúlyozandó, hogy valamennyi, az államot megillető társasági részesedés a társaság tevékenységétől függetlenül a nemzeti vagyonba tartozik, azonban a közfeladatot ellátó szervezetek azok, amelyek ténylegesen beteljesítik a nemzeti vagyon alapvető szerepét. Meggyőződésünk szerint a szociális funkció jelentőségének hangsúlyozása mellett a közfeladatot ellátó, állami részvétellel működő gazdasági társaságok az esetleges speciális szabályozás tekintetében is kiemelt jelentőséggel bírnak, hiszen – ahogyan azt említettük - ezek a szervezetek tesznek eleget a nemzeti vagyon alapvető rendeltetésének.

4. Csoportosítási rendszerek

Az előző pontban ismertetett szempontok egy-egy vonatkozásban alkalmasak az állami részvétellel működő gazdasági társaságok csoportosítására, de a következetes és komplex osztályozási rendszer kialakításához önmagában egyik szempont sem elegendő. Erre tekintettel indokoltnak tartjuk két tipizálási módszer bemutatását, amelyek segítségével a vizsgált szervezetek meghatározott kategóriákba sorolhatók, amelyek egy esetleges speciális szabályozási rendszer kidolgozásának alapjául is szolgálhatnak.

Az első csoportosítási rendszer Auer Ádám és Papp Tekla nevéhez fűződik.³² Az említett szerzők az állami részvétellel működő gazdasági társaságokat három kategóriába sorolják a gazdasági profil alapján. Az első csoportba azok a tevékenységek sorolandók, amelyeket az állam monopolhelyzetben lát el. A második csoport azokat a gazdasági tevékenységeket foglalja magában, amelyek nem nyereségesek és nem is lehetnek azok, tekintve, hogy ezekben az esetekben az állam szociális funkciója jelenik meg. A harmadik kategóriába pedig azok a tevékenységek tartoznak, amelyek ellátása során az állam mint a gazdasági élet szereplője vesz részt a versenyben, ezekben az esetekben a szervezet sajátosságát csak az államhoz köthető tagi pozíció jelenti. Véleményünk szerint

tusi szerződés a társasági és a polgári jog határán. *Gazdaság és Jog*, 1993/5. (16-18.); NAGY BARNA Krisztina: A konzorciumi és a szindikátusi szerződés a polgári jogi társaság relációjában 1. rész. *Cégbírók*, 2016/11. (9-11.); PAPP Tekla: A szindikátusi szerződés. In.: AUER Ádám – BALOG Balázs – JENOVAI Petra – JUHÁSZ Ágnes – PAPP Tekla – STRIHÓ Krisztina – SZEGHŐ Ágnes: *Atipikus szerződések*. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2015. (224-236.)

31 Nvtv. 7. § (1)

32 Az osztályozási rendszer részletes bemutatásához ld.: AUER – PAPP 2017. (212-213.)

ez az osztályozási rendszer három, egymástól élesen elkülöníthető társasági kategóriát hoz létre, melynek következtében valamennyi állami részvétellel működő gazdasági társaság besorolható valamelyik csoportba. Ennek eredménye, hogy az egyértelmű elhatárolhatóságnak köszönhetően az egyes osztályok a speciális szabályozás alapjaként is szolgálhatnak. A következetes kategorizálás ugyanis lehetőséget biztosít arra, hogy a jogalkotó meghatározza, hogy az egyes csoportok közül melyik az, amely vonatkozásában részben vagy egészben speciális szabályozás kidolgozása indokolt, illetve melyik az, ahol az adott kategóriába sorolandó szervezetek főbb sajátosságaira tekintettel nem szükséges a generálistól eltérő szabályok megalkotása, illetve alkalmazása.

A második csoportosítási rendszert jelen tanulmány szerzője dolgozta ki és az előző szisztémával ellentétben nem halmazokba sorolja az egyes társaságokat, hanem egy lépcsőzetes rendszert állít fel, ahol a rendszerezés alapját a speciális szabályozás indokoltságának a kérdése jelenti. Az alábbiakban bemutatott szisztéma kifejezett célja, hogy a segítségével meghatározható legyen az állami részvétellel működő gazdasági társaságok azon csoportja, amely vonatkozásában az önálló, speciális és átfogó szabályozás megalkotása meglátásunk szerint indokolt és egyúttal azonosíthatóak legyenek azok a szervezetek is, amelyek meghatározott okok miatt nem vagy csak részben igényelnek a gazdasági társaságokra irányadó közös rendelkezésektől eltérő szabályozást. A rendszer három lépcsőt tartalmaz, valamennyi szinthez két alternatíva kapcsolódik és csak az egyik csoportba sorolt társaságok vonatkozásában vizsgálандó a következő lépcső, ezzel fokozatosan szűkítve a tanulmányozás metszetét. A rendszert jelen pont végén, egy szemantikusan ábrán is szemléltetjük.

A kiindulási alap ebben az esetben is az állami részvétellel működő gazdasági társaságok csoportja. Első lépésként azt vizsgáljuk, hogy önálló jogszabály szabályozza-e az adott társaságot vagy a társaság által monopolhelyzetben folytatott tevékenységet. Amennyiben a kérdésre a válasz igen, akkor elmondhatjuk, hogy az adott jogi személy vonatkozásában a szabályozás rendezett, így további speciális rendelkezések megalkotására a vizsgált szervezet vonatkozásában nincs szükség.

Ellenkező esetben – nemleges válasz esetén - második lépésben vizsgálандó, hogy az állam részesedésszerzésére állami döntés vagy törvényes öröklés útján került sor. Ha az állam szükségképpen törvényes örökösként vált a társaság tagjává, álláspontunk szerint szintén nem indokolt a speciális szabályozás megalkotása, tekintve, hogy ezek a szervezetek nem sorolhatóak a „klasszikus” állami részvétellel működő gazdasági társaságok közé. Az állami tagság ebben az esetben egy kényszerhelyzet eredménye, a részesedésszerzés független az állam akaratától, így ezek a társaságok nem kezelhetőek azonosan azokkal a társaságokkal, amelyekben az állam saját döntése alapján vesz részt. Ennek az oka meggyőződésünk szerint abban keresendő, hogy az állami részesedés megszerzésére vagy megtartására mindig meghatározott céllal kerül sor. Ez a cél természetesen nagyon sokféle lehet, azonban fontos kiemelni, hogy minden esetben kapcsolódik hozzá egy állami döntés, amely indokolja a tagi részvételt. Szükségképpen törvényes öröklés esetén sem meghatározott állami célról, sem önálló állami döntésről nem beszélhetünk, azaz a hagyaték uratlanná válásának elkerülésén túl nincs más oka az állami részesedésszerzésnek.

Azokban az esetekben, amikor az állam tudatosan őrizte meg meglévő részesedését vagy önmaga döntött a taggá válásról egy adott társaságban, szükséges a következő lépcső vizsgálata. A harmadik kérdés, hogy a gazdasági társaság ellát-e közfeladatot vagy sem. Amennyiben nem lát el közfeladatot, meggyőződésünk szerint az ún. „piaci” társaságoktól csak az állami tagság különbözteti meg a szervezetet. Ebben az esetben az államot megillető részesedés kapcsán álláspontunk szerint szem előtt tartandóak bizonyos sajátos vagyongazdálkodási követelmények,³³ azonban ettől eltekintve a szervezet vonatkozásában speciális szabályozás megalkotása nem szükséges. Ezzel szemben abban az esetben, ha a gazdasági társaság közfeladatot lát el, az önálló és átfogó jellegű szabályozás megalkotása indokolt. Ennek okát abban látjuk, hogy ezek a társaságok – amelyeket nem szabályoz önálló jogszabály (ld. első lépcső), nem törvényes öröklés útján kerültek az állam tulajdonába (ld. második lépcső) és közfeladatot látnak el (ld. harmadik lépcső) – azok, amelyek ellátják a nemzeti vagyon fő funkcióját, sajátos feladattal rendelkeznek és lényegüket tekintve nagyban különböznek más gazdasági társaságoktól.³⁴ Ezekre az ismérvekre tekintettel úgy gondoljuk, hogy a jelenlegi, fragmentált és meggyőződésünk szerint esetenként nehezen értelmezhető és következtelen szabályozás helyett célszerű lenne az ún. „közfeladatot ellátó gazdasági társaságokra” társaságokra egy önálló, átfogó szabályozás megalkotása. Az álláspontunk alátámasztása érdekében ehelyütt idézzük Peschka Vilmos gondolatát: „A társadalmi viszonyok szakadatlan átalakulásában végbemenő minőségi változásokat a jogalkotás tehát a régi minőségű társadalmi viszonyt rendező jogi norma olyan módosításával, illetve olyan új jogszabályok alkotásával tudja követni, amelyek megfelelnek a társadalmi viszony új minőségének...”³⁵ Az általunk vizsgált esetkörben a norma módosítása nem kivitelezhető, hiszen a Ptk. rendelkezései az üzleti élet gazdasági társaságai vonatkozásában továbbra is megfelelőek és alkalmazandók. Meggyőződésünk szerint a „közfeladatot ellátó gazdasági társaságok” vonatkozásában a klasszikus, „piaci” szervezetekhez képest olyan szintű minőségi változásokról beszélhetünk a jellegadó tulajdonságok vonatkozásában, amelyek új, speciális rendelkezések megalkotását indokolják.

---

33 Speciális vagyongazdálkodási alapelveket tartalmaz többek között az Alaptörvény 38. cikkének (5) bekezdése, az Nvtv. 7. § (1)-(2) bekezdése, valamint az Ávtv. preambuluma. Ezek a sajátos vagyongazdálkodási alapelvek álláspontunk szerint a hatályos szabályozási környezetben az államot megillető társasági részesedéseken keresztül valamennyi állami részvétellel működő gazdasági társaságra irányadók, hiszen a jelenlegi szabályozás nem tesz következetesen különbséget ezek között a társaságok között. Abban az esetben, ha bevezetésre kerülne az állami részvétellel működő gazdasági társaságok következetes csoportosítása, a jogalkotó a vagyongazdálkodási alapelvek vonatkozásában is differenciálni tudna az egyes kategóriák között, tekintve, hogy a követelményeknek mely társasági csoportok vonatkozásában kell maradéktalanul érvényesülnie és melyek azok a szervezetek, amelyeknek a gazdálkodására kevésbé – vagy egyáltalán nem – bírnak hatással az említett alapelvek.

34 Ezeket a társaságokat a tanulmányban a „közfeladatot ellátó gazdasági társaság” terminussal jelöljük.

35 PESCHKA Vilmos: *Jogforrás és jogalkotás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. (280.)

5. Összegzés

Az állami részvétellel működő gazdasági társaságok szabályozása meghatározó gazdasági, valamint szociális szerepük ellenére napjainkban meggyőződésünk szerint nem tekinthető teljes mértékben kielégítőnek. A hatályos szabályozás ugyanis fragmentált, részleges, illetve egyes esetekben nehezen határozható meg, hogy egy adott jogszabályi előírás pontosan mely társaságokra irányadó. Az említett helyzet megoldása érdekében az esszében felvázoltunk néhány általános, valamint speciálisan az állami részvétellel működő gazdasági társaságok kapcsán releváns elhatárolási szempontot. Ezek a szempontok meggyőződésünk szerint alapul szolgálhatnak az állami részvétellel működő gazdasági társaságok heterogén csoportjának alaposabb feltárásához, rendszerezéséhez, valamint az ebbe a körbe sorolandó egyes jogi személyek legfőbb jellemzőinek felvázolásához.

Az ismérvek elemzését követően pedig bemutattunk két olyan, a szervezetek csoportosítására alkalmas módszert, amelyek meggyőződésünk szerint alkalmasak a vizsgált jogi személyek következetes tipizálására, valamint annak a megállapítására, hogy az adott csoportba tartozó szervezetek vonatkozásában indokolt-e speciális szabályozás kidolgozása. A vizsgálat eredményeként arra a megállapításra jutottunk, hogy a „közfeladatot ellátó gazdasági társaságok” kapcsán, az ebbe a körbe tartozó szervezetek sajátosságaira tekintettel kívánatos lenne egy komplex, speciális szabályrendszer megalkotása és bevezetése. Az említett halmazba nem tartozó, de állami részvétellel működő gazdasági társaságok vonatkozásában véleményünk szerint a hatályos szabályozás kielégítő, azzal, hogy egyes előírások, alapelvek, követelmények tárgyi hatálya pontosabb meghatározást kíván. Ehhez nyújthat segítséget egy következetes osztályozási rendszer alkalmazása, amely meggyőződésünk szerint a jogbiztonság megteremtése mellett a túlszabályozás megelőzésére és elkerülésére is alkalmas.

Felhasznált irodalom jegyzéke

- AUER Ádám – BAKOS Kitti – BUZÁSI Barnabás – FARKAS Csaba – NÓTÁRI Tamás – PAPP Tekla: *Társasági jog*. Lectum Kiadó, Szeged, 2011.
- AUER Ádám – PAPP Tekla: A corporate governance jelentősége köztulajdonban lévő gazdasági társaságoknál. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/5. (210-219.)
- AUER Ádám: *Corporate Governance – Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek*. Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Budapest, 2015.
- BALÁSHÁZY Mária: Szindikátusi szerződés a társasági és a polgári jog határán. *Gazdaság és Jog*, 1993/5. (16-18.)
- DÚL János: Az öröklési jog megjelenése az egyes gazdasági társaságoknál, kitekintéssel az államra, mint örökösre. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2017/15.
- FABÓ Tibor: Törvényes öröklés. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet*. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014. (623-669.)

- FAZEKAS Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog. Általános rész II.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017.
- HOFFMAN István (szerk.): *Kézikönyv az önkormányzati vagyongazdálkodásról.* HVG-ORAC, Budapest, 2016.
- KOVÁCS Árpád: Az állami vagyon hasznosításának ellenőrzése. *Magyar Közigazgatás*, 1993/1. (65-73.)
- LEHOCZKI Zóra Zsófia: Fogalmi tévedések vígjátéka – a tulajdonjog közvetett tárgyának szerepében: a jogi személy. *Opuscula Civilia*, 2017/3.
- MIHÁLYI Péter: Az állami vállalatok helyzete a rendszerváltás forгатagában. *Külgazdaság*, 1996/10. (14-28.)
- NAGY BARNA Krisztina: A konzorciumi és a szindikátusi szerződés a polgári jogi társaság relációjában 1. rész. *Céghírnök*, 2016/11. (9-11.)
- OROSZ Árpád: Öröklési jog. In: WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata I/VI.* HVG-ORAC, Budapest, 2014. (215-313.)
- PAPP Tekla: A szindikátusi szerződés. In.: AUER Ádám – BALOG Balázs – JENOVAI Petra – JUHÁSZ Ágnes – PAPP Tekla – STRIHÓ Krisztina – SZEGHŐ Ágnes: *Atipikus szerződések.* Opten Informatikai Kft., Budapest, 2015. (224-236.)
- PESCHKA Vilmos: *Jogforrás és jogalkotás.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- SÁRKÖZY Tamás: *A korai privatizációtól a késői vagyontörvényig.* HVG-ORAC, Budapest, 2008.
- SÁRKÖZY Tamás: A közérdek érvényesítésére kötelezett gazdasági társaságokról. In: BODZÁSI Balázs (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére.* Budapesti Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Intézet, Budapest, 2010. (310-319.)

Tárgyszavak

Állami részvétellel működő gazdasági társaság; köztulajdonban álló gazdasági társaság; közfeladat ellátása; nemzeti vagyon; speciális szabályozás.

DR. LIKTOR ZOLTÁN ATTILA¹

A FARKASHIDAI EGYEZSÉG (1490)² – STRATÉGIAI MÉLYSÉG A KÖZJOG TÜKRÉBEN ADALÉKOK A JAGELLÓ-EURÓPA TÖRTÉNETÉHEZ³

„Az utókornak a megelőző évszázadokról alkotott képe sosem marad állandó,
hanem szinte szüntelen változásoknak van alávetve”
(Habsburg Ottó)

1. A visszafelé változó múlt ...

HABSBURG Ottó megfogalmazásában a történettudomány olyan tudomány, amely visszafelé állandóan változik.⁴ Elmondhatjuk ezt a jogtörténet tudományáról is. A múltról alkotott felfogásunk folyamatosan változik, átalakul – amelyet az új kutatási eredmények, a szemlélet módosulása is befolyásol –, köszönhetően a korszak kiemelkedő történész-kutatóinak. Hiteles képet egy korszakról minde- nek előtt az elsődleges források és tények alapulvételével alakíthatunk ki. A ma- gyar Jagelló-kor (1490-1526) megítélése is az elmúlt években kezdett megvál- tozni szűk történelmi berkekben,⁵ amely azóta már több szakterület – politika⁶-,

1

2 Jagelló (II.) Ulászló királyunk (1490-1516) Farkashidán aláírt választási feltételeit tartalma- zó egyezséget nevezi a (jog)történettudomány farkashidai egyezségnek, amelyet a magyar törvénytarba is felvettek, lásd: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Tör- vénytár. I. (1000-1526)*. Budapest, Franklin, 1899. [a továbbiakban: CJH].

3 A történettudomány használja ezt a fogalmat, amely 1490-1526 közötti időszakot öleli fel, és amelyen az Adriai-tenger a Fekete-tenger és a Balti-tenger közé eső térséget értik.

4 HABSBURG Ottó: *V. Károly*. Budapest, Európa, 1994. 8.

5 KUBINYI András: *A Jagelló-kori magyar állam*. Történelmi Szemle XLVIII (2006) 3-4: 287–307.

6 C. TÓTH Norbert: *Ecsedi Bátori István nádor pozsonyi tartózkodásának számadáskönyve. Adalékok Magyarország 1526 végi politikai-történetéhez*. Levéltári Közlemények 80. (2009) 169–208., FE- DELES Tamás: *A király és a lázadó herceg – Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494-1495)*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2012., C. TÓTH Norbert: *Politikatör- téneti Források Báthori István első helytartóságához (1522-1523)*. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50. (2010)., C. TÓTH Norbert (szerk.): *Az ecsedi Báthoriak a XV-XVII. században*. Nyírbátor, Báthori István Múzeum, 2012.; HORVÁTH Richárd – NEU- MANN Tibor: *Ecsedi Báthory István - Egy katonabárió életpályája (1458-1493)*. Budapest, MTA BTK, 2012. C. TÓTH Norbert: Az út Tatáig. Országgyűlések 1510-ben. In: LÁSZLÓ János (szerk.): *A diplomácia választóján. 500 éve volt tatán országgyűlés*. Tata, Annales Tataiensis VI.

társadalom⁷-, jog⁸- és gazdaságtörténet⁹ – terén is előrehaladást mutat.

A magyar Jagelló-kor köz- és alkotmánytörténete egyaránt megérett az át- és újraértékelésre, amelyet mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy az utóbbi időben úgy külföldön,¹⁰ mint belföldön a köz- és a jogtörténet művelői figyelmének egy része egyaránt a Jagellókra, a Jagelló-korra, illetve közép-Európa későközépkori és korajúrkori történetére fordult. A KUBINYI András által nem régen (2005) még hiányolt történeti kutatások – a korszak teljes archontológiája,¹¹ a korszak dekrétumainak új kiadása,¹²

(2010) 1–20., KRISTÓF Ilona: Egy nádorválasztás margójára. In: KISS László (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Németh István tiszteletére*. Eger, Acta Academiae Agriensis Nova Series: Sectio Historiae 43. (2015) 175–185.

7 PÁLOSEALVI Tamás: *The Noble Elite in the County of Körös (1400-1526)*. Budapest, MTA BTK TTI, 2014.

8 A korszak jogtörténetét illetően lásd újabban: MÁTHÉ Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán*, Budapest, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, 2014., MARTYN RADY: *The laws and customs of Medieval Croatia and Slavonia*. London, UCL School of Slavonic and East European Studies, 2013., MARTYN RADY: *Customary Law in Hungary. Courts, texts and the Tripartitum*. New York, Oxford University Press, 2015.

9 NÓGRÁDY Árpád: „Az elakadt fejlődés”. In: C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor (szerk.): *Keresztésekből lázadó. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2015., A WEISZ Boglárka vezetésével alakult Középkori Gazdaságtörténeti Kutatócsoport (2015-2020) által publikált tanulmány(kötetek) a korábbiakkal ellentétben alapvetően más megvilágításba helyezi a korszak megítélését, lásd: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016., KÁDÁS István – WEISZ Boglárka (szerk.): *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017.

10 MARTYN RADY: *Rethinking of Jagello Hungary*. Central Europe 3. (2005) 1:3–18., MARTYN RADY: *Fiscal and military developments in Hungary during the Jagello period*. Chronica. Annual of the Institute of History, University of Szeged, 2010. 86–99.

11 H. NÉMETH István: *Az archontológia és a várostörténet. Karrierök és hatalmi csoportok a városokban (XVI-XVII. század)*. Fons XI. (2004) 2:197–218., HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert: *Pontot az „i-re” A Magyarország világi archontológiája című program múltja, jelene és közeli jövője*. Turul 86. (2013) 2:41–52., C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSEALVI Tamás (szerk.): *Magyarország világi archontológiája (1458-1526) I. Főpapok és bárók*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016., a korszakra vonatkozó (négy kötetre tervezett) archontológia mellett egy teljes pénzügyi igazgatásra vonatkozó kötet is készül, lásd: GYÖNGYÖSSY Márton: *Az archontológiakészítés lebetűségeiről és hatáiról. Esettanulmány Szerencsés Imre alkincstartósága kapcsán*. Történeti Muzeológiai Szemle 15. (2017) 143–149.

12 FERENC DÖRY – PÉTER BANYÓ – MARTYN RADY – JÁNOS M. BAK (szerk.): *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae Tomus IV. (1490–1526)*. Budapest, CEU, 2012., MIKÓ Gábor: *Ismeretlen országgyűlési emlékek a Jagelló-korból. Adatok az 1507 és 1514 közötti országgyűlések történetéhez, valamint Werbőczy Hármaskönyvének elkészültéhez*. Történelmi Szemle LVI. (2014) 3:455–480.

vármegyei hatósági oklevelek¹³ és családi oklevéltárak¹⁴ kiadása, a korszakkal kapcsolatos, külföldi levéltárakban, könyvtárakban fellelhető dokumentumok felkutatása¹⁵ stb. – közül azóta számos produkált már eredményt, amelyet a (jog)történészek (is) fel tudnak használni. A közelmúltig egészen negatív kép élt¹⁶ – és talán mondhatjuk él mindmáig (sajnos) – a Jagelló-korról a köz- és jogtörténetírásban egyaránt. Ezen változtatandó Magyarországon nagyszabású rendezvény megtartására került sor a Magyar Tudományos Akadémián „*A Jagellók Magyarországa, új kutatások és eredmények*” (2014) című konferencia keretében.¹⁷

A fokozódó hazai és a nemzetközi érdeklődést jelzi az MTA Lendület kutatócsoport által „*Jagellók Európában: dinasztikus és diplomáciai kapcsolatok*” (2015) címmel megrendezett nemzetközi konferencia.¹⁸ Bár nem a Jagellókhoz, mégis közvetlenül a Jagelló-korhoz kapcsolódik „*A magyar jog fejlődésének fél évezrede*” elnevezésű Werbőczy-konferencia is, amelyet a *Hármaskönyv* befejezésének ötszázadik évfordulója emlékére (2014) rendeztek meg.¹⁹ A Jagellók iránt a hazai mellett az európai történészszakma is érdeklődést mutat, hiszen a ’jóformán ismeretlen’ dinasztia és korszakának (1386-1572) feltárására Natalia NOWAKOWSKA vezetésével „*Jagellók: Emlékezet és identitás Közép-Európában*” elnevezésű projekt (2013-2018) keretében egy nemzetközi kutatócsoport alakult az Oxfordi Egyetem szervezésében.²⁰ Az utóbbi években számos tanulmány és monográfia jelent meg, amely a magyar Jagelló-korral (is) foglalkozik. Nyilvánvalóan a közép-Európa iránt megnyilvánuló világ- és gazdaságpolitikai érdek-

---

13 Az addig megjelent vármegyei hatósági oklevelek (Tolna, Szabolcs, Győr) továbbiakkal bővültek, lásd: NEUMANN Tibor: *Bereg megye hatóságának oklevelei (1299-1526)*. Nyíregyháza, 2006., C. TÓTH Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290-1526)*. Budapest, 2006., PITI Ferenc – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert: *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284-1526)*. Nyíregyháza, 2010. [a továbbiakban *Szatmár*].

14 A korszak meghatározó családjaival kapcsolatos forráskiadások és tanulmányok között elsősorban lásd: C. TÓTH Norbert (szerk.): *Documenta ad historiam familiae Bátor de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393-1540*. Nyíregyháza, Jósza András Múzeum Kiadványai 67. (2011)., TRINGLI István: *A Perényi család levéltára (1222-1526)*. Budapest, MOL, MTA TTI, 2008., NEUMANN Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458-1526)*. Budapest, MTA, BTK TTI, 2012.

15 DOMOKOS György – MÁTYUS Norbert – ARMANDO NUZZO (szerk.): *Vestigia – Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Piliscsaba, PPKE BTK, 2015.

16 KUBINYI i. m. (2006) 288.

17 http://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/jagello_online.pdf (2015. 04. 03.).

18 <http://obeliscus.hu/hu/content/nemzetkozi-jagello-konferencia> (2015. 06. 19.), amely már tanulmánykötetben is megjelent: BÁRÁNY Attila – BACSA Balázs Antal (szerk.): *The Jagiellonians in Europe: Dynastic diplomacy and foreign relations*. Memoria Hungariae, 2, Debrecen, MTA, 2016.

19 A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán. <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/hirek/trocsanyi-a-nemzeti-jogalkotas-resze-a-vedendo-nemzeti-identitasnak> (2015. 04. 03)

20 <http://www.jagiellonians.com/about-hungarian> (2017. 08.11.).

lődés élénkülése kedvez a térség – és így a Jagellók vezette közép-Európa – történeti kutatásának is.²¹ Közel két évszázados jelenlétük köztes-Európában nem múlt el nyomtalanul. Épp ellenkezőleg, a most felénk forduló figyelem is azt támasztja alá, hogy a korszakokkal érdemes foglalkozni, hiszen olyan alkotmányos rendszer élte virágkorát ekkor, amelynek egyes elemei (az osztott hatalomgyakorlás, a közösségek jelentősége, a szubszidiaritás valós megléte, a területi kormányzás és az erős önkormányzatiság) mai világunkban is figyelemre méltónak tűn(het)nek. A Jagelló-kort a lengyel-litván történetírásban aranykorként tartják számon, Magyarországon ellenben a süllyedés és a romlás évtizedeiként él a köztudatban. A magyar korszak megítélésére alapvetően három kiemelkedő negatív esemény nyomta rá szinte levakarhatatlanul csúfos bélyegét, amely az egész, Mátyástól Mohácsig terjedő évtizedeket beárnyékolja. Ezek vitathatatlanul (1) a Mátyás utáni trónharcok,²² azaz lényegében egy polgárháború és a Habsburgokkal kötött (1491) pozsonyi béke²³ (2) az 1514-es Dósa-felkelés²⁴ és (3) maga a ’záróakkord’, Mohács.²⁵

Talán mindenki előtt ismert az ’idegen, az országot, annak viszonyait, szokásait, jogrendjét nem ismerő, az országgal nem törődő, erélytelen, a bárók kedvére ráncigált, mindenre csak bólogató Dobzse- király’ képe.²⁶ A századforduló nagy történeti enciklopédiái a Jagelló uralkodók teljes alkalmatlanságáról, a bárók szabad garázdálkodásáról, a nemesség elzülléséről, a jobbagyok mérhetetlen elnyomásáról sőt, egyenesen az igazságszolgáltatás megszűnéséről, az ököljog visszaállításáról beszélnek.²⁷ Márpedig ha a Jagelló-kort, annak politikai és közjogi rendszerét, szellemiségét, hangulatát akarjuk megérteni, akkor elengedhetetlen az egész kiindulópontjának számító farkashidai oklevelet mélyebb vizsgálat alá vetni. A kor legismertebb történész-kutatója, KUBINYI András foglalkozott már – a királyi tanács szerepére, összetételére koncentrálnak – az oklevél keletkezésének körülményeivel azonban az oklevél pontjainak hátterére nem tért ki.²⁸ Így jelen tanulmányban a magyar Jagelló-kor kezdetétek – és mondhatnánk

21 Robert I. FROST: *The Oxford History of Poland-Lithuania I. The Making of the Polish-Lithuanian Union (1386-1569)*. Oxford University Press, 2015.

22 KUBINYI András: *Két sorsdöntő esztendő (1490-1491)*. Történelmi Szemle XXXIII (1991) 1-2:1–54.

23 NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Első közlemény.) Századok 144. (2010) 2:335–372., NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Második közlemény.) Századok 145. (2011) 2:293–347.

24 C. TÓTH – NEUMANN i. m. (2015).

25 B. SZABÓ János: *A mohácsi csata*. Budapest, Corvina, 2011.

26 NEUMANN Tibor: *A „Dobzsekirályról” egy kicsit másképp – Ötszáz éve halt meg II. Ulászló*. (2016) <http://www.tti.hu/esemenyek/eloadas-vitaules/2189-neumann-tibor-irasa-c-toth-norbert-es-neumann-tibor-eloadasa-ii-ulaszlo-halalanak-500-evforduloja-alkalmabol.html> (2017. 08. 12.).

27 FRAKNÓI Vilmos: *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526)*. In: SZILÁGYI Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története*. Budapest, Athenaeum, 1896.

28 KUBINYI András: *A királyi tanács az 1490. évi interregnum idején. (II. Ulászló választási feltételeinek*

politikai stratégiai alapkövének – számító farkashidai egyezséget, annak egyes – csak a rendi alkotmánnyal, rendiséggel összefüggésben lévő – rendelkezéseit kívánom elemezni a közjog szemszögéből. Az egyezés gyakorlatilag meghatározta az egész korszak politikai-közjogi szellemiségét, irányultságát, amely a rendek – korábbiakhoz képest is jóval jelentősebb – térnyerésének útját követte ki.

2. Az út Farkashidáig

„Az ÖNKÉNYES URALOM a népek történetének tanúsága szerint, a szűkkeblű önzésnek, a megbízhatatlanságnak és a cselszövényeknek melegágya. Mátyás uralkodása alatt ezek a bűnök mély gyökeret vertek a trónját környező egyházi és világi urak lelkében, és halála után mérges gyümölcsaik termését bőségesen meghozták” – kezdi FRAKNÓI Vilmos Jagelló II. Ulászló megválasztása előzményeinek elemzését.²⁹ A források alapulvétele mellett a szemlélet megfordításával jóval árnyaltabb képet kaphatunk az egész magyar Jagelló-korról. Ennek fényében a törésvonal, ha a dolgot a (köz)jog oldaláról vizsgáljuk, nem Mátyás és Ulászló uralkodása között húzódik meg, hanem alapvetően Mátyás uralkodásának utolsó évei maguk képezik azt. Az első Habsburg-Magyarországot (1437-1457) követő bő három évtizedet felölelő mátyási korszak (1458-1490) lényegében a – zsigmondi irányhoz való visszatérésként³⁰ – centralizációs kísérletekkel telt el,³¹ még ha Mátyás nem is számolta fel azokat az intézmény(rendszer)eket, amelyek ekkorra már a rendiség garanciái, biztosítékai voltak a királyi hatalommal szemben. Az oly sokat hangoztatott humanista-reneszánsz Mátyás-képet kissé árnyal(hat)ja, hogy az első Habsburg-Magyarország idején az országgyűlésekre meghívott szabad királyi városokat Mátyás egy idő után (1475) már nem hívta meg, így azok ebben az időszakban kimaradtak az országos jogalkotásból, és majd csak II. Ulászló alatt tértek oda vissza ismét.³² Mátyás előnyben részesítette a követi (azaz nem a tömeges) országgy-

létrejötté). Levéltári Közlemények 48-49. (1978) 61–80.

29 FRAKNÓI i. m. (1896) 333.

30 MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon*. Történelmi Szemle III (1960) 2-3:162–192.

31 KUBINYI András: *Adatok a Mátyás-kori királyi kancellária és az 1464-es kancellári reform történetéhez*. Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica 9. (2004) 25–58., SOÓS Ferenc: *Mátyás király 1467. évi pénzügyi reformjának végrehajtása*. Numizmatika és társtudományok III. (1999).

32 KUBINYI András: *A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458-1526 közötti időre)*. Budapest, Tanulmányok Budapest múltjából 21. (1979) 7–48., KUBINYI András: *Középkori országgyűléseink és a városok: választás Gerics József professzor tanulmányára*. Századok 141. (2007) 2:471–492., H. NÉMETH István: *A szabad királyi városok a 16-17. századi országgyűléseken*. In: DOBSZAY Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 144–161. NÉMETH felhívja a figyelmet, hogy az (közép-)európai környezetben a magyar viszonyok e tekintetben hasonlatosak voltak, sőt valamelyest meg is előzték a fejlődési tendenciákat, az osztrák tartományok főhercegi városait elsőként Hunyadi Mátyás – mint főherceg – hívta meg a tartományi gyűlésekre.

gyűléseket – amilyen könnyebben keresztül tudta vinni akaratát –, mint a tömeges országgyűléseken.³³ Bár a király akaratának a rendkívüli adókból fenntartott erős királyi hadsereg is nyomatékot ad(hat)ott. A farkashidai egyezség részben a mátyási korszakra, annak jogsértéseire adott válaszként – híven visszaadja ezt Szapolyai István magyar rendekhez intézett levele is: „*Immár arról elmélkedjünk, hogy Magyarországot a szorongattatástól és elnyomatástól, a mit ekkorig szenvedett, megszabadítsuk, régi szabadságába visszahelyezzük*”³⁴ –, és a magyar rendek jövőre irányuló, legalapvetőbb stratégiai célkitűzéseként értékelhető. Így válnak érthetővé a Jagelló-kor légkörét meghatározó oklevél egyes pontjai illetve, hogy Mátyást követően miért Jagelló Ulászló lett a ’befutó’.

A XV. századra egyértelművé vált, hogy a Balkánon berendezkedő Oszmán Birodalommal³⁵ szemben európai – de legalábbis közép-európai – egységes fellépésre lenne szükség. A XIV. század végén az Anjou-ház kihalásával/letűnésével megszűnt a rövid-életű (1370-1382/4) magyar-lengyel perszonálunió, és a két királyságban két, (részben) idegen uralkodócsalád – Magyarországon a cseh Luxemburg, Lengyelországban a litván Jagelló – került ki győztesen az Anjouk utáni politikai úr csatározásaiból.³⁶ Az Oszmánokkal már az Anjouk alatt történetek magyar győzelemmel végződő összecsapások³⁷ (1366, 1377) de Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) volt az, aki Rigómező (1389) és Nikápoly (1396) után felismerte, hogy kizárólag összefogással lehet fellépni eredményesen az oszmán terjeszkedés ellen, és ezt az összefogást a dinasztikus uniókban látta meg, amely politikai örökséget utódai végig magukkal vittek az egész századon át. A Zsigmond után következő magyar királyok a Habsburg, illetve az addigra már kelet-Európa vezető uralkodóházának számító Jagelló-ház tagjai közül kerültek ki.

Magyarország (közép-)európai hegemoniájának ékes bizonyítéka volt ez a Magyarország feletti uralom megszerzésért Habsburg Albert (1437-1439) – vagy talán még Zsigmond³⁸ – halála után kibontakozó szinte évszázados Habsburg-Jagelló viszály,³⁹ amelyet többszöri kísérlet (1491, 1506) mellett csupán a bécsi királytalálkozó⁴⁰ (1515)

33 KUBINYI András: *A magyar országgyűlések tárgyalási rendje (1445-1526)*. Jogtörténeti Szemle (2006) 2:3–11.

34 FRAKNÓI (1896) i. m. 333.

35 SZEPESINÉ SIMON Éva – SCHMIDT Anikó – MÜMIN YILDIZTAŞ: *Török–magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig a levéltári dokumentumok tükrében*. Istanbul-Budapest, 2016.

36 C. TÓTH Norbert: *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király találkozója a lublói béke után (1412-1424)*. Történelmi Szemle LVI (2014) 3:339–356.

37 HERMANN Róbert (szerk.): *Magyarország badtörténete I. – A kezdetektől 1526-ig*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017.

38 Habsburg Albert és Jagelló (III.) Ulászló lengyel király (1434-1444) között a Cseh Korona országaiért kirobbant viszály katonai konfliktusig fajult.

39 A témát magam is érintem az *Első Habsburg-Magyarország (1437-1457)* című három részes tanulmányisorozatomban, amely a Iustum Aequum Salutare folyóiratban jelenik meg.

40 HERMANN Zsuzsanna: *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1961., TRINGLI István: *A kettős házassági szerződés (1515)*. In: TOMA Katalin (szerk.): *Magyar Történelmi Archivum*. Budapest, Archiv Kiadó, 2011. 140–145.

illetve – azt az időközben bekövetkezett változásokhoz igazítani hivatott – bécsújhelyi fejedelmi találkozó⁴¹ (1523) zárt le megnyugtatóan. Hunyadi Mátyás 'nemzeti királysága' csak megszakította ezt a párharcot a két dinasztia között, rámutatva ugyanakkor annak tarthatatlanságára is, amelyet a szomszédos országokkal viselt folytonos háborúk⁴² tükröznek vissza számunkra. Hunyadi ugyanis – folytatva a megelőző évtizedek politikai örökségét és törekvéseit –, a környező országok feletti uralom megszerzésére téve kísérletet – cseh-magyar háború (1468-1478) osztrák-magyar háború (1477-1488) – illetve a környező országok ugyanilyen indíttatású, csak fordított politikájának eredményeként kirobbant konfliktusok – osztrák-magyar háború (1459-1462)⁴³ lengyel-magyar háború (1471-1474) – világosan megmutatják a közép-európai hegemoniáért folytatott küzdelmet.

A XV. században közép-Európában három meghatározó hatalmi centrum volt tehát, egy politikai háromszög, amely nyugaton a római császárságot, valamint az osztrák örökös tartományokat kezükben tartó – és akkoriban éppen Németalföld⁴⁴ feletti uralmat biztosítani igyekvő – Habsburgok, északon és keleten az akkori legnagyobb kiterjedésű európai Lengyel-Litván területeket birtokló Jagellók, valamint közöttük a Magyar Királyság illetve hát ebben a vonatkozásban a magyar rendek. Az egész XV. század közép-Európában az uniók létrehozására, a térség – a Balkánon akkor már magát stabilan tartó Oszmán Birodalommal szembeni – összefogására való törekvés jegyében telt el. Magyarország ebben az elképzelésben kihagyhatatlan kulcsszerepet játszott. Az önálló, 'független' Magyar Királyság közép-Európa számára túl soknak (lásd Mátyás sikeres cseh- és osztrák hódításait), a törökkel szemben (lásd az alapvetően védelemre berendezkedő és békességre törekvő magyar külpolitikát⁴⁵) túl kevésnek bizonyult.

A három politikai tényező közép-Európa berendezéséről vallott felfogása azonban egészen eltérő koncepciókat alakított ki. Csupán egyetlen dologban volt egyetértés, abban, hogy uniót kell létrehozni, amelyből a Magyar Királyság – már csak geopolitikai-geostratégiai fekvése miatt – sem hagyható ki. Ezt leszámítva a három fél elképzelései alapvetően eltértek egymástól. A Habsburgok egy *Habsburg jogar alatt egyesülő perszonális uniót*,⁴⁶ a Jagellók

41 ZOMBORI István: *Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet 1523-ban Krzysztof Szzydłowiecki naplója alapján*. Doktori Értekezés, 2006.

42 HERMANN Róbert i. m. (2017).

43 KÖBLÖS József – SÜTTŐ Szilárd – SZENDE Katalin: *Magyar Békeszerződések 1000-1526*. Pápa, 2000. Ezeknek a konfliktusoknak a háttérében a magyar trón megszerzése állt, Habsburg Frigyes római császárt a pártütők egy része királlyá is választotta (1459), Jagelló Kázmér lengyel király pedig egyik fiának, Kázmér hercegnek kívánta megszerezni azt.

44 Rogelio PÉREZ BUSTAMANTE: *Los Países Bajos; una república nobiliaria (siglos xiv al xvii)*. 2006.

45 A magyar diplomácia kihasználva az Oszmán Birodalom vezetésében történt változásokat – II. Bajezid szultán (1481-1512) keletre fordulását – megkötötte a békét, amelyet a Jagelló-korban is meg-meg újtottak 1520-ig.

46 Az 1463-as bécsújhelyi béke kimondja, hogy „*ha a magyar királyi trón üresedésekor nem lennének a fent mondott Mátyás király urunk ágyékából származó törvényes fiúk vagy unokák, őcsászári felsége, vagy fia, akit erre kijelölt, és őfelsége elhunytá után az, akit fiaként hátrahagy, vagy ha több ilyen is lenne, az egyik azok közül, akit ez az ország meg fog választani, álljon királyként a magyar királyság élére az ország*

egy Jagelló vezetésű dinasztikus uniót,⁴⁷ a magyar rendek pedig magyar dominanciával bíró lehető legszélesebb közép-európai perszonális uniót akartak, amely utóbbi koncepcióban másodlagos kérdés volt, hogy az uniót vezető uralkodó mely családból származik. Persze mégsem, hiszen a magyar nemesség körében rendkívül erős német- vagy jobban mondva Habsburg-ellenesség volt, amelyet ekkorra már alapvetően Habsburg Frigyes római császár (1452-1493) fél évszázados, kifejezetten magyarellenes politikája 'fűtött' leginkább. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy Budáról, Krakkóból és Bécsből egészen máshogy nézett ki a világ, a három elképzelést közelíteni nem lehet egymáshoz. Érthető tehát, hogy Mátyás után másfél éves viszály keletkezett a három fél között.

Hunyadi Mátyás ugyan fontos cseh- és osztrák területek megszerzésével (1469-től cseh király, 1486-ban osztrák főherceg) jelentősen kiterjesztette ugyan befolyását a térségben – és megalapozott (jog)igénnyel⁴⁸ kísérelte meg a római császári korona

---

teljes támogatásával'. Habsburg Frigyes császár a – család különböző ágai által uralt és ezért – széttagolt osztrák tartományok egy kézben való egyesítésére törekedett, amelyet fokozatosan – az idősebb, alberti ág kihalása (†1457) majd a közelebbi rokonság VI. Albert (†1463) és Zsigmond főhercek kiesése (1490-ben lemondatják) – el is ért. Ennek a stratégiának továbbvitele fedezhető fel egészen a Habsburg-ház magyar trónt illető örökösödési jogának elismeréséig (1687) ami a dunai Habsburg Birodalom (Magyar Királyság, Cseh Királyság és az osztrák tartományok) egy koronás fő alatt tartásában is felfedezhető. Ebben az osztrák tartományok I. Ferdinánd általi (1564) meg- és Rudolf általi tovább-osztása (1595) a család ágai között csak megszakította a Frigyes császár által hagyott politikai örökséget. II. Ferdinánd császár már újra a frigyési politika felé fordult, amelyet azonban csak I. Lipót uralkodása idején a mellékágak kihalásával (1665) sikerült csak elérni.

47 A Jagellókra egyébként is jellemző volt a dinasztikus unióban való gondolkodás, amelyet – ha arra volt lehetőség és politikai szándék – a gyakorlatban is érvényesítettek. Jagelló (II.) Ulászló litván nagyfejedelem és lengyel király (1377/1386-1434) egy idő után (1392) litván nagyfejedelemségét átadta unokatestvérének Vitoldnak, azonban Vitold halála után (1430) újra egy fő alatt egyesült a két monarchia. Jagelló (III.) Ulászló (1434-1444) amikor magyar király lett (1440) adta át öccsének, Kázmér hercegnek a Litván Nagyfejedelemséget. Jagelló (IV.) Kázmér (1440/1447-1492) azonban Várnát (1444) követően (1447) lengyel király is lett, haláláig (újra)egyesítve így a lengyel-litván szövetséget. IV. Kázmér, miután a legidősebb fiának Ulászlónak sikerrel megszerezte (1471) a cseh trónt, kísérletet tett másik fiának Kázmér hercegnek megszerezni a magyar trónt (1471-1474) majd Hunyadi Mátyás halála után a magyar trón tekintetében János Albert herceget támogatta akkor már saját fiával, Ulászló cseh- és a magyar rendek által támogatott és megválasztott magyar királlyal szemben. Kázmér király törekvései ellenére a magyar és a cseh korona Ulászló jogára alatt egyesült, fiai azonban egy ideig megosztottak a lengyel-litván monarchián. János Albert lengyel király (1492-1501) mellett öccse, Sándor litván nagyfejedelem (1492-1506) volt azonban Sándor, miután lengyel király lett (1501) már nem engedte át a Litván Nagyfejedelemséget öccsének, Zsigmondnak (1506-1548).

48 Az 1463-es bécsújhelyi békében Frigyes császár fiává fogadta Mátyást – „*a fent mondott legdicsőségesebb császár urunk a mi legfelségesebb és legkegyelmesebb urunkat, Mátyás királyt fogadott fiának fogja tartani és atyai módon fogja átölelni, személyesen fiává fogadja és adoptálja*” –, (római) jog szerint tehát Miksa főherceggel egyenrangú 'örökös' a Szent Római Birodalomban.

elnyerését is –, azonban a Hunyadi-ház vezette ’nemzeti királyság’ (fenn)tarthatatlanságát az adott politikai és hatalmi viszonyok⁴⁹ (az Oszmán-Habsburg-Jagelló gyűrű) között maga is lát(hat)ta – és bár komolyabb lépéseket tett főleg francia,⁵⁰ itáliai,⁵¹ de angol,⁵² cseh⁵³ és balkáni⁵⁴ irányban is annak ellensúlyozására⁵⁵ –, egyik utolsó levelében a következőképpen fogalmazott: „Egyedül Isten tudja, mit rejtenek az emberek szívükben, mert ő vizsgálja a szíveket. Mi magunk, halandók lévén, csak a beszédekből és a tettekből ítélhetünk, és nem tudhatjuk mi fog utánunk történni. A többség úgy lehet, megfélekedzik jótéteményeinkről, s hálátlanságból azt válaszítja meg, aki nekünk és az

49 A magyar Jagelló-kor kezdete és vége közötti három és fél évtized leforgása alatt mind keleten, mind nyugaton alapvető változások mentek végbe, lényegében keleti és nyugati irányban is egy-egy szuperhatalom (Habsburg-Oszmán) jött létre, amely közé ékelődve maradt a Magyar Királyság, amely így a mátyási időszakhoz képest összehasonlíthatatlan nagyságrendekkel nagyobb hátrányba került.

50 GYÖRKÖS Attila: „Hosszú és érett mérlegelés után beleegyezett a szövetségbe” Magyar-francia diplomáciai kapcsolatok a késő középkorban (1457-1490). Világtörténet 37. (2015) 1:61–78. Györkös felhívja a figyelmet arra, hogy a francia-magyar kapcsolatok (szövetség) látványosan édekorientált és aktuálpolitikai jellegű volt, amelynek három fő eleme a Habsburgok elleni küzdelem (francia részről Burgundia és Itália) Itália és az Oszmán Birodalomhoz fűződő kapcsolatok voltak. Lényegében ennek nyomán haladt később a nyugati politikát tekintve – dinasztikus kapcsolatok építésével – maga II. Ulászló is, erre vonatkozóan lásd újabban: GYÖRKÖS Attila: *Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepségei Észak-Itáliában és Magyarországon*. Máriabesenyő, Attraktor, 2016.

51 TEKE Zsuzsa: Az itáliai államok és Mátyás. In: RÁZSÓ Gyula – MOLNÁR V. László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 1990. 245–275., E. KOVÁCS Péter: *Corvin János házassága és a magyar diplomácia*. Századok 137. (2003) 955–971., E. KOVÁCS Péter: Magyarország és Nápoly politikai kapcsolatai a Mátyás-korban. In: FODOR Pál – PÁLFFY Géza – TÓTH István György (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest, 2002. 229–248.

52 BÁRÁNY Attila: *Magyarország nyugati külpolitikája (1458-1526) Angol-magyar kapcsolatok Mátyás és a Jagellók korában*. Debrecen, 2014.

53 JOSEF MACEK: Corvin Mátyás és Podjebrad György. In: In: RÁZSÓ Gyula – MOLNÁR V. László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 1990. 201–244.

54 Rázsó Gyula: Hunyadi Mátyás török politikája. In: RÁZSÓ Gyula – MOLNÁR V. László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 1990. 149–200., KOSZTA László – OLIVIU MURESAN – ALEXANDRU SIMON (szerk.): *Stephen the Great and Matthias Corvinus and their time. In memoriam Virgil Căndeia and András Kubinyi*. Kolozsvár, 2007., GYÖNGYÖSSY Márton: „Egy vér folyik ereinkben” Ki volt II. Mehmed szultán édesanyja? Turul 87. (2014) 1:14–19., A magyar vezetés a nyolcvanas években mindent megtett a magyar-török béke előmozdítására, valószínűleg ennek a stratégiának volt része Hunyadi Mátyás és az Oszmán-ház közötti vérségi kapcsolat „Én [...] Bajezid hán [...] Magyarország Csehország és más országok királyával az én testvéremmel és rokonommal, Mátyás királlyal” hangsúlyozása is, a béke szövegét lásd: Levéltári közlemények 26. (1955) 294–295.

55 KOSÁRY Domokos: *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Budapest, Magvető, 1979.

országának halálos ellensége”.⁵⁶ Mátyásnak – reálpolitikusként –, számolnia kellett – és az alább felsorolt rendelkezések tükrében megalapozottan feltételezzük, hogy számolt is – az utódlási kérdés ez irányú kimenetelével. Az utolsó éveiben – nyilvánvalóan nem bízván akaratának érvényesülésében – maga ’verte szét’ azt az erős királyi hatalmat, amelyet korábban maga teljességgel megélt.

Mátyás a nemesi vármegye közjogi szerepének megerősítésével, joghatóságának kiterjesztésével,⁵⁷ így különösen a vármegye által választott és helyben birtokos alispáni intézmény⁵⁸ megteremtésével, a vármegyei nemesi esküdtek intézményének felelevenítésével⁵⁹ valamint a szolgabírák jogállásának megerősítésével,⁶⁰ a (fő)ispán kinevezésének királyi tanácsi jóváhagyásához kötésével⁶¹ és a vármegye⁶² királytól, il-

---

56 KULCSÁR Péter: *A Jagelló-kor*. Budapest, Gondolat, 1981. 42.

57 W. KOVÁCS András: *Középszolnok és Kraszna vármegyék hatóságának középkori történetéhez*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület 74. (2012) 3:46–67.

58 *CJH*. 1486. évi LX. tc., HORVÁTH Richárd: *Vas megye tisztségviselői a késő középkorban (1458-1526)*. Vasi Szemle LXIV. (2010) 6:722–737., BORSA Iván: *Turóc vármegye ispánjai és alispánjai 1526-ig*. Levéltári közlemények 60. (1989) 2:199–218., BORSA Iván: *Somogy középkori alispánjai – A Mohács előtti archontológia ügye*. Somogy megye múltjából levéltári évkönyv 13. (1982) 9–14., HOLUB József: *A főispán és alispán viszonyának jogi természete. Adatok a középkori vármegyei közigazgatásunk történetéhez*. Budapest, Fejérvapatak Emlékkönyv, 1917. 186–211.

59 *CJH*. 1486. évi VIII. tc., KÁDÁS István: *Sárvári László és az 1444. évi X. törvénycikk*. In: TERNOVÁCS Bálint (szerk.): *Opuscula historica I. Történelmi tanulmányok a XIV. és a XV. Eötvös Konferenciáról*. Budapest, ELTE Eötvös József Kollégium, 2015. pp. 45–58. A Jagelló (I.) Ulászló idején felállított intézményt Mátyás a vármegyét erősítendő felújította – okleveles forrásainkban nyoma is maradt gyakorlati működésének, 1487-től kezdve a szabolcsi okleveleken az alispán és a négy szolgabíró megjelölés mellett kifejezetten fel van tüntetve, hogy a vármegyei hatóság az új általános törvény rendelése („*iuxta formam generalis novi decreti*”) szerint a tizenkét esküdt társaságában folytatja le az eljárást. lásd: C. TÓTH Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1367-1526)*. Budapest-Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2002. 666. oklevél –, azonban a farkashidai egyezés mint Mátyás újítását ugyan eltörölni rendelte, az a gyakorlatban nem történt meg azonnal, lásd: NEUMANN Tibor: *Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása*. Századok 139. (2005) 2:261–289.

60 *CJH*. 1486. évi IX. tc., SZAKÁLY Ferenc: *Tolna vármegye középkori szolgabírái*. Történelmi Szemle XXXIX. (1997) 3-4:411–424., W. KOVÁCS András: *Az erdélyi vármegyék középkori szolgabírái*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület 78. (2016) 1:1–12.

61 *CJH*. 1486. évi LX. tc., KUBINYI András: *A megyésispánságok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái*. Veszprém, Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. (1982) 169–180., W. KOVÁCS András: *Az erdélyi vármegyék ispánjai a középkorban*. Történelmi Szemle LVI (2014) 3:407–421.

62 TRINGLI István: *Megyék a középkori Magyarországon*. In: Radics Kálmán (szerk.): *Vármegyék és szabad kerületek 1-2*. Debrecen, A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 27. (2001) 15–50., C. TÓTH Norbert: *A nemesi megye a középkori Magyarországon. Öt megye példája*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 45. (2010) 405–413.

letve a központi kormányzattól való anyagi függetlenségének⁶³ biztosításával, a nádori közgyűlések eltörlésével⁶⁴ valamint a nádori jogkörök megerősítésével/kiszélesítésével,⁶⁵ nagymértékben hozzájárult egy erős rendi uralom későbbi megteremtéséhez, amely olyan szimbólumokban is megjelent, mint a korszakban elterjedő vármegyei pecsét- és címerhasználat.⁶⁶ Mindezt a folyamatot – vagyis a rendek hatalomban való részese-
désének kiterjesztésével és a királyi hatalom jelentős korlátozásával – leginkább talán az idegen, vagy részben idegen (elsősorban a Habsburg) uralomtól való félelmének tudhatjuk be.

Az akkori nemzetközi erőviszonyok, illetve az állandó török fenyegetés súlya alatt a püspökök és a bárók valamint az országos politikát formáló nemesség legnagyobb része Hunyadi Mátyás halála után olyan megoldást kívánt az előtte álló kihívásra adni, amely az ország területi épségét, és biztonságát garantálni képes azon túl, hogy az ország közép-európai vezető szerepének megőrzése mellett jelentős befolyást biztosítson számára az államhatalomban való tényleges részesedésre. Ez a vezérgondolat egyértelműen kiolvasható a farkashidai oklevélből. 1490 tavaszán a számba vehető (ön)jelöltek Jagelló Ulászló cseh király, Jagelló János Albert lengyel királyi herceg, Habsburg Frigyes római császár, Habsburg Miksa római király,⁶⁷ Corvin János herceg,⁶⁸ valamint Aragóniai Beatrix özvegy királyné⁶⁹ voltak, bár a két utóbbinak az esélyei meglehetősen visszafogottak voltak.

Corvin Jánost az igazán esélyesek 'színpadáról' nem eredetileg törvénytelen származása, hanem a fentebb is vázolt, az Oszmán Birodalom folytonos és egyre erősödő előtörésével szembeni közép-európai összefogás szükségyszerűsége 'kényszerítette le', amelyet az elvesztett csonthegyi ütközet (júl. 4.) és az azt követő Ulászló-párti urakkal között egyezség (aug. 18.) csak megpecsételt. A látszólag legerősebb 'jogigénnyel' a római császár, Habsburg Frigyes lépett fel. A császár ugyanis a Hunyadi Mátyással megkötött bécsújhelyi egyezsége (1463) hivatkozva Mátyás halála után már két nappal

63 CJH. 1486. évi LXIV. tc.

64 CJH. 1486. évi I. tc., TRINGLI István: *Két szokásjogi norma a közgyűlések működéséről*. Történelmi Szemle XXXIX. (1997) 3-4: 387–400.

65 CJH. 1485. évi dekrétum. Az ún. nádori cikkelyek, erre lásd újabban: C. TÓTH Norbert: *A nádori cikkelyek keletkezése*. In: DOBSZAY Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 36–45.

66 *Szatzmár* 441. oklevél., egyébként lásd: TRINGLI István: *Megyék a középkori Magyarországon*. In: NEUMANN Tibor – RÁCZ György (szerk.): *Honoris Causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Budapest-Piliscsaba, 2009. 487–518., W. KOVÁCS András: *Vármegyei jegyzőkönyv és vármegyei pecsét a középkori Erdélyben?* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület 79. (2017) 4:271–285.

67 Christopher HARE: *Maximilian the dreamer – Holy Roman Emperor (1459-1519)*. New York, 1913.

68 SCHÖNHERR Gyula: *Hunyadi Corvin János herceg (1473-1504)*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1894.

69 BERZEVICZY Albert: *Beatrix királyné (1457-1508)*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1908.

(ápr. 8.) követelte a maga, illetve örökösei számára a magyar trónt: „*ha a magyar királyi trón üresedésekor nem lennének a fent mondott Mátyás király urunk ágyékából származó törvényes fiúk vagy unokák, öcsászári felsége, vagy fia, akit erre kijelölt, és öfelsége elhunyt után az, akit fiaként hátrahagy, vagy ha több ilyen is lenne, az egyik azok közül, akit ez az ország meg fog választani, álljon királyként a magyar királyság élére az ország teljes támogatásával*”.⁷⁰ Csakhogy ezt a rendelkezést soha nem cikkelyezte be a magyar országgyűlés – bár ezt a kötelezettséget az egyezés kifejezetten előírta⁷¹ –, következésképpen közjogilag érvénytelen volt, és így nem is volt kötelező azt betartani a trónüresedés bekövetkeztekor.

A császári jogigény így pusztán magánjogi igény maradt, ahogyan a királyválasztó országgyűlésen⁷² követeinek a magyar urak közül egyesek indulatoktól sem mentesen azt válaszolták, hogy „*a királyválasztás az élők, s nem a holtak dolga, követelésüket [a Habsburgok] hajtsák be azon, aki valaha elkötelezte magát*”,⁷³ míg mások mérsékeltebben, de nagyon határozottan utasították vissza a követelést, „*hogy pedig a követek aszt mondanák, hogy Mátyás király odakötötte volna az magyar királyságot, mikoron a császár visszaadta az magyar koronát néki, arra az urak aszt felelék, hogy Mátyás király nem adhatót ígerte és kötötte volna, mert az szabad választásan állana ez e dolog*”.⁷⁴ Ráadásul a magyar urak előtt az amúgy is ellenszenves császár nem volt már fiatalember. Hajlott kora – 1415-ben született, azaz a királyválasztás idején már a hetvenötödik évét taposta – mellett az akkor már fél évszázada (1440-től) folytatott, kifejezetten magyarellenes politikája következtében nem volt éppen a legnépszerűbb királyjelölt, ahogyan fia, a római király, Habsburg Miksa sem. Sőt az örökösödési jogának erőlyes hangoztatása, és a magyar nemzet királyválasztó jogának el nem ismerése, továbbá az osztrák tartományokban már ekkor megindult hadmozdulatok⁷⁵ végleg ellehetetlenítették esélyeiket.

A Jagelló testvérek közül ketten jöttek számításba, és közülük a magyar nemesség körében valóban nagy elismertségnek örvendett János Albert herceg, de a politikai realitás Ulászló megválasztása mellé sodorta a magyar rendeket. A Jagelló Ulászló által uralt Csehország, mellett elsőként jött számításba a lengyel és a litván király- illetve fejedelmválasztásnál is, mint elsőszülött fiú. Azaz Ulászló jogara alatt közép-és kelet-Európa jó részét lehetett volna egyesíteni, amely a magyar rendek legfőbb politikai célkitűzése volt. Ez az elképzelés azonban nem találkozott ilyen formában a Kázmér király vezette Jagelló-ház stratégiájával, amelynek dinasztikus unió koncepciójában a Magyar Királyság János Albert hercegnek jutott volna. Ennek a törekvésnek kívánt érvényt szerezni – Ulászlóval és a mellette álló magyar rendek többségével szemben

70 KÖBLÖS – SÜTTÖ – SZENDE (2000) i. m. 1463. évi bécsújhelyi béke 8. cikkelye.

71 KÖBLÖS – SÜTTÖ – SZENDE (2000) i. m. 1463. évi bécsújhelyi béke 11. cikkelye

72 KULCSÁR (1981) i. m. 49.

73 HELTAI Gáspár: *Krónika az magyarok dolgairól*. Budapest, Magyar Helikon, 1981. 439.

74 HELTAI (1981) i. m. 439.

75 E. KOVÁCS Péter: *Miksa magyarországi hadjárata*. Történelmi Szemle XXXVII (1995) 1:35–49.

– Kázmér király amikor János Albert herceget katonailag is támogatta a magyar trón megszerzése érdekében.⁷⁶ Ulászló a lőcsei Jagelló-találkozón⁷⁷ (1494) rendezte kapcsolatait fivéreivel, sőt Zsigmond öccsét maga mellé vette Budára.⁷⁸

Ugyan akadt támogatója – érthető okokból főleg felvonulási útvonalaiakon – mind Habsburg Miksa római királynak (az ország nyugati részében alsólendvai Bánffy, Kanizsay, Frangepán, Bornemissza, enyingi Török, Héderváry, bajnai Both, Sárkány, Vitéz stb.)⁷⁹ mind János Albert hercegnek (az ország északkeleti részében a Báthoryak egy része, Rozgonyiak, terebesi Perényiek). A ’befutó’ végül a magyar rendek többségének támogatását élvező Jagelló Ulászló cseh király (1471-1516) lett, akivel a Pozsony vármegyei Farkashidán aláírták a jórészt nagylucsi Dóczy Orbán kincstartó, egri püspök, nádori helytartó vezetésével konstruált farkashidai egyezség néven elhíresült választási ígéreteket/feltételeket.

3. A farkashidai egyezség pontjai

Az egyezség pontjai közül azokat vesszük vizsgálat alá, amelyek leginkább a rendi alkotmány és a rendiség szemszögéből jelentősek, így nem elemezzük az oklevél osztrák, és sziléziai hódításokkal kapcsolatos rendelkezéseit, azokkal már bővebben foglalkozott NEUMANN Tibor.⁸⁰ Az oklevél preambuluma rögzíti a királyválasztás szabadságát, „*Hogy a midőn a néhai igen dicső fejedelem, Mátyás ur, Magyarország és Csehország királya stb., a mi boldog emlékéül elődünk, a közelmúlt napokban, a nélkül, hogy törvényes örökösöknek örülhetett volna, e világból kimult: ez országnak főpap urai, bárói és többi előkelői, valamint összes nemesei, a kikre tudniillik ez ország igen régi szabadságánál és szokásánál fogva az új király megválasztásának joga háramlott vala, látván, hogy fejedelem nélkül vannak és hogy egykönnyen és az ország minden kára nélkül sokáig nem maradhatnak, az új király megválasztása és az ország élére állítása tárgyában egymásközt több ízben tartott tanácskozás után lelki szemeiket reánk vetették és minket a többi keresztény fejedelmeknek, tudniillik a*

76 NEUMANN Tibor: A kassai hadjárat. II. Ulászló zsoldosserege és a lengyelek elleni harc (1490-1491) In: PÓSÁN László – VESZPRÉMY László (szerk.): *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. 363–397.

77 DIVÉKY Adorján: *Az 1494. évi lőcsei fejedelmi kongresszus*. Lőcse, 1913., DIVÉKY Adorján: Újabb elmélet az 1494. évi lőcsei fejedelmi kongresszusról. Budapest, Századok 54. (1920) 371–379.

78 DIVÉKY Adorján: *Zsigmond lengyel herceg II. Ulászló udvarában*. Budapest, Századok 48. (1914) 449–463, 562–576. Újabbán a herceg budai tartózkodásának számadáskönyvét is kiadták, lásd: RÁBAI Krisztina: *Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504-1507)*. Budapest, Quintus Kiadó, 2014.

79 E. KOVÁCS (1995) i. m. 46–47.

80 NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Első közlemény.) Századok 144. (2010) 2:335–372., NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Második közlemény.) Századok 145. (2011) 2:293–347.

mi versenytársainknak, akik ugyanis hasonlóképpen ez ország után esengtek, elébe tettek, és az alább írt feltételekkel, kikötésekkel és czikkelyekkel királyukká, urukká és fejedelmükké megválasztottak s ünnepélyesen kikiáltottak; és azután néhány főpapot és bárót elébe küldvén szerencsés megkoronáztatásunk végett e Magyarországra hoztak”. A trónbetöltésnek három fő elméleti iránya lehetett, a tisztán választási (lásd Szent Római Birodalom) tisztán öröklési (francia, kasztíliai stb.) és a választással vegyes öröklési rendszer, amely utóbbi a magyar sajátossága volt.⁸¹ Összefüggésbe hozható e szisztéma a vérszerződés (884) szellemiségével, amely rögzíti, hogy Álmost fejedelemmé választották „*ut isti principales persone, qui sua libera voluntate Almu sibi dominum elegerant*” és a tőle leszármazóknak öröklési jogot biztosítottak „*ut quamdiu uita duraret, tam ipsis quam etiam posteris suis semper ducem haberent de progenie Almi ducis*”⁸², azzal, hogy közülük a nemzet választ fejedelmet. Ha a megválasztott fejedelemtől (királytól) leszármazók (fi)ága kihalna, akkor a szabad királyválasztás joga visszaszáll(na) a nemzetre, akik a megválasztott új királytól leszármazók öröklési jogát tiszteletben kötelesek tartani azzal, hogy közülük megintcsak nekik van joguk választani.⁸³

1490 tavaszán ezzel a helyzettel találták szembe magukat a magyar rendek, és ennek lenyomata olvasható ki az oklevélből is. Igaz, hogy az egyes – trónigénnyel bíró – ágak kihalása esetén az uralkodócsaládok rokon(s)ága több alkalommal is megpróbálkozott a magyar trón megszerzésével – az alberti ág kihalását (†1457) követően a lipóti ágból származó Habsburg Frigyes (1459) de Jagelló Kázmér (1471) és később a „spanyol ágból” Habsburg (III.) Fülöp (1617) is – ezek azonban többnyire sikertelen kísérletek maradtak.⁸⁴ A megválasztott és megkoronázott királytól (törvényesen) leszármazóknak jogigényük volt tehát a magyar trónra, de csak a koronázással⁸⁵ lett a (közülük) megválasztott magyar király, amit még a primogenitúra bevezetésével (1687) kreált

81 CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog*. Budapest, Athenaeum, 1917.

82 ANONYMUS: *Gesta Hungarorum*. (szerk.): Ladislaus JUHÁSZ. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1932. 5.

83 Ezt az ősi szokásjogot erősíti meg jóval később a Habsburgok elsőszülöttségi rendjét, illetve a „spanyol ág” örökösödési jogát becikkelyező országgyűlés, lásd: *CJH*. 1687. évi III. tc. „*Quodsi vero, (quod divina bonitas in omnia secula clementer avertere dignetur) ejusdem suae caesareae, et regiae majestatis, semen masculinum deficere contingeret; extunc istiusmodi devolvendi, et suscipiendi regiminis secessio (erga aequae praeviam, praedeclaratoque modo praemittendam regiam affidationem, ac acceptandos praementionatos diplomaticos articulos, et praestandum desuper juramentum) redundet, et transeat in serenissimi quoque Hispaniarum regis, domini Caroli secundi, pariformiter masculinum semen, adeoque duntaxat eo in casu (quem divina clementia benignissime arceat) gou tam altenominatae suae sacrae caesareae, et regiae majestatis; quam praefati serenissimi Hispaniarum regis masculinum semen deficeret; avita, et vetus approbata, consuetudo, praerogativaque praefatorum statuum et ordinum, in electione, et coronatione regum suum locum habeat*”.

84 Egy kivétel akad, Anjou Lajost lánya, Mária követte a trónon, akit a nápolyi rokon(s) ágból Anjou Károly ideiglenesen kiszorított ugyan a hatalomból (1385-1386) azonban őt is – mint politikai realitást – megválasztották és meg is koronázták, fiát László nápolyi királyt (1386-1414) – aki bár ellenkirályként lépett fel Zsigmonddal szemben – már nem.

85 BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.

örökös királyságban⁸⁶ is fenntartottak⁸⁷ mint a hatalomátruházás közjogi aktusát.⁸⁸ Corvin Jánossal kapcsolatban felhozott érv, miszerint részben a törvénytelen származása ütötte el a tróntól már csak is félrevisz, mert ahogy egykor apját, őt is szabadon meg lehetett volna választani jogigény nélkül is, de mint fentebb kifejtettük nem ez volt a döntő kérdés, hanem a hatalmi stratégia.

„*Hogy Magyarországot az alája vetett többi országokkal, tartományokkal, és a főpap urakat meg bárókat, az összes egyházakat és egyházi személyeket, valamint a nemeseket és városokat, ugy szintén ez ország többi alattvalóit és lakosait régi jogaikban, kiváltságaikban, mentességeikben, szabadságaikban és jóváhagyott szokásaikban, amelyekben tudniillik a néhai megdicsőült királyok megtartották és a melyeknek birtokában és élvezetében voltak, meg fogjuk tartani, ugy hogy (a mint az említett néhai Mátyás király ur tette) az ő ártalmukra és elnyomásukra, valamint e régi szokásaik ellenére, bármely keresett szín alatt, épenséggel semmi újításokat sem fogunk behozni; azokat pedig, a melyeket a néhai igen dicső Mátyás király ur hozott be, el fogjuk törölni; adót, vagy egy forintos taksát semmi esetre sem fogunk követelni, hanem meg kell elégednünk a régi, törvényes, rendes és szokásos királyi jövedelmekkel.*” Ebben a cikkelyben megfogalmazott kívánalmakat két részre kell bontani. Egyrészt az évszázados hagyományokat (legalább az Aranybullától bizonyítható) felvonultató elvárás a király felé, amelyben ígéri, hogy a nemzet ősi szabadságjogait – lényegében az alkotmányt – tiszteletben tartja, másrészt reagálni kíván a megelőző év(tized)ek jogsértéseire, ennyiben aktuálpolitikai vetülete van. Kiemelik Mátyás jogsértéseit, azon belül is a rendkívüli adókkal szembeni ellenérzésüket. Már a XV. század első felében kimondták az országgyűlésen, hogy adót a király csak a rendek hozzájárulásával vethet ki, ennek ellenére Mátyás uralkodásának vége felé – az országgyűlést megkerülve – a királyi tanáccsal is kivetette.⁸⁹ II. Ulászlót a történetírás erélytelenséggel vádolja, miközben a tények egészen más személyiséget világítanak meg. Ulászló uralkodásának első hat évében a nagyrészt tömeges országgyűléseken – ahol a nemesség tízezres nagyságrendben jelent meg – több alkalommal vitte keresztül akarátát a rendkívüli hadiadó megszavazása ügyében.⁹⁰

---

86 FRAKNÓI Vilmos: *A Habsburg-ház trónöröklési jogának megállapítása az 1687/8-ik évi országgyűlésen*. Budapest, Athenaeum, 1922.

87 GYULAI Éva: *Gyermekkirály a Magyar Királyság trónján – I. József koronázásának (Pozsony, 1687. dec. 9.) ikonográfiai reprezentációja*. Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 2. (2015) 2:18–46.

88 TIMON Ákos: *A szent korona és a koronázás közjogi jelentősége*. Budapest, 1907.

89 KUBINYI (1978) i. m. 75.

90 NEUMANN Tibor: *Királyi hatalom és országgyűlés a Jagelló-kor elején*. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 46–54.

<i>Kivetés ideje</i>	<i>Az adót megszavazók köre</i>	<i>Adó mennyisége</i>
1490. IX.	országgyűlés	20 vagy 50 dénár
1491. I–II.	királyi tanács	Az előzőt 1 forintra kellett kiegészíteni
1491. IV–V.	királyi tanács	1 forint
1492. III–IV.	országgyűlés	1 forint
1492. X–XI.	országgyűlés	1 forint
1493. X.	országgyűlés	1 forint
1494. V. 25.	országgyűlés	1 forint
1495. VI. 14.	országgyűlés	1 forint
1495. X.	országgyűlés	1 forint
1496. VII–VIII.	országgyűlés	1 forint

Hogyan lehet az, hogy az országgyűlés sorra megszavazza – sőt még a mátyási mértéket is felülmúlja a megajánlás gyakoriságát tekintve – a rendkívüli adót, amelyet az oklevél egyébként kifejezetten tiltana? Nyilvánvalóan az oklevélben rögzített igény leginkább jól hangzó 'piárfogás' volt, de nem politikai realitás. Különösen nem az Oszmán-fenyegetettség árnyékában. Tudták ezt a rendek is, így érthető, hogy évről évre – néha kétszer is – megszavazták a királynak az egyforintos taksát. Később a király önkényes – törvénytelen – adókivetését akadályozandó tiltják⁹¹ el a vármegyék közreműködését az ilyen adószedésben,⁹² amely a későbbi évszázadokban⁹³ is hatékony akadálnak mutatkozott a központi hatalom jogellenes döntéseivel szemben.

„Továbbá: *hogyan mások fekvő jószágait és egyéb bármely jogait, melyeket az említett néhai Mátyás király úr és a felséges királyné valamint bármely mások is igaztalanul és a törvény útján kívül foglaltak el, az illetők jogainak megtekintése és megvizsgálása után adjuk vissza, és mások által is adassuk vissza azoknak, a kikéi voltak.*” Ebben a kérdésben – habár Ulászló indított eljárást ezeknek az eseteknek a kivizsgálására és korrigálására – már nem volt olyan aktív az uralkodó, hiszen még 1500-ban is hoznak efelől végzést a rendek az országgyűlésen. Mátyás számos – köztük a sarkalatos nemesi jogokat is figyelmen kívül hagyó – jogsértést követett el, a birtokelkobzásoktól (lásd a terebesi Perényiek esetét) a nemesi vármegye évszázados önkormányzatiságába történt durva beavatkozáson (lásd Békés vármegye joghatóságának önkényes megváltoztatása⁹⁴) át a törvénytelen letartóztatásokig (mint alsólendvai Bánffy Miklós pozsonyi (fő)ispán vagy Váradi Péter kalocsai érsek évekig való fogvatartása). Ulászló valóban indított eljárásokat a törvény-

91 CJH. 1504. évi I. tc.

92 KÁDÁS István: Nógrád megye adójegyzéke 1457-ből. In: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac: gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, MTA TTI, 2016.

93 SZÍJÁRTÓ István: *A magyar rendek adómegajánlási joga és a 18. századi adómegajánlási rend kialakulása*. Történelmi Szemle XLVI (2004) 3-4: 241–295.

94 KRISTÓ Gyula: *Békés megye a bonfoglalástól a törökvilág végéig. Nyolcszáz esztendő a források tükrében*. Békéscsaba, Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 9. (1981) 43.

telenségek kivizsgálására. Nem sokkal koronázását követően utasította Egervári László dalmát-horvát-szlavón bánt, hogy adja vissza Frangepán Istvántól elvett birtokait,⁹⁵ illetve ha jogosnak bizonyul a Bradács-család igénye a Bozsjákó várhoz tartozó birtokok kapcsán, amelyeket Mátyás vett el tőlük, adja vissza a jogos birtokosának.⁹⁶

„Hogy az ország koronáját a főpap unak és bárók kezéből semmi ürügy vagy keresett szán alatt, sem készakarva vagy fondorkodva ki ne vegyüek, hanem hagyjuk és engedjük meg, hogy azt az ő régi szokásukhoz és szabadságukhoz képest azok tartsák és őrizzék a kiket bizonyos számmal a maguk kebeléből egy értelemmel e célra kiválasztanak és kirendelnek, és hogy régtől fogva a korona megörzésének céljára rendelt Visegrád várát e koronaörök kezébe adassuk és szolgáltsassuk.” A rendek tudatában élénken élt a Szent Korona ellopása⁹⁷ és a visszaszerzésért Habsburg Friggyessel folytatott közel két évtizedes harc emléke, érthető tehát, hogy ilyen hangsúlyt kap az egyezésben a Szent Korona őrzésének főpapokra és bárókra bizása.⁹⁸ A Szent Koronát a választáskor nagylucei Dóczy Orbán egri püspök (†1491) és ecsedi Báthory István⁹⁹ országbíró-vajda (†1493) őrizte. Később a nemesség erélyesen fellép a Szent Korona őrzésével megbízott Szapolyai nádorral (†1499) és Bakócz Tamás egri püspökkel szemben¹⁰⁰ és eléri, hogy a bárók és világiak kezébe adják, és az egyháziakat teljességgel zárják ki abból.¹⁰¹ A koronaöröset innen az egész korszakban a két legbefolyásosabb bárói család – a Báthoryak az országbíró-vajda bukásával¹⁰² meggyengültek, még szabolcsi (fő)ispánságukat is elbukták,¹⁰³ Újlaky Lőrinc herceget pedig szabályos hadjáratban lehetetlenítette el a király¹⁰⁴ –, a terebesi Perényiek illetve a Szapolyaiak viselték. Corvin János mint koronaőr – érthető okokból – szóba sem jöhetett.

95 THALLÓCZY Lajos – BARABÁS Samu: *A Frangepán család oklevéltára II. (1454-1527)*. Budapest, MTA. 1913.

[a továbbiakban: *Frangepán oklt. II.*] 186.

96 NEUMANN Tibor: *II. Ulászló koronázása és első rendeletei (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról)*. Századok 142. (2008) 2:315–337.

97 MOLLAY Károly (ford.): *A korona elrablása, Kottanner Jánosné emlékirata 1439–1440*. Budapest, Magyar Helikon, 1978.

98 *CJH*. 1464. évi II. tc.

99 HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor: *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája (1458-1493)*. Budapest, MTA BTK TTI, 2012.

100 NEUMANN Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458-1526)*. Budapest, MTA, BTK. 2012. 277. „Nos, Thomas, episcopus ecclesie Agriensis etc. ac Stephanus de Zapolya, comes perpetuus terre Scepusiensis ac regni Hungarie palatinus etc. damus pro memoria, quod quia egregii Emericus Hymffy de Debrenthe et Ladislaus Kolos de Nema, castellani castris Wjsssegradiensis et pro custodia sacre corona regni Hungarie per nos deputati ipsam sacram coronam [...] ad manus nostras restituerunt?”

101 *CJH*. 1498. évi XXV. tc.

102 NEUMANN Tibor: *Bátori István politikai szerepe II. Ulászló uralkodása alatt (1490-1493)*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 44. (2009) 83–127.

103 NEUMANN Tibor: *II. Ulászló király délhidéki utazásai (1494–1496)*. Bácsország 68. (2014) 49–56.

104 FEDELES Tamás: *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat*

„Továbbá, hogy többnyire Magyarországon tartózkodunk, hogy az ország szükségleteiről annál kényelmesebben és könnyebben gondoskodhassunk és rendelkezessünk. Ha pedig, a körülmények úgy kívánván, el akarunk távozni, az országot szerencsés visszatérésünk idejéig jó rendben és állapotban hagyjuk hátra.” Gyakorlatilag a történeti tapasztalat sorai húzódnak meg e rendelkezés mögött. Lajos a lengyel-magyar perszonálunió alatt túlnyomó többségében Budáról kormányozta a két országot, Luxemburgi Zsigmond¹⁰⁵ meglehetősen sokat – volt hogy évekig – távol volt az országtól, Jagelló (I.) Ulászló¹⁰⁶ leginkább Magyarországon tartózkodott, ahogyan Hunyadi kormányzó is.¹⁰⁷ Hunyadi Mátyás¹⁰⁸ viszonylag sokat volt külföldön, sőt utolsó éveiben Bécsben tartotta székhelyét. Érthető tehát a magyar rendek régi¹⁰⁹ elvárása – különösen a török fenyegetettség miatt – a király felé, hogy az lehetőleg Budáról kormányozza az országegyütttest. Később, a Habsburgokkal kötött bécsújhelyi egyezségbe is belefoglalták – nyilvánvalóan magyar igényre –, hogy a Habsburg, ha nem is tud állandóan az országban tartózkodni a birodalmi ügyek miatt, legalább az év nagyobb részében itt tartózkodjon.¹¹⁰ A Jagellók eleget tettek az elvárásnak és mind II. Ulászló, mind II. Lajos Budáról kormányozta a Cseh- és a Magyar Királyságot. Minden esetben, amikor elhagyták az országot (leginkább csehországi, sziléziai, illetve egy esetben a bécsi királytalálkozó miatt) helytartót neveztek ki a nádor személyében.¹¹¹ Az, hogy a király külön kinevez helytartót – és nem a nádori cikkelyek alapján látnak el ilyen tisztséget a nádorok – C. TÓTH Norbert azzal magyarázza, hogy az ún. nádori cikkelyek nem Mátyás alatt, hanem már jóval Mohács után a Habsburg-korszakban, 1541 után keletkez(het)tek, így nem lehet(ett) alapja a Jagelló-kori helytartói kinevezéseknek, minthogy azok nem is hivatkoznak a cikkelyekre.¹¹²

„Továbbá, hogy midőn Magyarországon lakunk, a tanácsosokat, kancellárokat, a kincstárnokot, udvarmestert, főasztalnokot, főpohárnokot, a kamaragrófokat, a magyarok közül vesszük és egyáltalán minden felsőbb és alsóbb tisztségre magyarokat alaklmazunk.” „Továbbá,

(1494-1495). Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 2012.

105 ENGEL Pál – C. TÓTH Norbert: *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382-1438)*. Budapest, MTA, 2005.

106 SROKA STANISLAW A.: I. Ulászló itineráriuma (1440–1444). In: L. NAGY Zsuzsa – VERESS Géza (szerk.): *Acta. Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae. Series Historica XLVIII. Történeti tanulmányok IV*. Debrecen, 1996. 21–48.

107 ENGEL Pál: *Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446-1452)*. Századok 118. (1984) 974–997.

108 HORVÁTH RICHÁRD: *Itineraria regis Matthiae et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*. Budapest, MTA TTI, 2011.

109 *CJH*. 1439. évi XXII. tc.

110 KÖBLÖS – SÜTTÖ – SZENDE (2000) i. m. 1491. évi pozsonyi béke 18. cikk.

111 C. TÓTH – HORVÁTH – NEUMANN – PÁLOSFALVI (2016) i. m. 79. E szerint hat alkalommal (1497, 1501, 1509, 1510, 1515, 1522) történt királyi helytartó (*locumtenens regie maiestatis*) kinevezése.

112 C. TÓTH Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és a helytartói intézmény története (1342-1562)*. Budapest, 2016.

hogy az erdélyi vajdaságot és a székely, meg a temesi és a pozsonyi ispánságot; ezen kívül a szlavón-dalmát-horvátországi, valamint a szörényi, nándorfehérvári és jajczai bánságot, ugy szintén más véghelyeket és végvárakat, nemkülönben a királyi városokat másoknak, mint magyaroknak tisztségül nem adhassunk és adományozhassunk, mindazonáltal igazán érdemeseknek.” Természetesen az alkotmányos szokásokon túl fontos egzisztenciális kérdés, hogy a legfőbb hivatalokat, méltóságokat magyarok kapják-e vagy idegenek. Különösen érthető, hogy egy (részben) idegen király esetében elébe kívántak menni a kérdésnek, hiszen mind az Anjouk, mind Luxemburgi Zsigmond de még Mátyás is adott méltóságokat (Ernuszt János kincstartó 1467-1476, szlavón bán 1474-1476) külföldieknek. Ezt egybe lehet kapcsolni az egyháziakkal. „Továbbá az egyházi javadalmakat, különösen pedig az érsekségeket és püspökségeket, apátságokat, prépostságokat és a többi nagyobb hivatalokat a főpapoknak, báróknak és az ország tanácsosainak kifejezett beleegyezése és szabad s önkéntes elhatározása nélkül csakis magyaroknak adományozhassuk; adományozzuk pedig megbízható és jól érdemesült személyeknek.” Ebben is van egy alkotmányos szokás, igény, hogy a magyar egyházi javadalmakat is magyarok kapják, de különös aktualitása volt ennek a mátyási korszak után. Az legfőbb egyházi javadalmak 1458-ban egy kivételével (Labisini Máté erdélyi püspök) magyarok kezén volt, Hunyadi idejében nagyobb számban kerültek idegenek kezére,¹¹³ így az esztergomi érsekség – Beckensloer János (1473-1476) majd Aragóniai János 1479-1485) illetve Estei Hippolit (1486-1497) – az egri püspökség – Beckensloer János (1468-1473) Rangoni (veronai) Gábor (1476-1486) – a pécsi püspökség – Ernuszt Zsigmond (1473-1505) – és a váradi püspökség – Filipec János (1473-1490) esetében is.¹¹⁴ Érthetően ez alapvetően sértette a magyar bárói és nemesi családok érdekét, hiszen azokat a javadalmakat így nem ők kapták meg. Ráadásul ezek az ország leggazdagabb egyházi javadalmak voltak,¹¹⁵ érthető tehát, hogy a bárók beleszólást kívántak maguknak a javadalom betöltéséhez. A püspöki kar Mátyás alatt egyre inkább a királytól függő, a magyar nemesi-bárói társadalomba be nem tagozódó egyházi vezetökként tűntek fel.¹¹⁶ Kimondják, hogy arra érdemesült személyek kapják a javadalmat, rendkívül érdekes, amíg 1458-ban a püspöki kar túlnyomó többsége járt korábban egyetemre (81,8%) addig az 1490-ben hivatalban lévő püspökök csupán fele, egyetemi fokozatot a korábbiakhoz (40%) képest jóval kevesebben (25%) bírtak.¹¹⁷ Az esztergomi érsekség élén a kiskorú (11 éves) Estei Hippolit herceg állt, akivel az egri püspökséget csak 1497-ben sikerült elcserélnie Bakócz Tamásnak.¹¹⁸

„Továbbá, hogy a birtokokat és birtokjogokat, nem idegeneknek, hanem csak az ország

113 KUBINYI András: Mátyás király és a magyar püspökök. In: KUBINYI András (szerk.): *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1999. 69–86.

114 C. TÓTH – HORVÁTH – NEUMANN – PÁLOSFALVI (2016) i. m. 27–63.

115 A püspökségek jövedelmi viszonyaira vonatkozóan lásd: FÜGEDI Erik: *Uram királyom...* Budapest, Gondolat, 1974.

116 KUBINYI (1999) i. m. 78.

117 KUBINYI (1999) i. m. 76.

118 KUFFART Hajnalka: Bevezetés Estei Hippolit számadáskönyvéhez. In: DOMOKOS György

jól érdemesült és Magyarország koronájának alá vetett lakosai részére adományozzuk, érdemeikhez és szolgálataikhoz képest.” Ha a számokat megnézzük, mind az Anjouk, mind Zsigmond nagyobb számban hozott be idegeneket az országba, és azoknak jelentős birtokokat és méltóságokat adott.¹¹⁹ Volt tehát ezzel összefüggésben is tapasztalata a magyar nemességnek és báróknak. A Jagellók tartották is ezt a rendelkezést, látványos adományt – egy kivételével – valóban nem tettek külföldi személyeknek. György őrgróf esetében – akit a király adománylevelében, arra hivatkozva, hogy neki unokaöccse, magyarnak nevez, kijátszva így a jog betűjét¹²⁰ – érthető a király törekvése a Hunyadi-vagyon átjátszása érdekében, különösen, hogy Corvin Jánost (†1504) követően nem sokkal (1505)¹²¹ a nemesség nagy része egyértelműen Szapolyai János mögött sorakozott fel, a király megbízható politikai szövetségest keresett.

„Továbbá, hogy a nyolczados törvényszék tartásakor Magyarország rendes bírái személyesen legyenek jelen, hacsak őket vagy egyiket-másikat az ország fontos ügyei miatt valamely törvényes ok nem gátolná. Nekik pedig, valamint helyetteseiknek és bíráiknak teljes és egészen szabad hatalmukban álljon, minden, ugy előkelőbb, mint alábbvaló perlekedő részére, bármilyen rendűek, állásuak és méltóságuk is legyenek azok, az ország régi és jóváhagyott szokása szerint, minden félelem nélkül, törvényes és helyes igazságot szolgáltatni. És, hogy egy bírót sem fogunk arra szorítani és kényszeríteni, hogy valakinek kedvére a szokásokat, a közönséges bírói gyakorlatot és a törvény rendét megmátsássa vagy megzavarja.” Lényegében ez a cikkely is reagál a múltra – a mátyási jogsértésekre is –, de látnunk kell benne a nemesség sarkalatos jogainak egyik legtöbbit hangoztatott oszlopát, a „törvényes ítélet nélkül senkit elfogni nem lehet” kitélt. Bár az oklevél kifejezetten szól a nagybírákról,¹²² amelyek szabadon – értsd királyi beavatkozástól szabadon – ítéلkezzenek, már jóval korábban kimondták, hogy a király levelét (rendeletét) amely ellenkezik az ország szokásával az igazságszolgáltatásban megtartani nem kell.¹²³

– MÁTYUS Norbert – ARMANDO NUZZO (szerk.): *Vestigia. Mobács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Piliscsaba, 2015. 47–82.

119 FÜGEDI Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 236., 248., 310., 313., 327–8.

120 KRISTÓ (1981) i. m. 53. okl. „Meggondoltuk és sokszor meg sokáig elménkben forgattuk György brandenburgi őrgrófnak irántunk, gyermekeink és országaink iránt tanúsított nagy szeretetét és azon fáradoimat meg költségeket, melyeket, mióta állandóan mellettünk van, - magát és vagyonát nem kímélve - ehivelt. Hozzájárul ehhez, mégpedig nem jótalanul az is, hogy őt, mivel szeretett és nővérünkétől született, hozzáánk a rokonság és vér köteleke fizzi. Mindezeket jól tekintetbe véve, nem akarjuk megszegni az ország azon törvényét, mely egyebek közt tiltja, hogy Magyarországon külföldieknek örökségeket adományozzunk, s nem is szegjük azt meg, mert hiszen őméltósága a fent kifejtett okoknál fogva külföldinek és idegennek nem tartható”.

121 KUBINYI András: *Az 1505. évi rákosi országgyűlés és a szitya ideológia*. Századok 140. (2006) 1:361–374.

122 A rendes bírák, más néven nagybírák alatt nádort, országbíró, kancellárt, személynököt értettek, erre vonatkozóan lásd bővebben: STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Média, 1997. 26–32.

123 *CJH*. 1471. évi XII. tc.

E két alapkövetelményt – törvényes és helyes igazságot – kiolvashatjuk magukból a vármegyei törvényszéki forrásokból is. Egy 1498-ban kelt Szatmár vármegyei oklevél tanúsága szerint „a vármegye az igazságot mindenkinek egyenlő mértékben szeretné mérni, és emlékeztetnek, hogy az ítéletet a jog rendje és a törvényszék gyakorlata „*iuxta ritum sedis et processum iuris*” szerint hozta meg.¹²⁴ Egy 1509-ben keltezett oklevélben pedig a meghatározott törvénycikkelyeknek megfelelő „*iuxta certa articula decretalia*” döntéshozatali kötelezettségét hangsúlyozza a vármegye.¹²⁵ A bírák, illetve az igazságszolgáltatás pártatlanságát, mai szóval függetlenségét igyekeztek fenntartani, és ha gyanú merült fel vele kapcsolatban nem egyszer a legfőbb közjogi főméltóságok avatkoztak bele az eljárásba éppen a törvényesség megtartása érdekében. Ezt tanúsítja többek között Hunyadi János kormányzó levele (1452) Szatmár vármegyének,¹²⁶ Hunyadi Mátyásé (1462) Máramaros vármegyének,¹²⁷ vagy Szapolyai István nádor levele (1494), amelyben arra utasítja Bereg vármegyét, illetve Kállay alispánt, hogy tegye át az ő nádori bírósága elé a vármegye előtt lévő, Kállay saját jobbágyaival kapcsolatos ügyét, mivel senki sem lehet ugyanazon ügyben egyszerre bíró és felperes is „*nemo in una et eadem causa iudex et actor simul esse potest*”.¹²⁸ A bírák függetlenségének és törvényes eljárásuk alaptalan megkérdőjelezésének esetén hűtlenség vétkében is marasztalhatták a delikvenst. A visszaéléseknek még a látszatát is elkerülendő tiltották el, hogy a bírák (ítélőmesterek) otthonaikban ítéelkezessenek, és az ügyben keletkezett okiratok vonatkozásában egy másik nagybíró ítéelőmesterét ellenjegyzési kötelesség terhelte.¹²⁹

„Továbbá, hogy a most folyó pénzt egyenlőre nem szabad megváltoztatni; a mikor pedig annak megváltoztatása szükséges lenne, ez a főpapok és bárók tanácsával és ne különben történjék.” Nálunk a fiskális mellett a monetáris felségjogok is megosztottak a király és a nemzet között, hiszen azok a jövedelmek nem a király, hanem a Szent Korona javai és jövedelmei „*bona vel pecunia Sacrae Coronae Regni Hungariae*” voltak.¹³⁰ Amíg a franciáknál a monetáris felségjogok¹³¹ mellé a fiskálisat is megszerezték (1439) a királyok, nálunk éppen ellenkezőleg, megerősítették a rendek, hogy azokat csak velük

---

124 PÉTI Ferenc – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert (C. Tóth Norbert (szerk.)): *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284-1524)*. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága. 2010. [a továbbiakban: Szatmár] 441. (a forráskiadások esetén nem az oldalszámot, hanem a forráshely sorszámát jelöljük).

125 *Szatmár* 458.

126 *Szatmár* 398.

127 MIHÁLYI János: *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramarossziget, Mayer és Berger Könyvnyomdája. 1900. 260.

128 *Bereg* 239.

129 *CJH*. 1492. évi LXIX., LXX. tc.

130 TIMON (1907) i. m. 6.

131 MARX Károly: *A tőke I*. Budapest, Szikra, 1955. 93. Valois Fülöp francia király (1328-1350) egyik levelében a következőképpen fogalmazott: „*csak minket és királyi felségünket illeti meg a jog, hogy a pénzverés, az érmék előállítás, minőségük, készletük vonatkozásában mi rendelkezünk. Úgy és olyan áron hozzuk forgalomba őket, ahogy nekünk tetszik, és ahogy jónak látjuk*”.

közösen gyakorolhatja az uralkodó.¹³² A pénzrontásnak ugyanis súlyos gazdasági és politikai következményei lehettek, ahogyan azt az 1437-ben – éppen az előző években elinflált pénz következtében megnövekedett adóteher miatt – kirobbant Budai Nagy Antal vezette felkelés,¹³³ vagy később Szapolyai János vajda szebeni és beszercebányai tanácsnak írott, fővesztéssel fenyegető levele¹³⁴ – miszerint az új, a király által 1522-ben¹³⁵ elinflálni engedett(!) pénzt nem akarják elfogadni – bizonyítja.

4. Összegzés

A Jagelló-kor tehát ezzel az oklevéllel-egyezséggel veszi kezdetét a Magyar Királyság történetében, amely alapvetően meghatározta tehát az ország politikai és közjogi berendezkedését. Jelentőségét az is kiemeli, hogy egyedülként került bele a középkori választási feltételek közül a Corpus Jurisba. A Jagellók alatt a bárók és a nemesség is megtalálta számítását, a bárók nagyobb teret nyertek az országos politika formálásában, de a nemesség megerősödött a vármegyében. Ezt mindenek előtt az oklevélből is kiszűrődő stratégiának volt köszönhető, amelyet a püspökök és a bárók Ulászló király elé tettek a farkashidai táborban. Az oklevélből kiolvasható az a politikai és alkotmányossági mélyszerkezet, törekvés, amely a magyar vezetést a XV. század végén vezérelte. Sokszor merül fel a – téves és alaptalan – vád a Jagellókkal szemben, hogy a bárók bábjai voltak, de hogyan lehetett volna a bárók nélkül vagy főleg ellenükre kormányozni, ha az ország fele a bárók közvetlen – és familiárisaikon keresztül közvetett – befolyása alatt állt, ha az egyházat is ide számítjuk, akkor több, mint 60%.¹³⁶ Külön kiemeli KUBINYI, hogy amíg az összeesküvésekben résztvevő főpapokkal Mátyás kemény kézzel elbánt, a bárókhhoz nyúlni ő sem mert.¹³⁷ Bár ennek lehetséges okát nem adja meg, nem túl elvszerű, de annál gyakorlatiasabb dolog állhat a háttérben; a püspökök mögött álló Róma messze volt, a bárók meg itt. Ha maga a nagyhatalmú Mátyás nem tudott velük szemben fellépni, akkor miért rójuk fel ezt – szintén alaptalanul (gondoljunk az Ujlaky Lőrinc herceg elleni királyi hadjáratra) – a Jagellóknak?

---

132 *CJH*. 1439. évi X. tc. Albert, Zsigmond régi elképzelését teljesítette azzal, hogy rendi ellenőrt állított a pénzverés kémlőjéül, lásd: GYÖNGYÖSSY Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Budapest, Gondolat, 2003., GYÖNGYÖSSY Márton: *A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei. A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlatja*. Numizmatikai Közöny 112-113. (2013-2014) 125–152.

133 MÁLYUSZ Elemér 1984. *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, Gondolat, 201-207.

134 Szapolyai *okl.* 571.

135 C. TÓTH Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016. 83–148.

136 KUBINYI (1978) i. m. 78.

137 KUBINYI (1999) i. m. 81.

A KORMÁNY KÖZHATALMI POZÍCIÓJA

1. Felvezetés

Doktori kutatásom céljával tűztem ki, hogy feltérképezzem Magyarország közhatalmi működésének sajátosságait, legfontosabb jellemzőit, amelynek keretében megvizsgálom a magyar alkotmányos rendszer legfontosabb – elsősorban államhatalmi¹ – intézményeinek felépítését, működését és egymáshoz való viszonyát. Ennek keretében jelen tanulmányomban – ahol szükségesnek találtam, nemzetközi példákkal összevetve – a magyar Kormány alaptörvényi és jogszabályi környezetét tekintem át.

Magyarországon a rendszerváltást követően az alkotmányozó az 1989. évi XXXI. törvénnyel parlamentáris kormányformát épített ki, amelyen a 2012. január 1-én hatályba lépett Alaptörvény sem változtatott lényegesen. A parlamentarizmus olyan kormányforma, amely esetén az állam polgárai a népszuverenitás eszméjének megfelelően a főhatalmat egységesen egy előre meghatározott ciklusra a parlament tagjaira ruházzák, megteremtve a legitim államhatalom gyakorlásának alapját.² E felhatalmazás, vagy más megfogalmazásban átruházott hatalom alapján lesz az Országgyűlés Magyarország alkotmányozó és törvényhozó hatalma, amely meghatározza a kormányzati rendszer intézményi felépítését, továbbá megválasztja a legfontosabb államhatalmi szereplőket, így különösen a miniszterelnököt, a köztársasági elnököt, az OBH és a Kúria elnökét. Összességében elmondható, hogy valamennyi állami feladatot ellátó tisztviselő felhatalmazása visszavezethető a népszuverenitás alapján legitimált parlamentre. A parlamentarizmus ennek megfelelően nem a népszuverenitás alapján létrejövő államhatalmak merev szétválasztásán, hanem azok megosztásán alapul.³

E rendszerben a politikai irányítás középpontjában elhelyezkedő államhatalmi szereplők alapvetően a parlament és a kormány.⁴ Egymáshoz való viszonyukat alapvetően a politikai felelősség intézménye határozza meg: ennek alkotmányos szabályo-

1 Az államhatalom fogalmát Takács Péter ekképp ragadja meg: „Az államhatalom az állami feladatok teljesítésére vonatkozó képesség, vagyis célhoz kötött és sajátos módon korlátozható (sok esetben ténylegesen is korlátozott) általános felhatalmazottság.”; TAKÁCS Péter [et. al.]: *Államelmélet, Fejezetek és előadások az állam általános elmélete köréből*, Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentzsék Könyvkiadója, 2015. (261.)

2 POKOL Béla: *A magyar parlamentarizmus*, Budapest, Cserépfalvi kiadása, 1994. (11.)

3 SARTORI, Giovanni: *Összehasonlító alkotmánymérnökség, A kormányzati rendszerek strukturái, ösztönzői, teljesítményei*, Budapest, Akadémia Kiadó, 2003. (125.)

4 CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZKI Tímea (szerk.): *Európai kormányformák rendszertana*, Budapest, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2007. (22.)

zása – főleg, ha a parlament felosztatásának lehetőségével együtt vizsgáljuk – lesz az, amely segít elhelyezni egy adott parlamentáris állam kormányát az „erős” parlament és „gyenge” kormány, valamint a „gyenge” parlament és „erős” kormány közötti elméleti intervallumon.⁵

A parlamentáris hatalommegosztás rendszerében a kormány a végrehajtó hatalom csúcsa. De hogy pontosan milyen mértékű a hatóköre a végrehajtó államhatalmi funkcióra, már lényegesen érdekesebb kérdés. E körben különösen a Kormány és a közigazgatás viszonyát tárgyalom.

A Kormány közhatalmi pozíciójának további lényeges eleme, a Kormány jogalkotási hatóköre, azaz annak a kérdése, hogy milyen módon részese az állam legfontosabb társadalom-szabályozó döntéseinek meghozatalában, különösképpen pedig rendelkezik-e a kormány eredeti jogalkotási jogosultsággal, és ha igen, annak milyen korlátai vannak.

2. A Kormány

Az Alaptörvény Az Állam című rész 15. cikk (1) bekezdésében úgy fogalmaz, hogy a „Kormány a végrehajtó hatalom általános szerve, amelynek feladat- és hatásköre kiterjed mindarra, amit az Alaptörvény vagy jogszabály kifejezetten nem utal más szerv feladat- és hatáskörébe”. A végrehajtó hatalmi funkció általánosságban véve nem jelent mást, mint a jogalkotó által létrehozott absztrakt magatartási szabályok egyedi esetekre történő alkalmazását.⁶ Ahogy arra Bibó István is rámutatott akadémiai székfoglalójában klasszikus funkcionális felosztás szerinti államhatalmi triász arra az arisztotelészi logikai felosztásra vezethető vissza, amely szerint minden államnak három fő funkciója van, amelyek leírhatók az általános (jogalkotás), a különös (végrehajtás) és az egyes (bíráskodás) logikai kategóriákkal.⁷ E tétel azonban nem alkalmas a Kormány tevékenységének lényegi megragadására, ugyanis a Kormány mint állami szerv tevékenységi köre bizonyos körben szűkebb, más értelemben azonban lényegesen tágabb, mint a klasszikus végrehajtó hatalmi funkció.

A Kormány tevékenységének lényege sokkal inkább megragadható a kormányzásban betöltött szerepében. A kormányzás, mint állami tevékenység a politikai hatalomgyakorlás megnyilvánulása,⁸ amely során „a kormányzásra jogosult meghatározza az állam alapvető, legfontosabb feladatait, tevékenységi, működési irányait”.⁹ E tevékenységnek alapvetően két központi eleme van: (1) a legfontosabb politikai döntések meghozatala

5 CSERVÁK Csaba (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjogi tanulmányok*, Budapest, Patrocinium, 2015. (26.)

6 CSINK Lóránt: *Mozzsaikok a hatalommegosztásról*, Budapest, Pázmány Press, 2014. (59.)

7 BIBÓ István: *Államhatalmak elválasztása egykor és most*, in.: Vida István (szerk.): *Válogatott tanulmányok*, Második kötet, Budapest, Magvető Kiadó, 1986. (370.)

8 KÖNCZÖL Enikő: A Kormány mint végrehajtó hatalmi ág helye a hatalommegosztásban, in.: LOVREK Száva (szerk.): *A hatalommegosztás intézményrendszere és gyakorlata a rendszerváltástól napjainkig Magyarországon*, *Tanulmány*, Budapest, Magyar Zoltán Szakkollégium, 2014. (47.)

9 CSERVÁK Csaba: *A végrehajtó hatalom és a parlament választása*, Budapest, 2016. (101.)

(célok, értékek és eszközök közötti választás), valamint e döntéseknek megfelelő (2) szabályozás kidolgozása, amely meghatározza az állampolgári magatartások kereteit, irányait és módozatait.¹⁰ Itt rögtön fontos elhatárolni a kormányzás fogalmát a kormányzati tevékenység fogalmától, ugyanis utóbbi a jogszabályokban rögzített és összehangolt feladat- és hatáskörök gyakorlásában ölt testet.¹¹ Ennek megfelelően a kormányzás bővebb, mint pusztán jogszabályok végrehajtása, sőt a klasszikus arisztotelészi logika alapján a kormányzás valójában erőteljesebben kapcsolódik a jogalkotás hatalmi funkcióhoz. Ennek megfelelően a kormányzás több szerv, nevezetesen a parlament, a kormány, és bizonyos – tipikusan nem parlamentáris kormányformájú – államokban az államfő együttes tevékenysége.¹² A jogirodalomban a kormányzással szinonimként kezelik a politikai végrehajtás fogalmát, ahol is különösen az adminisztratív végrehajtással (közigazgatás) való különbözőségét kívánják hangsúlyozni¹³.

A kormány, mint állami szerv kapcsán – a nemzetközi példákat szemügyre véve – érdemes tisztázni három alapfogalmat: minisztertanács, kormány, kabinet.¹⁴ A minisztertanács kizárólag a miniszterelnökből és a miniszterekből áll, míg a kormány dogmatikailag ennél tágabb körű testület, hiszen beletartoznak az államtitkárok is. Több európai ország alkotmányos szabályozása is külön nevesíti a két testületet, így például Belgium¹⁵, sajátos formában Franciaország (itt az államfő a minisztertanács elnöke)¹⁶, vagy éppen Portugália¹⁷. Több esetben kormány elnevezéssel illetnek minisztertanács testületet, így például Németország¹⁸, Ausztria¹⁹, Svédország²⁰, Finnország²¹, Lettország²², Görögország²³, vagy éppen Magyarország²⁴. Pár példa pedig arra is akad, ahol szintén minisztertanács testületet kabinetnek hívnak, ilyen például Görögország, vagy éppen Málta²⁵. Kabinetről akkor beszélünk, ha adott államszerve-

10 CSINK Lóránt 2014. (61.)

11 vö. TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*, Budapest, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015. (314.)

12 TÓTH Károly: *A kormányformák és kormányzati rendszerek vázlatja*, in.: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*, Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2006. (122.)

13 vö. GYÓRFI Tamás: *A kormányzás*, in.: KÉRI László (szerk.): *Societas Politica, Fejezetek a politikai szociológia köréből*, Miskolc, 2001. (71.)

14 TÓTH Károly 2006. (153.)

15 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (65.)

16 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (101-102.)

17 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (330.)

18 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (122.)

19 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (142.)

20 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (246.)

21 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (260.)

22 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (290.)

23 ld. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (390.)

24 Alaptörvény, Az Állam, 16. cikk (1)

25 ld. TÓTH Károly 2006. (153.)

zetben létezik egy relatív nagy létszámú kormány, ám a döntéseket tipikusan nem az egész kormány, hanem egy eltérő létszámú és összetételű szűkebb testület a kabinet hozza. Ennek legklasszikusabb modelljét az Egyesült Királyság adja. Itt a kormány tagjai az uralkodó (kormányzati tevékenysége vonatkozásában), a miniszterelnök, a miniszterek, valamint az államtitkárok, ugyanakkor a konkrét kormányzati döntéseket a miniszterelnök által vezetett kabinet hozza.²⁶ A kabinet tagjai a miniszterelnök és az ún. kabinetminiszterek (a miniszterelnök javaslatára nevezi ki őket az uralkodó).²⁷

A fogalomtisztázás után már csak az maradt hátra, hogy megvizsgáljuk a miniszterelnök kormányban betöltött pozíciójának kérdését²⁸. E körben két pont mentén érdemes haladni: a kormány döntéshozatali alapvonalai, valamint a kormány politikai felelőssége.

Alapvető kérdés, hogy a kormány a döntéshozatal szempontjából testületi szerv, vagy csupán a miniszterelnök „munkaszerve”.²⁹ Parlamentáris rendszerekben tipikusan eleve a miniszterelnök áll a kormányzás középpontjában,³⁰ kiemelten igaz ez Magyarországon, amely ún. kancellári típusú parlamentarizmus, azaz a kormánnyal szembeni politikai felelősség a miniszterelnök személyében összpontosul, erre azonban később visszatérünk. Ugyanakkor nem mindegy, hogy a kormány, mint testület, valamint az egyes kormánytagok milyen módon hozhatják meg döntéseiket, nevezetesen a kormány tagjai leszavazhatják-e a miniszterelnököt, valamint a kormánytagok saját ágazatuk tekintetében milyen önállósággal rendelkeznek.

Hazánkban alaptörvényi, illetve jogszabályi szinten nem szabályozott a kormány döntéshozatali eljárása, a Kormányra van bízva, hogy milyen eljárás keretében hozza meg a döntéseit.³¹ Ugyanakkor e körben fontos kiemelni pár hazánkban is érvényesülő, a német dogmatikából átvett alapelvet. Az ún. kancellárelv (Kanzlerprinzip) alapján a miniszterelnök alakítja ki a kormány általános politikáját (Alaptörvény, Az Állam, 18. cikk (1)), amelyért felelősséggel is tartozik (Richtlinienkompetenz), ugyanakkor az ún. kabinetelv (Kollegialprinzip) alapján legfontosabb politikai döntéseket a kormány testületként hozza (Alaptörvény, Az Állam, 15. cikk (3), amely szerint a kormány, mint testület alkot kormányrendeletet)³², az ágazati kérdések tekintetében az ágazati

26 Id. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZKI TÍMEA 2007. (179-180.)

27 Id. TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs 2015. (316.)

28 E kérdés már csak azért is fontos lesz, mert kihatással van a kormány politikai felelősségének kérdésére.

29 CSINK Lóránt 2014. (68.)

30 SÁRI János: *Elméleti megfontolások a kormány alkotmányos helyzetének szabályozásához*, in.: TÓTH Károly (szerk.): *Emlékkönyv dr. Szentpéteri István egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*, Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1996. (539.)

31 A Kormány ügyrendjéről szóló 1144/2010. (VII. 7.) Korm. határozat (a továbbiakban a Kormány ügyrendje) szabályozza a döntéshozatali eljárást. Itt azonban nem találunk szabályt arra vonatkozóan, hogy pontosan milyen módon hozzák meg a Kormány döntéseit a kormánytagok.

32 A testületiséget erősíti, hogy a Kormány ügyrendjének 77. pontja szerint a miniszterelnök

felelősség elve (Ressortprinzip) alapján a miniszter önálló irányítási kompetenciával rendelkezik,³³ amely azonban természetesen nem függetlenséget jelent, az általános politika keretei között kell érvényesülnie (Alaptörvény, Az Állam, 18. cikk (2)). Ezen elveknek, valamint a kancellári felelősségi struktúrának megfelelően – még ha a kormány ügyrendje lehetőséget is adna arra³⁴, hogy a miniszterek a testületi döntések tekintetében lezavazzák a miniszterelnököt, a kormány döntéseikért minden esetben a miniszterelnök viseli a felelősséget. E körben Rixer Ádám Müller György munkájára utalva jelzi, hogy a miniszterelnök Kormányon belüli domináns pozíciójának markáns rögzítése újdonság az Alaptörvényben, a korábbi Alkotmány rendelkezéseiből e domináns pozíció nem feltétlenül volt levezethető, mégis a tényleges állapot e domináns pozíciót tükrözte az Alaptörvényt megelőzően is.³⁵ Müller György maga úgy fogalmaz, hogy „az Alaptörvény most már nem leplezi a testületi ülések vezetésével a miniszterelnök kormányon belüli irányító szerepét, amelyet az alkotmányszöveg addig csak körülírt (...)”.³⁶

A Kormány politikai felelősségét a következő pont alatt érintem.

3. A Kormány és az Országgyűlés viszonya

A parlamentáris rendszerek esetén a kormány államhatalomban elfoglalt helyét leginkább annak parlamenthez fűződő viszonya határozza meg. Különösen igaz ez hazánk szempontjából, hiszen *de iure* még igazgatási szempontból sem érinti jelentősen a bíróságok működését a kormány.³⁷ Természetesen az államfő szerepe is említésre méltó, ugyanakkor parlamentáris keretek között e szerep inkább a kormány megalakulása szempontjából jelentős, nem pedig a kormányzás, mint hatalomgyakorlási tevékenység, vagy pedig a politikai felelősség tekintetében.

A Kormány és az Országgyűlés viszonyát alapvetően négy kérdéskör mentén szükséges vizsgálni: politikai felelősség, személyi összefonódás, parlament-felosztatás lehetősége, jogalkotásban való szerep.

önállóan csak kivételesen indokolt esetben, vagy a Kormány felhatalmazása alapján adhat ki a Kormány nevében kormányrendeletet és kormányhatározatot. Ugyanakkor az a tény, hogy erre van lehetőség a miniszterelnök pozícióját erősíti a Kormányon belül. Ezzel kapcsolatban Cservák Csaba hívja föl a figyelmet, hogy egyrészt ilyen esetben a kormányfő válik a norma tényleges megalkotójává anélkül, hogy erre alkotmányos vagy jogszabályi felhatalmazása meglenne, másrészt a jogforrási hierarchia alapján is kétséges annak elfogadhatósága, hogy egy közjogi szervezetszabályozó eszköz tartalmazza egy jogszabály megalkotásának lényegi, érdemi kérdéseit. Ld. CSERVÁK Csaba 2016. (166-167.)

33 CSINK Lóránt 2014. (69.)

34 Erről a kérdéstről hallgat a Kormány ügyrendje.

35 RIXER Ádám: *A közj. természete, Új irányok a magyar közj. igazgatásban és közj. igazgatás-tudományban*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2013. (86.)

36 MÜLLER György: Állandóság és változás a magyar kormányzati viszonyokban (1990-2011), *Magyar Közigazgatás, Új Folyam*, 2011/2. (48.)

37 ld. CSINK Lóránt 2014. (142-145.)

3.1. A Kormány politikai felelőssége

A kormány parlament előtti politikai felelőssége a parlamentarizmus *sine qua non*-ja, ennek tartalma határozza meg, hogy a parlamenthez viszonyítva „erős” vagy éppen „gyenge” kormányról beszélhetünk-e.³⁸ E körben érdemes vizsgálni a kormánynak, mint testületnek, valamint a kormány tagjainak politikai felelősségét. Európában több példát is találhatunk arra, hogy az egyes kormánytagok is felelősek a parlament felé, így például Hollandia, Ausztria, vagy klasszikusan szokásjogi, hagyomány alapon az Egyesült Királyság. Hazánkban azonban a kancellári típusú megoldásnak köszönhetően minden politikai felelősség a miniszterelnököt terheli az Országgyűlés felé, míg a miniszterek a miniszterelnöknek felelősek. Utóbbi esetén természetesen nem jelenti azt, hogy az Országgyűlés ne ellenőrizhetné, vagy kérhetné számon a miniszterek munkáját kérdés, interpelláció, vagy éppen bizottsági meghallgatás keretében, hanem pusztán arról van szó, hogy a parlament az egyes minisztereket nem buktathatja meg.

Pokol Béla a kormány politikai felelősségének fokait az alábbi megoldások szerint skálázta: (1) konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal történő, (2) egyszerű bizalmatlansági indítvánnyal történő, (3) kifejezett bizalmatlansági indítvány nélkül, és bizonyos fontos törvényjavaslatok leszavazásával történő, vagy (3) bármilyen kormányjavaslat leszavazásával történő kormánybuktatás.³⁹

Ahogy arra utaltam, hazánkban a Kormány elleni bizalmatlansági kérdések a miniszterelnök személyére összpontosítanak, a miniszterelnök sorsát követi a Kormány (Alaptörvény, Az Állam, 20. cikk (1)). Hazánkban a miniszterelnök politikai felelősségének kereteit az Alaptörvény 21. cikke határozza meg, amely nevesíti a konstruktív bizalmatlansági indítvány, az önálló-, valamint az előterjesztéshez kötött bizalmi szavazás intézményét.

A bizalmatlansági indítvány intézménye elterjedt az európai parlamentáris rendszerekben, csupán Ciprus, Hollandia és Luxemburg alkotmánya hallgat ebben a kérdésben.⁴⁰ A bizalmatlansági indítvány jellege erősen befolyásolja a Kormány stabilitását, egyszerűen fogalmazva, minél több, illetve jelentősebb akadályba ütközik egy bizalmi indítvány végigvitele a parlamenti döntéshozatal során, annál erősebb lesz a kormány pozíciója a parlamenttel szemben. Hazánkban Németországhoz, Lengyelországhoz, vagy éppen Spanyolországhoz⁴¹ hasonlóan a konstruktív bizalmatlansági indítvány a Kormánnyal szembeni Országgyűlés által kezdeményezhető bizalom-megvonási eszköz. E jogintézmény – amelyet az 1949. évi Bonni Alaptörvény 67. cikkében foglaltak alapján hozott létre az alkotmányozó – lényege, hogy az indítvánnyal együtt

38 CSERVÁK Csaba 2016. (163.)

39 ld. POKOL Béla 1994. (13-14.)

40 CSINK Lóránt: Bizalmatlansági indítvány összehasonlító perspektívában, in.: SZÉCSI Gábor (szerk.): *De iuris peritorum meritis 7, Studia in honorem Endre Tankai*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010. (85.)

41 CSINK Lóránt 2010. (89.)

meg kell nevezni az új kormányfő-jelölt személyét is.⁴² Nemzetközi összevetésben ez a megoldás biztosítja a legnagyobb autonómiát a kormánynak a parlamenttel szemben, ugyanis a „kormánynak nemcsak el kell vészténie a parlamenti többség bizalmát, hanem ugyanakkor egy másik kormányfő személyében is meg kell egyeznie a parlamenti többségnek”⁴³. Cservák Csaba kiemeli, hogy a konstruktív bizalmatlanság intézménye „érték”, amennyiben megakadályozza az „interregnumokat”, amely ha párosul a kormány eredeti jogalkotási hatáskörével, a kormány „szilárdságának talpköve lehet”, ugyanis e konstelláció hozzájárulhat a „felbomlott politikai helyzet” későbbi rendezéséhez. Ugyanakkor hazánkban szélsőséges politikai helyzetben e jogintézmény elhúzhatja az Országgyűlés és a Kormány közötti politikai válságot. Az új miniszterelnök-jelölt személyében megegyezni nem tudó parlamenti többség pusztán a Kormány előterjesztéseinek leszavazásával nehezítheti a Kormány munkáját, amely messze nem olyan erős eszköz, mint a konstruktív bizalmatlansági indítvány. Utóbbi még akkor is igaz, ha elfogadjuk, hogy hosszú távon a törvényhozás támogatás nélkül a Kormány működésképtelenné válik.⁴⁴

A konstruktív bizalmatlansági intézmény kapcsán érdemes megjegyezni, hogy hazánkban e jogintézmény alkalmazása esetén a köztársasági elnöknek semmilyen szerep nem jut, sőt *ad absurdum* arra is lehetőség van, hogy a köztársasági elnök által jelölt személyt ugyan megválassza az Országgyűlés, azonban ezt követően nyomban mást ültessen a miniszterelnöki pozícióba. Utóbbi e jogintézmény kapcsán nehezen kiiktatható, ugyanakkor dogmatikai szempontból talán helyesebb a német eredeti megoldás, amely szerint sikeres konstruktív bizalmatlansági indítvány esetén is az államfő nevezi ki az új kormányfőt, még ha mérlegelési lehetősége nincs is.⁴⁵

Az Alaptörvény 21. cikk (3)-(4) bekezdésben foglaltak a miniszterelnök által kezdeményezhető önálló vagy valamely előterjesztéshez kötött bizalmi szavazás intézményét rögzíti. E lehetőség azonban inkább a kormányfő kezében eszköz, amellyel keresztülviheti olyan előterjesztések parlamenti elfogadását, amellyel saját parlamenti többsége nem teljesen ért egyet.⁴⁶

3.2. A Kormány és az Országgyűlés közötti személyi összefonódás

Pokol Béla már idézett munkájában a kormánytagság és a parlamenti képviselőség kérdésében három viszonyulási lehetőséget vázolt föl: (1) a kormánytagsághoz előfeltétel a parlamenti mandátum, (2) a két pozíció összeegyeztethetetlen, valamint (3) a

---

42 CSERVÁK Csaba: *Német hatás a magyar alkotmányfejlődésre a rendszerváltozást követően*, Magyar Jog, 2017/9. (568.)

43 POKOL Béla 1994. (13.)

44 Id. CSERVÁK Csaba 2017. (569-570.)

45 TÓTH Károly 2006. (158.)

46 CSERVÁK Csaba 2016. (140.)

kérdést alkotmányosan szabályozatlanul is hagyhatják.⁴⁷ Az első esetben, amelynek mintáját az Egyesült Királyság adja (de ide tartozik még Írország és Ausztria is), a Kormány parlament alá rendeltségére fektetik a hangsúlyt. Ebben az esetben azonban jelentősen csökken annak a lehetősége, hogy adott ágazatok olyan miniszterek irányítása alá kerüljenek, akik kiemelkedő szakmai tudással, gyakorlattal rendelkeznek. Parlamentáris rendszerekre leginkább a (3) megoldás a jellemzőbb, amelynek megfelelően politikai mérlegelés kérdése, hogy a miniszterek, vagy – amennyiben a kormány részei – az államtitkárok a parlamenti képviselők közül, vagy a szakmából kerülnek-e ki.⁴⁸ Magyarország is ez utóbbi körbe tartozik, azaz alkotmányosan nem szabályozott a parlamenti mandátum és a kormánytagság viszonya, erről pusztán törvényi szinten a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Ksztv.) 10. § (2) bekezdése rendelkezik megengedően.

3.3. *A parlament-feloszlatás kérdése*

Hazánk szempontjából e pont viszonylag könnyen zárható, hiszen a Kormánynak nincs alkotmányos jogosultsága az Országgyűlés feloszlatása tekintetében. Az Alaptörvény alapján az Országgyűlés önfeloszlatási lehetőségén kívül (Alaptörvény, Az Állam, 3. cikk (2)), kizárólag a köztársasági elnöknek van szerepe az Országgyűlés feloszlatásában (Alaptörvény, Az Állam, 3. cikk (3)), ezen a téren még javaslattevési lehetősége sincs a kormányfőnek. Nemzetközi összevetésben a legszélesebb parlament-feloszlatási indítványozási joggal – szokásjog, hagyomány – alapján az angol kormányfő rendelkezik. Ebben az esetben az uralkodónak már nincs mérlegelési lehetősége fel kell oszlatnia a parlamentet.⁴⁹

Érdekes még a német rendszer, ahol két lehetséges eset szolgálhat jogalappal a parlament feloszlatására, és mindkét esetben az államfőnek van mérlegelési lehetősége. Első esetben amennyiben a kancellár személyét végül relatív többséggel választja meg Bundestag, a másik pedig, ha a kancellár, az elveszített bizalmi szavazás következtében lemondás helyett a Bundestag feloszlatását kéri az államfőtől.⁵⁰

3.4. *A Kormány jogalkotásban való részvétele*

A témánk kapcsán a jogalkotás – mint az állam egyik alapvető funkciója – csupán néhány aspektusát kell szemügyre vennünk, nevezetesen: a Kormány törvényhozásban betöltött szerepét, valamint a Kormány rendeletalkotási lehetőségeit.

Hazánkban a törvényhozás tekintetében a Kormány vezető szerepet játszik, hiszen figyelembe véve a törvény kezdeményezésére jogosultak körét (köztársasági elnök, Kor-

47 POKOL Béla 1994. (20.)

48 Id. POKOL Béla 1994. (20-22.)

49 POKOL Béla 1994. (17.)

50 POKOL Béla 1994. (17-18.)

mány, országgyűlési bizottság, bármely országgyűlési képviselő), a törvény-előkészítés terén a Kormányra összpontosító jogalkotási követelményeket, valamint a magyar parlamentáris rendszer politikai struktúráját, azaz azt a helyzetet, hogy tipikusan a Kormány élvez a parlament többségének bizalmát, a Kormány túlsúlya érvényesül⁵¹.

A Kormány e kiemelkedő szerepe messze nem egyedülálló Európában, hiszen a kormányon túlról induló és a parlament elé került javaslatok csak egészen kis szerepet játszanak az európai parlamentekben. E tekintetben az Egyesült Királyság jelent említésre méltó kivételt, ahol is a kormány monopóliummal bír a törvénykezdeményezés terén.⁵²

A Kormány rendeletalkotási lehetősége kapcsán rögtön el határolnunk a végrehajtási-, valamint az eredeti rendeletalkotási lehetőségeket: előbbi esetén mindig valamilyen törvény felhatalmazása alapján az abban foglalt általános magatartási követelmények végrehajtásához szükséges részletesebb feladatok rögzítéséről van szó, míg utóbbi esetben alkotmányos felhatalmazás alapján lényegében törvényhozó hatáskörébe tartozó törvény által nem érintett kérdés szabályozásáról van szó. Magyarországon a Kormány az Alaptörvény 15. cikk (3) bekezdése alapján rendelkezik eredeti rendeletalkotási hatáskörrel. Ádám Antal a tartalmilag azonosan rendelkező korábbi alkotmány kapcsán kifejtette, hogy „az Alkotmány [...] határtalanná teszi az Országgyűlés törvényhozási hatáskörét”, ebből következően a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartozó tárgyak tekintetében „kiüresítheti, megkötheti, alááshatja” annak lehetőségeit, hogy a Kormány megbízatásának időtartalma alatt a saját programjának megfelelően, és „a körülmények változásaihoz gyorsan és hatékonyan igazodva irányítsa és szervezze az ország ügyeinek kezelését”.⁵³ Ennek orvoslására Franciaország példáját hozta föl, ahol a fenntartás elve⁵⁴ alapján a törvény és a kormányrendelet a jogforrási hierarchiában azonos helyet foglal el.⁵⁵ Álláspontom szerint azonban e megoldás tiszta parlamentáris keretek között dogmatikailag elképzelhetetlen.

4. A Kormány és a közigazgatás viszonya

A jogirodalom – ahogy arra korábban utaltam – egységesen két elemre osztja a végrehajtó hatalmat: politikai végrehajtás (kormány), valamint adminisztratív végrehajtás (közigazgatás).⁵⁶ A klasszikus arisztotelészi logika alapján a tényleges végrehajtási hatalmi funkciót a közigazgatás látja el, hiszen a közigazgatás a kormányzás által kitűzött célokat hajtja végre, politikai döntést már nem hoz, legalábbis elméleti szinten. Elmondható ugyanis, hogy a közigazgatás meghatározott területeken, diszkrecionális

51 CSERVÁK Csaba 2016. (165.)

52 POKOL Béla 1994. (25.)

53 ÁDÁM Antal: *A végrehajtó hatalom és a közigazgatás a magyar alkotmányos jogállamban*, in.: CSEFKŐ Ferenc (szerk.): *A közigazgatási szervezetrendszer átalakítási kísérletei*, Pécs, A „Jövő Közigazgatásáért” Alapítvány, 2009. (11-12.)

54 CSINK Lóránt 2014. (73.)

55 ÁDÁM Antal 2009. (12.)

56 SÁRI János 1996. (541.)

jogkörében önálló célokat is kitűz.⁵⁷ Egyszerűen fogalmazva a kormányzásban részt vevők (parlamentarizmus keretei között tipikusan a parlament és a kormány) mondják meg, hogy a társadalom merre haladjon, az adminisztráció pedig azt, hogy hogyan.

A kormány és a közigazgatás kapcsolata tekintetében két tényező vizsgálata szükséges: (1) mely területeket emeli ki az alkotmányozó, illetve a jogalkotó a kormány hatóköréből, valamint (2) a kormány hatókörébe tartozó területeken milyen mértékű a kormány közigazgatás feletti irányítási, felügyeleti, szervezet-alakítási lehetősége.

Hazánk kapcsán e kérdésekre elsősorban az Alaptörvény, valamint a Ksztv. segít választ találnunk. A Kormány hatóköréből elsődlegesen az önálló szabályozó szerveket, valamint az autonóm államigazgatási szerveket emelték ki. E kiemelt szervek többségében a kormányzatot is ellenőrző, vagy olyan hatóságok, amelyek működésének politikai befolyástól mentessége nyomós társadalmi érdek. A Kormány hatókörébe tartozó közigazgatási szervek tekintetében a Kormány, illetve a kormány tagjainak befolyása a Ksztv. 2-4. §-ok szerinti irányítás, valamint felügyelet hatáskörcsoportok alapján értékelhető. A részletekbe bele nem menve a legnagyobb különbség a két hatáskörcsoport között az utasításadás lehetősége és terjedelme. Értelemszerűen ahol a Kormány, illetve annak minisztere irányítási hatáskörökkel rendelkezik a közigazgatás tevékenységére komolyabb behatása van, míg ahol a felügyelet az elsődleges, ott a hatóság nagyobb önállósággal rendelkezik. Előbbi körbe tartoznak a Ksztv. 72-73/B. §-ai szerinti központi hivatalok, míg utóbbi körbe a Ksztv. 70-71. §-ai szerinti kormányhivatalok. A kormányhivatalok kapcsán ki kell emelni, hogy a 70. § (1) bekezdése alapján a Kormány irányítása alatt működnek, de ugyanezen szakasz (3) bekezdése rögzíti, hogy a kormányhivatal feladatkörében nem utasítható. A Kormány szervezet-alakítási hatóköre alapvetően a központi hivatalok tekintetében áll fenn, ezek ugyanis kormányrendelettel is létrehozhatóak (Ksztv. 72. §).

E körben összességében elmondható, hogy a Kormánynak jelentős befolyása van a közigazgatás működésére, ez azonban alapvetően nem probléma, amennyiben a Kormány és a közigazgatás szereplői is tartják magukat a jog által lefektetett játékszabályokhoz, hiszen ahogy a Kormány „nem szakadhat el a közigazgatás saját (adminisztratív) szempontrendszerétől, ugyanilyen helytelen lenne az ’önfenntartó közigazgatás’, amely figyelmen kívül hagyja a kormányzati célkitűzéseket, szempontokat”⁵⁸.

5. Összegzés

A vizsgált kérdéskörök alapján az alábbi fontosabb részkövetkeztetések emelhetőek ki: (1) Hazánkban a minisztertanácsi szerkezetű Kormány tevékenysége dogmatikailag helyesebben leírható a kormányzásban betöltött szerepével, mintsem hogy egyszerűen a végrehajtó hatalom letéteményesének tekintsük. E megközelítés már csak azért is szerencsésebb, mert jobban leírja a Kormány politikai irányító szerepét. (2) A Kormány

57 CSINK Lóránt 2014. (61.)

58 CSINK Lóránt 2014. (61.)

ugyan testületi szerv, mégis a kancellári berendezkedésnek köszönhetően – amelyet immár az Alaptörvény is markánsabban határoz meg – a kormányfő pozíciója domináns a miniszterekéhez képest. Ahogy Müller György fogalmaz a „miniszterek – akinek sorsa a kormányalakítási jog és a bizalmatlansági szabályok miatt egyébként is tőle függ – alárendelődnek a miniszterelnöknek”⁵⁹. (3) A Kormány Országgyűléshez való viszonyát bizonyos szintű összefonódás jellemzi: a parlamentarizmusból fakadóan a Kormány léte elve igényli az Országgyűlés többségének bizalmát, a törvényalkotás kezdeményezésében a Kormány központi szerepet tölt be, továbbá *de iure* az is megengedett, hogy a kormánytagok egyben országgyűlési képviselők is legyenek. Minde mellett azonban az is elmondható, hogy a konstruktív bizalmatlansági indítványnak hála a Kormány az Országgyűléssel szemben erős stabilitást élvez, amely még azzal együtt is igaz, hogy a Kormánynak nincs szerepe az Országgyűlés esetleges feloszlata tekintetében. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a Kormány az eredeti rendeletalkotási kompetencia révén nincs túlzottan kiszolgáltatva az Országgyűlés jogalkotási hajlandóságának, tovább erősödik a stabil Kormány képe. (4) Bár a Kormány elsődlegesen nem klasszikus értelemben vett végrehajtó funkciót lát el, mégis az Alaptörvény 15. cikk (2) bekezdése alapján a közigazgatás legfőbb szerve. E rendelkezés és a vonatkozó törvényi szabályozásnak hála jelentős ráhatása van a közigazgatás működésére. Mutatis mutandis e körben ma is érvényesen hangozhat Magyary Zoltán több, mint fél évszázaddal ezelőtt tett megállapítása: „A parlamentáris kabinetrendszerben tehát gyakorlatilag a kormány áll a centralizáció piramisának csúcsán, mint a közigazgatás legmagasabb főnöke”⁶⁰. Ugyanakkor e megállapítás ma már nem lenne teljesen helyt álló, hiszen, a Kormány ráhatása a közigazgatásra nem korlátlan, nem is terjed ki valamennyi területre, helyesebbnek tűnik úgy fogalmazni, hogy az alkotmányos és törvényi szabályozás feltételezi a Kormány és a közigazgatás szimbiotikus működését.

Az e tanulmánnyal érintett vizsgálódást összefoglaló konklúzióként pedig kijelenthető, hogy az alkotmányozó és törvényhozó hatalom mind jogi, mind politológiai értelemben erős Kormányt hozott létre, amely a kormányzás és végrehajtás terén széleskörű döntéshozatali és irányítási kompetenciával rendelkezik.

Irodalomjegyzék

- ÁDÁM Antal: *A végrehajtó hatalom és a közigazgatás a magyar alkotmányos jogállamban*, in.: CSEFKÓ Ferenc (szerk.): *A közigazgatási szervezetrendszer átalakítási kísérletei*, Pécs, A „Jövő Közigazgatásáért” Alapítvány, 2009.
- BIBÓ István: *Államhatalmak elválasztása egykor és most*, in.: VIDA István (szerk.): *Válogatott tanulmányok*, Második kötet, Budapest, Magvető Kiadó, 1986.

---

59 Müller György 2011. (48.)

60 MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás, A közigazgatás szerepe a XX. sz. államban, a magyar közigazgatás szervezete, működési és jogi rendje*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942. (106.)

- CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZKI Tímea (szerk.): *Európai kormányformák rendszertana*, Budapest, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2007.
- CSERVÁK Csaba: *A végrehajtó hatalom és a parlament választása*, Budapest, 2016.
- CSERVÁK Csaba: *Német hatás a magyar alkotmányfejlődésre a rendszerváltozást követően*, Magyar Jog, 2017/9.
- CSERVÁK Csaba (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjogi tanulmányok*, Budapest, Patrocinium, 2015.
- CSINK Lóránt: *Bizalmatlansági indítvány összehasonlító perspektívában*, in.: SZÉCSI Gábor (szerk.): *De iuris peritorum meritis 7, Studia in honorem Endre Tanka*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010.
- CSINK Lóránt: *Mozaikok a hatalommegosztáshoz*, Budapest, Pázmány Press, 2014.
- GYÖRFI Tamás: *A kormányzás*, in.: Kéri László (szerk.): *Societas Politica, Fejezetek a politikai szociológia köréből*, Miskolc, 2001.
- KÖNCZÖL Enikő: *A Kormány mint végrehajtó hatalmi ág helye a hatalommegosztásban*, in.: LOVREK Száva (szerk.): *A hatalommegosztás intézményrendszere és gyakorlata a rendszerváltástól napjainkig Magyarországon, Tanulmány*, Budapest, Magyar Zoltán Szakkollégium, 2014.
- MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás, A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában, a magyar közigazgatás szervezete, működési és jogi rendje*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942.
- MÜLLER György: *Állandóság és változás a magyar kormányzati viszonyokban (1990-2011)*, Magyar Közigazgatás, Új Folyam, 2011/2.
- POKOL Béla: *A magyar parlamentarizmus*, Budapest, Cserépfalvi kiadása, 1994.
- RIXER Ádám: *A köz természete, Új irányok a magyar közigazgatásban és közigazgatás-tudományban*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2013.
- SARTORI, Giovanni: *Összehasonlító alkotmánymérnökség, A kormányzati rendszerek strukturái, ösztönzői, teljesítményei*, Budapest, Akadémia Kiadó, 2003.
- SÁRI János: *Elméleti megfontolások a kormány alkotmányos helyzetének szabályozásához*, in.: TÓTH Károly (szerk.): *Emlékkönyv dr. Szentpéteri István egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*, Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1996.
- TAKÁCS Péter [et. al.]: *Államelmélet, Fejezetek és előadások az állam általános elmélete köréből*, Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 2015.
- TÓTH Károly: *A kormányformák és kormányzati rendszerek vázlata*, in.: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*, Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2006.
- TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*, Budapest, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015.

Tárgyszavak

Közhatalom, államhatalom, végrehajtó hatalom, kormányzás hatalommegosztás, Kormány, miniszterelnök, miniszter, közigazgatás, kormányrendelet.

TUDOMÁNY, MINT HIVATÁS

Minden felnőtt az elmélet, gyakorlat és a kutatás hármas útját járja, a haladó gondolkodásúak tudatosan. „A tudomány vallás nélkül sánta, a vallás tudomány nélkül vak.” Albert Einstein gondolatai ma talán aktuálisabbak, mint valaha. Az egyre bonyolultabbá váló világban, egyre egzaktabb válaszokra, jogi válaszokra kell törekednünk, amikor pedig a jog tanácstalan, filozófiai elvekhez fordul, melyek mélyén megtaláljuk az Istent.

Minden kutatással foglalkozó szakember elgondolkodik egyszer, mi az, amit teszek? Hogyan képzelem el a pályám, Értelmes dologra fordítom az időm? Ha fiatal, akkor számot kell vetnie azzal is, hogyan fogja eltartani a családját, hogyan tud hozzájárulni a családi költségvetéshez? Amennyiben a tudomány kifejezésének igénye az ember idősebb korában következik be, ez a tevékenység pályamódosítást jelenthet.

Nem tudjuk azonban e tevékenységet úgy végezni, hogy ne hinnénk benne. E hit megvállására ad alapot Max Weber a Tudomány és politika, mint hivatás című könyve² melynek kapcsán leírom e gondolatokat. A tudomány „hite” szélesebb, mint a vallásé, mert hisz a materializmus észérveinek is, mindazonáltal az értelem nem kerül szembe a vallással.³

A tudomány művelése lehet az ember belső lényéből fakadó szükségszerűség, ami kifejező eszköze a zseni gondolkodásmódjának,⁴ lehet egy rendszeresen űzött gondolkodás szükségszerű következménye,⁵ továbbá lehet gyakorlati szakember tapasztalatainak lejegyzetelése,⁶ valamint természetfeletti erő által sugalmazott igazságok, elemzése, átadása is,⁷ s lehet e tulajdonságok permutációja is.

---

1 Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatási Doktori Iskola, doktorandusz

2 Max Weber *Wissenschaft un Politik als Beruf*. 1919. <http://www.wsp-kultur.uni-bremen.de/summerschool/download%20ss%202006/Max%20Weber%20%20Wissenschaft%20als%20Beruf.pdf> Letöltés: 2017. október 2.

3 Hit és értelem. „Bár a hit az értelem fölött áll, mégsem lehet igazi ellentét a hit és az értelem között: ugyanaz az Isten, aki kinyilatkoztatja a titkokat és belénk önti a hitet, adta az emberi szellembe az értelem világosságát; Isten pedig nem tagadhatja meg önmagát, sem igazság nem mondhat ellent igazságnak” Vatikáni Zsinat: DS 3017

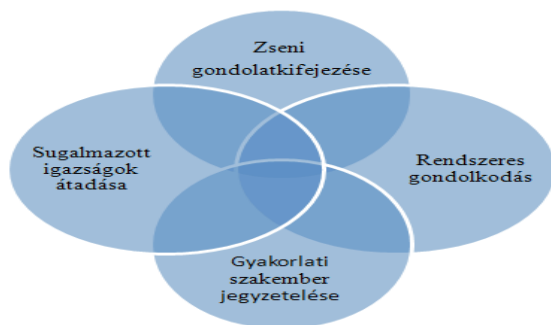
4 Pl. Arisztotelész, Leonardo da Vinci, Isaac Newton, Albert Einstein.

5 Pl. Domitius Ulpianus, Werbőczy István, Friedrich Carl von Savigny.

6 Pl. Frederick Winslow Taylor, Armand V. Feigenbaum.

7 Pl. Mózes, Hippói Szent Ágoston, Szent Tamás.

1. sz. ábra

A tudás művelése ennek megfelelően gyakorolható spontán, öncélúan, de rendszerint mély elhivatottságból, rendszeresen történik, egy csoport, vagy a társadalom egészének javára.

A tudós azonban nem spontán terem, gyermekből válik felnőtté. Az egyén életútja során a pedagógia és az antropagógia⁸ által közvetített ismeretek összekapcsolódnak, egységet képeznek:

2. sz. ábra

A tudomány művelése és az ismeretek szerzése hasonló kapcsolódást mutat. A kutató és az ismereteket közvetítő személy lehet ugyanaz, de különböző személy is. Amennyiben azonban mindkét tevékenységet egyidejűleg folytatja, mindkét területhez szükséges kompetenciákkal rendelkeznie kell.

A jó kutató nem biztos, hogy jó előadó is. Amennyiben a kutató jó tanár szeretne lenni, figyelembe kell vennie a felnőtt és a gyermekember különböző tulajdonságait, és elmélyített ismereteket kell szereznie az andragógia, antropagógia, és a gerontológia világában.

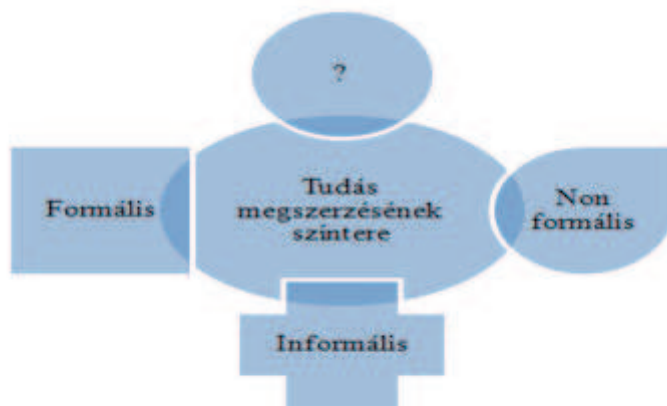
A tanulás bár az életre készít fel, az napjainkban már nem zárul le az ifjú évekkkel, hanem egész életen át tart. Longworth szerint az egyén, a társadalmi szereplők, és az állam feladata az egész életen át tartó tanulás előmozdítása,⁹ így az egyén és a társada-

8 Durkó Máttyás Andragógia c. művében következetesen az embernevelés "antropagógia"-kifejezést használja. <http://mek.oszk.hu/01900/01942/> Letöltés: 2017. október 2.

9 Norman Longworth Learning City for a Learning Century Stylus Publishing Inc 1999 pp. 71, 90.

lom, mindannyiunk felelőssége. De az egyénben keletkező felelősségérzet kialakítása, vagy annak elmaradása felelőssége a társadalomnak, mindannyiunknak, de elsősorban az oktatást képzést, nevelést nyújtóknak. A tudás megszerzésének formális, non formális és informális szinterei vannak. A formális és non formális ismeretszerzés alap, és középfokú magán és közoktatási intézményekben, valamint felsőfokú oktatási intézményekben szervezett formában szerezhető meg. Az informális ismeretek szinterei, nem oktatási intézmények.¹⁰ A sugalmazott tudás szintere pedig nem fizikai jellegű.

Az ismeretek szerzése és feldolgozása kvalitatív és kvantitatív adatokon alapul,¹¹ megismerésének azonban lehetnek korlátai.¹²

3. sz. ábra

Az ismeretek megszerzésének szükségessége a felnőttképzés hajtóereje.¹³ A felnőttképzési tevékenység kiterjed az alapkompenciák pótlására, a szakképzésre, a szakmai továbbképzésre és az átképzésre, ill. a szakmai gyakorlatra is. A felnőttképzési tevékenységéhez társulnia kell, egy életen át történő tanácsadási tevékenységnek is. A foglalkoztatási tanácsadás szolgáltatás a munka, - pálya, - álláskereső, - rehabilitációs, továbbá a tanácsadó tevékenységhez, valamint a munkaerő piaci képzéshez kapcsolódó

10 A Memorandum on Lifelong Learning http://arhiv.acs.si/dokument/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf p. 8. Letöltés: 2017. október 2.

11 Hornyacsek Júlia A tudományos kutatás elmélete és módszertana, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar Budapest, 2014. 68. o.

12 2011. évi CXII. Tv.19§, 27. §, és. EU adatvédelmi rendelet, NAIH, és az Európai Bizottság EU–USA adatvédelmi pajzs, <http://www.naih.hu/files/EB--Privacy-Shield-sajtokozlemeney.pdf> 2016. július 12.

13 Németh Balázs a lifelong learning paradigma értelmezése c. művében az életen át történő tanulást többek között „új oktatási paradigmaként, változasként, ill. információ és emberi befolyásolás manipulációjaként, hatékony társadalmi integrációként, egyéni megvalósulás eszközeként, egyéni esélyek kiteljesedéseként, foglalkoztatás elősegítéseként” mutatja be. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány SZFK 2007-7242 Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara

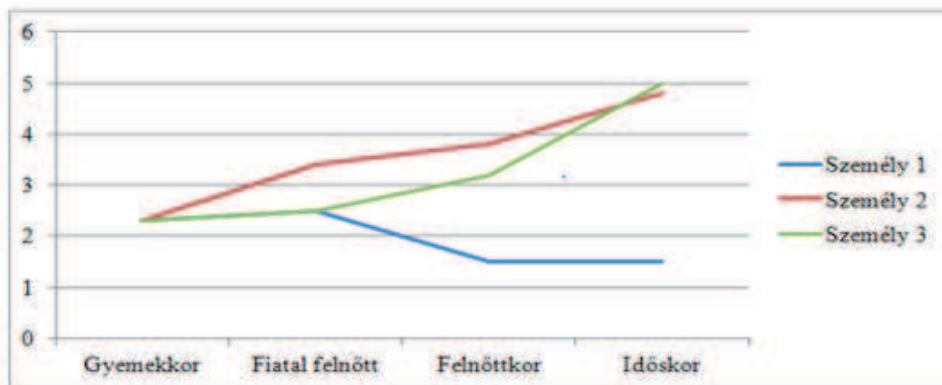
pszichológiai tanácsadást foglalja magában.¹⁴

Pedagógus életpálya modellről rendelkezik jogszabály,¹⁵ andragógus életpálya modell ugyanakkor nem létezik. Az andragógusok dolgozhatnak magán, vagy közintézményeknél, a munka törvénykönyve alá tartozó jogviszonyokban, vagy állami közalkalmazottak, ill. köztisztviselők, kormánytisztviselők lehetnek, mely jogállások azonban szabályozottak.¹⁶

Az andragógusi élethivatás egyre fontosabb, hiszen az ismertek olyan mértéket öltenek, mely a megszerzéshez szükséges időt kitolja.

Weber szerint a tudományos munkavégzéshez szükséges az újszerű ötlet, az elhivatottság és az érzelem, a „hideg értelem” a minőségi, és életre szóló tudományos munkássághoz nem elegendő,¹⁷ ezen kívül a tudománynak közvetítenie kell mindazt, amit „tudni érdemes,” azonban ebben áll a tudomány legfőbb problémája is, mert a tudásra érdemesség a legutolsó tudásunk szerint értelmezhető, tehát változik.¹⁸

A kutató tudományos pályája nem mindig mutat a gyermekkorától kezdődően exponenciális és célirányos fejlődést, nagymértékben gyermek és felnőttkori szocializációja befolyásolja.¹⁹

4. sz. ábra

14 30/2000. (IX. 15.) GM rendelet a munkaerő piaci szolgáltatásokról, valamint az azokhoz kapcsolódóan nyújtható támogatásokról

15 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról

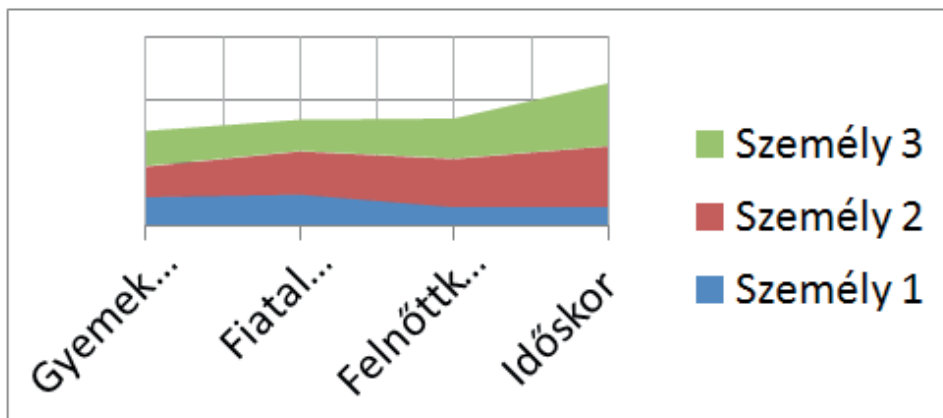
16 1992. évi XXXIII. törvény - a közalkalmazottak jogállásáról, ill. 2011. évi CXCV. törvény - a közszolgálati tisztviselőkről, ill. végrehajtási rendeleteik.

17 Max Weber Wissenschaft un Politik als Beruf. 1919. <http://www.wsp-kultur.uni-bremen.de/summerschool/download%20ss%202006/Max%20Weber%20%20Wissenschaft%20als%20Beruf.pdf> Letöltés: 2017. október 2.

18 Uo.

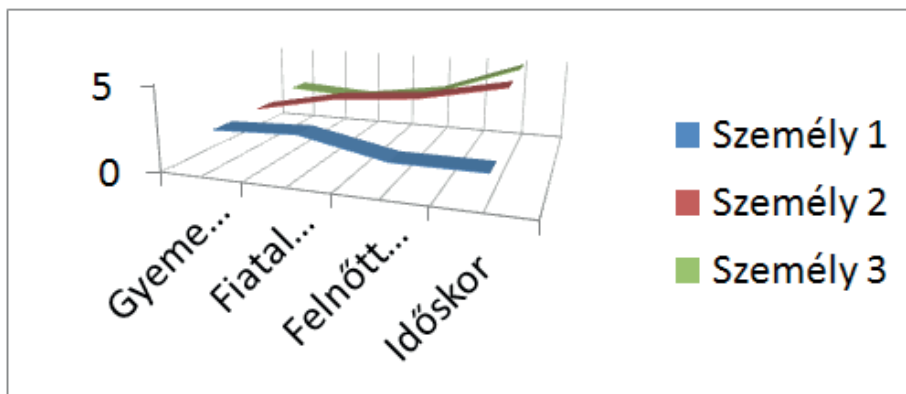
19 A gyermek szocializációja a családjában kezdődik, de felnőttkorában folytatódik.

Az ember szocializációjának vannak „húzó” és „toló” tényezői. Húzónak nevezhetjük az Isten szabályait (továbbiakban lex divina, értéksávok feletti rész) és tolónak a szülői ház emberi szabályait, továbbiakban lex humana, értéksávok alatti rész).

5. sz. ábra

E térben a lex divina és a lex humana nem komplementer szabályrendszerek, mert a lex divina áthatja a teret, míg a lex humana csupán tökéletlen töredezett visszatükröződései ennek a törvénynek. Így már háromdimenziósnak kell látnunk e teret, mert az „élet szalagoknak” „eltérése” is van.²⁰

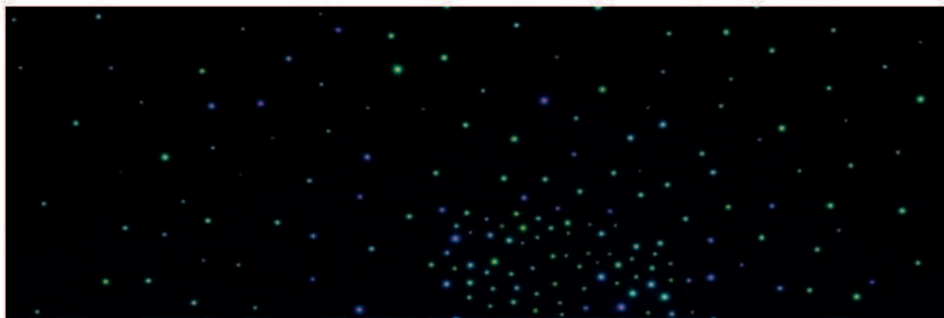

6. sz. ábra

Amennyiben pedig az idő tényezőt is figyelembe vesszük, emberi szabályrendszerünk már pontok csak pontok halmaza. A szabályoknak pillanatonkénti „mérete”, ellenállása van, ahogy az alábbi ábrán is látszódik. Az emberi „pillanatokat jeleníti meg a fenti

²⁰ Magyarázatra szorulhat, hogy miért lesz a szocializációból szabályrendszer, de a kérdés magában foglalja a választ.

ábra „oldalról”²¹ míg az alábbi ábrán – a szemléltetés kedvéért – a pillanat villan fel, a végtelenségbe nézve.

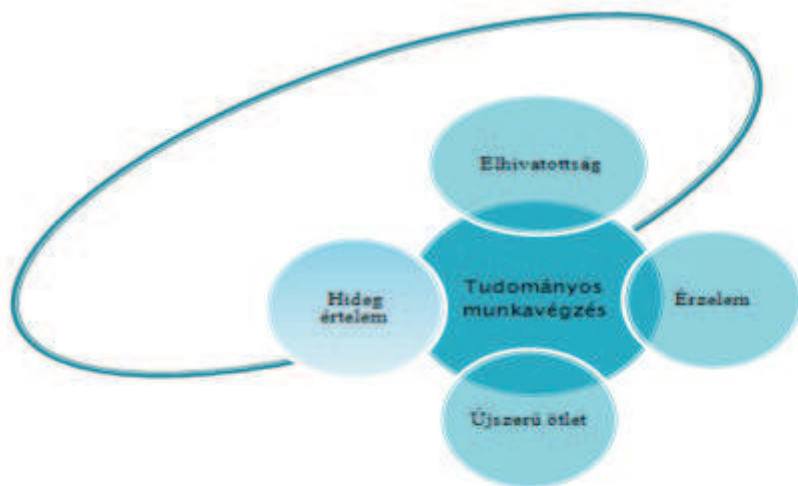
7. sz. ábra

Átgondolva nem állíthatjuk, többé, hogy az alacsonyabb rangú szabályok nem mondhatnak ellent a magasabb rendű szabályoknak – mert sokféleképpen értelmezhetőek a szabályok – csupán azt állíthatjuk, hogy a szélsőséges szabályértelmezések, nagyobb ellenállást váltanak ki a „magasabb térben” ezért idővel erodálódnak, lekopnak.²² Budai Balázs a jogszabályi regulációról többek között a következőket írja: „A rendszerváltás óta folyamatosan keletkeznek újabb és újabb jogszabályok, amelyek különféle adminisztratív kötelezettséget is támasztanak az ügyfelek felé. „Az adminisztratív terheket egyre nagyobb államgépezet szolgálja ki a fragmentált és többszörösen átfedő struktúráknak köszönhetően. Az egyre nagyobb állam egyre lassabb és egyre bürokratikusabb. Ez is oka annak, hogy „hazánk adminisztrációra fordított költségvetése a GDP-hez képest közel kétszerese az EU átlagának. A dereguláció a jogszabályok (és kapcsolódó jogintézményeik és intézményeik) felülvizsgálatából, a felesleges jogi előírások és eljárások kiiktatásából, valamint a jogalkotás egyszerűsítéséből, átláthatóvá tételéből, a jogszabály jövőbeli címzettjeinek fokozottabb bevonásából áll. (Maga a kifejezés megfeleltethető

21 „Az első mérhető, kronometrikus (!) valóság, míg a második az ebben olykor feltáruuló értelmesség, „a nem múlt pillanat. „A Szentírás mindkét fogalmat ismeri: a kronosz az emberi létezés lineáris, fizikai ideje, míg a kairosszal azt az időt jelzi a Biblia, amikor az „időn kívüli Isten” belép az ember idejébe, hogy üdvözítse őt, hogy kegyelmet adjon neki „az idő partvonalán kívülről”. „Amikor elérkezett az idő teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született” (Gal 4, 4). A kairossz az Istennel való találkozás ideje a kronoszban, vagyis az üdvösség ideje. „Az Atya benne határozta el, hogy „a kairossz teljességében összefog mindent” (Ef 1,10) A Bibliában a kronosz és a kairossz egymástól el nem választhatók. (...)A hívő ember tudhatja ezt, ezért nem szükségszerű, hogy az idő (a kronometrikus sorsszerűség) rabja legyen, sőt, nem is szabad azzá válnia. Hiszünk Jézusban, neki adtuk az életünket (annak idejét is!), Jézusban pedig beteljesült mind a kronosz, mind a kairossz.” <https://ujember.hu/a-beteljesult-ido-3-resz/> Letöltés: 2017. december 3.

22 Ehhez időre van szükség, de szabályszegés azért létezik, mert a cselekmény fogalma időt feltételez.

a jogegyszerűsítésnek, vagy jogtalanításnak, jogszabályok redukciójának.)”²³

8. sz. ábra

Weber tisztázni kívánta a tudomány és a vallás kapcsolatát is. Véleménye szerint az ember és az Isten útja nem azonosak, találkoznak mégis a méltóság etikájában, melyet a világon hirdetnek (...) az ember „ellenálljon a gonosznak, különben felelős annak superhatalmáért”²⁴

A diszciplínák és a vallás kapcsolatát a hit,²⁵ remény és szeretet kapcsolatában képzelem el. Az alábbi ábra alapján a következő megállapításokat tehetjük: A hit önmagában szélsőség. Hitetlenség önmagában szélsőség. A hitnek, és a hitetlenségnek a remény és a szeretet által, mind az értelemnél, mind az érzelemnél maximuma van, a különböző diszciplínák számára a legnagyobb lehetőséget biztosítják. Mind a hit, mind a hitetlenség önmagában szélsőség, szűkíti a diszciplínák lehetőségeit, de a szeretettel, vagy a reménnyel együtt a maximumra vezetnek. Mind az értelem, mind az értelem a maximumnál áll, önmagában nem tartalmazza sem a hitet sem a hitetlenséget, de a szeretetet és a reményt sem, mozdulatlanok, önmagukban nem vezetnek sehova sem.

23 Budai Balázs Benjámín PhD A koreguláció és a dereguláció szerepe a közigazgatási modernizációban <http://m.ludita.uni-nke.hu/repositorium/bitstream/handle/11410/1769/vegleges.budai.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltés 2017. október 4.

24 <http://www.wsp-kultur.uni-bremen.de/summerschool/download%20ss%202006/Max%20Weber%20-%20Wissenschaft%20als%20Beruf.pdf> Letöltés: 2017. október 2.

25 A materialisták az anyag elsőségében hisznek. A vallásos hit fokozatokra osztható: hiszem az Istent, hiszek Istennek, hiszek Istenben. Dr. Finta József előadása alapján.

9. sz. ábra

Ugyanakkor a szüntelen önfejlődés (önfejlesztés) igénye is elvezet a tudományos ismeretek igényéhez, s ha a szüntelen egyéni és szakmai fejlődés hűséges hívei vagyunk, az nem más, mint a hivatás teljes szeretete.

Weber szerint szenvedéllyel kell az embernek tevékenységeit végezni. Szendvélyvel, vagy szeretettel. A szeretet tartósabb, mint a szenvedély, mely fellángol és kialszik.

Nem mindenki osztja Weber véleményét. Mátrai Zsuzsa szerint: „Nem vagyunk benne érzelmileg. Nem szeretjük vagy utáljuk. Nem önmagunk vagy saját nézeteink igazolását látjuk benne. Egyszerűen csak meg akarjuk fejteni, mert kíváncsiak vagyunk, érdekel minket az a feltáratlan probléma, amit a kutatás tárgya magában rejt.”²⁶Később azonban részben revideálja véleményét, mikor azt írja „Nem vitás, hogy a kutatás tárgyától való distancia megtartása nagyon nehéz. Ezért is lehet annyi példát hozni a hiányára. A társadalomtudományi kutatások területén pedig különösen, hiszen a kutató értékelvei, melyek már a tárgyválasztását, az érdeklődését is meghatározzák, nem csak a kognitív, hanem az affektív elemeket is magukban foglalják. Azok sajátos ötvözetéből állnak össze.”²⁷

Mátrai Zsuzsa véleménye alátámasztani látszik a fenti ábrán azt az állítást, hogy a vallás az értelemmel együtt áll a maximumnál, Weber szerint pedig a tudományhoz kell érzelem...

A tudomány művelőjének (is) meg kell küzdenie saját démonjaival. A jogalkotó úgy hirdeti a jog mindenhatóságát,²⁸ hogy közben arra hivatkozik, a morális elvek túlságosan megfoghatatlanok. Természetesen sem a jog tökéletessége nem igazolható, sem a morális elvek „megfoghatatlansága.”²⁹

A morális elvek az azokban hívők számára belső parancsolatokat jelentenek, melyek lelkiismereti parancsoknak nevezhetünk. A lelkiismereti parancsok ellen vétünk, ha

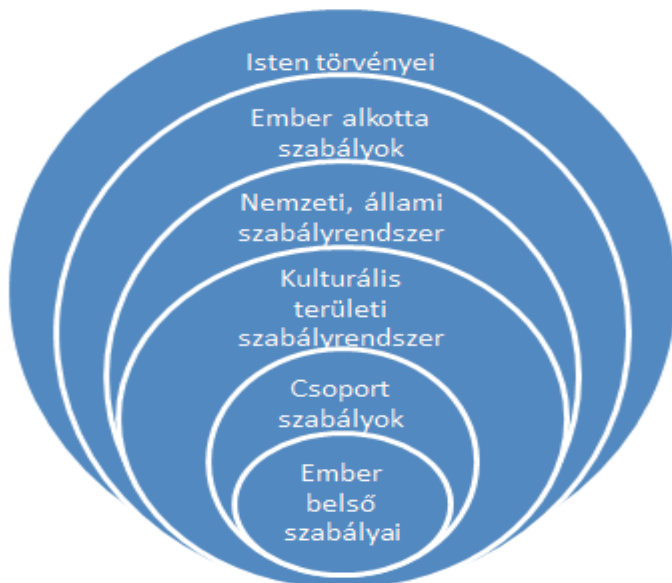
26 Mátrai Zsuzsa: A kutatói felelősség néhány tudományetikai mutatója A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának periodikája VI. évfolyam 2. szám 2005. november 3. o.

27 Uo. 4. o.

28 Pl. Ptk. Szerződésekből származó jogosultság és a jogalap nélküli gazdagodás által tökéletesen bezárt a kör?

29 A Keresztény kultúra legnagyobb prófétája az Isten Fia, Jézus Krisztus által hirdetett elvek – a szerző véleménye szerint – tökéletesek és cáfolhatatlanok.

krízis helyzetbe kerülünk, tehát nem feltétlenül tartjuk be azokat. A morális parancsok megszegésének büntetése kétfokozatú: halálos bűnök (csak a Jóisten bocsáthatja meg) és olyan bűnök melyek a földön megbocsáthatóak bűnbánattal.

10. sz. ábra

A jogszabályok külső (állami szervek) parancsolatként jelentkeznek, melyeket nem feltétlen tartunk be, ha szükséghelyzetbe kerülünk. Egyik szabályrendszer sem érvényesül feltétlenül.

Míg az erkölcsi szabályok diffúz elvek, minden személy és szervezet közötti viszonyt áthatnak, addig a jogelvek korlátos elvek, melyek adott körben érvényesülnek, ill. érvényesíthetőek. Míg a jogszabályok „megszegésénél” a körülmények jelentős megváltozására hivatkozhatunk (clausula rebus sic stantibus) - bár az nem biztos, hogy az helytálló is lesz, mert a bíró vizsgálhatja a ténylegességet (rebus sic se habentibus) - addig az erkölcsi szabályszegésnél erre egyáltalán nincs lehetőségünk. Természetesen az elkövető tudja, hogy követett-e el szabályszegést valójában. A jogszabályok megszegése esetén teljesítendő, bíró által kiszabott hátrány elszenvedése azonban nem feltétlen mentesíti az elkövetőt saját, ill. a Jóisten végső felelősségre vonása alól.

Azért fontos a diffúz elvek hangsúlyozása, mert azok külső hatás, és kényszer nélkül érvényesülhetnek, s azért is, mert azok sokkal egzaktabbak, márpedig a tudomány az egzaktságra törekszik.

Mark Israel és Iain Hay megfogalmazza a hivatásgyakorlás minőségének minimumát: „Az etikus magatartás védi az egyéneket, közösségeket és a környezetet, és lehetővé teszi a potenciálisan, hogy növeljék a jó összegét a világban. Mint társadalomtudósok

arra kell, hogy törekedjünk, hogy a világ egy jobb hely legyen, el kell kerülnünk (vagy legalábbis minimalizálnunk kell, hogy) hosszú távon, rendszeres kárt okozzunk az egyéneknek, közösségeknek és a környezetnek.”³⁰

Mi vallásos közérdekű hivatásgyakorlók a károkozás mentességétől többet tűzünk ki: megismerni mindent, ahogy lehet, és hittel reményteli távlatokat nyitni az arra fogékonyak számára.

Mára a Weber által jelzett politikamentes tudomány, a társadalomtudományok területén pusztá illúzióvá vált. Sokkal inkább jellemző a tudomány multikulturalitása, mely tartalmaz számos politikát, országhatáron belül és kívül.

Tanulmányaink során megteremtjük tudásunk kereteit, s ezzel megismerjük lehetőségeinket is, mellyel élnünk kell, ha lehet, azonban ne feledjük: „Az ember azonban csak akkor szabad, ha jót választ, mert a szabadság a jó választásának szabadsága.”³¹

A tudomány és a felnőttképzés kéz a kézben jár, s ehhez nyújt keretet a szuverén keze, mert minden felnőtt az elmélet, gyakorlat és a kutatás hármast útját járja, a haladó gondolkodásúak tudatosan.

Irodalomjegyzék

Durkó Mátyás Andragógia (A felnőttnevelés és közművelődés új útjai) Lektor: Csoma Gyula Magyar Művelődési Intézet Budapest, 1999.

Hornycsek Júlia A tudományos kutatás elmélete és módszertana, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Budapest, 2014.

Max Weber a Tudomány és politika, mint hivatás Kossuth Kiadó Budapest, 2004.

Norman Longworth Learning City for a Learning Century Stylus Publishing Inc 1999 pp. 71, 90

Periodikák

Mark Israel és Iain Hay, Kutatásetika társadalomtudósoknak, SAGE Publications Ltd. 1 Oliver's yard 55 City London p.208 2006

Mátrai Zsuzsa: A kutatói felelősség néhány tudományetikai mutatója A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának periodikája VI. évfolyam 2. szám 2005. november 3. o.

---

30 Mark Israel és Iain Hay, Kutatásetika társadalomtudósoknak, SAGE Publications Ltd. 1 Oliver's yard 55 City London p.208 2006

31 Péter Apostolnak közönséges második levele 2. fejezet „Szabadságot ígérve azoknak, holott ők magok a romlottság szolgái; mert akit valaki legyőzött, az annak szolgájává lett.”

Internetes oldalak

Biblia <http://szentiras.hu/KG>

Budai Balázs Benjámin PhD A koreguláció és a dereguláció szerepe a közigazgatási modernizációban <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/1769/vegleges.budai.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES A Memorandum on Lifelong Learning http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

Max Weber Wissenschaft un Politik als Beruf. 1919. <http://www.wsp-kultur.uni-bremen.de/summerschool/download%20ss%202006/Max%20Weber%20%20Wissenschaft%20als%20Beruf.pdf>

NAIH, és az Európai Bizottság EU–USA adatvédelmi pajzs, <http://www.naih.hu/files/EB--Privacy-Shield-sajtokozlomeny.pdf>

ÚJ EMBER HETILAP / 2017.12.03.<https://ujember.hu/a-beteljesult-ido-3-resz/>

Jogszabályok

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.

1992. évi XXXIII. törvény - a közalkalmazottak jogállásáról.

2011. évi CXCV. törvény - a közszolgálati tisztviselőkről.

30/2000. (IX. 15.) GM rendelet a munkaerő piaci szolgáltatásokról, valamint az azokhoz kapcsolódóan nyújtható támogatásokról.

326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról.

ADATVÉDELMI KIHÍVÁSOK A DIGITÁLIS GAZDASÁGBAN

1. Bevezető gondolatok

Az adatvédelmi jogalkotás célja azon túl, hogy lefektet adatvédelmi intézkedéseket és megfelelőségi eljárásokat, az is kell, hogy legyen, hogy megerősítse az érintett bizalmát a digitális gazdaságban, abban a gazdaságban, amely egyre növekvő volumenben támaszkodik a személyes adatok kereskedelmére.² Ezt az alapállást elfogadva a jogalkotással szemben jogos igény, hogy az új szabályozás olyan keretrendszert teremtsen meg, amelyben az érintett valóban rendelkezik adatai sorsa felett és az aszimmetrikus helyzet az adatalany és az adatkezelő piaci szereplő között, amennyire lehet, kiegyenlítődik. Jelen tanulmányban a digitális gazdaságban felmerülő általános³ adatvédelmi kérdéseket azonosítom.

2. A vizsgálat tárgyának határoltsága

A vizsgálat tárgyát a digitális gazdaságban és digitális kereskedelemben felmerülő adatvédelmi kérdések képezik.

Már 2009-ben azonosítható volt, hogy a fejlett országokban a gazdasági szereplők 95%-a számítógépes adattárolást és adatkezelést végez, ami a szélessávú internet és mobiltelefon kapcsolattal együtt a digitális gazdaságba és kereskedelembe történő bekapcsolódás elengedhetetlen kelleke.⁴ Már ekkor felmerül, hogy felül kell vizsgálni

1 A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

A szerző tudományos segédmunkatárs a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán.
Elérhetőség: jogmaks@uni-miskolc.hu

2 Andy CRABTREE, Tom LODGE, James COLLEY, Chris GREENHALGH, Richard MORTIER, Hamed HADDADI: Enabling the new economic actor: data protection, the digital economy, and the Databox, *Personal and Ubiquitous Computing*, November 2016, Volume 20, Issue 6, pp 947–957

3 Az általános kifejezést itt a szektorális adatvédelmi szabályoktól történő elkülönítésként használom. A tanulmány általános problémalehatárolásokat tartalmaz, amelyek a digitális gazdaságban jelentkeznek, azokat sem érintetti, sem adatkezelői oldaláról nem torzítva.

4 ENSZ: Information Economy Report 2009, New York and Geneva, 2009, http://unctad.org/en/Docs/ier2009_en.pdf (2017.11.17.)

a nemzeti jogok szabályait annak érdekében, hogy az elektronikusan bonyolított tranzakciók során a fogyasztói bizalom és a kereskedelem biztonsága a személyes adatok védelme és a magánélet védelme körében is megfelelő legyen. Ugyanis az 1970-es években megszületett első, a személyes adatok számítógépes kezelésére vonatkozó adatvédelmi törvényekként azonosított szabályok és a második generációs, technológia semleges szabályok is idővel meghaladottá váltak, a harmonizált uniós adatvédelmi jogi környezet ellenére pedig fogalmi szinten is eltérő nemzeti jogok párhuzamos alkalmazása nehezítette a gazdasági szereplők adatkezelési tevékenységét olyan jogviszonyok esetén, amelyekben határon átnyúló elem van, például maga az érintett másik tagállamban tartózkodik vagy az adatfeldolgozó harmadik országban telepedett le.

A digitális gazdaság és kereskedelem ma új határokat feszeget. Az Európai Unió a „mindenhol jelen lévő digitális egységes piac” koncepciója szerint arra törekszik, hogy az interneten folytatott ügyletek előtt álló nemzeti akadályokat lebontsa a közös piac koncepcióját továbbfejlesztve akként, hogy felszámolja a tagállamok közötti kereskedelmi akadályokat, ezzel növelve a gazdasági jólétet.⁵ Az egységes piacon erős az igény a harmadik országokkal való kapcsolatok erősítésére is.⁶

A személyes adatok védelme terén felül kellett vizsgálni a teljes adatvédelmi jogi környezetet, mivel a szabályok jellemőzen egy ma már meghaladott technológiai környezetre épültek és gyakran már fikcióval sem voltak alkalmazhatók a megváltozott viszonyokra. Precedens jellegű ítéletek⁷ és soft law jogforrások⁸ kíségették ugyan a jogalkalmazást, de a jogbiztonság és a személyes adatok védelmének alapjogi természetétől erősebb védelmet igényel.

A digitális gazdaság és kereskedelem folyamatai szempontjából nemcsak az internetes kereskedelmi ügyletek, például az árdiszkrimináció vagy a pénzügyi tranzakciók körében megjelenő adatvédelmi kérdéseket, hanem a gazdaság teljes digitális működése, tehát például a nemzetközi adattovábbítások cégen belüli és kívüli működése, a felhő szolgáltatás, mint adattárolási mód igénybe vétele, az online igénybe vehető szolgáltatások, a Dolgok Internete (IoT) oldaláról is tekintem a személyes adatok védelmének tárgykörét.

Az adatvédelem kérdését jogi szempontból vizsgálom. E körben nem célom az adatvédelmi szabályok érvényre jutását szolgáló adatbiztonsági - azaz technikai, technológiai, szervezeti és eljárási – kérdések, valamint titkosítási vagy IT problémák felvetése.

5 Európai Parlament: A mindenütt jelen levő digitális egységes piac http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.9.4.html [2017.11.1.]

6 Ilyen kezdeményezés volt az EU – USA szabadkereskedelmi megállapodás vagy a GCC részes államokkal már 1988 óta zajló olaj és gáz import együttműködés, vagy a Kínával, mint az EU második legnagyobb gazdasági partnerével való kapcsolatok, vagy az Indiával való stratégiai partnerség a kereskedelmi és K+F+I területen.

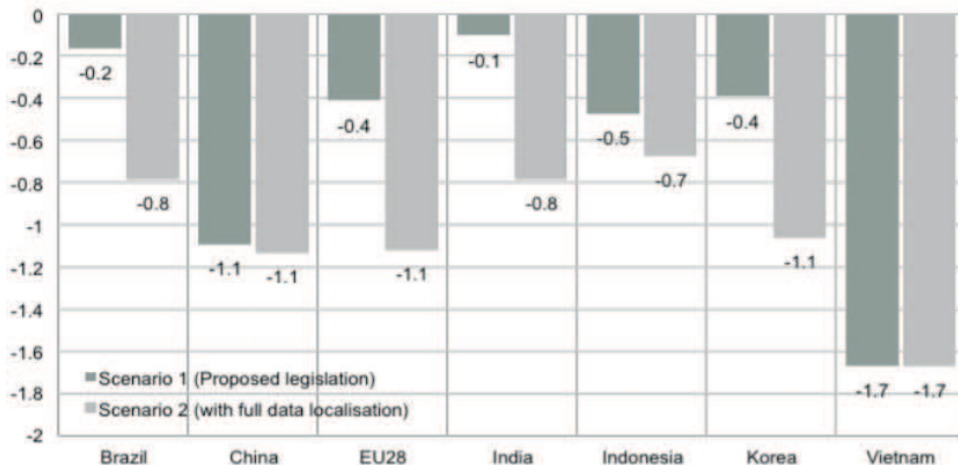
7 Például a C-362/14. számú Maximilian Schrems kontra Data Protection Commissioner ügy vagy a C-131/12 számú Google Spain és Google ügyben hozott ítélet.

8 Például a 29. cikk szerinti Adatvédelmi Munkacsoport a cloud computing, a cookiek, az álnevesítés, az incidens jelentések vagy a model klauzulák vonatkozásában hozott állásfoglalásai.

3. Az adatvédelem értéke a gazdaságban

Az adatokra épülő gazdaságban a személyes adat a XXI. század olaja⁹. Az alábbi diagramm¹⁰ két lehetséges gazdasági változást mutat be arra az esetre, ha az adott országok olyan adatvédelmi szabályokat vezetnének be, amelyek a jelenleginél szigorúbban korlátoznák az adatkezelési és adattárolási lehetőségek fizikai helyét.

FIGURE 1: GTAP SIMULATIONS ON GROSS DOMESTIC PRODUCT (GDP) FOR SELECTED COUNTRIES. CHANGES IN %

1. ábra: Globális kereskedelmi elemzés a bruttó hazai termék (GDP) alakulásáról a kiválasztott országok vonatkozásában. A változások %-ban kerültek meghatározásra.

Az látható, hogy valamennyi gazdaságban negatív hatása volna, ha akár enyhébb korlátozásokat (Scenario 1), vagy ha teljes adatexport tilalmat (Scenario 2) vezetnének be. A legnagyobb mértékben Vietnam, az EU28-ak és Kína gazdaságát érintené az olyan szabályozási környezet, amely tilalmazná az adatok országhatáron kívüli tárolásának illetve kezelésének lehetőségét. Összehasonlításként az EU28-ak vonatkozásában a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások 5,1%-át teszik ki, a szórakoztatás és egyéb szolgáltatások 3,5%-át adják a bruttó hazai terméknek.¹¹ Becslésem szerint arányaiban és eloszlásában is nagyban eltérő eredményeket látnánk akkor, ha a fenti helyzeteket abból a szempontból vizsgálánánk, hogy hogyan érintené a gazdaságokat a tilalom

9 The Economist: Regulating the internet giants - The world's most valuable resource is no longer oil, but data, <https://www.economist.com/news/leaders/21721656-data-economy-demands-new-approach-antitrust-rules-worlds-most-valuable-resource> [2017.10.29.]

10 Matthias BAUER, Hosuk LEE-MAKIYAMA, Erik VAN DER MAREL, Bert VERSCHELDE: The Costs Of Data Localisation: Friendly Fire On Economic Recovery, ECIPE OCCASIONAL PAPER • No. 3/2014, p. 8.

11 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/hu (2017.12.01.)

akkor, ha az adott országba nem továbbítható személyes adat és ott nem végezhető adattárolás illetve feldolgozás. Például India gazdasága, amely köztudottan építkezik az angol nyelvű ügyfélszolgálatok biztosítására, meggyőződésem, hogy egyik nagy vesztese lenne a felmérésnek. Az mindenesetre belátható, hogy a személyes adatok szabad áramlása nem elhanyagolható súllyal befolyásolja az államok gazdaságát.

Az egyén szintjére lebontva egy amerikai állampolgár 29 dollárt hajlandó fizetni személyes adatai védelemért, és mindössze 50 centtel fizetne többet egy olyan termékért, amelyet a személyes adatok védelmére intézkedést tett kereskedő kínál.¹² Kialakult egy információs paradoxon, azaz az érintettek többsége elvárja az adatkezelőtől a személyes adatai biztonságának garantálását, de ő maga nem hajlandó áldozni a védelemért. Megjegyzem, nem is kellene, hiszen maga az adatkezelő volna köteles jogszerűen eljárni; nem az érintettnek kellene többet szolgáltatásként igénybe vennie, hanem az adatkezelő szolgáltatásába, működésébe kellene beépítenie.

4. Adatvédelmi problémakörök lehatárolása

4.1. Joghatóság, alkalmazandó jog, önszabályozás

Valamennyi nemzetközi elemet tartalmazó jogviszonyban felmerül az alkalmazandó jog és a joghatóság kérdése. Jogválasztás illetve alávetéses illetékesség hiányában az uniós adatvédelmi jog személyi és tárgyi hatálya számos jogalkalmazási kérdést vet fel.

Az alkalmazandó 95/46/EK irányelv¹³ tárgyi hatálya kiterjed az automatizált adatfeldolgozásra éppúgy, mint a manuális adatfeldolgozásra, személyi hatálya ugyanúgy vonatkozik a közjogi és a magánjogi jogalanyok adatkezelésére is. Az alkalmazandó nemzeti jogról a 4. cikkben pedig akként rendelkezik, hogy az irányelvnek megfelelően elfogadott nemzeti rendelkezéseket kell alkalmazni, ha az adatfeldolgozást valamely uniós tagállam területén végzik és akkor is, ha az adatkezelő nem telepedett le az EU területén, és a személyes adatok feldolgozása céljából gépi vagy más olyan eszközt alkalmaz, amely a tagállam területén található, kivéve, ha ezt az eszközt kizárólag az EU területén átmenő adatforgalom céljára használják.

Az Általános Adatvédelmi Rendelet¹⁴ (a továbbiakban: GDPR) alapvetése, hogy a természetes személyeket a személyes adataik kezelésével kapcsolatban a védelem állampolgárságuktól és lakóhelyüktől függetlenül megilleti. A GDPR-t kell alkalmazni ugyanis az EU-ban tartózkodó érintettek személyes adatainak az EU tevékenységi hellyel nem rendelkező adatkezelő vagy adatfeldolgozó által végzett kezelésére is, ha az adatkezelési tevékenységek áruknak vagy szolgáltatásoknak az EU-ban tartózkodó érintettek számára

---

12 ACQUISTI, Alessandro: The Economics of Privacy: Theoretical and Empirical Aspects, Carnegie Mellon University, September 12, 2013, <http://cusp.nyu.edu/wp-content/uploads/2013/09/C03-acquisti-chapter.pdf> (2017.12.01.)

13 HL L 281., 1995.11.23., 31—50. o

14 OJ L 119, 4.5.2016, p. 1–88

történő nyújtásához kapcsolódnak, és akkor is, ha az érintettek viselkedésének megfigyeléséhez kapcsolódnak, feltéve hogy az EU területén belül tanúsított viselkedésükről van szó. A GDPR alkalmazandó továbbá az Unióban tevékenységi hellyel rendelkező adatkezelők vagy adatfeldolgozók tevékenységeivel összefüggésben végzett kezelésére, függetlenül attól, hogy az adatkezelés az Unió területén történik vagy nem.

Már az irányelv vonatkozásában is merültek fel joghatósági kérdések, például a magyar vonatkozású Weltimmo-ügyben¹⁵, amelyben az Európai Unió Bírósága¹⁶ ki mondta, hogy „egy külföldi államban regisztrált cég tevékenységére is alkalmazható a magyar jog, amennyiben tevékenysége magyarországi felhasználókra irányul [...], a formális letelepedés nem nehezítheti meg az adatalányok jogainak érvényesítését.”¹⁷

A GDPR pedig nem vitatottan extraterritoriális jogalkotásnak tekinthető, még ha hatályában nem is, de hatásában mindenképpen.¹⁸ Ugyanis a GDPR szabályait betartva kell eljárnia annak az adatkezelőnek is, aki nem tartozik egyik uniós tagállam joghatósága alá sem, de uniós polgárok adataival dolgozik vagy uniós tagállamban székhellyel rendelkező vagy működő adatkezelővel vagy adatfeldolgozóval dolgoztat. A szabályozás erős alapjogvédelmi és az információs önrendelkezést támogató szemlélet mutat, az adatvédelem elsősorban nem azon jogi eszközök halmaza, amellyel az adatkezelő az adatok piacán működik.¹⁹ A jövőben tehát az adatkezelést megelőző hatásvizsgálat során nem az a fő kérdés, hogy ki, hol és milyen célból kezel személyes adatot, hanem hogy kinek a személyes adatát kezeli, az érintett adatalány uniós polgár-e illetve hogy az EU területén tartózkodik-e az adatgyűjtés szempontjából.

Nem egyértelmű annak a helyzetnek a megítélése sem, hogy hogyan járjon el az adatkezelő akkor, amikor nemzeti joga, adott esetben nemzeti hatósága kötelezi egy, a GDPR-ral ellentétes adatkezelési művelet végrehajtására.²⁰

A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara elvárásként fogalmazza meg a nemzeti jogalkotók felé, hogy a szabályozási környezetnek a jó gyakorlatokra is reagálnia kell úgy, hogy rugalmasan alkalmazkodni tudjon a folyamatosan változó társadalmi és új technológiai igényekre, az üzleti strukturális változásokra, hogy védje a magánszférát

---

15 NAIH-510-6/2012/H

16 C-230/14. ECLI:EU:C:2015:639

17 A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság közleménye az Európai Unió Bíróságának a Weltimmo-ügyben hozott ítéletéről <https://www.naih.hu/files/2015-10-03-Kozlemeny---Weltimmo-itelet.pdf>

18 Christopher KUNER: Extraterritoriality and Regulation of International Data Transfers in EU Data Protection Law, *University of Cambridge Faculty of Law Research Paper* No. 49/2015, Cambridge, 2015

19 Aurélie POIS: Why the GDPR Applies Even If Your Company Is Not Based in the EU <https://piwik.pro/blog/gdpr-territorial-scope/> (2017.11.21)

20 Az USA-ba irányuló adattovábbítások kapcsán mérőföldkőnek számító eset a C-362/14. számú Maximilian Schrems kontra Data Protection Commissioner ügyben hozott ítélet, amelynek alapja az uniós polgárok az USA-ba továbbított személyes adatai feletti tömeges állami megfigyelésének lehetőségét is figyelembe vette az Európai Unió Bírósága.

az adatok áramlása és a fejlődés akadályozása nélkül.²¹ A Kamara az adatok szabad áramlását a gazdasági folyamatok vezérelemeként azonosítja, az internet alapú adattovábbítások pedig a kis- és középvállalkozások versenyképességének és a globális gazdaságba történő belépésének lehetőségét teremtik meg. Minden fizikai vagy szabályozási korlátozás a globális gazdaság gátját – költségnövekedést, a fejlesztések elmaradását, az innováció és a hatékonyság visszavetését és indokolatlan adminisztratív terhek felhalmozódását – jelenti, noha elismeri, hogy a tranzakciók biztonsága, a fogyasztók védelme, a felhasználók bizalmatlansága ellen szükséges az állami beavatkozás szabályozók útján. Kiemeli a kereskedelmi megállapodások és a szerződéses klauzulák fontosságát, amelyek összhangban a nemzeti szabályokkal eredményesen segíthetik a nemzetközi adattovábbítások megfelelését.²²

Régebbi – 1999-es²³ – és újabb európai és amerikai nézőpontok²⁴ szerint is az adatvédelmi önszabályozásra mint a piaci igényeken alapuló, az állami szabályozást kiegészítő szabályozó mechanizmusra erős igény mutatkozik, noha a kikényszeríthetőség, valós védelmi funkciója – inkább a piaci szereplő érdekeinek megfelelő környezet kialakítására szolgáló céljai – és költségei miatt kritika éri. Mindemelllett a GDPR nagy jelentőséget szán a tanúsítás, a magatartási kódexek, a hatásvizsgálatok szerepének. Ezek valódi hatása és hatékonysága az európai környezetben még kevésbé ismert, azt azonban tudjuk, hogy az USA-ban jellemzően megbuktak az ilyen jellegű próbálkozások.²⁵

4.2. Az adat helyhez kötöttsége

Az idegen nyelvű szakirodalomban *data localization* néven ismert jogfogalom tartalma, hogy a nemzeti jog előírja, hogy személyes adatokat csak az adatok forrásával azonos országban – fizikailag ott található adattárolón és adatkezelő illetve adatfeldolgozó

21 International Chamber of Commerce: Data, <https://iccwbo.org/global-issues-trends/digital-growth/data/> (2017.11.21.)

22 International Chamber of Commerce: Trade In The Digital Economy A Primer On Global Data Flows For Policymakers Prepared by the ICC Commission on Trade and Investment Policy and the ICC Commission on the Digital Economy <https://cdn.iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2016/09/Trade-in-the-digital-economy-A-primer-on-global-data-flows-for-policymakers.pdf> (2017.11.21.)

23 Jerry BERMAN, Deirdre MULLIGAN: Privacy in the Digital Age: Work in Progress, *Nova Law Review*, Volume 23, Issue 2, 1999, 552-582.

24 SZÓKE Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása – Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015, 118-133. vagy IAB Europe: Self-Regulation, <https://www.iabeurope.eu/category/policy/self-regulation/> (2017.11.21.)

25 A Safe Harbour rendszer legnagyobb kritikája is az ellenőrizetlenség, és az önkéntesen a hatálya alá bejelentkezett piaci szereplők megfelelésének tényleges hiánya volt. Az ön- és társszabályozás sikertelenségéről részletesen: Gellman, Robert: Failures of Privacy Self-Regulation in the United States, In: WRIGHT, David, DE HERT, PAUL (Eds.): *Enforcing Privacy, Regulatory, Legal and Technological Approaches*, Springer, 2016, 53-77. pp.

személlyel – lehet tárolni, kezelni, feldolgozni. Lehet teljes tilalom vagy szektorális, például az egészségügyi vagy pénzügyi helyzetre vonatkozó személyes adatokra vonatkozó előírás. Az Apple egyik vezetője azt az érzékletes példát hozza, hogy mennyivel jobban felel meg az adatvédelmi előírásoknak, ha egy iskolában a rendszergazda asztal alatti gépén tárolják a diákok adatait vagy egy biztonságosan továbbított harmadik országban működő adatbankban.²⁶

A szabályozás előnye, hogy védelmet nyújt az adattárolási ország nemzeti joga alkalmazásának lehetőségével szemben, adott esetben költséghatékony, nagyobb védelmet nyújthat az online szolgáltatók visszaélése és a jogellenes támadások ellen,²⁷ továbbá a nemzeti hatóság hatáskörrel és illetékességgel rendelkezik a felügyeletére, viszont kioltja az internet rugalmasságából eredő előnyöket.

Nem tisztázott még azonban annak a kérdése, hogy alapjogi szempontból erős protekcionista szemléletet tükröz, ezért támogatandó, vagy a szabad adatáramlás és a gazdasági növekedés megrekedésének és az internet „balkanizálódásának”²⁸ illetve nemzeti fragmentálódásának²⁹ előfutára-e. Az elvet elutasítja a legtöbb piaci szereplő, az Európai Bizottság is elkötelezett minden ilyen irányú vagy hatású intézkedés megszüntetése ellen.³⁰ Ezzel szemben van, aki a szerzői joghoz hasonló szabályozási rendet lát kialakulni, amelyben az adat létrehozója (helyesen az adatkezelő, aki az adatgyűjtést végzi) szabadon rendelkezne az általa - géppel automatikusan - létrehozott nem-személyes adatok, például belépési adatok sora, felett, amely végülis az adatalanyra nézve negatív következményel járna.³¹

Jelenleg nagyságrendileg három tucat olyan jogrendszer van – köztük Kína, Indonézia, Oroszország és Vietnam –, amely előírja az adatexport és az adattárolás határon kívüli tilalmát,³² amely az információs technológiák előnyeinek – nemcsak a felhő alapú szolgáltatások, hanem a Big Data és az IoT újdonságaiban rejlő lehetőségek – kiaknázására jelent veszélyt.³³ Így kérdés, hogy a nemzeti gazdaságnak jelent-e akkora

26 Sam PFEIFLE: Is the GDPR a data localization law? 2017.09.29. <https://iapp.org/news/a/is-the-gdpr-a-data-localization-law/> (2017.11.20.)

27 Technopedia: Data Localization <https://www.techopedia.com/definition/32506/data-localization> (2017.11.21.)

28 Erica FRASER: Data Localisation and the Balkanisation of the Internet, *Scripted*, Volume 13, Issue 3, December 2016,

29 Matthias BAUER, Hosuk LEE-MAKIYAMA, Erik VAN DER MAREL, Bert VERSHELDE: The Costs Of Data Localisation: Friendly Fire On Economic Recovery, ECIPE OCCASIONAL PAPER • No. 3/2014, 2.

30 European Commission: Communication on Building a European Data Economy <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-building-european-data-economy> [2017.11.3]

31 Jennifer BAKER: *European Commission eyes an end to data localization in EU*, 2017.01.12. <https://iapp.org/news/a/european-commission-eyes-an-end-to-data-localization-in-eu/> (2017.11.3.)

32 Sam PFEIFLE 2017. i.m.

33 A. CHANDER, U. P. LÈ, Breaking the Web: Data Localization vs. the Global Internet, *Working*

előnyt, mint amennyi veszteséget eredményez. Az bizonyos, hogy már megjelent az a trend, hogy az érintett országokban helyi adat központokat hoztak létre - praktikus szervezeteket telepítettek - az érintett cégek.³⁴ Ez összességében a fórum shopping jelenségét illetve a székhely vagy tevékenységi hely áthelyezések számának növekedését is erősítheti.

4.2. Az adatvédelem mint a for-profit működés gátja

A piaci szereplők alapvetően úgy érzik, hogy az adatvédelem gátolja is őket for-profit működésük során. Ezt a szemléletet a jövőben meg kell változtatni, kérdéses, hogy a szabályozási környezet ez irányba halad-e.

Az adatvédelmi megfelelés drága.³⁵ A szigorúbb elvárások a megfelelés kialakítása és bizonyítása (elszámoltatható elve alapján – GDPR 5. cikk), az érintett hozzáférési tájékoztatáshoz való joga (GDPR 15. cikk), az incidens jelentési kötelezettség (GDPR 33-34. cikk), az adatvédelmi tisztviselő kijelölésének kötelezettsége (GDPR 37. cikk), a kötelező hatásvizsgálat (35. cikk) előírása mind plusszköltséget és szervezeti átalakítást, valamint az adatbiztonsági előírások (GDPR 32. cikk) IT fejlesztések bevezetését indokolhatják. Adott esetben a szerződéses adatfeldolgozó cseréjével is járhat az adatvédelmi megfelelés, ha az adatkezelő el akarja kerülni az akár 20 millió euró összegű bírság (GDPR 83. cikk) kiszabását a differenciált szankciórendszerben. Az adathordozhatósághoz való jog (GDPR 20. cikk) pedig egyenesen kiveszi a profit-termelés lehetőségét az adatkezelő kezéből akkor, ha az érintett teljes összegyűjtött adatállományát továbbítatni kívánja egy másik adatkezelőhöz tagolt, széles körben használt, géppel olvasható formátumban.

Az új adatvédelmi szabályok bevezetése a gazdaságokat három területen érintik érzékenyen: az adott szektor produktivitása és fejlesztésére szánt pénzügyi keret csökkenhet az adatvédelmi költségek miatt, másodsorban egy újabb korlát az adatáramlás és az internetes szolgáltatások igénybe vétele körében, harmadsorban pedig a befektetések be- és kiáramlását is befolyásolhatja az adatvédelmi megfelelés.³⁶ A telekommunikációs, a direkt marketing, az online viselkedés alapú szolgáltatási szektor, amelyek erősen személyes adat központú gazdasági szektorok, érezhetik meg leginkább az adatvédelmi megfelelés felmerülő költségeit és jogellenes adatkezelés esetén annak szankcióit.

Paper2014-1, California International Law Center, 12.03.2014, <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=478069124110089025103017030005001092030042006012089031090113085070105027104019085087043038022017031001018002102011014064000074110010017028007093092096084124114126058030010086006005106105125031075093078086073008010065067031092098067066073125120003002&EXT=pdf>, (2017.11.20.)

34 Erica FRASER 2016. i.m.

35 Matthias BAUER, Hosuk LEE-MAKIYAMA, Erik VAN DER MAREL, Bert VERSCHELDE 2014, 2. pp.

36 Matthias BAUER, Hosuk LEE-MAKIYAMA, Erik VAN DER MAREL, Bert VERSCHELDE 2014, 5. pp.

5. További alapvető kérdések

Az Általános Adatvédelmi Rendelet³⁷ számos, a digitális gazdaságban megjelenő új technológiai lehetőségre reagál akként, hogy új fogalmakat, új érintetti jogosultságokat vezet be, amelyek egyértelműen a digitális térben nyerik el jelentőségüket.

Ilyen a rég várt profilalkotás és az álnevesítés fogalma, az adathordozhatósághoz vagy az elfeledtetéshez való jog deklarálása, a megerősített adatbiztonsági elvárások és az incidens jelentési kötelezettség.

A felhő alapú adattárolás, a drónok használata során felmerülő, az ujjnyomat és egyéb biometrikus illetve genetikai adatok alkalmazásának, a dolgok internete elterjedése körében gyakorivá váló, az álnevesítés technológiájára vonatkozó adatvédelmi kérdéseket azonban nem rendezi a jogforrás, noha ezek már mindennapos digitális technológiák, amelyek alkalmazása körében kizárólag soft law jellegű iránymutatások³⁸ állnak rendelkezésre. Az új szabályozás tehát már most meghaladott a technológia szempontjából.

6. Záró gondolatok

Minden egyes nap megközelítőleg 2,5 trillió adat keletkezik, amely összességében olyan értéket jelent, amely a legkisebb vállalkozásoknál is megjelenik és fejlődést eredményezhet.³⁹ Az európai gazdaság 2020-ra 7,4 millió embert foglalkoztat majd az adat-szektorban.⁴⁰ Már két évtizeddel ezelőtt is felmerült az információs piac⁴¹ mint a személyes adatok digitális javakként történő „adásvételének” színtere, ma Databox modellként⁴² a digitális gazdaság egyik szektoraként működő másodlagos piacként vizionálják egyes szerzők. Az általuk vázolt rendszerben az adatalany tényleges javakként biztosítja személyes adatait, saját döntése szerint rendelkezik azok sorsával, az adatkezelőktől kapott ellenérték fejében. Nehéz elképzelni, hogy az adatközpontú gazdaságban az érintett más módon is tényleges gyakorlathatja információs önrendelkezési jogát, hozzájárulása az adatkezeléshez valóban önkéntes, és nem valamely

---

37 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) HL L 119., 2016.5.4., 1—88. o.

38 A 29. cikk szerinti Adatvédelmi Munkacsoport working paperjei, állásfoglalásai és véleményei.

39 International Chamber of Commerce i.m.

40 Jennifer BAKER 2017 i.m.

41 LAUDON, Kenneth C.: Market and Privacy, *Working Paper Series*, STERN IS-93-21, Center for Digital Economy Research, 1993, <https://archive.nyu.edu/bitstream/2451/14257/1/IS-93-21.pdf> (2017.12.01.)

42 Andy CRABTREE, Tom LODGE, James COLLEY, Chris GREENHALGH, Richard MORTIER, Hamed HADDADI 2016,

csekély kedvezmény vagy a kívánt szolgáltatás igénybe vételének tényleges lehetőségéért szolgáltatja adatait.

Irodalomjegyzék

- ACQUISTI, Alessandro: *The Economics of Privacy: Theoretical and Empirical Aspects*, Carnegie Mellon University, September 12, 2013, <http://cusp.nyu.edu/wp-content/uploads/2013/09/C03-acquisti-chapter.pdf> (2017.12.01.)
- Jennifer BAKER: *European Commission eyes an end to data localization in EU*, 2017.01.12. <https://iapp.org/news/a/european-commission-eyes-an-end-to-data-localization-in-eu/> (2017.11.3.)
- Matthias BAUER, Hosuk LEE-MAKIYAMA, Erik VAN DER MAREL, Bert VERSHELDE: *The Costs Of Data Localisation: Friendly Fire On Economic Recovery*, ECIPE OCCASIONAL PAPER • No. 3/2014, 2.
- Jerry BERMAN, Deirdre MULLIGAN: *Privacy in the Digital Age: Work in Progress*, *Nova Law Review*, Volume 23, Issue 2, 1999, 552-582.
- A. Chander, U. P. Lê, *Breaking the Web: Data Localization vs. the Global Internet*, Working Paper 2014-1, California International Law Center,
- Andy CRABTREE, Tom LODGE, James COLLEY, Chris GREENHALGH, Richard MORTIER, Hamed HADDADI: *Enabling the new economic actor: data protection, the digital economy, and the Databox*, *Personal and Ubiquitous Computing*, November 2016, Volume 20, Issue 6, pp 947–957
- Erica FRASER: *Data Localisation and the Balkanisation of the Internet*, *Scripted*, Volume 13, Issue 3, December 2016,
- LAUDON, Kenneth C.: *Market and Privacy*, *Working Paper Series*, STERN IS-93-21, Center for Digital Economy Research, 1993, <https://archive.nyu.edu/bitstream/2451/14257/1/IS-93-21.pdf> (2017.12.01.)
- Christopher KUNER: *Extraterritoriality and Regulation of International Data Transfers in EU Data Protection Law*, *University of Cambridge Faculty of Law Research Paper* No. 49/2015, Cambridge, 2015
- Auréliе POLS: *Why the GDPR Applies Even If Your Company Is Not Based in the EU* <https://piwik.pro/blog/gdpr-territorial-scope/> (2017.11.21)
- SZŐKE Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása – Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015, 118-133. vagy IAB Europe: *Self-Regulation*, <https://www.iabeurope.eu/category/policy/self-regulation/> (2017.11.21.)

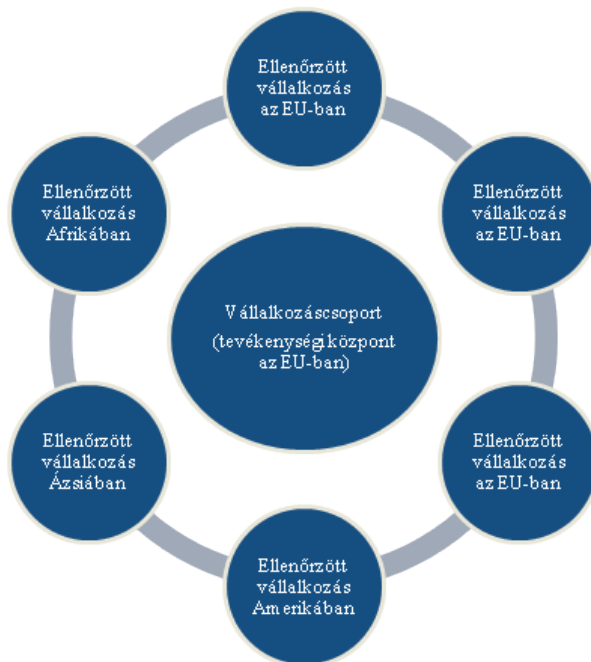
Tárgyszavak:

Adatvédelem, digitális gazdaság, adatok helyhez kötöttsége.

A KÖTELEZŐ SZERVEZETI SZABÁLYOZÁS (BCR) HAZAI BEVEZETÉSÉRŐL

1. Bevezető gondolatok

A személyes adatok továbbításának napjainkban már nem a távolság vagy az országhatárok szabnak gátat, hanem az eltérő jogrendszerek előírta korlátozások. Nem újszerű az olyan multinacionális cégstruktúra, amely esetében a vállalkozáscsoport egyes tagjainak az Európai Unió valamely tagállamában van a tevékenységi központja, másoknak harmadik országokban, és a vállalkozáscsoporton belül belső személyes adatokat továbbítanak, például adminisztratív célból vagy az ügyfelek, illetve az alkalmazottak személyes adatainak a kezelését más-más cégszempontú tag látja el.

1. ábra: Vállalkozáscsoport struktúra minta¹

¹ Az ábra KUNER Christopher: European Data Privacy Law and Online Business, New York, Oxford University Press, 2003, p. 169. ábrája alapul vételével készült.

A fentebb vázolt struktúrát tekintve az adattovábbítások szempontjából komplex jogi helyzet előtt állhat az adatkezelő, ha nem tudatosan jár el az adatvédelmi szabályozás egyre inkább adatkezelő-központú útvesztőjében.

A személyes adatok továbbítására vonatkozó általános elvek nem különböznek, ha a vállalkozáscsoporton belüli továbbítások címzettje harmadik országban található tag, viszont a tételes jogi szabályozás reformja kellett ahhoz, hogy feloldható legyen számos nehézkes gyakorlat. Ha a fenti – igencsak leegyszerűsített – struktúrára tekintünk ma – még az Általános Adatvédelmi Rendelet² (a továbbiakban: GDPR) alkalmazását megelőzően – 28, a harmonizált jogi környezet ellenére is különböző EU tagállami szabályozás valamint a 95/46/EK irányelv³ (a továbbiakban: irányelv) szabályai határozzák meg az EU-n belüli tagok közötti adatáramlás valamennyi részletét, főszabályként a harmadik országba irányuló továbbítás szabályait és az irányelv extraterritoriális hatására⁴ tekintettel a harmadik országokban történő adatkezelés illetve adatfeldolgozás lehetőségeit is.

A továbbiakban a harmadik országba irányuló adattovábbítás irányelvi és a GDPR szerinti szabályainak változását – és azonosságait – vizsgálom, kitekintve hazánk szabályozására, kiemelve a kötelező szervezeti szabályozás (a továbbiakban: BCR) jogi elismerésének indokoltságát és már látható valamint várható hatásait.

2. A megfelelés nehézségei az alkalmazandó jog szempontjából

A harmadik országba irányuló vállalkozáscsoporton belüli adattovábbítások folyamatának adatvédelmi szabályanyagát a első fejezetben bemutatott ábra segítségével az alábbiak szerint azonosíthatjuk:

- Amennyiben az Európai Unió tagállamának területén történő adatkezelést az adatkezelő cégcsoporti tag végzi és az Európai Unió tagállamának területén adatkezelést végző tagnak továbbít személyes adatokat, úgy alkalmazandó jog az irányelv szabályai, valamint a küldő és a címzett tagállam nemzeti joga; 2018. május 25. napjától irányadó a GDPR annak 3. cikk (1) bekezdése első fordulata alapján és azon szabályok vonatkozásában a küldő és a fogadó tagállam joga, amelyek megalkotását a GDPR tagállami hatáskörbe utal.
- Amennyiben az Európai Unió tagállamának területén történő adatkezelést az

2 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) HL L 119., 2016.5.4., 1—88. o.

3 Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról HL L 281., 1995.11.23., 31—50. o.

4 KUNER, Christopher: *Extraterritoriality and Regulation of International Data Transfers in EU Data Protection Law*, University of Cambridge Faculty of Law Research Paper No. 49/2015, Cambridge, 2015.

adatkezelő cégcsoporti tag végzi és harmadik ország területén adatkezelést végző tagnak továbbít személyes adatokat, úgy alkalmazandó jog az irányelv szabályai a küldő adatkezelő vonatkozásában, bizonyos esetekben az irányelv 4. cikk c) pontja alapján az adattovábbítás címzettje vonatkozásában is, és a címzetre irányadó nemzeti jog is alkalmazandó a címzett adatkezelő vonatkozásában; 2018. május 25. napjától a küldő adatkezelőre alkalmazandó a GDPR, és az érintett személyétől illetve tartózkodási helyétől függően a GDPR a 3. cikk (2) bekezdése alapján a fogadó harmadik országbeli adatkezelőre is irányadó lehet. Érdekes helyzetet teremt, amikor egy harmadik országban letelepedett adatkezelő és egy harmadik országbeli állampolgár személyes adatainak kezelésére az uniós jog, a GDPR lesz az irányadó, mivel a „rendeletet kell alkalmazni az Unióban tartózkodó érintettek személyes adatainak az Unióban tevékenységi hellyel nem rendelkező adatkezelő vagy adatfeldolgozó által végzett kezelésére” is, ha áruknak vagy szolgáltatásoknak az Unióban tartózkodó érintettek számára történő nyújtásához kapcsolódnak, függetlenül attól, hogy az érintettnek fizetnie kell-e azokért; vagy az érintettek viselkedésének megfigyeléséhez kapcsolódnak, feltéve hogy az Unió területén belül tanúsított viselkedésükről van szó. Tehát egy olyan jogviszonyban kell majd alkalmazni a GDPR szabályait, amelynek egyik alanya sem az uniós jog címzettje. A GDPR területi hatálya tehát erős extraterritoriális jellegűt mutat, erős alapjogvédelmi szemlélettel.

- Külön kiemelés érdemel az USA-ba irányuló adattovábbítások jogi megítélése a post-Schrems⁵ időszakban, mivel a megfelelő védelmi szint biztosítására az adatkezelőknek egyéni és egyedi megoldást kellett találniuk. A 2016. július 12. napján elfogadott Adatvédelmi Pajzs azon cégek számára jelent csak megoldást, amelyek megfelelési nyilatkozatukkal vállalják a keretrendszer alapelveinek és szabályainak való megfelelést, azonban nem biztosítja valamennyi, az USA-ba történő adattovábbítás vonatkozásában a megfelelő védelmi szintet.

Az alkalmazandó jog körében tovább bonyolítja a helyzetet, ha a vállalkozáscsoport központja a harmadik országban van és EU polgárok személyes adatainak kezelését, továbbítását végzi. Kuner⁶ egyik lehetséges jó megoldásként javasolja és fontos előnyöket irányoz elő a fenti helyzetekre akként, hogy a vállalkozáscsoporton belüli adattovábbításokra magatartási kódexek létrehozását tartja támogathatónak, már 2003-ban. Mára az alkalmazandó jog megállapításának nehézségei nem változtak, viszont nagy

---

5 A szakirodalom a C-362/14. sz. ügyben (A Bíróság ítélete (nagytanács), 2015. október 6., Maximilian Schrems kontra Data Protection Commissioner; ECLI:EU:C:2015:650) meghozott ítéletet követő időszakra utal így, t.i. az ítélet megállapította a 2000/520 határozat érvénytelenségét, amely addig a legtöbb USA-ba irányuló adattovábbítás jogalapját adta a megfelelő védelmi szint vonatkozásában.

6 KUNER Christopher: *European Data Privacy Law and Online Business*, New York, Oxford University Press, 2003, 174. p.

hangsúlyt kapott az adatvédelmi önszabályozás és a magatartási kódexek, a kötelező szervezeti szabályozás (a továbbiakban: BCR) is ismert megoldási lehetőségként jár elől.

Olyan esetekben tehát, amelyekben adattovábbítás történik harmadik országban letelepedett adatkezelő részére az érintettek védelme kiemelet jelentőséget kap a jogellenesség megelőzése és a jogérvényesítés lehetőségének biztosítása érdekében. Ezekhez a mindennaposá vált nemzetközi relációkhoz a jogi szabályozásnak is igazodnia kellett, a GDPR ezért számos alternatívát kínál az adatkezelőknek a megfelelésre.

3. Az uniós jogalkotó indokolása

Az irányelv megalkotásakor az uniós jogalkotó a harmadik országba irányuló adattovábbítások szabályozásának szükségességét leginkább abban látta, hogy a személyes adatok határokon átnyúló áramlására szükség van a nemzetközi kereskedelem bővüléséhez.⁷ Kiemelést kapott az, hogy az egyének garantált védelme nem áll útjában a személyes adatok továbbításának olyan harmadik országokba, amelyek megfelelő szintű védelmet biztosítanak, azonban egyértelmű a tilalom a megfelelő védelmi szintet biztosítani nem tudó harmadik országokba irányuló továbbítások vonatkozásában. Ez a személyes adatok védelmének egyik alapvető követelménye. Az irányelv⁸ is előre jelezte már, hogy különleges intézkedéseket lehet hozni a valamely harmadik országban tapasztalható védelem hiányának orvoslására olyan esetekben, ahol az adatkezelő megfelelő biztosítékokat nyújt, például megfelelő jogi garanciák magatartási kódex formájában történő biztosításával.

A GDPR jogalkotói indokolása⁹ a fenti szabályozás eredményeit alapállásnak tekintve már azt rögzíti, hogy a technológia egyre inkább elősegíti a személyes adatok Unión belüli szabad áramlását és a személyes adatok harmadik országok és nemzetközi szervezetek részére történő továbbítását, biztosítva egyúttal a személyes adatok magas szintű védelmét. Ma már nem is kérdés, hogy az adattovábbítás a digitális közegben, tulajdonképpen bármiféle mennyiségi, távolsági, időbeni, technikai vagy technológiai korlátozás nélkül megtörténhet. Ugyanakkor helyesen fenntartja a tilalmat a megfelelő védelmi szintet nem biztosító címzettek felé történő adattovábbítások esetére azzal, hogy differenciál az adott harmadik országot, a harmadik ország valamely területe vagy meghatározott ágazata, illetve valamely nemzetközi szervezet mind fogadó célország illetve fogadó adatkezelő között. A differenciálás indokoltságát alátámasztandó egy adatbiztonsági szolgáltatásokat kínáló cég statisztikája szerint¹⁰ eltérő az adatvédelmi incidensek aránya gazdasági szektoronként. Az összes adatlopás és jogellenes felhasználás 1,9 %-a az egészségügyben, 0,9 %-a a pénzügyi szektorban, 30,26%-a a szórakoztató-

---

7 Irányelv (56)

8 Irányelv (59)

9 GDPR (6)

10 Gemalto: DATA BREACH STATISTICS, 2016, <http://breachlevelindex.com/> (2017.12.10.)

iparban történt a 2016. év során. A cég szlogenje szerint már nem az a kérdés, hogy egy hálózatot feltörték-e már, hanem az, hogy mikor tették és mikor fogják legközelebb.

A magatartási kódexek fontosságát és az adatkezelői tudatosságot hangsúlyozza a jogalkotói indokolás akként, hogy jogfejlesztő cézzal kiemeli, hogy az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó olyan megoldásokhoz folyamodhat, amelyek az érintettek számára olyan tényleges és érvényesíthető jogokat garantálnak, amelyek igénybe vételével az érintettek az adattovábbítást követően is élvezhetik az őket megillető alapvető jogokat és garanciákat akkor is, ha a Bizottság az adott harmadik ország viszonylatában nem hozott határozatot a harmadik ország adatvédelemi szintjéről.¹¹ Hangsúlyosan emeli ki e körből a BCR-t mint megfelelő garanciát nyújtó jogi eszközt az adattovábbítások megfelelő garanciájául.¹²

4. A tételes jogi összehasonlítás

A személyes adatok harmadik országba irányuló továbbításának uniós szabályozása részletszabályokkal és számos alternatívával gazdagodott, a piaci igényekhez igazodva bővítette szabályozási spektrumát, a főszabály azonos maradt. Míg az irányelv három jól azonosítható részben – az előzetes bejelentési kötelezettséget a 19. cikk (1) bekezdés e) pont szerint, a főszabályt a 25. cikk szerint és az eltéréseket a 26. cikkben – szabályozta a nemzetközi adattovábbítás kérését, addig a GDPR strukturáltabb szabályozási módot követ. A 44. cikkben rögzítésre kerül az adattovábbításra vonatkozó általános elv, a 45. cikk rendezi a főszabályként elterjedt megfelelőségi határozat kérdését, ezt követően a 46. cikk listázza a megfelelő garanciák alapján történő adattovábbítások egyes eseteit, a 47. cikk kiemelve a lista egyik elemét részletezi a BCR általános tartalmi minimum előírásait és eljárási szabályokat, a 48. cikk az uniós jog által nem engedélyezett továbbítás és közlés főszabályát adja, majd a 49. cikk szabályozza a különös helyzetekben biztosított eltéréseket, végül a Bizottság és a felügyeleti hatóságok nemzetközi együttműködésének érdekében deklarál az 50. cikk előírásokat.

Szembetűnő a szabályozás volumenének növekedése és differenciáltsága, aminek legfőbb indoka, hogy előtérbe került a szabályozási kérdéskör – és annak hiányosságai – a gyakori alkalmazás során. A köztudatban Lindqvist - ügyként ismertté vált C-101/1. számú¹³ ítélet deklarálja, hogy a harmadik országba történő adattovábbítás nincs definiálva, és a személyes adatok internetes oldalra történő feltöltései esetén nem lehet megállapítani a harmadik országba történő adattovábbítást, már kevéssé tudta megválaszolni a szabályozás hiányosságából fakadó, a mindennaposra váló tömeges adattovábbítások következtében kialakult jogértelmezési kérdéseket.

---

11 GDPR (114)

12 GDPR (107)

13 C-101/01. sz. Svédországban, Bodil Lindqvist ellen folytatott büntetőeljárás során előzetes döntéshozatali eljárásban a Bíróság 2003. november 6. napján meghozott ítélete, EBHT 2003., I- 12971. p

A szabályozás újdonsága, hogy a vállalkozáscsoport adatvédelmi jogi fogalmát rögzíti a GDPR a 4. cikk 19. pontjában, amelynek szükségessége elvitathatatlannak látszott a BCR-t alkalmazni jogosultak körében, az igény pedig már a jogalkotási eljárás során megmutatkozott.¹⁴

Ugyancsak pozitív jogi előzmény nélkül, de számos *soft law* jellegű iránymutatásra¹⁵ és a piaci igényekre alapozottan kapott kiemelt szerepet a BCR jogintézménye a GDPR 47. cikként, amely az irányelvben csak impliciten jelent meg az adatkezelő által teremtett megfelelő garanciák fogalmi ernyője alá besorolva.

4.1. Főszabály

Az irányelv főszabályként rögzíti a 25. cikk (1) bekezdésében, hogy személyes adatok csak akkor továbbíthatók harmadik országba, ha az adott harmadik ország megfelelő védelmi szintet tud biztosítani.

A GDPR megőrzi a szabályozás elvi és tartalmi alapját akként, hogy a továbbítás csak a rendelet teljes betartása mellett hajtható végre, azaz valamennyi rendelkezést alkalmazni kell annak biztosítása érdekében, hogy a természetes személyek számára a rendeletben garantált védelem szintje ne sérüljön, deklarálja a 44. cikk.

A megfelelő védelmi szint fogalma a 45. cikkben a megfelelőségi határozatok vonatkozásában jelenik meg először a GDPR szövegében, amely szerint harmadik országba vagy nemzetközi szervezet részére történő továbbításra akkor kerülhet sor, ha a Bizottság megállapította, hogy a harmadik ország, a harmadik ország valamely területe, vagy egy vagy több meghatározott ágazata, vagy a szóban forgó nemzetközi szervezet megfelelő védelmi szintet biztosít.

Mind az irányelv, mind a GDPR a Bizottság jogkörébe utalja a megfelelőségi határozat meghozatalát.¹⁶ További elkülönítést azonosíthatunk a harmadik ország valamely területe illetve ágazat vonatkozásában. Ez a GDPR-beli distinkció éppen arra az általános alapállásra reagál, amely a szektorális ön- illetve társszabályozás koncepcióját támogatja. A GDPR egyébként újszerű szabályozási koncepciója, hogy külön nevesíti a harmadik országba vagy nemzetközi szervezet részére történő továbbításokat, noha azonos szabályokat rendel alkalmazni rájuk. A Nemzetközi Vöröskereszt például külön kérte, hogy mint nemzetközi humanitárius szervezetet nevezze meg a GDPR,

14 Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) Chapter V, Brussels, 28 April 2014, 8087/1/14 REV 1, 2012/0011 (COD) <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208087%202014%20REV%201> [2017.11.02.]

15 A 29. cikk szerinti Adatvédelmi Munkacsoport vonatkozó magyarázó dokumentumai: WP 74, WP 108, WP 153, WP 154, WP 155, WP 176, WP 195, WP 204 http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=50083 (2017.12.10.)

16 A megfelelő védelmi szintet biztosító országok listáját lásd: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/international-transfers/adequacy/index_en.htm (2017.12.08.)

amely vonatkozásában a harmadik országba irányuló adattovábbítások az érintett hozzájárulása nélkül, a létfontosságú érdekre hivatkozással végezhetők.¹⁷

A megfelelő védelmi szint kérdése fogalmi szinten sem volt tisztázott. Az irányelv 25. cikk (2) bekezdése iránymutatásul szolgált a megítélési szempontok vonatkozásában: a védelem szintjének megfelelő mivoltát az adattovábbítási művelet vagy adattovábbítási műveletsorozat feltételeinek figyelembevételével kell értékelni, így különös figyelmet kell fordítani az adatok jellegére, a tervezett adatfeldolgozási művelet vagy műveletek céljára és időtartamára, a kiindulási és a célországra, az adott harmadik országban hatályos, általános és ágazati jogrendre, valamint az adott országban érvényesülő szakmai szabályokra és biztonsági intézkedésekre. Ugyanakkor a tényleges vizsgálat illetve a felülvizsgálat hiánya nem érte el a kívánt hatást, amely a fentebb idézett Schrems-ügyben egyértelműen rögzítésre is került. A GDPR ugyanakkor a jogalkalmazás precedensértékű megállapításait jogfejlesztő értelmezéssel rögzíti e körben: figyelembe kell venni azt, hogy az adott harmadik országban mennyire tartják tiszteletben a jogállamiságot, az igazságszolgáltatáshoz való jogot, valamint a nemzetközi emberi jogi normákat és előírásokat, valamint vizsgálat alá kell vonni az adott ország általános és ágazati jogszabályait, ideértve a közbiztonságra, a védelemre és a nemzetbiztonságra vonatkozó jogszabályait, valamint közrendjét és büntetőjogát is. Rögzíti, hogy a megfelelőségi határozat elfogadásakor olyan egyértelmű és objektív szempontokat szükséges figyelembe venni, mint például a konkrét adatkezelési tevékenységek, továbbá a harmadik országban alkalmazandó jogi normák és jogszabályok hatálya. Kiemeli a személyes adatok gépi feldolgozása során a természetes személyek védelméről szóló, 1981. január 28-i Európa tanácsi egyezményhez való csatlakozás tényének fontosságát a vizsgálat szempontjából. A GDPR a Schrems-ügyben hozott ítélettel összhangban rögzíti az objektív kritériumok megállapíthatósága érdekében a főbb szempontokat: a harmadik országnak olyan kötelezettséget kell vállalnia, amelyek megfelelő – az Unión belül biztosítottal lényegében megegyező – védelmi szintet biztosít, különösen gondoskodnia kell a tényleges, független adatvédelmi felügyeletről és tagállami adatvédelmi hatóságokkal való együttműködési mechanizmusairól, továbbá biztosítania kell, hogy az érintettek tényleges és érvényesíthető jogokkal, valamint hatékony közigazgatási és bírósági jogorvoslati lehetőségekkel rendelkezzenek.

4.2. *Eltérések*

Az irányelv és a GDPR is számos eltérési lehetőséget biztosít arra az esetre, ha a megfelelő védelmi szint nem biztosított – akár megfelelőségi határozat, akár a GDPR szerinti más garanciák alapján.

Az irányelv és a GDPR szabályai szerint azonos eltérési lehetőségek az alábbiak:

- az érintett megfelelő tájékoztatáson alapuló kifejezett hozzájárulása;
- az adattovábbítás az érintett és az adatkezelő közötti szerződés teljesítéséhez, vagy

---

¹⁷ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8837-2015-INIT/en/pdf> (2017.11.2.)

az érintett kérésére hozott, szerződést megelőző intézkedések végrehajtásához szükséges;

- az adattovábbítás az adatkezelő és valamely más természetes vagy jogi személy közötti, az érintett érdekét szolgáló szerződés megkötéséhez vagy teljesítéséhez szükséges;
- az adattovábbítás fontos közérdekből szükséges;
- az adattovábbítás jogi igények előterjesztése, érvényesítése és védelme miatt szükséges;
- az érintett létfontosságú érdekeinek védelme miatt szükséges, itt a GDPR más személy esetén is lehetővé teszi azzal a konjunktív feltétellel, hogy az érintett fizikailag vagy jogilag képtelen a hozzájárulás megadására;
- a továbbított adatok olyan nyilvántartásból származnak, amely az uniós vagy a tagállami jog értelmében a nyilvánosság tájékoztatását szolgálja, és amely vagy általában a nyilvánosság, vagy az ezzel kapcsolatos jogos érdekét igazoló bármely személy számára betekintés céljából hozzáférhető.

Az irányelv egyetlen további lehetőséget biztosít még: ha jogszabály írja elő az adattovábbítást. Azonosítható tehát, hogy az eltérési lehetőségek nem változnak lényegesen.

Az irányelv 26. cikk (2) bekezdése szerint a tagállamok engedélyezhetik a személyes adatok olyan harmadik országba irányuló továbbítását, amely nem biztosít megfelelő szintű védelmet, amennyiben az adatkezelő megfelelő garanciákat teremt. Ezt a szabályt az irányelv a Bizottság által elfogadott általános szerződési feltételek¹⁸ körében azonosítja és magatartási és eljárási szabályzatok megalkotásának ösztönzése körében zárja le, míg a GDPR 46. cikk (2) bekezdése explicite és taxatív módon állapítja meg a hat különböző garancia típust, amelyek lehetnek közfeladatot ellátó szervek közötti, jogilag kötelező erejű, kikényszeríthető jogi eszközök, a BCR, a Bizottság által elfogadott általános adatvédelmi kikötések, a felügyeleti hatóság által elfogadott általános adatvédelmi kikötések vagy a felügyeleti hatóság által engedélyezett általános szerződési feltételek alkalmazása, tanúsítási mechanizmusok illetve jóváhagyott magatartási kódexek az adatkezelő kötelező erejű és kikényszeríthető kötelezettségvállalásával. A jogalkotói indokolás szerint a garanciák különösen a személyes adatok kezelésre vonatkozó általános elveknek, valamint a beépített és alapértelmezett adatvédelem elveinek való megfelelésre vonatkoznak, noha számos olyan objektív és praktikus részletről is rendelkezniük kell az adatkezelőknek, amelyek a tényleges jogérvényesítés, például a tájékoztatáshoz való jog gyakorlását vagy a panaszkezelési mechanizmusok működését mutatja be és biztosítja.

Az irányelv 25. cikk (3) bekezdés értelmében a tagállamok és a Bizottság értesítik egymást azokról az esetekről, amelyekben úgy vélik, hogy valamely harmadik ország nem biztosít megfelelő védelmi szintet. Ezen túl a tagállamoknak meg kell tenniük a megfelelő intézkedéseket a szóban forgó harmadik országba irányuló továbbításának

18 2001/497/EK határozat (HL L 181., 2001.7.4., 19—31. o.) és 2004/915/EK határozat (HL L 385., 2004.12.29., 74—84. o.)

megakadályozására, amennyiben a Bizottság megállapítja, hogy valamely harmadik ország nem biztosít megfelelő védelmi szintet. Hasonló, de következetesebb felülvizsgálati mechanizmust vezet be a GDPR 45. cikk (5) bekezdés utolsó fordulata akként, hogy a Bizottságnak azonnal alkalmazandó végrehajtási jogi aktusokat kell elfogadnia azokban a kétségtelenül indokolt, rendkívül sürgős esetekben, ha a rendelkezésre álló bizonyítékokból az derül ki, hogy a célország már nem biztosít megfelelő védelmi szintet. Ez egyértelműen a Schrems-ügy hozadéka az USA védelmi szintjének tényleges felülvizsgálata – illetve annak hiánya – vonatkozásában.

A GDPR 49. cikke rendelkezik egy különös kivételi szabályról, amely szerint a megfelelő védelmi szint hiányában, ha az eltérések egyike sem alkalmazható, csak akkor történhet adattovábbítás, ha az nem ismétlődő, csak korlátozott számú érintettre vonatkozik, az adatkezelő olyan kényszerítő erejű jogos érdekében szükséges, amely érdekhez képest nem élveznek elsőbbséget az érintett érdekei, jogai és szabadságai, és az adatkezelő az adattovábbítás minden körülményét megvizsgálta, és e vizsgálat alapján megfelelő garanciákat nyújtott a személyes adatok védelme tekintetében. A kivétel igen részletes vizsgálatot és igazolási kötelezettséget ró az adatkezelőre, így csak ritka esetekben szolgál majd jogalappal.

4.3. Kitekintés a magyar szabályozásra

A 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (a továbbiakban: Infotv.) egyedi megoldást alkalmazott a külföldre irányuló adattovábbítások szabályozására a 8. § rendelkezéseiben.

A külföld fogalom alatt azon harmadik országokat érti a törvény, amelyek nem EGT tagállamok, tehát nem EU tagállam, Izland, Liechtenstein és Norvégia. A 8. § (4) bekezdése szerint az adattovábbítást ezen országokba úgy kell tekinteni, mintha Magyarország területén belüli adattovábbításra kerülne sor, tehát nem kell vizsgálni a megfelelő védelmi szint követelményét.

Az Infotv. 8. § (1)-(2) bekezdése alapján harmadik országban letelepedett adatkezelő illetve adatfeldolgozó felé adattovábbításra három lehetőség áll fenn:

- főszabályként amennyiben az érintett az adattovábbításhoz kifejezetten hozzájárul,
- az érintett kifejezett hozzájárulásának hiányában, ha az alábbi két konjunktív feltétel esetén:
  - a) az Infotv. hatálya alá tartozó adatkezelő az Infotv. által elismert jogalappal rendelkezik az adatkezeléshez, és
  - b) a harmadik országban a személyes adatok megfelelő szintű védelme biztosított, amelyet az Európai Unió kötelező jogi aktusa megállapított vagy nemzetközi szerződés rendelkezik a garanciákról,
- az Infotv. 6. § (2) bekezdésén alapuló kivételes adattovábbítás esetén nem kell vizsgálni azt, hogy a harmadik ország a személyes adatok megfelelő szintű védelmet biztosítja-e vagy sem.

Az adattovábbítás fogalmának értelmezése körében rejlő visszásságot tár fel Jóri és Soós,¹⁹ mikor az adatfeldolgozó részére történő adattovábbítást nem minősítik az Infotv. fogalma szerint adattovábbításnak, így az adatfeldolgozási célú adattovábbításhoz az érintett hozzájárulása nem követelhető meg, összhangban a NAIH álláspontjával.²⁰

A megfelelő védelmi szint az Infotv. szerint további három módon biztosítható:

- a) az Európai Unió kötelező jogi aktusa azt megállapítja,
- b) a harmadik ország és Magyarország között az érintettek jogai érvényesítésére, a jogorvoslati jog biztosítására, valamint az adatkezelés, illetve az adatfeldolgozás független ellenőrzésére vonatkozó garanciális szabályokat tartalmazó nemzetközi szerződés van hatályban, vagy
- c) az adatkezelés, illetve az adatfeldolgozás BCR szabályainak megfelelően történik. Ez utóbbi jogalap a törvénymódosítás indokolása és a közzétett hatásvizsgálat szerint a piaci igényekre reagálva 2015. október 1. napján lépett hatályba.

A hazai szabályozás e körben többször módosult, mire kialakult mai rendszere, amely alapjaiban ugyan nem, de a megfelelő védelmi szint biztosításának lehetőségei körében igencsak szűkebb körben biztosít mozgásteret az adatkezelők számára. A GDPR 2018. május 25. napi alkalmazásától azonban a közvetlen hatállyal bíró jogforrásban biztosított valamennyi módozat használatára lehetősége nyílik az adatkezelőknek, amelyre a hazai – elsősorban hatósági – jogalkalmazásnak is készen kell állnia.

4.4. BCR a nemzetközi adattovábbítás szabályozásában

A BCR jogi elismerésének folyamata egyértelműen pozitív hozzáállást mutat a jogalkotó részéről: míg az irányelvben csak rejtett, implicite megoldás, addig a magyar jogalkotó megelőzve a GDPR közvetlen alkalmazásának időpontját léptette hatályba a jogintézményt, a GDPR-ban pedig egyértelműen támogatott jogintézmény a megfelelő védelmi szint biztosítására.

A BCR a megfelelő védelmi szint biztosításának csupán egyik, – legújabb – módja.

Miért érdemes éppen a BCR alkalmazása mellett döntenie a multinacionális társaságoknak? Mindamellet, hogy a BCR létrehozása önkéntes alapon működik, ha már a vállalkozáscsoportnál bevezetése került, úgy főszabályként a vállalkozáscsoporton belül harmonizálja az adatvédelmi politikát, mivel valamennyi tag köteles lesz betartani a megfogalmazott szabályokat. Átláthatóvá teszi az adatkezelési műveleteket mind az érintettek, mint a cégcsoporti tagok számára, tiszta viszonyokat teremt a jogosultságok, a felelősség kérdésében. Az adatvédelem beépül az üzleti, tudatos működésbe, amelyre a GDPR előirányozta bírság maximumokra tekintettel szükség is van. A BCR rugalmasan alakítható a vállalatcsoport, szektor igényeire, kiegészít-

19 JÓRI András; SOÓS Andrea Klára: *Adatvédelmi Jog*, HVG-ORAC Kiadó, 2016, 183. pp.

20 <https://www.naih.hu/files/2223-2-2013-v.pdf>

ve a jogi keretrendszer. Az adatvédelmi szint exportját eredményezi a harmadik országokban működő vállalkozáscsoporti tagokra nézve, amely az érintett számára ugyan nem teljes, de fennálló garanciát jelenthet. A BCR alkalmazása – leszámítva az engedélyeztetése és tagállamonkénti jóváhagyása folyamatait – főszabály szerint az adatvédelmi adminisztrációs terhek – például az adattovábbítások hatósági előzetes bejelentését – csökkenését eredményezi. A BCR egyfajta in-house probléma megoldási és panaszkezelési mechanizmust is magában hordoz, önkéntes létrehozása pedig a cégek megfelelésre való hajlandóságát növeli.

5. Záró gondolatok

A nemzetközi adattovábbítás – csakúgy, mint a teljes uniós adatvédelmi szabályanyag – átfogó reformra szorult. A GDPR ugyan az elődje által lefektetett alapállásból indul ki, mégis jellemzi az újszerűség és a piaci igényekre való reakcióra törekvés. Felismerve a szabályozás modernizálásának szükségességét új jogintézményeket vezet be, reagál a globális gazdaság megkívánta elvárásokra, amelyek magukkal vonják a személyes adatok határokon átnyúló korlátozásmentes áramlásának elvárását. Ugyanakkor az érintettek jogainak védelme a digitális viszonyokra tekintettel új kihívások és megnövekedett kockázatokkal szemben is kell, hogy érvényesüljön. Az érintettek tudatossága növelése mellett az adatkezelőket is érdekeltté kell tenni a megfelelésre, nemcsak a szankciók szigorításával. Ezt felismerve a szabályanyagban jelentős hangsúlyt kap az önszabályozás és a BCR, amely látszólag az új adatvédelmi rezsim úttörő jelensége lehet.

6. Irodalomjegyzék

- JÓRI András; Soós Andrea Klára: *Adatvédelmi Jog*, HVG-ORAC Kiadó, 2016,
- KUNER Christopher: *European Data Privacy Law and Online Business*, New York, Oxford University Press, 2003, 174. p.
- KUNER, Christopher: Extraterritoriality and Regulation of International Data Transfers in EU Data Protection Law, *University of Cambridge Faculty of Law Research Paper* No. 49/2015, Cambridge, 2015
- PROUS Olivier, Bartoli Emmanuelle: *Binding Corporate Rules: a global solution for international data transfers*, *International Data Privacy Law*, 2011, November 25, 2011, <http://idpl.o.oxfordjournals.o.org/>
- SZŐKE Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása – Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015

Tárgyszavak

GDPR, adattovábbítás, BCR, kötelező szervezeti szabályozás, adatvédelem.

A PROMULGATIO PROBLÉMÁI A BELSŐ JOGRENDSZERBEN

1. Bevezetés

Napjainkra a tételes jog feltérképezhetetlen mértékű halmaza gyakran megoldhatatlannak tűnő problémák elé állítja a jogalkalmazókat. Nem kevésbé igaz ez a jogalkotókra is. Bármely jogrendszer számára a legkomolyabb kihívást a jogrendszer belső szerkezeti felépülésén túlmenően a nemzetközi jog tételes joganyagának adott belső jogrendszeren belüli alkalmazhatósága jelenti. A nemzetközi jog és a belső jog viszonya hosszú ideje komoly kihívások elé állítja a tudományt és a gyakorlatot egyaránt. El kell fogadnunk azonban azt, hogy napjainkban, amikor rövid időn belül az államok száma elérheti a kétszázat, a világ társadalmi, politikai és gazdasági egyensúlyának, de különösen a nemzetközi béke és biztonság fenntartása csak és kizárólag egy egységes jogi szabályozás keretei között képzelhető el. Nem vonatkoztathatunk el tehát attól a tényről, hogy az állam a nemzetközi jog eredeti alanya, jogalanyként alá van vetve bizonyos normáknak. Tény és való, az állam másik sajátossága, hogy belső irányban a szuverenitás hordozójaként kizárólagos jogalkotási joghatósággal rendelkezik a belső jogalanyok irányában, belső jogrendszerét önmaga alakítja. Azonban ennek korlátai is vannak, vitathatatlan tény, hogy az állam belső jogalkotási joghatósága alá van rendelve az adott államot kívülről kötő nemzetközi jogi kötelezettségeknek. A probléma tovább bonyolódik azáltal, hogy a nemzetközi jog elsősorban az államot köti, azonban a normák betartása legtöbbször csak akkor lehetséges, ha az államot terhelő nemzetközi kötelezettségek a belső jogban érvényesülni tudnak, hiszen ezeket ténylegesen csak a belső jogalanyok útján lehet betartani, érvényesíteni, arról már nem is beszélve, hogy a napjainkra bekövetkezett dinamikus fejlődési folyamat eredményeként egyre több nemzetközi jogi norma az egyénre, illetve a magánfelekre állapít meg jogokat és kötelezettségeket. A föderatív államok sajátos alkotmányos felépülése tovább bonyolíthatja a nemzetközi normák belső jogrendszeren belüli érvényesülését, vagyis a föderatív alkotmány és a szövetségi jogrendszer, valamint a tagállami jogrendszerek viszonyában. Az Európai Unió tagállamai esetében tovább bonyolódik a helyzet azáltal, hogy a nemzetközi szerződésekkel átruházott hatáskörök folytán a nemzetközi szervezeten belül egy teljesen speciális, a tagállamok belső jogrendszerében érvényesülő normarendszerrel kell szembenézni. Az egyes államok szuverenitásuknál fogva önmaguk jogosultak belső jogalkotási, alkotmányos rendelkezéssel szabályozni, hogy a nemzetközi jog szabályai az adott belső jogrendszeren belül hogyan tudnak érvényesülni. Számos állam vonatkozásában teljesen eltérő gyakorlat figyelhető meg

a nemzetközi szerződések államon belüli alkalmazhatóságát illetően. A promulgatio, vagyis a nemzetközi szerződések adott államon belüli jogszabály formájában történő kihirdetése számos esetben komoly alkotmányjogi kihívások elé állít bennünket. Figyelemmel kell lenni azonban arra is, hogy a szabályozás elmaradása esetén, vagyis valamilyen befogadó aktus hiányában a nemzetközi jogi normák szinte életképtelenek a belső jogrendszerben, azonban az államot (de egyes esetekben – például nemzetközi bűncselekmények esetében – az egyéneket) nem mentesíti a nemzetközi felelősség alól. A nemzetközi jog és a belső jog viszonyát érintő magyar praxis számtalan érdekességet rejt magában, a későbbi sorokban a teljesség igénye nélkül elsősorban a nemzetközi szerződések belső jogrendszeren belüli helyzetének bemutatására törekszünk.

2. A nemzetközi jog és a magyar jog kapcsolata a rendszerváltásig

A nemzetközi jog és a magyar jog kapcsolatára vonatkozóan hosszú időn keresztül semmilyen írott alkotmányos szabályozás nem létezett. Azonban történeti fejlődésként már a dualizmus időszakától kezdve megfigyelhető, hogy a belső jogrendszerben belső jogszabállyal kihirdetett nemzetközi szerződések találhatók, tehát a magyar jog a transzformációs praxist követte.¹ Kovács Péter professzor ezt a szakirodalomban az osztrák-német dualista hagyományokra vezeti vissza.² Lényegében a történeti alkotmány időszakában hazánk koherens jogalkotói gyakorlata mindvégig ezt a szabályt követte. A szocialista korszakban alkotmányos szabályozás nem létezett, azonban számos nemzetközi szerződés kihirdetésére került sor. Ehelyütt historikus tényként azonban szokásosan meghökkentő, egyedi magyar megoldásként említést kell tennünk a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendeletről. Ez volt az első érdemi jogszabály, mely a nemzetközi jog forrásainak egyetlen szegmensére, történetesen a nemzetközi szerződéseknek a magyar jogrendszerbeli alkalmazhatóságának kérdéseire tartalmazott szabályokat. Elengedhetetlennek tartom az autentikusság kedvéért eme megdöbbentő magyar megoldás szó szerinti áttekintését, hiszen a jogszabály formájában kihirdetett nemzetközi szerződések és az egyszerű formában publikált nemzetközi szerződések komoly alkotmányjogi zavarokat keletkeztetnek.

A nemzetközi szerződés kihirdetése vagy közzététele

13. § (1) Az Országgyűlés által megerősített nemzetközi szerződéseket törvénnyel kell kihirdetni.

(2) Azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyek a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel állapítanak meg jogokat és kötelezettségeket,

---

1 A Kiegészítést követően az első nemzetközi szerződést kihirdető jogszabály az 1869. évi VII. törvénycikk a német vámejeggyel 1868. márcz. 9-én kötött kereskedelmi- és vámszerződésről, majd folyamatos, konzekvens jogalkotói gyakorlatként a promulgatív jogszabályok megjelenése figyelhető meg.

2 Kovács Péter: Nemzetközi jog, Osiris, Budapest, 2010. p. 65.

törvénnyel, törvényerejű rendelettel, minisztertanácsi vagy miniszteri rendelettel kell kihirdetni.

(3) Az (1) és (2) bekezdésben nem említett nemzetközi szerződésekközé kell tenni. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa vagy a Minisztertanács ettől eltérően is határozhat.

(Saját kiemeléseim – M.-M.)

Mindenekelőtt szembeötlő, hogy a nemzetközi szerződéseknek a kihirdetése és a közzététele egyaránt lehetséges volt a magyar jogrendszerben. Itt már introductív jelleggel utalunk rá, hogy az Alkotmány 1989. október 23. napjától hatályban volt 7. § (1) bekezdése semmilyen rendelkezést nem tartalmazott arra nézve, hogy a nemzetközi szerződések tekintetében a magyar jogrendszer a dualista vagy a monista praxist követi. Ennek azért van jelentősége, mert fenti tvr. 1982. november 26. napján lépett hatályba és egészen 2005. június 30. napjáig volt hatályban.

A tvr. egyes rendelkezései akár még következetesnek is mondhatóak lennének, kivéve, ha tényleg nem magyaros meghökkentő megoldásról lenne szó. Természetesen nem vitatom, hogy a tudomány és a gyakorlat jeles képviselői nem tartják helyesnek előbbi álláspontomat, de kénytelen vagyok ellentmondások és alkotmányossági aggályok problémáira rávilágítani.

Elsősorban abból kiindulnunk, hogy a dualista doktrína alapvető ténye, miszerint a nemzetközi jog és a belső jog nem pusztán különálló jogterületek, hanem teljesen különálló jogrendszerek, ahogyan ezt már a tiszta dualizmus atyja, *Heinrich Triepel* részletesen bemutatta a *Völkerrecht és Landesrecht* című monográfiájában. A monista praxis viszont egységes nemzetközi és belső jogrendszerrel operál. Másrészt mind a dualista, mind a monista praxis valahogyan közzéteszi az adott állam által megkötött nemzetközi szerződéseket. Az adopcíós-inkorporációs praxist követő monista állam esetében a közzététel formája a *publicatio*, míg a transzformációs-recepcíós praxist követő dualista állam esetében a közzététel formája a *promulgatio*. Tehát a dualista állam kihirdeti belső jogszabállyal a nemzetközi szerződést, míg a monista közzéteszi, de nem kreál belső jogszabályt. Fenti tvr. alcíméből nem más lehet kikövetkeztetni, mint azt, hogy el sem tudjuk dönteni, monista vagy dualista volt a magyar praxis, hiszen kihirdetés vagy közzététel egyaránt lehetséges volt a tvr. közel huszonhárom életéve során. Ez az úgynevezett hibrid monista-dualista praxis a nemzetközi szerződések államon belüli alkalmazásának vonatkozásában rendkívül sajátosnak mondható Magyarország esetében. Önmagában már ez a kettős megoldás is alkotmányossági aggályokat vet fel a jogrendszer vonatkozásában, hiszen a belső jogrendszerben csak a jogszabályi formában kihirdetett nemzetközi szerződések helyzete tisztázott, ugyanakkor viszont egy publikált nemzetközi szerződés belső jogrendszeren belüli helyzete homályban marad.

Ha tüzetesen megvizsgáljuk a tvr. rendelkezéseit, akár még megmagyarázhatnánk azt is, hogy az Elnöki Tanács praktikus akart lenni, feleslegesen nem akarta leterhelni belső jogszabályokkal a belső jogrendszert, illetve a jogalkalmazókat. Azonban a tvr.

13. § (1) bekezdése főszabályként kimondja, hogy az Országgyűlés által megerősített nemzetközi szerződéseket törvénnyel kell kihirdetni. Teljesen irreleváns tehát, hogy milyen rendelkezéseket tartalmaz a nemzetközi szerződés, ha az Országgyűlés erősítette meg, akkor dualista praxist követünk, minden esetben belső jogszabállyal, törvénnyel kell kihirdetni.

Kénytelen vagyok egy látszólag fel sem tűnő, teljesen ártatlan rendelkezésre felhívni a figyelmet: “az Országgyűlés által megerősített nemzetközi szerződéseket”. Saját véleményem szerint egy törvényhozó testület a tradicionális nemzetközi szokásjog szerint nem képes, nem tud(hatna) nemzetközi szerződéseket megerősíteni. Legfeljebb és helyesen csak a megerősítéshez adhat(na) előzetes felhatalmazást. De akkor is csak felhatalmazást ad annak a részére, aki majdan jogosult megerősíteni a nemzetközi szerződést. Nagy Károly professzor már azonban a törvényhozó testületet is konkuráló jelleggel tárgyalja a szakirodalomban az államfőn túlmenően a ratifikáció vonatkozásában, bár ő is a megerősítésről szóló okmány kiállítójaként a parlament elnökét jelöli meg ebben az esetben. Visszatérve a tvr. további rendelkezésére, a 13. § (2) bekezdése úgy folytatja, hogy “azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyek a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel állapítanak meg jogokat és kötelezettségeket, törvénnyel, törvényerejű rendelettel, minisztertanácsi vagy miniszteri rendelettel kell kihirdetni”. A helyzet azért bonyolult, mert döntsük el, melyik szerződést milyen szintű jogszabályban és mely jogalkotó szervnek kell kihirdetni, ha a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel állapítanak meg jogokat és kötelezettségeket. De kiderül most már az is, hogy az (1) bekezdés alapján, ha a nemzetközi szerződés a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel nem állapít meg jogokat és kötelezettségeket, akkor is ki kell törvénnyel hirdetni, ha az Országgyűlés erősítette meg.

Ha fenti problémákon túljutnánk és azt gondolnánk fikció gyanánt, hogy világos lenne, mikor, mely jogalkotó szerv és milyen szintű jogszabályban hirdeti ki a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel jogokat és kötelezettségeket megállapító nemzetközi szerződéseket, illetve elfogadjuk, miszerint Magyarországon az Országgyűlés nemzetközi szerződéseket megerősít, akkor legalább annyi világos, hogy az Országgyűlés törvényben köteles kihirdetni minden olyan nemzetközi szerződést, melyet megerősített, tekintet nélkül arra, hogy a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel állapít-e meg jogokat és kötelezettségeket, vagy sem. Illetve a (2) bekezdés értelmében még akár olyan nemzetközi szerződéseket is kihirdethet az Országgyűlés törvénnyel, melyet nem az Országgyűlés erősített meg, de a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel állapít meg jogokat és kötelezettségeket.

A tvr. rendelkezéseinek zavarai a (3) bekezdésben érik el tetőpontjukat, amikor is azt mondja ki a tvr., hogy “az (1) és (2) bekezdésben nem említett nemzetközi szerződéseket közzé kell tenni. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa vagy a Minisztertanács ettől eltérően is határozhat.” Ez a rendelkezés önmagában véve érthető is lehetne, de

mikor, melyik jogalkotó szerv és hogyan dönti el, hogy eltérően határoz, ha még a tvr. vonatkozó szakaszhelye első és második bekezdéseinek esetében azt sem tudjuk eldönteni, hogy mikor, melyik jogalkotó és hogyan, milyen nemzetközi szerződéseket hirdet ki, majd azok kivételével a harmadik bekezdés első mondata értelmében minden mást közzé kell tenni, történetesen publikálni kell monista módon.

Nagyjából a következő szerződések esetében monista praxist tételez fel a tvr.: közé kell tenni azokat a nemzetközi szerződéseket, melyek a magánszemélyek és a jogi személyek számára közvetlenül és általános érvénnyel nem állapítanak meg jogokat és kötelezettségeket, *kivéve*, ha az Országgyűlés erősítette meg az adott nemzetközi szerződést, vagy ha a NET vagy a Minisztertanács eltérően nem határoz.

Az Alkotmánybíróság a köztársasági elnöknek az Országgyűlés által elfogadott, nemzetközi szerződés kihirdetéséről szóló, még ki nem hirdetett törvény alkotmányellenessége előzetes vizsgálatára benyújtott indítványa alapján és mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítása tárgyában hivatalból eljárva megállapította, hogy mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség áll fenn annak folytán, hogy az Országgyűlés a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendeletet nem hozta összhangba az Alkotmánnyal. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az alkotmányellenes helyzet megszüntetése érdekében a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendelet teljes körű felülvizsgálata szükséges. Ezért az Alkotmánybíróság felhívta az Országgyűlést, hogy jogalkotási feladatának – az Alkotmánybíróság határozatában foglaltakkal összhangban – 2005. december 31. napjáig tegyen eleget.³ A tvr. mellett elengedhetetlen említést tennünk még a nemzetközi szerződések vonatkozásában “kiegészítő” alkotmányos szabályként az 1988. január 1. napján hatályba lépett Jat.⁴ 16. § (1) bekezdéséről, mely úgy rendelkezett, hogy “az általánosan kötelező magatartási szabályt tartalmazó nemzetközi szerződést a tartalmának megfelelő szintű jogszabályba foglalva kell kihirdetni”, míg ugyanazon törvényhely (2) bekezdése értelmében “a jogszabályba nem foglalt nemzetközi szerződést - ha az Elnöki Tanács vagy a Minisztertanács másként nem rendelkezik - a Magyar Közlönyben közzé kell tenni”. A korábban kifejtett ellenmondásokat csak ismételni lehet.

Elengedhetetlen kitérni azonban arra, hogy bármilyen alkotmányos megoldást követ egy adott állam a nemzetközi szerződések államon belüli alkalmazásának tekintetében, a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségek a szerződés hatálybalépésétől kezdve kötik az adott államot, azokat betartani köteles, akárcsak a nemzetközi szokásjogi szabályokat, egyéb jogforrásokat. Tehát az állam belső jogalkotási magatartásával nem bújhat ki a nemzetközi jogi felelősség alól. Előbbi szabály mintegy tételes jogként jelenik meg a legkülönbélebb nemzetközi bírói döntésekben konzekvens módon. Az első igazi nemzetközi arbitrációs ítéletben, az úgynevezett Alabama-ügyben⁵ 1872. szeptember 14.

3 7/2005. (III. 31.) AB határozat

4 a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény

5 Egyesült Államok v. Egyesült Királyság (in Blaise Tchikaya: Jogesetek a nemzetközi bírósá-

napján meghozott döntésében már *expressis verbis* kimondta a választottbírói testület, de az Állandó Nemzetközi Bíróság első ügyében, az úgynevezett Wimbledon-ügyben⁶ is megjelenik és számos későbbi döntésben is koherens gyakorlatként.

3. Az Alkotmány és az Alaptörvény nemzetközi klauzulái

A nagy rendszerváltó Alkotmány-novella⁷ építette be az Alkotmányba a 7. § (1) bekezdését, majd az Alaptörvény Q cikkének (2) és (3) bekezdései szabályozzák a nemzetközi jog és a magyar jog kapcsolatát. Alapvetően az Alkotmány egy rendkívül szerencsétlen rendelkezést tartalmazott. Ki kell emelni, hogy az Alkotmány a nemzetközi szerződésekre, illetve azok magyar jogrendszeren belüli alkalmazhatóságára vonatkozóan semmilyen rendelkezést nem tartalmazott. Korábban kitértünk rá, hogy az Alkotmánybíróság az Országgyűlést 2005. december 31. napjáig terjedő határidővel kötelezte az 1982. évi 27. törvényerejű rendelet felülvizsgálatára. 2005. július 1. napján lépett hatályba a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. L. törvény. Egyéb alkotmányos rendelkezés hiányában a nemzetközi szerződések magyar jogrendszerbeli helyzete retroaktív jelleggel a történeti alkotmányhoz tér vissza és ismét a dualista megoldást követi a jogrendszer, tekintettel arra, hogy a nemzetközi szerződések közzétételére *ex lege* csak kihirdetés útján kerülhet sor. Az Nszktv. hatálybalépésével eltűnt a nemzetközi szerződések monista közzétételi formája, a *publicatio*. A hatályon kívül helyezett tvr. világosnak egyáltalán nem nevezhető szabályozásával ellentétben kikristályosodik az is, hogy az egyes nemzetközi szerződéseket mely jogalkotó szervek jogosultak kihirdetni és a promulgatív belső jogszabályba foglalt szövegük a belső jogrendszer mely szerkezeti elemébe fog beépülni. “Az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó nemzetközi szerződést - a (2) bekezdésben foglalt eltéréssel - törvényben kell kihirdetni. Egyéb esetben a nemzetközi szerződést kormányrendeletben kell kihirdetni.”⁸ A transzformációs praxis az Alaptörvény hatálybalépésével nyert alkotmányos szintű szabályozást. A transzformációval kapcsolatban visszautalunk *Anzilotti* doktrínájára: “az átalakítási folyamat, illetve maga a jogi technika a tulajdonképpeni transzformáció”.⁹ Ennek lényege a korábban tárgyaltaknak megfelelően, hogy a nemzetközi szerződés szövegét belső jogszabályba foglaljuk és a belső jogalanyokra nézve így válnak kötelezővé a nemzetközi szerződések egyes rendelkezései. Ismét hangsúlyozzuk, hogy a Magyarországgal szemben hatályos nemzetközi szerződések a magyar belső jogrendszer számára nem léteznek, azok kizárólag Magyarországot a nemzetközi jogtérben kötik mint jogalanyt, tehát a nemzetközi felelősségi szabályok szerint jogsértés esetén felelősséggel tartozik.

---

gok gyakorlatából, Bíbor, Miskolc, 2002. p. 15.)

6 Németország v. Franciaország (uo. p. 26-27.)

7 1989. évi XXXI. törvény

8 2005. évi L. törvény 9. § (1) – (2) bekezdései

9 Bodnár László: A nemzetközi szerződések és az állam, KJK, Budapest, 1987. p. 90.

A nemzetközi szerződések rendelkezései akként válnak kötelezővé a belső jogalanyokra, hogy a jogalkotó szervek, tehát az Nszktv. korábbiakban hivatkozott rendelkezései alapján az Országgyűlés vagy a Kormány a nemzetközi jogtérben található nemzetközi szerződés szövegét teljes egészében lényegében egy “másolás” + “beillesztés” művelettel áthelyezi egy belső jogszabályba, mely tartalmazza még az Nszktv. 10. § szerinti egyéb kellékeket is.

Attól függően, hogy mely jogalkotó szerv végezte el az átalakítási folyamatot, végbemegy a belső jogszabály hatálybalépésének időpontjával (és nem pedig a nemzetközi szerződés Magyarországgal szembeni hatálybalépésének időpontjával) a belső jogrendszer törvényi vagy kormányrendeleti szerkezeti elemeibe történő strukturális beágyazódása. Ehelyütt elengedhetetlen kitérni arra, hogy *Anzilotti* elméletét ma már csak partikuláris jelleggel tartom fenntarthatónak. Attól ugyanis, hogy a nemzetközi szerződés és a kihirdető jogszabály között textuális egyezés van, semmi esetre sem tekinteném a promulgatív belső jogi normákat a nemzetközi jog és a belső jog közös területének. A mai alkotmányos gyakorlat egyre inkább azt igazolja, hogy a nemzetközi szerződés kizárólag tisztán nemzetközi jogi, a kihirdető jogszabály pedig tisztán belső jogforrás.

4. Az átalakítási folyamat

Az átalakítási folyamattal járó belső jogrendszerre ható változásokat taglaljuk a továbbiakban.

Ahogy az Országgyűlés vagy a Kormány eleget tesz az Nszktv. által előírt belső jogalkotási kötelezettségének a Magyarországgal szemben hatályos nemzetközi szerződések transzformációjának lefolytatásával, a jogalkotó szervek a dualista praxis közzétételi formájával, a *promulgatio-val* építik be a belső jogrendszerbe a nemzetközi szerződések. A kihirdetés ezen doktrínája semmi esetre sem összetévesztendő – részleges átfedés ellenére sem – az államfő kihirdetési aktusával az Országgyűlés által elfogadott törvények vonatkozásában. Jelen esetben tudniillik a kihirdetés a belső jogrendszeren teljesen kívül eső külső jogi norma rendelkezéseinek belső jogszabályban történő megjelenítését jelenti. Sőt, azokban az esetekben, amikor az Országgyűlés hirdeti ki törvénnyel a nemzetközi szerződéseket, azok a továbbiakban ugyanúgy a köztársasági elnök kihirdetési aktusát igénylik, mint minden más törvény.

Ahogyan az átalakítási folyamat lezárul és hatályba lép a kihirdető belső jogszabály, a belső jogalanyokra nézve csak és kizárólag ez lesz hatályos. A továbbiakban a magyar alkotmányos jogrendszer számára a jog forrásának megváltozása folytán már nem nemzetközi, hanem belső jogi normáról beszélünk, megváltozik a jog címzettje, hiszen míg a nemzetközi szerződés az államot köti, addig a kihirdető jogszabály a belső jogalanyokat, a jog formája megváltozásának következtében pedig nem nemzetközi szerződés, hanem belső jogszabály létezik a magyar jogrendszer számára.¹⁰ Kénytele-

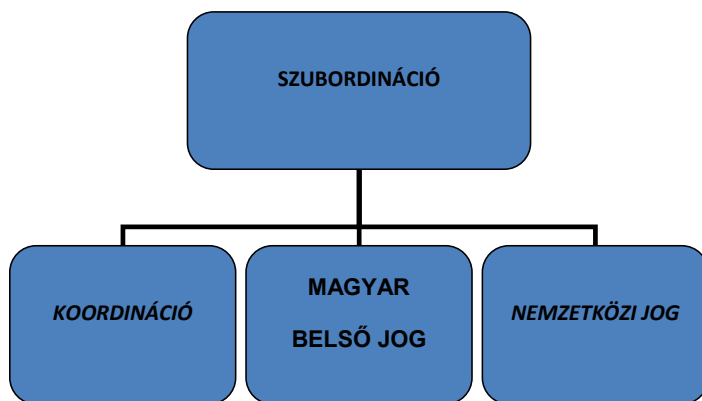
10 I. erre Bodnár László: Igazságtétel – most már kizárólag a nemzetközi jog alapján?, *Acta Iuridica et Politica*, Tomus LIII. Fasciculus 6. Különlényomat a Szabó András Emlékkönyv-

nek vagyunk tudomásul venni, hogy az átalakítási folyamat befejeződésével a belső jogrendszerben a promulgált nemzetközi szerződések a “közönséges” belső törvények és kormányrendeletek közé ágyazódnak be.

Itt utalunk rá, hogy a magyar jogrendszer törvényi és kormányrendeleti szerkezeti elemében található jogszabályok egymással szemben alá-fölérendeltségi viszonyban állnak, vagyis a törvények a kormányrendeletekkel szemben alapesetben szupremáciát élveznek. Értelemszerűen ez igaz a promulgatív jogszabályokra is.

5. A strukturális változások

A fenti beágyazódási folyamatok belső-külső logikai ellentmondásokhoz vezetnek. A transzformációs praxis ellentmondásokat generáló következménye, hogy a nemzetközi jogrendszerből a nemzetközi szerződéseknek a magyar belső jogrendszerbe történő átalakításának eredményeként a belső jogrendszerben azonnal beindulnak és végbe-mennek az alábbi ábra segítségével szemléltetett alkotmányos strukturális változások, vagyis a koordináció szubordinációra vált (természetesen a nemzetközi jog rendszeréhez viszonyítva a belső jogrendszer).¹¹

Az ábra bal alsó és jobb alsó súlyát összekötő horizontális kötelék dimenzionálja azt, hogy a nemzetközi jogrendszer terében a Magyarországgal szemben hatályos nemzetközi szerződések konkuráló normák, vagyis közöttük hierarchia nincs, a normák egyenrangúak. Azonban a nemzetközi szerződéseknek a belső jogrendszert szemléltető kúp egyes szerkezeti elemeibe történő promulgatív beépülésük következtében a jog struktúrája alkotmányossági szempontból teljesen megfordul és átalakul. Jelen ábrán a felső és az alul középen látható súlyok, illetve az azokat összekötő vertikális húzal dimenzionálja a kihirdető jogszabályok magyar jogrendszeren belüli szubordinatív

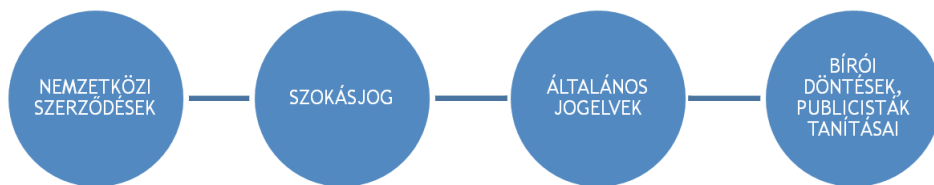
---

ből, Szeged, 1998. p. 79.

11 I. erre Bodnár László: A nemzetközi jog és az Államon belüli jog viszonyáról p. 279. (in: Állam és Jogytudomány XXXV/3-4 1993. p. 277-283.)

struktúráját. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi szerződéseket kihirdető jogszabályok a belső jogrendszerben alá-fölérendeltségi viszonyba kerülnek egymással. Azonban a felső súly kiemelkedő nagysága azt is dimenzionálja, hogy a belső jogrendszer horizontálisan is tágulni fog, azonos szintű kihirdető jogszabályok kizárólag egyazon belső szerkezeti elemen belül koordinálnak is egyúttal egymáshoz viszonyítva.

A soron következő ábrán a könnyebb megértés érdekében a Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikk 1. pontjának a) – d) alpontjaiban szereplő jogforrások segítségével illusztráljuk a nemzetközi jogtér strukturális dimenzióit.

Tekintettel arra, hogy a Statútum Magyarországot is köti, általánosságban elmondható, hogy a promulgatív jogszabályok belső jogrendszeren belüli viszonya teljes ellentétben áll a nemzetközi jog teréhez képest. Láthatjuk, hogy a nemzetközi jogtér olyannyira koordinatív berendezkedésű, hogy a labdák közötti horizontális huzalok a normák közötti teljes konkurációt illusztrálják. Az imperatív normák és az egyes normák közötti derogációk speciális esetei nem változtatnak az előbbieken. A transzformációs praxis eredményeként bekövetkező strukturális változások egészen odáig mennek el ad absurdum, hogy nem pusztán a különböző szinten kihirdetett nemzetközi szerződések és a velük azonos szinten elhelyezkedő más belső jogszabályok kerülnek alá-fölérendeltségi viszonyba a magyar belső jogrendszerben, hanem a recepciós praxis keretében befogadott univerzális szokásjoggal is szubordinatív viszonyba kerülnek. A belső alkotmányos jogrendszerben egyszóval teljesen felborul a jog struktúrája párhuzamos jelleggel a Magyarországot kívülről kötő normák egymáshoz való viszonyához képest.

Már utaltunk rá, hogy a magyar jogrendszer mérsékelt, realista jellegű dualista homogenizálódása következtében a belső jogrendszer alkotmányos struktúrájában nemzetközi szerződés mint nemzetközi jogi norma nem létezik. Ez az abszurd helyzet úgy áll fenn, hogy Magyarországot kívülről kötik a hatályos nemzetközi szerződések. Kiemeljük, hogy utóbbi kérdéshez semmi köze nincs a kihirdető jogszabálynak. Történetesen, ha nincs kihirdetve a nemzetközi szerződés (számtalan ilyen hatályos nemzetközi szerződésünk van), Magyarország azokat akkor is betartani köteles.

A korábbiakban már utaltunk rá, hogy a nemzetközi jogi felelősség arra tekintet nélkül fennáll, hogy volt-e *promulgatio*, avagy sem, ha a kötelezettségzegés és a betudhatóság feltételei konjunktív jelleggel fennállnak jogsértés esetén. A felelősség pedig nem a belső jogrendszerbeli kihirdető jogszabályból következik, hanem a hatályos nemzetközi szerződés megsértéséből. Így tehát a felelősség alól nem lehet kibújni arra

hivatkozással, hogy elmaradt az adott szerződés *promulgatio*-ja. Egyúttal elengedhetetlen kitérni arra, hogy a *promulgatio* hiánya esetében a belső jogalanyokat nem köti a nemzetközi szerződés, a betudhatóság folytán jogsértés esetén Magyarország felel és helytáll, a belső jogalanyt viszont nem terheli felelősség főszabályként. Kivételes esetek vannak. Ilyen nonszensz eset többek között a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma kihirdetésének hiánya. A Statútumban meghatározott deliktumokat elkövető magyar állampolgárokkal szemben – ideértve a belső jog alapján sérthetlenséget élvező államfőt és bármilyen közjogi mentességet élvező személyeket is – a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának nem képezi akadályát a *promulgatio* elmaradása.

RADIKALIZÁCIÓ AZ ONLINE FELÜLETEN

1. Bevezetés

Radikalizáció, e fogalom megjelenése, térnyerése összeolvadt a XXI. század legnagyobb kihívásának titulált Iszlám Állammal (ISIS/ISIL/IS/Daesh). Az iszlám vallás kapcsán megjelenő fogalmak használata szintén gyakori jelenséggé vált a nyugati országokban, melynek eredménye, hogy sokszor nem pontos tartalommal fejezik ki a definíciókat.¹

Az Iszlám Állam vonatkozásában a különbség a korábbi tapasztalatokhoz képest, abban mutatkozik meg leginkább, hogy míg az al-Kaida nevű terrorszervezet tagjai igyekeztek rejtve maradni, addig mára az internetes videó megosztás, online toborzás a tagok arcképeivel vált a fő profiljává a terrorszervezetnek. A technikai fejlődés előnyeinek kiaknázásával terjeszti a sajátos (szélsőséges illetve az eltorzított) hittételeinek az összességét, melynek köszönhetően tagjainak létszáma megsokszorozódott. Kérdésként merül fel, hogy az a felnagyított félelemfaktor, amelyet a szervezete köré épít az állam az valódi-e vagy csak egy rendkívül jól menedzselte hálózat szerves része?

2. A terrorizmus fogalmának megalkotására irányuló törekvések

A terror főnév jelentése latinul ijedtséget, rémületet fejez ki. Ezt a nézetet támasztja alá Bruce Schneier amerikai biztonsági szakértő is, aki úgy véli, hogy „[...] a terrorizmus valódi lényege nem maga a cselekmény, hanem az arra adott reakció.”²

Legalapvetőbb kérdés, hogy a terrorizmus bűncselekményeknek tekinthető-e? George P. Fletcher szerint a terrorcselekmény illetve a terrorizmus jogi megfogalmazása lehetetlen.

E véleménnyel azonban nincs egyedül, hiszen köztudott, hogy a terrorizmus egységes fogalma mind a mai napig nem született meg. „*Idáig egyetlen terrorista csoport sem tette meg azt a szívességet, hogy definiálja magát*”³ Nagyszerű megfogalmazás Máramarosi Zoltán és Szűcs László állítása és kétségekívül igaz. Számos meghatározás, definíció alakult, ki de ezek minden szakterületen más és más fogalmi elemekből épülnek fel.

1 Sulok Zoltán Szabolcs: Saria: Tévhit és Valóság In: Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán: 100 éves a magyar iszlámtörvény, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 42. o.

2 <http://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/diskurzus/2013/k/pataki-kelemen.pdf> (2017.11.30)

3 Máramarosi Zoltán-Szűcs László: A terrorizmus kihívásai. Rendészeti Szemle 1992/5. 21. o.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése szerint a terrorista cselekmények körébe azok tartoznak: „...amelyek elkövetése során személyek, illetőleg csoportok erőszakot alkalmaznak, vágyszerű alkalmazásával fenyegetnek meg valamely országot, annak intézményeit, egész lakosságát vagy közülük csupán egyeseket szeparatista törekvések, szélsőséges ideológiai felfogások, fanatizmus vagy irracionális és szubjektív tényezők által vezérelve abból a célból, hogy a terror légkörét teremtsék meg a hatóságok, meghatározott egyének vagy társadalmi csoportok, illetőleg az egész közösség körében „ [1426 (1999) számú ajánlás].⁴

A katonai megközelítése a terrorizmusnak, melyet a NATO fogalmazott meg a következő: „a terrorizmus erő vagy erőszak személyek vagy vagyontárgyak elleni törvénytelen alkalmazása, illetve azzal való fenyegetés abból a célból, hogy kormányokat vagy társadalmakat befolyásoljanak, vagy félemlítsenek meg valamilyen politikai, vallási vagy ideológiai cél elérése érdekében.”⁵

Bartkó Róbert álláspontja szerint, három részterület (politikatudományi, (büntető/nemzetközi) jogi, valamint egy kriminológiai) által meghatározott terrorizmus fogalom „szimbiotikus” kapcsolatának a felismerése vezethet el oda, hogy hatékonyan tudjunk küzdeni a világ valamennyi terrorszervezetével szemben.

Politikatudományi meghatározás: „politikatudományi értelemben a terrorizmus egy olyan társadalmi jelenség, mely a szándékos és módszeres erőszak eszközül használásával olyan merényletek elkövetésére vállalkozik, illetve olyan merényletek elkövetésével fenyeget, melyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a terrorszervezetek társadalmi-politikai céljaikkal adekvát politikai döntések meghozatalához vezessenek.”⁶ Az iszlám vallás jellemzői e téma tekintetében kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

Kriminológiai értelemben a terrorizmus egy olyan jellemzően államon belüli, illetve államhatáron átnyúló (transznacionális) társadalmi jelenség, amely a civil szférába tartozó személyek, vagy jelentős értékű javak ellen intézett célzott jogtalan támadással kívánja megvalósítani ideológiai bázisát adó azon társadalmi-politikai célkitűzéseit, melyek egyébként a szervezet valamennyi tagja által alkalmazott erőszak legitimációjául szolgálnak, és amelyet a láthatatlanság, a változatosság, a váratlanság, valamint a nagyfokú mobilitás és a kiváló reprodukciós készség kriminológiai ismertetőjegyei jellemeznék.⁷

A sokféle fogalmi próbálkozásnak azonban, megállapítható 4 fő eleme, amelyet minden definíció alapul vesz:

- „nem állami szintű szereplők hajtják végre;

4 Korinek László: Terrorizmus. In.: Belügyi szemle 2015/7-8. o.

5 Vass György: Egységes meghatározás a terrorizmusra (Hadtudományi Szemle, 2009/4) 11. o.

6 Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft, Győr, 2011. 55. o.

7 Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft, Győr, 2011. 55. o.

- fegyvertelen polgárok képezik a célpontot;
- politikai célok érdekében alkalmazott;
- erőszakos cselekmény”⁸

3. A terrorizmus tipológiája:

A terrorizmus csoportosítása számos tényező alapján más és más lehet, így a taxatív felsorolást mellőzőm. Néhány csoportja a következő:

- a nemzetközi terrorizmus,
- etnikai-faji-vallási terrorizmus,
- a biológiai terrorizmus,
- kiberterrorizmus,
- környezeti, öko-terrorizmus.⁹

A fenti csoportosítás alapján önállóan megvalósuló kategóriákat sorakoztattam fel. A téma szempontjából a vallási terrorizmus releváns, ezért ennek jellemzőit részletezem.

A vallási terrorizmus kapcsán számos vallás hívői valósítanak meg erőszakos cselekményeket. A vallások közül, azonban tévesen leginkább az iszlám valláshoz kötik a terrorcselekményeket. A problémák már rögtön itt az elején kezdődnek, még pedig azzal a megállapítással, hogy egyes szerzők szerint a terrorizmus szót nem lenne szabad használni egy világvallás nevével jelzős szerkezetben, mert azonosítja az iszlám vallás mintegy másfél milliárd követőjét egyetlen ideológiával, és az ahhoz rendelt eszközzel, ami jelen esetben nem más, mint a fegyveres harc.¹⁰

Tüntető iszlám vallású nők jelmondatává vált: „no to terrorism, yes to islam”- „mondj nemet a terrorizmusra és igent az iszlámra.”¹¹ Ez is tükrözi, hogy a vallási közösség elveti a szélsőséges ideológiai alapokat.

Ezt a két jelenséget azonban nagyon nehéz elkülöníteni egymástól, mert tipikusan a „magányos farkasok” többsége iszlám vallású egyén.

David C. Rapoport, a terrorizmus négy hulláma elméletének első megfogalmazója is hangsúlyozza, hogy valóban „az iszlám a legfontosabb vallás, és bizonyos szempontból különös figyelmet érdemel, de emlékeznünk kell arra, hogy más vallási közösségek is termelnek terroristákat.”¹² Ebben az esetben ki kell emelni a Srí Lankán működő Tamil Tigrisek (LTTE) nevű terrorcsoportot, melyben a hívők, döntő többsége, hindu valláshoz tartozik. Az öngyilkos merényletek magas száma kapcsolható a ter-

8 Béres János: A nők és az öngyilkos-terrorizmus. (Felderítő Szemle, Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2007/3) 15. o.

9 Korinek László: i.m.2015/17-19. o.

10 Kóhalmi László: Gondolatok a vallási terrorizmus ürügyén 52-71. o. In.: Belügyi szemle 2015/7-8. o.

11 Edit Schläffer, Ulrich Kropf: Mothers against terror. In: Concordiam, 2015/4. 21. o.

12 David C. Rapoport: The Four Waves of Rebel Terror and September 11, Anthropoetics 8, no. 1 (Spring / Summer 2002)

rorszervezethez, fanatikusai megközelítőleg 240 robbantást követtek el. Ráadásul, a derékra szerelhető öngyilkos öv is a terrorista szervezet fejlesztése.¹³ Manapság az ilyen típusú terrorizmus az európai biztonsági politika leggyakoribb problémája. Ennek az oknak a főgyökere a vallás szélsőséges értelmezése. Az extrémisták csoportja az iszlám valláson belül, azokat az egyéneket jelentik, akik nem teljes egészében értelmezik a vallási forrást, hanem abból csak kiragadnak egy-egy vallási tételt, és saját nézeteik szerint értelmezik.¹⁴

Mark Juergensmeyer tézise azt fejezi ki, hogy: a vallási terrorizmus a modern korszak észlelési válságának kifejeződése és reakciója. A vallási indíttatású terrorizmus az 1980-as években előtérbe került, és rendkívüli brutális és látszólag irracionális motivációk és célok jellemzik.¹⁵

Kétségtelen, hogy az iszlám terrorizmus, mint fogalom egy nagyon szélsőséges meghatározás, ugyanis az iszlám hívők közösségének minden tagjára így ráilleszhető. Az iszlám vallás jellemzői e téma tekintetében kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

4. Az Iszlám vallás alapjai:

Az iszlám szó szerinti jelentése: béke, alávetés, megadás. Az iszlám legalapvetőbb tana szerint az emberi lét értelme nem más, mint, hogy az ember elismeri Istent, mint az egész világmindenség megalkotóját és mindennek Urát, ami őt körülveszi. Ezek elismeréséből kiindulva nem törekszik másra, mint, hogy Isten tetszését elnyerje. A legfontosabb eleme a vallásnak a tauhid, vagyis az egyistenhit. Egy az Isten Allah és Mohamed az ő prófétája. A kereszténység után a második legnagyobb lélekszámú hívővel rendelkező világvallás. Követői 1,6 milliárd főre tehetőek. Az iszlám vallás alapja a kinyilatkoztatott vallásjog, vagyis a Saria.

Az iszlám vallás szerint a „Saria Isten üzenetének, a kinyilatkoztatásnak az a része, amely az ember számára viselkedési normákat, törvényeket fogalmaz meg.”¹⁶ Teljesen kihat a muszlimok mindennapjaira. A Sarianak 10 alapelvét különböztetik meg a vallásjogászok:

1. Isten egyedüli imádata, társítás tilalma
2. Jó bánásmód a szülőkkel
3. Élet védelme, gyilkosság tilalma
4. Illetlen tettek tilalma
5. Vagyon védelme, szükséglet szenvedők jogainak megadása

---

13 Kecskés Tímea: A nők, mint öngyilkos merénylők. (*Nemzet és biztonság*, 2009/4) 26. o.

14 Kózhalmi László: i.m. 68. o.

15 Mark Juergensmeyer, “Understanding the New Terrorism,” *Current History*, Vol. 99, No. 636 (2000), pp. 158-163. See also, Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God*.

16 Sulok Zoltán Szabolcs: Saria: Tévhit és Valóság In: Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán: 100 éves a magyar iszlámtörvény, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 42. o.

6. Szerződéses, egyezségek, ígéretes betartása
7. Beképzeltség, fennhéjzás és a megvetett jellemvonások tilalma
8. Vélemény-nyilvánítás csak tudás birtokában
9. Isten egyenes útjának követése, illetve a tévutak elkerülése
10. Igazságosság szóban és tettben

A Saria két fő forrásra épül. Ezek közül a legjelentősebb a Korán és az ahhoz kapcsolódó hagyományok, vagyis a Szunna. A források közül a legfontosabb a Korán. A Korán pontosan „Isten kinyilatkoztatott szava, amely le lett küldve, Gábrriel angyalon keresztül, Mohamed Prófétahoz, olvasása istenszolgálat.”¹⁷ A Korán foglalkozik a hitttel, az erkölccsel, az emberi történelemmel, Isten imádatával, a tudással, a bölcsességgel, Isten és az emberek közötti viszonytal. Átfogó tanítás, amelyre egészséges társadalmi igazságosság, gazdasági, politikai, törvényhozói, jogtudományi, törvényi és nemzetközi viszonyok építhetők. Szabályozza az etikai normákat, de a hívők gazdasági és társadalmi életben betöltött szerepére is kihat.

Az iszlám vallás másodlagos forrásai közé tartoznak a hagyományok, amely a hadisz és a szunna. Nagyon jelentős mértékben változtak a hívők közösségei és sokszor a Korán nem tudott választ adni a felmerülő kérdésekre. Ezeknek a vitás kérdéseknek a feloldására jelentettek megoldást Mohamed közlései, nyilatkozatai (hadisz), valamint Mohamed és a közvetlen kíséretének szokásai, gyakorlatai (szunna).¹⁸ „Maga a hadisz formailag két részből áll: az első rész tartalmazza mindazoknak a neveit, akik Mohamed kijelentéseit nemzedékről nemzedékre továbbadták egymásnak, a második rész pedig maga az a kijelentés, szó szerint leírva, amit Mohamednek tulajdonítanak.”¹⁹ „A Szunna definíció szerint Mohamed Próféta (béke legyen vele) mondásai, tettei és jóváhagyásai (azaz tanításainak összessége). A Szunna sugallat, hiszen az iszlám szerint Isten kinyilatkoztatását hordozó, ihletett állapotban lévő prófétától származik. Mivel az iszlám szerint Isten mentes az ellentmondástól, a Szunna is az önmagában, illetve nem lehet ellentmondás a Szunna és a Korán között sem. A Szunna lényegében magyarázza a Koránt.”²⁰

Az iszlám alapvető hittétele, hogy a hit gyakorlati alkalmazás nélkül nem ér sokat. A hit nagyon sérülékeny, ami könnyen veszíthet erejéből és ennek az erőnek a fenntartását biztosítja az iszlám 5 alappillére.

17 Sulok Zoltán Szabolcs: Saria: Tévhit és Valóság In: Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán: 100 éves a magyar iszlámtörvény, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 42. o.

18 Szalontai Gábor: Az Iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai, In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. Szám 2015. Június 75. o.

19 Tóth J. Zoltán: Az iszlám büntető(jog) struktúrája In: Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán: 100 éves a magyar iszlámtörvény, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 61. o.

20 <http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-alapismetek/item/44-az-iszlam-ot-pillere> (2017.11.30.)

a) Az Iszlám főbb irányzatai

Két fő irányzatot lehet elkülöníteni az iszlám valláson belül, ez pedig nem más, mint a szunnita és a síita irányzatok. A szunniták a hívők 87-90%-át jelentik, míg a síiták a maradék 10-13% képezik. A két irányzat közötti különbség alapja, Mohamed próféta leszármazottjának kérdésében található. A szunniták meglátása szerint a vezető személyét a közösség dönti el, nem kötik Mohamed próféta vérségi leszármazásához. A pozíciója sokkal inkább világi jellegű, mint vallási. A síiták ezzel ellentétben vallási vezetőnek Mohamed próféta vérszerinti leszármazóját fogadják el. A közösség élén álló imám nem világi vagy politikai vezető, hanem sokkal inkább vallási vezetőnek tekinthető.

A valláson belül kialakult két tradicionális reformirányzat, melynek célja a társadalom valláson alapuló átalakítása. Az egyik a vahhábizmus amely a XVIII. Században jelent meg az Arab- félszigeten, a másik pedig a szalafizmus, mely a radikális eszmék irányába mutató fundamentalista irányzat. A reformmozgalmaknak közös jellemzője, hogy nyugati világgal szembeni gazdasági lemaradás keltette őket életre. Az irányzatok közötti különbséget a változások mikéntje generálja.²¹

A szalafizmus XIX. Század második felében született, azzal, hogy megvalósítja az al-nahda folyamatot, vagyis az újjászületést. Felszólította a muszlimokat, hogy térjenek vissza a vallási tisztasághoz, így megteremthető lesz az Oszmán Birodalomtól való elszakadás. Egy spirituális megtisztulást tűzött ki célul, amellyel megszüntethető az évszázadon át tartó politikai és gazdasági elnyomás. A XIX. Század végén az európai hatalmak lényegében elárulták az arab államokat azzal, hogy a modernizációt brutális gyarmatosítással párosítva exportálták. Ez eredményezte azt a folyamatot, amelynek eredményeképpen a szalafizmus egy xenofób újjászületési mozgalommá vált. Az irányzat célja ma is az iszlám vallás megtisztítása, de most már a nyugati gyarmatosítás okozta korrupciótól és stagnálástól. A probléma forrását a szalafisták, már nem az Oszmán Birodalom elnyomásában látják, hanem a külföldi európai nagy hatalmak tevékenységében.²²

Innen eredeztethető az Iszlám Állam ideológiai alapja és célja, ami nem más, mint a szalafita dzsihadizmus és síita ellenesség. Egy olyan legitim hatalomként tekint saját magára, amelynek a célja egy globális iszlám régió kialakítása és a hitetlenek elpusztítása. Ez a vallási fundamentalista irányzat az, amely megvilágítja a terrrorszervezetek kegyetlen merényletei mögött húzódó okokat.

5. Radikalizáció

Kiemelést érdemel Bács Zoltán György radikalizációról alkotott elképzelése, miszerint két csoportra bontja a radikalizálódásnak nagyobb mértékben kitett személyeket

21 Szalontai Gábor: Az Iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai, In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. Szám 2015. Június 75. o.

22 Loretta Napoleoni: Az Iszlamista Főnix, az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, HVG Kiadó, Budapest, 2015.135. o.

és az egyik csoport egyértelműen a társadalmi nehézségek következtében kialakuló összetett probléma rendszerből való kijutás eszközeként válik terroristává. Megállapítása a következő: „társadalom „gyárába” bekerülnek a társadalmi igazságtalanságok, egyenlőtlenlégek, a vallási intolerancia, a kulturális összeférhetlenség dogmája és az iskolázatlanság, mint nyersanyag, a „gyártósoron” hozzáadják a kirekesztettséget, a frusztrációt és a marginalizációt, mint katalizátort, majd ebből megszületik a társadalmi végtermék, maga a radikalizáció. Ennek végfelhasználói pedig a terroriszervezetek.”²³

A fenti fogalom rendkívül jól összefoglalja a jelenség lényegét, ebből is látható, hogy komplex társadalmi problémával állunk szemben. 1889-ben Alexander Lacasagne, lyoni orvos, tükröt állított a társadalommal szemben és kimondta, hogy „a társadalmaknak, olyanok a bűnözői, amelyeket megérdemelnek. Az embert a környezet termékének tekintette. A bűnözés táptalaja a környezet, s a bűnöző, mint a mikroba, csak akkor lesz jelentős, ha megfelelő környezetbe kerül.”²⁴ A radikalizáció a terrorizmus előszobája, öncélú radikalizáció nem létezik, mindenképp tenni akarnak az általuk hibásnak vélt rendszer megváltoztatásért, melynek eszköze az erőszak.²⁵ Másik oldalról: az „érkező idegenektől” való félelem kialakulása több összetevős rendszer eredménye. „Befogadó terrorizmus”- így fogalmaz Hautzinger Zoltán a téma kiemelkedő szakértője, a társadalmi különbségeket elfogadni nem tudó rendszerekkel kapcsolatban.²⁶ Ahhoz hogy a különböző módon szocializálódott egyénekből egységes társadalmi struktúra jöjjön létre, mind a befogadó és mind a bevándorló nemzetek között nagymértékű toleranciára és elfogadásra lenne szükség.

Nyilvánvalóan ez elméletben mindig sokkal könnyebb, mint a gyakorlatban.

Jól látszik, hogy egy ördögi kör eredménye mind az idegengyűlölet, mind a radikalizáció, mindegyik egymásnak előfeltétele, vagy táptalaja, egyik generálja a másik kialakulását.

6. Gyűlölet modell

A fenti gondolatív relevanciáját támasztja alá, az FBI (Federal Bureau of Investigation, Szövetségi Nyomozó Iroda) hétlépcsős gyűlölet modellje. Ennek segítségével, megvizsgálhatóak, a szélsőséges csoportok potenciális veszélyszintjei. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy ezeknek a gyűlöletcsoportoknak az alapja, egy közös ellenségkép kialakítása, amelynek gyökere lehet vallási, faji, nemi, ideológiai csoporthoz való tartozás elítélése. Az FBI álláspontja szerint, azok a fiatalok lehetnek fogékonyabbak

23 Bács Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról, In: Nemzetbiztonsági szemle 2017/1. Szám V. évf. 7. o.

24 <https://jogjegyzet.hu/file/f52bf9b41f17a516f256c9fe41160de9/kriminol%C3%B3gia8.doc>. (2017.12.14.)

25 Bács Zoltán György: In: Nemzetbiztonsági szemle 2017/1. Szám V. évf. 7. o.

26 Hautzinger Zoltán: Migráció és Rendészet, Magyar Rendészettudományi Társaság, Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 9. o.

ilyen csoportokhoz való csatlakozásra, akik, többnyire aluliskolázottak és a családjuktól nem kapták meg a kellő odafigyelést, gondoskodást.

1. Lépcső: elsőként létrejön egy csoport, melyet a közös ideológia köt össze. Ettől a csoporttól megkapja azokat a visszajelzéseket, amelyek megerősítik abban, hogy amit gondol, vall, az egy jó irány és csökkentik a bizonytalanság érzetét a csatlakozással kapcsolatban.
2. Lépcső: ebben a szakaszban alakul ki a csoport elnevezése. Megjelennek a közösségre jellemző szimbólumok, szokások, amelyekkel saját identitást alakítanak ki a tagok számára és elhatárolódnak más szélsőséges csoportosulásoktól. A gyűlölet foka tovább emelkedik.
3. Lépcső: Megjelenik a verbális erőszak minden fajtája, arra törekednek, hogy a gyűlölet tárgyát bármilyen módon, de megalázzák. Igaz, hogy fizikai erőszak még nem jelenik meg, de az agresszív késztetések miatt hamar a tettlegesség szakaszába jutnak.
4. Lépcső: Tipikus magatartásai formái: rongálás, rasszista graffitik rajzolása, nyílt sértegetés.
5. Lépcső: Ebbe a szakaszba jutott gyűlöletcsoportok már eljutottak arra a szintre, hogy fegyver nélkül is megtámadják a célpontot, de itt már az agresszió egyre erősebb, nehezen visszafordítható folyamat. A szélsőséges elveket valló csoportosulás magányos áldozatokat keres, akit együttesen bántalmaznak.
6. Lépcső: A hatodik szakasz legjellemzőbb sajátossága, hogy a csoportok már fegyveresen (pl. lőfegyver, törött üveg, szűrő eszköz stb.) is támadják a gyűlöletük tárgyát, az elkövetőket a személyes düh jellemzi.
7. Lépcső: Ez a végső cél beteljesülésének a szakasza, amikor nem lesz más, mint a gyűlölet tárgyának elpusztítása. Ennek kapcsán a rasszista csoportosulások az élet, halál uraivá válnak.²⁷

7. Az Iszlám Állam média- és propaganda tevékenysége

Ahhoz, hogy egy szervezet fenn tudja tartani a létszámát, sőt bővíteni tudja a híveit mindenképp különféle forrásokon terjesztenie kell hittételeit. Az Iszlám Állam a XXI. század telekommunikációs vívmányainak előnyeit nagyszerűen kihasználja és ennek köszönhetően a világ bármely pontjára eltudja juttatni a propaganda tevékenységét. Ennek az előnynek azonban vannak biztonságpolitikai kockázatai a terrorszervezetek oldaláról is, hiszen a működésük szempontjából lényeges, hogy már a beszerzés időszakában kiszűrjék a mentálisan alkalmatlan, a csoport számára megbízhatatlan, leendő új tagokat és támogatókat. Előfordult, ugyanis, hogy különböző titkos szolgálatok a célpontok felderítése érdekében fedett nyomozókat küldtek a terrorista sejtek közé.²⁸

27 Szijártó Livia: Az európai szélsőséges szervezeteket érintő hírszerző tevékenység - a radikális csoportok jellemzői térségünkben, 12. o. In: Nemzetbiztonsági szemle 2015/2 szám

28 Rex A. Hudson: The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist

Ennek értelmében, hogy biztosan kiszűrjék a gyanús elemeket, meghatározott feltételeknek kell megfelelnie azoknak, akik csatlakozni szeretnének a terrorszervezethez. A csatlakozás bizonyos mértékben szabad elhatározás kérdése, (kivéve mikor elrablással toboroznak tagokat) a kilépés viszont már nem az. Ennek vannak nyilván biztonsági kockázati is, szóval egy terrorszervezethez való csatlakozás az egy életre szóló döntés.

A fent említett feltételek a következők:

- „motiváltság a szervezet (politikai, ideológiai, vallási, etnikai, stb.) céljait illetően;
- a szervezeti felépítés,
- az alá- és fölérendeltségi viszonyok maradéktalan elfogadása;
- a családi, baráti kötelek,
- egyéni érdekek alárendelése a szervezet érdekeinek;
- a szigorú konspirációs szabályok elfogadása;
- azonosulás a csoport tevékenységével és taktikájával.”²⁹

Bruce Hoffmann kutatásai alapján, megállapítható, hogy azok a szervezetek maradnak hosszú évekig működőképesek, amelyeknél a kohéziós erő tartósan magas tud maradni. A történelemből példaként említést érdemel a baszk ETA és az észak-írországi IRA terrorszervezet, a Hezbollah, a Hamasz, az al-Kaida valamint az Iszlám Állam is.³⁰

A propaganda tevékenysége a terrorszervezetnek nem a telekommunikációs eszközök megjelenésével kezdődött, régen is próbálták kihasználni a rendelkezésre álló eszközöket az ideológiájuk terjesztéséhez, ilyenek voltak a falfirák, röplapok. Nyilván az internet adta lehetőségek megkönnyítik az információ áramlását, de nem szabad megfeledkeznünk a menekülttáborokról, börtönökről, ahol az internet nem elérhető, itt továbbra is a személyes meggyőzésnek és a kapcsolattartásnak lehet döntő jelentősége. Szóval a toborzási eszközök nem átalakultak, hanem inkább csak bővültek.

Az ISIS több mint lokális államépítési kísérlet, mára már egy megadott jellegzetességekkel bíró „márkanév”: Tóth Zoltán Balázs meglátása szerint. Egy speciális franchise szervezetnek tekinti, amelynek a világ bármely pontján megjelenik egy-egy katonája.³¹

Mindenesetre az Iszlám Állam nem csak katonai tevékenységében, hanem az online kommunikáció terén is felülmúlja a többi szélsőséges csoportosulást. Legegyszerűbb eszköz a közösségi oldalak használata a fiatalokkal való kapcsolatteremtés révén. Többek között a Facebookot, Twittert, Instagramot, használja fel, hogy elérje célközönségét. Szándékosan nagyon demoralizáló, megfélemlítő videókat készítenek, melyeket a

---

and Why? Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress. Washington, D.C., 1999. http://www.loc.gov/rr/ffd/pdf-files/Soc_Psych_of_Terrorism.pdf

29 Horváth L. Attila: A terrorista csoportok toborzásáról In: Belügyi szemle 2015/7-8. 108. o.

30 Bruce Hoffman: Inside Terrorism. Revised and expanded Edition. Columbia University Press, New York, 2006, p. 242. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorista csoportok toborzásáról In: Belügyi szemle 2015/7-8. 108. o.

31 Tóth Zoltán Balázs: Az iszlám állam online térhódítása, In: Nemzetbiztonsági szemle, MMXVI/IV.

hírközlő csatornák (BBC, CNN) azonnal közvetítik. E tevékenységgel a híradások elősegítik a propaganda tevékenységüket, illetve pont az ő céljukat erősítik, vagyis a lakosság körében a pánik keltését.³²

Egyik legismertebb videója az Iszlám Állam nevű terrorszervezetnek Szélíl esz-sze-várim, avagy a „Kardok csengése” című toborzó videó. Megtalálható volt a Youtube-on is, de a letörlése után, más különböző forrásokon osztották meg újra. Ebben a rövid kis filmben, hangoztatják a csoport tagjai, hogy mindenhol jelen vannak, és hogy utol érik az ellenségeiket. Egy olyan erős államként titulálja magát, amely mindenkivel szemben megfogja teremteni a végső akaratát. A videóban egy ISIS harcos nyilatkozata alapján: „Mindenkinek tisztában kell lennie azzal a ténnyel, hogy mi nem azok vagyunk, akiknek vélnek bennünket, vannak mérnökeink, orvosaink és kiváló médiaaktivistáink. Nem egy tanzim (szervezet) vagyunk, hanem egy állam!”

Az elmondottakat azonban megcáfolja a valóság: „Shiraz Maher szerint: számos, Szíriába érkező külföldi dzsihádisták néhány nap vagy hét elteltével arról kezd panaszkodni, hogy sokat unatkozik. A propagandavideók túldramatizálják a valóságot.”³³

8. Összegzés

A terrorizmus története hosszú múltra visszatekint, jelenlegi aktualitását az alapozza meg, hogy képes a megújulásra és mindig új formái alakulnak ki. Jelen esetben a kiberterrorizmus térnyerése hódít köszönhetően a technológia fejlődésének. Az informatikai előnyöket, remekül az előnyére tudta kovácsolni az Iszlám Állam nevű terrorszervezet is. Korábban is voltak az ISIS-hoz hasonló csoportok, de a különbség az információ felgyorsulásában rejlik. A világ másik végére is pillanatok alatt el tudja juttatni a hittételeit így felbuzdítva az alvósejteket. A fenti fejezetekben összefoglaltak alátámasztják azt, hogy a terroristák csupán a valóságtól lényegesen eltérő retteget illúzió kialakítását célozták meg propaganda videóik készítése során, annak érdekében, hogy a terrorszervezet erejét fenntartsák és még tovább növeljék. Ha jól végig gondoljuk, akkor látható, hogy egy rendkívül jól menedzselt XIX. Századi gépezetről van szó, amely ugyan úgy eltúlzott reklám képpel éri el a célját, mint bármilyen más legális piaci termék. Ebben az esetben pedig, már megkérdőjelezhetetlen a média társadalom befolyásoló hatása.

Irodalomjegyzék

Bartók Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft, Győr, 2011. 55. o.

32 Üveges András: Az Iszlám Állam háborúja és tevékenysége a kibertérbe. In: Felderítő szemle, XIV. évfolyam 4. szám 2015. November 131. o.

33 Micheal Weiss-Hassan Hassan: Az Iszlám Állam, a terror hadserege belülről. HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2015.

- Bács Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról, In: Nemzetbiztonsági szemle 2017/1. Szám V. évf. 7. o.
- Béres János: A nők és az öngyilkos-terrorizmus. (Felderítő Szemle, Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2007/3) 15. o.
- Bruce HoÖman: Inside Terrorism. Revised and expanded Edition. Columbia University Press, New York, 2006, p. 242. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorista csoportok toborzásáról In: Belügyi szemle 2015/7-8. 108. o.
- David C. Rapoport: The Four Waves of Rebel Terror and September 11, *Anthropoetics* 8, no. 1 (Spring / Summer 2002)
- Edit Schlaffer, Ulrich Kropiunigg: Mothers against terror. In: *Concordiam*, 2015/4. o.
- Hautzinger Zoltán: Migráció és Rendészet, Magyar Rendészettudományi Társaság, Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 9. o.
- Horváth L. Attila: A terrorista csoportok toborzásáról In: Belügyi szemle 2015/7-8. 108. o.
- Kecskés Tímea: A nők, mint öngyilkos merénylők. (*Nemzet és biztonság*, 2009/4) 26. o.
- Korinek László: Terrorizmus. In: Belügyi szemle 2015/7-8. o.
- Kóhalmi László: Gondolatok a vallási terrorizmus ürügyén 52-71. o. In: Belügyi szemle 2015/7-8. o.
- Loretta Napoleoni: Az Iszlamista Főnix, az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, HVG Kiadó, Budapest, 2015. 135. o.
- Máramarosi Zoltán - Szűcs László: A terrorizmus kihívásai. Rendészeti Szemle 1992/5. 21. o.
- Mark Juergensmeyer, "Understanding the New Terrorism," *Current History*, Vol. 99, No. 636 (2000), pp. 158-163. See also, Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God*.
- Rex A. Hudson: The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why? Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress. Washington, D.C., 1999. http://www.loc.gov/rr/ffd/pdf-files/Soc_Psych_of_Terrorism.pdf
- Sulok Zoltán Szabolcs: Saria: Tévhit és Valóság In: Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán: 100 éves a magyar iszlámtörvény, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 42. o.
- Szalontai Gábor: Az Iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai, In: *Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. Szám 2015. Június* 75. o.
- Szijártó Livia: Az európai szélsőséges szervezeteket érintő hírszerző tevékenység - a radikális csoportok jellemzői térségünkben, 12. o. In: *Nemzetbiztonsági szemle 2015/2 szám*
- Tóth J. Zoltán: Az iszlám büntető(jog) struktúrája In: Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán: 100 éves a magyar iszlámtörvény, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 61. o.

Tóth Zoltán Balázs: Az iszlám állam online térhódítása, In: Nemzetbiztonsági szemle, MMXVI/IV.

Üveges András: Az Iszlám Állam háborúja és tevékenysége a kibertérbe. In: Felderítő szemle, XIV. évfolyam 4. szám 2015. November 131. o.

Vass György: Egységes meghatározás a terrorizmusra (Hadtudományi Szemle, 2009/4) 11.

Internetes források

<http://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/diskurzus/2013/k/pataki-kelemen.pdf>
(2017.12.14.)

<http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-alapismeretek/item/44-az-iszlam-ot-pillere> (2017.11.30)

<https://jogjegyzet.hu/file/f52bf9b41f17a516f256c9fe41160de9/kriminol%C3%B3gia8.doc>. (2017.11.30.)

DR. NAGY PÉTER

KÖLCSÖNSZERZŐDÉSEK A FELSŐBÍRÓSÁGI DÖNTVÉNYEK TÜKRÉBEN A DUALIZMUS KEZDETÉN

Előadásomban a kölcsönszerződéssel kapcsolatos dualizmus eleji felsőbbírószaksági gyakorlatot és alakulásának gazdasági okait ismertetem.

1. A gazdasági keretek

1.1. Az alakulás főbb vonaljai

A tőkés gazdaság kifejlődésének egyik legfontosabb előfeltétele a korszerű hitelszervezet kiépítése volt.¹ Az agrárszektorra épülő magyar gazdaságban a lassan kibontakozó ipar nem tudott domináns szerephez jutni.² Az ötvenes évek első felében jelentős pénzhiány jelentkezett, melynek oka a termelés egyoldalúsága, illetve³ a hitelintézetek hiánya volt.⁴ Ez azonban az évtized végére javuló tendenciát mutatott. 1867-ben még mindössze négy bank, egy földhitelintézet és 79 takarékpénztár és hitelszövetkezet foglalkozott pénzügyekkel. Az ezt követő hét évben azonban alapítási láz alakult ki,⁵ mintegy 564 új hitelintézet létesült.⁶

Az ingatlanokra történő hitelnyújtás a földbirtokok adósságaira elrendelt moratórium 1856-os feloldásával és az ideiglenes földadó-rendszer létrehozásával vált lehetővé.⁷ A földbirtokkal kapcsolatos hitelműveletekkel csak az Osztrák Nemzeti Bank 1856-ban megnyílt jelzálog osztálya foglalkozott, amely 6 %-os kölcsönt követelt, ami a valóságban olykor 8% fölé is emelkedhetett. A birtokosok kénytelenek voltak ezt azonban mégis igénybe venni.⁸

1860-ban Magyarországnak körülbelül 36 millió forint jelzálogkölcsöne volt. Az Osztrák Nemzeti Bank 1860-ban megszüntette a kölcsön kibocsájtását. Ezt a feladatot

---

1 Fónagy Zoltán: *Modernizáció és polgárosodás: Magyarország története 1849-1914-ig*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 2001. 143. o.

2 Kövér György: *Piaci hullámzások és gazdasági növekedés*. In: Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 354. o.

3 Eckhart Ferenc: *A magyar közzgazdaság 100 éve. 1841-1941*. Budapest, Posner, 1941. 41. o.

4 Eckhart i.m. 42. o.

5 Eckhart i.m. 46.

6 Fónagy i.m. 143. o.

7 Kövér i.m. 339. o.

8 Eckhart i.m. 42. o.

a Magyar Földhitelintézet vette át 1863-as megnyílását követően, amelynek kölcsönállománya 1872-re 34 millió forintra nőtt.⁹

A kölcsönszerződések biztosítékai szempontjából fontos adalék, hogy a földbirtokok mintegy harmada kötött birtok volt. A korlátolt forgalmú földek aránya nagy mértékben növekedett, a 100 holdon felüli birtokoknak közel hattizede e kategóriába esett.¹⁰

A nyolcvanas évek elején a telekkönyvileg nyilvántartott zálogterhek csupán egyötöde volt pénzügyi eredetű, tehát az eladósodás hátterében még ekkor is jelentős részben magánkölcönök voltak.¹¹

A földbirtokosok tőkefelhalmozásának, és a mezőgazdaság fejlesztésére fordítható forrását ebben az időszakban a bérleti rendszer jelentette. Az egykori földesurak földjük egy részét bérbe adták, és az így kapott pénzt saját maguk által igazgatott gazdaságba fektették be. A nagybirtokosok tőkefelhalmozása előtt újabb lehetőséget jelentett az erőteljes bekapcsolódásuk a mezőgazdaságon kívüli nagy tőkét igénylő vállalkozásokba,¹² mely a magánkölcönök nagy arányát tovább fenntartotta. A hetvenes évek válságait követő időszakban a gazdasági helyzet javulása és a külföldi tőke beáramlása miatt földhitel tágabb keretek közt volt szerezhető. A kisebb gazdák az olcsóbban megszerezhető pénzkölcsönt nem meglévő földbirtok fejlesztésére, hanem újabb szerzésére költötték el.¹³

1.2. Az 1873-as gazdasági válság

AZ 1873-as bécsi tőzsdekrach Magyarországon is hitelválságot indított, és hatalmas károkat okozott a magyar gazdaságban.¹⁴

A válságot a pénzpiac érezte meg legjobban, ennek hatására pedig a pénzügyi intézetek éveken át saját létfenntartásuk érdekében a szigorúbb feltételekhez kötötték a hitelnyújtását. Ez éppen akkor történt, amikor az üzleti világnak leginkább szüksége volt a hitelre.¹⁵

A válság 1876-ban még mindig nem akart csillapodni, az ingatlanok forgalma szűk volt. A kamatláb magas, a kintlévőségek pedig csak nehezen voltak behajthatók a fizetésképtelenséget vagy csődöt jelentő cégek minden naposak voltak. A magas kamatláb a termelés minden ágát akadályozta, de még inkább a tőke tartózkodása és bizalmatlansága.¹⁶

A takarékpénztárak – mivel a náluk lévő idegen pénzek jelentős része jelzálogüzletbe volt befektetve – a kockázatok csökkentése érdekében a váltó- és kézzizálogüzlet kiépítését

9 Eckhart i.m. 42–43. o.

10 Szuhay Miklós: A mezőgazdaság kapitalizációja 1848-1918. In: Gunst Péter: A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig. Budapest, Napvilág Kiadó, 1998. 139–140. o.

11 Kövér i.m. 339. o.

12 Szuhay i.m. 141. o.

13 Eckhart i.m. 88. o.

14 Kövér i.m. 339. o.; Eckhart i.m. 52–53. o.

15 Eckhart i.m. 87. o.

16 Uo.

tették céljá. Az 1877. év remek termését követően pénzbőség uralkodott, a pénzintézetek azonban nagyon óvatosak maradtak a hitelek engedélyezésével kapcsolatban.

További kedvező fordulatként emelhető ki az előadásomban tárgyalt időszakból, hogy a 80-as évek elejétől a külföldi tőke beáramlása miatt alacsony szintre csökkentek a kamatlábat.¹⁷

2. A kölcsönszerződések a döntvények tükrében

2.1. A kölcsönszerződések forrásainak elemzése

Ahogy Eckhart Ferenc írja: „a gazdasági körök az októberi diploma kibocsájtása óta hangoztatták elégedetlenségüket. Az országbírói értekezlet munkájával, a jogfolytonosság helyreállításával nem voltak megelégedve. Véleményük szerint vonatkozó osztrák szabályozás jobban megfelelt volna a gazdasági élet feltételeinek.”¹⁸

A felsőbbíróságokra a gazdaság fejlődése és a magánjogi kódex hiánya miatt jelentős jogfejlesztési feladat hárult. A korszakban számos olyan iránymutató döntés született, mely évtizedekre megszabta a kölcsönszerződéssel kapcsolatos főbb jogi kereteket.

A döntvények elemzését azok számával kell kezdeni. Az 1871 és 1876 közötti időszakban összesen 27 döntvény született,¹⁹ a következő nyolc évben pedig körülbelül újabb 15-20.²⁰ A pontos szám meghatározása azonban nem könnyű, hiszen egy-egy döntvény alapjául szolgáló ügyben előfordulhatott több vitás kérdés is. Fontos azonban leszögezni, hogy ez a szám csak a kölcsönszerződésekre mint „főszerveződésekre” vonatkozik. A kötelelem biztosítékok, különösen a kezesség és a zálogjog, illetve a hitelezéssel kapcsolatos más fő vagy járulékos kötelemekre vonatkozó döntvények ennek a számnak a többszörösét adnák ki.

A Jogtudományi Közlöny szerkesztősége az 1891-es összegzőben még mindig a régi döntvénytár 37 döntvényét iránymutatónak tartotta.²¹ Éles határt jelentett azonban az 1900-as magánjogi törvényjavaslat, mely új alapokra helyezte a vonatkozó szabályokat és közvetve vagy közvetlenül hivatkozási alappá vált.

E korszakból származó szabályt örökít meg Szladits Károly által 1935-ben szerkesztett *A magyar bírói gyakorlat* című mű is, mely szerint „ha a hitelező készpénz helyett olyan takarékpénztári könyvet ad az adósnak, amely az adós hibáján kívüli okból nem értékesíthető, a hitelező – annak ellenére, hogy az adós az egész érték mint

17 Eckhart i.m. 88. o.

18 Eckhart i.m. 47. o.

19 Dárday Sándor, Gallu József, Zlinszky Imre: Tárgymutató a döntvénytár I-XV. folyamához. Budapest 1877. Franklin.

20 Fayer László: Tárgymutató a döntvénytár régi folyam XXVI-XXVIII. és új folyam I-X. kötetéhez. Budapest, Franklin, 1885.; Dárday Sándor: Tárgymutató a döntvénytár XVI-XXV. folyamához. Budapest, Franklin társulat 1881.

21 A Jogtudományi Közlöny szerkesztősége: A felső bíróságok gyakorlata. Útmutató, a Döntvénytár ötvennégy kötetének revisiójával. Budapest, Franklin 1891.

késpénz felvételéről állított ki kötvényt – nem azt az értéket, hanem csak az átadott takarékpénztári könyvet jogosult visszakövetelni.²²

A hivatkozási alapot legtöbb esetben az *Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv* (das österreichische Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch), az uzsoráskodás korlátozásáról szóló törvény, a polgári törvénykezési rendtartás jelentette.²³ Megfigyelhető a Kúria 1873-at követő gyakorlatában az a szándék, hogy a nem teljesített kötelezettségek mielőbbi teljesítését elősegítse. Ennek érdekében számos szigorú döntést hoztak. Fontos megemlíteni, hogy a legtöbb döntvény esetén a perben álló felek magánszemélyek voltak.

2.2. Jelentős döntések alapjául szolgált ügyek

A kölcsönszerződésekkel kapcsolatos döntvényanyag mind anyagi jogi mind eljárásjogi kérdéseket is tisztázott.

Egy a polgári törvénykezési rendtartás magánokiratokat szabályozó részéhez kapcsolódó döntvény szerint, ha a kötelezvényben kamatok vannak kikötve, szükséges, hogy a tanúk arról is tanúskodjanak, hogy az írni és olvasni nem tudó adósnak a kamatok mennyisége is el lett magyarázva.²⁴ Az ítélet tárgyául szolgáló ügyben a felperes hitelező az alperes adóst azért perelte, hogy a 80 forint tőkeadosságán felül a kötvényben meghatározott 50 % kamatot is fizesse meg. Az alperes azt állította, hogy szóban 20 % kamatban egyeztek meg. Mivel az alperes írni és olvasni nem tudott, a jogügylet tanúi pedig nem tudták egyhangúan bizonyítani, hogy a kamat mértékéről kapott e az alperes bármilyen tájékoztatást, ezért a bíróság a kamat mértékét évi 20 forintban határozta meg.²⁵

Egy az öröklési joghoz kapcsolódó döntvény szerint a hitelező azt megelőzően is követelheti az örökhagyó tartozásainak behajtását az örökösökön, ha az örökösi minőség nem került még bírói úton megállapításra, azonban a hagyatékot birtokba vették és így öröklési jogukat a törvény erejénél fogva érvényesítették.²⁶ Egy másik öröklési joghoz kapcsolódó 1873 decemberében kelt döntvény szerint ha a gyermekről vélelmezhető, hogy szüleinek örököse, akkor szülei kölcsönszerződésből fakadó adósságaik miatt beperelhető. Annak bizonyítása, hogy ő ki lett zárva az öröklésből, őt terheli. Az öröklés

22 Szladits Károly Fürst László: A magyar bírói gyakorlat. Magánjog. Budapest, 1935. Grill Károly könyvkiadóvállalat. 322-327. o.

23 OPTK; 1802. évi XXI. törvénycikk az uzsoráskodás korlátozásáról; 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában; 1868. évi XXXI. törvénycikk az uzsoratörvények eltörléséről

24 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában. 168. § Ha a kiállító se írni, se olvasni nem tud, vagy az okirat nyelvét nem érti: az előbbi §-ban érintett szabály megtartása mellett szükséges még az is, hogy a jelenlevő tanuk az okirat tartalmát mind maguk ismerjék, mind a kiállítónak az általa értett nyelven megmagyarázzák, s hogy ez megtörtént: az okiraton bizonyítsák.

25 Régi döntvénytár. XV. 88.

26 XII. 109.3.

tagadása azonban még nem eredményezheti a felperes keresetének elutasítását.²⁷

A kölcsönszerződés kamatjaira vonatkozó szabályok is szigorításra kerültek. Az 1861. év előtti időről származott kamatok elévülésére nézve az osztrák polgári törvénykönyv szabályait²⁸ kellett alkalmazni.²⁹

Ha a kötvényben csak 6%³⁰ kamat került kikötésre, akkor a magasabb kamatot megállapító szóbeli egyezség, vagy az uzsora törvényt eltörlő 1868. évi XXXI. törvénycíkket megelőző időszakból származó bármilyen megállapodás semmis volt. Ebben az esetben a már megfizetett magasabb kamatok a tőkeösszeg törlesztésére beszámíthatók voltak, de az adós a különbözet visszafizetését is kérhette.³¹ Ez a beszámíthatóságra vonatkozó a mozgástér került szűkítésre egy 1875-ben kent döntvényben, amikor a Kúria úgy fogalmazott, hogy a 6% kamatnál magasabb kamatot csak írásban lehet érvényesen kikötni. Ha a kötvényben 6% került kikötésre, az ezen felüli kifizetés minden szóbeli megállapodás ellenére a tőketörlesztésbe kellett beszámítani.³²

Összegzés

Összegzésképpen elmondható, hogy a dualizmus eleji kölcsönállományának jelentős része nem pénzüintezeti, hanem magánkölcsön volt. Az 1873-as gazdasági világválságot követően a pénzüintezetek a hitelnyújtására vonatkozó feltételeken szigorítottak, saját kintlévőségeik mértékét pedig korrigálni törekedtek. A Kúriára nagy jogalkotási feladatként hárult, hogy – főként a nagyszámú magánkölcsön miatt – egyértelműbb kamat- és bizonyítási szabályokat határozzon meg, továbbá a kölcsönszerződés megkötésére szigorúbb feltételeket állapítson meg.

---

27 XI. 18. 1.

28 OPTK 1840 §

29 V.30.

30 1868. évi XXXI. törvénycikk az uzsoratörvények eltörléséről. 2. § Ha a kölcsönről írásbeli szerződés nem létezik, vagy létezik ugyan, de abban a kamat csak általánosan, az összegnek vagy a kamatlábnak számszerű meghatározása nélkül van kikötve; valamint azon esetben is, ha a kamat szerződésileg nincs kikötve, hanem az a törvény határozatainál fogva jár: az egy évi kamat a fizetendő tőke hat százalékát teszi.

31 XII. 147.; Homoki-Nagy Mária: Az uzsora megítélésének története a magyar magánjogban In: Terézia Hišemová (szerk.) Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia-historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe I. = The loan or usury? Compulsory enforcement of judgment - historical an law foundations and problems of application practice I.: Recenzovaný zborník vedeckých prác = Reviewed proceedings of scientific papers. 319 p.

32 XIV. 210.

ERŐSZAK A CSALÁDBAN: A FÉRFI IS LEHET ÁLDOZAT

1. Bevezetés

A családon belül erőszak „tipikus” áldozatai a megjelent szakirodalom és a média alapján is a gyermekek, illetve a nők. A családon belüli erőszakot a kutatók, a szakemberek leginkább a nők, illetve a gyermekek szemszögéből vizsgálják meg, a különböző érdekvédelmi szervezetek is leginkább a gyermek és a női áldozatokat helyezik a középpontba, a hazai és a nemzetközi kutatások is az ő sérelmükre elkövetett százalékos arányt emelik ki.

Jelen tanulmány ezzel a szemszöggel szeretne szakítani és az „erősebb nem”, a férfiak, az édesapák oldaláról bemutatni a családon belüli erőszakot.

Hiszen annak ellenére, hogy a szakirodalmak, illetve a különböző kutatások, tanulmányok keveset foglalkoznak ezzel a témával, egyértelműen kijelenthető, hogy a férfiak is lehetnek családon belüli erőszak áldozatai.

2. Viktimológia¹

Kezdetben a viktimológiai² szakirodalom, a viktimológiával foglalkozó kutatások a férfi áldozatokkal igen keveset foglalkoztak. A korai viktimológiai szakírások a középpontba az áldozatok felelősségét, közreható viselkedését helyezték, melyet a feminista szemlélet alapozott meg. Ez a szemlélet azt hangsúlyozta, hogy az áldozat egy-egy bűncselekmény során ártatlan, nem az áldozat hibája, hogy családon belüli erőszak áldozata lett, továbbá az áldozat sérülékeny, kiszolgáltatott, mind fizikailag, mind lelkileg sérülékenyebb, mint az elkövető. Ebbe a képbe pedig nem illett bele, hogy egy áldozat neme férfi is lehet. Természetesen itt a nagykorú férfiakra (az édesapákra, a férjekre, a férfi partnerekre) kell gondolni és nem a 18 év alatti fiúgyermekre. A fentiekre tekintettel pedig nem csoda, hogy kezdetben sem a családon belüli erőszakkal foglalkozó kutatások, sem a viktimológiával foglalkozó szakirodalom nemigen akart tudomást venni a családon belüli erőszak férfi áldozatairól.

---

1 TAMÁSI Erzsébet: *A családon belüli erőszak férfi szereplői*, PhD értekezés, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2006, 83.

2 áldozattan; tudományág, amely a bűncselekmény áldozatává válás folyamatával foglalkozik az elkövető és az áldozat kapcsolatainak felkutatása útján

3. Kutatások a témában

A hazai családon belüli erőszakkal foglalkozó kutatások, tanulmányok nem tekintenek vissza olyan hosszú időre, mint a nyugati országokban.

Álláspontom szerint megdőbrentő, hogy például az Amerikai Egyesült Államokban hamarabb alakult meg az Állatvédő Liga, minthogy a gyermekek vagy a családon belüli erőszak áldozatainak helyzetével foglalkoztak volna. 1874-ben egy New York-i egyházi gondozó azzal fordult az Állatvédő Ligához, hogy egy Mary Ellen nevű kislányt a szülei rendszeresen bántalmaznak. A leleményes egyházi gondozó kihasználva a common - law lehetőségeit, kérelmében azzal érvelt, hogy a gyermekkel úgy bánnak, mint egy kutyával. Ennek az ügynek köszönhetően megalakították a Gyermekvédő Ligát, amely feladatául tűzte ki a hasonló sorsú gyermekek kiemelését a családból, iskoláztatásukat, támogatásukat.³

Magyarországon - közel 100 éves csúszással - az első női bűnözéssel foglalkozó monográfia, 1978-ban jelent meg, Raskó Gabriella a nők által elkövetett emberöléseket vizsgálta. Konklúziója, hogy ezeknek a bűncselekményeknek a férfiak provokatív áldozatait, a nőket pedig válságbűnözőnek nevezi.

Suzanne Steinmetz 1977-78-ban vizsgálta a családon belül zajló, férfiak ellen irányuló erőszakot. A tanulmány a férfiak szemszögéből mutatja be a családon belüli erőszakot, melynek konklúziója, hogy a nők is lehetnek elkövetők, tekintettel arra, hogy rájuk is jellemző az agresszió. Arra a kérdésre pedig, hogy a férfiak miért tűrik el, hogy áldozatok legyenek, azt a választ adja, hogy a férfiakat lovagiasságra nevelték, továbbá nem mernek fellépni a nők ellen, tekintettel arra, hogy tisztában vannak az erejük nagyságával, azaz, nem lenne kérdés, hogy egy nő és férfi közötti vita hevében fizikailag ki kerülne ki „győztesen”.⁴

Ezután 20 évnek kellett eltelnie, hogy Magyarországon a családon belüli erőszakkal igazán foglalkozzanak. 1997 volt az első év, ami a *téma* szempontjából kiemelkedő. Ebben az évben fogadta el az Országgyűlés a Gyermekvédelmi törvényt, módosította a Büntető törvénykönyvet, amelynek következtében az erőszakos közöszülés büntetetté vált, az egymással házastársi életközösségben álló áldozat és elkövető esetén is, a Kormány pedig a 2174/1997. számú határozatában jogalkotási kötelezettséget vállalt a családon belüli erőszak törvényi szintű szabályozására.⁵

Newburn-Stanko 1996-ban írt munkájában⁶ azt hangsúlyozta, hogy a férfiak számára áldozatnak lenni ellentmond a férfi önmeghatározásával.

3 KEREZSI Klára: *A védtelen gyermek. Erőszak és elbanyagolás a családban*, Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest, 1995, 11.

4 TAMÁSI Erzsébet, 2006, 84.

5 VIRÁG György (szerk.): *Családi iszonyok*, KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005, 61.

6 NEWBURN, T- STANKO, E.A.: When men are victims: the failure of victimology. In: Newburn, T- Stanko, E.A./eds/: *Just boys doing business? Men, masculinities and crime*, Routledge, London, 1996, 157.

Martin S. Fiebert és Denise M. Gonzalez 1997-ben egy kutatást végeztek, ahol 978 nőt kérdeztek meg, hogy miért követtek el erőszakot a férfi partnerük ellen. A megkérdezett hölgyek több okot is megjelölhettek. A bántalmazó hölgyek 46 %-a azt válaszolta, hogy a férfi partnere nem vette figyelembe az igényét, 44 %-a pedig azt mondta, hogy így szerette volna kiharcolni a partner figyelmét, míg 43 %-uk azt felelte, hogy a társa nem hallgatott rá.⁷

Az 1997 és 2002 között, az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika adatai alapján a családon belüli erőszak az elkövetett összes bűncselekmények 5,6 %-át teszik ki, mely évente körülbelül 7500 eset. A nők 6,9 %-a követett el bűncselekményt valamely családtagja ellen, míg ez a szám a férfiak esetében 5,4. A férfiak sérelmére általában a női elkövetők életveszélyes vagy súlyos testi sértést követtek el, míg 5 haláleset közül 3 esetben férfi az áldozat, évente pedig átlag 27 férfi hal meg, míg 49 nő lesz férfi által elkövetett emberölés áldozata.⁸

Több kutató azt is vizsgálta, hogy a párkapcsolati konfliktusokban milyen az aránya a halállal végződő veszekedéseknek. A 2000-es évek kutatásai alapján a partneryllikosságok 70 %-ának áldozata nő, míg 30 %-a férfi. 1980-as években ez az arány nem mutatott ekkora különbséget. Ebben az időszakban a felmérések alapján az arány közel azonos volt. 1990 után már látható volt a különbség, hisz ebben az időben 75-25 % volt az arány a nők hátrányára. Daly-Wilson, az 1988-as tanulmányában azt fejtette ki, hogy a családon belül a női elkövetők száma magasabb, mint a férfi elkövetőké. Az a megfigyelhető, hogy az erőszakos bűncselekmények női elkövetőinek száma kétszerese a férfi elkövetők számához képest.⁹

Abban a témában is készült kutatás, hogy melyik nem használ a bántalmazás során különböző tárgyakat. A férfiak sérelmére elkövetett bántalmazások 60 %-ban az elkövető fizikai eszközöket is dob a sértetthez, míg fordított esetben ez az arány csupán 36 %. Annak az esélye, hogy egy női elkövető nem pusztá kézzel ront a férfira, hanem tárgyakkal (üveggel, pohárral, kulccsal) felfegyverkezve, több mint kétszer annyi, mint fordítva. A leginkább kiugró különbség azonban a kések használata során figyelhető meg, hisz minden ötödik nő nyúl késhez, amikor partnerét bántalmazza.¹⁰

A Központi Statisztikai Hivatal 2011-es adatai alapján meg tudható, hogy abban az évben közel 6400 hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekményt regisztrált az igazságügyi statisztika. A bűnügyi statisztika segítségével többet meg tudhatunk a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekményekről, de igazán pontos képet nem kaphatunk. Ennek hátterében az áll, hogy sokszor magának az áldozatnak a célja, hogy ne derüljön ki, hogy bűncselekmény áldozata lett. A családon belüli erőszak tipikus jellemzője a látencia. A sértettek, legyen szó nőkről vagy férfiokról, sok esetben nem tesznek feljelentést, hiszen tartanak mind a hatóság, mind a környezetük reakciójától.¹¹

7 <http://www.batteredmen.com/fiebertg.htm> (2017. november 30.)

8 TAMÁSI Erzsébet, 2006, 118-119.

9 TAMÁSI Erzsébet, 2006, 92-93.

10 <http://www.batteredmen.com/batrNVAWF.htm> (2017. november 30.)

11 <http://www.ksh.hu/szamlap/életunk.html> (2017. november 27.)

1. ábra: a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények megoszlása 2011-ben¹²

2. ábra: a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények megoszlása 2011-ben¹³

12 <http://www.ksh.hu/szamlap/életunk.html> (2017. november 27.)

13 <http://www.ksh.hu/szamlap/életunk.html> (2017. november 27.)

Az ábra jól mutatja a különböző bűncselekmények százalékos megoszlásait. A hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények legtöbbször a testi sértések és a zaklatások teszik ki. A testi sértések száma körülbelül 2730, a zaklatásé 1495, míg a kiskorú veszélyeztetése és a garázdaság büntette 700–800 körüli eset, a személyi szabadság megsértését 241 esetben, míg az emberölést 98 esetben regisztrálták a nyomozhatóságok. A többi hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszakos bűntett aránya 1–1 %, azaz 65-65 eset körül alakult.

A 2. ábra alapján kijelenthető, hogy 2011-ben a 6400 esetből körülbelül minden második eset párkapcsolati jellegű cselekmény volt (3169), azaz azt a volt, vagy jelenlegi házastárs, vagy élettárs sérelmére követték el a bűnelkövetők. A KSH adatai szerint ebben az évben a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai között 70-30 % volt a nők, illetve a férfiak aránya, míg a párkapcsolati, élettársi erőszak elszennvedői között 90-10 % az eloszlás a nők és férfiak tekintetében.

4. A bántalmazott férfiak ellen elkövetett tipikus bűncselekmények

A bántalmazott férfiak beszámolóikból megtudható, hogy általában fizikai, illetve lelki abúzust szenvednek el női partnerüktől. A fizikai erőszakkal szemben az áldozatok fel tudnak lépni, de a számukra igazán elviselhetetlen fájdalom a lelki erőszak.

Szőőr Anna pszichológus szerint a női áldozatok inkább a fizikai erőszak áldozatai, addig a lelki terror elszennvedői többnyire a férfiak. A nőkre az a jellemző, hogy a lelki abúzus alatt az a céljuk, hogy uralkodhassanak férfi partnerükön, elszigeteljék őket a barátjuk, a családjuk, illetve a kollégáik elől. Általában úgy kezdődik, hogy „Drágám, ma maradj itthon, legyünk együtt, úgyis olyan ritkán tesszük ezt”, majd egy nap arra ébred, hogy teljes mértékben alárendeltté vált a párjának. Az ilyen bántalmazott férfiakra szokták azt mondani, hogy „papucsok”¹⁴

5. Bántalmazás módja a férfiak szemszögéből

Példák a fizikai erőszakra¹⁵

- „Ha nem tettem a helyére a tárgyakat, ha nem azt akartam éppen, amit ő, akkor hozzám vágta a serpenyőt. Késsel fenyegetőzött, ha pedig elvettem tőle, felkapott egy másikat, azt mondta, a szemem láttára szúrja meg a gyerekünket, hadakoztunk a késért, aztán rám hívta a rendőrséget.”
- „Megütött ököllel, kézzel, bármivel, ami a keze ügyébe került, ha meg akartam nyugtatni annál rosszabb volt.”
- „Beteg volt a babánk, hisztériázott, amikor javasoltam vigyük orvoshoz, dobálóz-

14 <https://www.hirado.hu/2015/07/31/foleg-ferfiak-a-lelki-terror-aldozatai/> (2017. december 1.)

15 LEWIS, A.: *An Enquiry Into Adult Male Experience of Heterosexual Abuse*, Equal Justice Foundation, Sydney, 2000, 3-4.

ni kezdett, üvölni, hogy miért szólok bele, nekem esett, kirohant és eldobta a kocsim kulcsát. Féltem a gyereket és nem akartam elengedni ilyen állapotban, visszarahant a konyhába, akkor a késsel hasba szúrt, majdnem meghaltam”.

Példák a lelki abúzusra¹⁶

- Mások előtti szidalmazás, megfélemlítés, megszegényítés, rideg viselkedés,
- fenyegetőzés öngyilkossággal vagy a gyermek bántalmazásával,
- a szexualitás felett kontrollt, a szexuális együttlét követelése (lehetetlen időben vagy lehetetlen helyen) vagy megtagadása, megvonása,
- verés kiprovokálása,
- a férfira becsmérlő megjegyzések tevése (testére, tulajdonságaira, munkájára, viselkedésére), cél a férfi önbizalmának megsemmisítése,
- büntudatot és szégyenérzet ébresztése,
- a gyerekek felhasználása az édesapa ellen, az édesanya a gyerekeket verő, illetve gyerekeket megölő apákról mesél,
- férfi időbeosztásának felügyelete,
- a férfi zsarolása, hogy mikor mit csináljon, mikor találkozzon a barátaival, a szabadidejét hogyan ossza be,
- különböző büntetések alkalmazása (nem otthon alszik, nem beszél a férfival, úgy tesz, mintha átnézne a bántalmazotton),
- a férfi pénzét sajátjaként kezeli, de a saját keresetéből a nő kizárja.

6. A bántalmazott férfiak jellemvonásai¹⁷

Ha bántalmazott férfiakról beszélünk, hallunk, akkor az a közvélekedés, hogy ez csak abban az esetben fordulhat elő, ha a bántalmazó nő erős testalkatú, fizikailag pedig nagyon erős, a bántalmazott férfi pedig fizikailag gyenge és nőies testalkatú. A különböző kutatások ezt a véleményt nem támasztják alá. Az esetek többségében az erőszak áldozatai olyan férfiak, akik átlagos testfelépítéssel rendelkeznek, egyébként pedig csendesek, visszafogottak, agresszióra nem hajlamosak. Ők egy konfliktusba nem szívesen állnak bele, inkább csillapítják, nyugtatják a párjukat egy-egy veszekedés, dühkitörés alkalmával.

A férfiak többsége – amennyiben segítségért fordulnak – fizikai, testi tünetekkel jelentkeznek, gyomorfájásra, magas vérnyomásra és pánikrohamokra panaszkodnak. A történetek hatására állandó félelem uralkodik el rajtuk, nem szívesen mesélik el a történeteket. Eluralkodik rajtuk az az érzés, hogy mind partnerként, mind férjként, mind apaként, de még mint munkavállalóként is kudarcot vallottak. Kiutat nem találnak, sok bántalmazott egyedüli megoldásként az öngyilkosságot látja.

Segítséget csak a legvégső esetben kérnek az áldozatok, tekintettel arra, hogy azt gondolják, hogy nincs olyan segítő intézmény, vagy olyan szakember, aki elhinné ne-

16 TAMÁSI Erzsébet, 2006, 106-107.

17 TAMÁSI Erzsébet, 2006, 108-109.

kik a velük megtörténteket. Úgy gondolják, hogy amennyiben segítségért fordulnak, kinevetnék, megaláznák, a társadalom elítélné őket, így sem a hatóságtól, sem a segítő intézményektől, sem a barátoktól nem várhatnak segítséget, támogatást.

Véleményem szerint a 21. században már nem ennyire egyoldalú a rendszer. A bántalmazott férfiak is egyre többször mernek segítséget kérni, és az is elmondható, hogy már nem mindig megalázást, lenézést kapnak, hanem mind a hatóság, mind a szakemberek oldaláról is támogatást remélhetnek.

Határozott álláspontom az is, hogy „a nyomozó hatóság, az ügyészség, illetve a bíróság részéről eljáró szakembereknek speciális tudással kell rendelkezniük a témával kapcsolatban. A hozzátartozók körében elkövetett erőszak mibenlétét ismerniük, érteniük kell, átérezniük pedig elvárható lenne. Az a szakember, aki nem rendelkezik információval a családon belüli erőszak folyamat-jellegéről, annak ciklikus voltáról, a lelki és gazdasági erőszak alkalmazásának motívumáról, a sértettek egyedi sajátosságairól – nem lesz képes szakszerűen eljárni. A büntetőeljárás során kizárólag olyan szakemberek munkája eredményezi a sértettek védelmét, akik felismerik e bántalmazás specialitásait, az elkövető és áldozat sajátos kapcsolatát, a sértett kiszolgáltatott, függő voltát. A látencia akkor csökkenthető, ha társadalmi szinten ismert tudássá válik mind a sértettek különösen sérülékeny volta, mind az elkövetők áldozataik feletti hatalmi, ellenőrzési igénye”.¹⁸

7. A különböző kutatások alapján az elkövető nők 2 fő típusa

- Többgyermekes, munkanélküli, alacsony iskolázottságú, rossz anyagi körülmények között élő, elvált vagy élettársi kapcsolatban élő, középkorú nő. A cselekedetét kiváltó ok a család rossz anyagi helyzete, a pénzhiány, a társ vagy saját iszákossága.
- Középosztálybeli, legalább érettségivel rendelkező, szellemi foglalkozású, elvált vagy esetleg válófélben lévő hölgy, aki felnőtt gyerekekkel vagy anélkül él és viszonylag kiegyensúlyozott egzisztenciával rendelkezik. Tettének oka a társ féltékenysége, romló egzisztenciája, iszákossága.

8. Az erőszakos nők gondolatai a miértekről¹⁹

Sokan felteszik a kérdést, legyen szó női vagy férfi elkövetőről, hogy miért? Mi jogosítja fel őket, hogy bántalmazzák a párjukat? Mit gondolnak az abúzus alatt? Martin S. Fiebert és Denise M. Gonzalez 1997-ben végzett kutatásában a hölgyek az alábbi válaszokat adták (a résztvevők egy vagy több okot is megjelölhettek) erre a kérdésre:

- 24 %: azt gondolom, hogy a férfiak könnyen megvédhetik magukat, ezért nem aggódom, ha fizikailag agresszív vagyok,

18 DOMOKOS Andrea, NEMES Zsófia, HAVASI Sára: *A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése*, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017, 89-90.

19 <http://www.batteredmen.com/fiebertg.htm> (2017. november 30.)

- 19 %: a férfiak szerint egy nőt megütni tilos, tehát én szabadon megtámadhatom a férjemet,
- 13 %: ha egy nő valóban egyenlő egy férfival, akkor fizikailag is egyenlő, tehát a nő használhatja a fizikai erejét,
- 12 %: jogom van ahhoz, hogy agresszíven viselkedjek a partnerrel szemben,
- 10 %: már gyermekkoromban megtanultam, hogy ha a bátyámat megütöm, tekintettel arra, hogy én lány vagyok és fiatalabb is, ő nem üthet vissza,
- 8 %: néha, ha fizikailag agresszív vagyok, az fokozza a libidómat,
- 6 %: úgy vélem, hogy fontos és egészséges, ha haragomat fizikailag is ki tudom fejezni egy partnerkapcsolatban és nem kell azt elfojtanom,
- 6 %: azt gondolom, hogy ha a férfi megszegi a szabályokat, akkor akár meg is lehet ütni őt,
- 3 %: a filmekben és a tévében sok olyan női hőst láttam, akik megverik a férfiakat, és ezt a lépésüket csodáltam.

A megkérdezett nők 65 %-a pedig azt jelölte be a válaszadás során, hogy” más ok” miatt alkalmaz erőszakot a partnere ellen, de a pontos ok vagy nem került megjelölésre vagy a saját élethelyzetükre vonatkozó okot írták le, mely egyik megadott válaszlehetőségbe sem illett bele.

9. Bántalmazott férfiak vallomásai

Csaba: “Válás előtt ex ordítózva püfölte a síró gyereket! Mire én megfogtam az ex kezét és leordítottam a fejét, hogy mit csinál?! Erre ahogy hátat fordítottam neki, mikor elengedtem, hogy a gyereket vigasztaljam, felkapta a konyhakést, és már lendítette is felém.”²⁰

Ottó: “Egyszer felpofozott, egyszer pedig a kislányunk előtt rontott nekem, és tépett meg a műkörmeivel. A legfélelmetesebb az egészben az, hogy mégis ő vádolt meg a bíróságon azzal, hogy részegen rendszeresen vertem.”²¹

Ede: “Házasságom ideje alatt balesetem lett, és megrokkantam. Gerinc sérülteként élek. Lányaink előtt lökött be a mosókonyhába, rugdosta a gyerekjátékokat, tépte a falról a karácsonyi dekorációkat. Feleségem gyámügyi és családsegítő dolgozó volt. Bejelentettem a gyámügynek, hang és képfelvételem van róla. Szerintetek ez idáig történt valami?”²²

Attila: “Arcon próbált ütni ökölrel a gyerekek és az anyja előtt, nem vert telibe, elhajoltam, de eltalált. Válaszul langyos tejeskávét kapott arcba. Verbálisan pedig az anyjára licitálva: ha nem büntetnék, megölnélek.”²³

20 <http://valodiegyenloseget.hu/2016/05/02/bantalmazott-ferfiak/> (2017. december 1.)

21 <http://valodiegyenloseget.hu/2016/05/02/bantalmazott-ferfiak/> (2017. december 1.)

22 <http://valodiegyenloseget.hu/2016/05/02/bantalmazott-ferfiak/> (2017. december 1.)

23 <http://valodiegyenloseget.hu/2016/05/02/bantalmazott-ferfiak/> (2017. december 1.)

András: „A testesebb nők a zsánerem, így a feleségem is az. 5 éve jártunk, amikor összeházasodtunk, és ezalatt egy türelmes, gyengéd nőt ismertem meg benne. Az utóbbi néhány hónapban minden megváltozott! Amikor ideges lesz vagy nem tetszik neki, amit mondok, akkor nekem jön. Űt és rúg, ahol ér. Én egy vékonyabb testalkatú férfi vagyok, úgyhogy gyakorlatilag esélyem sincs ellene, de nem is tudnék egy nőt megütni. Mit tehetek? Szeretem őt és nem akarom elhagyni, de ezt már nem bírom tovább.”²⁴

Péter: „Ver a feleségem és teljesen kiszolgáltatottnak érzem magam. Pár hete kezdődött, amikor megnéztem egy nőt az utcán, majd otthon szóvá tette és ököllel jött nekem. Azóta folyamatosá vált a bántalmazás. Űt, rúg, mar, de volt, hogy belém is harapott. Nem tudom, hogy mit tegyek.”²⁵

László: „A feleségem hetente többször arra kényszerített, hogy szexuálisan kielégítsem. A feleségemnek van egy szeretője is, aki nem mindig teljesített megfelelően, ilyenkor rám hárult a feladat. Amikor ellenkeztem, azzal fenyegetett meg, hogy álmomban leszúr. Nem bírtam tovább, a rendőrségtől kértem segítséget. Természetesen a feleségem mindent tagadott, de meghallgatták a nagyobbik lányunkat, illetve a szomszédokat is, akik az én vallomásomat erősítették meg. A szomszédok gyakran hallgatták éjszakánként, hogy a feleségem addig ordibált velem, amíg nem tettem a kedvére. Hogy miért tűrtem éveken át? A kisebbik lányom miatt. Idén márciusban lett 12 éves. Utánanézttem, ha korábban elváltam volna, a bíróság valószínűleg a feleségemnek ítéli. Ezt semmiképp nem akartam. De 12 éves korától már a gyermeket is megkérdezik, melyik szülőjével szeretne élni. Júliusban távollatást kértem a feleségemmel szemben, meg is kaptam két hónapra, de utána minden ugyanúgy folytatódott, a feleségem nem volt hajlandó elköltözni. Sőt azzal fenyegetőzött, hogy porig égeti a lakást, ha beadom a válókeresetet. Ha részeg, meg is tenné. Tíz éve vannak alkoholproblémái, az utóbbi időben három-négy liter bort ivott meg naponta. A helyzet 2011 elején kezdett súlyosbodni, amikor a nővére az élettársával, Annával hozzánk költözött. A három nő éjszakába nyúlóan dajdajozott, senkire nem voltak tekintettel. Február 1-jén aztán megelégteltem a rikácsolást, és felszólítottam a sógornőmet és az élettársát, hogy hagyják el a lakást. A sógornőm erre azt mondta, lecsillapítja a többieket, menjek be a szobába. Bedőltem neki, megfordultam, de lépni már nem tudtam, mert konyhakést döftek a hátamba. Visszanézve az élettársa kezében láttam a kést. A szurkálás ügyében a BRFK életvédelmi osztálya nyomozott, azóta a sógornőm élettársát életveszélyt okozó testi sértés és súlyos testi sértés kísérlete miatt a bíróság 8 év szabadságvesztésre ítélte. A rendőrség 2014. október 7-én reggel vitte el a feleségemet, azóta normális az életünk. Amikor a 12 éves kislányomnak elmondtam, hogy anyját őrizetbe vették a rendőrök, ujjongva a nyakamba ugrott. Pár hete még a horror háza volt a lakásunk, most végre nyugodtan élhetünk. Felháborító és kibírhatatlan volt, amit akaratom ellenére meg kellett tennem. De ha ellenkeztem, azt sziszegte: „Csak aludj el, beléd mártom a kést!” Félttem tőle, ezért mindig kénytelen voltam orálisan kielégíteni.”²⁶

24 <http://civilhetes.net/egy-agyban-az-ellenseggel-bantalmazott-ferfiak> (2017. december 1.)

25 <http://civilhetes.net/egy-agyban-az-ellenseggel-bantalmazott-ferfiak> (2017. december 1.)

26 <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsaru-magazin/szex->

10. Összegzés

A 21. század tömegkultúrája szinte melegágya az erőszaknak, az agressziónak. Az erőszaknak rengeteg formája létezik, ezek közül talán a legmeggrázóbb, és egyben a legelfogadhatatlanabb a családon belüli erőszak. A családon belüli erőszak nemcsak a fejletlen országokban mindennapos, hanem a világ minden pontján előforduló jelenség. Azokban az államokban, ahol a társadalom elmaradottabb, kevésbé követi a nyugati normákat, kevésbé foglalkoznak a szociális problémákkal, ott a családon belüli erőszak is erőteljesebb.²⁷

A tanulmány arra szeretné felhívni a figyelmet, hogy annak ellenére, hogy a média, illetve a kutatások is arra fektetik a hangsúlyt, hogy a családon belüli erőszak áldozatai a nők, illetve a gyermekek, a férfiak sérelmére éppúgy el lehet követni a különfajta abúzusokat.

A kutatások alapján (is) kijelenthető, hogy a nők inkább a fizikai bántalmazás áldozatai, addig a lelki terror elszenvedői többnyire a férfiak. A lelki terror a párok között egy hatalmi játszma, ahol a bántalmazó uralkodni szeretne a bántalmazott felett. Amikor egy férfi erőszak áldozata lesz, akkor két választási lehetősége van. Vagy tűri és beletörődik a sorsába, vagy belátja, hogy egyedül nem tudja megoldani a helyzetet és segítséget kér.

Sajnos a férfiak nagyon ritkán kérnek segítséget, nagyon ritkán fordulnak szakemberhez, és szinte soha nem mondják ki, hogy áldozatok. A szakemberek tapasztalati szerint, ha a férfi áldozatok segítséget kérnek, azt burkoltan teszik, nem mondják ki, hogy a feleségük, a partnerük bántalmazza őket, hanem a párkapcsolat vagy a gyerekek körüli gondokra hivatkoznak. Nem szabad hagyni, hogy a kapcsolat eljusson a lelki terrorig, már az első konfliktusnál le kell ülniük a pároknak és meg kell beszélniük a problémát. Amennyiben ez nem történik meg, a lelki erőszak fokozódni fog. Mindennaposá válik, sőt megjelenik a fizikai, rosszabb esetben a gazdasági és a szexuális erőszak is.²⁸

Amennyiben valaki erőszak áldozata lesz, azt kell önmagában tudatosítania, hogy ez nem az ő hibája, és rendkívül fontos, hogy merjen segítséget kérni a barátaitól, a családtagjaitól, a segítő intézményektől vagy akár a hatóságtól is. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy csak akkor csökkenthető a családon belüli erőszak áldozatinak a száma – legyen szó bármelyik nemről –, és akkor nem lesz a családon belüli erőszak látens bűnözés, ha a társadalom összefog, a jogalkotók pedig megalkotják a megfelelő jogszabályokat. Hisz az erőszak mellett soha nem lehet elmenni szóltanul, a legkisebb gyanúnál is lépni és cselekedni kell.

---

re-kenyszerítette-ferjet (2017. december 1.)

27 NEMES Zsófia: Családon belüli erőszak. In.: Deres Petronella, Grad-Gyenge Anikó (szerk.), *Acta Iuvenum Caroliensia VI.*, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015, 377.

28 <https://www.hirado.hu/2015/07/31/foleg-ferfiak-a-lelki-terror-aldozatai/> (2017. december 1.)

11. Felhasznált irodalom

Könyvek

- Domokos Andrea, Nemes Zsófia, Havasi Sára: A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017.
- Kerezi Klára: A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban, Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest, 1995.
- Lewis, A.: An Enquiry Into Adult Male Experience of Heterosexual Abuse. Equal Justice Foundation, Sydney, 2000.
- Nemes Zsófia: Családon belüli erőszak. In.: Deres Petronella, Grad-Gyenge Anikó (szerk.), Acta Iuvenum Caroliensia VI., Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015.
- Newburn, T- Stanko, E.A, When men are victims: the failure of victimology. In: Newburn, T- Stanko, E.A./eds/: Just boys doing business? Men, masculinities and crime. Routledge, London, 1996.
- Raskó Gabriella: A női bűnözés, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978.
- Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszak férfi szereplői, PhD értekezés, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2006.
- Virág György (szerk.): Családi iszonyok, KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005.

Internetes hivatkozások

- <http://civilhetes.net/egy-agyban-az-ellenseggel-bantalmazott-ferfiak>
- <http://valodiegyenloseget.hu/2016/05/02/bantalmazott-ferfiak/>
- <http://www.batteredmen.com/batrNVAWf.htm>
- <http://www.batteredmen.com/febertg.htm>
- <http://www.ksh.hu/szamlap/életunk.html>
- <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsaru-magazin/szex-re-kenyszeritette-ferjet>
- <https://www.hirado.hu/2015/07/31/foleg-ferfiak-a-lelki-terror-aldozatai/>

Jogszabályok

- 2174/1997. (VI. 26.) Kormányhatározat a Nők IV. Világkonferenciáján elfogadott Nyilatkozatban megfogalmazott feladatok magyarországi megvalósítását szolgáló cselekvési programról
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

12. Tárgyszavak

Családon belüli erőszak, abúzus, fizikai erőszak, lelki erőszak, bántalmazott férfiak, erőszakoskodó nők, áldozat, hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények.

AZ ÁLLAMI IMMUNITÁS JOGALKOTÁSSAL OKOZOTT KÁR ESETÉN

1. Bevezetés

Az állami immunitás kérdéséről – a közhatalmi kárfelelősségre a vonatkozó jogszabályok változása folytán is - sokat olvashatunk mostanában. Az immunitás a „felelőtlenséget” jelenti, azaz a felelősségre vonás elkerülésének eseteit tartalmazza olyan esetekben, amikor tényállás szerint a feltételek adóttak. A jogalany státuszbeli minőségén múlik az, hogy elmarad-e a felelősségre vonás.

Az egyetemes jogfejlődésben történetileg két nézet alakult ki: az *állami tevékenységek jellegük szerinti megkülönböztetése* kontra *fiskus-elmélet*, miszerint az állam bizonyos részeinek tevékenységével kapcsolatosan alkalmazható a felelősségre vonás.¹ Az előbbi az uralkodó nézet.

Az immunitásról az állam viszonylatában belső immunitásként érdemes beszélni, mely az alábbi területeken merülhet fel:

- hatósági fellépések
- bírósági, ügyészégi alkalmazottak
- közigazgatási alkalmazottak
- állam, állami szervek által kötött szerződés
- jogalkotó tevékenység

2. Európai Unió kitekintés

A jogszabályalkotással okozott kár problémakörének megértéséhez szükséges, hogy az uniós jogalkalmazásra is figyelemmel legyünk. Az Európai Unió eredményes működésének elengedhetetlen feltétele, hogy a tagállamok eleget tegyenek jogharmonizációs kötelezettségüknek. Az Európai Unióról szóló Szerződés továbbá tartalmazza az ún. „hűség klauzulát”, mely szerint „a Szerződés által létrehozott és ezáltal egy autonóm jogforrásból származó jogot ezen önállósága miatt nem előzheti meg semmilyen jellegű nemzeti jogszabály, ha nem akarjuk megfosztani közösségi jogi jellegétől, nem akarjuk magát a közösségi jog alapját megkérdőjelezni.” A közösségi jog elsőbbsége tehát megkérdőjelezhetetlen.

---

1 Ld.: Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség összekapcsolása. Jura 2001/1.

A tagállamok bíróságai (jogalkalmazói) számára az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) ítéletei pedig kötelező erővel bírnak. Így néhány fontosabb jogeset kiemelésével szemléltetném az EUB jogalkalmazásának az irányát, merre is tart.

1.1. Jogszabályalkotással okozott károkért való felelősség gyakorlata az Unióban

A Bíróság döntései az unión belül biztosítják a gyakorlat egységét azzal, hogy egyfelől a döntései a tagállamok bíróságai számára kötelező erővel bírnak, másfelől az általa kidolgozott jogértelmezési technikák is arra ösztönzik a nemzeti jogalkalmazókat, hogy bizonyos mértékben elszakadjanak a nemzeti jogtól.²

A nemzeti szabályozások eltérőek a tagállamok között. Franciaországot és Angliát leszámítva a törvények alkotmányosságát polgári bírósági eljárásban kétségbe lehet vonni, egyes tagállamokban polgári, máshol közigazgatási bíróság előtt. Vannak továbbá a tagállamok között olyanok, akik a törvényhozás vonatkozásában az állami immunitás oldalán állnak (Ausztria, Németország, Nagy-Britannia, Luxemburg), és vannak, ahol felelősségre vonható az állam (Belgium, Franciaország, Görögország, Olaszország, Portugália). Az előbbi esetekben fontos kiemelni, hogy csak a törvények vonatkozásában áll fenn az állami immunitás, egyéb, alacsonyabb szintű jogforrások vonatkozásában nem.

Meg kell továbbá említeni, hogy a felelősséget nem csak a jogalkotó tevékenysége, hanem a mulasztása is megalapozhatja.

1.2. Tagállam felelőssége a közösségi jog megsértése miatt, néhány jogeset tükrében

1.2.1. Schöppenstedt formula (1971)

Ugrópont a Közösség perelhetősége szempontjából: kimondja, hogy a Tanácsot lehet perelni kártérítésért akkor is, ha nincs perbeli legitimációja az EGK-Szerződés 173. Cikke szerint. (Jogi és természetes személyek is perelhetnek, ha a rendelet, határozat címzettjei, vagy ha közvetlenül és személyesen érinti őket.) Ezt továbbviszi a Bíróság a Krohn&Co ügyben, ahol kimondta, hogy a határozat megtámadására, megsemmisítése iránti kérelem előterjesztésére előírt két hónapos határidő elmulasztása nem akadályozza a kártérítési per megindításának.

Másfelől a formula bizonyos fokig a Közösséget védi, miszerint csak akkor ad lehetőséget a Közösség marasztalására, ha három feltétel teljesül: (1) a Közösség részéről gazdaságpolitikai jogalkotási intézkedés történt, (2) a károsult védelmét szolgáló magasabb rendű jogszabály megszegésével és (3) a jogsértés megfelelően súlyos. Részletesebben:

---

2 dr. Lajer Zsolt: Felelősség a jogszabályalkotással okozott károkért az Európai Unió és egyes tagállamai jogában.

1. jogalkotási intézkedés: elsődlegesen rendeletalkotás, de bármely más kötelező jellegű közösségi aktus;
2. magasabb jogszabály, mely az egyén védelmét szolgálja, általában általános elvre (arányosság, egyenlőség, stb. alapelv) vonatkozik, mely a közösségi jog része;
3. a megfelelő súlyosság kritériumát viszont nehéz bizonyítani: a Bíróság pl. a HNL Vermehrungsbetriebe GmbH ügyben ugyan megállapította a támadott rendelet alapelvekbe (diszkrimináció tilalma, arányosság elve) ütközését, azonban a kártérítési igényt nem tartotta alaposnak, mivel a rendelet következtében előállt hátrányok nem haladták meg az adott ország gazdasági tevékenységgel kapcsolatos kockázat normális szintjét. Egy másik ügyben (Dumortier Freres SA) megállapította a hivatkozott rendelet jogellenességét, valamint azt is, hogy a felperesnél a rendelet következtében előállt veszteség meghaladta az üzleti tevékenységükkel rendszerint együtt járó kockázatokat, így sikeres volt a keresetindítás.

1.2.2. Francovich ítélet (Schöppenstedt formula meghaladása)

A Schöppenstedt formula meghaladását jelentette a Francovich ítélet, mely már figyelembe vette az Európa Tanács 1984. évi ajánlását³, valamint tükrözi az egyéni közösségi jogok védelmének, a „közösségi hűség elvét” is.⁴

Az államnak felelnie kell a közösségi jog neki felróható megsértésének eredményeként az egyéneknek okozott kárért, így az adott irányelv nemzeti jogba történő átvétele elmulasztásából eredő károkért is. A kártérítési igény akkor megalapozott, ha három feltétel teljesül:

1. az irányelv által célzott eredmény az egyénekre is ruház jogokat;
2. ezen jogok tartalma az irányelv rendelkezési alapján meghatározható legyen;
3. okozati összefüggés álljon fenn a kár és az állami kötelezettségzegés között.

1.2.3. Post-Francovich-jelenség: Brasserie – Factorame ügy (1996)

Alkalmazni kell azt az elvet, miszerint a tagállam köteles megtéríteni az egyéneknek a közösségi jog állam általi megsértésével okozott kárt abban az esetben is, amennyiben

3. Az Európa Tanács 1984. évi ajánlása (1984. szeptember 18.), mely kiterjesztette a felelősség kérdését az állami normatív szabályozó tevékenységre is az adminisztratív és a fizikai aktusok mellett 8 elvben összefoglalva a kárfelelősséget azzal a céllal, hogy az állami immunitást csökkentse. A 8 elv: (1) objektív súlypontú felróhatóság az állami felelősség alapja (jogellenesség esetén a felróhatóság vélelmezendő) (2) méltányossági alapon: reparáció kártalanítási formában, ha a köz érdekében véghezvitt állami aktus okoz kárt (3) károsulti közrehatás mérsékli a kárfelelősséget; (4) az állam közvetlenül perelhető; (5) teljes kártérítés, részleges kártalanítás; (6) végrehajtás legyen hatékony; (7) az igényérvényesítési határidők korlátozásának a tilalma; (8) diszkrimináció tilalma nemzetiségi alapon.
4. A jogharmonizáció szigorítása: a nemzeti bíróságoknak hatékony és valós védelmet kell nyújtaniuk az egyéneknek közösségi jogaik gyakorlásához.

a nemzeti törvényhozás felelős a kérdéses jogsértésért. Ha a közösségi jog megsértése a tagállam részéről a nemzeti törvényhozás olyan tevékenységének tulajdonítható, melynek gyakorlása során széles diszkrecionális lehetősége van abban, hogy törvényhozási megoldások közül válasszon, a károsult egyének akkor jogosultak kártérítésre (veszteség és tényleges kár), amennyiben

1. a megsértett közösségi jog alanyi jogokat szándékozott rájuk ruházni;
2. a jogsértés megfelelően súlyos („sufficiently serious”);
3. okozati kapcsolat áll fenn a jogsértés és a kár között.

A kártérítés nem tehető függővé a jogsértésért felelős állami szerv vétkenységétől, azon túl, hogy a megállapításának előfeltétele a „megfelelően súlyos” volta.

A nemzeti jogrendszer kell, hogy rendelkezzen a kártérítés mértékét meghatározó kritériumokról. Ezek nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint amit a nemzeti jog meghatároz, valamint nem lehetnek olyanok, melyek a gyakorlatban lehetetlenné tennék, vagy jelentősen megnehezítik a kártérítés elérhetőségét.

A Bíróság némiképp a *Factorme*-ügy meghaladásaként a *British Telecom ügyben* mondta ki, hogy a tagállamot nem terheli kárfelelősség abban az esetben, ha tévedett ugyan az adott irányelv adott cikkének átvétele során, ugyanakkor nem sértette meg nyilvánvalóan és súlyosan a hatásköre gyakorlása korlátait. Az irányelv értelmezése során ugyanis jóhiszeműen járt el. Érdekessége az ügynek, hogy szubjektív elemeket is belevitt a Bíróság a vizsgálatba az állami felelősség megállapításánál.

Kiemelendő továbbá a *Dillenkoffer ügy*, mely az objektív felelősség megállapítása felé mozdította el a Bíróság gyakorlatát. Ennek során kimondta, hogy az átültetési határidő elmulasztása önmagában olyan megfelelően súlyos jogsértés, amely a kártérítési felelősséget megalapozza. Nincs szükség a *British Telecom*-ügyben felállított szubjektív felelősségi kritériumok vizsgálatára. Objektív a felelősség. Így azok, akikre az irányelv tartalmilag pontosan meghatározható jogokat telepít, kártérítést követelhetnek, ha az őket ért károsodás és a jogharmonizációs kötelezettségszegés között okozati összefüggés áll fenn.

3. A magyar szabályozás

3.1. 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban régi Ptk.)

A régi Ptk. megalkotásakor a gazdasági viszonyokban a köztulajdonnak tulajdonítottak nagyobb szerepet, így az állami kárfelelősség nagyon szűk körben volt csak megállapítható. Ez azzal volt magyarázható, hogy a közhatalmat gyakorló szervek közérdekből járnak el, a közösség érdekében eljárva hibázhatnak, mely körülmény mentesíti őket a felelősség alól. A másik indok, mely még ma is felmerül: a szerveket meg kell védeni a „külső zaklatásoktól, támadásoktól”, mivel az a működésüket akadályozza, tevékenységük

állandó megkérdőjelezhetősége pedig bürokratikussá teszi azokat. A közhatalomba vetett bizalom elve folytán pedig vélemezni kell, hogy a közhatalmi szervek nevében eljáró személyek teljes körben (mind szakmailag, mind emberileg) teljesen felkészültek.

Így a törvényi tényállás: „*államigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség*” elnevezést kapta⁵, mely alapján esetlegesen az államot lehetett volna perelni jogszabályalkotásból eredő kártérítésre. Itt is meg kell különböztetni azonban a tevőleges magatartással és a mulasztással okozott kárt.

Az alkalmazotti felelősség esetét a régi Ptk. a 348. §-ban szabályozta. Kimondta, hogy a munkáltató felelős az esetekben, amikor a munkavállaló munkaviszonyával összefüggésben okoz kárt harmadik személynek. Ennek speciális esete volt a 349. §-ban szabályozott államigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség, melynek megállapítása háromirányú lehetett: az államigazgatási szerv és az államigazgatási alkalmazott felelőssége harmadik személlyel szemben, a munkáltató felé fennálló alkalmazotti felelősség, valamint az államigazgatási szervek jogos eljárása folytán harmadik személynek okozott károkért való felelősség.

A gyakorlatban nem hatályosult a felelősségre vonás. Az államot „a közjogi eredetű pajzs megvédi a felelősségre vonástól a magánjogi eredetű jogviszonyokban is.” Az „állami felelőtlenség” érvényesült továbbra is.

1978 március 1-jei hatállyal a törvényi tényállásban mindössze annyi változás történt, hogy a jogalkotó a felelősség megállapításának a feltételei közül törölte az előzetes - büntető vagy fegyelmi - felelősségre vonást. Az elévülési idő azonban továbbra is egy éves maradt, amelyet csak 1992-ben az Alkotmánybíróság nyilvánított alkotmányellenesnek, a hátrányos megkülönböztetés tilalmának alapelve, valamint a bíróság előtti egyenlőség alkotmányos elvére hivatkozással, és azt megsemmisítette⁶. Ugyanakkor az állam továbbra is államként viselkedett a civiljogi jogviszonyokban, a közhatalmiságra hivatkozással, amely álláspontom szerint indokolatlanul.

A gyakorlatot a Legfelsőbb Bíróság is megerősítette⁷, amikor kimondta, hogy a jogalkotásra az alkotmányjog szabályait kell alkalmazni, a károsult és a jogalkotó között polgári jogi jogviszony nem jön létre, így polgári jogi kártérítésre nincs lehetőség.

A régi Ptk. 349. §-át a *Legfelsőbb Bíróság PK 42. számú állásfoglalása* töltötte ki tartalommal: kimondta, hogy e törvényi szakasz akkor alkalmazható, amikor a közhatalom gyakorlása szervező-intézkedő tevékenységben, vagy mulasztásban nyilvánul meg. Nem az eljáró szerv minősége, hanem a konkrét tevékenység alapján kell megítélni, hogy államigazgatási tevékenységről van-e szó. Az ítélezési gyakorlatban

5 1959. évi IV. törvény 349. §. (1) Államigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget csak akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, illetőleg a károsult a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket igénybe vette, továbbá az eljáró alkalmazott bűnösségét illetve vétkességét büntet vagy fegyelmi eljárás során megállapították. (3) Ezeket a szabályokat kell alkalmazni a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárért való felelősségre, ha a jogszabály másként nem rendelkezik.

6 52/1992. (X/19) AB határozat.

7 BH 1994/312. sz.

a kárfelelősség megállapításának 1978 után továbbra is feltétele volt, hogy az eljáró személy (közigazgatási, ügyészi, bírói alkalmazott) jogellenesen döntsön és felróhatóan, súlyosan gondatlanul járjon el.

A *Legfelsőbb Bíróság PK. 43. számú állásfoglalása* egyértelművé tette és kimondta, az államigazgatási határozat felülvizsgálata iránt indított per rendkívüli jogorvoslatnak minősül. Államigazgatási jogkörben okozott kár esetén a károsult választása szerint bírósági felülvizsgálattal élhet, vagy kártérítési pert indít, de amennyiben a közigazgatási perben pervesztes lett, a kártérítési igényét már nem érvényesítheti, mivel egy jogerős bírósági ítélettel elbírált és jogszabálysértőnek nem tekintett államigazgatási határozat jogellenességét a kártérítési per bírósága nem állapíthatja meg.⁸

3.2. 2013. évi V. törvény (új Ptk., a továbbiakban Ptk.)

A Ptk.-ba annak ellenére nem került bele az állami kárfelelősség törvényi tényállása, bár a több éves kodifikációs munka során ezt több javaslat is tartalmazta.⁹ A kodifikáció során a Vékás Lajos vezetésével elkészített Szakértői Javaslat külön mű formájában is kiadásra került. Ebből látszik, hogy a Szakértői Javaslat az állami felelősség jogszabályi rendezésére pontos rendelkezéseket tartalmazott.¹⁰ Még a 2006-os Javaslat 611. §-a

8 A jogorvoslati lehetőség kimerítésének elmulasztása esetén a kárigényt elbíráló bíróság nem vizsgálhatja, hogy a rendes jogorvoslat mennyiben lett volna alkalmas a kár elhárítására. (BH 2002.184.)

9 A dr. Vékás Lajos által vezetett Kodifikációs Főbizottság 2001-es tervezete pl. indokoltan látta, hogy a Pp. 2. §-a szerinti anyagi jogi felelősségi szabály beiktatás lenne indokolt felróhatóságtól független, objektív felelősség formájában. Az állam és az önkormányzati szervek a közhatalom gyakorlása során kifejtett szervező-intézkedő tevékenységgel, illetve ennek elmulasztásával okozott kárt köteles megtéríteni. Ugyanakkor kimentési lehetőséget is adott volna azon esetekben, amikor bizonyítani tudja, hogy a kárt a tevékenységi, ügyintézési és ellenőrzési körén kívül álló elháríthatatlan ok, vagy a károsult által okozott ok idézte elő. Ez tartalmazta továbbá azt is, hogy a Kódex mondja ki az állami felelősséget alkotmányellenes jogszabályalkotás esetére.

10 A Szakértői Javaslat 5:550. § (felelősség jogalkotással okozott károkért) 5:550. §: Felelősség jogalkotással okozott kárért:

(1) A jogalkotó az alkotmányellenes jogszabály alkotásával okozott kárért felel, ha az Alkotmánybíróság az alkotmányellenes jogszabályt hatálybalépésének időpontjára visszamenőlegesen semmisítette meg.

(2) A jogalkotó a megsemmisítés időpontjától keletkező károkért felel, ha az Alkotmánybíróság az alkotmányellenes jogszabályt nem hatálybalépésének időpontjára visszamenőlegesen semmisítette meg.

(3) Ha az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a jogalkotó a jogszabályi felhatalmazásból származó jogalkotói feladatát elmulasztotta, ezzel alkotmányellenességet idézett elő, a jogalkotási kötelezettségét az Alkotmánybíróság határozatában megállapított határidőig nem teljesíti, a mulasztással okozott kárért felelősséggel tartozik.

(4) Az állam felelősséggel tartozik azért a kárért, amelyet európai uniós jog-harmonizációs kötelezettsége elmulasztásával vagy nem megfelelő teljesítésével okozott.

is rendelkezett az állami kártérítési felelősségről, ugyan már sokkal szűkebben, mint a Szakértői Javaslattal.¹¹

Az elfogadott és jelenleg hatályos Ptk. ugyanakkor nem tartalmazza e rendelkezéseket. A bírói gyakorlat is csak részlegesen épült be.¹²

A Ptk. 6:548. §-ában meghatározott törvényi tényállás¹³ a korábbihoz (régii Ptk.) hasonló, de benne már nem államigazgatási, hanem közigazgatási jogkörben okozott kárról van szó. Ugyanakkor érdekesség, hogy a régi Ptk. 349. §-át tartalommal megtöltő PK 42. sz. és a PK 43. sz. állásfoglalások nem irányadók többé, mivel a Ptk. 6:548. §-ának tárgyi hatálya szűkebb. A jogszabályhely egyúttal a rendes jogorvoslat fogalmát kiterjeszti a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatára is.

A károkozás közhatalmi tevékenységhez kötése azt is jelenti, amennyiben a kár nem közhatalmi tevékenység vagy mulasztás eredménye, a Ptk. 6:540. § és 6:541. §-ait kell előhívni.¹⁴ Fenn kell továbbá állniuk a kártérítés általános (6:519. §) és különös (6:548. § (1) bek.) feltételeinek is, így a jogellenességnek és a felróhatóságnak is.

3.3. Jogalkotásért való kárfelelősség

Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően felerősödött annak igénye, hogy az állam által okozott károkért való felelősséget az államnak viselnie kell. Ezzel együtt kell említeni a jogharmonizációért való kárfelelősséget is. Tény azonban, hogy a jogszabályi rendelkezések hiányában az ítélkezési gyakorlat a Ptk. hatályba lépése óta nem, vagy csak csekély mértékben változott. Az állami immunitás – néhány eseti elmozdulástól eltekintve – lényegében fennmaradt.¹⁵

A jogszabályi háttér a fentiekben ismertetett mértékű megváltozása álláspontom szerint nem elégséges ahhoz, hogy az ítélkezés egyértelműen áttörje az állami immunitást. A felróhatóság és a jogellenesség együttes fennállásának a megkövetelése önmagában

---

(5) Az (1) bekezdés szerint felel a jogalkotó, ha az Alkotmánybíróság azt állapítja meg, hogy a jogszabály tartalmilag egyedi határozat.

11 Javaslattal 611. § Jogalkotással okozott kárfelelősség:

(1) Az állam az alkotmányellenes jogszabály alkotásával okozott károkért akkor felel, ha az Alkotmánybíróság az alkotmányellenes jogszabályt hatálybalépésének idő pontjára visszamenőlegesen semmisítette meg.

(2) Ha az állam az Alkotmánybíróság határozata alapján a jogalkotással alkotmányellenes mulasztásban van, és jogalkotói kötelezettségét az Alkotmánybíróság határozatában megállapított határidőig nem teljesíti, a mulasztással okozott kárért felelősséggel tartozik.

(3) A (2) bekezdésben foglalt rendelkezést kell alkalmazni akkor is, ha a károkozás azért következett be, mert az állam a nemzetközi jogharmonizációs kötelezettségét határidőben nem teljesítette.

12 A 42. PK és a 43. PK sem irányadó

13 Felelősség a közigazgatási jogkörben okozott kárért

14 Az alkalmazott, a tag, a vezető tisztségviselő károkozásáért való felelősség

15 Újváriné Antal Edit: Felelősségtan; Miskolc 2002. 147-148. p.

szinte esélytelenné teszi, hogy egy állam elleni, jogszabályalkotásból, vagy annak elmulasztásából eredő kártérítési per sikerre vezessen.

Az állam jogszabályalkotásért, illetve annak mulasztásáért okozott kárfelelősségét Ptk.-nak legalább azokban az esetekben kellett volna szabályoznia, amikor az Alkotmánybíróság visszamenőleges hatállyal állapítja meg a norma Alaptörvénybe ütközését. Mulasztásos jogsértésnél pedig azon esetek kerülhettek volna szabályozásra, amikor a jogalkotó nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettségének nem tesz eleget. Ezen esetben már lehet vitatkozni, hogy objektív felelősségi tényállást állapít-e meg a jogszabály, vagy ad teret a kimentésnek. Véleményem szerint – osztva több kolléga álláspontját¹⁶ - egy Pp. 2. § (2) bekezdése szerinti objektív felelősségi alakzat megállapítása indokolt lett volna.

Amennyiben kodifikálásra kerülnek a fentiek, abban az esetben azt a bírói gyakorlatot is szükséges lett volna a Ptk.-ban rögzíteni, miszerint az egyedi ügyekben hozott közhatalmi döntések jogalkalmazási, vagy jogértelmezési tévedései csak akkor járnak kártérítési felelősséggel, amennyiben azok kirívóan súlyosak.

4. Jogesetek, melyek a magyar bírói gyakorlat irányát mutatják

A témát érintő törvényi szabályozás hiányosságával kapcsolatos kritikai megjegyzések fenntartása mellett ugyanakkor - a magyar bírói gyakorlat tükrében – alappal lehet arra következtetni, hogy áttörni látszik a felelőtlenség kérdésköre: amennyiben az Alkotmánybíróság utólag megállapítja ugyanis a norma alkotmányellenességét, a normaalkotó felelőssége megállapítható. Ez a MOL-ügyben hozott ítéletben nyilvánult meg. Rögzíteni kell azonban azt, hogy a törvény (6:548. §) nem követeli meg előzetes bizonyítási kötelezettségként az Alkotmánybírósághoz fordulást.

4.1. MOL-ügy

Az állammal szembeni kártérítési per tárgya a gázáremelés jogellenesen alacsony megállapítása, jogi hivatkozása az árszabályozó rendeletnek a gáztörvénnyel való ütközése volt. A felperes szerint a gazdasági miniszter – közigazgatási jogkörben eljárva – hibás döntést hozott a gáz áráról: nem vette figyelembe a döntés keretül szolgáló korábbi jogszabályokat. Ármegállapítása emellett egyedi jellegű, még ha utólag rendeletbe foglalták is. Az egyedi, egy személyre szóló döntés pedig – a felperes érvelése szerint – megtámadható alapvető jog sérelmére hivatkozással. Az alapvető jog ebben az esetben a tulajdonhoz való jog. Ez szenvedett sérelmet azzal, hogy a kormány egyik minisztere megfosztotta jogos járandósága egy részétől a Molt.

Fontos kiemelni, hogy ebben az esetben nem törvényről, hanem rendeletről van szó! Törvénynél alacsonyabb rendű jogszabályalkotással okozott kár megtérítésére pedig nagyobb esély nyílik. Lehet abban bízni, hogy az immunitás kérdésköre legalább itt áttörik majd?

16 dr. Fülöp Györgyi: Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén; Polgári Jogi Kodifikáció

A perben a Legfelsőbb Bíróság jogerősen elutasította a MOL keresetét, elsődlegesen azon indokkal, hogy az Alkotmánybíróság nem állapította meg a norma alkotmányellenességét. Így a jogellenesség nem állapítható meg. Ebben az ügyben tehát a várt áttörés nem valósult meg, csupán kezdeti lépések történtek.

4.2. Szerencsejáték törvény

A Szerencsejáték törvénnyel kapcsolatos eljárásban nemrégiben született kúriai ítélet. Az ügy tárgya a Szerencsejáték törvény módosítás volt, melynek hatására egy év leforgása alatt pénznyerő automata csak játékkaszinókban lett üzemeltethető, valamint a játékadót a tiszta játékbévetel 40%-áról felemelték tételes havi 500.000 Ft-ra (elektronikus kaszinó esetében 700.000 Ft-ra) és a játékbévetel után %-os adót is fizetni kellett. A kereset mind az adóemelésből, mind a tiltásból eredő kárigényre kiterjedt. Az ítélet érdekessége, hogy bár az Alkotmánybíróság elutasította az Alaptörvény-ellenesség megállapítását, a Kúria a jogsértést mégis kimondta a fordított diszkrimináció tilalmának elve alapján. Nem fogadta el tehát az állam immunitásra történő hivatkozását. Álláspontja szerint a szerencsejáték szabályozása területén az állam széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik. A felelősséget megállapító szabályoknak elvben ugyanazoknak kell lenniük, mint a Közösségre hasonló helyzetben vonatkozó felelősségi szabályok. E hatáskör gyakorlása folytán nem sérthet az állam alapvető jogokat igazolatlanul. Az adóemelés kapcsán csak az állapítható meg, hogy a tevékenység költségesebb lett. A szolgáltatások szabad áramlásának sérelme azonban nem. A tiltás vonatkozásában azonban megállapíthatónak látta a jogellenes alperesi magatartást, mellyel a kár nyomban bekövetkezett. A várt áttörés tehát „megérkezett”. Kiemelendő azonban, hogy a MOL-ügyhöz képest az eltérés, hogy törvényalkotással okozott kárigényt érvényesítettek a felperesek. A jogérvényesítés alapja azonban nem a magyar, hanem tisztán az uniós jog volt.

4.3. Szolidaritási hozzájárulás

Ugyancsak az immunitást töri át a Budaörs kontra Magyar Állam ügyben nemrégiben született elsőfokú ítélet, mely az államot marasztalja. Ennek az ügynek a tárgya a szolidaritási hozzájárulásról 2016. nyarán született döntés. Miután az állam teljesen átvette az iskolák fenntartását, ennek a költségeire hivatkozva pénzt szedett be egyes önkormányzatoktól. Éves szinten az egész országból nagyjából 21 milliárd forint bevételt vártak, és a 30 ezres Budaörsről akarták begyűjteni ennek az összegnek körülbelül 10%-át, 2,1 milliárd forintot, ami egyébként a város éves költségvetésének úgy 15 százaléka. Az elsőfokú ítélet szerint a szolidaritási hozzájárulás nem jogellenes, az alkalmazása azonban igen. Alkotmányossági aggályokat vetett fel. Meg kell említeni továbbá, hogy másodfokú ítélet is van az ügyben. A Fővárosi Ítéltábla nem állapította meg a jogellenességet, jogalapjában elutasította a keresetet.

5. Összegzés

Véleményem szerint az állam jogalkotóként elkövetett mulasztása/jogsértése miatt magánjogi felelősséget kényszerül vállalni. Egyes esetekben a Bíróság kimondja az objektív felelősséget: az államnak nincs kimentési lehetősége (Dillenkoffer ügy). Az állam azonban csak akkor felel, ha a jogalkotói mulasztása közösségi jogot sért. Egyéb esetekben nem. Ugyanakkor az államok ilyen kártérítési felelőssége kiegészítő felelősség, amennyiben csak akkor vehető igénybe, ha valaki lefolytatta az elsődleges polgári eljárást és az sikertelen volt. Mindenesetre jelenleg a magyar jogból hiányzik a tételes szabályozás, így a bírói gyakorlatnak kell kidolgoznia az „áttörést.” Úgy tűnik, ez lassan-lassan meg is valósul. Ugyanakkor egyet kell, hogy értsek dr. Lájner Zsolttal, aki tanulmányában kifejtette, hogy a jogösszehasonlítás módszere a bírói gyakorlatból hiányzik. Talán ennek bevonásával a folyamat még hatékonyabb lenne.

Továbbra is kérdés tehát, hogy át tudja-e a törni a jogalkalmazás (bíróság) a közjogi eredetű pajzsot, mely az államot, mint magánjogi szereplőt védi? Másként feltéve a kérdést: az állami immunitást alig résnyire kinyillott „ajtáját” milyen módon, mikorra fogja a hazai jogalkotás és jogalkalmazás közös erővel a károsultak „belépéséhez” is kinyitni?!

NŐK A BŰNSZERVEZETEKBEN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ OLASZORSZÁGI MAFFIÁRA

1. Bevezetés, fogalomtisztázás

Jelen dolgozat a maffia típusú bűnszervezetekben megjelenő szerepekkel foglalkozik. Megvizsgálja, hogy az utóbbi évtizedek emancipációs változásai képesek-e érvényesülni egy patriarchális alapokon szerveződő, maskulin közösségben. Azt állítom, hogy noha a bűnszervezetek világában a hagyományok nehezen változtathatóak, mégis az eszközök és módszerek tekintetében nagyfokú rugalmasság, a globális folyamatokra való gyors reagálás figyelhető meg. Amennyiben ezt a tézist igaznak vélem, nem zárkozhatok el attól az állítástól, hogy a társadalmi konvenciók változásai érzékelhetőek a bűnszervezetekben, és bizonyos tradicionális konvenciók átalakulását eredményezik. Ezen változások mértékét és megvalósulását vizsgálom, egy rövid etimológiai és fogalmi bevezetést követően. Bemutatom a társadalmi fejlődés során a maffián belül kialakult női szerepfelfogásokat, és ezek módosulását. A szent anya szerepétől a bűnbánókon át, eljutok egészen a „becsületes nőkig”. Mivel nem csak feltételezésekről írok, a dolgozat végén a szerepek alapján bemutatásra kerülnek női élettörténetek.

1.1. *Etimológiai vizsgálat*

A *maffia* szó maga minden valószínűség szerint arab gyökerű. Van, aki szerint a ma-afir szóból származik, amely egykor egy Szicília nyugati felében tanyázó arab törzs neve volt. Mások a mu'afah szóra vezetik vissza az eredetét, amely védelmet, oltalmat, biztonságot jelent. A „maffiózó” szó kezdetben „az igazság embere”, „a békebíró”, „a gyengék jótévője” konnotációval bírt. Olaszország egyesítését követően azonban határozott jelentésmódosulás ment végbe.² Egy biztos, a szó, az olaszból került át a világ számos más nyelvébe. Szicélián és az Egyesült Államokon túl sokfelé használják a bűnözőkre, holott szigorúan véve csak az említett két helyen működik. A „*maffia*” afféle sztereotípiá lett, amellyel az egész világ bűnbandáit egy kalap alá veszik- kínaiakat, oroszokat, japánokat, albánokat és így tovább-, olyanokat, amelyeknek kevés vagy semmi közük nincs a szicíliaiakhoz. Léteznek más bűnszervezetek is Dél-Itália- szerte, és sokszor valamennyit maffiának nevezik, holott még itt sem állja meg helyét ez az általánosítás.

1 Nemzeti Közszolgálati Egyetem- Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

2 GELLÉRT Gábor: *A maffia*. Kossuth, Budapest, 1978. 11–12. o.

Pugliában a Sacra Corona Unita, Calabriában a 'Ndrangheta, Nápolyban a Camorra, Szicíliában pedig a Cosa Nostra, a Mafia szervezi meg területi uralmát. Hogy mégis miért a szicíliai bűnszervezet neve ivódott be a köztudatba és került használatra más vidékeken is, a válasz egyszerű. A maffia erejét, sikereit, szervezettségét és hatalmát egyetlen másik bűnszervezet sem közelíti meg. Noha a Camorra történelme régebbre nyúlik vissza, a mai napig a Cosa Nostra rendelkezik világot behálózó kapcsolatrendszerrel, és ügynökökkel a társadalom minden szegmensében.

Palermói tájszólásban a *mafioso* jelző eredetileg magabiztost, merészt jelentett. A szó elődje egy szicíliai komédiában jelenik meg először, az *I mafiusi di la Vicaria di Palermu*-ban, amit 1863-ban mutattak be Giuseppe Rizzotto és Gaspare Mosca rendezésében.³ A *mafiusi*, a Vicaria börtönben megalakult foglyokból álló banda neve, ennek a csoportnak a szokásai és eszközei megszólalásig hasonlítanak a maffiához. A börtönben szedett „*pizzu*” a védelmi pénz, szicíliai tájszólásban csört jelent. Ha valaki megfizeti, benedvesítheti csőrét. Egy 1857-es szicíliai szótár⁴ is igazolja a *pizzu* szó csőr jelentését, ám az 1868-as szótárban, feltehetően a színdarab sikere miatt, már zsarolási pénz, mint másodlagos jelentés is olvasható. Ebből is jól látszik a komédia hatása a szó jelentésbeli változására.

Az olasz állam az egyesülés idején délen nem aratott elsőprő sikert, s a nép elégedetlenségét kihasználva, mint kisebbik rossz, tudta megvetni lábát a bűnszervezet a szicíliai vidéken. Ennek a történelmi folyamatnak részben az az eredménye, hogy a mai napig él a köztudatban az a sztereotípa, hogy régen a maffia jó szervezet volt, igazságos értékek alapján működött, csak a maffiózók kapzsisága miatt valósult meg a negatív átmenet, és vált bűnszervezetté. A „*mafia*” szó teljes valójában, Palermo egykori prefektusának, Filippo Antonio Gualterio 1865. április 25-én nyilvánosságra hozott hivatalos dokumentumában jelenik meg először.⁵ Több téves teória is létezik a terminológia kialakulását illetően, ilyen az is, hogy a maffia megalapítója Giuseppe Mazzini volt, és az ő revolucionista-terrorprogramjának mozaikszavából, Mazzini Autorizza Furti Incendi Avvelenamenti, eredeztetik.⁶

1.2. Terminológiai tisztázás

A maffia jogi definícióját Dalla Chiesa csendőrtábornok meggyilkolását követően vezette be az olasz Büntető Törvénykönyv, *Rognoni-La Torre törvénymódosító javaslatával*, melyet 1982. szeptember 13-án terjesztettek elő. A Büntető Törvénykönyv módosításaként a szervezett bűnözésről szóló *416-os cikkely* kiegészítése (416 bis), más néven a La Torre–Rognoni törvény bünteti a maffia típusú bűnszövetkezet-

3 Umberto SANTINO: *Breve storia della Mafia e dell'Antimafia*. Di Girolamo, Palermo, 2011. 67. o.

4 John DICKIE: *Cosa Nostra, az olasz maffia története*. Gabo, Budapest, 2005. 77. o.

5 Umberto SANTINO 2011. 67. o.

6 Umberto SANTINO 2011. 89. o.

ben való részvételt. *Maffia- szerű bünszervezetnek minősül, mikor a szervezet tagjai, tevékenységük kifejtése során élnek a megfélemlítés eszközeivel, az elnyomás, elhallgatás a bűntények elkövetéséből fakad. Közvetett vagy közvetlen módon irányítják, illetve ellenőrzik a gazdaságot, koncessziókat, hatósági aktusokat, közszolgáltatásokat, illetve önmaga vagy más számára profit vagy jogtalan előnyszerzés céljából, megakadályozza illetve ellehetetleníti a szabad választójog gyakorlását vagy önmagának illetve másoknak szavazatot szerez törvénytelenül a választásokon.* Jelen bekezdés rendelkezései alkalmazandók a Camorrára, a 'Ndranghetára és egyéb helyi elnevezésű szervezetekre, beleértve a külföldieket, amelyekben a szervezet céljainak megvalósítása érdekében élnek a megfélemlítés erejével, és olyan tevékenységet végeznek, mely a maffiaszerű szervezetek tevékenységeivel vannak összhangban.⁷⁸

Eredetileg a 416-os cikkely a szervezett bűnözés tényét mindössze három kritérium, a csoporthoz való kötődés, az azon belül kialakított belső struktúra megléte és a bűnözői tevékenység folytatása alapján határozta meg. A maffia típusú szervezett bűnözésnek azonban további specifikus jellemzői is vannak: a feltétlen engedelmesség, valamint a mindenkire, nemcsak a bűnözőkre, hanem azok családjára és környezetére is kiterjedő hallgatás és elhallgattatás törvényének, az omertának a betartása, amely kizárja a hatóságokkal történő bármilyen együttműködést.⁹ Giovanni Falcone vizsgálóbíró rámutatott, hogy a törvény azzal, hogy bevezette a Büntető Törvénykönyvbe (Codice Penale) a maffiatípusú bünszövetkezet fogalmát, lehetőséget ad a hatóságoknak az illegálisan szerzett vagyon lefoglalására, így a bünszervezet legérzékenyebb pontja, a pénz támadhatóvá válik. Emellett azokat a személyeket is őrizetbe vehetik, akikről gyanítják, hogy kapcsolatban állnak a maffiával. Esetükben a bíró megelőző intézkedésekkel élhet addig, amíg elegendő bizonyíték nem gyűlik össze a perhez.¹⁰

A rövid fogalmi áttekintés után az elkövetkezendőkben áttérek a nemek közti egyenlőtlenségek ingoványos talajára, és megvizsgálom, hogy a társadalmi folyamatok mennyiben hatnak a bünszervezet felépítésére.

2. Emancipáció és a bírósági gyakorlatok

Úgy tűnik, az össztársadalmi változások, úgy mint az emancipációs irányzatok; egyenlőség, jogok, kihatnak a maffiózók világára is. Olaszországban demokrácia van, de véleményem szerint bizonyos demokratikus alapelvek tökéletlenül és elégtelenül valósulnak meg. Ezalatt azt értem, hogy az egyenjogúság, mint alkotmányosan lefektetett alapelv a férfiak dominanciája felé tolódik, tehát nem valósul meg maradéktalanul, és

7 Legge n. 1398. del 1930, Codice Penale, bis 416.

8 A választójog gyakorlásáról és a szavazatszerzésről szóló részt az 1992-es módosítás során csatolták a törvényhez.

9 RÉPÁSI Krisztián: „Bűnbánók” és a maxiper: avagy mitől gyengült meg a Cosa Nostra?. Nemzet és biztonság, 2012/2, 58. o.

10 RÉPÁSI Krisztián 2012. 59. o.

ez a társadalmi együttélés során erőteljesen megmutatkozik. Pontosan azért jelenik még mindig meg a férfiuralom, mert a történelmi fejlődésünk során kialakult dominancia állandósult, és valódi, valamint szimbolikus értelmében is beivódott a társadalomba. A maffia egy autoriter szervezet, mely totalitárius hegemon területi elven szerveződött, az önkényuralom és antidemokrácia követelményével, íratlan szabályokkal, személyes kapcsolatainak fontosságával, tradicionális családi elven kialakuló patriarchális értékrendszerrel bír.¹¹

A női emancipáció ezzel szemben, egy dinamikus folyamat, nem egy hirtelen átalakulás, egyszerre érinti az embereket és az intézményeket, valamint a magán és közszférát is. Az emancipáció személyi oldala az egyéni kiteljesedés, mikor a nő megtapasztalja a saját alanyiságát, és nemet mond az addig őt meghatározó konvenciókra. Az emancipációs fejlődés intézményi oldalához egy olyan környezet létrehozása szükséges, mely garantálja az emberi jogok védelmét, legyen szó férfiról vagy nőről. Ezek a kollektív és individuális folyamatok az aktuális és potenciális helyzetek közti különbségből adódó feszültségből erednek. Az aktuális helyzetet képezik a tökéletlen individuális történetek, a nők személyiségbeli különbözőségei, a családi és privát történetek, melyek konfliktusba kerülhetnek a törvény által garantált szabadsággal. A valóság az, hogy az egyénnek rendelkeznie kell a formálisan garantált polgárjogok és a ténylegesen megvalósuló joggyakorlat különbségei közötti mediálás képességével. Ilyenkor megjelenhet lelkiismereti, gazdasági függőség, melyek vertikálisan hierarchikus viszonyokat eredményeznek, más emberektől való függés alakul ki, amely nyilvánvaló ellentétet jelent a törvényben megfogalmazott szabadsággal és egyenlőséggel. A potenciális kíváncsi, a boldogság és szabadság, mint az emancipációs folyamatok alapértékei próbálnak érvényesülni. A két állapot közötti feszültség érzékelhető a demokratikus társadalmakban.¹² A nő alanyiságának fejlődése az erőszakos patriarchális férfiuralom alóli felszabadulási folyamat olvasataként is megjelenhet, a társadalom kitermeli a női ál-alanyiságot (a maffia szervezetekben és egyéb patriarchális értékeken szerveződő elnyomó hatalmakban), amit véleményem szerint nem lehet emancipációs folyamatként felfogni.

Érdeemes megjegyezni, hogy azok a nők, akiket maffia jellegű cselekményekkel lehet összefüggésbe hozni, mind maffia családban nevelkedtek, vagy maffiózó szeretőik, férjeik vannak. Tehát elképzelhetetlen, vagy csak igen ritka esetekben valósul meg az, hogy egy nő, vérségi családi kötelék nélkül lépne be a bűnszervezetbe. Fontos kiemelni, hogy a nők iskolázottságának elterjedése hozzájárult a maffián belüli szerepvállalásuk robbanásszerű megnövekedéséhez.¹³

---

11 Renate SIEBERT: Donne di mafia: affermazione di un pseudo-soggetto femminile. *Donne e mafia*, szerk. Giovanni FIANDACA, Università degli Studi di Palermo, Palermo, 2003. 34. o.

12 Renate SIEBERT 2003. 35. o.

13 Antonella PASCULLI: *Il ruolo della donna nell'organizzazione criminale: il caso barese*, Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza, 3.évf.,2009/2, 96. o.

2.1. *Bíróságok gyakorlata*

A bíróságok női bűnözéshez való hozzáállása elősegítette a nők emancipációját a maffián belül. Nem régóta beszélünk „tiszteletre méltó hölgyekről” (donne d'onore). A törvény őrei úgy gondolták, összeférhetetlenség áll fent a maffia és a női büntetőjogi felelősség között, elvetették azt a gondolatot, hogy a nők is autonómiát nyerhetnek a bűnszervezetek belül, a bíróságok gyakorlatában csak bűnpártolás vádja éri őket, büntetethetlenségüket nemük predestinálja. A nők alávetettségéről és kiszolgáltatottságáról szóló sztereotípiát alapozza meg a bíróság megítélését. *Palermo* törvényszékének 1983-as ítélete alátámasztja állításomat. „A társadalmi szokások folyamatos fejlődésének kiszámíthatatlansága miatt a Tisztület nem gondolja azt, hogy teljes nyugalommal kijelentheti, hogy egy maffia családhoz tartozó nő napjainkra már felszabadult a passzív és alárendelt szerepéből, amit a múltban saját férjük osztott rájuk, hogy emancipációs folyamatok indultak volna be, hogy tekintélyt szereztek, s hogy saját jogon részesei lehetnek a férfiközpontú klán tevékenységeinek.”¹⁴

Az sztereotípiát, amely alapján ez a megállapítás született, nem jelent mást, minthogy a nők nem képesek kiemelkedő szerep betöltésére a társadalmon belül, csak férjeik kényszerítik őket bizonyos cselekedetekre. Ez az olasz Büntető Törvénykönyv 384. paragrafusára szerint büntetethőséget kizáró oknak minősül.¹⁵ Fennáll az a szocio-kulturális prejudiciális tétel, hogy a nők nem vonhatók felelősségre (jobban mondva nem is feltételezhető kriminális aktivitásuk) bűnszervezeti tevékenységek megvalósításáért sem résztvevői, sem külső közreműködői címen.¹⁶ A passzus arra hivatkozik, hogy a nők alávetett szerepben vannak a maskulin közösségekben, legfeljebb bizonyos értékek vallásával, és hallgatásukkal lehetnének elszámoltathatók. Falcone ezzel kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy a maffiaszervezetek teljesen maskulinok, nők nincsenek benne, vagy ha mégis akkor alárendelt, férfiakat támogató szerepben jelennek meg, de igazából ez is ritka. Falcone és a palermói bíróság sem véli úgy, hogy a nők aktívan közreműködőnek a bűnszervezetek életében, ez azonban nem zárja ki hogy a jövőben ez másként alakulhasson.¹⁷

2.2. *Büntetőjogi evolúció, a nők megítélésének változása a bíróságokon*

A hatályos olasz Büntető Törvénykönyv maffiaszerű szervezetekre vonatkozó büntetéseinek alaptétele a következő: *Bárki, aki három vagy több főből álló maffiaszerű szervezetben részt vesz, tiztől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az, aki elősegíti, vezeti, vagy koordinálja az ilyen szervezetet, tizenkettőtől tizennyolc évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható. Amennyiben a szervezet fegyveres, az első bekezdés szerinti*

14 Pietro GRASSO: *Liberi Tutti*. Sperling & Kupfer, Milano, 2012. 46. o.

15 Legge n. 1398. del 1930, Codice Penale, art. 384.

16 Antonella PASCULLI 2009. 83. o.

17 U. o., 87. o.

esetben tizenkettőtől húsz évig terjedő, míg a második bekezdés szerinti esetben tizenötötől huszonhat évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.¹⁸

Az 1980-as évekig a bíróságok előtt a nők szinte láthatatlanok voltak maffia bűncselekmények tárgyalásakor, nagyon kevés ítélet született ellenük. Az 1980-as évek második felétől azonban a bírósági ügyekben egyre gyakrabban merülnek fel női vádlottak is. Ez a női jelenlét tovább eszkalálódik a '90-es években, mikor robbanásszerűen megnövekszik a bűnbánók száma, s nem várt módon sok ember található köztük a gyengébbik nem képviselőiből is. 1994 és 2004 között bünszervezeti tevékenység vádjával elítélt nők száma nulláról tizennégyre nőtt, míg 1994 előtt csupán négy ítélet született nők ellen, 1988-ban és 1991-ben. A nők maffiaszerű bünszervezetekben való közreműködésével kapcsolatos bejelentések száma 1994 és 2004 között tizenhatról harminckettőre emelkedett.¹⁹

Pugliában, a Sacra Corona Unitában egyre fontosabb pozíciókat tudhatnak magukénak a nők. Domenica Biondi, „Mimina” megtestesíti mindazt, amit a bíróságokon csak feltételeznek. Biondi, Giuseppe Rogoli, a Sacra Corona Unita alapítójának feleségeként hozzájárult a szervezet megerősítéséhez és kohéziójához. Ilde Saponaro, Gianni De Tommasi feleségeként többször helyettesítette férjét a Campi Salentina klán maffiavezéri pozíciójában. Ezek a folyamatok ráébresztették a bíróságokat arra, hogy tagadni kell a maffia cselekményekkel kapcsolatos női bűnösséget kizáró axiómát. A *lecce-i fiatalkorúak bírósága 1996. április 18-án* újító jelleggel kijelentette, hogy az a szocio- kriminológiai paradigma, ami szerint a Cosa Nostra nő tagjainak tevékenysége nem releváns a bünszervezet dinamikáját tekintve, így nem büntethetők a bünszervezeti szerepvállalásukért, nem alkalmazható a Sacra Corona Unitára, ugyanis utóbbiban a nők egyéni szerepe elismert, így bűnözői tevékenységeket valósítanak meg.²⁰ Ez alapján ítélt el a bíróság két fiatalkorú nőt (akik közül az egyik egy maffiafőnök húga), akik a családi kötelékből eredő bűnpártoláson túl egyéb cselekményekkel járultak hozzá a bünszervezet munkájához.²¹

Hatalmas lépést jelent, hogy a Semmítőszék büntetőjogi szekciója 1999. május 26-án a *Mammoliti család ügyében* hozott döntésében²² egyértelműsíti, hogy a maffiaszervezetekben szerepet vállaló nők büntetőjogi felelősségét nem szabad egy állítólagos feltételezéshez, és a szociológiai társadalmi konvenciókhoz kötni, minden egyes esetet sajtáságosan, az eljárás alapját képező tények vizsgálatán keresztül kell értékelni. A Semmítőszék ítéletének indokolásában kifejti, hogy a Mammoliti család három női tagja, Maria Rosa Mammoliti, Maria Caterina Nava, valamint Clara Rugolo ko-

18 Legge n. 1398. del 1930, Codice Penale, bis 416.

19 Renate SIEBERT 2003. 3. o.

20 Trib. per i minorenni Lecce, 18 aprile 1996, B.I., in Foro it. 1998, II, 73 ss., confermata da App. Lecce, 16 aprile 1997, con nota di C. Visconti. Vedi anche Borrelli, sub art. 416 bis c.p., in specie 331. in G. Lattanzi, E. Lupo, Codice penale –Rassegna di giurisprudenza e di dottrina, artt.361-488, vol.IV, libro II, agg.2000-2004, Giuffrè ed., Milano, 2005.

21 Antonella PASCULLI 2009. 86. o.

22 Cass. pen., I sez., 26 maggio 1999, n.10953, Mammoliti e altri

rántsem voltak kiszolgáltatottak férjeiknek, sőt aktívan részt vettek az alkukban, így nem zárható ki büntethetőségük. Tehát az olasz Büntető Törvénykönyv 416. passzusát nemek megkülönböztetése nélkül kell alkalmazni.

Pontosan az teszi a nőket a bűncselekmények elkövetőivé, hogy senki sem várja tőlük. A meggyökeresedett előítélet a nők gyengeségéről és passzivitásáról, felelősség alóli mentességet garantált számukra hosszú évekig. A nők jogi értelemben vett láthatatlansága lehetővé tette, hogy lassan, fokozatosan vezetői szerepekhez juthattak a bünszervezetekben. Ezt felismerve a bíróságok látásmódbeli reformja vált szükség-szerűvé, így lehetett vád alá helyezve és elítélve többek között Maria Filippa Messina, Mario Cintorino felesége Cataniában, aki férje bebörtönzését követően az új mozgatórugójává vált a szervezetnek, a csoport legmagasabb presztízsű embereit irányítva valószínűleg meg a bűnbanda célkitűzéseit.²³ A nők ilyesféle szervezetbeli sikere főként a bűnüldöző szervek gyanútlanóságának tudható be. A rendőrség nem feltételezi ugyanis azt, hogy egy nőt kellene megfigyelés alatt tartani ha maffiáról van szó, nagyrészt férfi célszemélyekben gondolkodik. A palermói bírók sem veszik komolyan a nők szerepét, így ellenük nem folyik vagyonvizsgálat. Az elmúlt 30 év azt mutatja, hogy változóak a szerepek, több mint százezer nő tölt be aktívan pozíciót a bünszervezetben. Manapság, legalábbis az elmúlt harminc évhez viszonyítva, már egyre gyakrabban születnek nők ellen is ítéletek maffia bűncselekmények kapcsán. Ezen bírósági aktusok indokolásában bűnpártolás, szervezeti tevékenység és külkapcsolati együttműködés található.²⁴

Az erőszakos bűncselekmények elkövetését tekintve a nők egyre több büntettet hajtanak végre. Olaszországban az elmúlt éveket nézve, a nők által elkövetett erőszakos bűncselekmények az összes ilyen büntettekhez viszonyítva 6-7% között mozogtak, de a lopások, vagyon elleni bűncselekmények terén 10-ről 18%-ra nőtt a női elkövetők száma. A női börtönviseltek aránya a férfiakéhoz képest relatíve alacsony, csupán 5-7%-ra tehető.²⁵ Megfigyelve ezeket a számokat, jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miért is van ilyen nagy nemek közötti eltérés a bűncselekmények elkövetése terén. A kérdés megválaszolására kétféle hipotézist állítok. Az egyik az emancipációs hipotézis, mely szerint a nők alulreprezentáltsága a bűncselekmények terén a patriarchális társadalmi beállítódottságnak, a nők alapvető alárendelt szerepének tudható be. Több tevékenységben is részt vesznek már a nők, mint a bűnpártolás, szökésben lévők bűntudatának, közvetítenek a bebörtönzöttek és a külvilág között, és a bünszervezetek feltérképezésében is egyre inkább számítanak rájuk. Ahogy Santino és La Fiura írásában²⁶ is megtaláljuk, némely nő saját rokonának bűnöző tevékenységét vállalja magára, így

23 Antonella PASCULLI 2009. 90. o.

24 Pietro GRASSO: *Lezioni di mafia*. <https://www.youtube.com/watch?v=0g0Kuu9LPXU> (2016. 11. 15)

25 Tamar PITCH: Le differenze di genere. *La criminalità in Italia*, szerk. Umberto GATTO, il Mulino, Bologna 2002. 178-179. o.

26 Monica MEMEO: *Le donne nelle organizzazioni mafiose. La letteratura contemporanea*. Corso di laurea in scienze politiche, Milano, 2011. 19. o.

ő lesz névlegesen a tulajdonosa vagy igazgatója olyan szervezeteknek, amik például a maffia pénzt hivatottak tisztára mosni, vagy olyan ingatlan tulajdonosává válnak, mely az illegális pénz megforgatására alkalmas, illetve olyan kereskedelmi tevékenységeket vállalnak magukra, mely nem vetne jó fényt a maffiózóra. A vizsgálóbírók nyomozásai alapján megállapítható, hogy a gyakorlatban a nők igazi maffia tagokká válnak, szerves összeköttetésben vannak a maffiával, és beépültek a kapcsolati hálókbá”.²⁷

A változó folyamatok hatása a törvényhozásban is megmutatkozik. A nőket többé nem csak kizárólagosan áldozatként kezelik, olyan eszközként, akik tehetetlenek a rosszal szemben, hanem el kezdték felismerni a büntetőjogi felelősségüket is. A fordulópont 1995-ben következett be, mikor 89 nőt jelentettek fel a Rognoni- La Torre törvény alapján, tehát maffia bűncselekményekért. Ez a társadalmi átalakulás nem tud egyik napról a másikra végbe menni, hiszen a feljelentések alapján csak igen kivételes esetekben ítélték el nőket, mert még mindig, mint áldozat jelennek meg a köztudatban ha a maffiáról beszélünk. Ezt az állítást igazolja Maria Concetta Imbraguglia esete is. Mariat 1995-ben férjével együtt letartóztatták maffiával való együttműködés vádjával. Maria közreműködött a férje Cosa Nostrán belüli gazdasági tevékenységeiben, gyakran önálló funkciókat is betöltött, egyedül igazgatta a külkapcsolatokat, és aktívan részt vett a döntési szituációkban. Nemcsak támpont volt férje távollétében, hanem hozzáértő szakmai tanácsokkal is ellátta a hozzá fordulókat. Fontos eleme volt a szervezet ügyeinek, melyek körül megfordult Salvatore Riina, Badalamenti, Madonia és más maffiózók. Az Ügyészség és az Előkészítő Általános Bíróság (Giudice dell’Udienza Preliminare) megállapították Maria Concetta felelősségét a vád alapján. A tényállás elemei között olvashatjuk a maffiában való aktív személyes részvételét, valamint a Cosa Nostra törzstökéjével kapcsolatos könyvelési munkálatok elvégzését. Két évvel később a vitatott bűncselekmények vádja alól felmentették, s hogy ezt fenntartsa a sztereotípiákra hivatkozott, visszaélve a domináns hiedelemmel, miszerint az emancipáció nem érvényesül a szervezetben, és lehetősége sincs függetlenedni férjétől.

3. Karrierista nők a maffiában

A maffián belül az előző fejezetben taglalt szerepekből több esetben egy egész karrier utat tudnak felépíteni maguknak az ambiciózusabb nők. Nehezebben tudnak érvényesülni, és tiszteletet kívívni maguknak, mint a szervezeten kívüli világban, de ha elég elhivatottak, és befolyásos maffiacsaládban nevelkedtek elérhetik, hogy akár maffiafőnöknői pozícióba is kerüljenek. A maffiózók világa az utóbbi időben átalakult, és ez a női szerepeket is átformálta. Az anyai identitást, a szerencsétlenségben támogató társ figuráját a menedzser alakja váltotta fel, aki vállalkozik és pénzügyeket intéz, fegyveres műveletekre ad parancsot és illegális ügyleteket bonyolít.²⁸

27 Monica MEMEO 2011. 17. o.

28 Roberto SAVIANO: *Gomorra*. Partvonal, Budapest, 2007. 167. o.

Ez az átmenet egy lassabb folyamat része, főnöki pozícióba általában közvetítői státuszon át vezet az út. Ha a maffiózót börtönbe zárják, vagy bujdosnia kell, a felesége lesz az a bizalmi embere, akinek a szervezet ügyvitelét átadja, ő fog közvetíteni közte és a külvilág között. Néhány esetben a férfi halálát követően a nőnek sikerül addigra olyan tiszteletet kivívnia, hogy folytathatja ténykedéseit, csak immáron már nem más parancsát interpretálva, hanem sajátokat diktálva. „A ’70-es évek új hullámainak köszönhetően a nők körében egyre gyakoribb a karrier kiépítésére való törekvés, akár illegális akár legális karrierútról beszélünk.”²⁹

A nők karrier szerepe is eltérő egyes bűnszervezetekben. A ’Ndranghetában például egyre általánosabbá válik a nő, főnöknek nyújtott segítsége. A Cosa Nostrában viszont sokkal szigorúbbak és rugalmatlanabbak a Becsületkódex szabályai a camorraihoz vagy ’ndranghetaihoz képest. A nők szerepét ebben a bűnszervezetben ismerik el legkevésbé, csak akkor léphetnek előre karrierjükben a ranglétrán, ha a családfő erre külön felhatalmazást ad. Így a női alávetettség, és függelmi helyzetük megmarad a másik nem viszonylatában.

3.1. *A nő, mint maffiafőnök*

A megszigorított börtönbüntetésnek kedveztek a nők hírvivőből átmeneti vezetővé válásának státuszbeli módosulásának. Ráadásul a szigorított rendelkezések között az is áll, hogy csak bizonyos időközönként fogadhatnak látogatókat az elítéltek, és azok kizárólag a legközelebbi családtagok lehetnek. A folyamatok zökkenőmentes továbbélése érdekében nem marad más választása a bebörtönzött családfőnek, mint nagyobb autonómiát adni megbízott helyettesének. Eleinte elképzelhetetlen volt a maffiózók számára hogy egy nőnek engedelmességen, de végül mégis kialakult ez a szokás a maffiafőnök iránt érzett tiszteletből fakadóan. Ez manapság már odáig fejlődött, hogy sok esetben a maffiózók megbecsülését élvezzi az éppen aktuális női vezető, függetlenül a távollévő maffiavezértől. Tehát itt már egy személyes tiszteletnek és elismerésnek örvend, nem a pozíciójából adódóan kötelezően engedelmességen neki a klán tagjai. Ennél a pontnál felmerül az a lehetőség, hogy az átmeneti jellegű pozíciót betöltő nők túl autonómmá válhatnak. A bíróság munkatársai erre azt a választ adták, hogy a nők közvetítő elemnek deklarálják magukat, így nem törekednek nagyobb függetlenedésre, mint ami pozíciójukból megadatik nekik. Ez főként az erős hagyománytiszteletnek, a maffia eredetének és történetének, valamint a rítusoknak és hiedelemvilágának köszönhető. ³⁰ A bíróság véleményem szerint téved, és ezt az állításom a következő fejezet indokolja, melyben bemutatok néhány ritka példát arra, hogy harcolnak ki maguknak a nők végleges vezetői pozíciót a maffián belül.

Elmondható, hogy ezek a becsületbeli nők erős karizmával³¹ rendelkeznek, ami nélkül nem tudnának vezetői pozícióba jutni. A karizma továbbélése vezetői pozíció

29 Tamar PITCH 2002. 174. o.

30 Monica MEMEO 2011. 33. o.

31 Soós Eszter: Charles De Gaulle és a karizma mindennapivá válása. *Politikatudományi tanul-*

utódlásakor fontos, és már nem ritka az az eset sem, mikor a maffiafőnök, felesége személyében találja meg pozíciójának örökösét. Ez azért is hasznos, mert az előd és utód által megkötött szerződések analógiát eredményeznek, és a nő jól ismeri férje gondolkodását, ügyleteit, melyekhez hű marad.

Körütekintően kell értekezni a nők, mint főnökök téziszról. Nincs egybehangzó vélemény arról, hogy egy „becsületes nő” elérhet maffiavezéri pozíciót, mivel a nők számára hivatalosan nem megengedett a maffia csúcsára való feljutás. Mikor a férfi átmenetileg feleségére hagyja hatalmát, meg kell bíznia abban, hogy a visszatérésekor minden visszaszáll az eredeti vezető kezébe. Mivel a maffia társadalom alapvetően hím sovíniszta jellegű, nem fogadja el hogy a nők teljes, saját jogcímen irányítsanak, csak ideiglenes jelleggel és külön felhatalmazásra tehetik, így megmarad a férfiak viszonylatában alávetettségük. Félrevezethet, ha vakon csak ezekre a sztereotípiákra hagyatkozunk, mert számos helyzetben³² megmutatkozott már, hogy a becsületbeli nők aktív részesei voltak a bűnszervezetnek. Néhányan azok közül, akik családi köteleik miatt beléptek a maffia spirálba, sikeresen átvették a főnök szerepét, mint Angela Russo, Anna Mazza, Maria Serraino vagy Giusy Vitale. Az elkövetkezendőkben az említett hölgyek életútját mutatom be röviden. Véleményem szerint nem érdemes csak általánosságokban tárgyalni az emancipációs folyamatot, így a maffiafőnök nőket is bemutatom néhány személyn keresztül.

3.2. *Giusy Vitale esete*

A szoknyás főnökként emlegetett Giusy Vitale volt az első nő, akivel szemben 1998-ban a palermói Ügyészség maffia kapcsolatokban vétkességet állapított meg, és ténylegesen letöltendő börtönbüntetésre ítélte. Ő volt a Partinico klán kinevezett főnöki megbízottja, mikor testvérét Vito Vitálét börtönbe vetették. Döntéseit a férfiak és a többi főnök is elismerte, parancsainak érvényt tudott szerezni a Cosa Nostraban.³³ Négy fiú testvére árnyékában úgy nőtt fel, hogy szinte választási lehetősége sem adódott más életpályára. Családja mindvégig úgy nevelte, mintha egy olyan férfi lenne, akinek az a sorsa, hogy „becsületbeli férfit” váljon. Csendes megfigyelőként mindent megtanult, mindig a testvérei rendelkezésére állt anélkül, hogy tudta volna pontosan mi történik körülötte. Segítette szökésben lévő fivéreit és csendes kiszolgálója lett parancsaiknak. A maffia értékrendszere szerint öltözködött, bárhova elkísérte testvéreit, ha szükséges volt közvetítői szerepet öltött, megtanult löni, és férfhoz méltó tartásban részesült, nem sminkelhette magát és nem is randevúzhatott. Két gyermeket hozott a világra, és felnőtt korára egyre több felelősség nyomta a vállát, ügyvédjeivel folyamatosan arra törekedett, hogy biztonságban tudja bujkáló testvéreit, mígnem megörökölte pozíciójukat. Meglepő módon a Cosa Nostra elfogadta Giusy vezetői megbízását,

---

mányok, szerk. ANTAL Attila, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2012. 24. o.

32 Monica MEMEO 2011. 34. o.

33 Teresa PRINCIPATO: *L'altra metà della Cupola*. Narcomafie, 2005. október, 10. o.

egy olyan szerepben, mely még mindig férfias volt. Döntései kötelező erővel bírtak a Vitale családban, majd a maffia szervezetekben is, főleg a corleoniaiban. Már 26 éves korában halálos ítéleteket hozott, drogkereskedelemben és pénzmosásban vett részt, zsarolásokat rendelt el, fegyvert birtokolt, és a klán fontos tagjaival mind kapcsolatban állt. Vitoval találkozgatott, hogy informálja a fejleményekről, de testvérei kiszolgáltatottá váltak, hisz szabad mozgásának köszönhetően kénytelenek voltak megbízni benne és Giusy véleményeire hagyatkozni. Nagyjából teljes egészében ő foglalkozott mindennel, átvette testvérei helyét, erős karizmával rendelkezett a klánon belül. 1998 júniusában tartóztatták le először bünszervezkedésért, majd 2002-ben egy vállalkozó megölésében bűnrészességgel vádolták meg. 2005-ben már a főnöknél is hatalmasabb a La Repubblica³⁴ szerint. Raffaele Marino, egykori nápolyi ügyész szerint³⁵, az 1990-es években minden aktív camorrai nőre ma már tíz jut. Egyre több nő veszi át férje szerepét a bünszervezetekben, a férfi bebörtönzését vagy halálát követően. A szakértők azt is kiemelik, hogy amíg húsz évvel ezelőtt csak társként szerepeltek a bűnözésben, ma már komoly vezetői státuszt élveznek. Tökéletesen ismerik a maffia működését, a csoport dinamikáját. Ha férjeik börtönbe kerülnek, vagy életüket veszítik, feleségeik gond nélkül képesek helyükbe lépni.

	Bűnbánók	Tradicionális feleségek	Közvetítők	Drogkereskedelem, pénzmosás	Főnök helyettesek	Maffiafőnöknők
Cosa Nostra	Serafina Battaglia, Felicia Bartolotta	Rita Di Giovine, A Buffa nők	Nunzia Graviano,	Rita di Giovine	Maria Concetta Imbraguglia	Angela Russo
Camorra		Pupetta Maresca		Nunzia D'Amico	Rosetta Cutolo	Anna Mazza
'Ndrangheta	Lea Garofalo					Maria Serraino
Sacra Corona Unita		Domenica Biondi „Mimmina”	Anna Teresa Ninivaggi	Rosa Laraspata	Maria Faraone	Ilde Saponaro

1. táblázat Olaszországban leginkább domináns maffiaszerű bünszervezetekben megjelenő női szerepek³⁶

34 Stefano PEROX: Donne nella mafia, 2016. 5:28' <https://www.youtube.com/watch?v=Int-NxKcsVTQ> (2016.11.15)

35 MICHAEL-day: *Italian mafia sees huge increase in women mobster*, 2015. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/italian-mafia-sees-huge-increase-in-women-mobsters-and-theyre-often-more-violent-than-the-men-a6779061.html> (2016. 11. 15.)

36 saját készítésű táblázat

4. Összegzés

A bevezetésben feltett kérdés, miszerint beszélhetünk-e olasz bűnszervezetekben végbemenő női emancipációról, megválaszolásra vár. Véleményem szerint egy lassú emancipációs folyamatról beszélhetünk csak, hiszen a gyors váltás nem tud végbemenni a még mindig alapvetően patriarchális alapokra építkező bűnszervezetben. Antropológiai nézőpontból vizsgálva a maffia nem annyira patriarchális közösség, mint azt sokan feltételezik. Matriarchális jellege a főként Dél-Olaszországban elterjedt „szent anya” kultuszból ered. Manapság a férfiak nagy számban laknak otthon negyven éves korukig az anya szoknyája mellett. Ez a jelenség annyira elterjed, hogy az olaszok el is nevezték „mammismonak”. Az anya transzkulturális szerepet tölt be, tehát a társadalomban a családi összetartás miatt kiemelkedően fontos mamma-értékrendszer átépül a maffiába is. Renate Siebert arra a következtetésre jut,³⁷ hogy a női szerepek családi és kriminális vonatkozásokban is egyaránt, úgy a világban, mint a ’ndranghetában is változnak, ami a komplex társadalmi fejlődésnek tudható be. A változásnak két fő oka van. Az egyik a globalizálódó társadalomban megjelenő női szerep változások, az emancipációs folyamatok. A nőknek tulajdonított egyre növekvő társadalmi súly, a maffiában is hasonló folyamatok beindulását eredményezte. Anna Puglisi szerint: *„Az elmúlt években a maffiában és a maffia ellen küzdő szervezetekben is megnövekedett a nők száma, mivel nőtt a társadalmi szerepük.”*³⁸ A változások másik fő oka az illegális kereskedelemhez való alkalmazkodásban rejlik. A nők kevésbé gyanúsak, és könnyebben el tudnak tűnni a rendőrség szeme elől. Mára már alkalmazkodtak szerepükhöz a maffiában, vagyis könnyebben tolerálják a bántalmazást és megaláztatást, ami nem ritka eset a drogcsempészet során.³⁹

Egyes megállapítások szerint a nők pseudo-emancipációja megy végbe a bűnszervezetben, tehát látszólagosan ugyan elismerik jogaikat, de megítélésük nem változik ettől. Ez az állítás véleményem szerint túl pesszimista, a bemutatott történetek alapján érzékelhető a nemek közötti szakadék szűkülése. Az utóbbi harminc- negyven év vívmánya a női szerepek maffián belüli evolúciója. Az évek során egyre meghatározóbb és aktívabb szerepekben jelentek meg a szervezetben, megtörve a domináns sztereotípiákat. Maria Serraino maffiafőnök lányának, Rita di Giovane mondatai is alátámasztják állításomat: *„A fűtestvéreimet ki kellett szolgálni, Emilio parancsolt. De nem a férfiaké volt a hatalom, mert a valóságban az édesanyám birtokolta azt. Az anyám irányította testvéreimet, aki látszólag volt csak maffiafőnök, a valóságban mindent anyám befolyásolt. Ha ő azt mondta egy munkára, hogy nem lehet megcsinálni, akkor azt nem csinálták meg.”*⁴⁰

„La mafia siamo noi, il nostro mondo sbagliato di comportarsi”.

Rita Atria

37 Renate SIEBERT 2003. 31. o.

38 Monica MEMEO 2011. 17. o.

39 Teresa PRINCIPATO: *L'altra metà della Cupola*. Narcomafie, 2005. október, 10. o.

40 Renate SIEBERT 2003. 38. o.

Bibliográfia

Önálló művek

- Franco ANGELI: *La Mafia dentro: psicologia e psicopatologia di un fondamentalismo*. Girolamo Lo Verso, Milano, 2002.
- John DICKIE: *Cosa Nostra, az olasz maffia története*. Gabo, Budapest, 2005.
- GELLÉRT Gábor: *A maffia*. Kossuth, Budapest, 1978.
- Pietro GRASSO: *Liberi Tutti*. Sperling & Kupfer, Milano, 2012.
- Mariano MELIGRANA: *Le ragioni della mafia*. Jaca Book, Milano, 1983.
- Teresa PRINCIPATO, Alessandro DINO: *Mafia Donna. Le vestali del sacro e dell'onore*. Flaccovio, Palermo, 1997.
- Umberto SANTINO: *Breve storia della Mafia e dell'Antimafia*. Di Girolamo, Palermo, 2011.
- Roberto SAVIANO: *Gomorra*. Partvonal, Budapest, 2007.

Folyóiratban megjelent tanulmányok

- Teresa PRINCIPATO: *L'altra metà della Cupola*. Narcomafie, 2005. október
- RÉPÁSI Krisztián: „Bűnbánók” és a maxiper: avagy mitől gyengült meg a Cosa Nostra?, Nemzet és biztonság, 2012/2.
- Antonella PASCULLI: *Il ruolo della donna nell'organizzazione criminale: il caso barese*, Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza, 3.évf.,2009/2.

Tanulmánykötetben megjelent írások

- Monica MEMEO: *Le donne nelle organizzazioni mafiose. La letteratura contemporanea*. Corso di laurea in scienze politiche, Milano, 2011.
- Renate SIEBERT: Donne di mafia: affermazione di un pseudo-soggetto femminile. *Donne e mafie*, szerk. Giovanni FIANDACA, Università degli Studi di Palermo, Palermo, 2003.
- Tamar PITCH: Le differenze di genere. *La criminalità in Italia*, szerk. Umberto GATTO, il Mulino, Bologna, 2002.
- SOÓS Eszter: Charles De Gaulle és a karizma mindennapivá válása. *Politikatudományi tanulmányok*, szerk. ANTAL Attila, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2012.

Internetes források

- Attilio BOLZONI: *Sette donne urlano il nostro uomo non è un traditore*, La Repubblica folyóirat archívumból, 1987. <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1987/03/18/sette-donne-urlano-il-nostro-uomo-non.html> (2016. 11. 15)
- Beatrice BORROMEO: *Mamma heroina*, 2015. <http://www.ilfattoquotidiano>.

- it/2015/03/06/parla-mamma-eroina-delle-prime-donne-lergastolo-per-mafia-nd-rangheta-nord-portai/1483497/ (2016.11.15.)
- Renato CAPRILE: *Presa la vedova della Camorra*, La Repubblica, 1987. http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1987/07/16/presa-la-vedova-della-camorra.html?refresh_ce (2016. 11.15.)
- Paola CICCIOLO: *Così comandano le donne dei boss della 'ndrangheta*, 2008. <http://archivio.panorama.it/italia/Cosi-comandano-le-donne-dei-boss-della-ndrangheta> (2016. 11. 15.)
- Stella CERVASIO: *La resa di Rosetta Cutolo*, La Repubblica, 1993. <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1993/02/09/la-resa-di-rosetta-cutolo.html> (2016.11.15.)
- Nadia FRANCALACCI: *Il codice delle donne d'onore*, 2014. <http://www.panorama.it/news/marco-ventura-profeta-di-ventura/cutri-evaso-madre-donne-di-onore-ndrangheta/> (2016.11.15.)
- Leandro del GAUDIO: *Napoli. Omicidio di Nunzia D'Amico, una donna*, 2015. http://www.ilmattino.it/napoli/cronaca/omicidio_nunzia_d_39_amico_ponticelli_teste_fuga-1292316.html (2016. 11. 15.)
- Pietro GRASSO: *Lezioni di mafia*, 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=0g0Kuu9LPXU>
- Interjú Felica Bartolotta Impastatoval*, 2002. május 15. <https://www.youtube.com/watch?v=2ZGvisT73Q0> (2016. 11.15.)
- MICHAEL-day: *Italian mafia sees huge increase in women mobster*, 2015. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/italian-mafia-sees-huge-increase-in-women-mobsters-and-theyre-often-more-violent-than-the-men-a6779061.html> (2016. 11. 15.)
- Stefano PEROX: *Donne nella mafia*, 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=eX55gGCAG9c> (2016. 11. 15.)
- Roberto SAVIANO: *Quelle donne a Sud di Gomorra Riti, comportamenti sessuali e regole imposti nelle terre di mafia*, 2009. http://calomelano.it/ebooks_ebook_numero_5, (2016. 11. 15.)

Bírósági ítéletek

Legge n. 1398. del 1930, Codice Penale d'Italia.

Trib. per i minorenni Lecce, 18 aprile 1996.

Cass. pen., I sez., 26 maggio 1999, n.10953, Mammoliti e altri

Kulcsszavak

Emancipáció, bűncselekmény, maffia- típusú bűnszervezet, dél-olaszország, női szerepek, maffiafőnök.

A VÉDŐ SZEREPE AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI KÓDEX ALAPJÁN

„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen. Ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására – és az igazságszolgáltatás érdekei ezt kívánják –, joga van a terheltnek arra, hogy hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.”¹

Hazánkban az írásos feljegyzések alapján az 1200-as évektől figyelhető meg, hogy a bonyolultabb megítélésű ügyekben, a felek mellett megjelent egy harmadik személy, aki az adott ügyben ellátta a fél/felek képviselőtét. Ekkor főként egyházi személyeket kértek fel a feladat betöltésére, elvárás volt velük szemben, hogy erkölcsileg fedhetetlenek és írástudók legyenek, a társadalmi közösség elismert tagjai.

A XI-XII. századi oklevelekben, Kálmán Király törvényeiben és az Aranybullában is megtalálhatjuk az igazságszolgáltatás rendszeres, „pristaldus”² néven említett szereplőjét. Tagadhatatlanul teret hódított a nyugati törvénykezés római jogon alapuló képe Magyarországon a XII. században, a társadalmi változások hazánkban is felgyorsították a jogtudó értelmiség kialakulását.

A pozitív gazdasági változásoknak is köszönhetően, a tulajdon védelme érdekében szükségessé vált az ezt szabályozó törvények megalkotása, így a pristaldus intézménye, amely alapvetően a szóbeliségen alapult és az írott jogszabályokat mellőzte, feleslegessé vált. A német jog hatására megjelentek a szószólók, akik a fél jelenlétében, azonban képviselőtétben jártak el. A szakképzett ügyvédség kialakulásáról azonban csak jóval később beszélhetünk.³

A 13. századtól Magyarországon már bárki betölthette a tisztséget, aki cselekvőképességgel, világi vagy egyházi állással bírt, és a társadalomban elismert személy volt. Az ügyvédek megbízása ekkoriban az úgynevezett hiteles pecséttel, egy hiteles helyen történt, mely korabeli jogintézményként döntően hozzájárult az írásbeliség kialakulásához, valamint a jogi eljárások ezzel párhuzamos fejlődéséhez.

Tevékenységi körüket nehezen lehetne meghatározni, ugyanis ezek a speciálisan magyar jogfejlődésből kinőtt intézmények egyszerre végeztek a mai közjegyzők, nyomozók és ügyvédek feladataihoz is hasonló eljárásokat.⁴ A magánügyfelek és a hiteles

1 EEJE 6. cikk (3) bekezdés c) pont

2 1 Nagy Aladár: A pristaldusok. Századok. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1876/4. 339.

3 Patyi Gergely: Ügyvédség a köz- és magánjog határán (Doktori Értekezés, 2012)

4 Kőfalvi Tamás: A hiteleshelyi oklevelek egyháztörténeti tanulságai (SárospataK, 1999).

szervek részéről a hiteleshelyek kiadványai iránti bizalom legfőbb zálogául az e szervek által birtokolt, a világi joggyakorlatban közhitelt érdemlő, működésük korai szakaszában megjelent pecsét biztosította, vagyis a hiteleshelyek által kiadott okiratokra való ráhelyezésre szolgált.⁵ Ebben az időszakban a megbízás egy adott ügy végig vitelére terjedt ki, ezen a téren változás 1578-tól állt be.

A XV. században, a fejlett Nyugat-Európai országokhoz hasonlóan, Magyarországon is kialakult egy olyan jogászréteg, amelynek tagjai már tényleges ügyvédi tevékenységet folytattak. Rendszeresen és keresetszerűen foglalkoztak jogi tanácsadással és perbeli képvisellel. Ebben az időszakban indult meg az ítélkező hatalom és az igazságot keresőket képviselő jogászok szétválása.⁶

A szervezett ügyvédség kialakulásáról 1723-tól beszélhetünk, az ügyvédi rendtartás a pályára lépés feltételeként kötelező eskütételt és meghatározott vizsga abszolválását írta elő. 1729-ben az új rendtartás jogi ismeretekhez kapcsolódó vizsgák letételét támasztotta a kezdőkkel szemben, és erkölcsi bizonyítvány meglétét a szakma gyakorlásához. II. József idejében a feddhetetlenség mellett már egy év joggyakornoki tevékenységet is teljesíteniük kellett azoknak, akik a pályára akartak lépni, majd 1804-től már csak olyan emberek tölthették be a tisztséget, akiknek jogtudományi végzettségük volt.

1847-ben már az újabb ügyvédi rendtartás meghatározta, hogy az ügyvédi hivatás önálló, független és szabad munka, amihez megalapították az ügyvédi kamarát.

A tisztességes eljárás biztosításának egyik főszerepét az 1945. utáni időszak emberi jogi dokumentumaiban nyerte el.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján, a terhelt szabadon megválaszthatja, hogy ügyvédet hatalmaz meg, vagy személyesen védekezik. Ugyanakkor hazánkban, és az európai országok nagy részében, az eljárási törvények előírják, hogy meghatározott bűncselekmények és bűnelkövetők esetében, kötelező igénybe venni a védőt az eljárásban, tehát az eljárás alá vontnak, ilyen esetben nem áll módjában eldönteni, hogy személyesen vagy védő közreműködésével védekezzen.

A magyar büntetőeljárásban tehát az a felfogás él, hogy a terhelt nem mondhat le a védelem jogáról, mert a kötelező védelem elsődlegesen nem a vádlott pozícióját, hanem az igazságszolgáltatás iránti bizalom erősítését szolgálja. A kötelező védelem funkciója így az, mint ami a nyilvánosságé, ezért a terhelt érvényesen nem utasíthatja vissza.⁷ Ezt a felfogást megerősítve, az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a védő a jogait - bár a terhelt érdekében -, de annak akarata ellenére is gyakorolhatja.⁸

Az Alaptörvényi rendelkezések közül az egyik legátfogóbb jog a tisztességes eljáráshoz való jog, amely a főbb emberi jogi egyezményekben is szerepelve önmagában is további

---

október 29-30, „Fiatal egyháztörténészek találkozója” című konferencia)

5 Solymosi László: A hiteleshelyi pecséthasználát kezdeteihez. In: MH, 1984. 91-139. p.

6 Patyi Gergely: Ügyvédség a köz- és a magánjog határán (Doktori értekezés, 2012)

7 Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben. Emberijog-dogmatikai értekezés. Budapest, 2007. 145.

8 1320/B/1993. AB-határozat

irányelvek érvényesülését várja el a büntetőeljárásoktól⁹, így például a védelemhez való jogot, a fegyverek egyenlőségét. Tehát számos nemzetközi jogi dokumentummal összhangban, a védői jogállás hazai alapstatútuma az Alaptörvény. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1)-(3) és (6)-(7) bekezdése rögzíti a büntetőeljárással kapcsolatos jogokat, garanciákat és alapelveket. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) alapján:

„A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.”

Az alkotmányos védő fogalom tehát az ügyvéd fogalom egyik részeleme, méghozzá a büntető eljárásokhoz kapcsolódó védői tevékenységek során.

A védő jogintézménye, a terheltet megillető jogok közé tartozik, mintegy garanciális elemként. A modern jogrendszerekben, így hazánkban is, a tisztességes eljárás egy alapvető garanciája a védő részvétele a büntetőeljárásban.

Attól a pillanattól kezdve, ahogy a védő bekapcsolódik az eljárásba, feladata és szerepe, garanciális jelleggel, hogy védence számára biztosítsa jogainak érvényesülését. Annak érdekében, hogy az eljárás során a terhelt jogainak megsértését elkerülje, protekcionális szerepet tölt be. Elősegíti, hogy a terhelt emberi méltóságát, szabadságát önkényesen ne fosszák meg, óvja a terheltet a kegyetlen, embertelen, megalázó elbánástól, illetve büntetéstől, jogorvoslati joga gyakorlásával védi a terheltet az igazságtalan, törvénytellenes, hibás hatósági intézkedések, határozatok következményeitől.¹⁰

A védelemhez való jog, és ezen belül az iratbetekintés, a dokumentumok birtoklása, de általában a védekezéshez és az arra való felkészüléshez szükséges -idővel és eszközzel- való rendelkezés joga nem korlátozható. Az állambiztonsági érdek, s ezen belül az államtitok védelme, hagyományosan és nemzetközileg is elfogadott oka lehet e jog korlátozásának – egy demokratikus társadalomban szükséges mértékben.”

A büntetőügyben eljáró hatóságok döntései, intézkedései szakmai, illetve jogi hibában is szenvedhetnek. Ennélfogva közösségi jogi alapkövetelmény, hogy azok korrekciós mechanizmusa, illetőleg a mulasztások orvoslásának lehetősége mindenütt rendelkezésre álljon, mégpedig a büntetőeljárás teljes szakaszában.¹¹ A védelemhez való jog alkotmányos deklarálásának az az elvi alapja, hogy a terhelt és a hatóságok viszonyában a hatalmi és a szakmai fölény minden esetben a hatóságok javára billenti a mérleget.¹²

A védelemhez való jog tartalmát, gyakorlásának módját a Büntetőeljárás kódex törvényei bontják ki. Az új büntetőeljárás kódex megalkotásakor is- biztosítania kellett a törvényhozónak az Alaptörvényből eredő tartalmi és formai megfelelést. Ezen kötelezettség alapja maga az Alaptörvény (T) cikk (3) bekezdés, amely Magyarország jogrendszerének alapja, a legmagasabb szintű jogi norma.

9 Az új büntetőeljárás törvény szabályozási elvei, A kormány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés

10 Tremmel Flórián: Jogállam és büntetőeljárás. Jogtudományi Közlöny 1989/12., 619. o.

11 Emberi Jogok Európai Egyezménye 13. cikk

12 Király Tibor: A büntető eljárási kódex tervezetének helye a magyar büntetőeljárásjog fejlődésében. Jogtudományi Közlöny, 1998/4. 117. o.

A védelem jogának törvényi szintű garanciáit tehát a büntetőeljárás kódexben olvashatjuk.

3. § (1) *A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.*

(2) *A terheltnek joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, és ahhoz is, hogy a védelem ellátására védő közreműködését vegye igénybe.*

(3) *A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az e törvényben meghatározottak szerint védőt biztosít a terhelt számára.*

(4) *A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság köteles megfelelő időt és körülményeket biztosítani a védelemre való felkészüléshez.*

A hatályos törvény első részében, az Általános Rendelkezések között található A védelem jogát, amely elsőként leszögezi, hogy a terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez. Ez újítást tartalmaz a régi büntetőeljárás kódexhez képest, hiszen kodifikálásra került a hatékony védelem kifejezés, és a törvény további rendelkezései is mind ezen alapjog teljesebb érvényre juttatását szolgálják. Az eljáró hatóságok a védelem jogának kötelesek érvényt szerezni. Érvényesülnie kell annak a követelménynek, hogy a védő köteles a terhelt érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot késedelem nélkül felhasználni, a terheltet a védekezés törvényes lehetőségeiről kioktatni, és a terheltet mentő, illetőleg a felelősséget enyhítő tények felderítését szorgalmazni.

Új kötelezettség keletkezik a védő személyével szemben, az időszerűség biztosításával kapcsolatos felelősség, vagyis a védő a feladatát úgy köteles ellátni, hogy azzal elősegítse a büntetőeljárás időszerű lefolytatását. Indokolatlan, késedelmes teljesítés esetén a védő kötelezettségzegése, mulasztása megállapítható lesz.

A Be 41. § (1) alapján, csakúgy, mint a hatályos szabályozásban, a terhelt érdekében, védőként meghatalmazás vagy kirendelés alapján ügyvéd járhat el.

41. § (1) *Védőként meghatalmazás vagy kirendelés alapján ügyvéd járhat el.*

(2) *Ügyvédjelölt védőként ügyvéd mellett vagy ügyvéd helyetteseként eljárhat*

a) a vádemelés előtt,

b) a vádemelés után a járásbíróságon, valamint a törvényszéken azzal, hogy törvényszék előtt perbeszédet nem tarthat.

(3) *A terhelt érdekében több védő is eljárhat, több terhelt érdekében ugyanaz a védő is eljárhat.*

A védőnek meghatalmazást a terhelt és a terhelt segítői adhatnak. Abban az esetben, ha a segítő ad meghatalmazást, szükséges a terhelt hozzájárulása az érvényes jogügyletkez. Ugyanez igaz akkor is, ha már nem akarja, hogy az ügyében az adott védő eljárjon, korábbi hozzájárulását ez esetben vissza kell vonnia. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság védő kirendeléséről határoz, ha a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, és a terheltnek nincs meghatalmazott védője. Ha a büntetőeljárásban a védő részvétele kötelező, és a terheltnek nincs védője, a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a.) a terhelt idézése, előállítás vagy értesítése, továbbá a bűncselekmény elkövetésével

megalapozottan gyanúsítható személy gyanúsított kihallgatásra történő idézése vagy előállítására esetén az idézéssel, előállítással vagy értesítéssel egyidejűleg, az a.) pontban meghatározottakon kívül az eljárási cselekmény során nyomban védőt rendel ki.

A védelemhez való jog magában foglalja az azonos színvonalon dolgozó ügyvédhez való jogot is, mégis mindannyiunk számára világos, hogy a meghatalmazás, illetve kirendelés alapján eljáró ügyvédek munkáját összehasonlítva a gyakorlatban ez szinte sohasem valósul meg maradéktalanul.¹³ Abban az esetben, amikor a kirendelt védő hozzáállása a tényleges védelemhez való jogot csorbítja, a hatóságok kötelesek pozitív intézkedések meghozatalára, amely intézkedés a védő leváltásában jelentkezhet. A nem megfelelő védelem ellátása miatt, ugyanis a terheltnek jogosultsága nyílik az ítélettel szembeni jogorvoslatban, eljárási szabálysértésre hivatkozva az ítéletet megtámadni.

Az új büntetőeljárás kódex ezen eltéréseket reparálni igyekezett, és nóvumként jelennek meg a Be 46. § (3) bekezdésében foglaltak, miszerint;

„A területi ügyvédi kamara a védő kijelölését olyan információs rendszer működtetésével végzi, amely lehetőség szerint biztosítja a kijelölés azonnaliságát és a kijelölt védők tényleges elérhetőségét”.

Eszerint a kirendelt védő személyét nem a kirendelő szerv állapítja meg, hanem a Magyar Ügyvédi Kamara, illetve ezen belül a területileg illetékes ügyvédi kamara. A terhelt a kirendelést megalapozó ok felmerülésétől jogosult arra, hogy érdekében a védő eljárjon, ez is újítás a szabályozás körében, hiszen a hatályosulástól kezdve már nem lesz ún. átmeneti időszak, ami jelenleg azt takarja, hogy a terheltnek ugyan van védője papíron, azonban a gyakorlatban még nem látja el a védelmét. Az új szabályozás szerint, ahogy a korábban eljáró védő kirendelése megszűnik, a kirendelt védőnek az új védő tevékenységét segítő közreműködési kötelezettsége keletkezik, tehát köteles minden, a képviselő ellátásához szükséges információt az újonnan kirendelt védő rendelkezésére bocsátani, és minden segítséget megadni a terhelt védelmének maradéktalan ellátásához.

48. § (2) A kirendelés hatályát veszti, amikor a terhelt érdekében meghatalmazott védő a meghatalmazását e törvény szerint benyújtotta, vagy a meghatalmazás rendelkezési nyilvántartásba vételét bejelentették.

Az új kódex alapján a meghatalmazás benyújtásától kezdve a kirendelés hatályát veszti, így nem lesz lehetőség a jövőben arra, hogy párhuzamosan járjon el a meghatalmazott és a kirendelt képviselő.

Több meghatalmazott védő egyszeri eljárásának azonban továbbra sem lesz akadálya. Az új kódex is ismeri a vezető védő intézményét, melynek kijelölésére a több meghatalmazott védő közül, a terhelt jogosult. Ha a vezető ügyvéd személye kérdéses, azt az ügyvédet tekintjük a vezető ügyvédnek, aki meghatalmazását elsőként nyújtotta be az eljáró szervhez. Az eljárás során a vezető ügyvéd részére kell az iratokat kézbesíteni, továbbá ő jogosult a fellebbezési és jogorvoslati nyilatkozat megtételére, valamint a

13 Dr. Bérces Viktor László: A védői szerepkör értelmezésének kérdései- különös tekintettel a büntetőbíróóság előtti eljárásokra Budapest, 2012

perbeszéd megtartására, azonban a vezető ügyvéd ezen feladatokra más, az ügyben szintén eljáró ügyvédet kijelölhet. Az új kódex azt is lehetővé teszi, hogy több terhelt érdekében ugyanaz a védő járjon el, természetesen csak abban az esetben, ha nincs a terhelték között érdekellentét.

Új fogalomként jelenik meg a helyettes védő jogintézménye;

49. § (1) *A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a védő helyettesítésére helyettes védőt rendel ki, ha*

a) a védő az eljárási cselekményen szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg,

b) távolmaradását alapos okkal előzetesen nem menti ki, vagy helyettesítéséről nem gondoskodik,

c) az eljárási cselekmény elvégzésének egyéb feltételei fennállnak, és

d) az eljárási cselekmény elvégzése nem mellőzhető,

amely azt a célt szolgálja, hogy az ügyfelek ügyeinek ellátása az ügyvéd akadályoztatása esetén is folyamatos és gördülékeny legyen. A hatóságnak a védő ügyvédi tevékenységének gyakorlásában való akadályoztatása esetére helyettes ügyvédet kell kirendelnie, aki az ügyvédi tevékenység tekintetében a helyettesített ügyvéd teljes körű helyetteseként jár el.

A jogintézmény bevezetése között az a jogpolitikai szándék áll, hogy ne lehessen elhúzni a büntetőeljárást. A BKv 91. számú állásfoglalása alapján:

Ha a bíróság a Be. 50. §-ának (1) bekezdés f) pontja szerinti védői értesítésből arról szerez tudomást, hogy a védő előre nem ismert, elháríthatatlan akadály (vis maior) miatt a tárgyaláson nem tud megjelenni és ugyanebből az okból helyettesítéséről sem tud gondoskodni - feltéve, hogy a tárgyaláson a védő részvétele kötelező (Be. 242. §) - megállapíthatja a Be. 281. § (1) bekezdése alapján, hogy a tárgyalást nem lehet megtartani, és ezért a tárgyalást elhalasztja [Be. 282. § (4) bekezdés]. Ebben az esetben a védő a Be. 65. §-ának rendelkezései szerint igazolási kérelmet nyújthat be a tárgyalási határnap elmulasztása miatt. Az igazolási kérelemnek helyt adása esetén a védő nem kötelezhető az okozott költségek megtérítésére.

Ha az elháríthatatlan akadályról szóló értesítés olyan időpontban érkezik a bírósághoz, amikor a 281. § (3) bekezdése szerinti szabályozásnak megfelelően a bíróság helyettesítő védőről gondoskodott és a tárgyalást megkezdte, úgy az addig lezajlott eljárási cselekmények érvényesek. A jelenlevő helyettes védő kérelmére azonban a bizonyítási eljárást nem lehet befejezni és a tárgyalást el kell napolni.

A védő kötelessége, hogy akadályoztatása esetén - előre nem ismert, elháríthatatlan akadály felmerülése kivételével - helyettesítéséről gondoskodjon, amennyiben az eljárási cselekményen védő részvétele kötelező. A törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás szerint e módosítás „a védők eljárás elhúzó magatartásának megakadályozását célozza, amikor a védők kötelességévé teszi, akadályoztatásuk esetén a helyettesítésükről történő gondoskodást”.

Amennyiben fennállnak az eljárási cselekmények megtartásának feltételei, akkor is lehet a védő távolmaradása esetén teljesíteni az eljárási cselekményt, ha a védő jelzés nélkül nem jelent meg. Azonban a meghatalmazott védőnek címzett törvényi parancs

az, hogy helyettesítéséről gondoskodják. Az a körülmény, hogy ennek a határozott törvényi rendelkezésnek megfelelő szabályozást az ügyvédekről szóló törvény (1998. év XI. törvény) nem tartalmaz, nem érinti az eljárási törvény idézett szakaszának feltétlen érvényesülését.¹⁴

A helyettes védő kirendelésének általános feltétele, hogy a védő szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg. Helyettes védő kirendelése esetén a bírósági eljárásban nem lehet befejezni a bizonyítási eljárást, a helyettes védő perbeszédet nem tarthat. A helyettes védő kirendelésének hatálya a védő távollétében lefolytatott eljárási cselekmény befejezésig tart.

Újdonságként jelenik meg az új büntetőeljárási kódexben azon felismerés hatása, miszerint eltérően kell kezelni azokat az ügyeket, amelyekben a terhelt beismerő vallomást tett, és azokat, amelyekben úgy kell bizonyítani a hatóságnak a terhelt bűnösséget, hogy közben a terhelt tagad. A beismerés egyrészt megkönnyíti a terhelttel való együttműködést, másrészt a terhelt beismerés esetén enyhébb büntetést kaphat.

Az új kódex alapján, a terhelti megegyezés egyik formája az, amikor a terhelt, a védője, és az ügyész, a nyomozási szakban egyezségeket köt a bűnösség beismeréséről. A bíróságnak ebben az esetben csak az egyezség törvényességére terjed ki a jogosultsága, jóváhagyhatja, vagy elutasíthatja. Annak tartalmát nem változtathatja meg. A magyar jogi kultúrában eddig idegen volt az, hogy a védelem és az ügyészség között megegyezés szülessen.¹⁵

A másik megegyezési forma, ami szintén nívumként szerepel, a vádemelést követő egyezségi ülés keretében történik. Ez nem egy formális megállapodás, sokkal inkább a terhelt jóváhagyását jelenti.

Az egyezség mindkét válfajára jellemző, hogy a tényállás és a jogi minősítés nem lehet megállapodás tárgya. Az egyeztetés elsősorban a járulékos kérdésekre terjed ki, valamint a joghátrányra, a tényállást és a jogi minősítést továbbra is az ügyész közli a terhelttel és a védővel.

Az új büntetőeljárási kódexben a védő szerepe az előzőekben rávilágított kisebb eltérésekkel ugyan, de érdemében nem változott. Továbbra is, a már megszokott jogok és kötelezettségek alanya.

---

14 BKv 91. 2011.El.II.E.3/4. szám

15 Dr. Bánáti János <http://www.jogiforum.hu/interju/160>

A ROBOTIZÁCIÓ HATÁSA A MUNKA VILÁGÁRA

1. Bevezető alapok

A sokat taglalt digitalizáció a munka világát és a munkaerő-piaci igényeket is átalakítja. Kezdve onnan, hogy – egyes feltevések szerint – a robotizációval adott munkakörök száma csökkenhet (vagy akár meg is szűnhet), egészen odáig, hogy más munkakörök-nél pedig növekvő igény jelentkezhethet a munkaerőre. Hogyan képes az állam reagálni a bizonyos munkaköröknél megjelenő létszámetolódásra? Milyen szinten szükséges beavatkozni ezekbe a folyamatokba? Jelen tanulmány egy problématerkép felrajzolásával rá kíván világítani a robotizációval esetlegesen felmerülő munkajogi, munkaerő-piaci dilemmákra, valamint a fentiekben említett kérdések körvonalazódó megválaszolására.

1.1. A digitalizáció és a munka, munkajog kapcsolata

Az elmúlt évek egyik leggyakrabban tárgyalt és vitatott munkajogi kérdésköre (nemzeti és nemzetközi szintéren is) a digitalizáció, valamint az ún. *gig-economy* munkajoggal kapcsolatos összefüggései. Pontosabban, hogy milyen hatással van a technológiai fejlődés a munkajog alapintézményeire, például a munkáltató, munkavállaló fogalmára, a munkaviszony egyes elemeinek klasszikus kategóriáira (munkaeszközök, teljesítményértékelés, munkáltatói utasítás, elektronikus dokumentumok, stb.). A közelmúltban a munkát végző személyek klasszifikálásának témája került tudományos mélységben is feldolgozásra (lásd: „uberizált” munkaerő, crowdwork). A munka világával kapcsolatos tendenciák között említhető a felhasználói tartalmak (például közösségi oldalak használata, web 2.0...) és mobileszközök elterjedése (például saját eszközök használata – BYOD), felhőszolgáltatások megjelenése, big data, stb.²

Azonban a digitalizáció a munkaerő-piaci igényeket is átalakítja. E tekintetben egyfajta kettősség figyelhető meg: egyes feltevések szerint – a robotizációval, automatizációval adott munkakörök száma csökkenhet (vagy akár meg is szűnhet), ugyanakkor eltérő feltevések szerint más munkaköröknél pedig növekvő igény jelentkezhethet a munkaerőre („technooptimisták”).

---

1 Ráczi Ildikó, PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

2 BANKÓ Zoltán – SZÓKE Gergely László: *Az információtechnológia hatása a munkavégzésre*. Pécs, Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák 5. Utilitates Bt., 2015. 19-24.

Mi sem mutatja jobban a téma aktualitását és jelentőségét, minthogy az Európai Unió is foglalkozik a kérdéssel. Az Európai Parlament által megfogalmazottak szerint „az emberiség egy olyan korszak küszöbén áll, amikor egyre kifinomultabb technikájú robotok, botok, androidok és a mesterséges intelligencia más formái egy új ipari forradalom kialakulásához vezethetnek, amely valószínűleg kihat a társadalom minden rétegére, rendkívül fontos, hogy a jogalkotó figyelembe vegye annak valamennyi jogi és etikai vonatkozását és hatását, az innováció akadályozása nélkül.”³ Emellett a dokumentum azt is előrevetíti, hogy „a robotok széles körben elterjedt használata nem feltétlenül vezet automatikusan a munkaerő felváltásához, de a munkaerő-igényes ágazatokban az alacsonyabb képzettséget igénylő munkák valószínűleg jobban ki lesznek téve az automatizálás veszélyének.”⁴

1.2. Alapfogalmak

A munkahelyek átalakulásával, automatizációjával kapcsolatban elsőként szükséges tisztázni néhány alapvető technikai fogalmat. A *mesterséges intelligencia* (Artificial Intelligence, AI) lényegében a gépek olyan munkafolyamat leírásait, meghatározásait jelenti, amelyeknél a szerkezeteknek autonóm tanulási képességgel kell rendelkezniük. Tehát intelligens problémamegoldó viselkedés vizsgálatát és intelligens számítógép-rendszerek létrehozását foglalja magába.⁵ „Gyenge” és „erős” mesterséges intelligenciát tudunk megkülönböztetni. Előbbinél a számítógép csupán a kognitív folyamatok vizsgálatának eszköze, szimulálja az intelligenciát, míg az utóbbinál a számítógép már képes „gondolkodni” és folyamatokat optimalizálni, a valós termelési szükséglethez igazodni. A „gyenge” mesterséges intelligencia már napjainkban is erősen jelen van a gyártási folyamatokban, azonban az erős formájának általánossá és gyakorivá válására valószínűleg még évtizedeket kell várunk (főleg itt a közép-kelet európai régióban).

A mesterséges intelligencia fogalma mellett érdemes megemlíteni az „*artificial agent*” (mesterséges anyag, szerkezet) fogalmát is. Ez egy olyan autonóm egység, amely szenzorokon keresztül érzékeli és alakítja a működését, igazodva a környezet igényeihez.⁶ Az Európai Szakszervezeti Intézet (European Trade Union Institute, ETUI) szerint e fogalom alkalmazása lenne célszerű, hiszen széleskörű keretet biztosít a mesterséges

---

3 Európai Parlament: A robotikára vonatkozó polgári jogi szabályok. Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)) B pont

4 Uo. J pont

5 Gerlind WISSKIRCHEN – Blandine Thibault BIACABE – Ulrich BORMANN – Annemarie MUNTZ – Gunda NIEHAUS – Guillermo Jiménez SOLER – Beatrice BRAUCHITSCH: Artificial Intelligence and Robotics and Their Impact on the Workplace. IBA Global Employment Institute. Elérhető: <https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=c06aa1a3-d355-4866-beda-9a3a8779ba6e> (Letöltés dátuma: 2017. 11. 10.) 10.

6 Egy reflex módon működő gép (például termosztát) is ilyennek minősül.

szerkezetek meghatározására (döntéshozatali algoritmusok⁷, automatizált gépek, internet botok, robotok, drónok, stb.).⁸

Ahogy a hivatkozott európai uniós dokumentum is említette – és ahogyan a köznyelvben is hívják – a *negyedik ipari forradalom* elkezdődött. Az első ipari forradalom az 1800-as évek elején játszódott le, amikor is a gépek általánosságban elkezdték helyettesíteni az emberek munkavégzését. Egyik legjelentősebb vívmány a gőzgép feltalálása volt, amely számos ember munkáját kiváltotta a termelés folyamán. A 19. század végén végbemenő második ipari forradalom a villamos energiának köszönhető. Ennek megjelenése még inkább felgyorsította a termelési folyamatokat, és ezzel párhuzamosan a légi közlekedés is megjelent. Az 1970-es évektől az IT eszközök (Information Technology) és az internet széleskörű megjelenésével, elterjedésével kezdetét vette a harmadik ipari forradalom, amely globális szinten tette lehetővé az információkhoz való hozzájutást és az egyes munkafolyamatok automatizálását.

Sok esetben a negyedik ipari forradalom kapcsán elsőként a „gondolkodó gépek” és mesterséges intelligencia kifejezések kerülnek előtérbe. Viszont, ha egy pillantást vetünk a jelenlegi új típusú munkavégzési formákra, az emberi kezeket helyettesítő automatizációra, láthatjuk, hogy nagy részükben nincs is szó mesterséges intelligenciáról, csupán a közel negyven éve elterjedt IT lehetőségeket használják fel újfajta módon, tehát innovatívabb, új megoldásokat tartalmazó programokat terveznek. Vagy éppen a korábbi technológiákat továbbgondolva új típusú üzleti modelleket állítanak fel.⁹

2. Munkaerő-piaci hatások

Az, hogy a munkafolyamatok automatizálása hatással van a munkaerő-piacra, kétségtelen. De vajon milyen előnyöket és hátrányokat hoz, illetve hozhat a negyedik ipari forradalom?

Valószínűsíthető, hogy az említett folyamatokkal összességében olcsóbb lesz a termelés. A robotok képesek 7/24-ben működni (a hét mind a hét napján, 0-tól 24 óráig), érzelemmentes döntésekre adnak lehetőséget. Az emberi alapvető tulajdonságok hiányában, nem lesznek betegek, nem mennek szabadságra. Ezzel párhuzamosan a monoton, ismétlődő munkafolyamatoktól „megszabadítják” a munkavállalókat, ezzel lehetőséget adva a kreatívabb, problémaorientált munkavégzésre.

Az automatizálódó folyamatoknak lehetnek potenciális „vesztesei” is. Sok szektorban jelentős költségeket okozna az automata technikák bevezetése (a meglévő befektetések és kiadások mellett). Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy ezek a technológiák az idő előrehaladtával egyre olcsóbbak lesznek és mindinkább elérhetőek. A fejlődő,

7 Ld. bővebben: Christopher STEINER: *Automate This: How Algorithms Took Over Our Markets, Our Jobs, and the World*, Penguin Group, 2012.

8 Aída Ponce DEL CASTILLO: A law on robotics and artificial intelligence in the EU? Foresight Brief – European Trade Union Institute (ETUI), 2017 No. 2. September

9 BANKÓ Zoltán – SZÓKE Gergely László 2015. 19.

gazdaságilag kevésbé fejlett országokban az előrejelzések szerint¹⁰ a nagy, nemzetközi multinacionális vállalatok vezethetik be a taglalt folyamatokat, abból a célból, hogy a technológiájukat minden országban összeegyeztessék.

Az első reakció az automatizáció kapcsán a munkahelyek/munkakörök megszűnésétől való félelem volt: ha már az emberi munka jelentős része nem szükséges a gazdaság fenntartásához, át kell strukturálni a jövedelemtermelést és a foglalkoztatást. A feltörekvő újfajta gazdasági rendszer azt eredményezi, hogy nem lesz szükség arra a munkaerőre, ami jelenleg rendelkezésre áll, és az új technológiák az emberek munkanélküliségét fogják eredményezni.¹¹ A hirtelen aggodalom mellett azonban szükséges azt látni – ahogyan a történeti példák is mutatják – hogy a munkák fokozatosan átalakulnak, és az új körülményekhez igazodnak. Tehát az elsődleges hipotézisre reagálva elmondhatjuk, hogy a változó körülményekhez az igények és a kapacitások is alkalmazkodni fognak.

Ennek a természetes átalakulásnak pozitív hozadékai is vannak és lesznek. A monoton, automatizálható munkakörök eltűnésével új lehetőségek is megjelennek, illetve egyes – eddig nem gyakori – munkatípusok terjednek el. Például adatelemző, „crowdworker”¹², de érdekes módon a „low-tech”¹³ ágazatokban is növekedés várható (például fodrász, személyi ápolás, kertész, stb.), ahol alacsony vagy közepes képzettség a jellemző.

Egy másik elmélet szerint a rohamos technológiai fejlődéssel egyre kevesebb munkavállalóra lesz szükség a javak és szolgáltatások előállítására.¹⁴ Ezzel tulajdonképpen a világ eljut az „end of work” (a munka vége) státuszba.¹⁵ A neves közgazdász, Jeremy Rifkin ennek indokát nem pusztán a robotizáció, automatizáció elterjedésében látja, hanem a „prosumer” elmélet megjelenésében is. A kifejezés az angol producer (előállító) és consumer (fogyasztó) szavak összevonásából jött létre. Ez egy olyan fogyasztóra utal, aki saját maga állítja elő a szükséges javakat [például bérleti jellegű szolgáltatás (lakás bérbe adása), háztartási energiatermelés, és a termelés bármilyen termék vagy

10 IBA Global Employment Institute 2017. 17

11 Darrell M WEST: What happens if robots take the jobs? The impact of emerging technologies on employment and public policy. The Brookings Institution, 2015. Elérhető: https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahU-KEwjP_oSStr7XAhUGbVAKHeYYAK4QFggmMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.brookings.edu%2Fwp-content%2Fuploads%2F2016%2F06%2Frobotwork.pdf&usq=A-OvVaw0xZi-CqjE6RgxjCX5J6tTU

12 A fogalom olyan „szabadúszó”, független munkát végző személyeket takar, akik a munkajelöltjeiket online platformokon keresztül ajánlanak fel, illetve használnak fel.

13 Emberigényes technológiák, a high-tech (csúcstechnológiák alkalmazása) ellenpólusának tekinthető.

14 Erik BRYNJOLFSSON – Andrew MCAFEE: *Race Against The Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Digital Frontier Press, 2011

15 Jeremy RIFKIN: *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. G.P. Putnam's Sons, New York, 1995.

szolgáltatás esetén (TaskRabbit¹⁶, Amazon Mechanical Turk¹⁷)]. Ennek köszönhetően a szolgáltatások, termékek előállításának költsége szinte a nullával lesz egyenlő („nullához közeli határköltség”). Ezen feltevés szerint a kapitalista gazdaság működése kifulladt és az nem tartható tovább. A szerző a jövőt egy decentralizált piacgazdaságban látja, ahol a közvagyonon („*collaborative commons*”) alapuló egyéni termelés lesz a központban.¹⁸

3. Lehetséges reakciók

Ha teljesen biztos prognózist nem is tudunk egyelőre felállítani a tényleges hatások tekintetében, néhány lehetséges reakció, megoldási kísérlet/javaslat, már megfogalmazásra került.

3.1. Az oktatás jelentősége

Az Európai Parlament fentiekben is hivatkozott állásfoglalása hangsúlyozza „a rugalmas készségek és a szociális, a kreatív valamint a digitális készségek jelentőségét az oktatásban”¹⁹, ezenkívül felhívja a figyelmet „a Bizottság előrejelzésére, amely szerint 2020-ra Európa akár 825.000 fős IKT (információs és kommunikációs technológia) szakemberhiánnyal szembesülhet, és a munkahelyek 90%-a legalább alapszintű digitális készségeket követel majd meg; emellett hangsúlyozza, hogy a robotika területén elérendő növekedés érdekében a tagállamoknak rugalmasabb oktatási és képzési rendszereket kell kidolgozniuk annak biztosítására, hogy a készségekre vonatkozó stratégiák megfeleljenek a robotikára épülő gazdaság szükségleteinek.”²⁰

Ennek fényében, valamint a tapasztalatok alapján is igény jelentkezik arra, hogy a munkavállalók, leendő munkavállalók transzverzális készségei²¹ fejlesztve legyenek, valamint az alapvető digitális készségekkel rendelkezzenek. A lexikális tudást valamilyen szinten felváltva egyre nagyobb szerepe lesz a problémaorientált gondolkodásmodnak, a kreativitásnak és a rugalmasságnak. A munkavállalók következő – és már a jelenlegi

---

16 Amerikai weboldal, amelyen a felhasználók ház körüli munkákhoz kereshetnek földrajzi elhelyezkedés szerint a munkavégzés helyén elérhető szakembereket. A legjellemzőbb munkák: ház körüli kisebb javítások, költöztetés, bútor összeszerelés, kerti munkák, stb.

17 Amerikai weboldal, mely szintén előre meghatározott feladatok, és azok elvégzésére vállalkozó személyek összekötésére szolgál. Kifejezetten otthonról, egy személyi számítógéppel elvégezhető feladatokat kínálnak az oldalon. Jellemző feladatok például: online adatgyűjtés, szkennelt pdf fájlok szerkeszthető formába átírása.

18 Jeremy RIFKIN: *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*, Palgrave Macmillan, USA, 2014.

19 Az Európai Parlament állásfoglalása a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2017), 45. pont

20 Uo. 41. pont

21 KUN Attila (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017.

– generációjának is meg kell tanulnia a technikai, társadalmi és digitális változásokhoz való gyors alkalmazkodást, mert az ötödik ipari forradalom sem zárható ki az ilyen gyors tempójú fejlődés mellett.

3.2. *Basic income – a feltétel nélküli alapjövedelem*

A feltétel nélküli alapjövedelem átfogóan egy olyan gazdaságpolitikai (tehát nem jogi) eszközként írható le, amely egy adott ország minden állampolgárának egyéni alapon és feltétel nélkül rendszeresen fizetett jövedelmet nyújt. Specialitása többek között abban rejlik, hogy attól függetlenül megilleti a személyeket, hogy munkavégzésből származik-e más bevétele. Az elmúlt években kiemelt figyelem irányult erre az intézményre, mert egyes álláspontok szerint a robotizációval jelentkező problémák esetleges kezelésére is szolgálhat.

Alkalmazása mellett számos érvet és ellenérvet lehet felsorolni. Pozitívumként értékelhető, hogy egy alapvető megélhetést biztosít az egyének számára; ösztönözheti a vállalkozási készséget, hiszen egy ilyen alapvető jövedelem mellett a személyek nagyobb valószínűséggel indítanak el egy vállalkozást, ha tudják, hogy biztos pont van a hátuk mögött. Egyes számítások szerint a „középosztálynak” jelentene kimagasló segítséget. A koncepció egyfajta társadalombiztosítási formának is tekinthető, ezzel kapcsolatban egyik nagy előnyének tartják, hogy ezzel kiváltható a különféle támogatások bürokratikus rendszere, vagy akár a jogosultság vizsgálata.

Egyes álláspontok²² szerint három fő érv van amellet, hogy az államok alkalmazzák a feltétel nélküli alapjövedelmet:

- a társadalmi igazságosság (saját jövedelmünk és életpályánk nem csak tőlünk, hanem az előttünk lévő generációktól is függ),
- a szabadság (hiszen lehetővé teszi a gazdasági és társadalmi nyomás elleni fellépést, így az különösen hasznos lehet a nők számára)
- és végül a rendszer biztonságot ad egy egyre bizonytalanabb világban, és ezáltal javítja a mentális egészséget is.

Ellenérvként felhozható az a viselkedésforma, amely szerint, ha az egyének egy olyan alapjövedelemmel rendelkeznek, amelyért lényegében semmilyen formában nem kell megdolgozniuk, akkor elveszítik a motivációjukat és a kényszer is megszűnik afelé, hogy munkába álljanak. Valamint bevezetése bonyolult lenne, és nagy költségekkel járna. Egyes kutatások szerint az alacsony jövedelemmel rendelkezők (kötelező legkisebb munkabér) számára nem lenne kiemelt hajtóerő, hiszen nagyságrendileg ugyanolyan összeget kapnának munkavégzés nélkül, mint ha a „minimálbérért” dolgoznának teljes munkaidőben. Így az elvárt ösztönző hatás az alapjövedelem melletti munkavégzésre esetükben könnyen elmaradhat.

22 Guy Standing, a University of London professzora és a Basic Income Earth Network alapítója

3.2.1. Finnország: teszt periódus

Az előre meghatározott célok és eredmények tesztelésére 2017 januárjától Finnországban a Finn Társadalombiztosítási Intézet (KELA, Kansaneläkelaitos) egy kutatást indított el, amely során egy kontrollcsoport beiktatásával, azt vizsgálják, hogy az alapjövedelemmel el tudják-e érni ezeket a célokat (a bürokrácia és a szegénység csökkentése, a munkakeresési kedv és a foglalkoztatás növekedése, stb.).

Véletlenszerűen kiválasztásra került 2000 finn állampolgár, akik életkora 25 és 58 év közé esik. A leszűkített korcsoport mellett feltétel volt még, hogy valamilyenfajta munkanélküli, álláskeresési segélyben, támogatásban részesüljenek az egyéves megelőző időszakban, vagy kevesebb, mint hat hónap munkatapasztalattal rendelkeznek. A résztvevők havi 560 euró (körülbelül 170.000 forint) összegű támogatást kapnak.²³

Tesztperiódus elindulását követően az OECD tanulmányban²⁴ foglalkozott a rendszer működésével. Az elemzés szerint az egyik legnagyobb probléma, hogy a legszegényebb rétegek számára hozna kedvezőtlenebb körülményeket, mert éppen ennek a rétegnek szóló célirányos támogatások apadnának (ugyanis számos társadalombiztosítási eszközt kiváltana a feltétel nélküli alapjövedelem).

4. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a fentiekben taglalt kérdéskör jelentősége egyre kiemelkedőbb. Minél több munkafolyamat kerül automatizálásra, annál nagyobb igény jelentkezik a munka nélkül maradó egyének foglalkoztatására. Ennek tekintetében már most fontos felhívni a figyelmet a lehetséges következményekre, hogy a jogalkotók, egyéb érintettek a probléma teljes berobbanása előtt felkészülhessenek az eset kezelésére.

Felhasznált irodalomjegyzék

Aída Ponce DEL CASTILLO: A law on robotics and artificial intelligence in the EU?

Foresight Brief – European Trade Union Institute (ETUI), 2017 No. 2. September

BANKÓ Zoltán – SZÓKE Gergely László: *Az információtechnológia hatása a munkavégzésre*. Pécs, Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák 5. Utilitates Bt., 2015.

Christopher STEINER: *Automate This: How Algorithms Took Over Our Markets, Our Jobs, and the World*, Penguin Group, 2012.

Darrell M WEST: *What happens if robots take the jobs? The impact of emerging technologies on employment and public policy*. The Brookings Institution, 2015.

Elérhető: <https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&>

23 <http://www.kela.fi/web/en/basic-income-experiment-2017-2018>

24 Ld. Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD): *Basic Income as a policy option: Can it add up?* Policy Brief on the Future of Work, 2017. Elérhető: <https://www.oecd.org/els/emp/Basic-Income-Policy-Option-2017.pdf>

- cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjP_oSStr7XAhUGbVAKHeYYAK4QFggm-MAA&url=https%3A%2F%2Fwww.brookings.edu%2Fwp-content%2Fuploads%2F2016%2F06%2Frobotwork.pdf&usg=AOvVaw0xZi-CqjE6RgxjCX5J6tTU
- Erik BRYNJOLFSSON – Andrew McAfee: *Race Against The Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Digital Frontier Press, 2011
- Európai Parlament: A robotikára vonatkozó polgári jogi szabályok. Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL))
- Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD): *Basic Income as a policy option: Can it add up? Policy Brief on the Future of Work*, 2017. Elérhető: <https://www.oecd.org/els/emp/Basic-Income-Policy-Option-2017.pdf>
- Gerlind WISSKIRCHEN – Blandine Thibault BIACABE – Ulrich BORMANN – Annemarie MUNTZ – Gunda NIEHAUS – Guillermo Jiménez SOLER – Beatrice BRAUCHITSCH: *Artificial Intelligence and Robotics and Their Impact on the Workplace*. IBA Global Employment Institute. Elérhető: <https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=c06aa1a3-d355-4866-beda-9a3a8779ba6e> (Letöltés dátuma: 2017. 11. 10.)
- Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung: *Industrie 4.0 und die Folgen für Arbeitsmarkt und Wirtschaft*. IAB Forschungsbericht 8/2015, Institute for Employment Research. Elérhető: <http://doku.iab.de/forschungsbericht/2015/fb0815.pdf> (Letöltés dátuma: 2017. 11. 10.)
- KUN Attila (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017.

Tárgyszavak

Robotizáció, automatizáció, munkavégzés, a munka jövője.

AZ ÉSSZERŰ IDŰN BELÜLI ELJÁRÁS KÖVETELMÉNYÉNEK ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ ÚJ Pp. ALAPJÁN

Magyarországon évtizedek óta állandó jellegű törekvés a bírósági eljárások gyorsítása és hatékonyabbá tétele, az eljárások ésszerű időn belüli befejezése. A 2018. január 1-jén hatályba lépő új polgári perrendtartás megalkotásának alapkonceptiója volt az eljárások gyors lezárását és időszerűségét biztosító eljárási szabályok megalkotása, miután a koncepció értelmében a bírósági eljárások hatékony és időszerű lefolytatásához elengedhetetlen egy új törvény megalkotása. A hatálybalépésére figyelemmel érdemes megvizsgálni, hogy az új Pp. alkalmas-e a koncepcióban megfogalmazott elvárások megvalósítására, illetve, hogy a bírósági szervezet felkészült-e annak alkalmazására, és az új törvénykönyv hatálybalépését követően várható-e az eljárások időtartamának érdemi rövidülése.

1. Az ésszerű időn belüli eljárásra vonatkozó kötelezettség, mint igazságszolgáltatási alapelv szabályozása

A tisztességes eljáráshoz való jog a bírósághoz fordulás jogával, valamint a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásához való joggal együtt igazságszolgáltatási alapelv,² és lényegében azokat a garanciákat – például a törvényes bíróhoz való jog, bíróság előtti egyenlőség, a bírói függetlenség, a fegyveregyenlőség, a nyilvánosság elve, a jogorvoslathoz való jog – foglalja magába, amelyek rendeltetése, hogy a jogok bíróság, vagy más hatóság előtti érvényesítése olyan eljárásban történjék, amely biztosítékot jelent a törvényes és elfogulatlan döntésre.

A tisztességes eljárás standardjainak gerincét képezi az ésszerű időn belüli eljárás követelménye, miután az eljárás tisztességességének alapvető feltétele, hogy az mentes legyen a túlzott, elkerülhető késedelmektől. A polgári per által nyújtott jogvédelem csak akkor hatékony, ha kellő időben és optimális költségráfordítás mellett történik.³ Az alapelv értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás hatékony jogvédelemben részesítse, a hatékonyság pedig magában foglalja, hogy elméleti törekvés szintjén a lehető legrövidebb, de gyakorlati megvalósulását tekintve is ésszerű időn belül szülessen meg a döntés az ügyében.

1 doktorandusz KRE-JDI.

2 Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

3 KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris, 2003. (81-82)

1.1. Az ésszerű időn belüli eljárásra vonatkozó követelmények hazai szabályozása

Mind az Alaptörvény,⁴ mind a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)⁵ rögzíti a bíróságok ésszerű időn belül való eljárására vonatkozó kötelezettségét. Tartalmazta továbbá az alapelvet a régi Pp. is⁶ annak rögzítésével, hogy a bíróságnak az a feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.

Az új Pp. kodifikációja során koncepcionális döntés született arról, hogy az ésszerű időn belüli eljárásra vonatkozó alapelv a 2018. január 1-től hatályba lépő új polgári perrendtartásban már nem fog szerepelni. Az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat indokolása⁷ alapján a bíróság irányában megfogalmazott kötelezettségek megjelennek nemzetközi dokumentumokban és az Alaptörvényben, illetve alapelvi szinten a törvényben a közrehatási tevékenység rögzítésével. Ezen megfontolás alapján tisztességes eljárásához való jognak, valamint az ésszerű időn belül való eljárás kötelezettségének eljárási törvényben való rögzítése – figyelemmel arra, hogy azt az Alaptörvény is tartalmazza – nem szükséges, és ennek megfelelően a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (új Pp.) sem tartalmazza a régi Pp. 2. §-ának rendelkezéseit – sem az alapelvet, sem a megsértése esetére biztosítandó kártérítésre vonatkozó szabályozást.

1.2. Nemzetközi követelmények

A második világháborút követően Európa első, igazi nemzetközi szervezete az 1949-ben Strasbourgban létrehozott Európa Tanács, a világ „leghatékonyabb emberi jogi rezsimje”,⁸ célja pedig az emberi jogok védelme a csatlakozó tagállamokban, és ennek révén a tagállamok ösztönzése az alapjogok hatékony érvényesülésének biztosítására. Az Európa Tanács égisze alatt 1950-ben, Rómában elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 6. cikke polgári és büntető ügyek tekintetében deklarálja a tisztességes eljárásához való jogot. Általános és fundamentális jogként rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak

4 Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

5 Bjt. 37. § (3) bekezdése alapján a bíró a rábízott ügyet annak munkaigényessége és az eljárás sajátosságai által meghatározott ésszerű határidőn belül köteles elbírálni.

6 A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (rég Pp.) 2. § (1) bekezdése, amelyet a 2009. évi CX. törvény vezetett be a régi Pp.-be

7 T/11900 törvényjavaslat <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2017.12.10.)

8 Helen KELLER – Alec STONE SWEET: *A Europe of Rights. The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford University Press, 2008. (3)

megalapozottságát illetően. Az Egyezmény keretjellelű megállapodás, a benne rögzített alapjogok – így a 6. cikk 1. bekezdésében szabályozott ésszerű időn belüli elbírálás, valamint a 13. cikkben rögzített hatékony jogorvoslathoz való jog – értelmezésére, a jelentéstartalom kifejtésére és a gyakorlatban történő implementációjára a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) esetjogában kerül sor, amely az Egyezményt az egyes jogok tartalmát folyamatosan bővítve értelmezi és alkalmazza.

A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségnek minde-
nekelőtt olyan egységes területté kell válnia, amelyben biztosított az alapvető jogok
és szabadságok védelme. Az ember és az emberi méltóság, valamint az Európai Unió
alapjogi chartájában és az emberi jogok védelméről és az alapvető szabadságokról
szóló európai egyezményben rögzített egyéb jogok tiszteletben tartása alapvető érték.⁹
Ennek elősegítése érdekében – bár az EU valamennyi tagállama tagja az EJEE-nek,
és ezáltal az abban foglalt alapjogok betartására köteles – az EU megalkotta a saját
alapjogi katalógusát, az Alapjogi Chartát. Az Alapjogi Charta által védett jogok egyik
csoportja az igazságszolgáltatási alapjogok, ezen belül a 47. cikk¹⁰ által szabályozott
tiszteséges eljáráshoz és ésszerű időn belüli elbíráláshoz való jog.

A tagállamok belső jogában az alapjogok a legmagasabb szintű normák között
helyezkednek el, mely normákhoz az egész belső jogrend igazodik.¹¹ Az alapjogi vé-
delmi rendszer nemzetközi alapidokumentumokba foglalását követően azok nemzeti
jogrendszerbe való áttemelése a demokratikus jogállam alapvető jellemzője. Magyarország
– azon túl, hogy az előbb bemutatottak szerint hazai jogszabályokban is deklarálta az
ésszerű időn belüli eljárás követelmény – mind az EJEE-t,¹² mind az Alapjogi Chartát¹³
annak hazai törvénnyel való kihirdetésével a belső jog részévé tette.

---

9 A Stockholmi Program – a Polgárokat Szolgáló és Védő, Nyitott és Biztonságos Európa. A polgárság és az alapvető jogok előmozdítása. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 115., 2010.5.4.

10 Alapjogi Charta 47. cikk: A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog. Mindenkinnek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz. Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja.

Mindenkinnek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez. Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

11 BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-Orac, 2014. (333)

12 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

13 2007. évi CLXVIII törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés *módosításáról* szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.

2. A hazai eljárások időtartama

2.1. Az eljárások időtartama a hazai statisztikák alapján

A rendelkezésre álló, az eljárások időtartamára vonatkozó statisztikai adatok igen kedvező képet mutatnak a hazai időszerűségi mutatók tekintetében. Ezek alapján Magyarországon a perek jelentős része: 2016-ban 88 %-a, 2015-ben 87 %-a, 2014-ben 77 %-a, 2013-ban 93 %-a¹⁴ a bíróságra érkezéstől számított egy éven belül befejeződött. A nyilvánosságra hozott statisztikai adatok alapján az előző évhez viszonyítva minden évben csökkent a folyamatban maradó ügyek száma: 2016-ban 13 %-al,¹⁵ 2015-ben 4,1 %-al,¹⁶ 2014-ben 16,6%-kal.¹⁷

2.2. Az magyar bírósági eljárások időszerűsége az EJEB megítélése alapján

Az EJEB egy 2015. október 16-án jogerőre emelkedett pilot judgment-ben¹⁸ az ésszerű időn túl elhúzódó eljárások jogorvoslati rendszerének átalakítására vonatkozó kötelezettséget írt elő Magyarországnak számára.¹⁹ Az EJEB az ítéletben – azon túl, hogy a konkrét ügyben megállapította az ésszerű időn belüli elbírálásra vonatkozó követelmény megsértését, és kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek – általánosságban is deklarálta, hogy az eljárások elhúzódása vonatkozásában a Magyarországgal szemben megállapított jogsértések alapján egy visszatérő probléma van, az az EJEB-vel ellentétes gyakorlat alapján áll fenn. Így az EJEB előírta Magyarországnak, hogy haladéktalanul, de legkésőbb az ítélet véglegessé válásától számított egy éven belül – azaz 2016 októberéig – olyan jogorvoslatot vagy jogorvoslat-együttest vezessen be a nemzeti

14 adatok forrása: az OBH elnökének éves beszámolóí. <http://birosag.hu/obh/elnoki-beszamolok/feleves-eves-beszamolok> (2017.12.10.)

15 OBH Elnökének 2016. évi beszámolója (26) http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnoki-beszamolok/elnoki_beszamolo_2016_b_17673_belso.pdf (2017.12.10.)

16 OBH Elnökének 2015. évi beszámolója, (23) <http://birosag.hu/obh/obh-elnokenek-beszamoloi/2015/2015-eves> (2016.12.10.)

17 OBH Elnökének 2014. évi beszámolója (23) http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnoki-beszamolok/elnoki_beszamolo_2014.pdf (2016.12.10.)

18 Az EJEB az eljárási szabályzatának 61. cikkében 2011 óta szabályozott pilot judgment eljárást abban az esetben alkalmazza, ha egy adott nemzeti jogrendszerben rendszerszintűnek tekintett hiányosságot észlel, és ezzel összefüggésben nagyszámú kérelem van (vagy feltételezhető, hogy lesz) a plénum előtt. A pilot judgment eljárás során az EJEB meghatározza a jogrendszer hiányosságát, és – a többi hasonló jellegű ügy elbírálásának felfüggesztése mellett – határidő szabásával előírja az adott tagállamnak, hogy milyen intézkedéseket tegyen a jogrendszerében. Ha a tagállam az előírt kötelezettségének eleget tesz, az EJEB törli az ügylajstomból a még folyamatban levő ügyeket, ennek elmulasztása esetén viszont folytatja a felfüggesztett eljárások elbírálását.

19 Gázsó v. Hungary (48322/12.)

jogrendszerébe, amely megfelel az EJEE követelményeinek,²⁰ és az EJEB esetjogában lefektetett elvekkel összhangban valóban hatékonyan képes kezelni a túlzottan hosszú eljárások kérdését, az eljárás elhúzódása miatti egyezményesértéseket. A strasbourgi fórum által a kötelezettség teljesítésére előírt határidő 2016 októberében lejárt, Magyarország azonban mindezidáig nem teljesítette a pilot judgmentben foglaltakat, és nem alakította át az ésszerű időn túl elhúzódó eljárások miatti igényérvényesítésére vonatkozó jogorvoslati rendszert.

2.3. A bírósági eljárások időszerűsége megítélése közötti eltérések lehetséges okai

A hazai statisztikákon alapuló eredmények és a strasbourgi álláspont közötti feltűnő differencia több okra vezethető vissza.

A bemutatott statisztikai adatok eltéréseinek elsődleges oka az, hogy a hazai adatok alapja a lajstromba „befejezett”-ként bejegyzett ügyek száma, ami jelenthet elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletet, de befejezettként jelenik meg az az elsőfokon ügydöntő határozattal zárult ügy is, amely később – fellebbezés(ek), felülvizsgálati eljárás(ok), azok során esetleges hatályon kívül helyezés(ek) okán – még évekig folyamatban marad. A bírósági lajstromban befejezésnek minősül nemcsak a bíróság ügydöntő határozata, hanem a szünetelést, felfüggesztést, egyesítést, áttételt elrendelő végzés is,²¹ amelyet követően jelentős számban az eljárás – első fokon – ismételten folyamatba kerül. Ezzel szemben az EJEB előtt az eljárás időtartama az ügy végleges – rendes és rendkívüli perorvoslatot felölelő – befejezéséig számítható, ami jelentős eltérésekre ad okot, és egyben magyarázata is a szignifikáns statisztikai különbségnek.

Magyarázható a differencia továbbá az ügyet elbíráló bíróságok szemléletbeli különbségével, azaz azzal, hogy a tartalmában megegyező alapvető szabályozás alapján a hazai bíróságok az EJEB joggyakorlatával több tekintetben ellentétes gyakorlatot alakítottak ki, és eltérő következtetéseket vonnak le az ésszerű időn túl elhúzódó eljárásokkal kapcsolatban.²²

3. Az eljárás elhúzódása megakadályozásának eszközei

Az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog determinálása az alkotmányos jogrend alapköve, egyrészt a vonatkozó rendelkezések normatív szabályozásával, a formális garanciák kategorikus kodifikálásával, másrészt az azok hatékony érvényesülését elősegítő igazgatási intézkedések érvényesítésével. Így a jogszabályi rendelkezéseken túl az

20 Gazsó v. Hungary (48322/12.) § 38.

21 A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (Büsz.) 39. § (1) bekezdése.

22 A magyar bíróságok és az EJEB gyakorlata közötti különbségeket részletesen tárgyalja RA-
INER Lilla: A bírósági eljárások elhúzódása miatti hatékony kártérítési jogorvoslat. *Magyar Jog*, 2016/7-8. (460-470)

alapelv megvalósulását biztosító, megfelelő személyi, anyagi feltételek megteremtése, az ezzel kapcsolatos igazgatási, szervezési feladatok ellátásának megtétele is szükséges annak érdekében, hogy a megfelelően rögzített normatív szabályozás ténylegesen és hatékonyan megvalósulhasson. Amennyiben pedig az eljárások az adott államban rendszerszintűnek tekinthető hibaként jelentős számban elhúzódnak, úgy annak megakadályozása az igazságszolgáltatás gyorsítását elősegítő valamennyi rendelkezés és körülmény komplex és konzisztens, mindemellett hatékony átalakítása révén érhető el, azaz ahhoz mind a megfelelő eljárási szabályok megalkotása, mind a szükséges igazgatási intézkedések megtétele elengedhetetlen.

4. Az eljárási szabályok átalakítása

Az elmúlt közel három évtizedben, a régi Pp. módosításainak jelentős része esetén a jogalkotói indok az eljárás hatékonyabbá tétele és módosítása volt. Jellemző, hogy az 1992. és 2005. között megszületett Pp. novellák indokolásaiban összesen 49-szer szerepel az eljárás gyorsítására, illetve az ésszerű idő biztosítására való hivatkozás.²³ A folyamatos, de nem feltétlenül eredményes törekvés következtében döntött a jogalkotó az új polgári perrendtartás megalkotása mellett, arra tekintettel, hogy a régi Pp. alapvető szabályozási elemei behatárolják a módosítási lehetőségeket, és nem adnak lehetőséget a perjog továbbfejlesztésére, korszerűsítésére; a több mint 100 módosítás már koherencia-zavarokat, értelmezési nehézségeket okoz; illetve, hogy az elmúlt években megújult a szabályozási környezet, új bírósági szervezeti és jogállási törvény, valamint új Polgári Törvénykönyv került elfogadásra; továbbá annak következtében, hogy a megnövekedett ügyszámú bírósági eljárások hatékony és időszerű lefolytatásához elengedhetetlen egy új törvény megalkotása.²⁴

4.1. Az új Pp alapvetése

Az új polgári perrendtartás megalkotásának elsődleges célja a hatékony per megvalósítása, azaz az időszerű és megalapozott ítélkezés biztosítása. Az új Pp. vezérmotívuma a perhatékonyság rendszerszintű biztosítása, ami azt jelentené, hogy önmagában a szabályozásnak kell garantálnia a perkoncentráció megvalósulását, és a szabályok nem engedik a perelhúzó magatartást.²⁵ Az új eljárási kódex főbb szabályozási céljai között elsősorban az eljárás elhúzódnásának megakadályozását hivatott biztosítani a perhatékonyság rendszerszintű megvalósításának, az osztott perszerkezet bevezetésé-

23 KAPA MÁTYÁS: A magyar polgári eljárásjog fejlődési tendenciái – különös tekintettel az elektronikus polgári eljárásra. *De iurisprudentia et iure publico*, 2007/1-2. (2)

24 Az új Pp. koncepciója: <http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20%C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf> (2017.12.10.)

25 SZABÓ IMRE: Szakértelem és felelősség. *Jogtudományi Közlemény*, 2017/9. (372)

nek, a perkonzentrációt biztosító eljárási szabályok megteremtésének, a törvényszéken induló perekben a professzionális pervitel garanciájaként a kötelező jogi képviselőnek az előírása.

A perkonzentráció elve alapján a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen,²⁶ aminek következtében az eljárás első szakaszában kerül sor a tény- és jogállítások megtételére, valamint a bizonyítási indítványok előterjesztésére. A bíróság ennek megvalósulását a közrehatási tevékenységével²⁷ és az anyagi pervezetési jogosítványain keresztül biztosítja.²⁸

4.2. A perszerkezet változásai – az osztott perszerkezet bevezetése

Az új Pp. az elsőfokú eljárást az osztott tárgyalási rendszer bevezetésével mind funkciójában, mind időben egymástól elkülönülő, két szakra osztja, a perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakra. Az osztott perszerkezet lehetőséget ad arra, hogy a perfelvételi szakra koncentrálódjon a jogvita tartalmának, kereteinek meghatározása, amelyben a szóbeliségen túl az írásbeliség is jelentős szerepet kap, azaz a régi Pp. szerinti eljáráshoz képest jelentősen megnövekszik a perelőkészítés szerepe. A perfelvételi szakban eldől a per tárgyi és személyi kerete, és a perfelvételi szak lezárását követően főszabály szerint nincs lehetőség a kereset- és az ellenkérelem megváltoztatására, további bizonyítékok és indítványok előterjesztésére. Ennek célja az általános indokolás szerint egyrészt az, hogy egy bizonyos ponton a bíróság és az ellenérdekű fél is véglegesen rögzültnek tekinthesse a jogvita keretét és tartalmát, ezt követően a rögzült állítások alapján már csak a bizonyítási eljárás és az érdemi döntés meghozatala történjen, másrészt pedig a per elhúzódságának megakadályozása. A keresetváltoztatás a pervezetést követően kizárólag akkor lehet megengedett, ha az a fél önhibáján kívüli okhoz kapcsolódik. A perfelvételi szak lezárását követően az érdemi tárgyalási szak célja, hogy a perfelvételi szakban azonosított jogvita vonatkozásában a bizonyítás lefolytatásra kerüljön, ami az előkészítés következtében sokkal célirányosabbá válhat, és az általános indokolás szerint így a per érdemében korábban születhet döntés.

Az új Pp. szabályozását, az osztott perszerkezet elvét végiggondolva az állapítható meg, hogy a keresetlevél beérkezését követően az első tárgyalás kitűzésére és megtartására feltehetően később fog sor kerülni, mint a korábbi szabályozás alapján. A régi Pp. hatálya alatt indult eljárásban a hiánytalan keresetlevél beérkezését követő első bírói intézkedés a tárgyalás kitűzése volt, így a régi Pp. alapján indult eljárásban a bíróságnak a keresetlevél beérkezése után 2-3 hónappal tárgyalást tarthatott, ugyanakkor az alperesnek lehetősége volt a keresetlevélre vonatkozó nyilatkozatát csak az első tárgya-

26 Új Pp. 3. §

27 Új Pp. 6. §

28 Új Pp. 237. §

lason előterjeszteni, Az új Pp. szabályozása szerint a perfelvételre alkalmas keresetlevél benyújtását annak alperes részére való kiadása követi, aki arra 45 napon belül (amely határidő további 45 nappal meghosszabbítható) észrevételt tehet, a bíróság pedig ezzel egyidejűleg megteszi a tárgyalás előkészítése körében szükséges további intézkedéseket.²⁹ A bíróság az alperes írásbeli ellenkérelmének beérkezését követően, az ügy körülményeitől függően a perfelvételi tárgyalás kitűzése előtt további írásbeli perfelvételt rendelhet el, majd ezt követően kerülhet sor az első, perfelvételi tárgyalás megtartására. Ennek eredményeképpen az új Pp. szerinti perfelvételi tárgyalás megtartására időben később kerül sor, mint a régi Pp. alapján indult eljárásban, ezzel együtt addigra már rendelkezésre fog állni az alperes ellenkérelme, esetlegesen a felperes viszontválasza, ezen belül pedig valamennyi tényelődás, jogállítás és bizonyítási indítvány.

Az ésszerű időn belüli eljárás tekintetében alapvető változást hozhat a fokozódó írásbeliség, miután az alaposan előkészített tárgyalások, az időszerű eljárás záloga, hogy a bíróság a lehető leghamarabb megismerje a per jogi, ténybeli, bizonyítási kereteit.³⁰ Ebből következően a per eredményes előkészítése érdekében a bírónak összességében a korábbiaknál több időt kellene a dolgozóasztala mellett töltenie, mint a tárgyalóteremben. Az eredményes perfelvételi tárgyalás érdekében szabályozza azt a jogalkotó, hogy a fél köteles gondoskodni arról, hogy a perfelvételi tárgyaláson tény- és bizonyítási kérdésekben személyesen, vagy képviselője útján nyilatkozatot tudjon tenni.³¹ Mindezek alapján a szabályozás összességében elősegíti a bírót abban, hogy a jogvita keretei a perfelvételi tárgyaláson rögzüljenek, ami pedig előmozdítja a mielőbbi döntéshozatalt.

5. A szükséges igazgatási intézkedések

A hatékony és időszerű bírósági eljárással kapcsolatos elvárásokat az új Pp. hivatott megvalósítani, azonban önmagában az eljárás kódex rekodifikálása a cél eléréséhez nem elegendő. Az eljárási szabályozás mellett legalább ugyanannyira, ha nem jelentősebb lenne azoknak a – bírósági szervezeten belüli, illetve azt érintő – igazgatási intézkedéseknek a megtétele, amelyek az új kódex alkalmazását megfelelően elősegítik, biztosítják az optimális munkakörülményeket és az arányos munkaterhet, valamint alkalmasak arra, hogy az új eljárási szabályokat alkalmazó bírákat érdekeltté tegyék a hatékony eljárásban. A rekodifikálással szemben azonban a bírósági igazgatás terén az érdemi intézkedések megtételére mindeddig nem került sor.

5.1. A bírák motivációja

Ahhoz, hogy egy eljárási szabály a céljaként determinált gyorsabb ítélkezési folyamatot

29 Új Pp. 179. §

30 UDVÁRY Sándor: A jövő polgári perrendtartása madártávlatból. *Pro Futuro*, 2016/2. (126)

31 Új Pp. 189. § (6) bekezdés

megvalósítsa, alapvető feltétel lenne az eljárási szabályt alkalmazó bírák ebben való motivációja, érdekeltté tétele – akár anyagi juttatásokban, akár más előnyökben való részesítéssel, de ideális esetben a kettő kombinációjával.

A hazai bírák javadalmazására vonatkozó jogszabályi rendelkezések³² vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a bírák anyagi szempontból nem érdekeltek az átlagoshoz képest kiemelkedőbb eredmény elérésében, azaz nincs anyagi szempontú motivációjuk a gyorsabb és hatékonyabb eljárásra. Egy bíró javadalmazása az ítélkezési szint és a gyakorlati idő alapján növekszik, de arra semmilyen hatással nincs a konkrét ügyekben való eljárásnak hossza, vagy minősége. Ennek megfelelően egy „kiváló, magasabb bírói beosztásra alkalmas”³³ értékeléssel rendelkező bíró ugyanannyi jövedelmet kap kézhez, mint egy ugyanolyan ítélkezési szinten eljáró, hasonló szolgálati idővel, viszont csak „alkalmas” minősítéssel rendelkező kollégája.

A bírák közötti teljesítményalapú – mind az időszerűségi mutatókat, mind pedig az ítélkezési tevékenység megalapozottságát figyelembe vevő – bérezés kialakítása alkalmas lehetne a bírák megfelelő motivációjára, az anyagi alapú érdekeltté tételére, azonban ilyen irányú törekvés a bírósági szervezetben nincs.

Anyagi jellegű elismerést jelentett a bírák részére a 2015-ben meghirdetett „Szolgáltató bíróságért program”-ban³⁴, valamint a program eredményeinek továbbvitelét célzó, 2016-ban meghirdetett „Fenntartható Fejlődés Programban”³⁵ való eredményes részvétel, amelynek keretében a kettő-öt év közötti, valamint az öt éven túl folyamatban lévő ügyek minimalizálása terén a bíróságok külön vállalásokat fogalmaztak meg, és annak eredményes teljesítése esetén pénzbeli jutalomban részesültek. Ugyanakkor ezek a programok a bírákat arra motiválják, hogy a két évnél régebb óta húzódó ügyek tekintetében érjenek el eredményeket, azokat fejezzék be, miután a jutalom az igazgatási döntések alapján kizárólag ebben az esetben illette meg a bírákat – ha pedig egy bírónak ilyen ügye nem volt, mert a szakszerű eljárása eredményeként az ügyei nem húzódtak két évnél tovább, akkor jutalomban nem részesült. Ez a körülmény, hogy a két éven túli ügyekkel nem rendelkező bíró nem kaphat jutalmat, a két éven túli ügyekkel rendelkező viszont azok befejezése esetén igen, a gyakorlati tapasztalatok alapján egyben azt is eredményezi, hogy a bírák – pusztán anyagi szempontból – érdekeltté váltak az ügyek két éven túlivá válásában, azaz az elhúzódó ügyek mielőbbi befejezése érdekében meghirdetett program adott esetben ahhoz az ambivalens és paradox eredményhez vezet, hogy a bírónak a jutalom miatt „megéri” az ügyeit két éven túli időtartamúvá tenni.

Az anyagi érdekelttség hiányán túl is megállapítható, hogy nincs olyan jellegű előny, ami egy bírót – nyilvánvalóan a saját lelkiismeretén és hivatástudatán kívül – motiválna arra, hogy minél időszerűbben eljárjon. Nem lehető fel olyan igazgatási intézkedés,

---

32 A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) XII. fejezet

33 Bjt. 76. § (1) bekezdésének a) pontja.

34 OBH elnökének 2015. évi beszámolója (74)

35 OBH elnökének 2016. évi beszámolója (51)

amely alapján egy átlagosnál több ügyet befejező bíró esetében részére bármilyen előnyt biztosítana, vagy előnyösebb munkafeltételeket teremtene. Az átlagosnál több ügy befejezése nem vezet arra az eredményre sem, hogy a bírónak a következő időszakban kevesebb folyamatban levő ügygel kell megbirkóznia, miután ilyen esetben az arányos munkateher-megosztás³⁶ elvére figyelemmel az új ügyekből **többet** szignálnak rá – azaz, minél több ügyet fejez be egy bíró, annál több új ügyet kap.

Mindezek alapján nem állapítható meg, hogy a bírósági igazgatási szabályok alapján egy bíró akár anyagi jelleggel, akár más módon érdekelt és motivált lenne abban, hogy a rászignált ügyekben minél időszerűbben járjon el.

5.2. Arányos, kiegyenlített munkateher

Az ésszerű időn belüli eljárás alapfeltétele a bírák túlterheltségének elkerülése, valamint az ügyeknek az adott bírósági szinten belüli egyenletes elosztása, és ehhez kapcsolódóan az arányos létszámelosztás. Értelemszerű, hogy az a bíró, aki másokkal szemben több ügyet kell, hogy vigyen, vagy kevesebb időt tud egy adott ügygel eltölteni, ami az ítélezés minőségének és megalapozottságának a rovására megy, vagy pedig arányosabban később tud egy adott ügygel foglalkozni, azt tárgyalni, illetve ítéletet hozni, mint egy kevésbé leterhelt kollégája.

Több évtizedes problémát jelent a bírósági szervezeten belül az arányos munkateher kialakítása, amely – bár javuló tendenciák megfigyelhetők – a mai napig nem megoldott probléma. Ugyan nincs olyan nyilvánosságra hozott statisztikai adat, amelyből országosan, az azonos szinten ítélező bírák esetében az egy bíróra jutó munkateher megállapítható, és így összehasonlítható lenne, az aránytalan ügyteher érzékelhető a nyilvánosságra hozott, elhúzódozó időtartamú ügyekre vonatkozó statisztikák alapján is. A közzétett adatok alapján³⁷ a két éven túl elhúzódozó ügyek aránya szignifikánsan eltérő az egyes törvényszékek között. A statisztikai adatok szerint van olyan törvényszék, amelynek járásbírói szintjén a két éven túl folyamatban maradt ügyek aránya az összes folyamatban levő peres ügghöz képest 0.6 %, míg más törvényszéken ugyanez az arány 12 % - azaz azonos szinten ítélező bírák közül az egyiknek 100 ügyéből legfeljebb 1 van folyamatban több, mint két éve, a másik bírónak pedig a 100 ügyéből 12. Alappal feltételezhető, hogy ennek oka az, hogy az utóbbi bíró leterheltebb, több folyamatban levő ügye van, így később jut el oda, hogy ítéletet hozzon, és az ügyet befejezze. Gyakori, hogy adott törvényszéken belül is az egyes járásbírói bírák leterheltsége között jelentős eltérés van.³⁸

36 A bíróságok igazgatásáról rendelkező 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítás (Igazgatási Szabályzat) 116. § (1) bekezdésének k) pontja.

37 http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/idoszeruseg_2017_i_fele_v_komm.pdf (3) (2017.12.10.)

38 Az OBH elnöke az Országgyűlés Igazságügyi Bizottsága előtt beszámolója során (2017.11.21.) megerősítette, hogy „Én magam is döbbenet tapasztalom azt, hogy az egyik

Az arányos leterheltség elsősorban létszámgazdálkodási intézkedésekkel lenne megoldható, egyrészt a bírói státuszok átcsoportosításával, másrészt adott bíró tartós távolléte esetén más bíróságról való kirendeléssel, azonban a magyar bírósági szervezetben – a jelek szerint – egyik módszer sem működik hatékonyan. Mindkét esetben az alapvető probléma, hogy az arányosság megvalósítása egyrészt az ügyérkezés, másrészt az ügyhátralék statisztikai adatai alapján történik, azaz az ügyek abszolút számához (érkezés / hátralék) igazodik, ahelyett, hogy az ügyek minőségéhez igazodna – annak felmérését követően, hogy adott ügycsoporthoz milyen bírói és segédszemélyzeti munkaóra, teljesítmény szükséges.³⁹ A létszám ilyen alapokon nyugvó elosztása a bírói szervezetben mindeddig nem merült fel.

5.3. Jogi segítők számának növelése

A bírák leterheltsége, és ezen keresztül az eljárások időszerűsége jelentősen javítható azzal, ha a bírák mellett, a peres ügyek intézésébe bevonva jogi végzettségű segédszemélyzet – bírósági titkár fogalmazó, vagy akár bírósági ügyintéző – dolgozik. Ők nemcsak az adminisztratív ügyterhek alól tudják mentesíteni az ítélező bírót, hanem érdemi ügyintézésben – tárgyalás előkészítése, határozattervezetek elkészítése, bírósági titkárok esetén önálló hatáskörben való aláírása, a befejezett ügyekben való kurrenciális ügyintézés – is eljárhatnak. Ezek alapján egyértelmű, hogy az ítélező tevékenység időszerűsége nagyban függ a jogi végzettségű segítő személyzet számától és képzettségétől.

A közzétett statisztikai adatok alapján az ilyen, jogi képzettséggel rendelkező segítő személyzet száma érdemben évek óta nem emelkedik. A ténylegesen tevékenykedő bírósági fogalmazók száma országosan 2013 és 2017 között 239-ről 218-ra csökkent, míg a bírósági titkárok száma kis mértékben, 783-ról 815-re emelkedett,⁴⁰ utóbbi azonban érdemi eredménynek nem tekinthető, miután a bírósági titkár által intézhető nemperes ügyek száma ebben az időszakban jelentősen emelkedett, így a titkárok érdemi része nem a peres ítélezési tevékenységben segítkezik, hanem saját hatáskörben nemperes ügyeket intéz.

Mindezek alapján az elmúlt években érdemben nem emelkedett a peres ügyek intézésébe bevonható, és így az ítélezés időszerűségét javító érdemi segítő személyzet száma.

---

törvényszéken, amelyik a központi régióban van, az egyik bíróságon 30 folyamatos ügye van egy büntetőbírónak, a Duna túlszárnyán pedig 120-130 ügye van. De nem gondolom, hogy az Országos Bírósági Hivatal elnökének kellene egy-egy törvényszék gondját ilyen mikroszkopikus méretekben megoldani. Ez lenne a vezetői felelősség.” <http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjvk40/IUB/1711211.pdf> (58-59) (2017.12.10.)

39 NAVRATIL Szonja: Hatékonyan működnek-e a magyar bíróságok? In: Fleck Zoltán (szerk.): *Bíróságok mérlegen II.* Budapest, Pallas, 2008. (55)

40 OBH elnökének 2014. évi beszámolója (93), és OBH elnökének 2016. évi beszámolója (106)

5.4. Igazgatási intézkedések hiánya az új Pp. hatálybalépésével összefüggésben

Az eddig bemutatott igazgatási intézkedések hiánya mellett az új Pp. alkalmazása tekintetében további problémát jelent, hogy a bírósági szervezet igazgatása annak alkalmazására láthatólag nincs felkészülve. Megtörtént az új Pp. bírák számára való oktatása, és megalkotásra került a tanulási segédanyag, továbbá az alkalmazást elősegítő végzőisminták, ezen túl azonban a hatálybalépéssel kapcsolatos további feladatok végiggondolására, intézkedésre nem került sor. Így például – bár az új Pp. alapján egyértelmű, hogy a fokozódó írásbeliség és a perkonzentráció elve miatt a tárgyalás előkészítése során a bírót terhelő feladatok megnövekednek, azaz a bírónak több időt kéne töltenie a dolgozóasztala mellett, és kevesebbet a tárgyalóteremben – nem tapasztalható arra vonatkozó törekvés, hogy a régi Pp.-re kialakított tárgyalási előírások módosításra kerüljenek. A bírácoknak az új Pp. hatálya alá eső ügyekben is heti két napon kell ítélezési tevékenységet folytatniuk,⁴¹ és napi legalább öt tárgyalást kell tartaniuk, ami az új Pp. által kialakított elveknek nem felel meg. Az új eljárási kódex alapján célszerű az, ha a bíró a perfelvételi tárgyalásra a lehető legfelkészültebben mehet be, majd a perfelvétel lezárását követően az addigra már rögzült keretek között megfelelő ideje van az érdemi tárgyalási szakra. Felmérések szerint a bírák túlnyomó többsége elsősorban a bizonyítás teljeskörű lefolytatására törekszik még akkor is, ha ebben az esetben az időszorúságnak nem tud maradéktalanul megfelelni, és ha a tárgyalás tervezett időtartama nem elegendő a megidézett tanú kihallgatására, szakértő meghallgatására, akkor elhalasztja a tárgyalást, és ismételten megidézi a tanút, illetve szakértőt.⁴² Az új Pp. szabályozása lehetővé teszi azt, hogy a rögzült jogi keretek között a bizonyítási eljárás lefolytatásához ne legyen szükség több tárgyalásra – ez viszont csak akkor valósítható meg, ha a bírónak arra ideje van, és nem terheli a napi öt tárgyalásra vonatkozó előírás.

Nem történt meg annak felmérése sem, hogy az új Pp. által bevezetett hatásköri változások – például a nemzetközi áru fuvarozási szerződések, általános szerződési feltételek tisztességtelensége miatti perek törvényszéki szintről járásbírói szintre való átkerülése⁴³ – milyen számú ügyet érintenek, és szükségessé tesznek-e létszámát-csoportosítást.

6. Összegzés

Az új Pp. szabályozási koncepcióját áttekintve megállapítható, hogy az az osztott perszerkezet bevezetésével, a perkonzentráció elvének megvalósításával a régi Pp.-

41 Igazgatási Szabályzat 102. § (1) bekezdése

42 BLEIER Judit – MOLNÁR Ambrus: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - kérdőív felmérés eredményei és azok gyorslemezése. *Forum Sententiarum Curiae*, 2016/2. (43, 53)

43 Régi Pp 23. §-a és új Pp. 20. §-a

nél sokkal hatékonyabb eszköz a bíró kezében arra, hogy az az eljárás elhúzódsát megakadályozhassa – ugyanakkor ez az eszköz változatlanul a bíró kezében van. Bármennyire is alkalmas egy eljárási kódex a megfogalmazott cél, az időszerű ítélezés és eljárás megvalósítására, mindaddig, amíg ahhoz nem társulnak a megfelelő és hatékony igazgatási intézkedések, és amíg ennek következtében azt a kódexet egy eljárás befejezésében nem motivált, esetlegesen leterhelt bírónak kell alkalmaznia, az eredmény elérése legalábbis kétséges.

Felhasznált irodalom

- BLEIER Judit – MOLNÁR Ambrus: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - kérdőíves felmérés eredményei és azok gyorselemzése. *Forum Sententiarum Curiae*, 2016/2.
- BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-Orac, 2014.
- Helen KELLER – Alec STONE SWEET: *A Europe of Rights. The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford University Press, 2008.
- KAPA Mátyás: A magyar polgári eljárásjog fejlődési tendenciái – különös tekintettel az elektronikus polgári eljárásra. *De iurisprudencia et iure publico*, 2007/1-2.
- KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- NAVRATIL Szonja: Hatékonyan működnek-e a magyar bíróságok? In: Fleck Zoltán (szerk.): *Bíróságok mérlegén II*. Budapest, Pallas, 2008.
- RAINER Lilla: A bírósági eljárások elhúzódsa miatti hatékony kártérítési jogorvoslat. *Magyar Jog*, 2016/7-8.
- SZABÓ IMRE: Szakértelem és felelősség. *Jogtudományi Közöny*, 2017/9.
- UDVARY Sándor: A jövő polgári perrendtartása madártávlatból. *Pro Futuro*, 2016/2.

Tárgyszavak

Polgári per, ésszerű időn belüli eljárás, új Pp., bírósági igazgatás.

A DIPLOMÁCIAI MENEDÉKJOG ELEMZÉSE

Absztrakt

A tanulmány a diplomáciai menedékjoggal foglalkozik, elsőként is definiálva a téma szempontjából számomra relevánsnak tartott fogalmakat. Ilyen fogalom a menekült és a menedékkérő, a menedékes, valamint az üldözés és az üldözéstől való megalapozott félelem, a nemzetközi védelem, a menedékjog, illetőleg a diplomáciai menedékjog. E fogalmak leírását követően általánosságban és egyedi eseteket ismertetve írok a diplomáciai menedékjogról. A feldolgozott szakirodalom és az általam feltárt tények alapján vonom le következtetéseimet, majd összegzem a főbb megállapításokat.

1. Bevezetés

Az elmúlt években láthattuk, hogy a migrációs jelenségek az egész földgolyón, s leginkább az Európai Unió tagállamai számára rendkívül kiterjedt és nagy horderejű változásokat hoztak magukkal. A menedékjog kapcsán több nemzetközi egyezmény is született, ugyanakkor ez a kérdés az egyik legérzékenyebb, az államok szuverenitását közvetlenül érintő kérdések körébe tartozik.

Világszerte, így Magyarországon is az elmúlt időszakban több ponton is szigorodott a menekültek helyzetével összefüggő jogszabályi környezet, illetve tényleges ügyintézési gyakorlat - amivel kapcsolatban pozitív és negatív vélemények is nagy számban láttak napvilágot, a médiumokban és a szakirodalomban is.

A menedékkérelem témája az elmúlt években egyre hangsúlyosabbá vált, ami a menekülthullámmal és migrációval hozható összefüggésbe. Ugyanakkor a menedékjognak van egy olyan szegmense, amelyik a diplomáciai menedékkérelemmel, a diplomáciai menedékjoggal foglalkozik. Erről manapság kevesebb szó esik, s a jelentősége is kezd elhalványulni, miközben az elmúlt évek is több olyan esettel szolgáltak, amelyek szükségessé teszik a diplomáciai menedékjogot. Dolgozatomnak ez a kiindulópontja. Bemutatom a téma szempontjából fontosnak ítélt meghatározásokat, majd rátérek a diplomáciai menedékjog helyzetének tárgyalására. Írásom további célja, hogy áttekintsem a diplomáciai menedékjog lényegét, és bepillantást engedjek a jogi összefüggésekbe. A globalizálódó világban a menekültügy fontos kérdéssé vált a fenti említett problémák miatt. A tanulmányban arra keresem a választ, hogyan érvényesül az állami szuverenitás a

---

1 PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Rixer Ádám, PhD egyetemi tanár

diplomáciai menedékjoggal szemben, az államnak milyen érdekeket kell szem előtt tartania a menekültügyel kapcsolatban, és hol szükséges a nemzetközi együttműködés erősítése, illetve hol látszik látszanak összeegyeztethetetlennek a nemzetállami érdekek?

Kétségtelen, hogy minden állam számára kiemelkedő jelentőségű kérdés a menekültkérdés hatékony szabályozása. Ahogyan a globális migráció kérdése egyre kiemeltabb figyelmet kap a politikai, kulturális és gazdasági életben, a tudományos szféra is egyre összetettebb módon érdeklődik a migráció jelensége iránt. A tudomány szemszögéből a migráció olyan kérdés, amelynek egyre nagyobb jelentősége van, és ez nem csak a probléma objektív súlyából adódik, hanem annak a ténynek is betudható, hogy a migráció az elmúlt évtized különböző hatásainak vizsgálatakor is egy ideális téma, amely mintegy felnagyítva tükrözi vissza valamennyi politikai, kormányzati és egyéb társadalmi változást.²

2. Definíciók

Napjainkban az emberek nemzetközi vándorlása – különféle okokból – egyre nagyobb méreteket ölt. A kényszermigráció okai közé sorolhatjuk a háborút, az üldöztetést, a természeti katasztrófát, és a mélyszegénységet. A témát tárgyalva a következő meghatározásokat tartom fontosnak leírni.

2.1. Menekült és menedékkérő

Az 1951. évi Genfi Egyezményben foglaltak szerint menekültnek tekintjük, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme következtében az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezik és szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva, ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem kíván oda visszatérni”.³ A jogi szaknyelv alapján a menekült kizárólag azokra a személyekre alkalmazható, akik esetében fennállnak a menekültként való elismerés feltételei.⁴

E fogalom meghatározását többek között azért tartottam relevánsnak a téma szempontjából, mert nem csak a köznyelv, hanem sok esetben a szaknyelv is egymás szinonimájaként használja a menekült és a menedékkérő terminusokat, holott ezek a fogalmak leginkább két egymást

---

2 Ádám RIXER: The Refugee Issue in Sciences and Arts in Contemporary Hungary. In: Ádám Rixer (szerk.): *Migrants and Refugees in Hungary: A Legal Perspective*, Budapest, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, 2016. (11)

3 1951. évi Genfi Egyezmény 1. cikk A./(2) bek.

4 SZÉP Árpád: A védett beléptetési eljárás kudarca. A diplomáciai menedékjog vége? *Iustum Aequum Salutare*, VIII. 2012/1. (147-161)

metsző halmazként képzelhetők el, ahogy arról Szép Árpád is ír. Szép megközelítése szerint az egyik részhalmazt azok a menedékkérők alkotják, akikre nem érvényesek a menekült definíció tartalmi elemei, ők a menedékkérők. Ebbe a kategóriába tartozik az Európai Unió tagállamaiban az utóbbi években menedéket kérő személyek mintegy 70–80%-a. A két halmaz metszetébe azokat soroljuk, akik menedéket kérnek, de menekültkénti elismerésükre is sor kerül az eljárásban. A harmadik részhalmazba tartoznak azok a személyek, akikre ugyan teljesülnek a menekült definíció tartalmi elemei (akiket üldöznek a hazájukban), de valamilyen oknál fogva nem kérnek menedéket. Ők a menekültek.⁵

2.1.1. Menedékes

A menedékes státusz ideiglenes védelemben való részesítést foglal magában. Erre a hazájukat tömegesen elhagyó csoportok esetében kerülhet sor az Európai Unió Tanácsa, valamint a befogadó állam kormányának döntése alapján. Hazánk esetében pl. ez a következőképp működik. „Az Országgyűlés menedékesként ideiglenes védelemben részesíti azt a külföldit, aki a területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, aki hazájából fegyveres konfliktus, polgárháború, etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres, durva megsértése – így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt kényszerült elmenekülni.”⁶

2.1.1.1. Üldözés és üldözéstől való megalapozott félelem

Az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* a 14. cikkében expressis verbis deklarálja, hogy mindenkinek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni, továbbá a más ország nyújtotta menedéket élvezni.⁷ Ezt azonban azzal is ki kell egészítenünk, hogy a menedékjog az államok saját szuverenitása. Az üldözést illetően a szakirodalom nem ad általánosan elfogadott meghatározást. Ezért az *1951. évi Genfi Egyezmény* 33. cikkét kell figyelembe venni, ami a következőt mondja ki ezzel kapcsolatban: „az élet vagy a szabadság veszélyeztetése, ha az faji, vallási, nemzeti hovatartozási okon, vagy politikai meggyőződésen, illetőleg meghatározott társadalmi csoporthoz tartozáson alapszik, minden esetben üldözésnek minősül. Az emberi jogok egyéb súlyos megsértése – az előbbiekkal azonos okokból – szintén üldözésnek minősül.”⁸ Ami pedig az „üldözéstől való megalapozott félelmet” illeti, ez az *1951. évi Genfi Egyezmény* definíciójának

5 Szép Árpád: A menedékjog, mint a büntetőjogi felelősségre vonás akadály. *Büntetőjogi Szemle*, 2013/1-2. szám. (48-58)

6 Menekültügyi eljárás: alapfogalmak. http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu (2017. 12. 06.)

7 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 14. cikk

8 Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala, Genf, 1992. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/UNHCR_Kezikonyv.pdf (2017. 12. 06.)

kulcselemként jelölhető meg. A meghatározás egyúttal tükrözi az Egyezmény szerzőinek álláspontját is a menekült mibenlétének főbb összetevőit illetően. Ma már a félelem releváns indítékként történő értelmezése került előtérbe, szemben a korábbi szemlélettel, amelyben a menekültek körének kategóriánkénti meghatározása dominált. Tekintettel arra, hogy a félelem szubjektív természetű, ennek okán a menedékért folyamodó kérelmének elbírálásába is szubjektív elemet von be. A menekült státusz iránti kérelem elbírálása nagy részben a kérelmező állításainak értékelését, és csak másodsorban a származási országban kialakult helyzet értékelését követeli meg.⁹

3. Nemzetközi védelem

Akkor beszélünk nemzetközi védelemről, ha egy állam (értsd ez alatt a származási országot) nem tud, vagy nem akar védelmet biztosítani az alapvető emberi jogok megsértésével, vagy veszélyeztetésével kapcsolatban a saját állampolgárai számára. Ebből kifolyólag a hiányzó állami védelmet a nemzetközi közösség tagjaként egy másik állam (értsd ez alatt a befogadó országot), illetve egy nemzetközi szervezet biztosíthatja. Ez a védelem a származási országba való kiutasítás, valamint kiadatás tilalmát jelenti elsődlegesen, de emellett egyéb jogokat is biztosíthat, ilyen pl. a befogadó állam állampolgáraiéval azonos jog. A nemzetközi védelem egyik formájaként jelölhető meg a menedékjog.¹⁰

4. Menedékjog

A menedékjog alatt azt a jogcímet kell érteni, ami az azt megszerző külföldi személyt feljogosítja arra, hogy a befogadó ország területén tartózkodjon, illetve egyidejűleg védelmet is biztosít számára a visszaküldés, illetőleg a kiutasítás és a kiadatás ellen.¹¹ Tágabb értelemben véve, a menedékjog a nemzetközi védelem számos formáját magában foglalhatja, míg szűkebb értelemben kizárólag a menekülteknek járó jogokat és a menekültek kötelezettségeit foglalja magában.¹²

4.1. Diplomáciai menedékjog

A diplomáciai menedékjog fogalma alatt összességében és röviden azt értjük, amikor az állam a diplomáciai képviselőtényének helyiségébe fogadja be az üldözött egyént, egyéneket.¹³

9 Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala, Genf, 1992. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/UNHCR_Kezikonyv.pdf (2017. 12. 06.)

10 SZÉP Árpád 2012. (148)

11 Menekültügyi eljárás: alapfogalmak. http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu (2017. 12. 06.)

12 SZÉP Árpád 2012. (148)

13 BRUHÁCS János: *Nemzetközi Jog II.* Különös rész. Budapest, Dialóg-Campus, 1999. (249)

Két megközelítés szerint tárgyalható a diplomáciai menedékjog. Beszélhetünk erről úgy, mint a latin-amerikai országokban kialakult, számos regionális nemzetközi szerződéssel megalapozott védelmi formáról. Ilyen szerződések: Az *1928-as Havannai Egyezmény* a menedékjogról; az *1933-as Montevideói Egyezmény* a politikai menedékjogról; az 1939-es Montevideói Egyezmény a menedékjogról és a politikai menedékről; valamint az 1954-es Caracasi Egyezmény a diplomáciai menedékjogról. Véleményem szerint ezekkel a szerződésekkel kapcsolatban azért azt is érdemes megjegyezni, hogy ezeket a későbbi szerződések részben módosították, részben pontosították, illetve vannak olyanok is, amelyek egyenesen felülírták a korábbiak tartalmát. Emiatt nehézkes a szerződéseket egységesen értelmezni. Mindazonáltal azt megállapíthatjuk, hogy erről az oldalról tárgyalva a diplomáciai menedékjogot, ez átmeneti jelleggel bír, és kizárólag a közép- és dél-amerikai országokban érvényesül a jogi instrumentumok regionális jellege miatt. A másik megközelítés szerint a „diplomáciai menedékjog [...] ennél szélesebb kört ölel fel: valamennyi olyan esetet magában foglalja, amikor egy külképviselőt védelmet nyújt az oda menekülő személyek számára, függetlenül attól, hogy a külképviselő szerinti állam részese-e bármilyen vonatkozó egyezménynek, illetve van-e egyáltalán ilyen egyezmény. E szélesebb értelemben vett diplomáciai menedékjognak nemzetközi egyezménybe – főleg univerzális dokumentumba – foglalt jogszabályi alapja nincs, sokkal inkább a diplomáciai képviselő sérthetetlenségének egyik gyakorlati kifejeződése. Definiálatlansága miatt [...] nehezebben meghatározható.”¹⁴

A diplomáciai menedékjog intézményét illetően a történelmi közelmúltban, többek között a múlt század közepén is, több, nagyobb jelentőséggel bíró ügyben is életre hívták. Magyar példákat említve: Kállay Miklós miniszterelnök 1944 márciusában a török nagykövetségen kért diplomáciai menedékjogot, Mindszenty bíboros 1956 novemberében az amerikai követségen, Nagy Imre miniszterelnök pedig ugyanekkor a jugoszláv követségen talált menedéket és védelmet. Mindszenty bíboros kapcsán érdekesség, hogy számára az amerikai nagykövetség közel 15 évig biztosította a diplomáciai menedékjogot. A példákkal a diplomáciai menedékjog jelentőségét szerettem volna szemléltetni.

Ennek ellenére azonban azt is meg kell állapítanunk, hogy a diplomáciai menedékjog alkalmazására nagyobb tömegek esetében sosem került sor, aminek részben praktikus okai vannak. Gondoljunk csak a külképviselők fizikai befogadóképességének igencsak korlátozott mivoltára vagy a külképviselő egyéb, például adminisztrációs kapacitására. De az is tény, hogy tömeges menedékjogra ezt a lehetőséget az egyes államok is vonakodnak alkalmazni. Ezen okok mellett érdemes megemlíteni azt is, hogy a diplomáciai menedékjog biztosítása megterheli a származási ország, valamint a külképviselő szerinti ország kapcsolatait. Ez különösen igaz a nagyobb horderejű esetekben. Itt említeném meg, hogy ezzel szemben a területi menedékjog biztosítása kevésbé rejt magában ilyen hozadékot. Részben ez is lehet az oka annak, hogy az elmúlt években előtérbe került a területi menedékjog, és – ahogy azt Szép felveti – a diplomáciai

14 SZÉP Árpád 2012. (148-149)

menedékjog talán leáldozóban van. Mire is alapozza Szép ezt a felvetését? Vélhetően arra, hogy a diplomáciai kapcsolatokat kevésbé leterhelő területi menedékjog mellett tesz le sorra a voksukat az egyes államok. Ezt kifejezi pl. az is, hogy egyre kevesebb állam biztosítja a külképviseletein a menedékjog iránti kérelmek előterjesztésének lehetőségét. Mára lényegében majdnem általános tendencia lett, hogy az egyes államok általában nem biztosítanak menedékjogot a külképviseleteiken. Ez több formában is megjelenhet a gyakorlatban. Kifejezettebb formában van jelen az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Dánia, Finnország, valamint Románia esetében. Az Egyesült Államok az ide vonatkozó jogszabályi háttér értelmében nem biztosít menedékjogot külföldi diplomáciai létesítményeiben, illetve csak azoknak a külföldieknek, akik fizikai értelemben az Egyesült Államok területén tartózkodnak. Az osztrák szabályok értelmében pedig nem lehet menedékjog iránti kérelmet előterjeszteni sem az osztrák nagykövetségen, sem a határon, itt is előírás az országban való fizikai jelenlét. Dániában szintén csak személyesen és az országhatáron belül lehet kérvényezni a menedékjogot. Ugyanezt írják elő Finnországban és Romániában is. Svédországban és Németországban például ugyan nincs akadálya a kérelem külföldön történő előterjesztésének, de automatikus elutasítási ok, ha azt nem a tényleges ország területén nyújtják be. Az Egyesült Királyságban ezt a kérdést nem szabályokkal oldották meg, itt nincs olyan szerv, amelynek lenne arra hatásköre, hogy az ilyen kérelmeket elbírálja.¹⁵

Az *1950. évi Emberi Jogok Európai Egyezménye* az Európa Tanács egyik legfontosabb vívmányaként értelmezhető, ez egyúttal az európai regionális emberi jogi rendszer alapkövének számít. Az egyezmény kimondja a saját állampolgárok kiutasításának tilalmát. Ennek értelmében senkit nem lehet megfosztani attól a jogától, hogy annak az államnak a területére belépjen, amelynek honosa. Az állampolgárság jelentőségét az húzza alá, hogy egy államban az ún. politikai jogokkal kizárólag az állampolgárok rendelkeznek, míg a külföldiek beutazása korlátozható vagy feltételhez köthető, ugyanakkor itt kell megjegyezni, hogy a külföldi személyeket a diplomáciai védelem és a konzuli védelem illeti meg.¹⁶

A diplomáciai menedékjog kapcsán tehát a tagállamok külképviseleteihez benyújtott diplomáciai vagy területi menedékjog iránti kérelmekre nem alkalmazható a 2005/85/EK irányelv, amely a menekültstátusz megadására és visszavonására vonatkozik, szabályozva a tagállami eljárások minimumszabályait. Ez az irányelv tehát kizárólag a tagállamok területén benyújtott menedékjog iránti kérelem elbírálására, valamint a menekültstátusz visszavonására alkalmazható.¹⁷

A diplomáciai menedékjog kapcsán érdemes kitérni az áttelepítés, azaz a *resettlement* intézményére is. Ez a lehetőség azon személyek esetében alkalmazható, akiket az

15 SZÉP Árpád 2012. (151-153)

16 KAROLINY Eszter – MOHAY Ágoston: *A nemzetközi migráció jogi keretei*. Pécs, Itt vagyunk! – Európai Integrációs Alap Projekt, 2009. (8) http://www.solidalapok.hu/solid/sites/default/files/IDResearch_Itt%20vagyunk!_2.pdf (2017. 12. 05.)

17 KAROLINY Eszter – MOHAY Ágoston 2009. (17)

Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága, az ENSZ menekültügyi kérdésekkel foglalkozó szakosított intézménye menekültként ismert el. Vannak olyan esetek, amikor a származási országba való visszatérése nem megoldható a menedékkérőknek, ahogy a beilleszkedésük sem a befogadó ország társadalmába, ahol az ENSZ menekültként elismerte őket. A származási országba történő visszatérés az esetek nagyobb részében amiatt nem jelenthet megoldást, mert az elismerés feltételei változatlanul fennállnak. Ami az integrációt illeti, ez inkább azért nem lehet opció, mert az adott állam ezt nem támogatja, sőt, vannak olyan országok, ahol kifejezetten tiltják. Ilyenkor az ENSZMF felajánlja a harmadik, ún. áttelepítő ország eshetőségét. „Az áttelepítés intézményének kapcsolatát a diplomáciai menedékjoggal az teremti meg, hogy egyes országok – pl. az Egyesül Államok, Kanada – esetében az elismert menekültek áttelepítési programban való részvételére a jelentkezés jellemzően a külképviseleten történik, ám ennek gyakorlati, praktikus okai vannak és a jogintézmény egyébként független a diplomácia menedékjogtól, annak bármelyik értelmezésétől.”¹⁸

A diplomáciai menedékjog eseteire a történelem számos példával szolgál. *Távolabbra* visszatekintve említhetjük az NDK és NSZK korszakát, amikor az NDK vezetése a reformok iránt mutatott teljes érzéketlensége miatt 1988–89-re nem csupán önmaga politikájának, hanem saját túszként tartott alattvalóinak foglyává is vált. A politikai vezetés tehetetlenül szemlélte, ahogy polgárainak egyre nagyobb része menekül el a kilátástalanságból egy szebb jövő érdekében. Ez pedig idővel már nem csak a gazdaságot (szakemberek hiánya), hanem a hatalom presztízsét is veszélyeztette, illetve ténylegesen is csorbította. A vezetés intézkedéseket vezetett be a kiutazás megkönnyítése érdekében, melynek eredménye az lett, hogy rövid időn belül 37 000-en hagyták el legálisan az országot, és az emigrációs, illetve disszidálási hullám nem csillapodott. A távozni kívánó lakosság Magyarországon keresztül hagyhatta el a „szocialista tábort”, de voltak olyanok is, akik nem akartak vagy nem tudtak a zöldhatáron átjutni. Ők az NSZK nagykövetségére menekültek, ahol végül 1989 nyarára lényegében ostromállapot alakult ki, ugyanis akkorra egyre nagyobb csoportok érkeztek a budapesti NSZK-követségre, bízva abban, hogy segítséget kapnak a nyugat-német államba történő áttelepüléshez. Míg az egyes segítségkérők a követség oltalmába helyezték magukat, többen az épület előtt várakoztak. Az akkori helyzet megoldásában nagy szerepe volt a magyar és német diplomáciai szolgálatoknak.¹⁹

Nagy port kavart, amikor Svájc kapcsán kiderült, hogy Szíriában és Egyiptomban – az ottani svájci külképviseleteken – 2006 és 2008 között 7–10 000 iraki állampolgár benyújtott menedékkérelme ügyében nem folytattak le eljárást. Történt mindez úgy, hogy Svájc külképviseletein 1979 óta lehet menedékjogot kérni, ezek szerint egyes esetekben ez csak elviekben van így.²⁰

18 SZÉP Árpád 2012. (149)

19 TÓTH Imre (2009): Menekültkérdés és határnyitás. A magyar és a német diplomáciai szolgálatok szerepe az 1989-es menekültválság megoldásában. *Múltunk*, 2009/4. (4-38)

20 SZÉP Árpád 2012. (147)

A Nemzetközi Bíróság 1951-ben állapította meg az ún. *Haya de la Torre-ügyben*, hogy „a Havannai Egyezmény értelmében a diplomáciai menedékjogot, ami a politikai üldözöttek ideiglenes védelmére szolgáló átmeneti intézkedés, minden esetben a lehető leggyorsabban kell megszüntetni. Ugyanakkor az Egyezmény nem ad kimerítő választ arra a kérdésre, hogy a menedékjogot milyen módon kell megszüntetni.”²¹ A modern menedékjog kialakulásának hajnalát jelentette ez a korszak, amikor a Nemzetközi Bíróság ebben az ügyben azt is kijelentette, „alapelvi szinten a menedékjog nem akadályozhatja az igazságszolgáltatás működését. A menedékjogból eredő biztonság nem jelenthet védelmet a jogszabályok rendes alkalmazásával és a jogszerűen felállított törvényszékek ítélkezésével szemben.”²²

Az említett *Haya de la Torre-ügy* Kolumbia és Peru közt folyt, és a hágai Nemzetközi Bíróság első esetei közé tartozott, 1949-től 1951-ig elhúzódott. Haya de la Torre egy perui forradalmi csoport vezetője volt, aki a kolumbiai követségre menekült, ahol menedéket biztosítottak neki. Peru azonban nehezményezte ezt a döntést. A Nemzetközi Bíróság szerint Kolumbiának nem volt arra lehetősége az akkor hatályos egyezmények szerint, hogy diplomáciai képviselőtén biztosítson menedéket, viszont Kolumbia számára nem kötelező, hogy kiadja a menekültet a perui hatóságoknak, ellenben Peru sem köteles szabad kiutat biztosítani számára az országból, és a menedékjog nem lehet akadálya egy törvényes eljárás lefolytatásának sem. Haya de la Torre katonai lázadással vádolták, ami politikai jellegű bűncselekmény, és a bíróság szerint, mivel hiányoznak a vonatkozó szabályok, így minden egyes esetenél külön szükséges megállapítani annak jogalapját.²³

A *Haya de la Torre-ügy* egyúttal az amerikai regionális jog jelentőségére is bizonyítékkal szolgálhat, ezzel kapcsolatban különösen Azevedo és Alvarez bírák különvéleményeit érdemes áttekinteni.

Az Amerika közti regionális jog pillérét többek között az évek során kidolgozott és elismert alapelvek képezik, úgymint az ember alapvető jogainak elismerése, a szuverenitás és függetlenség kölcsönös tiszteletben tartása, az államok egyenlősége, a be nem avatkozás, valamint az erőszak alkalmazásának tilalma és a nemzetközi viták békés rendezése, illetőleg a kölcsönös segítségnyújtás.²⁴

Az eset fontosságát többek között az igazolja, hogy a Nemzetközi Bíróság által meghatározott jogelv megjelent a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott Genfi Egyezmény szabályai között is, ami a mai menedékjogi szabályozás gerincét jelenti. A *Genfi Egyezmény 1. cikk F* pontjában foglaltak szerint: „Az egyezmény rendelkezései nem alkalmazhatók az olyan személyre,

21 Nemzetközi Bíróság: *Haya de la Torre-ügy*, 1951. június 13-i ítélet; I.C.J. Reports 1951. (71) <http://www.icj-cij.org/docket/files/14/1937.pdf> Id. SZÉP Árpád 2012. (149)

22 SZÉP Árpád 2013. (48-58)

23 GÖMÖRI Roland: Szöktetés a szerájból, avagy az Assange-ügy és a nemzetközi jog. http://kitekinto.hu/europa/2012/08/24/szoktetes_a_szerajbol_avagy_az_assange-ugy_es_a_nemzetkozi_jog (2017. 12. 06.)

24 RAISZ Anikó: Az emberi jogok amerikai védelme. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010. (285. old.) (281-295)

akiról alapos okkal feltételezhető, hogy a) béke elleni, háborús-, vagy emberiség elleni, az ilyen bűncselekményekről rendelkező nemzetközi okmányokban meghatározott bűncselekményt követett el; b) a menedéket nyújtó országon kívül, az országba menekültként történő befogadását megelőzően súlyos, nem politikai bűncselekményt követett el; c) az Egyesült Nemzetek céljaiba és elveibe ütköző cselekményekben bűnös.”²⁵ E szerint tehát megállapíthatjuk, hogy a *Haya de la Torre-ügyben* hozott ítéletben foglalt elvi jellegű megállapítás konkrét jogszabályi formát öltött, ami nem csak a jogkövetkezményt (az egyezmény alkalmazhatatlansága, vagyis a menekült jogállás megtagadása), hanem azokat a cselekményeket is felsorolta, amelyek elkövetése összeegyeztethetetlennek tekinthető a menedékjoggal.²⁶

Julian Assange-nak, a WikiLeaks nevű kiszivárogtató portál alapítójának ügye a nemzetközi jog szempontjából számos kérdést felvetett. Assange ellen Svédországban folyik eljárás szexuális bűncselekmények (egy rendbeli nemi erőszak, illetve két rendbeli szexuális zaklatás) miatt, aminek okán Svédország európai elfogatóparancsot adott ki ellene. Itt jelezném, hogy 2017-ben Assanget-t felmentették. De lépünk vissza az időben. Assange-t Nagy-Britanniában letartóztatták a svájci vádak tudatában, itt minden jogi lehetőségét kimerítette, hogy kiadatása ellen fellebbezzen, majd a szabadlábra helyezési megállapodást megsértve Ecuador londoni nagykövetségére menekült, ahol aztán politikai menedékjogot kért. Rafael Correa ecuadori elnök annak ismeretében hozta meg döntését Julian Assange ügyében, hogy a brit külügyminisztérium jegyzékében többek közt arról tájékoztatta, hogy az Egyesült Királyság törvénye (egy 1987. évi rendelkezés) lehetőséget teremt a brit külügyminiszternek arra, hogy visszavonja egy képviselő diplomáciai státuszát, amennyiben a döntés összhangban áll a nemzetközi joggal. Amennyiben erre sor kerül, úgy a képviselő épülete nem számít sérthetetlennek, és ennek okán a brit hatóságok nyugodt szívvel hatolhatnak be az épületbe, ahol elfoghatják Assange-t. Ezt az ecuadori külügyminiszter „nyílt fenyegetésnek” minősítette nyilatkozatában, és úgy véleményezte a brit jegyzéket, hogy az „nem méltó egy demokratikus, civilizált és szabálytisztelő országhoz”. A külügyminiszter az eset kapcsán arra mutatott rá, hogy ha alkalmazásra kerülne az 1987. évi rendelkezés, azt Ecuador elfogadhatatlan, barátságtalan és ellenséges cselekedetnek fogja minősíteni, egyúttal a szuverenitásunk ellen intézett támadásként értelmezi. Ugyanakkor az ecuadori külügyminiszter azt is hangsúlyozta, hogy Julian Assange-nak meg kell jelennie a svéd igazságszolgáltatási rendszer előtt, tisztázandó a feltételezett bűncselekményeket. Az ecuadoriak ugyanakkor garanciát kértek arra, hogy nem lesz továbbítva egy harmadik országba, ahol élete és szabadságjogai veszélyben forognak, hozzáátéve mindehhez azt is, hogy a briteknek tiszteletben kellene tartaniuk Ecuador döntését, s attól sem riadnak vissza, hogy a nemzetközi jog adta lehetőségeikkel élve kikényszerítsék Nagy-Britanniától Assange szabad távozásának biztosítását.²⁷

25 Genfi Egyezmény 1. cikk F pont. Id. SZÉP Árpád 2013. (48)

26 SZÉP Árpád 2013. (48)

27 GÖMÖRI Roland 2012.

Az ecuadoriak szerint nem ésszerű, hogy egy adott személynek hosszabb ideig egy nagykövetségen kelljen tartózkodnia annak következtében, mert egy független állam úgy döntött, hogy politikai menedékjogot biztosít számára, így nem ez a megoldás ebben a kérdésben sem. Az ügy megosztotta a nemzetközi diplomáciát. A Dél-Amerikai Nemzetek Uniója Ecuador döntését támogatta, míg a brit és svéd kormány elítélte az ecuadori elnök döntését a politikai menedékjogról. A felek álláspontja nem közeledett egymáshoz, minek következtében patthelyzet alakul ki, Assange nem hagyhatta el a nagykövetséget, hiszen az épületen kívül semmilyen védettséget nem élvezett, de eközben az ecuadori nagykövetség fokozott rendőri figyelmet kapott, behatolni azonban nem volt joguk, azzal megsértették volna a nemzetközi egyezményeket. Az Egyesült Királyság ugyanakkor tarthatatlannak ítélte meg a diplomáciai képviselőt ilyen módon történő további használatát, illetve azt a bécsi egyezményrel összeegyeztethetetlennek tekintette. Ez az ügy jócskán megrontotta a két fél diplomáciai kapcsolatát is. Ami a britek által hivatkozott bécsi egyezményt illeti, ezt 1961-ben alkották meg, és a 22. cikke szerint a brit hatóságok semmilyen körülmények között nem léphetnek be az ecuadori nagykövetségre, ez alól kivételt képez az az eset, ha a képviselő vezetője hozzájárul a belépéshez. Ellenben a diplomáciai képviselő sérthetetlensége nem egyezik meg azzal, hogy az ecuadori képviselő ecuadori felségterületnek számít, az ugyanis továbbra is az Egyesült Királyság területének részét képezi, amit a fogadó állam a küldő állam rendelkezésére bocsátott.²⁸ A bécsi egyezmény 41. cikkére hivatkozva a britek azon az állásponton voltak, hogy az ecuadoriak nem megfelelő módon használják a nagykövetség épületét azzal, hogy befogadták Assange-t. A britek szerint a képviselő ezzel megsérti az *1961-es bécsi egyezményt*. Ezzel kapcsolatban a Cambridge-i Egyetem jogásza arra mutatott rá, hogy a brit külügyminisztérium érdekes módon értelmezi az 1987-es törvényt azáltal, hogy utalnak rá, az ecuadori nagykövetség megszűnt/megszűnik diplomáciai képviselőnek lenni az 1961-es bécsi egyezmény 22., valamint a 1987-es törvény 3. pontja szerint. A jogász elemzésében itt két módot jelöl meg, mint szóba jöhető lehetőség. Az 1987-es törvény 3/a pontja szerint azáltal, hogy az ecuadori követség védelmet nyújt Julian Assange-nak, Ecuador megszűnik az épületet „a diplomáciai képviselő céljaira használni, azaz megszűnik a diplomáciai státusza, melynek következményeit már említettem. Ezzel a lehetőséggel azonban az a probléma, hogy a törvény egyetlen rendelkezése, pontja sem utal olyan esetre, amikor a diplomáciai képviselő működik, de mindeközben olyan feladatokat is ellát, amelyeket a brit kormányzat nem tart helyénvalónak. Mindemellett az 1987-es jogszabályt eredetileg teljesen más esetek kezelésére alkotta meg a jogalkotó.²⁹ Bár találunk példát a brit esetjogban, egyet, amikor még 1988-ban a kambodzsai nagykövetség épületéből az 1987-es törvényre hivatkozva távolítottak el illegális területfoglalókat. Az az épület azonban 12 éve használaton kívüli volt, amit ráadásul nem használtak már diplomáciai célokra. Ami a másik lehetőséget illeti, ha a külügyminiszter visszavonja a létesítmény diplomáciai státuszát, hivatkozva az 1987-es törvény 3/b pontjára, akkor ezt a negyedik

28 GÖMÖRI Roland 2012.

29 GÖMÖRI Roland 2012.

pont alapján kizárólag a nemzetközi jog szabályaival összhangban áll módjában megtenni. Ide kapcsolódóan az 1961-es bécsi egyezmény 22. cikke lehet az irányadó, ami viszont azt mondja ki, hogy „a képviselő helyiségei sérthetetlenek”. A nemzetközi jogban nem találunk olyan szabályt, amelyre hivatkozva az Egyesült Királyság visszavonhatná egy külképviselet diplomáciai státuszát azt követően, hogy az már megkezdte a működését. Azzal, hogy ezt a lépést a britek meglépik, egyúttal „politikai öngyilkosságot” követnek el, mivel ezzel olyan precedenst teremtenének a nemzetközi jogban, ami alapjaiban rengetné meg a nemzetközi kapcsolatokat, és számos képviselőt sodorna veszélybe. Csak egy példát említve, ha a britek meglépik az ecuadori nagykövetség diplomáciai státuszának visszavonását, akkor pl. Irán is besétálhatna a teheráni brit nagykövetségre, mondván, a britek kémkedés céljaira használják a képviselőt. Vannak ugyanakkor olyan esetek, amikor figyelmen kívül lehet hagyni az 1961-es egyezményt, ezeket az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának 2001-es joganyaga szabályozza. Az *Assange-ügyre* talán alkalmazni lehet az önvédelem, a vis maior vagy a vészhelyzet fennállását. Ha pl. tűz ütne ki az ecuadori követségen, akkor a brit hatóságok figyelmen kívül hagyhatják az épület sérthetetlenségét, és a fennálló vészhelyzetre hivatkozva behatolhatnak, majd elfoghatják Assange-t, hacsak nem ők okozták a tüzet. Dapo Akande, aki az Oxfordi Egyetem nemzetközi jogásza, egy nem túl elegáns megoldást említ. Szerinte, ha az Egyesült Királyság megszakítaná a diplomáciai kapcsolatokat Ecuadorral, akkor az ország diplomatáinak el kellene hagyniuk a londoni képviselő épületét, az ott dolgozó britek szabad távozása biztosított lenne, de ez Julian Assange-ra nem vonatkozik. Ha viszont ő nem lép ki az épületből, nem tudják letartóztatni, mivel az épület sérthetlensége a diplomáciai kapcsolatok felszámolásával sem szűnik meg. Bár mondhatjuk azt, hogy nem tud az épületben maradni a végtelenségig, Mindszenty bíboros 1956-tól 1971-ig élt Budapest amerikai nagykövetségén.³⁰

Itt jegyezhető meg az az érdekesség is, hogy a nemzetközi gyakorlatban a diplomáciai menedék intézménye nem elismert, ilyet ugyanis a nemzetközi jog főszabály szerint nem ismer, tehát ilyen lehetőség nincs. A nemzetközi jog a diplomáciai képviselők funkciójaként a Diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezményt veszi alapul, ami felsorolja, hogy mi a diplomáciai képviselő funkciója, és ezek között nem szerepel a menedéknyújtás. További érdekesség, hogy a diplomáciai jog önmagában nem teszi lehetővé, hogy a diplomáciai helyiségeket menedéknyújtásra használják, ellenben a dél- és közép-amerikai államok egy része ismeri ezt a lehetőséget, s ezt használja ki az ecuadori követség is.³¹

Az *Assange-ügy* kapcsán felmerült annak kérdése is, hogy mit is jelent a diplomáciai menedékjog, és ebben az esetben használható-e, illetve, hogy Assange menekültnek számít-e a nemzetközi jog szerint?

---

30 GÖMÖRI Roland 2012.

31 SZÁVULY Aranka: Spekulálni jó, de nem mindig érdemes - interjú Lattmann Tamás nemzetközi jogással. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/spekulalni-jo-de-nem-mindig-erdemes-interju-lattmann-tamas-nemzetkozi-jogasszal> (2017. 11. 07.)

A diplomáciai menedékjog a politikai menedékjog speciális esete, csakhogy Julian Assange a nemzetközi jog alapján nem számít menekültnek, ebből következően a menekültek helyzetére vonatkozó egyezmények sem vonatkoznak rá. Mindazonáltal érdemes figyelembe venni Matthew Haggard, a Luxemburgi Egyetem nemzetközi jogi professzorának szavait, aki ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a diplomáciai menedékjog intézményét általános nemzetközi jogi egyezmény nem szabályozza. Mindeközben viszont a dél-amerikai országokban nagy hagyományokkal bír a politikai menedékjog intézménye, és bár a korábban említett 1954-es bírósági ítélettel nem voltak sokan megelégedve, az Amerikai Államok Szövetségének számos tagja végül mégis elfogadta a diplomáciai menedékjogról szóló egyezményt, köztük volt Ecuador is. Ez a nemzetközi egyezmény pedig részletesen szabályozza a diplomáciai menedékjog körüli kérdéseket, de csak az aláíró államokra vonatkozik, ami ebben az esetben annyit jelent, hogy Ecuador ugyan dél-amerikai partnereivel szemben érvényesíthetné a benne foglaltakat, Nagy-Britanniával szemben viszont nem. További probléma az eset kapcsán, hogy Assange-nak bizonyítania kellene, hogy a Svédországban ellene felhozott vádak kizárólag politikai indíttatással bírnak, viszont a WikiLeaks alapítója nincs bizonyíthatóan életveszélyben Nagy-Britanniában, tehát nincs is szükség a menedékkérelemre. Az 1961-es bécsi egyezmény 41. pontja szerint a diplomaták kötelesek tiszteletben tartani a fogadó ország törvényeit, továbbá a képviselő épülete nem használható olyan célokra, amelyek nem férnek össze a követség egyezményben meghatározott feladataival. Ez alapján egyes vélekedések szerint Ecuador kötelezhető arra, hogy felszólítás esetén adja át Assange-t. Nagy-Britannia ezt hivatalosan meg is teheti, ehhez a jogalapot a svédek által kiadott európai elfogatóparancs jelenti, másrészt a britek is letartóztathatják Assange-t, ugyanis megszegte a szabadlábba helyezés feltételeit. „Összegezve a tényeket: Assange a nemzetközi jog szempontjából nem számít menekültnek, így nem vonatkoznak rá a menekültvédelmi szabályok; Ecuadornek jogában áll diplomáciai menedékjogot biztosítani neki, de ez semmilyen kötelezettséget nem ró Nagy-Britanniára, illetve Svédországra. Tehát továbbra is patthelyzet áll fenn.”³²

Miközben Julian Assange számára gyakorlatilag börtönné vált Ecuador londoni követsége, felmerült annak lehetősége is, hogy az ecuadori állam valamilyen diplomáciai státusszal ruhazza őt fel, ezzel mentességet biztosítva számára. A diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény nyolcadik pontja szerint viszont a diplomáciai személyzet tagja csak a küldő állam állampolgára lehet, ettől eltérő döntéshez szükség van a fogadó állam hozzájárulására is. Felmerült továbbá az is, hogy egy diplomáciai járműben menekítenék ki Assange-t, hivatkozással a bécsi egyezmény 22. cikkének harmadik pontjára, amely szerint „... a képviselő közlekedési eszközei mentesek a kutatás, igénybevétel, foglalás vagy végrehajtás alól.”³³ Ha viszont egyedül utazik, akkor a hatóságok megállíthatják a kocsit, ezt nem tiltja az egyezmény, míg, ha egy

32 GÖMÖRI Roland 2012.

33 GÖMÖRI Roland 2012.

diplomáciai mentességet élvező alkalmazott is utazik vele a kocsiban, akkor a járműre a bécsi egyezmény 26. cikke vonatkozik, e szerint pedig a küldő állam „a képviselet minden tagja számára biztosítja a szabad mozgást és közlekedést”, tehát a britek nem állíthatják meg a gépjárművet. Viszont Assange-nak mindenképpen ki kellene szállnia a járműből, ha pl. egy repülőtéren hagyná el az országot. Ha pedig kilép a kocsiból, elfogják. Itt jött a következő lehetőség, a diplomáciai csomag, amelyhez a bécsi egyezmény 27. cikkének harmadik pontja ad eszközt. Ennek értelmében ugyanis „a diplomáciai poggyászt nem szabad sem felnyitni, sem visszatartani”. A diplomáciai csomagokra is vonatkoznak szabályok, így pl. 1984-ben, amikor egy volt nigériai minisztert próbáltak meg ezzel a módszerrel elrabolni, és a csomag nem volt ellátva az egyezmény által igényelt külső jelekkel, a vámellenőrök a nemzetközi jog megsértése nélkül fel tudták azt nyitni, ezzel meghiúsítva az akciót.³⁴

Assange kapcsán nehezíti a problémát, hogy az USA nemzetbiztonsági adatok kiszivároztatásáért akarja őt felelősségre vonni. Emiatt is zárkózott el többek között attól, hogy Svédországban álljon bíróság elé, mert attól tartott, hogy a svédek kiadják őt Amerikának. Mint írtam, azóta Assange-t felmentették Svájcban a vádak alól, ellenben az USA továbbra is fenntartja álláspontját, bár olyan nyilatkozatok is napvilágot láttak már, hogy bizonyos adatokért cserébe hajlandóak lennének számára mentességet adni.

Ebben az esetben mindenesetre felmerül a kiadatás kérdése is. Ami a kiadatás és a menekültügy kapcsolatát illeti, ezt keresztutalások és hivatkozások révén mindkét jogterület szabályozza. A kiadatási egyezmény 3. cikk (2) bekezdésében foglaltak szerint: „Ugyanez a szabály [a kiadatás megtagadása] vonatkozik arra az esetre, ha a megkeresett Fél alapos okkal feltételezi, hogy egy köztörvényi bűncselekmény miatt a kiadatási kérelmet azzal a céllal terjesztették elő, hogy egy személy ellen faja, vallása vagy nemzetisége, illetve politikai meggyőződése miatt büntetőeljárást folytassanak vagy büntetést szabjanak ki, vagy hogy e személy helyzete ezen okok bármelyike miatt súlyosabbá válik”.³⁵ Ez ugye egyértelmű utalás a menekültekről szóló 1951 évi genfi egyezményre, amelyről fentebb már volt szó. A kiadatás szabályozásának alapjai a jogintézmény kialakulása óta lényegében változatlanok, s ezzel ma is érvényben van, hogy az állami főhatalom a fennhatósága alá tartozó személyek feletti hatalmát azután is fenn kívánja tartani, hogy az érintett személyek már fizikailag kikerültek az állam területéről. Ez az a gondolat, amely lényegében megjelenik a kiadatás modern jogintézményének alapját adó, az európai kiadatásról szóló 1957. december 13-i párizsi egyezményben. Ezen egyezmény 1. cikke kimondja, hogy a szerződő feleket kiadatási kötelezettség terheli.³⁶ A kiadatásra és a menedékjogra kiterjedően egyaránt érvényben van az Emberi Jogok Európai Egyezményének 2. cikke, ami az élethez való jog kapcsán véd a halálbüntetéssel szemben, míg a 3. cikke kimondja, hogy „senkit sem lehet

---

34 GÖMÖRI Roland 2012.

35 SZÉP Árpád: Kiadatás vagy menedékjog? *Iustum Aequum Salutare*, X. 2014. 3. (163-183)

36 SZÉP Árpád 2014. (164)

kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”³⁷

Az ügy egyik érdekessége véleményem szerint, azon felül, hogy az eredeti ok, ami miatt Assange menedékjogot kért, már megoldódott, hogy a kérdésben az ENSZ is Assange mellé állt döntésével. A döntés értelmében ugyanis a WikiLeaks-alapítót 2010 decembere óta önkényesen tartja fogva Nagy-Britannia és Svédország, mivel ők kényszerítik arra, hogy a követségen éljen. A világszervezet önkényes fogva tartással foglalkozó munkacsoportjának (WGAD) öt független szakértője többségi szavazással fogadta el ezt az állásfoglalását, amely azt is kimondja, hogy a két országnak véget kell vetnie Assange fogva tartásának, továbbá, hogy tiszteletben kell tartaniuk személyes integritását és mozgásszabadságát, és érvényesíthető kárpótlásban kell őr részesíteniük.³⁸

5. Összegzés és következtetések

A tanulmány a menedékjogot, ezen belül a diplomáciai menedékjogot tárgyalta. A téma kapcsán általam relevánsnak ítélt fogalmak meghatározásával indítottam, melyek tisztázását többek között azért is tartottam fontosnak, mivel pl. menekült és menedékkérő olykor egymás szinonimájaként jelenik meg, holott e két fogalom más jelentéstartalmat takar. A definíciókat követően taglaltam a diplomáciai menedékjog helyzetét, rámutatva arra, hogy egyre inkább afelé haladunk, hogy a területi menedékjog válik a dominánsabbá. Ezt többek között azzal indokoltam, hogy egyre kevesebb állam ad arra lehetőséget, hogy képviselőin menedékjogot lehessen kérni. Amint azt a dolgozatban leírtam, a diplomáciai menedékjogot több egyezmény is szabályozza. Ezek kapcsán példaeseteket is megemlítettem, amelyek egy része a menedékjog ezen területének fontosságát is igazolja. Gondolok itt a Haya de la Torre-ügyre, itt ugyanis a Nemzetközi Bíróság által meghatározott jogelv megjelent a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott Genfi Egyezmény szabályainak sorában is. A diplomáciai menedékkérelmek egyes esetekben nemzetközi visszhangot váltanak ki, és rontják az érintett országok diplomáciai kapcsolatát is. Ilyen eset a dolgozatban hosszabban tárgyalt Julian Assange-ügy, amely egyúttal a kiadatás vagy menedékjog kérdéskörét is felveti.

A közelmúltban a diplomáciai menedékjog újabb esete lehetett volna, ha a katalán elnök elfogadja a belgák felajánlását, s ez véleményem szerint igen érdekes kérdéseket vetett volna fel az Unión belüli diplomáciai kapcsolatok terén is. Erre azonban végül nem került sor, ugyanakkor véleményem szerint láttatni engedte a diplomáciai menedékjog egy olyan oldalát, amelyet a dolgozatban említett példák nem engedtek bemutatni. Bár a katalánok ügye az elmúlt hetekben nem került előtérbe, s látszatra a politikai vita is csendesülni látszik, a probléma gyökere nem oldódott meg, s ezért a jövőben a magam részéről további fejleményekre számítok ezzel kapcsolatban. Carles Puigdemont úgy nyilatkozott, hogy nem azért ment Brüsszelbe, hogy menedékjogot kérjen, és ha

37 SZÉP Árpád 2014. (166)

38 Az ENSZ Assange mellett döntött, de ő még mindig csak az erkélyig merészkedett. http://hvg.hu/vilag/20160205_Assange_ensz_dontes (2017. 12. 06.)

garantálnák a tisztességes bírósági eljárást számára, akkor visszatérne Spanyolországba.³⁹

Sajnálatos események egész sora mutat rá azokra a problémákra, amelyeket a migráció és a menekültek magukkal hoznak. Ezek egy része a menekültekkel való embertelen bánásmód kategóriáját érinti, míg más részüik kiemelt kockázatot jelent biztonságpolitikai vonatkozásban. Ezeken túl még számos olyan kérdésről lehetne tárgyalni, amelyek a menekülthelyzet kapcsán felmerülhetnek. Ilyen továbbá a menekültek elhelyezése is az Unió tagországok között. Ez az egyik legvitatottabb, megoldásra váró kérdés az elmúlt hónapokra visszatekintve.

A jogi szabályozás a migráció terén is kettős természetű: egyfelől nem proaktív, hanem reaktív jellegű, pl. az államok akkor próbálják kezelni a felmerült problémákat, amikor a nemzetközi embercsempészet már kiépítette híd-főállásait, másfelől a később várható újabb migrációs hullámokra adott válaszok között megjelennek preventív jellegűek is: pl. határvédelem fokozatos megerősítése. Az állam ugyanakkor, szuverén döntése alapján, a nemzetközi jogalkotásban is jogilag egyenlő szereplőként vesz részt és válik jogok és kötelezettségek alanyaivá. – ebből pedig az is következik, hogy bár saját döntése nyomán, de önkorlátozó módon, nemzetközi megállapodások részeseként időről-időre- látszólagosan – saját érdekeivel ütköző politikát is fel kell vállalnia.

Leszögezhetjük, hogy a migráció és a menekültkérdés az elmúlt évek kiemelt problémájává lépett elő. Ezzel kapcsolatban megjegyezhető, hogy a menekültek helyzete nem új keletű probléma, főleg az európai országok esetében. A diplomáciai menedékjog szabályozása szorosan összefügg azzal, hogy a küldő állam, mint szuverén szervezet, alapvetően maga döntheti el, hogy kiket enged be a diplomáciai képviselőre, kiket utasítanak ki, illetve, hogy milyen jogosultságokat biztosít a menedékkérőknek, illetve menekülteknek vagy más, hasonló jogállású személyeknek.

Felhasznált irodalom

1951. évi Genfi Egyezmény 1. cikk A./ (2) bek.

BRUHÁCS János: *Nemzetközi Jog II.* Különös rész. Budapest, Dialóg-Campus, 1999.

GÖMÖRI Roland: Szóktetés a szerájból, avagy az Assange-ügy és a nemzetközi jog.

http://kitekinto.hu/europa/2012/08/24/szoktetes_a_szerajbol_avagy_az_assange-ugy_es_a_nemzetkozi_jog

KAROLINY Eszter – MOHAY Ágoston: *A nemzetközi migráció jogi keretei.* Pécs, Itt vagyunk! – Európai Integrációs Alap Projekt, 2009.

http://www.solidalapok.hu/solid/sites/default/files/IDResearch_Itt%20vagyunk!_2.pdf

Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala, Genf, 1992. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/UNHCR_Kezikonyv.pdf

39 PAPP Gáspár: A katalán elnök nem kér menedékjogot Belgiumban. <https://merce.hu/2017/10/31/a-katalan-elnok-nem-ker-menedekjogot-belgiumban/> (2017. 11. 07.)

- Menekültügyi eljárás: alapfogalmak. http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 14. cikk
- Nemzetközi Bíróság: Haya de la Torre-ügy, 1951. június 13-i ítélet; I.C.J. Reports 1951. <http://www.icj-cij.org/docket/files/14/1937.pdf> Id. SZÉP Árpád 2012.
- PAPP Gáspár: A katalán elnök nem kér menedékjogot Belgiumban. <https://merce.hu/2017/10/31/a-katalan-elnok-nem-ker-menedekjogot-belgiumban>
- RAISZ Anikó: Az emberi jogok amerikaiközi védelme. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010/3. 22-35.
- Rixer, Ádám: The Refugee Issue in Sciences and Arts in Contemporary Hungary. In: Rixer, Ádám (ed.): *Migrants and Refugees in Hungary: A Legal Perspective*, Budapest, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, 2016.
- SZÁVULY Aranka: Spekulálni jó, de nem mindig érdemes - interjú Lattmann Tamás nemzetközi jogással. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/spekulalni-jo-de-nem-mindig-erdemes-interju-lattmann-tamas-nemzetkozi-jogasszal>
- SZÉP Árpád: A védett beléptetési eljárás kudarca. A diplomáciai menedékjog vége? *Iustum Aequum Salutare*, VIII. 2012/1.
- SZÉP Árpád: A menedékjog, mint a büntetőjogi felelősségre vonás akadály. *Büntetőjogi Szemle*, 2013/1-2.
- SZÉP Árpád: Kiadatás vagy menedékjog? *Iustum Aequum Salutare*, X. 2014/3.
- Az ENSZ Assange mellett döntött, de ő még mindig csak az erkélyig merészkedett. http://hvg.hu/vilag/20160205_Assange_ensz_dontes
- TÓTH Imre (2009): Menekültkérdés és határnyitás. A magyar és a német diplomáciai szolgálatok szerepe az 1989-es menekültválság megoldásában. *Múltunk*, 2009/4. (4-38)

AZ ELFELEDTETÉSHEZ VALÓ JOG A GOOGLE-ÍTÉLET TÜKRÉBEN

Jelen tanulmányomban az elfeledtetéshez való jog kialakulását szeretném bemutatni, (*right to be forgotten*, az interneten található személyes adatok tárolásának megszüntetéséhez való jog), amelyet eredetileg az Európai Unió Bírósága a C-131/12. számú ún. Google-ítéletében a törléshez való jog gyakorlásának egyik módjaként fogalmazott meg, továbbá kitekintést adni a 2018. májusától hatályba lépő Adatvédelmi rendelet (*General Data Protection Regulation*, a továbbiakban: GDPR) várható hatásaira vonatkozóan.

Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) 2014. május 13-án hozta meg az ún. Google-ítéletét (a továbbiakban: Ítélet), egyfelől a Google Spain SL és a Google Inc., másfelől az Agencia Española de Protección de Datos (spanyol adatvédelmi ügynökség, a továbbiakban: AEPD) és M. Costeja González között fennálló perben.

2010. március 5-én a spanyol nemzetiségű M. Costeja González panaszt nyújtott be az AEPD-hez a La Vanguardia Ediciones SL ellen, amely egy Spanyolországban működő napilap kiadója, valamint a Google Spain és a Google Inc. ellen. E panasz alapja az volt, hogy ha egy internethasználó beírja González nevét a Googlecsoport keresőmotorjába, akkor a La Vanguardia napilapjaira mutató linkeket kap, amelyek González nevét egy társadalombiztosítási tartozás behajtására irányuló lefoglalással kapcsolatos ingatlanárveréssel összefüggésben említő cikket tartalmaztak.

González e panaszában egyrészt azt kérte, hogy kötelezzék a La Vanguardiát arra, hogy törölje vagy módosítsa a közleményt, hogy személyes adatai ne jelenjenek meg, továbbá hogy a Googlet kötelezzék arra, hogy ezen adatok ne legyenek a keresési találatok között, és ne kapcsolódjanak a La Vanguardia linkjeihez, mivel az őt érintő lefoglalás már több éve teljesen rendeződött, és annak említése már egyáltalán nem releváns, azonban számára kárt okoz.

Az AEPD az ügyben hozott határozatában a La Vanguardia tekintetében elutasította az említett panaszt, mivel az információk közzététele jogilag megalapozott volt, azt a szociális és munkaügyi minisztérium rendelte el, és célja az volt, hogy a lehető legnagyobb nyilvánosságot biztosítson az árveréseknek a vevők minél nagyobb számú részvétele érdekében.

Ezzel ellentétben a Google Spain és a Google Inc. tekintetében a panasznak helyt adott a hatóság. Az AEPD megállapította, hogy a keresőmotorok működtetői adatkezelést végeznek, mivel az információs társadalom közvetítőiként tevékenykednek, s így adatkezelőknek minősülnek. Az AEPD ezek alapján kötelezte a keresőmotorok működtetőit,

hogy töröljék a keresési találatok közül a személyes adatokat, ugyanakkor a honlapot üzemeltető La Vanguardia-t nem kötelezte a honlapon közzétett információk törlésére.

A Google Spain és a Google Inc. keresetet indított az AEPD határozata ellen a Spanyol Legfelsőbb Bíróság, az Audiencia Nacional előtt. Az ügy eldöntéséhez bizonyos előkérdések tisztázása vált szükségessé, úgy, mint hogy a Google adatkezelőnek minősül-e, valamint mi tartozik bele a törléshez való jogba. Az eljárás során az Audiencia Nacional előzetes döntéshozatali eljárás keretében a Bíróságának azt a kérdést vetette fel, hogy milyen kötelezettségek terhelik a keresőmotorok működtetőit azon érintettek személyes adatainak védelme tekintetében, akik nem kívánják, hogy lokalizálják vagy indexálják, illetve korlátozás nélkül hozzáférhetővé tegyék az internethasználók számára a személyes adataikat tartalmazó, harmadik fél honlapjain közzétett információkat.

Felmerült továbbá a kérdés, hogy a Google Serach tartalomszolgáltatóként nyújtott tevékenysége az adatkezelés fogalmába tartozik-e? S erre való tekintettel a Google Search adatkezelőnek minősül-e, amelynek következtében kell-e alkalmazni az Irányelvet a Google Search-re vonatkozóan? Kizárja-e a törlés kötelezettségét, ha a személyes adatot tartalmazó információt a honlapot üzemeltető harmadik fél jogszerűen tette közzé és tárolja az eredeti honlapon?

Az adatok törléséhez való jogot és adatok zárolásához való jogot, illetve a tiltakozási jogot úgy kelle értelmezni, hogy az érintett egyéneknek joguk van-e közvetlenül a keresőmotorok üzemeltetőitől kérni az adatok indexálásának megakadályozását, mert rájuk nézve káros, ha az internethasználók nagy nyilvánossága megismerheti azokat?

A Google beadványában azzal védekezett, hogy a keresőmotorok tevékenységét nem lehet adatkezelésnek tekinteni, mivel ezek a keresőmotorok az interneten hozzáférhető információkat a maguk összességében kezelik, és nem tesznek különbséget személyes adatok és más, további információk között, továbbá a keresőmotor üzemeltetője nem ismeri az említett személyes adatokat, nem gyakorol felettük semmilyen ellenőrzést.

A Bíróság döntésében arra jutott, hogy alapvetően nem vitatott, hogy a keresőmotorok által keresett, indexált és tárolt, illetve a keresőmotorok felhasználói számára hozzáférhetővé tett adatok között személyes adatok is vannak. A keresőmotorok az interneten közzétett információk keresése során automatikus, állandó és rendszerezett módon kutatják az internetet, és ezáltal ilyen adatok „gyűjtését” végzik, amelyeket ezt követően indexáló programok keretei között „visszakeresnek”, „rögzítenek” és „rendszeresnek”, szervereiken „tárolják”, illetve adott esetben – a keresés találati listájaként – felhasználóikkal „közzétesznek”, és „hozzáférhetővé tesznek” a számukra. Ez önmagában is már „adatkezelésnek” minősül, nincs jelentősége annak, hogy a keresőmotor működtetője más típusú információkon is végez ugyanilyen műveleteket, és nem tesz különbséget az ilyen információk, illetve a személyes adatok között.

Továbbá a keresőmotor működtetője az a személy, aki meghatározza a tevékenysége céljait és módját, és akit ezek alapján „adatkezelőnek” kell tekinteni.

Az ítélet szerint, mivel a keresőmotorok tevékenysége alkalmas arra, hogy jelentősen érintse a magánélethez és a személyes adatok védelméhez való alapvető jogot,

a keresőmotor működtetője adatkezelőként egyértelműen felelős a személyes adatok védelméért. Az adatkezelőnek kell biztosítania, hogy a személyes adatok kezelését „tiszteletesen és törvényesen” végezzék. Azok „gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és törvényes célból történjen, hogy az adatok „gyűjtésük és/vagy további kezelésük célja szempontjából megfelelőek, relevánsak és nem túlzott mértékűek”, „pontosak, és ha szükséges, időszerűek” legyenek. Végül pedig hogy az adatok „tárolásának olyan formában kell történnie, amely az érintettek azonosítását csak az adatok gyűjtése vagy további kezelése céljainak eléréséhez szükséges ideig teszi lehetővé”.

Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a keresőmotor tevékenysége keretében végzett személyesadatkezelést meg kell különböztetni a honlapszerkesztők által végzett adatkezeléstől. Ha ugyanis egy weboldalt és egy adott személyre vonatkozóan ott szereplő információkat feltüntetnek az e személy neve alapján indított keresés eredményeként megjelenő találati listán, az érezhetően megkönnyíti az ezen információkhoz való hozzáférést bármely internethasználó számára, illetve megkönnyíti az információk terjesztését, és ennyiben a magánszférához fűződő alapvető jogba való jelentősebb beavatkozásnak minősülhet, mint az a közzététel, amelyet a weboldal szerkesztője végez. A találati lista alapján bármely internethasználó rendszerezett összefoglalóhoz juthat az érintett személlyel kapcsolatos, interneten megtalálható olyan információkról, amelyek potenciálisan érinthetik az érintett magánéletét, és amelyeket az említett keresőmotor nélkül nem, vagy csak nagyon nehezen lehetett volna összekapcsolni, és így az érintett többékevésbé részletes profilját lehet létrehozni. Ezenkívül az érintett említett jogaiba történő beavatkozás mértékét megsokszorozza az internet és a keresőmotorok modern társadalomban betöltött jelentős szerepe, mivel ezek az ilyen találati listán szereplő információknak mindenütt jelenvaló jelleget kölcsönöznek: A keresőmotorok e tevékenysége meghatározó szerepet játszik az adatok globális terjesztésében, mivel azokat bármely internethasználó számára könnyedén elérhetővé teszi keresés alapján. Fenti indokok szerint a keresőmotor üzemeltetőjét nagyobb felelősség terheli a tekintetben, hogy a személyes adatok védelméhez fűződő jogok érvényre jutását biztosítsa.

Az a körülmény, hogy a honlapszerkesztőknek lehetőségük van rá, hogy többek között a kizárást biztosító kódok segítségével jelezzék a keresőmotorok működtetői számára, hogy az oldalukon közzétett meghatározott információt teljes egészében vagy részben ki kívánják zárni e keresőmotorok automatikus indexálásából. Ez nem jelenti azt, hogy a honlapszerkesztők ilyen jelzésének hiányában a keresőmotor működtetője mentesül az adatkezelői felelőssége alól. Mindez ugyanis nem változtat azon, hogy az adatkezelés céljait és módját a keresőmotort működtető határozza meg.

Az adott esetben González arra hivatkozással kérte a személyes adatainak törlését, hogy azok már nem időszerűek, mivel tartozását megfizette. Idővel még a pontos, nem hibás adatokat érintő, eredetileg jogszerű adatkezelés is jogellenessé válhat, ha ezen adatok a gyűjtésük vagy kezelésük céljára tekintettel már nem szükségesek, többek között akkor, ha az adatok e célokra és az eltelt időre tekintettel nem megfelelőek, nem, vagy már nem relevánsak, illetve túlzó mértékűek. Erre tekintettel a Bíróság

megállapította, hogy az érintett személyes adatait tartalmazó találati listán történő adatkezelés jogellenes, s a Google az említett linkeket törölni köteles, abban az esetben is, ha a személyes adatokat korábban vagy egyidejűleg nem törölték a hivatkozott weboldalakról, mégpedig adott esetben akkor is, ha önmagában az említett oldalakon történő közzététel jogszerű.¹

Láthatjuk, hogy egy ilyen helyzetben a személyes adatok védelméhez fűződő jog valamint a véleménynyilvánításhoz és információszabadsághoz fűződő jog egymással szembe kerül. Az elfeledtetéshez való jog nem abszolút jog, szükséges egyensúlyt megteremteni a további alapvető jogokkal összefüggésben. Esetről esetre szükséges vizsgálni a kérdést, hogy az egyén személyes élete milyen arányban áll a közérdekkel, hogy az információ a nyilvánosság számára ismert, hozzáférhető legyen.²

Mivel az érintett kérheti, hogy a kérdéses információt többé ne tegyék egy ilyen találati lista segítségével hozzáférhetővé a nagy nyilvánosság számára, meg kell állapítani, hogy e jogok főszabály szerint nemcsak a keresőmotor működtetőjének gazdasági érdekét előzik meg, hanem a nyilvánosság ahhoz fűződő érdekét is, hogy az e személy nevére vonatkozó keresés során meg lehessen találni az említett információt. Nem ez a helyzet ugyanakkor abban az esetben, ha valamilyen sajátos okból kifolyólag, például a közéletben játszott szerepe folytán az érintett alapvető jogaiba való beavatkozást igazolja az említett nyilvánosság ahhoz fűződő nyomós érdeke, hogy a kérdéses információhoz hozzá lehessen férni azáltal, hogy az szerepel a találati listán.

Főszabály szerint az érintettet megillető adatvédelmi jogok megelőzik az internet-használók említett érdekét is, ez az egyensúly azonban egyes egyedi esetekben a kérdéses információ jellegétől, illetve attól is függhet, hogy az információ mennyire érzékeny az érintett személy magánélete szempontjából, illetve hogy a nyilvánosságnak milyen érdeke fűződik ezen információ megszerzéséhez, ami többek között attól függően változhat, hogy e személy játszik-e valamilyen közéleti szerepet.

A Bíróság döntésében az elfeledtetéshez való jogot tehát nem emelte szuper-joggá, amely felülírná az olyan alapvető jogokat, mint a véleménynyilvánítás szabadsága vagy az információszabadság. Az adatok törléséhez való jog, és ennek gyakorlati módjaként az elfeledtetéshez való jog nem abszolút, hanem tisztán meghatározott keretek között, jogszabályban foglalt esetekben érvényesíthető, amelynek bizonyos szempontok akár korlátot is szabhatnak. A jogok összeütközése miatti egyensúly megteremtése érdekében a törlésre vonatkozó megkereséseket esetről esetre szükséges vizsgálni: sem a személyes adatok védelméhez fűződő jog, sem a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jog nem számít abszolút jognak, a véleménynyilvánítás szabadsága felelősséggel jár

---

1 C-131/12. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc-30d686ed8ed71d1d426ca5c9986c42f99b92.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyMchb0?text=&docid=152065&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1013745>

2 Factsheet on the right to be forgotten ruling, http://ec.europa.eu/justice/data-protection/files/factsheets/factsheet_data_protection_en.pdf

és mind az online mind az offline világban megvannak a maga korlátai. A megfelelő egyensúlyra kell törekedni a személy alapvető jogai és az internethasználók érdekei között. Az egyensúly tehát a szóban forgó információ minőségétől függ, mennyire szenzitív a privát ember magánélete és a közérdek, hogy az adott információ elérhető legyen a nyilvánosság számára.

Maga az Ítélet is tükrözi ezt a fajta egyensúlyt: a Bíróság elrendelte, hogy a spanyol állampolgárra vonatkozó információhoz való hozzáférést töröljék, azonban nem rendelte el azt, hogy az archivált újságot megváltoztassák a személyes adatok védelme érdekében. González adatához továbbra is hozzá lehet férni, azonban már a keresési találatok között nem található meg, így nincs mindenütt jelen. Ez az intézkedés épp elegendő ahhoz, hogy a spanyol polgár magánélete védelemben részesüljön.³

Az elfeledtetéshez való jogot tehát a Bíróság már 2014-ben definiálta, mint a személyes adatok törléséhez való jog gyakorlásának egyik módját, ugyanakkor jogszabályi szintre először a GDPR emelte, az alábbiak szerint.

Az elfeledtetéshez való jog online környezetben történő megerősítése érdekében a törléshez való jogot emellett oly módon szükséges kiterjeszteni, hogy a személyes adatokat nyilvánosságra hozó adatkezelőnek észszerű lépéseket kell tennie – ideértve a technikai intézkedések alkalmazását is – annak érdekében, hogy az ilyen személyes adatokat kezelő adatkezelőket tájékoztassa arról, hogy az érintett kezdeményezte a szóban forgó személyes adatokra mutató linkek vagy e személyes adatok másolatának, illetve másodpéldányának törlését. E tájékoztatás során az adatkezelő a rendelkezésre álló technológiát és a végrehajtás költségeit figyelembe veszi annak érdekében, hogy a személyes adatokat kezelő adatkezelők értesüljenek az érintett kéréséről.

A törléshez való jog („az elfeledtetéshez való jog”)

(1) Az érintett jogosult arra, hogy kérésére az adatkezelő indokolatlan késedelem nélkül törölje a rá vonatkozó személyes adatokat, az adatkezelő pedig köteles arra, hogy az érintettre vonatkozó személyes adatokat indokolatlan késedelem nélkül törölje, ha az alábbi indokok valamelyike fennáll:

a) a személyes adatokra már nincs szükség abból a célból, amelyből azokat gyűjtötték vagy más módon kezelték;

b) az érintett visszavonja az adatkezelés alapját képező hozzájárulását, és az adatkezelésnek nincs más jogalapja;

c) az érintett tiltakozik az adatkezelés ellen, és nincs elsőbbséget élvező jogszerű ok az adatkezelésre

d) a személyes adatokat jogellenesen kezelték;

e) a személyes adatokat az adatkezelőre alkalmazandó uniós vagy tagállami jogban előírt jogi kötelezettség teljesítéséhez törölni kell;

f) a személyes adatok gyűjtésére bizonyos információs társadalommal összefüggő szolgáltatások kínálásával kapcsolatosan került sor.

³ Factsheet on the right to be forgotten ruling, http://ec.europa.eu/justice/data-protection/files/factsheets/factsheet_data_protection_en.pdf

(2) Ha az adatkezelő nyilvánosságra hozta a személyes adatot, és az (1) bekezdés értelmében azt törölni köteles, az elérhető technológia és a megvalósítás költségeinek figyelembevételével megteszi az észszerűen elvárható lépéseket – ideértve technikai intézkedéseket – annak érdekében, hogy tájékoztassa az adatokat kezelő adatkezelőket, hogy az érintett kérelmezte tőlük a szóban forgó személyes adatokra mutató linkek vagy e személyes adatok másolatának, illetve másodpéldányának törlését.⁴

A jogszabályi szintre emelés szükséges volt, amelynek a GDPR eleget tett. Az új rendelet alkalmazkodik a korábbi 95/46/EK Adatvédelmi Irányelvet (a továbbiakban: Irányelv) követően a technika fejlődéséhez, s így védi a személyes adatokat a digitális világban. Az Irányelv hatályba lépése óta több mint 20 év telt el, amely alatt jelentősen megváltoztak az információs technológiák: az internet és a keresőmotorok elterjedésével szükségessé vált olyan élethelyzetek szabályozása, amelyek 1995-ben, az Irányelv hatályba lépésekor még nem fordulhattak elő. A technológiai fejlődés és annak társadalmi hatásai által az adatvédelmet ért kihívásokra az Irányelv nem volt képes releváns választ adni, így az adatvédelmi rezsim újragondolása vált szükségessé⁵, amely végül a GDPR-ban manifesztálódott. Bár a törléshez való jogot már az Irányelv is tartalmazta⁶, mint harmadik generációs adatvédelmi normát⁷, a Rendelet jogszabályi szintre emeli, valamint új intézményként bevezeti a pszeudonomizálás (*pseudonomisation*, álnevesítés) fogalmát⁸. Ez a törlés egyik módjaként funkcionál. A Google-ügyben a Bíróság által kimondott elfeledtetéshez való jogot kifejezetten nevesíti, amikor az adatkezelők kötelezettségének írja elő, hogy tájékoztassa a további adatkezelőket, hogy a személyes adatokra mutató linkek, másolatok vagy másodpéldányok törlésre kerüljenek.

A korábbi Irányelvben az interneten található személyes adatok tárolásának megszüntetéséhez való jog így kifejezetten nem szerepelt, azt a Bíróság nevezte meg ítéletében, mint a személyes adatok törléséhez való jog gyakorlásának egyik módját.

Mivel a GDPR további jelentős változásokat hoz az európai uniós adatkezelések tekintetében, és ennek megfelelő nyilvánosságot kap az uniós polgárok körében, várható, hogy a Google-höz hasonló keresőmotorok üzemeltetői nagyobb számban fognak megkereséseket kapni arra vonatkozóan, hogy az érintettek személyes adataikat tartalmazó honlapok indexálásának törlését kérik. A 29-es Adatvédelmi munkacsoport⁹ az Ítéletet követően már 2014 novemberében kiadott egy ajánlást, amelyben megfogalmazza

4 2016/679/EU General Data Protection Regulation

5 SZÓKE Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása*, HVGORac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014, (81. o.)

6 95/46/EK Adatvédelmi irányelv V. szakasz 12. cikk

7 HEGEDŰS Bulcsú: Az adatvédelmi jog általános tanai. In.: TÓTH András – KLEIN Tamás (szerk.): *Bevezetés az infokommunikációs jogba*, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2016, (135. o.)

8 JÓRI András – SOÓS Andrea Klára: *Adatvédelmi jog*, Magyar és európai szabályozás, HVGORac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016, (210. o.)

9 a 95/46/EK irányelv 29. cikke alapján létrejött munkacsoport, amely független európai tanácsadó szerv adatvédelmi, valamint a magánélet tiszteletben tartásával kapcsolatos kérdésekben.

azokat az elvárásokat, amelyeknek az üzemeltetőknek meg kell felelniük.¹⁰

Természetesen az elfeledtetéshez való jognak korlátai is vannak, a korábban már említett – személyes adatok védelméhez fűződő jog, valamint a véleménynyilvánítás szabadságához és információszabadsághoz fűződő jog között fennálló - egyensúly megteremtése érdekében. Ezeket a korlátokat a GDPR az alábbiak szerint fogalmazza meg:

(3) Az (1) és (2) bekezdés nem alkalmazandó, amennyiben az adatkezelés szükséges:
a) a véleménynyilvánítás szabadságához és a tájékozódáshoz való jog gyakorlása céljából;
b) a személyes adatok kezelését előíró, az adatkezelőre alkalmazandó uniós vagy tagállami jog szerinti kötelezettség teljesítése, illetve közérdekből vagy az adatkezelőre ruházott közhatalmi jogosítvány gyakorlása keretében végzett feladat végrehajtása céljából;

c) a 9. cikk (2) bekezdése h) és i) pontjának, valamint a 9. cikk (3) bekezdésének megfelelően a népegészségügy területét érintő közérdek alapján;

d) a 89. cikk (1) bekezdésével összhangban a közérdekből archiválás céljából, tudományos és történelmi kutatási célból vagy statisztikai célból, amennyiben az (1) bekezdésben említett jog valószínűsíthetően lehetetlenné tenné vagy komolyan veszélyeztetné ezt az adatkezelést; vagy

e) jogi igények előterjesztéséhez, érvényesítéséhez, illetve védelméhez.

A GDPR ezen rendelkezéséből is láthatjuk, hogy az elfeledtetéshez való jog nem abszolút jog, hanem érvényesítése során bizonyos korlátokat is figyelembe kell venni.

Az üzemeltetők az egyes megkereséseket esetről esetre kell, hogy kivizsgálják, választ adva azokra a kérdésekre, hogy a személyes adatok relevánsak, időszerűek, pontosak-e még, illetve fűződik-e valamilyen jogi érdek azok megőrzéséhez. Természetesen a keresőmotor üzemeltetők eljárását továbbra is a tagállami adatvédelmi hatóságok fogják felügyelni, valamint abban az esetben, ha a törlés megtagadása mellett dönt a keresőmotor üzemeltetője, az érintett a tagállami adatvédelmi hatósághoz vagy bírósághoz fordulhat továbbra is jogainak érvényesítése érdekében.

Felhasznált irodalom

95/46/EK Adatvédelmi irányelv

2016/679/EU General Data Protection Regulation

C-131/12. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2d-c30d686ed8ed71d1d426ca5c9986c42f99b92.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyMch-b0?text=&docid=152065&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1013745> (2017. 10. 20.)

Factsheet on the right to be forgotten ruling, http://ec.europa.eu/justice/data-protection/files/factsheets/factsheet_data_protection_en.pdf (2017. 10. 30.)

¹⁰ Guidelines on the implementation of the Court of Justice of the European Union Judgment C-131/12. http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp225_en.pdf

- Guidelines on the implementation of the Cour of Justice of the European Union Judgement C-131/12. http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp225_en.pdf (2017. 11. 28.)
- Jóri András – Soós Andrea Klára: *Adatvédelmi jog*, Magyar és európai szabályozás, HVGOrac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016.
- Szőke Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása*, HVGOrac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- HEGEDŰS Bulcsú: Az adatvédelmi jog általános tanai. In.: TÓTH András – KLEIN Tamás (szerk.): *Bevezetés az infokommunikációs jogba*, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2016.

Tárgyszavak

Adatvédelem, adatvédelmi rendelet, személyes adatok, törléshez való jog, elfeledtetéshez való jog, right to be forgotten.

DR. SIMON BÁLINT

STATEHOOD IN THE MODERN ERA - THE DEFINITION AND MEANS OF ESTABLISHING A STATE

1. Introduction

The birth of states in the modern era has interested me since 2008, when the Republic of Kosovo declared her independence. At that time it was a hot topic that everybody was talking about. Since then Kosovo has still failed to reach unchallenged statehood and she has remained a disputed territory and a partially recognised state. Apart from Kosovo Albanians, the ways and means of the establishment of a state would matter a lot for Kurds in the present-day Iraq as well as Syria, Turkey and Iran, Tibetans in China or – most recently – Catalans in Spain. Thus, at least from a nationalist point of view, the ways in which a state may be born is a crucial topic of interest and in the light of recent events in Spain, it has once again regained its relevance. The problem should deserve widespread interest. Besides its relevance to so many people, this topic encompasses several key issues of international law: the definition of a state, the ways in which a state may be formed, the principle of *uti possidetis*, the question of who or what constitutes peoples and the right to self-determination. Unfortunately, the scope of this essay does not allow for an exhaustive elaboration on all of these subjects, but nevertheless may serve as an introduction to the topic.

2. The definition of a state – the montevideo criteria

To be able to comprehend the topic, one must start with the basics: the fundamental but elusive concept of a “state”. Provided that we can define what actually a state is, we could test if and when such an entity might be created. Having such a definition is crucial to be able to tell if an entity – given all the circumstances and criteria as well are fulfilled – could be called a state and distinguished from other international entities like non-governmental organisations, trade groups, terrorist organisations or international companies that may have grown big and be able to financially compete with GDP of some states, which, however, are not states themselves.

States can be considered the foundations as well as the founders of modern international law – in fact, states are one of international law’s most basic structures. It seems pretty obvious to us – from a viewpoint from within our modern societies –

that states have always existed since the dawn of human societies, but actually this is not the case in reality. Therefore legal and political theorists are concerned with their establishment both in the historical and the legal sense. It is too easy to forget in this setting how pure chance and almost *ad hoc* occurrences sometimes shaped these entities to be what we know now as states – in Europe, they were shaped by the wars between “nation”-states (we will touch upon the issue of juxtaposing nation and state later on) that were based on the ruins of medieval state-formations, but it wasn’t until the Treaty of Westphalia (1648) that the consolidation of modern territory-based states, which preceded the ones based on nationality, began.¹ At that time the international community was almost exclusively narrowed down to European states right until the beginning of the 18th century when the United States of America started off on a course of her own. It was this very “exclusive club”² of power states that shaped history to the taste of their own. In our era this “exclusive club” is surrounded by the vastness of the international community but is still not overwhelmed by the will of the others.

The core function of modern international law, as it has evolved since the Treaty of Westphalia, is to regulate the relationship between states³ from the very beginning of their existence – in a sense even before that. It is not interested in the genesis of states in the historic sense; however, it focuses attention on the possible establishment of new ones. As this is a very sensitive topic, there is actually no strict rule of international law in existence at the moment that would regulate how states can be established, only on how they are not supposed to be established. Hence it is fairly commonplace to suppose that states, particularly the “exclusive club” ones, are very keen on conserving their own and even each other’s statehood – this train of thought takes us to the playground of international politics. In one reading this means that the establishment of states – especially declarations of independence⁴ – is an *ex-lege* question⁵ that cannot be completely confined within the boundaries of international legal norms.⁶ However, without international law, anarchy would take over amid ensuing wars of secessionist movements. However, international law has evolved in a way that, in some respects, it starts to resemble a centralised structure, not just a “political sandbox”. The status of being a state is a “certain state of affairs” – in fact, a legal one.

In the strictly legal sense a state, like any entity or person, can be considered to

---

1 KARDOS Gábor: *Koszovó függetlensége: az elnyomás kompenzálása vagy a történelem mellékterméke?* Földrész, 2008/I, 2008. (38)

2 KARDOS Gábor 2008. (39)

3 EIDE, Asbjørn.: *In Search of Constructive Alternatives to Secession*. In: Christian Tomuschat (Ed.), *Modern Law of Self-Determination*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers (Kluwer Academic Publishers), 1993. (147)

4 Separate Opinion of Judge A. A. CANCADO TRINDADE to the ICJ’s Advisory Opinion on Kosovo’s Declaration of Independence, paragraph 227.

5 HARASZTI György et al: *Nemzetközi jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979. (99)

6 KARDOS Gábor 2008. (37)

be a “bundle of rights”⁷ – very much like a natural or legal person. It is an “entity that has rights enforceable against other states and obligations to those other states.”⁸ Unfortunately, such a definition does not provide meaningful input to determine how and when a state can be formed. To be able to determine whether an entity could be entitled to statehood, we would need a sort of definition in international law that would define the meaning of statehood by criteria, that is, the fundamental elements that make up a state.

Actually, there are a myriad of definitions out there. Naturally, a widely accepted definition would be welcome for legal scholars and international courts. With the help of such a definition they would know what they are talking about and could ascertain if a disputed entity could be regarded a state. Therefore scholars like Max Weber have created widely quoted definitions. However, most of these criteria change with the type of state they would like to define and most of them are concerned with the establishment and workings of the government that is archetypal to the chosen era. As none of these have been incorporated into international law, we could presume that the existence of a state is a *de facto* and not a *de jure* matter. However, there is a set of criteria and definitions that has actually been incorporated into international law, which is actually the best we have so far, given by the Montevideo Convention (1933).⁹ Even though in reality the Convention has only been ratified by a handful of states in the Americas, it is widely regarded as the go-to criteria of statehood. It is not the only definition, but the Convention of all definitions has the most legal relevance for certain. Bearing the foregoing in mind, Article 1 of the Convention states the following: “The state as a person of international law should possess the following qualifications: a) a permanent population; b) a defined territory; c) government; and d) capacity to enter into relations with the other states.”

Upon reading the criteria, there are several observations that we should make. First of all that it fails to mention “independence” or “sovereignty”, although these would come into the mind of any lawyer in the first place. It is as though the writers of the article could foresee the turmoil World War II would bring. Should these been included in the definition, most of Europe’s countries would have lost statehood as most of these states – like the Netherlands or France – lost their independence and hence their respective governments weren’t free from external control - on the contrary: they lost any control at all. The second observation that we should make is that of the order of these “qualifications”: the Convention places population to the most prominent place, which suggests that the signatories considered population to

---

7 WORSTER, William T.: *Law, Politics, and the Conception of the State in State Recognition Theory*. Boston University International Law Journal, 2009. (124)

8 WORSTER, W. T. 2009. (124)

9 SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, CompLex Kiadó Jog és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2008. (179)

be the most fundamental element and zenith of the existence of a state:¹⁰ that a state exist for its people, not vice versa.

Let us now examine these qualifiers one by one in respective order and let me point out to you some of the problems we have with these criteria.

2.1. *The Idea of a Permanent Population*

What do we mean by a permanent population? In reality it does not imply that the number of people or the very same people should be in the headcount – the criterion lets these fluctuate. Some states, especially ones at war, have migrating populations. Let us just think of countries like Sudan or Iraq¹¹, which have had significant refugee crisis and not a single one of them lost statehood due to the refugee crisis. On the other hand, the Vatican does not have to deal with migration but rather with the fact that most of its „inhabitants” comprise that of the clergy – which in other words mean that the population cannot sustain itself. Note that Vatican City may not even be considered to be a “proper” state despite the fact that she has a separate government, enters into international relations, has a defined territory and even a population. However, this population is almost certainly not “permanent” if we are inclined to understand “permanent” as a reasonable number of people that has the capability to be self-sustainable by its own means (mainly births and deaths) and whose fluctuation is governed almost exclusively by natural causes.

Actually, Vatican City itself has a population of around a 1000¹² estimated by the CIA. Other states may have very small populations, like the island state of Nauru, which has less than 10,000 inhabitants.¹³ These countries have small populations, but high population densities. However, the population’s density is allowed to vary even to extreme levels.

The idea of a permanent population does not necessarily imply that the population has a restricted ability to move either (second serfdom) – in Mongolia, most of the population is still considered to live a migratory lifestyle. Therefore, it is irrelevant if they stay in one place or constantly change place inside the country. If we allow the Vatican to be a state, we can conclude that the population can even move outside of the country.

The real problem with the criterion of a permanent population arises from the minimum number of people needed to comprise a state-forming entity. An exagger-

10 Judge A. A. CANCADE TRINDADE’S Separate Opinion, ICJ Advisory Opinion on Kosovo, paragraph 172.

11 STERIO, M.: *On the Right to External Self-Determination: “Selfistans,” Secession, and The Great Powers’ Rule*. Minnesota Journal of International Law, Winter 2010. (148)

12 CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/vt.html> Retrieval date: 28th November 2017.

13 CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nr.html> Retrieval date: 4th December 2017.

ated example of the problem could be this: should we allow a household to declare independence from the country on whose territory it is situated, thus allow it not to pay taxes, etc.? If one man cannot form a separate state, where should we, if at all, draw a bottom line for the minimum number of people? The answer is that we do not know for certain.

The Convention stays silent on the topic whether these people should have anything in common like ethnicity or language.

We must conclude that a permanent population could only mean the very vague idea that an undisclosed minimum number of people of any background, gender or of any other qualifier are entitled for statehood. As for what “permanent” signifies exactly, we are left in the cold once again.

2.2. *A Defined Territory*

Let’s move on to the second criterion: a defined territory.

The main questions with a defined territory are:

- how small can the territory of a state could be to be recognised as such and
- what does “defined” signify exactly?

As for the size of the territory, the problem is more-or-less the same as with population: how small a land should we set as a minimum limit of statehood? Nauru occupies an area of approximately twenty-one square kilometres. That is an area smaller than that of Csepel Island and it can be called a state, which is a full-fledged member of the United Nations since 1999, despite strong opposition from China. It boggles the mind to imagine that, should Budapest secede from Hungary, Budapest would sit on the UN and her vote would carry as much as Nauru’s. Nauru’s example illustrates that the actual size of a state may not matter at all.

The latter question (that is, what do we mean by “defined”) can be especially tricky to understand in the case of disputed lands and countries in turmoil. Besides, we also seems to have a lot of problems with legal documents riddled with adjectives without actual, sizeable meaning.

States at war may cause a serious problem if the criterion is to be taken in a strict manner; perfect examples could be Israel, whose statehood was accepted without her territory precisely defined and constantly disputed by her Arab neighbours; or take the two Koreas, which just happen to be – at least seemingly – on the brink of war again claiming each other’s territory for decades. Also, if we understood “defined” as clear-cut and undisputed, most of Europe would have lost statehood to the Third Reich during World War II.

States torn in two by civil war and internal strife, like China (to mainland “People’s Republic of China” and Taiwan as “Republic of China”) or Russia during their own period of Communist Takeover, pose a not-too-distant but separate problem: in this

case two or several different governments assume and aspire control over the whole while only maintaining it on a fraction of the territory, while these fractions combined define the whole entity – however, the moment of split-up, if it is possible or may ever come, can be very ambiguous.

But warzones are not the only problem with the definition. Yemen and Albania were accepted as states when their boundaries weren't fully delimited, therefore seem to defy this point of the criteria completely. But the term “defined” also poses problems with states' having a sea for at least one section of her borders. Should we take into account a perceptibly rising sea level, we are in for a very hard time understanding “defined” in a strict sense.

Split territories (like the Falkland Islands to the United Kingdom or Alaska to the USA) or enclaves (like San Marino) are also allowed by the criterion, as it doesn't mention the territory's fragmentation.

We can conclude that a defined territory means that it has a vaguely perceived border that may or may not be disputed by other states that can be drawn at least temporarily on a map for the convenience of it. In reality, these borders are only temporary and should be examined only at a given point in time or within a short interval of time.

2.3. *Government*

We have already touched upon the fringe of the criterion of government as states in internal turmoil often have – as the core and source of the problem – an unstable government. Despite its position on the list, this may prove to be the “most important single criterion of statehood, since all the others depend upon it”.¹⁴ What better is there to define “defined territory” we have just talked about than to have a government that claims to have a certain border and have the means to prove it as a fact for anyone who thinks otherwise about it?

In reality it seems that even if a state's government endures a nearly fatal and total loss of effective control over her territory, the international community still maintains her statehood. Let's take the example of Afghanistan in the 1990s, which had a series of unstable governments and, nonetheless, it remained a member of all major international organisations; or think about the Baltic states or Poland, which “continued” their existence “in the minds of the Allies”¹⁵ during World War II.

Actually, the problem in here lies in the effectiveness of such a government: the criterion does not shed light on whether such a government should actually be capable of governing or not. This statement might sound silly at first, but let me elaborate on this idea by redefining the question this way: should the government be independent or not, and – if the answer is yes – to what extent? Therefore it reveals the problem of

---

14 VIDMAR, Jure: *International Legal Responses to Kosovo's Declaration of Independence*. Vanderbilt Journal of Transnational Law, May 2009. (819)

15 STERIO, M. 2010. (148)

a shadow or ghost government that may exist only in name, but in reality is incapable of governing.

We know from the examples of the Soviet satellite states, like our own country, that even such puppet states have been considered to be states despite the heavy dependency. Moreover, the last financial crisis has shown us an interdependency as well: that there is always some sort of involvement in each other's internal affairs like finances – and nobody would call governments non-independent despite this.

Although the examples show very distant cases of variations in the degree of independence, it can be said that a government, though as such only in name, as long as it has a minimal control of everyday matters or has the capacity to regain such status in the long term, does not fail the criteria. This actually means that there may not be an effective government at a given time, but such a right can be evoked at some future point in time, should the international mood and situation favour the contender. It should be noted that the word “government” is not qualified by the adjective “effective”, therefore it allows territorial units to be recognised as states even though their government does not exercise full authority thereover.

It should also be pointed out that the Montevideo Convention chose the wording “government”, without an article. Should the Convention use the wording “a government”, it would mean “any government”. However, without such an indefinite article the Convention hints that it is not the method of governing or the governing body – like if there is more than one body, or the composition thereof – that matters, but the idea of governance: the fact that a territorial unit is kept in order by some form of authority. This distinction can be crucial, because if the way of governing is embodied in the definition, then it would be tied to the ideological conflict of state function: should a paradigm shift take place in the way of government, the entity would lose its statehood. The way in which a territorial entity is governed defines the essential characteristics of its government, but it should bear no consequence to the statehood or the lack thereof.

2.4. The Capacity to Enter into Relationships

As for the final criteria, reality shows us that many entities that are considered states cannot actually enter into relationships with others, like Lichtenstein depends on Switzerland in her foreign relations, or Monaco on France for her national defence. Likewise, many other states depend on the United States or other powerful states for trade and commercial relations. Actually, this is more-or-less the way the European Union would seem to work in the long run. If we consider the Vatican to be a state (despite her “robust” and non-permanent population, a “massive” area of land) under the other criteria, we have to remember that it is heavily dependent on Italy for most of her basic services. This is even more interesting as Article 8 of the Convention states that “[n]o state has the right to intervene in the internal or external affairs of

another.” Practice seems to show otherwise, bearing in mind it is possible to confer some powers by contract to other states.

On the other hand, in the case of – for instance and among others – Northern Cyprus, Taiwan and Kosovo, which seemingly meet the Montevideo criteria, the international community has been acting like they were not states: none of these have been admitted to the United Nations despite the fact that they aspire for such recognition. Naturally, being part of the United Nation is not a criterion for reaching statehood as it is merely an international organisation, however, since its establishment it has aspired to encompass all the then-existing states, therefore it is a good litmus test of international recognition of a state. Being admitted to the United Nations as a state is a bit like winning the Nobel prize: an illustrious circle of wise people decide who is illustrious enough to be admitted to their circle and as such, they make up their own rules without any outside check; however, their activity is widely regarded as the best available indicator of an internationally recognised achievement, therefore is also recognised as a golden standard of their respective fields (N.B.: the United Nations encompasses far more than the recognition of statehood, but for the purposes of the present essay, only this aspect is noted). Taiwan’s situation is a very interesting example: she is not fully and universally recognised as a state due to mainland China’s strong opposition. However, she does fully fulfil the criteria but sometimes requires the United States of America for her foreign relations for political reasons. Despite this she is happy to trade with most of the world. We should also note that Donald Trump, the current president of the United States not so long ago had to apologize to China about an openly made telephone call he received from Taiwan. Who would have thought that a single call would create such a fuss and first-page news on two continents? In the case of Kosovo, 110 of the United Nation’s members have recognised its existence, moreover, Serbia has somewhat normalised its relations with the Republic of Kosovo since the Brussels Agreement even if this agreement has never been ratified by either party.

Based on the foregoing, we can assume that the capacity to enter into relationships greatly depend not just on the state’s government and capabilities itself, but of the international community’s will to engage in such an open conversation. Therefore this criterion may not be considered intrinsic and is attributable solely to the state itself and can only be understood as the very basic idea that the aspiring state needs to be able and willing to communicate. Despite this, however, as for the question on the independence of the government in point c), it should be pointed out that point d) is strongly involved in the answer on the international scene. Scholars tend to see these two criteria as deeply intertwined and summarize them in the notion of “independent and capable government”, even though, as we have seen in the foregoing, the Montevideo Convention does not mention either adjective.

2.5. *Recap of the Montevideo Criteria*

Making a careful definition is very important, because otherwise we would be unable to ascertain if a state has been formed, otherwise it could be a mere non-governmental organisation or another international entity instead of a state. However, as you can see from the foregoing, we do not have a solid, clear-cut definition based on the Montevideo criteria. Also, there is no agreement among scholars either as to what sort of entity to regard as a state, neither in the present era, nor in a timeless sense.

In the case of Kosovo, the lack of such a definition left it in a limbo: considered by many as a state and actually acting like one, it is still not a full-fledged party to the international community and has no seat on the United Nations' General Assembly. Actually, due to power politics, it is still on the level of Taiwan: left out of the international community despite the fact that both would fulfil any reasonable criteria you could think of.

As for the statehood criteria: we may say that the lack of such a definition is due to the fact that international law is laid down by states themselves and that they may not be interested in a solid definition that at some point in time may determine that one of them might lose its status as a state, or one that may give rise to independence movements. Naturally, self-definition comes hard to any entity, but the political games played on the international scene explain why even the will is lacking to even try to do so: the best and only criteria that has some legal status is intentionally left as vague as possible to allow the international community to decide who to accept to their "illustrious circle". Therefore the players of the already existing world order can determine who is "illustrious" enough to join their ranks. If such an entity can be bent to play by the then-existing rules and has managed to tiptoe past any of the power state's wrath by either remaining insignificant like Nauru, or by making a living of being otherworldly like the Vatican, or by just pure chance, there may be a way to be regarded as a state. However, if the power-that-be decide that an entity like Taiwan or Kosovo cannot be granted statehood, even if most of the international community would vote them confidence, such entity can only be labelled as "disputed territory", like a *persona non grata* in medieval Europe.

The Montevideo criteria are not perfect – actually one may even call them vague, to put it mildly – and should be interpreted thus in a broader sense, in accordance with the prevailing world order. The Badinter Committee of the European Union followed the Convention's definition and most of the countries adhere to its principles. This is due to the fact that despite its obvious shortcomings, actually, much can be derived from the criteria in practice. For instance, in Kosovo's or Catalonia's regard it can be concluded from these that such entities would be capable of reaching statehood and could think about how to claim such status for themselves in the international community.

3. Ways of How a State Can Be Established

Now that we have some sort of idea of what a state is, we can turn our attention to the ways and means of achieving such status and examine how states can be formed. There are 4¹⁶ basic but distinct ways for that:

1. occupying *terra nullius*
2. merger (two already existing states merge with a consensus)
3. split-up or dissolution of a state (the original state cedes to exist)
4. secession (from a state with or without her consensus – the original state continues her existence)

3.1. Occupation of *Terra Nullius*

Basically, this would be the easiest way to gain statehood, but unfortunately there is no longer any *terra nullius* left on Earth to be claimed. Territories can still be disputed, but claims have already been made or are more-or-less under international supervision (like the Common Heritage of Mankind in the Law of the Seas).

The very basic idea of *terra nullius* involves a standalone-viewpoint from the side of the European states: in fact, the concept of *terra nullius* was merely a legal one with the purpose of colonisation in mind in the 19th century.¹⁷ As outside the “exclusive club” of the most powerful states no international community existed (if not the ancient civilisations, like China),¹⁸ they could not enter into proper legal relationships with these people – despite the fact that they did sign treaties, these were not exactly legally binding on the European parties¹⁹ – so it merely seemed to serve a rightful purpose to claim these lands.

If we apply today’s standards – just as a mere conceptual experiment –, *terra nullius* could not be a “fact” in the 19th century, only an expansionist legal principle based on the idea of disputing ownership, as – even if not as densely populated as now – most of the habitable land of the Earth was already inhabited by humankind at that time (in other words these territories were not deserted) and by this very notion, even if not claimed according to our terms of ownership, belonging to some people; like the territories claimed by Dutch “settlers” in Oranje and Transvaal. From this point of view, occupying *terra nullius* is a form of “annexation” and territorial expansion – if not in the very formal sense of the word as on these territories new states were created that, on paper at least, were independent. However, as the policies of the Roman Empire and United States shows, it is better to have loyal countries attached than to have them integrated as this ensures a share from the benefits and a relative distance

---

16 HARASZTI Gy. et al 1979. (101)

17 KARDOS Gábor 2008. (38)

18 KARDOS Gábor 2008. (38)

19 KARDOS Gábor 2008. (38)

from problems and costs. One could even consider this a higher form of subjugation than classical colonisation or annexation.

3.2. *Merger or Unification*

The merger of states, if done by peaceful means, is a major form of state-creation that is allowed by international law. On the other hand, annexation or occupation is strictly forbidden in most, if not all, cases.

Merger has been a very popular method for state creation, like the unification of Italy in 1866, the creation of Tanzania in 1964 by merging Tanganyika and Zanzibar, the reunion of the two Germanies or – in our example case – the creation of Yugoslavia by uniting Serbia, Montenegro, Slovenia, Croatia and Bosnia-Herzegovina. The creation of Yugoslavia can be considered to be a special type of merger, as the latter three parts had just been parts of the Austro-Hungarian Empire before the merger and thus lacked statehood on their own.²⁰ In some respect this also poses an example for Kosovo as she/it too lacked statehood on her own as a part of Serbia.

The most recent example of annexation could be the annexation of the Crimea by the Russian Federation in 2014. However, the Russian Federation claimed that she has not annexed the territory, but that their people, by referendum, have chosen integration with Russia by way of exercising their right to self-determination, even though the UN has passed a non-binding resolution that holds the referendum invalid.²¹

3.3. *Split-up or Dissolution*

In the case of split-ups, the parent state's legal personality ceases to exist and new states emerge on the ruins as separate entities. Alongside secession, this is the most common form of establishment of states – it is enough to think of the dissolution of the USSR and the skyrocketing membership of the United Nations that ensued in its wake. The dissolution of the Austro-Hungarian Empire is yet another example, but the Yugoslav Wars produced the same effect on the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

3.4. *Secession*

In the case of a secession, a territory gains independence from her parent state and becomes a state herself. The parent state preserves her statehood more-or-less unaffected apart from the obvious losses of territory, population and natural resources.

Since the First World War this form of state-creation – alongside dissolution – has been the most common form of state-creation with the former colonies achieving

---

20 HARASZTI Gy. et al 1979. (101)

21 UN General Assembly Resolution 68/262 of 27th March 2014

independence, like in the case of Indonesia (achieved independence from the Netherlands in 1945), Laos (achieved independence from France in 1949) or Nigeria (gained independence from Britain in 1960). Kosovo, with her declaration of independence in 2008, wanted to achieve just the same and partially succeeded in the process. Very recently Catalonia wanted to achieve the same goal, if only in a peaceful way.

4. Recognition Of States

Now that we are aware of the ways of how a state can be established, let us examine what happens if an entity that fulfils the definition of statehood – bearing in mind the elusiveness of such a definition and the criteria – might actually want to achieve statehood by one of the means stated above. When will such an entity really achieve the status of a state?

The legal aspect of the establishment of states is concerned with the declared starting point of statehood, a *de facto* situation, and the other states' relation to the newly found one to determine "if and how" a state has been conceived. According to scholarly works the other states' relation to a doubted *nasciturus* state is determined by state recognition theories to determine whether a state has been established in the legal sense: it is a method of accepting the *de facto* situation and vesting them with legal significance, but this relationship is a complicated one.²² At their extremes, there are two basic and competing notions of state recognition theories: the declaratory and the constitutive theory. However, neither of them explains practice satisfyingly in itself.

4.1. The Declaratory Theory

This theory supports the view that it is enough to check whether the proposed state's assertion of her own independence and sovereignty, within the purported territory she claims to control, can determine whether the entity can be considered a state and can "access the international plane".²³ In this sense, recognition is automatic and a matter of fact. It assumes that by the mere virtue of effectiveness an entity can claim the legal status of a state.

However, there are several drawbacks to this theory. Its biggest shortcoming is that this theory is actually not supported by practice²⁴ and only exists in theory. Were it fully implemented, provided this were possible at all, it would ruin the notion that international law is made by states as thus a non-certain entity may rise to statehood without any form of consent, approval, etc. on the part of the community as a whole. Should this theory be fully implemented without any limitations, any entity, like Facebook or ISIS could claim independence without any restrictions, and the other

---

22 VIDMAR, J. 2009. (827)

23 WORSTER, W. T. 2009. (119)

24 WORSTER, W. T. 2009. (119)

states would be helpless against such a claim. In the case of ISIS, this would mean that any declaration of war against ISIS would have required an extremely careful assessment of the *jus ad bellum* criteria. A bypass around this problem of minimal, virtually non-existent consent could be the establishment of a clear-cut set of criteria for statehood that would be laid down in advance and accepted by all concerned, yet, with this solution, a certain minimum measure of acceptance would still be necessary to check on the purported states whether they really fulfil the criteria. Moreover, we have already assessed the now-existing statehood criteria with its many shortcomings and have reached the conclusion that the creation of such a definitive set of criteria is highly unlikely in the near future. Even if we do not think of the international community as the “exclusive club”,²⁵ the international scenery is still guided by their rules that were laid down to determine how to “gain membership”.²⁶

Despite its problems, the declaratory theory is nowadays one of the two theories that are backed by most scholars and is actually put forward in Article 3 of the Montevideo Convention as well: “The political existence of the state is independent of recognition by the other states. Even before recognition the state has the right to defend its integrity and independence, to provide for its conservation and prosperity, and consequently to organize itself as it sees fit, to legislate upon its interests, administer its services, and to define the jurisdiction and competence of its courts. The exercise of these rights has no other limitation than the exercise of the rights of other states according to international law.”

4.2. *Constitutive Theory*

Contrary to the declaratory theory of recognition, in this theory’s case recognition is based on the discretion of other states and only upon their recognition is the new state established, at least in the legal sense.²⁷ This theory may confuse recognition with diplomatic recognition and thus may fail to create general rules and/or principles for recognition. In other words, it bases recognition on an *ad hoc*, discretionary basis of sheer political will.

Like the declaratory theory, this theory has several drawbacks as well. For instance, it does not clarify what would happen if only a fraction of all states recognised the entity. This is most apparent in the actual case of Kosovo. In addition, should recognition be doubtful, the theory does not elaborate on how we should regard the non-recognised entity: whether it is to be *terra nullius* or still a part of the state(s) it derived from; and the non-recognised entity may still exercise state authority over her “subjects” nonetheless.²⁸ Thus a full implementation of the theory would lead to a situation in

---

25 KARDOS Gábor 2008. (39)

26 KARDOS Gábor 2008. (39)

27 WORSTER, W. T. 2009. (120)

28 WORSTER, W. T. 2009. (120)

which it would be highly uncertain which entities could be universally recognised as states on the international scene as it is highly unlikely that all the states of the world could unanimously agree to accept a newly formed entity into their ranks.²⁹

Furthermore, should this theory be implemented without any restriction, secessions that are contrary to international law could still be legalised, as it would allow the international community to ignore or omit facts. This is an idea that may be welcomed by international players but could make international law completely arbitrary and the sheer playground of politics. This point is well illustrated by the example of Kosovo: after almost 20 years, the international community is still gravely divided over the interpretation of the Security Council's Resolution 1244 (1999)'s wording, as it can be interpreted in several distinct ways, and legal arguments may not always bend to the facts. The International Court of Justice has delivered its Advisory Opinion but its arguments are unconvincing to say the least, leaving space for manoeuvring for politics in the future.

Despite its shortcomings, this theory greatly helps the recognition of some entities as states that may certainly fulfil any criteria for self-determination, but would need the international community's protection to secede rightfully and peacefully.

4.3. *Attempts at Synthesis*

In practice both theories of recognition prove to be rather ineffective, as reality tends to be somewhere in between these two:³⁰ the recognition of states is often more a matter of diplomacy than law. Also, there is the problem of *de facto* and *de jure* states: *de facto* states may not receive recognition at all, but do fulfil all or most of the criteria of statehood, may even achieve complete independence and sovereignty, however, *de jure* states do not fulfil the criteria, like France and Poland during the World War II, but they did not cease to exist nevertheless (hence the notion that it is rather difficult to lose statehood).

If we break down the different interpretations of the two basic theories, we are left with two main differences between them:

1. whether a new state exists before the official recognition by other states; and
2. other states' discretionary right to grant or withhold recognition.³¹

Attempts have been made to reconcile the two theories to suit them more to reality, like the proposition of Hersch Lauterpacht, who "attempted a nuanced merger of various aspects"³² of the two theories by saying that a state is established by recognition but giving this recognition is an obligation of the other states. The exact terms

---

29 WORSTER, W. T.: 2009. (120)

30 SHAW, M. N. 2008. (343); also WORSTER, W. T. 2009. (121)

31 WORSTER, W. T. 2009. (123)

32 WORSTER, W. T. 2009. (121)

of the obligation to recognition, however, are not disclosed. It could be pointed out that, if there is a duty to recognise a new state, it is unimportant where this duty lies, as it is not at the discretion of the recogniser to decide on the matter, therefore this role would merely be one of an onlooker.

One could advance on this theory by planting the duty of recognition on the United Nations as an oversight upon states' acts. However, there is no clear remedy available for failing to comply with UN law and furthermore there is no obligation on states to be part of the UN. To remedy this shortcoming, a model with more than one institute of recognition could be suggested. But if there is a collision between these institutes, the method of resolution is not clear.

The most advanced model so far is Michael Schoiswhol's "dissolving succession" theory³³ in relation to Somalia, but with a possibly wider application. He proposes to inverse the logic behind recognition: in this sense recognition would be based on the declaration theory as long as the declaration is not disputed. But at the moment when a dispute arises, the constitutive theory takes the place of the declaratory theory. However, this does not seem to be the practice or the *opinion juris* of the states; moreover, it is easy to argue that an act is merely declaratory when no one objects to it. Despite this shortcoming, the dissolving succession theory may be the most advanced recognition theory to-date.

5. Conclusion

We have seen how painstakingly little we know about what a state is and what criteria to use to determine if an entity claims statehood. Also, we have touched upon the idea of how a state could be created and examined what sort of a role a declaration and recognition played in the formation of a state. All of the foregoing illustrates very well how power politics intertwines with international legal concepts, so that even the very basic definitions are vague enough, therefore the international community may reach any conclusion without a possibility to foresee how events would unfold.

From here on, the road would lead us to deal with the very recent cases of Kosovo and a possible secession of Catalonia from Spain. However, to be able to assess their cases, one should deal with *uti possidetis*, the definition of peoples and the self-determination of peoples, which would be dealt with in another essay.

What I hope that you have learnt is this: even the seemingly easiest definition can be tricky and could have far-reaching consequences in everyday people's lives, and, moreover, that even though politics very much pave the way to statehood, there are established legal means of gaining statehood outside of war and turmoil.

---

33 WORSTER, W. T. 2009. (122)

Bibliography

- EIDE, Asbjørn: *In Search of Constructive Alternatives to Secession*. In.: Christian Tomuschat (Ed.), *Modern Law of Self-Determination*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers (Kluwe Academic Publishers), 1993.
- HARASZTI György et al: *Nemzetközi jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979.
- KARDOS Gábor: *Koszovó függetlensége: az elnyomás kompenzálása vagy a történelem mellékterméke?* Földrész, 2008/I, 2008.
- SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, CompLex Kiadó Jog és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2008.
- STERIO, Milena: *On the Right to External Self-Determination: "Selfistans," Secession, and The Great Powers' Rule*. Minnesota Journal of International Law, Winter 2010.
- VIDMAR, Jure: *International Legal Responses to Kosovo's Declaration of Independence*. Vanderbilt Journal of Transnational Law, May 2009.
- WORSTER, William T.: *Law, Politics, and the Conception of the State in State Recognition Theory*. Boston University International Law Journal, 2009.

AZ EURÓPAI UNIÓ HATÁSA A STARTUP FINANSZÍROZÁS JOGI KERETEIRE

Bevezetés

A startup vállalkozások a kis- és középvállalkozások (kkv) egy sajátos csoportját alkotják, melyet a hazai és a külföldi gazdasági szakirodalom már több ízben részletes elemzésnek vetett alá. Egyes szerzők kiemelik a startup vállalkozások innovációs képességét, nagy növekedési potenciálját és magas tőkeszükségletét², míg mások az indulásukhoz köthető bizonytalanságot hangsúlyozzák.³

Egy másik értelmezés a kockázati tőkebefektetők szemszögéből közelíti meg a startup fogalmát, a befektetési célpont életciklusának induló stádiumaként definiálva azt⁴. A kockázati tőkebefektetés a tőzsdén nem jegyzett, de nagy növekedési potenciállal rendelkező gazdasági társaságokba történő részesedésszerzéseként határozható meg, melynek célja a társaságban szerzett részesedés értékesítése.⁵ Ebből a szemszögből a startup egy innováción alapuló termék, vagy szolgáltatás bevezetésén dolgozó vállalkozás⁶. A startup finanszírozás nem más, mint induló tőke biztosítása egy, terméket még nem értékesítő és nyereséget még nem termelő, vállalkozás számára, termékfejlesztésre, kezdeti marketingre, vagy termék piaci bevezetésére.⁷ A kockázati tőke tehát, a gazdasági irodalom

-
- 1 Károlí Gáspár Református Egyetem, AJK Doktori Iskola, Université Paris II Panthéon-Assas, École doctorale de droit privé
  - 2 Patrick FIRDENSON meghatározása is ezeket a tulajdonságokat tartja elsődlegesnek: Ingrid DE CHEVIGNY: Au fait, c'est quoi une startup ? Elérhető: <https://www.capital.fr/entreprises-marches/au-fait-c-est-quoi-une-start-up-1063221> (letöltés ideje : 23.11.2017)
  - 3 Eric RIES: *The Lean Startup: How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses*. Currency, 2011. (27. o.)
  - 4 DR. MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: A kisvállalkozások forrásteremtését és különösen kockázati tőkével való támogatását segítő kezdeményezések az EU-ban és Magyarországon, in Kis- és középvállalkozások az Európai Unió küszöbén Varsányi Judit (szerk.) Széchenyi István Egyetem, Győr 2004. 205-221. o.
  - 5 GALVANITS Judit: *A kockázati tőkebefektetések egyes jogi kérdései*. Győr, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., 2015. (9. o.)
  - 6 DR. BEZA Dániel-CSÁKNÉ DR. FILEP Judit-DR. CSAPÓ Krisztián-DR. CSUBÁK Tibor Krisztián-DR.FARKAS Szilveszter-DR. SZERB László: *Kisvállalkozások finanszírozása*. Budapest, Perfekt Zrt., 2013. (226. o.)
  - 7 GALVANITS Judit 2015. (26. o.)

szerint szorosan összefügg a „jó növekedési képességű vállalkozások finanszírozásával”⁸.

Azonban, a startup finanszírozás kockázati tőkebefektetések szemszögéből adott definíciója nem alkalmazható több olyan a finanszírozási formára, melyek szintén a startupokra jellemző forrásszerzési lehetőségek közé sorolhatók. E formák közé tartozik a közösségi finanszírozás is, mely során nyílt felhívásnak eleget téve több természetes vagy jogi személy, egyenként kis összeggel, egy platformon keresztül finanszíroz üzleti, technológiai vagy egyéb típusú projekteket⁹. Ez a finanszírozási forma pedig, bár tőkealapú közösségi finanszírozás is létezik, hitel alapján is működhet akár¹⁰.

A közösségi finanszírozáson kívül a startupok finanszírozásához kapcsolódnak az egyes kis- és középvállalkozásoknak nyújtott állami támogatások is, valamint minden olyan finanszírozási forma, amely választ jelenthet a gazdasági irodalom szerint a startup vállalkozás fogalmi kereteit jelentő nagy növekedési potenciál és forrásigény problémájára. Felmerülhet tehát a kérdés: mi a startup vállalkozás és a startup finanszírozás meghatározása az Európai Unió jogforrásai és egyéb dokumentumai alapján, illetve melyek a startup finanszírozás jellemzői?

Jelen tanulmány tehát a startup finanszírozás az Európai Unió szabályrendszerében elfoglalt helyét hivatott vizsgálni (I.) valamint felvázolni az Európai Unió, a startupok finanszírozási formáival kapcsolatos harmonizációs törekvéseit (II.).

1. A startup finanszírozás az Európai Unióban

Az Európai Unió jogforrásaiban nem található egységes meghatározás a startup fogalmával kapcsolatban, az uniós jog csupán kis- és középvállalkozásokat definiálja.

Ugyanakkor az Európai Bizottság több közleménye foglalkozik a startup vállalkozások meghatározásával és ezen dokumentumok a startupokra jellemző finanszírozási formákat is tárgyalják. A tanulmány első részének célja, hogy elhatárolja a startup fogalmát a kis- és középvállalkozások definíciójától (1.) és bemutassa az uniós kkv-definícióból fakadó problémákat (2.) meghatározza a startup finanszírozás fogalmát az Európai Unió szabályrendszerén belül (3.).

1.1. A startup fogalma

Az Európai Bizottság 2003/361/EK Ajánlásában meghatározta a kis- és középvállalkozások fogalmát.¹¹ A meghatározás, mely hatályon kívül helyezte az Európai

8 MARKA Zsolt szerk.: *A kockázati tőke világa*. Budapest, Aula Kiadó Kft, 2006. (12. o.)

9 KUTI Mónika-MADARÁSZ Gábor: A közösségi finanszírozás. *Pénzügyi szemle*, 2014/3 (374. o.)

10 BETHLENDI András-VÉGH Richárd: Közösségi finanszírozás – valós lehetőség-e a hazai Kisvállalatok számára? *Hitelintézési szemle*, 2014/4 (103. o.)

11 Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC)

Unió által 1996-tól alkalmazott definíciót¹², pénzügyi kritériumokhoz (bevétel és mérlegfőösszeg) valamint a vállalkozások által alkalmazott dolgozók számához köti a mikró-, kis- és középvállalkozások kategóriájába történő besorolást. Az Ajánlás értelmében a tagállamok nem kötelesek az összes, a dokumentum által megnevezett feltételt alkalmazni a saját kis- és középvállalkozásokról alkotott meghatározásukban. Létrehozhatnak jogrendszerükben akár egy, az unióstól eltérő definíciót is a kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatban, azonban tekintettel kell lenniük arra, hogy az Európai Unió szabályrendszere, így a különböző uniós programok és pályázatok is, kizárólag az Ajánlásban foglalt meghatározást veszik figyelembe. Uniós jogot érintő kérdésekben pedig a meghatározás kötelezően alkalmazandó.¹³

Az Európai Unió által nyilvánosságra hozott Final report on the SME Definition-ből egyértelműen kiolvasható, hogy a 2003-ban született uniós definíció célja az, hogy a kisvállalkozások finanszírozására szolgáló programok, valamint az Európai Unió kockázati tőkefinanszírozással kapcsolatos szabályrendszere alapjául szolgáljon, ugyanis az 1996-os meghatározás erre már nem lett volna alkalmas¹⁴. Ez az értelmezés világossá teszi, hogy az Európai Unió nem kíván egy, a kis- és középvállalkozásétól eltérő, egyékes startup meghatározást létrehozni az uniós jog keretein belül. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az uniós dokumentumok nem foglalkoznak a startup vállalkozások meghatározásának kérdésével.

Bár a Bizottság 2003/361/EK Ajánlása nem tér ki külön a startup fogalmára, az Európai Bizottság három közleményében, a 2008-as Small Business Act-ben¹⁵, annak felülvizsgálatában¹⁶. Az Európai Bizottság „Európa új éllovasai: az induló és a növekvő innovatív vállalkozásokat érintő kezdeményezés”¹⁷-ben meghatározza a startup fogalmát innovatív vállalkozásokként, melyekhez „gyakran kapcsolódik kulcsfontosságú alaptechnológia...”¹⁸.

A startup definíciójának esetében természetesen nem beszélhetünk egy, uniós joggal

12 Commission Recommendation 96/280/EC of 3 April 1996 concerning the definition of small and medium sized enterprises

13 Commission Recommendation of 6 May 2003, 8. cikk

14 CENTRE FOR STRATEGY & EVALUATION SERVICES: *Evaluation of the SME Definition*, 2012. (9. és 21. o.) Elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5849c2fe-dcd9-410e-af37-1d375088e886> (letöltés ideje: 23.11.2017)

15 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, „Gondolkozz előbb kicsiben!” Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag: „Small Business Act” (COM(2008) 394 végleges, (20.-22. o.)

16 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Az európai kisvállalkozói intézkedéscsomag felülvizsgálata, (COM 2011) 78 végleges, (11. és 12. o.)

17 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európai új éllovasai: az induló és növekvő innovatív vállalkozásokat érintő kezdeményezés (COM 2016) 733 final

18 Uo. (1. o.)

kapcsolatos kérdésekben általánosan és kötelezően alkalmazandó meghatározásról. Az innovatív, nagy növekedési lehetőséggel rendelkező kisvállalkozások fogalmának ilyen jellegű körülhatárolása mégsem haszontalan, hiszen a közleményekben (különösen az „Európa új éllovasai” címűben), az Európai Bizottság világossá tette, hogy a startupokat a kkv-k egy csoportjának tekinti.

1.2. Az Európai Unió kkv-meghatározásából eredő nehézségek

Az uniós dokumentumokból kitűnik, hogy a startup fogalma ugyan eltér a kis és középvállalkozásokétól, de jogi alapját a kis- és középvállalkozások meghatározása szolgáltatja. A startup vállalkozások azonban nem minden esetben élvezhetik a kis- és középvállalkozási státusz által biztosított előnyöket, melyek számos tagállamban, így Magyarországon is, adóalap csökkentés formájában jelennek meg¹⁹. A Bizottság 2003/361/EK Ajánlásának értelmében ugyanis egy vállalkozás partner- vagy kapcsolt vállalkozásnak minősülhet, amennyiben a tőkéjében vagy szavazati jogaiban egy másik vállalkozás által szerzett részesedés meghalad egy bizonyos mértéket. Ez a százalék partnervállalkozások esetén 25 és 50 között helyezkedik el, míg kapcsolt vállalkozásról 50% felett beszélünk. Partner vállalkozási státusz esetén „a kkv-státuszra való jogosultság megállapításakor a szóban forgó vállalkozásnak a másik vállalkozás foglalkoztatotti létszámának és pénzügyi adatainak arányos részét hozzá kell adnia a saját adataihoz”. Kapcsolt vállalkozás esetén pedig a kapcsolt vállalkozás adatainak 100%-át kell hozzáadni a szóban forgó vállalkozás adataihoz²⁰. A vállalkozás ugyanakkor önállónak minősül, ha a tőkéjéből vagy szavazati jogaiból 50%-ot nem meghaladó részesedést birtokló személy egy állami befektetési társaság, kockázati tőkealap, intézményi vagy angyal befektető²¹, vagy nonprofit egyetemi kutatóközpont.²²

Azonban a kockázati tőkealapok a befektetések során nemritkán 50%-ot meghaladó irányítási jogokat szereznek a befektetési célpontjaikban²³. Ennek következtében ez utóbbiak, kapcsolt vállalkozásokként, könnyen kieshetnek a kis- és középvállalkozások kategóriájából. Ez az ellentmondásos helyzet nem pusztán a kisvállalkozások számára hátrányos, de a kockázati tőkebefektetők szempontjából is. Az európai kockázati tőkealapokról szóló EuVECA rendelet hatálya alá eső kollektív befektetési vállalkozások ugyanis kötelesek befektetéseik 70%-át kis- és középvállalkozásokba fektetni. A befektetés célpontjai (minősített portfólióvállalkozások) pedig, egészen

19 A mikro-, kis- és középvállalkozások által igénybe vehető beruházási adóalap és adókedvezményről. Elérhető: http://nav.gov.hu/nav/archiv/informacios_fuzetek/inf2007/k20.html (letöltés ideje: 23.11.2013)

20 Európai Bizottság : *Felhasználói útmutató a kkv-k fogalom meghatározásához*, Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016 (21. o.)

21 Az üzleti angyalok, olyan magánszemélyek, melyek startup vállalkozásokban történő részesedésszerzéssel, azoknak tőkét biztosítva, segítik az említett vállalkozások piacrajutását.

22 Európai Bizottság : *Felhasználói útmutató a kkv-k fogalom meghatározásához* (7. o.)

23 CENTRE FOR STRATEGY & EVALUATION SERVICES 2012. (27. o.)

2017 októberéig, csak uniós értelemben vett kis- és középvállalkozások lehettek.²⁴ A kialakult problémát Európai Unió az 2017/1991 rendelettel részben orvosolta, mely módosította az EuVECA által létrehozott minősített portfólióvállalkozás fogalmát úgy, hogy annak ezentúl bármely, 500 főt meg nem haladó vállalkozás is megfelel²⁵. Azonban az egyéb tőkefinanszírozási formák esetén (angyal befektetők) az EuVECA rendelet és annak módosítása nem jelent megoldást. Megoldatlan marad továbbá azon kis- és középvállalkozások helyzete is, melyekben a kockázati tőkebefektetők 50% feletti irányítási jogokat birtokolnak, ugyanis e társaságok továbbra is elveszítik, a nemzeti jogrendszerekben nagyon gyakran adókedvezményekkel járó, kis- és középvállalkozási státuszukat.²⁶

Az uniós startup definíció hiánya következtében több tagállam saját meghatározást alkotott az innovatív kisvállalkozásokról. Franciaország létrehozta például a fiatal, innovatív kisvállalkozás státuszát, („jeune entreprise innovante”), melynek betöltéséhez az uniós kritériumokon túlnyúló, az innovációs készséggel is kapcsolatos feltétel is található²⁷. Ez utóbbi kategória is kis- és középvállalkozások uniós fogalmát veszi alapul és önálló, bár kizárólag francia jog alatt értelmezhető, meghatározást biztosít a startupok számára.

1.3. *A startup finanszírozás fogalma*

Bár a Bizottság 2003/361/EK Ajánlása nem tér ki külön a startup fogalmára, az Európai Bizottság három közleményében, a 2008-as Small Business Act-ben²⁸, annak felülvizsgálatában²⁹. Az Európai Bizottság „Európa új éllovasai...” c. kezdeményezésben részletesen tárgyalja az innovatív kisvállalkozások támogatásának kérdését.

A startup finanszírozás meghatározásával kapcsolatban említést érdemel az Európai Bizottság Iránymutatása „a kockázatfinanszírozási célú befektetések előmozdítása érdekében nyújtott állami támogatási intézkedésekre vonatkozóan”³⁰. Az iránymutatás

24 Az Európai Parlament és a Tanács 345/2013/EU rendelete (2013.április 17.) az európai kockázati tőke-alapokról (3. cikk)

25 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1991 rendelete (2017. október 25.) az európai kockázati tőke-alapokról szóló 345/2013/EU rendelet és az európai szociális vállalkozási alapokról szóló 346/2013/EU rendelet módosításáról

26 CENTRE FOR STRATEGY & EVALUATION SERVICES 2012. (106. o.)

27 Jeune Entreprise Innovante ou universitaire (JEI-JEU). Elérhető: <https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F31188> (letöltés ideje: 23.11.2017)

28 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, „Gondolkozz előbb kicsiben!” Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag: „Small Business Act” (COM(2008) 394 végleges, (20.-22. o.)

29 A Bizottság közleménye, Az európai kisvállalkozói intézkedéscsomag felülvizsgálata, (COM 2011) 78 végleges, (11. és 12. o.)

30 A Bizottság közleménye, Iránymutatás a kockázatfinanszírozási célú befektetések előmozdítása érdekében nyújtott állami támogatási intézkedésekre vonatkozóan, (2014/C 19/04)

értelmében nem csak az uniós értelemben vett kis- és középvállalkozások³¹, de az innovatív, közepes piaci tőkeértékű vállalkozások számára nyújtott állami támogatások is összeegyeztethetők az uniós jogszabályokkal.³²

A Bizottság a Small Business Act-ben és az „Európa új éllovasai...” című közleményben is külön tárgyalja az állami támogatások szerepét az innovatív, növekvő kisvállalkozásokkal kapcsolatban. Az utóbbi dokumentumban említésre kerül továbbá az akkcelátorok és inkubátorok által végzett tevékenység melyekhez az Európai Unió szintén támogatásokat biztosít.³³ A Small Business Act ezen kívül mikrohitelket nyújtó alapoknak és olyan mezzanine finanszírozást biztosító alapoknak létrehozását szorgalmazza melyek „megfelelnek a gyorsan növekvő innovatív kkv-k és a közepesen feltőkésített vállalkozások szükségleteinek”³⁴. A Bizottság 651/2014/EU rendelete (csoportmentességi rendelet) pedig külön cikkben kezeli a start-up vállalkozások részére nyújtott állami támogatások kérdését³⁵.

Végül szükséges említést tenni a közösségi finanszírozás és uniós jog kapcsolatáról. Az Európai Bizottság 2014-ben közzétett közleménye, mely a „A közösségi finanszírozásban rejlő lehetőségek felszabadítása az Európai Unióban” címet viseli³⁶ a közösségi finanszírozást a startupok egyik legfontosabb forrásszerzési lehetőségeként mutatja be. A dokumentumban a Bizottság, a közösségi finanszírozás uniós értelmezése mellett, rámutat, hogy a kockázatfinanszírozásra vonatkozó állami támogatási szabályok használhatók a közösségi finanszírozási platformokra is³⁷.

2. Az Európai Unió kezdeményezései és harmonizációs törekvése a startup finanszírozás terén

Az Európai Unió a 2000-es évek elejétől lépéseket tett a startup finanszírozás uniós jogszabályi hátterének kidolgozására. Az Európai Bizottság „Európa új éllovasai...” c. közleménye részletes elemzést ad a startupok európai finanszírozási lehetőségeiről

---

31 Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2008/C 115/01), 107. cikk (3) bekezdésének c) pontja

32 A Bizottság közleménye, Iránymutatás a kockázatfinanszírozási célú befektetések előmozdítása érdekében nyújtott állami támogatási intézkedésekre vonatkozóan, (2014/C 19/04) (14. o.)

33 7. o.

34 14. o.

35 Bizottság 651/2014/EU Rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról (22. cikk)

36 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, *A közösségi finanszírozásban rejlő lehetőségek felszabadítása az Európai Unióban, COM2014/0172 final*

37 Uo. (3.5. Az összehangolt (közösségi és magán) finanszírozás lehetőségei)

valamint az ezekhez kapcsolódó programokról és kezdeményezésekről (ide tartozik a Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises, a Horizon 2020 program, és a Startup Europe kezdeményezés is)³⁸.

A startup finanszírozás uniós jogi kereteinek megteremtéséhez elengedhetetlen a kockázati tőkével történő finanszírozással és a közösségi finanszírozással kapcsolatos szabályozás harmonizációja. Azonban a kockázati tőkefinanszírozástól eltérően a crowdfundinggal történő finanszírozás működését ma még nem szabályozzák uniós irányelvek vagy rendeletek, így ez utóbbi finanszírozási forma tekintetében egyéb, nem kötelező érvényű dokumentumok vizsgálatára kell szorítkoznunk.

Jelen tanulmány, a startup finanszírozás számos formája közül, a továbbiakban a kockázati tőkefinanszírozást (1) és a közösségi finanszírozást (2) vizsgálja az Európai Unió harmonizációs törekvéseinek szemszögéből.

2.1. *Kockázati tőke*

A kockázati tőkebefektetések megértéséhez fontos megjegyezni, hogy ezeket a befektetéseket informális vagy formális befektetők hajthatják végre a céltársaságokban, melyek, korai fázisban lévő vállalatoknak, sok esetben startupoknak, minősülnek.³⁹ Az informális befektetők közé elsősorban az üzleti angyalok tartoznak, míg formális befektetők kategóriájába kockázati tőkealapok és alapkezelők és más intézményi befektetők sorolhatók.⁴⁰

2.1.1. Az Európai Unió kockázati tőkével kapcsolatos szabályozásának alapjai

Az Európai Unió 1998-ban közzétett dokumentumával⁴¹ definiálta először a kockázati tőkebefektetéseket. A definíció szerint a kockázati tőkebefektetés tőzsdén nem jegyzett gazdasági társaságokba történő befektetés, olyan kockázati tőketársaságok által, melyek intézményi vagy vállalati vagyon felett rendelkeznek. A kockázati tőkealapokat a dokumentum olyan zártvégű alapokként határozta meg, melyeknek rendeltetésük a kockázati tőkebefektetések végrehajtása. A fogalmak pontosítására az Európai Bizottság 2001-es közleményével⁴² került sor, mely elhatárolta a buy-out fogalmát a kockázati

38 Uo. (10. o.)

39 DR. MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: A kisvállalkozások forrásteremtését és különösen kockázati tőkével való támogatását segítő kezdeményezések az EU-ban és Magyarországon, in Kis- és középvállalkozások az Európai Unió küszöbén Varsányi Judit (szerk.) Széchenyi István Egyetem, Győr 2004. 205-221. o.

40 GALVANITS Judit 2015. (27. o.)

41 Communication of the European Commission, Commission Risk Capital – a key to job creation in the European Union. (DG Economic and Financial Affairs) SEC (1998) 552 final

42 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on implementation of Risk Capital Action Plan, COM/2001/0605 final

tőkebefektetéseiktől, a kockázati tőkealapok meghatározásán azonban nem változtatott.

A kockázati tőkével kapcsolatos jogszabályi környezet uniós harmonizációja tekintetében az Európai Parlament és Tanács 2011/61/EU irányelve⁴³ (ABAK irányelv) jelentett jelentős előrelépést, mely megkülönböztette az alternatív befektetésialap-kezelőket (ABAK) az átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozásoktól (AÉKBV), melyek a 2009/65/EK irányelv hatálya alá esnek.⁴⁴ Az utóbbi irányelv szerint átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozások olyan vállalkozások melyek „(1) kizárólagos célja a befektetőktől nyilvánosan bevont tőke átruházható értékpapírokba vagy egyéb likvid eszközökbe történő befektetése, melyek a kockázatmegosztás elvén működnek, és (2) amelyek befektetési jegyeiket a tulajdonosok kérésére közvetlenül vagy közvetve eszközeik terhére vásárolják vagy váltják vissza.”⁴⁵ Az ABAK irányelv hatálya alá eső alapoktól eltérően az AÉKBV által létrehozott kategóriában olyan befektetési vállalkozások is működhetnek, melynek irányítása alá tartozhat több működését és céljait tekintve eltérő befektetési vállalkozás. Az alternatív befektetési alapok tehát úgy határozhatók meg, mint azok a befektetési alapok, melyek nem tartoznak az AÉKBV irányelv hatálya alá.⁴⁶ Fontos különbség az AÉKBV és ABAK tevékenységét illetően, míg az első tevékenysége engedélyhez kötött, az utóbbi mentességben részesül az engedély alól, ha összesen kevesebb, mint 100 millió euró értékű eszközből álló portfóliót kezel (vagy kevesebb, mint 500 millió euró értékűt, abban az esetben, ha az alapkezelő nem csak tőkeáttétellel finanszírozott alapokat kezel és nem biztosít visszaváltási jogot az alap létrehozási dátumát követő öt éven belül). Az engedélymentesség ellenére az alapkezelők bejegyzés-kötelesek maradnak a tagállamban, melyben a székhelyük található.⁴⁷

2.1.2. Az aktuális szabályozási környezet kialakulása és hozzá kapcsolódó nehézségek

Az ABAK irányelv által létrehozott alternatív befektetési vállalkozási státusz kérdéseket vetett fel annak hatálya alá tartozó alapok sokféleségével kapcsolatban. Számos tagállamban, így például Franciaországban, az ABAK irányelv hatálya alá több, alternatív befektetési alapnak tekintett befektetési eszköz is tartozik (Fonds Communs de Placement à Risque, Société de Capital Risque, Fonds Commun de Placement dans l'Innovation), ami nehézkessé teszi a kockázati tőkebefektetések megvalósítását, különösen egy külföldi befektető számára.⁴⁸

43 Az Európai Parlament és a Tanács 2011/61/EU irányelve (2011. június 8.) az alternatív befektetésialap-kezelőkről

44 Az Európai Parlament és a Tanács 2009/65/EK irányelve az átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozásokra (AÉKBV) vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról

45 Uo. 1. cikk

46 GALVANITS Judit 2015. (79. o.)

47 Uo. (80. o.)

48 Guillaume GRUNDELER-François-Denis POTTRINAL: *Capital investissement: Guide juridique et fiscal 2015*. Paris, REVUE BANQUE Editions, 2015 (47. bekezdés)

Hátrányt jelentett továbbá az alternatív befektetési alap-kezelők számára, hogy az engedélymentesség esetén nem jutottak hozzá európai uniós útlevelel⁴⁹, ami a tevékenységük más tagállamokra történő kiterjesztéséhez volt szükséges. Így több, az ABAK irányelvben megállapított 100 millió (vagy adott esetben 500 millió) eurós küszöb alá eső alap is élt az engedélykérelmi lehetőséggel és önkéntesen alávetette magát az irányelv elvárásainak.⁵⁰ Ennek ellenére az irányelvben foglalt adminisztratív terhek mértéke és a más tagállamokban történő működéshez járuló korlátozások⁵¹ kedvezőtlenül tették annak rendelkezéseit az 500 millió eurónál kevesebb eszközt kezelő befektetési alapok számára. Így, végül az irányelv alá eső befektetési vállalkozások száma összességében meglehetősen alacsony maradt.⁵²

Ezeket a nehézségeket volt hivatott orvosolni az EuVECA⁵³ és az 346/2013/EU (ESZVA)⁵⁴ rendelet, melyek lehetővé tették az ABAK irányelvben foglalt küszöbérték alá eső befektetési vállalkozások számára az alap székhelyétől eltérő tagállamokban bejegyzett, minősített kockázati tőkealapok forgalmazását. Míg az EuVECA célja az innovatív kis- és középvállalkozásokba történő befektetések ösztönzése, az ESZVA rendeltetése, hogy a hatálya alá tartozó befektetési alapok pozitív társadalmi hatás elérése érdekében végezzenek befektetéseket. Az EuVECA és ESZVA rendeletek hatálya alá eső kockázati tőkealap-kezelőkkel szemben a fogadó tagállamok nem írhatnak elő semmilyen követelményt vagy adminisztratív eljárást a kockázati tőkealapok forgalmazásával kapcsolatban.⁵⁵ Azonban a rendeletek a kockázati tőkealap meghatározását az ABAK irányelv által szabott feltételeken túli kritériumokhoz kötik. Az EuVECA értelmében a „minősített kockázati tőkealap: olyan kollektív befektetési vállalkozást jelent, amely „az összesített tőke-hozzájárulásainak és le nem hívott tőkéjének legalább 70 %-át – amely a vonatkozó költségek, valamint készpénz és pénzeszköz-egyenértékesek levonása után befektethető összegek alapján kerül kiszámításra – olyan eszközökbe kívánja befektetni az alapszabályában vagy létesítő okiratában meghatározott időtartamon belül, amelyek minősített befektetések,”⁵⁶

Bár a rendeletek valóban megoldást jelentettek az ABAK irányelv által megadott

---

49 Az egységes európai útlevelel lehetővé teszi a tagállamok jogszabályai szerint létrehozott gazdasági társaságok és pénzügyi szolgáltatók számára, hogy azok szabadon folytassák a tevékenységüket, az Európai Unió belső piacán belül, a székhelyüktől eltérő tagállamok területén.

50 GALVANITS Judit 2015. (81. o.)

51 Consultation de la Commission européenne pour un nouveau régime de capital risque, Contribution des autorités françaises, 2011 (3. o.)

52 GALVANITS Judit: i.m (84. o.)

53 Az Európai Parlament és a Tanács 345/2013/EU rendelete

54 Az Európai Parlament és a Tanács 346/2013/EU rendelete (2013.április 17.) az európai szociális vállalkozási alapokról

55 Az Európai Parlament és a Tanács 345/2013/EU rendelete (16. cikk, (2))

Az Európai Parlament és a Tanács 346/2013/EU rendelete (17.cikk, (2))

56 Az Európai Parlament és a Tanács 345/2013/EU rendelete. (3. cikk)

küszöbértékek okozta korlátozásokra, a kockázati tőkealapok belső piacára továbbra is a széttagoltság jellemző. Megoldatlan maradt továbbá az EuVECA és ESZVA alapok nyilvántartásba vételénél tagállamonként gyakran eltérő „elegendő saját forrás” fogalma⁵⁷. Tekintettel arra, hogy ebben a kérdésben a rendeletek nem állapítottak meg maximális tőkekövetelményt, a tagállamok gyakran az ABAK irányelvben meghatározott elvárásokat alkalmazták az EuVECA és ESZVA alapkezelőivel szemben, figyelmen kívül hagyva az alapok kis méretét. Emellett a nyilvántartásbavételi eljárások komplexitása és az azok során kiszabott adminisztrációs díjak jelentősen visszavetették a kockázati tőkealapok által, az Európai Unió területén végrehajtott befektetések mértékét. Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1991 rendelete módosította az EuVECA és ESZVA alapok működési feltételeit a nyilvántartásbavételi eljárások egyszerűsítésére vonatkozó rendelkezésekkel és az „elegendő saját forrás” fogalmának meghatározásával, illetve, a jelen tanulmány első részében tárgyalt, portfólióvállalkozások fogalmának kibővítésével⁵⁸.

Az Európai Unió alternatív befektetési alapjai közé tartozó eszközök a 2015/760/EU rendelettel tovább bővültek, mely szintén az ABAK irányelv szabályait veszi alapul, de az EuVECA-tól lényegesen eltérően hosszú távú befektetési eszközökre irányul, tehát infrastrukturális- és energiaprojektekre, szellemi termékekre vagy illikvid eszközökre.⁵⁹ Az Európai Hosszú Távú Befektetési Alapok (EHTBA) alapkezelői, az eszköz céljából következően, nem részesülhetnek az ABAK irányelv által nyújtott mentességekben. Ez a feltétel indokoltnak tűnik, tekintettel arra, hogy az alapban részesedést szerzett befektetők kötelesek megőrizni azokat az EHTBA megszűnéséig.⁶⁰

Az említett változások ellenére, az Európai Unió tagállamai által alkalmazott tőkével kapcsolatos szabályozások harmonizációja nem teljes. A társasági és adójogi aspektusokon kívül, melyek önmagukban is jelentős akadályt jelentenek, továbbra is megoldatlan az ABAK irányelv által megadott küszöbértékeket átlépő kockázati tőkealapok a tagállamok határain túlnyúló befektetéseinek kérdése. Az említett kategóriába tartozó alapok kezelői, az EuVECA rendelet alá eső alapkezelőktől eltérően, sok esetben lassú adminisztratív eljárásoknak vannak kitéve.

Végül érdemes megjegyezni, hogy a kockázati tőkefinanszírozás uniós szabályrendszerének csak egy szegmense foglalkozik startup finanszírozással (a kockázati tőkefinanszírozást ebben az esetben venture capital-ként kell értelmeznünk). Sem az ABAK irányelvben, sem az ESZVA sem pedig az EHTBA rendeletben nem találkozunk a nagy növekedési potenciállal rendelkező vállalkozások finanszírozásának kérdésével. A

57 Az Európai Parlament és a Tanács 345/2013/EU rendelete (10.cikk).

Az Európai Parlament és a Tanács 346/2013/EU rendelete (11 cikk)

58 1. cikk, (4)

59 DR. BAKOS-KOVÁCS Kitti: Áttekintés az európai hosszú távú befektetési alapokról. Elérhető: <https://jogszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/attekintes-az-europai-hosszu-tavu-befektetesi-alapokrol> (letöltés ideje: 23.11.2017)

60 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/760 Rendelete (2015. április 29.) az európai hosszú távú befektetési alapokról

startup finanszírozásra irányuló kockázati tőkefinanszírozás (ebben az értelmezésben risk capital) egyetlen uniós eszköze tehát az EuVECA.

2.2. A közösségi finanszírozás

A közösségi finanszírozás, bár az amerikai JOBS Act⁶¹-ben központi szerepet foglal el, az Európai Bizottság startup finanszírozással foglalkozó közleményeiben, egészen 2014-ig nem kerül előtérbe. Ezt a hiányosságot azonban a Bizottság „A közösségi finanszírozásban rejlő lehetőségek felszabadítása az Európai Unióban” c. közleménye⁶² pótolja, mely meghatározza a közösségi finanszírozás fogalmát. A startup finanszírozás e formájára azonban továbbra sem vonatkozik önálló uniós szabályozás.

2.1.1. Az uniós szabályozás hiánya

A közösségi finanszírozás, akárcsak a kockázati tőkefinanszírozás, rendkívül gazdag gazdasági szakirodalommal rendelkezik. A startup finanszírozás ezen típusának talán legmarkánsabb aspektusa az, hogy több, egymástól igencsak eltérő finanszírozási formát takar. A legtöbb szerző megkülönböztet adományalapú, jutalomalapú, hitel- és tőkealapú közösségi finanszírozást.⁶³ Az adományalapú közösségi finanszírozás esetén az internetes platformon keresztül finanszírozást kereső vállalkozás vagy magánszemély nem nyújt ellenszolgáltatást a kapott adományokért cserébe. A jutalomalapú forma esetén a hozzájárulók már ellenszolgáltatást kapnak a támogatottól. A tőkealapú közösségi finanszírozás keretében a társaság tulajdonviszonyt kínál fel a befektetőknek, míg a hitelalapú modell a finanszírozott társaság által, a platformon keresztül, felvett pénzkölcsönön alapul, melyet a hitelfelvevő meghatározott feltételekkel fizet vissza a kölcsönnyújtónak.

A közösségi finanszírozásnak nincs egységes kerete az Európai Unió szabályrendszerében, így, az Európai Unió normáit tiszteletben tartva, a tagállamok szabadon állapíthatják meg az alternatív finanszírozási formára vonatkozó jogszabályokat. Ugyanakkor az európai uniós dokumentumok ma már világos definíciót adnak a startup finanszírozás ezen formájáról. Az Európai Bizottság 2014-ben közzétett közleménye (mely „A közösségi finanszírozásban rejlő lehetőségek felszabadítása az Európai Unióban” címet viseli) szerint a „községi finanszírozás általában a nyilvánossághoz intézett felhívás egy adott projekt finanszírozásához szükséges pénzeszközök előteremtése céljából”⁶⁴ A dokumentum, amellet, hogy részletes leírást ad az Európában még meglehetősen új

61 One Hundred and Twelfth Congress of the United States of America, *Jumpstart Our Business Startups Act* (H.R. 36 112th). Elérhető: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-112hr3606enr/pdf/BILLS-112hr3606enr.pdf> (letöltés ideje: 23.11.2017)

62 A Bizottság közleménye, *A közösségi finanszírozásban rejlő lehetőségek felszabadítása az Európai Unióban*, COM2014/0172 final

63 KUTI Mónika-MADARÁSZ Gábor 2014.

64 2. o.

finanszírozási formáról, kitér az általa felvetett, főleg jogharmonizációs problémákra is. Azonban a közösségi finanszírozás kérdését érintő uniós irányelvek és rendelkezések felsorolásán kívül nem ad útmutatást az alkalmazandó jogszabályokra vonatkozólag.

Bár az Európai Bizottság a közleményt követően több alkalommal visszatért a közösségi finanszírozás uniós szabályozásának kérdésére⁶⁵ az alternatív finanszírozási formák e kategóriájára vonatkozó uniós rendeletekről és irányelvekről csak a 2016-os és 2017-es év folyamán közreadott jelentéseiből tájékozódhatunk.

2.3. A vonatkozó uniós szabályozás vázlata és aktuális kérdései

2.3.1. Adomány- és jutalomalapú közösségi finanszírozás

A közösségi finanszírozás formái közül a tőkealapú és a hitelalapú modellek jelentik a legnagyobb kihívást az Európai Unió és a tagállamok számára. Azonban, ha az adomány vagy jutalomalapú platformok pénzt gyűjtenek, vagy kifizetéseket bonyolítanak le a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK (PSD) irányelv⁶⁶, illetve a tagállamokban 2018 januári határidővel átültetésre kerülő 2015/2366-os számú (PSD II) irányelv⁶⁷, hatálya alá kerülhetnek, ugyanis tevékenységük pénzforgalmi szolgáltatásnak minősülhet.⁶⁸ Az adományalapú közösségi finanszírozási forma egyedül Finnországban kapott külön jogi keretet, ahol a platformnak már a pénzügyűjtésre irányuló tevékenysége is engedélyhez kötött.⁶⁹

2.3.2. Tőkealapú közösségi finanszírozás

A legtöbb tagállam esetében a befektetés- vagy tőkealapú közösségi finanszírozás a pénzügyi eszközök piacairól szóló 2014/65/EU irányelv (MiFID II irányelv) hatálya alá vagy egy, az irányelvhez hasonló tartalmú nemzeti szintű szabályozás hatálya alá esik.⁷⁰ A MiFID II irányelv értelmében a tőkealapú közösségi finanszírozást végző platform⁷¹ tevékenysége befektetési szolgáltatásnak minősülhet. Svédország jelenleg az

65 Commission européenne-Communiqué de presse : Union des marchés de capitaux : la Commission soutient le crowdfunding en tant que source alternative de financement pour les start-up européennes, 3 mai 2016

66 Az Európai Parlament és a Tanács 2007/64/EK irányelve (2007. november 13.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról

67 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2366 irányelve (2015. november 25.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról

68 CROWDFUNDING HUB: *Crowdfunding crossing borders*, 2016. (9. o.)

69 Uo. (22. o.)

70 Uo. (9. o.)

71 Interneten működő közösségi oldal, melynek célja, a finanszírozást kereső, általában innovatív ötleten alapuló, vállalkozások vagy magánszemélyek által létrehozni kívánt projektek, adományokkal, hitellel vagy tőkével történő támogatása.

egyetlen tagállama az Európai Uniónak, ahol a tőkealapú közösségi finanszírozás nem esik semmiféle pénzügyi szabályozás alá (de csak abban az esetben, ha a finanszírozott vállalat formája korlátozott felelősségű társaság). Németországban pedig a befektetési modell szerint működő közösségi finanszírozás jogellenes⁷². Amennyiben a platform által végzett tevékenység MiFID II irányelv hatálya alá tartozik, a finanszírozott általában nem tudja elkerülni a tájékoztató közzétételére vonatkozó kötelezettséget, melyre a 2003/71/EK irányelv kötelezi, ugyanis a társaság tulajdonrészeinek értékpapírok formájában, a platformon keresztül történő árusítása megfelel az „értékpapírokra vonatkozó nyilvános ajánlattétel”⁷³ fogalmának. Az értékpapírokat kibocsátó társaságok azonban mentességet nyerhetnek a tájékoztató közzétételére vonatkozó kötelezettségek alól, ha a kibocsátás mértéke nem halad meg, egy, tagállamonként változó, összeget. A tájékoztató alól általában mentességet élveznek azon tagállamok tőkealapú közösségi finanszírozást folytató társaságai, melyek külön nemzeti jogszabályi keretet adtak ennek a közösségi finanszírozási formának (Franciaország)⁷⁴. A legtöbb tagállamban (Finnországban és Hollandiában is) a közösségi finanszírozás e típusa engedélyköteles tevékenység, mely a MiFID II valamint a tájékoztatóról szóló irányelv hatálya alá esik. Az irányelv hatálya alá tartozó platformok esetén előnyt jelent, hogy azok európai útlevelel rendelkeznek, így tevékenységüket a többi tagállamban is folytathatják adminisztrációs nehézségek nélkül. Ez már nem igaz azokra az országokra, ahol a tőkebefektetés-alapú közösségi finanszírozás külön, a pénzügyi eszközökről szóló irányelven túlnyúló nemzeti jogszabályokhoz kötött (ebben a helyzetben vannak például a francia platformok, melyek a Conseiller en Investissement Participatif státuszt viselik).

2.3.3. Hitelalapú közösségi finanszírozás

A hitelalapú közösségi finanszírozás terén az Európai Bankhatóság 2015-ben megfogalmazott álláspontja fontos kiindulási pontot jelenthet az európai uniós dokumentumok közül.⁷⁵ A közösségi finanszírozás e modelljében működő platformok nem ritkán a PSD irányelv hatálya alá esnek (Svédország) míg más tagállamok nemzeti jogi szabályozással válaszoltak az új forrásgyűjtési modell által állított kihívásokra (Hollandia, Egyesült Királyság).⁷⁶ Azonban nem mindegyik közösségi finanszírozási platform tartozik az irányelv hatálya alá. A platform tevékenysége jellemzően csak akkor minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak, ha fizetési számlára történő készpénzbefizetést tesz lehetővé vagy fizetési számla vezetését, fizetési műveletek teljesítését, készpénz-helyettesítő fizetési

72 CROWDFUNDING HUB 2016. (10. o.)

73 Az Európai Parlament és a Tanács 2003/71/EK irányelve (2003. november 4.) az értékpapírok nyilvános kibocsátásakor vagy piaci bevezetésekor közzéteendő tájékoztatóról és a 2001/34/EK irányelv módosításáról, (3. cikk)

74 CROWDFUNDING HUB 2016. (10. o.)

75 Opinion of the European Banking Authority on lending-based crowdfunding, EBA/Op/2015/03 (10. o.)

76 CROWDFUNDING HUB 2016. (139.-143. o.)

eszközök kibocsátását vagy elfogadását, illetve készpénz átutalását foglalja magában.⁷⁷ Amennyiben a platform működése a fent leírt tevékenységek egyikéhez kapcsolódik, úgy az köteles pénzforgalmi intézményként történő engedélyezéshez kérelmet benyújtani a tagállam illetékes hatóságai számára a PSD irányelv 5. cikke értelmében. A PSD irányelv azonban súlyos kötelességeket ró a platformokra, melyek problémát jelenthetnek annak működésére nézve (a platformnak rendelkeznie kell egy működési tervvel, pénzforgalmi intézmények számára meghatározott induló tőkével). Egy eltérő értelmezés szerint a platformok pénzforgalmi közvetítőknek is tekinthetők. A működéshez szükséges feltételek ez esetben sem megengedőbbek, mint a pénzforgalmi szolgáltatók esetében. A PSD irányelv hatálya alá eső platformok számára hátrányt jelent, hogy a pénzforgalmi intézmények csak abban a tagállamban folytathatnak tevékenységet melyben a székhelyük található. Nehézséget jelenthet még az irányelv hitelalapú közösségi finanszírozási platformokra történő alkalmazásában, hogy az irányelv nem határozza meg a „rendszeres vagy üzleti tevékenységként folytatott pénzügyi szolgáltató tevékenység”⁷⁸ fogalmát. A tagállamok közötti eltérő értelmezésre ad lehetőséget a kereskedelmi ügynökökre vonatkozó, az irányelv 3. cikkében található kivétel. Egyes tagállamok értelmezése szerint a platform ugyanis a hitelnyújtó vagy éppen a hitelfelvevő által megbízott ügynöknek tekinthető. Más országok álláspontja szerint a közösségi finanszírozási platformot nem lehet ügynöknek tekinteni, hiszen a hitelnyújtó intézmény és a hitelfelvevő érdekében egyszerre járna el, ami kizárja ezt az interpretációs lehetőséget.⁷⁹

Végül, szükséges megjegyezni, hogy hitelalapú közösségi finanszírozás a az elektronikus pénzbocsátó intézmények tevékenységével kapcsolatos 2009/110/EK irányelv hatálya alá is eshet. Az elektronikus pénz fogalmának értelmezési lehetőségei azonban bizonytalanná teszik az irányelv ilyen irányú alkalmazását.⁸⁰

Konklúzió

A fentiek alapján megállapítható, hogy a startup és a startup finanszírozás nem rendelkezik egységes egy meghatározással az Európai Unió szabályrendszerén belül. Ez a széttagoltság startupok és a startup finanszírozás szemszögéből problémák forrása lehet, hiszen a kkv uniós definíciója nem fedi le teljesen a nagy növekedési potenciállal rendelkező, innovatív kisvállalkozások fogalmát. Így a startupok könnyen eleshetnek a kkv-k számára nyújtott kedvezményektől és támogatásoktól. A startup finanszírozás jelen tanulmány által vizsgált formái, a kockázati tőkefinanszírozás és a közösségi finanszírozás, lényegesen eltérő problémákat vetnek fel. A kockázati tőkefinanszíro-

77 Az irányelv I. mellékletének, 1., 2., 3, 5, 6. pontja szerint

78 1. cikk (2)

79 Opinion of the European Banking Authority on lending-based crowdfunding, EBA/Op/2015/03 (29. o.)

80 Uo. (30. o.)

zással ellentétben közösségi finanszírozás európai jogforrásai nem alkotnak egységes szabályrendszert. A kockázati tőkefinanszírozással kapcsolatban megállapítható, hogy Európai Unió jelentős lépéseket tett a tagállamok közötti tőkebefektetések elősegítése érdekében. Ahhoz, hogy közösségi finanszírozás európai uniós piaca a kockázati tőkefinanszírozáshoz hasonlóan lehetőséget kapjon a gyors fejlődésre elengedhetetlen, hogy a platformok az összes tagállam területén ugyanazon körülmények mellett tudják folytatni tevékenységüket, melyet a jelenlegi nemzeti szabályozások nem tesznek lehetővé⁸¹.

Felhasznált irodalom

Könyvek és cikkek

- BETHLENDI András-VÉGH Richárd: Községi finanszírozás – valós lehetőség-e a hazai Kisvállalatok számára? *Hitelintézeti szemle*, 2014/4
- CENTRE FOR STRATEGY & EVALUATION SERVICES: *Evaluation of the SME Definition*, 2012. Elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5849c2fe-dcd9-410e-af37-1d375088e886> (letöltés ideje: 23.11.2017)
- CROWFUNDING HUB: *Crowdfunding crossing borders*, 2016.
- DE CHEVIGNY Ingrid: Au fait, c'est quoi une startup ? Elérhető: <https://www.capital.fr/entreprises-marches/au-fait-c-est-quoi-une-start-up-1063221> (letöltés ideje : 23.11.2017)
- DEMARIGNY Fabrice : *25 recommandations pour une Union de marché de capitaux axée sur l'investissement et le financement, Rapport pour le ministre de la finance et les comptes publiques*, 2015.
- DR. BEZA Dániel-CsÁKNÉ DR. FILEP Judit-DR. CSAPÓ Krisztián-DR. CSUBÁK Tibor Krisztián-DR. FARKAS Szilveszter-DR. SZERB László: *Kisvállalkozások finanszírozása*. Budapest, Perfekt Zrt., 2013.
- DR. BAKOS-KOVÁCS Kitti: Áttekintés az európai hosszú távú befektetési alapokról. Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/attekites-az-europai-hosszu-tavu-befektetes-alapokrol> (letöltés ideje: 23.11.2017)
- DR. MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: A kisvállalkozások forrásteremtését és különösen kockázati tőkével való támogatását segítő kezdeményezések az EU-ban és Magyarországon, in Kis- és középvállalkozások az Európai Unió küszöbén, Varsányi Judit (szerk.), Széchenyi István Egyetem, Győr 2004.
- RIES Eric: *The Lean Startup: How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses*. Currency, 2011.
- GALVANITS Judit: *A kockázati tőkebefektetések egyes jogi kérdései*. Győr, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., 2015.

---

81 European Commission, Inception Impact Assessment, Legislative proposal for an EU framework on crowd and peer to peer finance, 2017 (2. o.)

GRUNDELER Guillaume-POITRINAL François-Denis: *Capital investissement: Guide juridique et fiscal 2015*. Paris, REVUE BANQUE Editions, 2015.

KUTI Mónika-MADARÁSZ Gábor: A közösségi finanszírozás. *Pénzügyi szemle*, 2014/3

MARKA Zsolt szerk.: *A kockázati tőke világa*. Budapest, Aula Kiadó Kft, 2006.

Európai uniós irányelvek, rendeletek és egyéb jogforrások, dokumentumok

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, „Gondolkozz előbb kicsiben!” Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag: „Small Business Act” (COM(2008) 394 végleges

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Az európai kisvállalkozói intézkedéscsomag felülvizsgálata, (COM 2011) 78 végleges

A Bizottság 651/2014/EU Rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, A közösségi finanszírozásban rejlő lehetőségek felszabadítása az Európai Unióban, COM2014/0172 final

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európai új élvonalai: az induló és növekvő innovatív vállalkozásokat érintő kezdeményezés (COM 2016) 733 final

A mikro-, kis- és középvállalkozások által igénybe vehető beruházási adóalap és adókedvezményről. Elérhető:http://nav.gov.hu/nav/archiv/informacios_fuzetek/inf2007/k20.html (letöltés ideje: 23.11.2013)

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/71/EK irányelve (2003. november 4.) az értékpapírok nyilvános kibocsátásakor vagy piaci bevezetésekor közzéteendő tájékoztatóról és a 2001/34/EK irányelv módosításáról

Az Európai Parlament és a Tanács 2007/64/EK irányelve (2007. november 13.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról

Az Európai Parlament és a Tanács 2009/65/EK irányelve az átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozásokra (ÁÉKVB) vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 2011/61/EU irányelve (2011. június 8.) az alternatív befektetésialap-kezelőkről

Az Európai Parlament és a Tanács 345/2013/EU rendelete (2013.április 17.) az európai kockázati tőke-alapokról

Az Európai Parlament és a Tanács 346/2013/EU rendelete (2013.április 17.) az európai szociális vállalkozási alapokról

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/760 rendelete (2015. április 29.) az európai hosszú távú befektetési alapokról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2366 irányelve (2015. november 25.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1991 rendelete (2017. október 25.) az európai kockázati tőke-alapokról szóló 345/2013/EU rendelet és az európai szociális vállalkozási alapokról szóló 346/2013/EU rendelet módosításáról
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2008/C 115/01)
- Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC)
- Commission européenne-Communiqué de presse, Union des marchés de capitaux, la Commission soutient le crowdfunding en tant que source alternative de financement pour les start-up européennes, 3 mai 2016
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on implementation of Risk Capital Action Plan, COM/2001/0605 final
- Communication of the European Commission, Commission Risk Capital – a key to job creation in the European Union. (DG Economic and Financial Affairs) SEC (1998) 552 final
- Consultation de la Commission européenne pour un nouveau régime de capital risque, Contribution des autorités françaises, 2011
- Európai Bizottság, Felhasználói útmutató a kkv-k fogalom meghatározásához, Luxembourg, Az Európai Unió kiadóhivatala, 2016
- European Commission, Inception Impact Assessment, Legislative proposal for an EU framework on crowd and peer to peer finance, 2017
- Jeune Entreprise Innovante ou universitaire (JEI-JEU). Elérhető: <https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F31188> (letöltés ideje: 23.11.2017)
- One Hundred and Twelfth Congress of the United States of America, *Jumpstart Our Business Startups Act* (H.R. 36 112th). Elérhető: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-112hr3606enr/pdf/BILLS-112hr3606enr.pdf> (letöltés ideje: 23.11.2017)
- Opinion of the European Banking Authority on lending-based crowdfunding, EBA/Op/2015/03
- Rapport de la Commission au Conseil et au Parlement européen, Lever les obstacles nationaux aux flux de capitaux pour accélérer la réalisation de l'union des marchés des capitaux, COM(2017) 147 final

Tárgyszavak

Startup, startup finanszírozás, kockázati tőke, kockázati tőkealap, közösségi finanszírozás.

JÓVÁTÉTEL A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ALATT – LAKOSSÁGI ELLENVÉLEMÉNYEK

Előszó

Az elmúlt évtizedekben az európai országok büntető jogrendszerében megfigyelhető a büntetőjogi felelősségre vonás mellett a jóvátétel szerepének megerősítése felé irányuló törekvés. A magyar büntető törvénykönyvben ezen tendencia jegyében jelent meg 2007. január elsejétől a közvetítői eljárás, valamint az új Btk. megjelenésével a jóvátételi munka.

Ezzel párhuzamosan Európán belül egyre több országban jelennek meg a resztoratív igazságszolgáltatás újabb alternatívái is: a büntetés-végrehajtási intézeteken belül is elkezdik alkalmazni a resztoratív igazságszolgáltatás egyes elemeit.

A nyugat-európai tendenciák hatására felmerül a kérdés, hogy vajon Magyarországon megvalósítható lenne-e egy ilyen rendszer, és amennyiben igen, úgy milyen keretek között kerülhet sor ennek létrehozására. Az ezen kérdéssel foglalkozó korábbi kutatások hatására egy saját empirikus felmérést készítettem ennek a kérdéskörnek a vizsgálatának céljából. Jelen tanulmányban a kutatás eredményeit vázolom fel három aspektusból:

- A jóvátételről kialakult általános vélemény
- A kitöltő sértettként hajlandó lenne-e részt venni egy közvetítő eljárásban
- Amennyiben a sértetté lenne a döntés, mit nyújtana az elkövetőnek a jóvátételért cserébe.

1. A saját felmérésről általában

1.1. A kérdőívről:

A kérdőív három részből állt. Az első szakaszban személyes adatokat kérdeztem a kitöltőtől (nem, életkor, iskolai végzettség, jövedelem, előélet). Ezt követően a jóvátétellel kapcsolatos általános kérdések megválaszolására került sor olyan formában, hogy egyes állításokkal egyetért-e a kitöltő vagy nem. Végül 4 szituációs feladatban kellett az áldozat helyébe képzelniük magukat és megválaszolni a felmerülő kérdéseket. Jelen

---

¹ PTE-ÁJK Doktori Iskola, doktorandusz, andras.dr.szabo@gmail.com Témavezető: dr. Nagy Zoltán, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

tanulmányomban a 2. rész, valamint a 3. rész egyes részeinek elemzésére keríték sort. A kérdőív a kiküldések mellett nyilvánosan is elérhető volt, így bárki kitölthette azt.

1.2. A válaszadók összetétele

Összesen 517 kérdőív került kitöltésre, melyből 514 feldolgozásra alkalmas volt.

Az 514 kitöltőből 221 férfi és 293 nő volt (43-57%). A kitöltők életkora alapján jelentősen felülreprezentál a 21-30 év közöttiek aránya (209 fő, az összes válaszadó 40.66%-a). A kitöltők 18,6%-a 20 év alatti, 14,3%-a 30 és 39 év közötti, 13%-a 40 és 49 év közötti, 9,9%-a 50 és 59 év közötti volt. A 60 év felettiak száma mindösszesen 18 volt, ami az összes kérdőív 3,5%-a.

Iskolai végzettség szerint a kitöltők között mindösszesen egy olyan személy volt, aki a 8 osztályos általános iskolát sem végezte el. A többi kitöltő 10,1%-ának legmagasabb végzettsége a 8 általános iskola, 3,7%-uk pedig szakmunkásképzőt végzett el. A kitöltők döntő többsége, 43,4%-a (224 fő) érettségivel igen, de felsőfokú végzettséggel nem rendelkezik. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül 94 kitöltőnek (18,2%) főiskolai végzettsége, 120 főnek (23,3%) egyetemi végzettsége, 5 kitöltőnek pedig tudományos doktori fokozata is van.

2. Általános kérdések

Az általános kérdések két részből álltak. Az első részben két kérdésre kellett választ adni úgy, hogy egy véleményvonalon kellett elhelyeznie magát a válaszadónak. Majd hat állításról kellett eldönteni, hogy egyetért-e vele, az ún. négyes fokú módszerrel. Mindkét kérdéstípusnál számszerűsíteni kellett a választ, ami átlagszámításra is lehetőséget adott.

2.1. Véleményvonalal megválaszolható kérdések

2.1.1. Melyiket tartja fontosabbnak? Az elkövető felelősségre vonását (bíráóság előtt), vagy, hogy jóvátégye az általa elkövetett bűncselekménnyel okozott sérelmet?

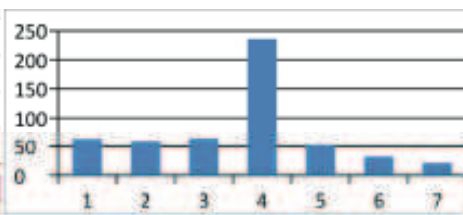
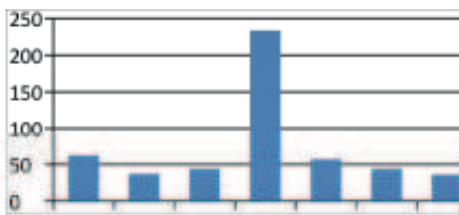
Fenti kérdésnél 1-től 7 pontos skálán kellett döntenie a válaszadónak. Az 1 jelentette azt, hogy a válaszadó teljes mértékben az elkövető felelősségre vonását tartja fontosnak, a 7, hogy a jóvátételt. A négyes szám jelentette a középútat, amikor a válaszadó ugyanolyan fontosnak tartja mindkét kérdést.

A válaszadók közel fele (234 fő) a négyes számot jelölte be, azaz ugyanolyan fontosnak tartja a két kérdést. 143 válaszoló ennél alacsonyabb, 137 ennél magasabb számot adott meg, tehát nagyjából ugyanannyian tartják fontosabbnak a büntetés kiszabását, mint amennyien a jóvátétel nyújtását. A válaszok átlaga 3,9 lett, a minimális eltérés a középértéktől annak tudható be, hogy amíg a 4 fölötti számok közül egyedül az ötös volt az, ami túllépte az 50 válaszadót, addig az alacsonyabb értékek közül az egyes volt a leggyakoribb.

2.1.2. Melyiket tartja fontosabb ÁLLAMI feladatnak? Az elkövető felelőssége vonását vagy a sértettnek az állami segítségnyújtást?

A kérdés hasonlít az előzőre, a különbség csupán annyi, hogy nem a büntetés céljaként, hanem állami feladatként fogalmazza meg az előző kérdésben felvetett dilemmát. A válaszadási szisztéma megegyezik az előző kérdésével.

A válaszadók döntő többsége ezúttal is a négyes választ jelölte be, a számuk kettővel több, mint az előző kérdésnél a négyes választ jelölők száma. A további válaszok eloszlása azonban jelentősen eltér. 173 ember jelölt be ugyanis a négyesnél alacsonyabb számot, és mindösszesen 105-en magasabbat. Az 1-3-as válaszok mennyisége nagyjából megegyezik, az 5-7-es válaszoknál lefelé ívelő tendencia figyelhető meg, amíg az ötös számot megjelölők mennyisége még meghaladja az 50 főt, addig a hetes számot összesen 20 ember jelölte be. Látható tehát, hogy amíg a megkérdezettek többsége nagyjából ugyanolyan fontos büntetőpolitikai célnak jelölte meg a büntetés kiszabását, mint a jóvátétel nyújtását, addig állami feladatként már sokkal inkább a büntetőpolitika érvényre juttatása került említésre.

1. ábra: Melyiket tartja fontosabbnak? Az elkövető felelőssége vonását (bírótság előtt), vagy, hogy jóvátégye az általa elkövetett bűncselekménnyel okozott sérelmet?

2. ábra: Melyiket tartja fontosabb ÁLLAMI feladatnak? Az elkövető felelőssége vonását vagy a sértettnek az állami segítségnyújtást?

2.2. „Négysarkos” állítások

Ezeknél az állításoknál a válaszoló az alábbi számokkal fejezhette ki a véleményét:

1. az állítással nem értek egyet
2. az állítással inkább nem értek egyet
3. az állítással inkább egyetértek
4. az állítással egyetértek

Ezen túlmenően lehetőség volt a „nem tudom megítélni a kérdést” választ is bejelölni (amihez nem tartozott szám).

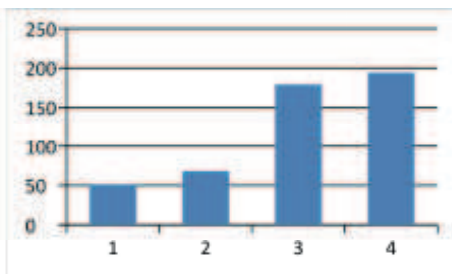
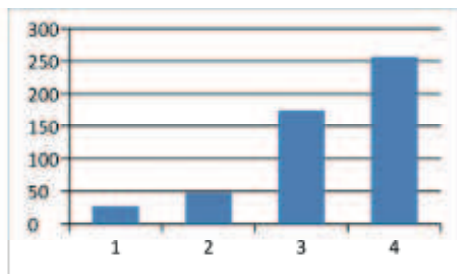
A kérdések az alábbiak voltak:

2.2.1. A börtönben lévők számára is meg kell adni a lehetőséget, hogy a bűncselekménnyel okozott károkat jóvátegyék

A kérdésre adott válasz összegzésében pozitív volt, a legtöbb válasz a négyes számra esett, pontosan a kitöltők fele, 257 fő helyezkedett erre az álláspontra. Jelentős volt a hármas számot megjelölők száma is, a kettes számot már kevesebb, mint 50 fő, az egyest összesen 27 fő jelölte be.

2.2.2. Lehetővé kell tenni, hogy a börtönben lévők találkozzanak a sértettekkel jóvátétel céljából, ha ebbe a sértett is beleegyezik

A kérdés, annak ellenére, hogy önkéntes lehetőség biztosításáról szól csak, már nem kapott olyan mértékben támogató válaszokat, mint az előző. Még mindig egyértelmű fölényben vannak a hármas és négyes válaszok, azonban az első kérdéshez képest a csökkenés is egyértelmű. A négyes választ 198 ember jelölte meg, a hármaszt 178 fő. De az egyes és kettes válaszok száma is jelentősen emelkedett, előbbi 51, utóbbi 77 főre.

3. ábra A börtönben lévők számára is meg kell adni lehetőséget, hogy a bűncselekménnyel okozott károkat jóvátegyék.

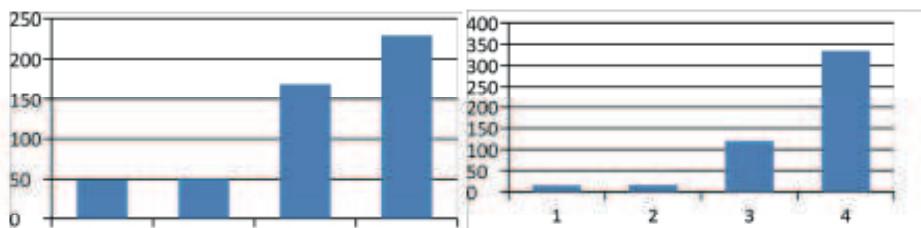
4. ábra: Lehetővé kell tenni, hogy a börtönben lévők találkozzanak a sértettekkel jóvátétel céljából, ha ebbe a sértett is beleegyezik.

2.2.3. Lehetővé kell tenni, hogy külön szociális szakemberek és pszichológusok foglalkozzanak azokkal az elítéltekkel, akik hajlandóak jóvátétel nyújtására

Az igazat megvallva tartottam attól, hogy elutasító válaszok fognak születni erre a kérdésre a populáris, „*ne kedvezünk az elítélteknek az adófizetők pénzén*” érv révén. A válaszok azonban meglepő módon nem igazolták ezt. A válaszadók közül 229 fő adta meg a négyes választ, és hármas válasz is 169 volt. Az egyes és kettes szavazók mennyisége nagyjából egyenlő volt.

2.2.4. Lehetővé kell tenni a fogvatartottak számára közérdekű munka végzését jóvátétel nyújtása céljából, ha olyan bűncselekményt követtek el, akinek nincs meghatározható sértettje (pl. közterek rongálása)

A pozitív válaszok száma ennél a kérdésnél elsöprő volt, 334 darab négyes válasz érkezett, egyes és kettes pedig alig, összesen 31 fő jelölte be ezen két érték valamelyikét.

5. ábra: Lehetővé kell tenni, hogy külön szociális szakemberek és pszichológusok foglalkozzanak azokkal az elítéltekkel, akik hajlandóak jóvátétel nyújtására.

6. ábra: Lehetővé kell tenni a fogvatartottak számára közérdekű munka végzését jóvátétel nyújtása céljából, ha olyan bűncselekményt követtek el, akinek nincs meghatározható sértettje (pl. közterek rongálása)

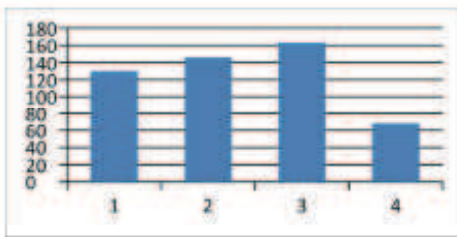
2.2.5. Amelyik elkövető jóvátételt nyújt, annak enyhítsék a büntetését!

Ez a kérdés minden eddiginél megosztóbb volt, amit mi sem jelez jobban, hogy a legtöbb válaszadó, pontosan 309 fő, a kettes és a hármas válaszok egyikét jelölte meg. A legtöbben a hármas számot jelölték be, pontosan 163 fő, de ezután a kettes válaszok jönnek, a két véget közül meg az egyes válaszok száma (131) közel duplája a négyes válaszokénak (68).

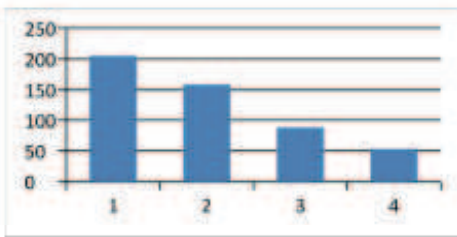
2.2.6. A kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőit nem kell megbüntetni, ha bocsánatot kérnek és az általuk okozott sérelmet jóváteszik

Ez a kérdés tulajdonképpen a mai klasszikus közvetítő eljárás alapelveinek helyességére kérdez rá, így ebből a szempontból meglepő, hogy a válaszok kifejezetten elutasítóak. Az első 4 kérdésnél tapasztalt sorrend pont megfordul, az egyes választ jelölték be a legtöbben, egészen pontosan 205 fő. Ezt követően a kettes és hármas válaszok jönnek, és a négyest mindösszesen 53 fő érezte magáénak.

7. ábra: Amelyik elkövető jóvátételt nyújt, annak enyhítsék a büntetését!

8. ábra: A kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőit nem kell megbüntetni, ha bocsánatot kérnek és az általuk okozott sérelmet jóváteszik.

Fentiekből jól látható, hogy azon állítások, amelyek a resztoratív igazságszolgáltatás térnyeréséről szólnak, élvezték a kitöltők támogatását, amik azonban az elkövetőknek nyújtó kedvezményekről, sokkal nagyobb ellenérzést váltottak ki.

3. Az egyes szituációk eredménye

A kérdőívben négy szituáció szerepelt, amelyekben a válaszadóknak döntést kellett hozniuk többek között az alábbi kérdésekben:

- Elfogadná-e, ha az elkövető jóvátételt ajánlana fel?
- Ha az Ön kezében lenne a döntés, mit nyújtana az elkövetőnek a jóvátételért cserébe?

A továbbiakban az egyes szituációkra adott válaszok részletes elemzésére kerül sor.

3.1. Közúti baleset okozása

3.1.1. Szituáció

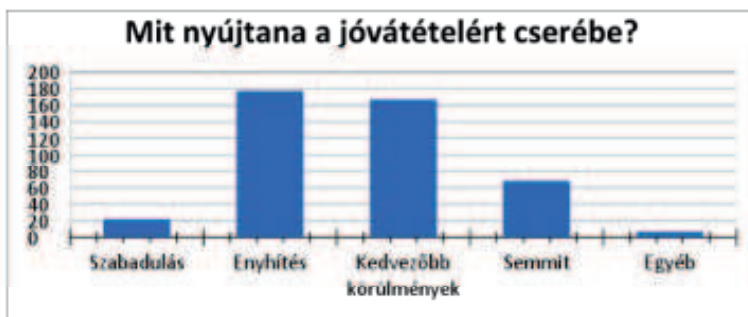
„Ön szabályosan, zöld jelzésnél megy át a zebrán, amikor észleli, hogy egy autó a sebességhatárt jócskán átlépve közelít ön felé. Megpróbál kitérni az autó elől, a jármű sofőrje pedig óriásit fékez, hogy megelőzze az ütközést, de ezzel együtt sem sikerül elkerülni a balesetet. A lába súlyosan megsérül a becsapódás következtében, valamint több bordája eltörik. Ennek következtében Ön két hétre a kórházba kerül, ez alatt az idő alatt nem tud dolgozni. Három napig nagyon erős fájdalmak gyötrik, amit csak fájdalomcsillapítóval tudnak elviselhetővé tenni. Ezen túlmenően nem tud részt venni kedvenc zenekara nagykoncertjén, ami a balesetet követően három nappal került megrendezésre, holott az 5.000,- Ft-os belépőjegyet már megvásárolta. Maradandó károsodást azonban nem szen-

ved, a kórházból való távozást követően néhány hétig még mozgásszegény életmódot kell folytatnia, de a lába és a bordái teljes mértékben rendbe jönnek. A sofőrt egy év végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, tekintettel arra, hogy korábban voltak hasonló balesetei.”

A megkérdezettek 70,04%-a pozitív választ adott arra a kérdésre, hogy elfogadná-e az elkövető jóvátételi ajánlatát. Ez összesen 360 embert tett ki. Egy másik kérdés, amit meg kellett válaszolni, hogyha a válaszadók kezében lenne a döntés, akkor milyen kedvezményt adnának az elítéltnak (erre a kérdésre már csak azok válaszolhattak, akik elfogadnák a jóvátételi ajánlatot). A lehetőségek az alábbiak voltak:

- Azonnali szabadulás lehetősége
- A büntetés enyhítése
- Kedvezőbb fogvatartási körülmények
- Semmit
- Egyéb (ezt a válaszadónak kellett meghatároznia)

A válaszolók döntő többsége ennél a kérdésnél valamiféle kedvezményt nyújtana az elkövetőnek, 177-en enyhítenék a büntetést, 167-en a fogvatartási körülményeken javítanának, 22-en a büntetés elengedésétől sem határolódnának el. 68 személy nem nyújtana kedvezményt, 7-en meg valami egyedi ötlettel álltak elő.²

9. ábra: Közúti baleset okozása

2 Ennél a kérdésnél volt néhány igen egyedi ötlet is. Az egyéb választ megjelölők többsége a börtön kiváltását szorgalmazta valamilyen napi 8 órás munkával, ahol betegeken segíthet (azt mondjuk nem részletezték a válaszadók, hogy ez alatt miből élnek meg), de volt, aki egy kockadobás eredményétől tenné függővé, hogy kap-e e kedvezményt az elítelt vagy nem, ezzel kerülve ki azt, hogy valaki csak a kedvezményért vállal jóvátételt. De volt, aki megadná a lehetőséget, hogy az elkövető tegyen ajánlatot, hogy mivel váltaná ki a börtönbüntetést. Ezen ötletek megvalósítása jogilag több szempontból is aggályos lenne, de az ötletek eredetiségét elvitatni nem lehet.

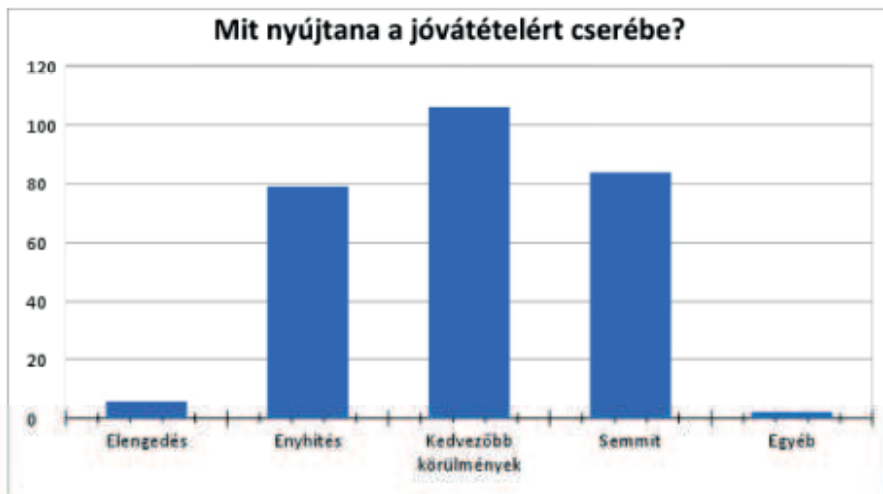
3.2. Lopás

3.2.1. Szituáció

„Amikor egy hétvégét követően hazaér, megdöbbenve látja, hogy valaki betört a lakásába. A tettes eltulajdonított Öntől 100.000,- Ft készpénzt, ezen kívül egy 20.000,- Ft értékű nyakláncot, amelyet a 18. születésnapjára kapott a szüleitől. Ellopták továbbá a 30.000,- Ft értékű mikrohullámú sütőjét, valamint tönkretették a 70.000,- Ft értékű televízióját is. Az elkövetőt elkapják, de a pénz és a vagyontárgyak nem kerülnek meg. Mivel az elkövetőnek négy másik hasonló betörése is volt, a bíróság 2 év végrehajtandó szabadságvesztésre ítéli.”

A szituáció annyiban volt más, mint az előző, hogy személyi érülés okozására itt nem került sor. Nagy különbség azonban, hogy itt nem egy gondatlan baleset-okozás, hanem egy szándékosan elkövetett bűncselekmény értékelése a téma, ami más megítélés alá eshet.

Az eredmények alapján szándékos bűncselekmény esetén a megkérdezettek sokkal elutasítóbbak voltak. Mindösszesen a válaszadók 47,28%-a fogadná el a jótételi ajánlatot (243 fő), a többi elutasítaná azt. A lehetséges kedvezmények tekintetében a büntetés enyhítése nagyon visszaszorult. Hasonló visszautasítás figyelhető meg a nyújtandó kedvezmények körében is. A legtöbben, szám szerint 109-en kedvezőbb körülményeket biztosítanának az elítéltnak, de még azok száma is megelőzi az enyhítést adók számát, akik semmit nem nyújtanának (ők összesen 84-en vannak, a büntetést enyhítők pedig 79-en). Ennél a bűncselekménynél már csak 6 olyan személy volt, aki az azonnali szabadlábra helyezést kilátásba helyezte.

10. ábra: Lopás

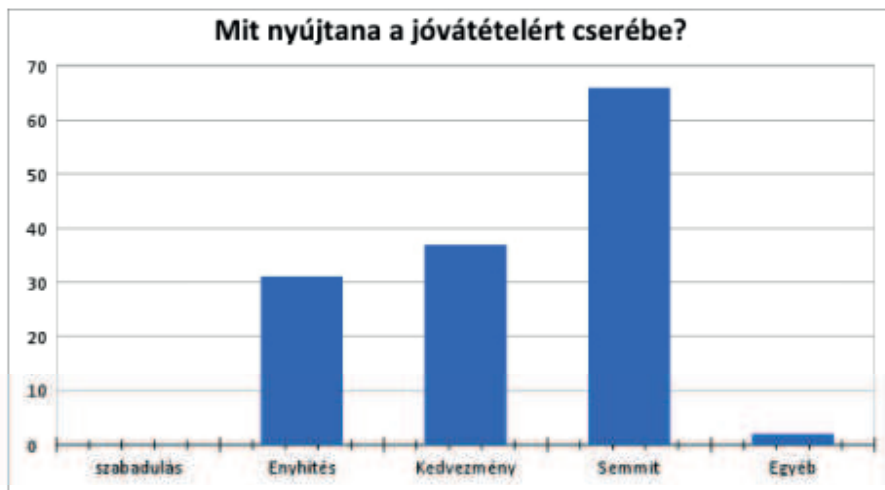
3.3. Súlyos testi sértés

3.1.1. Szituáció

„Egyik este későn megy haza, mert a barátaival egy ismerősének születésnapját ünnepelték. A hazaut közben egy kocsmából egy tagbaszakadt, erős testalkatú, ittas férfi jön ki. Odamegy Önhöz és közli, hogy „ne bámuljá!!!”. Finoman válaszol neki, hogy nem nézi őt, erre ő magára kiabál, hogy „Mit hazudozol?” és ököllel egy erőteljes ütést mér az arcára. Az ütés következtében Ön a földre esik, mire a férfi Önhöz hajol, és tovább ütlegeli. A kocsmáros kihívja a rendőrséget, majd lefogja a verekedőt, amíg a rendőrség megérkezik. Az ütések hatására Önnek az orra eltörik, mindkét szeme alatt véraláfutásos sérülések keletkeznek, de maradandó károsodást nem szenved. A kórházban ellátják a sérüléseket, a következő munkanapján már tud dolgozni. A verekedő férfit, korábbi büntetésére tekintettel, másfél év végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik.”

A szituáció az előzőhöz képest annyiban súlyosbodik, hogy konkrét, személyes sértés történik, annyiban enyhül, hogy anyagi veszteség nincsen. A válaszadók azonban most is szigorúbbá váltak. Arra a kérdésre, hogy elfogadná-e, ha az elkövető jóvátételt ajánlana fel, csupán a válaszadók 32,1%-a szavazott igennel.

A kedvezmény tekintetében itt már a „semmit” opció vette át a vezetést 70 szavattal, 59-en valamilyen körülménybeli kedvezményt nyújtanának, 44-en enyhítenék a büntetést, és hatan az azonnali szabadon bocsátást is elfogadhatónak tartják. 6 ember egyéb választ jelölt meg, ezek szakemberi, orvosi segítséget nyújtanának az elkövetőnek, tekintettel az alkoholproblémájára.

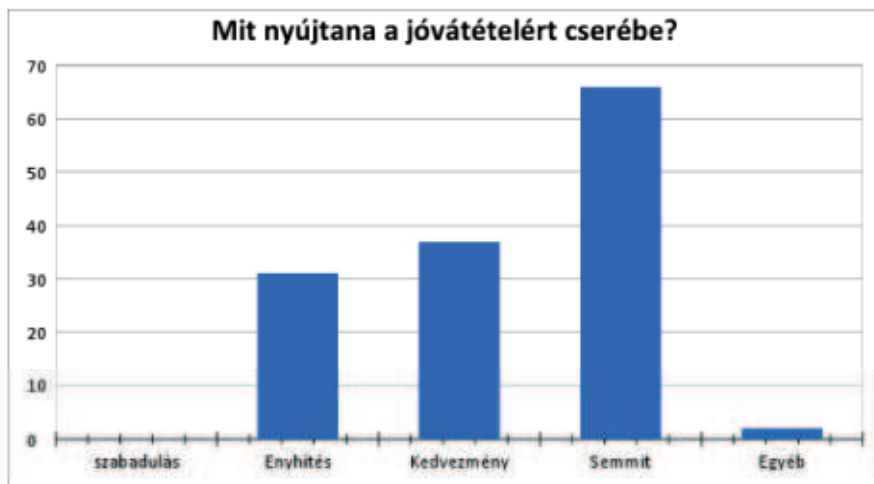
11. ábra: Testi sértés

3.4. Rablás

3.4.1. Szituáció

„Kényelmesen nézi a TV-t otthon, amikor az ajtó felől hangos csattanást hall. Amikor megnézi, mi az, látja, hogy egy férfi áll az ajtóban egy löfegyverrel. Megfenyegeti, hogyha megszólal, akkor megöli Önt. Ezt követően leülteti Önt egy székre beköti a száját, majd egy kötéllel a kezét a székhöz kötözi. Ezután a házból eltulajdonítja az Ön pénztárcáját, benne 20.000,- Ft-tal és az igazolványaival, bankkártyájával, elviszi továbbá az 50.000,- Ft értékű mobiltelefonját, valamint a lakásából további 40.000,- Ft készpénz, majd elhagyja a lakást. Nehezen ugyan, de sikerül kiszabadulnia a fogságból. Azonnal letiltja a bankkártyáját, amit még nem használtak, és hívja a rendőrséget. A rendőrség elkapja az elkövetőt, az iratait megtalálják nála, de a pénzt és a telefont nem. A bíróság négy év végrehajtható szabadságvesztésre ítéli az elkövetőt. Önnek a csuklóján horzsolásos sérülések keletkeznek, de néhány nap alatt meggyógyulnak.”

Mivel ebben a szituációban minden korábbi súlyosító elem (szándékosság, anyagi kár, erőszak) benne van, számítani lehetett arra, hogy a válaszadók itt lesznek a legkevésbé toleránsak. Az adatok ezt alá is támasztják, ugyanis a válaszolók mindösszesen 24,32 %-a lenne hajlandó jóvátétel céljából találkozni az elkövetővel. A kedvezmények tekintetében is hasonló eredmények születtek. 66 szavazat érkezett a „semmit” válaszra, ennek nagyjából a fele az enyhítésre és a kedvezőbb körülményekre, az azonnali szabadulást senki sem jelölte be.

12. ábra: Rablás

4. Konklúzió

A kitöltött kérdőívek végső értékelése meglehetősen ambivalens. A válaszadók többsége fontosnak tartja a sértetti jóvátételt, és elfogadná, ha a jóvátételi lehetőségek Magyarországon szélesebb körben érvényesülnének, sőt, még az ezt támogató reszocializációs lehetőségek bevezetését is támogatnák.

Annak a megítélése azonban már közel sem olyan egyértelmű, hogy a válaszadók hajlandóak lennének-e találkozni az elkövetőkkel, hogyha bűncselekmény áldozataivá válnának. A gondatlanságból elkövetett bűncselekmények kivételével a találkozási hajlandóság 50% alatt volt, ez az arány erőszakos bűncselekményeknél még rosszabb. Ha pedig figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a kérdőív kitöltésekor csupán bele kellett élni magát a válaszadónak a sértetti helyzetbe – ami nyilván nem ugyanaz, mint átélni egy bűncselekményt – akkor ez az arány a valóságban még rosszabb lehet.

A másik egyértelmű következtetés, hogy a jóvátétel a legtöbb válaszadónál nem a büntetés helyett, hanem a mellett jelenik meg, alapvetően társadalmi elvárásként. Ha viszont nincs meg a megfelelő motiváció, akkor fennáll annak a veszélye, hogy elkövetői részről nem lesz erre hajlandóság. Ezzel párhuzamosan azonban hiba lenne túlzott kedvezményt adni az elkövetőknek, hiszen akkor fennállna annak a reális kockázata, hogy a megbánás helyett a büntetés enyhítése lenne az elsődleges motiváció elkövetői oldalon. Ennek a dilemmának eldöntése komoly jogalkotói feladat minden resztoratív igazságszolgáltatást támogató államban.

Az eredmények értékeléséhez ugyanakkor az is hozzátartozik, hogy a végrehajtás során alkalmazandó közvetítő tevékenység a Nyugat-európai országokban sem széles körben alkalmazott jogintézmény. Általában véve ettől a jogintézménytől nem várható el, hogy a sértettek és az elkövetők jelentős többségének megoldást kínáljon, egyénileg azonban remek lehetőség a sértettek megsegítésére. Ezek alapján a viszonylag negatív részvételi hajlandóság ellenére is lehet létjogosultsága a jogintézménynek.

A JÓHISZEMŰSÉG ELVE² AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN

„A bírák bátorsága és bölcsessége is szükséges ahhoz, hogy érvényre juthasson a jog legalapvetőbb parancsa: *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*”³

Földi András

1. Az alapelv fogalma és rendszere

Mielőtt belefognék a jóhiszeműség elvének cím szerinti áttekintésébe, tisztázni szükséges legalább vázaltszerűen azt, hogy mi az alapelv definíciója.

Az 1990-es évekre Magyarországon e körben három elméleti irányzat alakult ki.⁴ A Névai iskola, mely az alapelvek normativitását hangsúlyozta, a jogalkotásban iránytű, a jogalkalmazásban hézagpótló, jogértelmező jellegüket hangsúlyozva.⁵ A Gáspárdy László által képviselt irányzat szerint „jogforrási eredetüktől és érvényességi tartományuktól, ezek kiterjedésétől függetlenül az alapelvek – adott tételesjogi bázison – a jogszabályok értelmezését és alkalmazását segítik, elsősorban akkor, ha a tételes norma a jogalkalmazó szerv (a Pp. esetében a bíróság) számára részleges vagy teljes cselekvési szabadságot enged, illetve akkor, ha jogértelmezési vagy jogalkalmazási határesettel állunk szemben”.⁶

A harmadik iskola Kengyel Miklós nevéhez fűződik, álláspontja szerint „az alapelvek elsősorban a tudományt szolgálják”, azaz „az alapelvek mindig a polgári per legfontosabb problémái körül kristályosodnak ki, és azokra a kérdésekre keresik a választ,

1 PhD hallgató, KRE-ÁJK

2 A cím kapcsán rögtön vitába is szállnék saját magammal, megfelelő-e az, amennyiben a polgári eljárásjog kapcsán a jóhiszeműség elvéről beszélünk, ahogy a jogszabályi rendelkezés is, vagy a jóhiszemű pervitel elvéről beszélhetünk, vagy még egy csavarral a jóhiszeműség és tisztesség elve elnevezést kell alkalmaznunk.

3 FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*, Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestiensis, fasc. IX. Budapest, 2001. 110. o.l.d.

4 Az áttekintés a jóhiszeműség elvének 1990-től kezdődő időszakára koncentrálna.

5 BÍRÓ György - LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok Ideiglenes egyetemi jegyzet*, Miskolc 1996. 53. o.l.d.

6 GÁSPÁRDY László: Általános rendelkezések in: Petrik Ferenc (szerk.) *Polgári eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára*, Budapest 1994. 1. oldal

amelyek nem magyarázhatók meg csupán egyetlen jogszabály vagy jogintézmény alapján. Mivel a kérdések és a feleletek változnak, nincsenek örök érvényű alapelvek sem. Ami mégis állandó, az a bennük megragadható eljárásjogi probléma”.⁷ A VIII. Pp. novellát követően azonban Kengyel Miklós is csatlakozott a második iskolához.⁸

Az alapelveket rendszerbe foglalva beszélhetünk az egész jogrendszert átható elvekről pl. jogbiztonság elve, beszélhetünk az igazságszolgáltatás alapelveiről pl. bírói függetlenség elve, törvény előtti egyenlőség elve. Ezen belül helyezkednek el a polgári jog alapelvei, melyeket két csoportra oszthatjuk: polgári anyagi jog és polgári eljárásjog elvei.⁹

2. A jóhiszeműség elvének története dióhéjban

A polgári jogi alapelveken belül miért kiemelt jelentőségű a jóhiszeműség?

Amennyiben rövid választ szeretnénk adni erre a kérdésre, az igen egyszerű lenne. Azért bír nagy jelentőséggel, mivel a jóhiszeműség elve már a római jogtól kezdve a polgári jogot úgy hatja át, mint napjaink legnépszerűbb popkulturális filmsorozatában, a Csillagok háborújában az erő az univerzumot.

A jóhiszeműség és tisztesség követelménye a római jogban kezdetben a fidesen¹⁰ alapult, mely – ahogy azt Földi András a jóhiszeműség és tisztesség elvéről szóló kiváló monográfiájában kifejtette – „nem erkölcsi alapú fogalom volt, hanem eskü alapján létrejövő vallási alapú lekötöttséget jelentett.”¹¹ Később elveszítette szakrális színezetét, és egy személy megbízhatóságát, szavahihetőségét jelentette, másrészt az iránta ennek alapján mások részéről megnyilvánuló bizalmat.¹² Később a fides a követelés jogalapja volt. Az, hogy a szerződéses viszonyokban a teljesítés a fides (általános zsinórmérték) alapján történjen, már fejlődés következménye volt, így került mintegy magasabb tartalmi követelményre utalásként a bona jelző a fides mellé.¹³

Az elv tovább élt a középkorban és az újkorban is, megjelent a magyar jogban is. Először a XII. században latinul, majd a XVI. században magyarul is. Huszty István¹⁴ 1745-ben megjelent *Jurisprudentia practica* című művének 75. o.ldalán ismerteti a fogalmat mainak ható szemlélettel: ”Megjegyzem, hogy a jóhiszeműség a jogban kettős jelentésű szó: először is azt jelenti, ami idegen a megtévesztéstől, a csalárdságtól, a ravaszságtól, ilyen értelemben jóhiszeműnek nevezzük azt a vevőt, aki nem tudja, hogy az amit megvett az lopott vagy egyéb okból idegen dolog. ... Másod-

7 KENGYEL Miklós: *Polgári eljárásjog I.*, Pécs 1996. 62. o.ldal

8 KORMOS Erzsébet: *Alapelvek a bírósági végrehajtási eljárásban - PhD értekezés* Miskolc 2002. 14. oldal

9 KORMOS Erzsébet 2002. 17-20. o.ldal

10 Fides a bizalom és a jóhiszeműség istennője volt a római mitológiában.

11 FÖLDI András 2001. 9. oldal

12 FÖLDI András 2001. 10. oldal

13 FÖLDI András 2001. 14. oldal

14 FÖLDI András 2001.76. oldal Huszty művét Földi András fordította.

szor a jóhiszeműség azt jelenti ami a jog szigorával szemben méltányos és jó. Ebben a jelentésben értendő a jóhiszeműség..... a bonae fide contractusoknál, amelyeknél a bíró széles mérlegelési joggal rendelkezik: nemcsak azt ítélni meg, amit a felek a szerződésben kikötöttek, hanem azt is amit a természetes méltányosság indokol.¹⁵

A fogalom újra a XVIII-XIX. században Kelemen Imre¹⁶ és Frank Ignác¹⁷ munkásságában jelenik meg, de használja a fogalmat Grosschmid Béni is. Azonban Grosschmid Béni nem tekintette a magánjog általános elvének.¹⁸

A következő lépcsőfok az 1928. magánjogi törvényjavaslat, mely az alapvető rendelkezések közé teszi a jóhiszeműség elvét. A törvényjavaslat 2. §-a a német jog híres Treu und Glauben elvén alapul, a jóhiszemű és tisztességes embert teszi a magyar polgári jog általános jogalanyává. Miért van kiemelkedő jelentősége az Mtj.-nek az elv szempontjából? Erre Földi András ad magyarázatot: „az Mtj.-beli generális klauzula révén szilárdul meg a magyar jogi műnyelvben az objektív jóhiszeműség megjelöléseként a jóhiszeműség és tisztesség kifejezés.”¹⁹

A szocializmus időszaka mostohán bánt az alapelvvel²⁰, melyet végül az 1991. évi XIV. törvény rehabilitált. A régi Ptk.-ba az 1991. évi XIV. törvény 2. §-a által megállapított szöveg került be.²¹ Az elv természetesen tovább él az új Ptk.-ban is az 1:3 §ban, mely kimondja, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni. A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.

Látható, hogy a jóhiszeműség és a tisztesség²² szíami ikreként jelenik meg a polgári anyagi jog alapelvei között. Földi András a jóhiszeműséget és tisztességet, mint „szétválaszthatatlan hendiadyoint”²³ képező egységet definiálja.²⁴

Jelen előadás azonban csak és kizárólag a jóhiszeműség elvének polgári eljárásjogi szerepével kíván foglalkozni.²⁵ Vajon ilyen iker elvként él a perjogban is? Vizsgáljuk meg.

---

15 Abból, hogy Huszty fogalma ma is jól alkalmazható, arra következtettek, hogy a jóhiszeműség fogalmának tartalma az évszázadok alatt nem változott sokban, mely alátámasztja azt, hogy erkölcsi alapú maga a fogalom. Ahogy a jóhiszeműség fenti jogi értelmezése, úgy az alapvető erkölcsi elvárások sem változtak sokban e téren megítélésem szerint, ugyanakkor lehet, hogy ezzel az álláspontommal sokan vitába szállnának.

16 FÖLDI András 2001.77. oldal

17 FÖLDI András 2001.78. oldal

18 FÖLDI András 2001. 79. oldal

19 FÖLDI András 2001. 81. oldal

20 Ahogy Földi András megfogalmazza az elv lappangott. FÖLDI András 2001. 84. oldal

21 Vékás Lajos kiemeli az elv etikai megalapozottságát és rámutat a kölcsönös bizalom momentumára, mint arra Földi is utal monográfiája 92. oldalán

22 FÖLDI András 2001. 106. old.

23 Főfogalom és azt pontosító alfogalom.

24 FÖLDI András 2001. 93. old.

25 Első látásra szembetűnő, hogy az eljárásjog kizárólag a jóhiszeműséget, mint alapvető tar-

Mind a bíróság, mind a felek közös érdeke a perek mielőbbi, ésszerű időn belül történő befejezése.²⁶

Mi mozdíthatná elő jobban a perek gyors befejezését? Egyértelmű a válasz: a polgári per befejezésének záloga az, amennyiben minden peres fél, továbbá az eljárás valamennyi szereplője is a perbeli jogaik és kötelezettségeik gyakorlása során a jóhiszeműség követelményének megfelelően jár el.

3. A jóhiszeműség elve a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben

Először azt szeretném áttekinteni, hogy a hatékony pervitel elősegítése érdekében e körben milyen rendelkezéseket tartalmaz a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.).

A régi polgári perrendtartás a VIII. Pp. novellával módosított változat, mely novella jelentőségére már korábban utaltam.²⁷ A novella a törvény szövegéből kifejezetten kivette azt az előírást, hogy a felek a perbeli jogaikat jóhiszeműen kötelesek gyakorolni, és a bíróság köteles az igazság kiderítésének megghiúsítására vagy perelhúzásra irányuló, illetve erre vezető minden magatartást szankcionálni.

Ennek a módosításnak köszönhetően a jóhiszeműség elve a régi Pp.-ben a 8. § (2) bekezdésére redukálódott. A Pp. 8. § (1) bekezdése szerint a bíróság köteles biztosítani, hogy a felek és a per többi résztvevője jogaikat rendeltetésszerűen gyakorolják és perbeli kötelezettségeiknek eleget tegyenek. A Pp. 8. § (2) bekezdése szerint a bíróság köteles megakadályozni minden olyan eljárást, cselekményt vagy egyéb magatartást, amely a jóhiszemű joggyakorlás követelményével ellentétes, így azt, amely a per elhúzására irányul vagy erre vezet. *A bíróság a feleket a perbeli jogok jóhiszemű gyakorlására figyelmeztetni köteles, a figyelmeztetésnek ki kell terjednie a rosszhiszemű pervitel következményére is.*

talmazza, a tisztességre nem utal. Más kérdés az, hogy a gyakorlatban akként figyelmezteti a bíróság a feleket, hogy a perbeli jogaikat és kötelezettségeiket jóhiszeműen és tisztességesen kötelesek gyakorolni. Nem keverendő össze a tisztesség polgári jogi elve az Alaptörvény XXIV. cikkében megfogalmazott tisztességes eljáráshoz való joggal, tekintettel arra, hogy míg a tisztesség elve eljárásjogilag a felet és más perbeli szereplőt kötelezné, addig a tisztességes eljáráshoz való jog elve a hatóságra ró kötelezettséget, egyúttal a fél joga. Álláspontomat alátámasztja véleményem szerint az Alkotmánybíróság 3265/2014.(XI.4.) AB határozata, mely szerint az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesíthetőek a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok. Ezek különösen: a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás igazságossága (ami nem garantálja a döntés igazságosságát), a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, a törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma, továbbá az ésszerű időn belüli elbírálás.

26 Külön vita tárgyát képezheti az ésszerű idő fogalmának tartalommal való megtöltése.

27 Az Országos Ítéletábrla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény.

Mint látható, a Pp. 8. §-a elsődlegesen a bíróság számára fogalmaz meg kötelezettséget. A bíróság feladatává teszi annak biztosítását, hogy a per során mind a felek, mind a per többi résztvevője, beleértve tanúk, szakértők, beavatkozók, egyéb perbeli személyek a jogaikat az eljárás során mindvégig rendeltetésszerűen gyakorolják és a perbeli kötelezettségeiknek eleget tegyenek. Ez azonban – meglátásom szerint – kizárólag az eljárásjogi jogok rendeltetésszerű gyakorlására vonatkozik. Nem vonhatjuk ide az eljárásban érvényesített anyagi jogi jogviszonyt. Észrevehető az is, hogy a maga a jóhiszemű kifejezés kizárólag a felek kapcsán jelenik meg! Szintén a bíróság kötelezettségévé teszi azt, hogy megakadályozzon minden olyan cselekményt, eljárást, magatartást, beleértve ide a mulasztásokat is, mely ellentétes a jóhiszemű joggyakorlás következményével.

Megállapítható tehát az, hogy a régi Pp. nem teszi sem a felek, sem az eljárás egyéb résztvevői kötelezettségévé a jóhiszemű joggyakorlást, nem mondja ki *expressis verbis*, hogy a felperes, alperes, a tanú, a szakértő a jogát jóhiszeműen köteles gyakorolni. Ugyanakkor a bíróság köteles erre a jóhiszemű joggyakorlásra a perbeli résztvevőket, szűken értelmezve a törvény rendelkezését a feleket figyelmeztetni, a jóhiszemű joggyakorlás felett őrködni és a jóhiszemű joggyakorlásba ütköző magatartásokat szankcionálni.²⁸

A szankció alkalmazása lehet akár a Pp. 120. §-ában alkalmazott pénzbírság vagy más jogkövetkezmény. Ilyennek tekinthető az, amikor a fél személyes megjelenés terhével történő idézés ellenére nem jelenik meg az eljárásban, és így a Pp. 206. §-ának értelmében a magatartását a terhére kell adott esetben, adott tényállás szerint értékelni. A szankció nem alkalmazható azonban figyelmeztetés nélkül. Így a bíróságnak célszerű már a peres felek meghallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni arra a feleket, hogy a perbeli jogokat és kötelezettségeket jóhiszeműen kötelesek gyakorolni. Ez az általános megelőző figyelmeztetés, amennyiben összekapcsolódik egy rosszhiszemű joggyakorlás esetére kilátásba helyezett szankcióval, a pénzbírsággal, ad lehetőséget leginkább az elv betartására a teljes eljárás folyamán.

Ugyanakkor a gyakorlatban amellet, hogy a bírák a meghallgatás megkezdésekor figyelmeztetik a feleket a Pp. 8. § (2) bekezdésében foglaltak megtartására, igen gyakori, hogy az ellenfél jogi képviselője hívja fel a bíróságot egyes nyilatkozatok, perbeli cselekmények kapcsán, hogy ismételten, kifejezetten határozott jogkövetkezmény (általában pénzbírság) kilátásba helyezésével figyelmeztesse újra az általa rosszhiszeműnek tekintett felet.

A hatályos Pp. a 8. § (3) bekezdésében szabályozza a perjogunkban 1911. évi I.

---

28 Feltűnő a tisztesség szó használatának a hiánya. Földi András a régi Ptk.209/B. §-ához fűzött magyarázatában a tisztesség szó hiányát különösen azért emeli ki, mert álláspontja szerint ez tenné a kritérium objektív jellegét egyértelművé. Ez esetben is egyet kell értenem vele. Jóhiszeműnek kell lennie a félnek, de tisztességesnek nem? Elválaszthatóak-e a szíam-i ikrek?

törvénycikk 222. §-ával²⁹ bevezetett igazmondási kötelezettséget, megnevezve ezzel a jóhiszemű pervitellel ellentétes rosszhiszemű pervitel leggyakoribb formáját, a perbeli hazugságot, melynek több esetét szabályozza a rendelkezés, továbbá a perelhúzást [Pp. 8. § (4) bekezdése].

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, amikor a perelhúzó magatartás nemcsak a per elhúzódásához vezet, hanem emellett egyfajta minősített esetként még indokolatlan, felesleges költséget is okoz; ez esetben is alkalmazható pénzbírság.

4. A polgári perrendtartásról szóló 2013. évi CXXX. törvény

Ezt követően tekintsük át az új szabályozást.

Az új polgári perrendtartásról szóló 2013. évi CXXX. törvény (az új Pp.) megalkotásának egyik nem titkolt elsődleges indoka volt az ítélkezés hatékonyságának, gyorsaságának és időszerűségének előmozdítása.

Az új polgári perrendtartást a 2018. január 1. napját követően induló polgári peres eljárásokban kell a bíróságoknak alkalmazniuk.

Tárgyalt alapelvünk kapcsán már első látásra is szembetűnő: a törvény külön kiemeli az alapelvek között az 5. §-ban a jóhiszeműség elvét. Kimondja, hogy a felek és más perbeli személyek eljárási jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése során jóhiszeműen kötelesek eljárni.³⁰

Nyilvánvaló az, hogy a korábbival szemben az új Pp. már a felekre is kötelezettséget ró: kifejezetten kimondja, hogy jóhiszeműen kötelesek eljárni. A régi perrendtartásban a jóhiszeműség kizárólag a felek vonatkozásában fennálló figyelmeztetés. Az új Pp. 5. § (1) bekezdése azonban már más perbeli személyek tekintetében is felhívja kötelezettségként. Az 5. § (2) bekezdése kötelező jelleggel mondja ki a bíróság számára azt, hogy azt a felet vagy más perbeli személyt, aki a jóhiszeműség követelményével ellentétes magatartást tanúsít, pénzbírság megfizetésére kötelezi vagy az e törvényben meghatározott más jogkövetkezménnyel sújtja. Ezzel tehát nem ad lehetőséget a jogalkalmazónak arra, hogy mérlegeljen, amennyiben a jóhiszeműség elve sérül, kötelező a bírság, mint jogkövetkezmény alkalmazása.³¹

Eltérő az is, hogy míg a régi Pp. az igazmondási kötelezettséget a jóhiszeműség körén belül szabályozta, addig az új Pp. külön alapelvként nevesíti a felek eljárás-tárgyat és igazmondási kötelezettségét.³² További különbség az is, hogy a régi Pp. 8. § (3) bekezdése a perbeli hazugságot mind a fél, mind a képviselő esetén pénzbírsággal szankcionálja, az új Pp. 4. § (4) bekezdése kifejezetten a félre vonatkozóan teszi lehetővé perbeli hazugság esetén a pénzbírság kiszabását.

29 1000ev.hu letöltés 2017.12. 01.

30 Ismét hiányzik a tisztesség szó.

31 A gyakorlatban a bírák eddig ritkán éltek vele, mivel visszatartó ereje alig van.

32 Következtethetünk-e ebből arra, hogy az igazmondás és jóhiszeműség, mint kötelezettség elválhat egymástól az eljárás során.

Tekintsük most át, hogy milyen gyakorlati kérdések merülhetnek fel a gyakorlatban a jóhiszeműség elvére történő figyelmeztetés során.

Vajon elegendő-e a per kezdetén a peres felet a régi Pp. 8. § (2) bekezdésére, illetve az új Pp. 5. § (1)-(2) bekezdésére figyelmeztetni, azaz arra, hogy a perbeli jogait és kötelezettségeit jóhiszeműen köteles gyakorolni, vagy kifejezetten ki kell fejteni, hogy a jóhiszemű magatartás mit foglal magába, azaz katalógusát kell-e adni a jóhiszemű, illetve még inkább a rosszhiszemű pervitel megvalósító magatartásoknak a peres felek részére? Részletesen tájékoztatni kell-e őket arról, hogy ennek keretében igazmondási kötelezettségük van, tartózkodni kötelesek a perelhúzó magatartástól, tartózkodni kötelesek a többletköltséget okozó perelhúzó magatartástól és minden más olyan magatartástól, amely a rendeltetésszerű joggyakorlás kötelezettségébe ütközik?

Letudható-e formálisan a figyelmeztetés azzal, hogy a „bíróság figyelmezteti a peres feleket a Pp. 8. §-ának (2) bekezdésében foglaltakra”, mivel a felek jóhiszemű eljárásra vonatkozó kötelezettsége már eleve fennáll az anyagi jogi jogviszony, azaz a Ptk. 1:3. § (1) bekezdése alapján. Elegendő tehát az, mint ahogy a gyakorlatban legtöbbször történik, hogy a bíróság a fenti figyelmeztetéssel felhívja a figyelmet a jóhiszemű joggyakorlás követelményére, nem adva arról részletes tájékoztatást, hogy mit fog rosszhiszemű magatartásnak tekinteni és szankcionálni, hanem elvárja a peres felektől, hogy ők maguk tudják azt, hogy mi a jóhiszemű magatartás, melyet az eljárás megkövetel. Avagy, mint az a gyakorlatban szintén leginkább előfordul, az általános figyelmeztetést követően, az egyes rosszhiszemű magatartások nyilvánvaló felbukkanásakor a bíró akár hivatalból, akár az ellenérdekű fél felhívására, kifejezetten figyelmezteti a felet arra, hogy a konkrét magatartása a jóhiszemű pervittel ellentétes, és azt – amennyiben még egyszer előfordul – szankcionálni fogja. Ez esetben az első rosszhiszemű magatartása szankció nélkül marad, legfeljebb a bíró jegyezheti magában az, hogy például az adott fél a jóhiszemű eljárásra vonatkozó kötelezettségét nem teljesítette, szavahihetősége megingott és ennek fényében fogja értékelni további előadásait. Azonban ekkor még pénzbírsággal nem sújtható, mivel az eljárás elején tett általános figyelmeztetés a konkrét esetben nem vonhat maga után pénzbírságot.

El is érkeztem ahhoz a lényegi kérdéshez, hogy köteles-e tudni a perbeli résztvevő, hogy mi a jóhiszemű magatartás a polgári perben? Különösen érdekesítő ez a kérdés, amikor kiskorúról beszélünk, tudhatja-e a kiskorú koránál fogva, hogy mi a jóhiszeműség, milyen módon figyelmeztessük a kiskorút a jóhiszemű pervitelre?³³

És e kérdések kapcsán felmerül az a további kérdés, hogy kell-e változtatni a figyelmeztetésre vonatkozó eddigi bírói gyakorlaton vagy a régi Pp. gyakorlata tovább élhet?

---

33 Egyértelmű az, hogy a kiskorút korának megfelelően kell figyelmeztetni, így például hamis tanúzás esetén nem a nagykorúakra irányadó figyelmeztetést alkalmazza a bírói gyakorlat: „A hamis tanúzást a törvény szigorúan, szabadságvesztéssel rendeli büntetni” helyett: „Az igazat kell mondani” hangzik el. Ennek a kérdésnek azonban külön ismertetést szeretnék szánni.

Mindezekre a kérdésekre az új Pp. kapcsán Földi András fordulatát idézve bíránk bátorsága és bölcsessége fog választ adni a gyakorlati alkalmazás során.

Felhasznált irodalom:

BÍRÓ György - LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok Ideiglenes egyetemi jegyzet*, Miskolc 1996.

FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*, Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestiensis, fasc. IX. Budapest, 2001.

GÁSPÁRDY László: Általános rendelkezések in: Petrik Ferenc (szerk.) *Polgári eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára*, Budapest 1994.

KENGYEL Miklós: *Polgári eljárásjog I.*, Pécs 1996.

KORMOS Erzsébet: *Alapelvek a bírósági végrehajtási eljárásban - PhD értekezés* Miskolc 2002.

Tárgyszavak:

Jóhiszeműség elve, új Pp.

A HUMÁNGENETIKAI VIZSGÁLATOK ÉS A TÁJÉKOZTATÁSHOZ VALÓ JOG

1. Előszó

A genetika napjaink legdinamikusabban fejlődő tudományága. Így bár nem könnyű feladat, de a jogalkotásnak meg kell próbálnia lépést tartani ezzel a mindig változó világgal, annak érdekében, hogy azok, akik a genetikát, mint segédeszközt fel szeretnék használni gyógyulásuk érdekében, a lehető legnagyobb biztonságban lehessenek. A tanulmányom ennek a témának egy kicsi, ám jelentős szegmensére koncentrálok, nevezetesen a humángenetikai vizsgálatok és a tájékoztatáshoz való jog kapcsolatára. Teszi ezt annak reményében, hogy ha minél több esetben kerül sor a genetikával kapcsolatos jogi szabályozások áttekintésére, annál több az esély arra, hogy a jognak sikerül felzárkóznia a genetika tudományához.

2. A humángenetikai vizsgálatok kialakulása

A humángenetikai vizsgálatok előzménye a XIX. századra nyúlik vissza, amikor is 1869-ben Friedrich Miescher felfedezte a DNS-t.¹ Jóval később, 1944-ben jött rá arra Oswald Avery, Colin MacLeod és Maclyn McCarthy, hogy a genomon belül maguknak a tulajdonságoknak az átörökítése ehhez az anyaghoz, a dezoxiribonukleinsavhoz köthető.² Mindössze kilenc év kellett ahhoz, hogy bebizonyítsa 1953-ban James Watson és Francis Crick, hogy a DNS „double helix” térszerkezetű (magyarul „kettős spirálnak” szokták fordítani, mely elnevezés nem igazán pontos, Venetianer Pál szerint inkább hasonlít egy csigalépcső két egymással párhuzamos korlátjára).³

E felfedezések hatására fogalmazták át a genom addigi fogalmát, ami így már nemcsak a gének összességét jelentette, hanem a „sejt teljes DNS állományát”.⁴ Ez a meghatározás és az 1970-es évektől kialakuló géntechnológiai módszerek (például rekombináns DNS-technológia, molekuláris klónozás, polimeráz-láncreakció) hívták életre azt a kezdeményezést, amely 1990. október 1-jén indult Humán Genom Program

---

1 NYITRAY László (szerk.): *Géntechnológia és fehérvérmezőség*, http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/Gentechnologia/Gentechnologia_e-book.pdf 13. (letöltés dátuma: 2017. november 13.)

2 VENETIANER Pál: *Az emberi genom*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. 8.

3 VENETIANER Pál 2013. 8.

4 VENETIANER Pál 2013. 11.

néven. A kutatók a programban több egyén DNS-ével dolgoztak, a DNS-keverékben női és férfi, fehér, afro-amerikai és ázsiai DNS-ek is arányosan voltak megtalálhatók,⁵ így a végeredmény egy ember átlagos genomja lett, vagyis az emberi fajnak a vad típusa, amitől minden ember DNS-szekvenciája egy ezreléknyi mértékben eltér.⁶ A Humán Genom Program eredményei közé tartozik, hogy bebizonyították a kutatók, hogy léteznek örökletes betegségek és arra is rájöttek, hogy bizonyos betegségekre való hajlamok genetikai vizsgálatokkal kiszűrhetők és így vagy megelőzhetők a betegségek vagy, ha nem is gyógyíthatók, de legalább idejében kezelhetők.

3. A humángenetikai vizsgálatok főbb etikai és jogi szabályai

A technológiai újítások egyre sürgetőbbé tették, hogy az etika és a jog szintjén is kezeljék a kialakult új helyzetet. Ugyan az etikai dokumentumok nem bírnak kötelező erővel, azonban hatalmas a jelentőségük, hiszen kijelölik azt az útvonalat, amelyen a jogi szabályozásnak érdemes haladnia.

Így már az UNESCO által 1997-ben kiadott Az emberi génállomány és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata az érintett személyek jogai között kiemeli a tájékoztatás fontosságát, mint az egyik legfontosabb alapelvet. Ennek megtörténtét a genetikai kutatásba, kezelésbe, illetve vizsgálatba való beleegyezés egyik feltételül szabja meg.⁷ 2003-ban az általuk kiadott Nemzetközi nyilatkozat a humángenetikai adatokról című dokumentumban az eljárások között említi, hogy „etikailag szükségszerű, hogy az egyén világos, kiegyensúlyozott és átfogó tájékoztatást kapjon előzetes, szabad, tájékozott és kifejezett beleegyezését megelőzően”.⁸

A két évvel később meghozott A bioetika és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata ugyancsak kiemeli a tájékoztatás fontosságát. Azonban már nemcsak az egyéni tájékoztatásra tér ki, hanem az államoknak a társadalmi szintű tájékoztatási kötelezettségvállalására is. Szorgalmazza, hogy a részes felek oktatás keretében terjesszék a bioetikával kapcsolatos információkat és ismereteket.⁹

Még 1997-ben az Európa Tanács megalkotta az Ovideói Egyezményt, amelyet a tagállamok magukra nézve kötelezőnek ismertek el. Magyarországon a 2002. évi VI. törvénnyel¹⁰ hirdették ki. Az Egyezmény szintén előírja, hogy a személynek joga van

5 VENETIANER Pál 2013. 34.

6 VENETIANER Pál 2013. 35.

7 UNESCO: Az emberi génállomány és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata, 1997. 5. cikk (b)

8 UNESCO: Nemzetközi nyilatkozat a humángenetikai adatokról, 2003. 6. cikk d)

9 UNESCO: A bioetika és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata, 2005. 23. cikk

10 2002. évi VI. törvény az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására való tekintettel történő védelméről szóló, Ovideóban, 1997. április 4-én kelt egyezménye: Egyezmény az emberi jogokról és a biomedicináról, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről (a továbbiakban:

megismernie az egészségével kapcsolatos adatokat,¹¹ így a genetikai adatait is. Továbbá szól a genetikai előrejelző vizsgálatokról is, melyek vagy csak orvosi vagy orvosi kutatási célból, megfelelő genetikai tanácsadás mellett végezhetőek el.¹²

Magyarországon alaptörvényi szinten tilalmazott, hogy embereken tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezzenek,¹³ továbbá minden embernek joga van a személyes adatai védelméhez¹⁴ és a testi és lelki egészségéhez¹⁵ is. Az Infotörvény¹⁶ az egészségi állapotra vonatkozó adatokat nem pusztán személyes adatokként definiálja, hanem különleges adatnak¹⁷ minősíti, melyek kezeléséhez az érintett írásbeli hozzájárulása szükséges.¹⁸ Azt azonban érdemes kiemelni, hogy a genetikai adat nemcsak az egészségi állapotra vonatkozó adat, hanem az érintett családjáról és leendő leszármazóiról is hordoz magában információkat. Így kezelésük és tárolásuk még nagyobb védelmet érdemel, mint az egészségügyi adatok. A magyar egészségügyi törvény¹⁹ a humán genetikai vizsgálatokról nem rendelkezik, csupán az emberi génállomány megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező kutatást vagy beavatkozást szabályozza.²⁰ A 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet az emberen végzett orvostudományi kutatásokról is rendelkezik a tájékoztatáshoz való jogról, meghatározza annak a tájékoztatásnak a főbb elemeit, amit akkor kell az egyénnek megtartani, amikor olyan kutatásban vesz részt, amelyben humán genetikai vizsgálat elvégzése céljából mintavétel szükséges tőle.

4. A humán genetikai vizsgálatok

A humán genetikai vizsgálatokról a 2008. évi XXI. törvényünk rendelkezik, amely a humán genetikai adatok védelméről, a humán genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szól (a továbbiakban: Humán genetikai törvény). Eszerint a humán genetikai vizsgálat „az egészséget károsan befolyásoló hatásokkal társuló vagy azokat előre jelző, csírasedt (örökölt) vagy a magzati élet korai szakaszában kialakult, a genom (gén, kromoszómák) veleszületett – ge-

---

Ovideói Egyezmény)

11 Ovideói Egyezmény 10. cikk 2.

12 Ovideói Egyezmény 12. cikk

13 Alaptörvény III. cikk (2)

14 Alaptörvény VI. cikk (2)

15 Alaptörvény XX. cikk

16 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és információszabadságról (a továbbiakban: Infotörvény)

17 Infotörvény 3. § (3)

18 Infotörvény 5. § (2)

19 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (a továbbiakban: Eütv.)

20 Az emberi génállomány megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező kutatás, beavatkozás kizárólag megelőzési, kórismézési vagy gyógykezelési indokból csak akkor végezhető, ha a kutatásnak, beavatkozásnak nem a leszármazottak genetikai állományának megváltoztatása, illetve új egyed létrehozása a célja. (Eütv. 162. §)

netikai betegséget okozó vagy arra hajlamosító – variánsainak kimutatására irányuló, genetikai mintán végzett laboratóriumi analízis, amely a vizsgálat célja szerint lehet klinikai genetikai vizsgálat, genetikai szűrővizsgálat vagy kutatási célú genetikai vizsgálat”.²¹ Tehát humángenetikai vizsgálatok végezhetőek vagy egy beavatkozás előtt vagy szűrővizsgálatként vagy pedig egy kutatás során. Azonban genetikai tesztek nem csak klinikai körülmények között végezhetőek, az Amerikai Egyesült Államokban már a magánszektor²² is foglalkozik ilyen tesztek forgalmazásával. A közvetlenül a fogyasztókhöz eljuttatott genetikai teszteknek (direct-to-consumer tesztek) két típusa van. Az első típusban azok a tesztek találhatók, amelyek csak orvos által és genetikai tanácsadás mellett vállalják a teszt elvégzését és kiértékelését. A második típusban pedig azok a genetikai tesztek vannak, amelyek eszközeit közvetlenül a fogyasztó lakhelyére juttatják el. A fogyasztó elvégzi saját magán a mintavételt, a mintát visszaküldi a vállalatához, akik kiértékelik vagy kiértékeltetik a tesztet és megküldik az eredményt az érintettnek. A második típusba tartozó genetikai tesztek legnagyobb hátránya, hogy a folyamatból kimarad a genetikai tanácsadás, azonban a szolgáltatók azzal érvelnek, hogy a magánélethez való jog így biztosítható a legteljesebb mértékben.²³ Kérdésként merül fel, hogy az egyénnek mi a fontosabb. Az, hogy egy genetikai tanácsadás keretén belül a lehetséges kezeléseket átbeszélje egy orrossal és az esetlegesen felmerülő kérdéseire azonnal, szakértői választ kaphasson vagy esetleg az, hogy a genetikai adatait eggyel kevesebb, egyébként a témában szakértő ismerhesse meg.

5. A tájékoztatáshoz való jog

A humángenetikai vizsgálatok megkezdése előtt az egyén genetikai tanácsadásban²⁴ részesül, ez az a momentum, ahol az egyén élhet a tájékoztatáshoz való jogával a humángenetikai vizsgálat során. A Humángenetikai törvény értelmében a személyt tájékoztatni szükséges a mintavétel céljáról, a vizsgálat elvégzésének vagy elmaradásának előnyeiről és kockázatairól, a lehetséges eredménynek az érintettet és közeli hozzátartozóit érintő esetleges következményeiről, a genetikai minta és adat tárolásának módjairól, a különböző formában tárolt genetikai minták, továbbá adatok azonosíthatóságának

---

21 2008. évi XXI. törvény a humángenetikai adatok védelméről, a humángenetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól (a továbbiakban: Humángenetikai törvény) 3. § (1) 11.

22 KAKUK Péter: A genomikai kutatások népegészségügyi hasznosításának etikai aspektusai. In: ÁDÁNY Róza, SÁNDOR Judit, ANGELA BRAND (szerk.): *Népegészségügyi genomika*, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2013. 225.

23 KAKUK Péter. in: ÁDÁNY Róza - SÁNDOR Judit - ANGELA BRAND 2013. 225.

24 Genetikai tanácsadás: olyan konzultációs eljárás, amely során erre jogszabály alapján jogosult személy tájékoztatást ad a klinikai genetikai vizsgálatok előnyeiről vagy kockázatairól, feltárja a humángenetikai vizsgálatok eredményeinek lehetséges következményeit, és segíti a betegség természetének megértését. (Humángenetikai törvény 3. § (1) 15.)

lehetőségeiről.²⁵ Ezeken kívül az érintettet tájékoztatni szükséges klinikai genetikai vizsgálat²⁶ esetén a genetikai teszt eredményéről, várható következményeiről, továbbá a személyt és közeli hozzátartozóit érintő genetikai kockázatokról és a betegség természetéről.²⁷ Genetikai szűrővizsgálat²⁸ esetén még tájékoztatni szükséges a személyt az adott betegségről, a pozitív, illetve negatív eredmény jelentéséről és az eredményt megerősítő teszt fontosságáról.²⁹ Kutatási célú genetikai vizsgálat esetén pedig tájékoztatást kell nyújtani a kutatás lényegéről és arról is, hogy kérheti az érintett a kutatás eredményének a megismerését is.³⁰

Bár a törvényi szabályozás nem emeli ki, de a szakirodalom igen, hogy a genetikai tanácsadásnak irányításmentesnek kell lennie,³¹ vagyis nem mondhatja meg a tanácsadó, hogy az érintett hogyan döntsön és elő kell segítenie, hogy a személy a saját meglátása szerint választhasson az elé tárt lehetőségek közül. Ennek nemcsak a gyakorlati megvalósíthatósága vitatott, hanem az is, hogy minden helyzetben megfélemlő-e, ha a tanácsadás semleges.

Genetikai adatról³² tájékoztatást az érintett, az érintett által okiratban (közokiratban, teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy írásképtelenség esetén két tanú együttes jelenlétében megtett szóbeli nyilatkozattal)³³ megnevezett személy és az kaphat, akit a Humángenetikai törvény arra jogosultnak ismer el, így például az egyén kezelését végző orvos is, aki a vizsgálatot kezdeményezte.³⁴ Közeli hozzátartozó³⁵ abban az esetben kaphat tájékoztatást az érintett genetikai adatairól, ha az az ő betegségéhez vagy

25 Humángenetikai törvény 6. § (2)

26 Klinikai genetikai vizsgálat: olyan humángenetikai vizsgálat, amelynél a genetikai mintát szolgáltató érintett személy betegség tüneteit mutatja (diagnosztikus genetikai teszt), vagy amelynél a genetikai mintát szolgáltató tünetmentes személy vér szerinti rokona genetikai betegségben szenved és a személy saját egészséges, illetve gyermekvállalása szempontjából fokozott kockázatnak van kitéve. (Humángenetikai törvény 3. § (1) 12.)

27 Humángenetikai törvény 6. § (2a) a)

28 Genetikai szűrővizsgálat: meghatározott populáció tagjainak válogatás nélküli, szűrőprogram keretében végzett humángenetikai vizsgálata, amelynek célja a genetikai mintát szolgáltató tünetmentes személyek köréből a veszélyeztetettek beazonosítása genetikai jellemzőik feltárásával. (Humángenetikai törvény 3. § (1) 13.)

29 Humángenetikai törvény 6. § (2a) b)

30 Humángenetikai törvény 6. § (2a) c)

31 KAKUK Péter. in: ÁDÁNY Róza - SÁNDOR Judit - ANGELA BRAND 2013. 224.

32 Genetikai adat: meghatározott érintett személy örökletes tulajdonságaira vonatkozó olyan információ, amely genetikai minta feldolgozásából, illetve az egészségügyi dokumentációból származik, és amely az egyén genetikai eredetű betegségekkel kapcsolatos kockázatára, örökölt hajlamára, testi vagy viselkedésbeli jellemzőire utal, és alkalmas lehet arra, hogy az egyén azonosítható legyen (Humángenetikai törvény 3. § (1) 3.)

33 Humángenetikai törvény 7. § (2)

34 Humángenetikai törvény 7. § (1), 14. §

35 Közeli hozzátartozó: a házastárs, az egyeneságbeli rokon, a testvér, a bejegyzett élettárs, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, valamint a testvér házastársa és leszármazója. (Humángenetikai törvény 3. § (1) 18.)

az utódei betegségének kockázatához szükséges.³⁶ Ugyanakkor egy személy genetikai adataira nemcsak ezen személyek lehetnek kíváncsiak, hanem az érdekelheti a személy munkáltatóját, a biztosító társaságát vagy akár magát az államot is. A genetikai adatoknak nem csak a megismerésére jogosultakhoz való eljuttatása magában rejti annak veszélyét, hogy az egyén kiszolgáltatottá válik környezete számára. Ez vezethet akár az egyén kiszorulásához a munkaerőpiacról vagy egy magasabb kockázatú megfizethetetlen életbiztosítási szerződés megkötéséhez és akár az egyén társadalmi ellehetetlenüléséhez is. Végső soron pedig „az egyének genetikán alapuló hátrányos megkülönböztetésének”³⁷ a veszélyét is magában rejti.

Nemcsak a tájékoztatáshoz való jog, de a „nem tudás joga” is megilleti azt a személyt, aki humán genetikai vizsgálatoknak veti alá magát. Törvényi szinten biztosított, hogy az érintett lemondhat arról, hogy őt tájékoztassák a vizsgálat eredményéről.³⁸ Ezen jog érvényessége azért különösen fontos, mert a humán genetikai vizsgálatok kapcsán is kialakulhat az a jelenség, amit a terápiás szakadék helyzetének nevezünk, vagyis: olyan információk is kiderülhetnek a vizsgálat hatására, amelyekből tudható, hogy a vizsgálati alany milyen betegségben fog szenvedni, valamint az is tudható, hogy erre a betegségre egyelőre nem létezik hatékony terápiás megoldás.³⁹ Éppen ezért fontos biztosítani az érintettek számára a nem tudás jogát annak érdekében, hogy ezáltal is megvédjük az érintett identitását, addigi életét és a magánélethez való jogát is. Ezen jog védelme különösen fontos lehet azon kiskorú személyek esetében, akik olyan genetikai eredetű betegségben szenvednek, melynek ismerete semmiféle előnyt nem hozna a számukra.⁴⁰ Ez a jog a már említett UNESCO dokumentuma szerint nemcsak az érintettre terjedhetne ki, hanem azokra a hozzátartozókra is kiterjeszhető, akikre a genetikai adatok vonatkozhatnak.⁴¹ Kérdésként merülhet fel, hogy ha az érintett nem is szeretné tudni az eredményt, de az eredmény a közeli hozzátartozója egészségét, életét nagymértékben befolyásolná, az orvos adhat-e tájékoztatást a hozzátartozónak. A jelenlegi szabályozás szerint csak abban az esetben, ha ahhoz az érintett is hozzájárul.⁴² A szabályozás hiányossága, hogy abban az esetben, amikor az érintett nem szeretné tudni a genetikai vizsgálat eredményét és azt sem szeretné, hogy közeli hozzátartozója tudomást szerezzen róla, azonban az eredmény nagymértékben befolyásolná a hozzátartozó egészségét és életét, még csak lehetőséget sem biztosít a szabályozás arra, hogy a hozzátartozó eldönthesse, hogy tudni szeretné-e vagy sem a rá vonatkozó adatot. Már 1995-ben a Floridai Legfelsőbb Bíróság „megállapította az orvos figyelmeztetési kötelezettségét a páciens gyermekei felé”.⁴³ Ugyanígy 1996-ban

36 Humán genetikai törvény 7. § (3)

37 KAKUK Péter. in: ÁDÁNY Róza - SÁNDOR Judit - ANGELA BRAND 2013. 222.

38 Humán genetikai törvény 6. § (7)

39 KAKUK Péter. in: ÁDÁNY Róza - SÁNDOR Judit - ANGELA BRAND 2013. 221.

40 KAKUK Péter. in: ÁDÁNY Róza - SÁNDOR Judit - ANGELA BRAND 2013. 221.

41 UNESCO: Nemzetközi nyilatkozat a humán genetikai adatokról, 2003. 10. cikk

42 Humán genetikai törvény 10. § (3)

43 Superior Court of New Jersey, Appellate Division, 1996 291 N.J. Super A. 2d 1188. in:

a New Jersey-i bíróság is kimondta a Safer kontra Pack ügyben, hogy az orvos felelős az elmulasztott információért akkor, amikor nem tájékoztatja a beteg rokonait egy ismert örökletes betegségről.⁴⁴

Humán genetikai vizsgálatok nemcsak egyéneknek végezhetőek, hanem népesség-csoportokon is, rajtuk általában kutatás céljából.⁴⁵ A törvény értelmében széleskörű tájékoztatásnak szükséges megelőznie a kutatást,⁴⁶ amelynek ki kell terjednie, mind a kutatásba bevont populáció egészének tájékoztatására, mind az egyének tájékoztatására is. Ugyanakkor kérdéses, hogy milyen típusú tájékoztatás a megfelelő egy olyan helyzetben, ahol akár több, előre meg nem határozott betegség genetikai hátterét is vizsgálhatják a kutatók a begyűjtött minták alapján.

6. Konklúzió

A tájékoztatáshoz való jog biztosítása a humán genetikai vizsgálatok megkezdése előtt nemcsak azért fontos, mert elmaradása megalapozhatja az orvos felelősségét, hanem azért is, mert ezáltal biztosítható az érintett önrendelkezéshez való joga. Az a jog, hogy az érintett az információk birtokában eldönthesse, hogy szeretné-e a vizsgálatot vagy sem, és ha szeretné, akkor szeretné-e tudni annak az eredményét vagy sem. Végül soron pedig ezáltal biztosítható az érintettek emberi méltóságához való joga is.

Ugyanakkor azt is fontos kijelenti a humán genetikai vizsgálatok kapcsán, hogy bár sok mindent meghatároz a génjeinkben hordozott információ, azonban nem pusztán a génjeink vagyunk és nem pusztán a génjeink irányítanak bennünket, hiszen mind személyiségünkhöz, mind pedig megjelenési típusunkhoz hozzájárul például a neveltetésünk és a környezeti tényezők is. Így a genetikán alapuló hátrányos megkülönböztetés épp oly téves eredményhez vezethet, mint a diszkrimináció bármely más formája.

Felhasznált irodalom

UNESCO: Az emberi génállomány és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata, 1997.

UNESCO: Nemzetközi nyilatkozat a humán genetikai adatokról, 2003.

UNESCO: A bioetika és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata, 2005.

Alaptörvény

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

2002. évi VI. törvény az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának

---

SÁNDOR Judit: *Az én molekulám – Bioetika és az emberi jogok a XXI. század elején*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016. 105.

44 Pate v. Threlkel, 661 So 2d 278 Fla. (1995). in: SÁNDOR Judit 2016. 105.

45 A populáción végzett humán genetikai kutatás egy adott csoporthoz tartozó egyének, illetve különböző csoportokhoz tartozó egyének között létező genetikai variációk megoszlásának meghatározására, azok természetének és következményeinek feltárására végezhető. (Humán genetikai törvény 17. § (1))

46 Humán genetikai törvény 1/A. § (1)

tóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására való tekintettel történő védelméről szóló, Ovideóban, 1997. április 4-én kelt egyezménye: Egyezmény az emberi jogokról és a biomedicináról, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről

23/2002. (V. 9.) EüM rendelet az emberen végzett orvostudományi kutatásokról

2008. évi XXI. törvény a humángenetikai adatok védelméről, a humángenetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól

2011. évi az információs önrendelkezési jogról és információszabadságról

ÁDÁNY Róza - SÁNDOR Judit - Angela BRAND (szerk.): Népegészségügyi genomika, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2013.

NYITRAY László (szerk.): Géntechnológia és fehérjemérnökség, http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/Gentechnologia/Gentechnologia_e-book.pdf (letöltés dátuma: 2017. november 13.)

SÁNDOR Judit: Az én molekulám – Bioetika és az emberi jogok a XXI. század elején, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016.

VENETIANER Pál: Az emberi genom, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.

Tárgyszavak

Humángenetikai vizsgálat Tájékoztatáshoz való jog „Nem tudás” joga Genetikai tanácsadás.

INTERNATIONAL ASPECTS OF RESTRAINING ORDERS

In Hungary, Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives took effect on October 1, 2009.¹ This means that this law is already eight years old. It is a brand new legal institution in the Hungarian legislative system but it did not become part of the laws out of the blue.

First of all, it came from a rather gloomy environment, as the phenomenon that the law is trying to sanction has unfortunately been present in our lives for a pretty long time. Secondly, the implementation of the law did not happen out of the blue, as the elaboration of the respective regulation had begun several years before the law took effect. Thirdly, this was not an unexpected event because the law on restraining orders had been passed and applied in several countries as a potential tool in the handling of domestic violence way before the first steps in the process of developing the Hungarian regulation began.

1. Historical background

Dealing with the historical background of domestic, it should be mentioned that the head of the family had privileges over the members of the family both in the ancient Roman Empire and in medieval times. Practically, the head of the family had absolute power over the family members.

It becomes obvious from the above that battery within the family, which we now call violence in each case, is an age-old phenomenon. While, however, it used to be a legal action mentioned in a law, which mostly remained “within the house”, by now it is treated as a social issue.

As women’s rights movements began, domestic violence started to step out of the private sphere and it gradually came to be treated as a social problem.

The first genuinely “organized” action against the phenomenon started in the USA, more precisely, in the city of Duluth, Minnesota, which had a population of nearly 90,000. The civil rights movement began in the 1970’s.

Once the initiative started from Duluth, which has served as a model for various countries ever since, we was wondering why it was exactly at that time that such movement became necessary. If you check the history of the city, you can see that this relatively small town developed with great momentum. In 1900, the traffic of

---

¹ Art. 24 of Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives

its port exceeded that of New York and it became the most important port of the United States. Steelworks were established here, a shipyard was built and the population reached 106 thousand in 1960. This upswing was followed by a decline in the 1970's. The steelworks and the air force base were closed down. We assume that this period saw a significant increase in unemployment rates and this brought about the related potential social and economic problems. And as usual, these problems first of all manifested themselves on the level of the family and increased the number of conflicts.²

In the 1970's, a local civil initiative was launched in Duluth for developing the most efficient protection for the victims of domestic violence. This complex strategy is based on the defense of the offended party.³

One of the cornerstones of such defense is that the procedure is not launched by the private motion of the offended party. The procedure is an accelerated procedure, in which a restraining order is adopted. Furthermore, the abused persons may use emergency lines and shelters for abused women.⁴

2. The Duluth Model

The so-called Domestic Abuse Intervention Project (DAIP)⁵ was developed for and brought about a revolutionary change in the handling of domestic violence. The main change was that from this point onwards, domestic violence was not considered a private matter but was treated as a public one and so the problem received broader publicity.

The point of the concept was that it is not the abused person who should escape from the abuser, mostly together with the child, as it happened earlier but the safety of the victim should be guaranteed by removing the offender.⁶

The model law determines the scope of cases of domestic violence, the typical behaviors in committing such crimes, and defines the scope of family members or other persons who belong to the family. Subjective scope: spouse, common-law spouse, ex-spouse, ex-common law spouse, parents, children, direct relatives, domestic partners living in the same household, a man and a woman who have a common child, a man and a woman in the case that the woman is pregnant and the man acknowledges the child, those persons who maintain a serious romantic or sexual relationship with each other.

---

2 <https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Duluth>

3 https://en.m.wikipedia.org/wiki/Duluth_model

4 <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>

5 JOHNNA RIZZA: Beyond Duluth: A Broad Spectrum of Treatment for a Broad Spectrum Domestic Violence, *Montana Law Review*, Vol. 70., 2009/1, Article 5.

6 DR. TÓTH ANDREA NOÉMI: Távoltartás az Amerikai Egyesült Államokban, *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3, 101.

According to the model law, “domestic violence” means physical abuse, or the attempt thereof by a family member or another person who belongs to the family against a family member or another person who belongs to the family. This includes the generation of fear of physical abuse, inducing a family member to take part in a sexual activity against their own will, by violence, by threatening with violence or coercion, threatening with violence with the intention to terrorize a family member, intervention in an emergency phone call.

The model law says that if domestic abuse causes a physical injury, the police will have the right to detain the offender even without an arrest warrant. In this case the police have a reporting obligation to the competent women’s shelters. The experts of the shelter are obliged to appear in the victim’s home within 24 hours to provide help and advice. In such cases, DAIP also contacts the offender and informs them on the availability of various conflict management methods and therapies.

According to the law, the offended party may file a petition for a “protective order” at the criminal court. Such order will prohibit the abuser from committing any further violent actions within the family and also, from threatening the family members with such action; furthermore, from contacting the victim directly or indirectly, from harassing or disturbing the abused person on the phone, in person or in any other way; also, this order will oblige the abuser to keep away from the offended party or the offended party’s family, as well as from the residence, school, workplace thereof, or any other place frequently visited by the victim.

The abuser may also be obliged to bear certain costs, for example rents, child care benefits, the costs of medical care, etc.⁷

3. Respective regulation in Austria

The Duluth model, which we have outlined above, forms the basis of the respective regulation in many European states.

The Austrian law deserves special mention, as it is the model for the law that was implemented in Hungary. The Federal Law on the Protection of Women against Domestic Violence was adopted by the Austrian Parliament on November 26, 1996, and it took effect on May 1, 1997 (BGBl No. 759/1996). The four pillars of the Austrian model are the police, the family courts, the NGO’s as intervention centers and criminal justice.

State intervention can be divided into three parts. Firstly, in Austria, if a person becomes the victim of physical, psychological or sexual abuse, or is exposed to stalking, they can ask for immediate help from the police. In the case of violence, the police are obliged to intervene promptly and expel the abuser from the apartment. At the same time, they may prohibit the abuser from entering their home for as many as 10 days,

---

⁷ DR. TÓTH ANDREA NOÉMI: Távoltartás az Amerikai Egyesült Államokban, *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3, 102.

which the police will communicate to the abuser on the site. Execution also happens quickly in such cases, the police officer will immediately take the house keys from the aggressor and will only allow them to collect and take the most necessary personal belongings. Then the abuser will only be allowed to enter the apartment accompanied by the police. Within 3 days from the adoption of the order, the police will check the observance of the rules of the measure. Those who breach the conditions of the order may expect a fine of 360 euros, or incarceration on the second occasion. The personal scope is rather broad here, it refers to domestic partners living in the same household and the ownership of the real estate property is absolutely irrelevant.

Secondly, it provides a longer term solution if the victim consults a family court to ask them to issue a temporary restraining order. If such petition is submitted, the effect of the police resolution will be prolonged by ten days. During this period, the family court issues an order valid for three months. These three months of restraint will be ordered even if the abuser would take the abuser back during this period. The personal scope is narrower in this case, such order can only be issued for a direct relative. This procedure takes place according to the rules of a civil procedure, it should be conducted in 20 days. If the rule is violated, it may involve a fine, imprisonment or pre-trial detention. The order is valid for 3 months, which will be prolonged until the end of the divorce case filed in the meantime.

Thirdly, victim support is provided by the intervention centers established from the funding of the Ministry of Family Affairs and managed by NGO's. The staff working here provides free information to the victims on their legal options, etc. The victims are also entitled to receive benefits if the required conditions exist.

4. Conclusions

If we are familiar with the Hungarian regulations, what we can see is that it was not able to eliminate the mistakes of the Austrian law but it was not able to adopt the advantages thereof either:

- by now the personal scope extends to ex-common law spouses, which was not the case in the adopted law;⁸
- now the maximum effect is not 30 but 60 days;⁹
- the ownership details of the real estate property are relevant here, although it is not often examined by judicial practice;¹⁰

---

8 Art. 1(5) of Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives

9 Art. 16(2) of Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives

10 Art. 5(3)–(4) of Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives

- the procedure should be conducted in 3 days;¹¹
- in Hungary, neither the police nor the court are authorized to take the house keys from the aggressor;
- the sanction to be imposed for a breach is also much less serious¹² ..... and so on.

We find it a very important development that the institution itself was established but unfortunately, the respective regulations are not able to fully resolve the problem despite all the endeavors. It is of course a question whether it is possible at all to define a law that can give a reassuring answer to all the problems and deficiencies that may occur.

However, we do not think that the execution of an almost perfect law, or the establishment of a structure required for its coercion will happen soon.

Felhasznált Irodalom

JOHNNA RIZZA: Beyond Duluth: A Broad Spectrum of Treatment for a Broad Spectrum Domestic Violence, *Montana Law Review*, Vol. 70., 2009/1, Article 5 ([HTTP://SCHOLARSHIP.LAW.UMT.EDU/CGI/VIEWCONTENT.CGI?ARTICLE=2027&CONTEXT=MLR](http://SCHOLARSHIP.LAW.UMT.EDU/CGI/VIEWCONTENT.CGI?ARTICLE=2027&CONTEXT=MLR))

DR. TÓTH ANDREA NOÉMI: Távoltartás az Amerikai Egyesült Államokban, *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3, 101. (<http://ujbtk.hu/dr-toth-andrea-noemi-tavoltartas-az-amerikai-egyesult-allamokban/>)

2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról

<https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Duluth_model

<https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Duluth>

---

11 Art. 15(6) of Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives

12 Art. 16(2a) of Act LXXII of 2009 on Restraining Applicable in case of Violence among Relatives

A SZERZŐDÉSI SZABADSÁG ÉRVÉNYESÜLÉSE A KÖZBESZERZÉSI SZERZŐDÉSEKBEN

1. Bevezetés

A közbeszerzési jog hazai megszületésétől kezdve az elmúlt két évtizedben egyre inkább azt a tendenciát követte, hogy bővítette a közbeszerzési szerződésekre vonatkozó rendelkezéseket. Míg az első, 1995. november 1-jén hatályba lépett közbeszerzési törvény csak néhány, összesen három szakasza rendelkezett a közbeszerzési eljárás eredményeképpen megkötött szerződések szabályairól, addig ez a szám a későbbi jogszabály módosítások eredményeképpen megnövekedett. A hatályos, a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Kbt.), valamint annak végrehajtási rendeletei már sokkal részletesebben foglalkoznak a felek kötelmi jogviszonyával. Tehát a Kbt.-nek a felek kötelmi jogviszonyát érintő szabályai napjainkban már lényegesen szélesebb területet fednek le, mint a magyar közbeszerzési jog kialakulása idején. Az első közbeszerzési törvény lényegében csak a szerződés módosítását érintette, míg a hatályos törvényben ezen túlmenően a szerződések megkötésére, tartalmára, érvénytelenségére, teljesítésére, valamint a szerződéses kötelezettségek megerősítésére vonatkozóan is találunk szabályokat.

A dolgozatban a közbeszerzési szerződés elemeit vesszük górcső alá, annak közjogi, illetve magánjogi jellegének elemzése és ez alapján következtetések levonása céljából.

2. A Kbt. „lex specialis” jellege, a felek magánautonómiája

A vizsgálódás alapját képezi, hogy a Kbt. 2. § (8) bekezdése értelmében a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésekre az e törvényben foglalt eltérésekkel a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezéseit kell alkalmazni. A Ptk. által meghatározott szerződéses szabadság elvei a Kbt. kogens jellegéből adódóan számos esetben korlátozottan érvényesülnek, pl. szerződő felek személye, szerződésmódosítás lehetősége. Ugyancsak a Kbt. 2. § (7) bekezdése rögzíti, hogy e törvény rendelkezéseitől csak annyiban lehet eltérni, amennyiben e törvény az eltérést kifejezetten megengedi, tehát a Kbt. lex specialis-nak minősül a Ptk.-hoz képest, melynek szabályanyaga csak mögöttesen alkalmazandó.¹

1 JUHÁSZ Ágnes: A közbeszerzési szerződés főbb jellemzői és a vonatkozó szabályozás új irányai, <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Juh%E1sz%20%C1gnes.pdf> (letöltés időpontja: 2017. október 23.)

Alapvető különbség a közbeszerzési jog és a polgári jog között, hogy a Ptk. dispozitív rendelkezéseket tartalmaz a *gazdasági szereplők szerződéses viszonyaira* vonatkozóan, hiszen a felek a magánautonómia keretei között eltérhetnek a Ptk. szabályaitól, amelyre azonban nincs lehetőség a Kbt. esetében, kizárólag akkor, hogy azt a jogszabály kifejezetten megengedi. A Ptk. fő szabályként kimondja, hogy a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg, mellyel lényegileg a szerződési szabadság elvét deklarálja. A felek a jogszabály rendelkezéseitől bizonyos korlátok között – ha az eltérést a Ptk. nem tiltja – eltérhetnek. A Kbt. – annak közjogi jellege miatt – korlátozza a felek szerződéses szabadságát, hiszen a felek a Kbt. rendelkezésektől egyező akarattal és kizárólag akkor térhetnek el, ha jogszabály az eltérést kifejezetten megengedi. A polgári jogban érvényesülő szabály, hogy a felek általában maguk döntenek el, kötnek-e egymással szerződést, és ha igen, akkor melyik típust választják, és azt milyen tartalommal töltik meg. A közbeszerzések joga ehhez képest lényegesen kisebb teret enged a felek szerződési autonómiájának, sőt, nagymértékben korlátozza. A Kbt. vonatkozó szabályozásának egyik lényegi eleme a szerződéskötési kötelezettség. A nyertes ajánlattevővel kötendő szerződés a közbeszerzési eljárásnak az eredménye és célja. Ennek elérését szolgálják a felek jognyilatkozatai és magatartásuk.

3. Szerződéskötés folyamata, szerződéskötési kötelezettség

A jogalkotó eredményes közbeszerzési eljárás alapján szerződéskötési kötelezettséget ír elő. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy eredményes közbeszerzési eljárás alapján az ajánlatkérőnek a nyertes ajánlattevővel – előre meghatározott tartalmi követelményeknek megfelelően – szerződést kell kötnie. Ennek háttérében olyan jogalkotói megfontolások állnak, mint a Kbt.-ben deklarált alapelvek érvényre juttatása, így különösen a közpénzek ésszerű és átlátható felhasználása, valamint a széles körű nyilvános ellenőrizhetőség biztosítása.

A közbeszerzési jogban a polgári jog kötelmi jogi szabályaitól eltérően a szerződés megkötéséhez vezető folyamat is szigorúan szabályozott keretek között zajlik. A Kbt. kötelező erővel határozza meg a felek eljárási cselekményeit, a jognyilatkozatokat és az azokhoz fűződő joghatásokat. A jogszabályi rendelkezések megsértése, az eljárási hibák elkövetése szigorú szankciók alkalmazását vonja maga után.

A közbeszerzési eljárások során a szerződéskötési folyamat un. előzetes (ex ante) vizsgálatára is sor kerül, folyamatba épített vagy utólagos ellenőrzés keretében. Tehát a közbeszerzési eljárást lezáró szerződés megkötéséhez vezető folyamat már akkor vizsgálat alá vonható, amikor a felek még alá sem írták szerződésüket, tehát az még nem alkalmas joghatások kiváltására, sem jogosultságok, sem kötelezettségek nem állnak még fenn, *kivéve egy ún. függő jogi helyzetet eredményező szerződéskötési kötelezettséget*. Az említett vizsgálat jogalapját a *közbeszerzések központi ellenőrzéséről és engedélyezéséről szóló 320/2015. (X. 30.) Korm. rendelet* (a továbbiakban: Korm. rendelet) rendelkezései adják. A Korm. rend. szerint a közbeszerzések felügyeletéért felelős miniszter az

ellenőrzés kezdeményezésétől számított tizenöt munkanapon belül minőségellenőrzési tanúsítvány megküldésével dönt az adott közbeszerzésről. A Ptk.-n alapuló szerződések megkötése előtti folyamatot ezzel szemben a bíróság utólag, és csak az akaratnyilvánítási hibák, vagy az alakszerűségi előírások megtartása szempontjából vizsgálja.

Fontos szólnunk arról, hogy maguk a Ptk. rendelkezései általános háttérszabályt adnak a versenyzetési eljárás keretében történő szerződéskötésre, mivel ilyen eljárásnak minősülnek a közbeszerzési eljárások – de természetesen a közbeszerzési körön kívül is jellemzőek – és fontos – elsősorban az ajánlati kötöttséggel, a szerződéskötési kötelezettséggel és a szerződés létrejöttével kapcsolatos² - kérdéseket is tisztáz. Ugyanakkor fontos kijelenteni, hogy a Ptk. versenyzetésre vonatkozó szabályai nem a Kbt. – európai uniós jogszabályokkal összhangban meghatározott – rendelkezéseivel kívánnak versenyezni, hanem a Kbt. alanyi, illetve tárgyi hatálya alá nem tartozó beszerzésekre kívánnak alapvető garanciális szabályokat rögzíteni, elsődlegesen az ajánlatkérőt és az ajánlattevőt terhelő ajánlati kötöttség tekintetében.

4. A szerződés hatályba lépése

A Ptk.-beli és a Kbt. szerinti szabályozás további lényeges különbsége, hogy amíg a Ptk. a szerződés keletkezéséhez elegendőnek tekinti a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatát, addig a Kbt. a szerződéskötés lehetséges legkorábbi időpontjának meghatározásával az eredményhirdetéstől a szerződéskötés időpontjáig függő jogi helyzetet teremt. A függő jogi helyzet a szerződés megkötésével, vagy pedig a szerződéskötés megghiúsulásával szűnik meg. Az eredményhirdetéssel tehát még nem jön létre szerződés, hanem a felek az átmeneti idő alatt (szerződéskötési moratórium) a Kbt.-ből eredő sajátos szerződéskötési kötelezettség alapján várják a szerződéskötés időpontját. Mindezek tükrében érdekes jogi kérdés lehet a szerződés hatályának a kezdő időpontja. A szerződés hatályának kezdő időpontja nem előzheti meg a szerződés létrejöttének időpontját, tehát érvényesül a visszaható hatály tilalma is. A közbeszerzési szerződésnek további speciális eleme, annak hatályba léptető rendelkezései körében annak a kikötése, hogy – természetesen a Korm. rend. szerinti ellenőrzéssel érintett közbeszerzések esetén – hogy az ellenőrzést végző szerv *minőségellenőrzési tanúsítványának* kiadását megelőzően a szerződés nem lép hatályba.

5. A szerződés tartalma

A szerződés tartalma tekintetében is vannak lényeges különbségek, hiszen a szerződéses feltételek a közbeszerzésben egyrészt az ajánlatkérő által megfogalmazott követelményrendszerből, másrészt pedig a nyertes ajánlatában szereplő tartalmi elemekből tevődnek össze. A közbeszerzési jog alapján kötendő szerződésnek általános és különleges feltételeket kell tartalmaznia, természetesen a Kbt. és háttérjogszabályként a Ptk.

² Ptk. a 6:74-6:76. §-ai

rendelkezéseivel összhangban. Az előbbieik körébe olyanok tartoznak, mint például a szerződő felek megnevezése, azonosító adataik, fogalom-meghatározások, a beszerzés tárgyának megjelölése (mennyiség és minőség), az ellenszolgáltatás teljesítésének módja és fizetésének feltételei, a teljesítés helyének és idejének meghatározása, a felek közötti kapcsolattartás módjának rögzítése, a jóhiszemű együttműködés deklarálása, valamint a képviseleti jogosultságnak és terjedelmének meghatározása. Az általános feltételek körébe sorolandók a jognyilatkozat tételével, a szerződés és a dokumentáció nyelvvel, az irányadó joggal, a titoktartással és vitarendezéssel, valamint a szerződés hatálybalépésével és időtartamával kapcsolatos rendelkezések.

Különös feltétel a szerződésszerű teljesítés ütemezése, a felek jogai és kötelezettségei, a szerződést biztosító mellékkötelezettségek (pl. kötbér, biztosíték), a teljesítésigazolási és számlázási feltételek, a szerződésszegések és azok jogkövetkezményei, a szerződés módosítása és megszűnésének esetei, a szellemi termékek tulajdonjoga és a jogviszonyra irányadó jogszabályok megjelölése.

*Az ajánlatkérőt ún. szerződéskötési kötelezettség terheli, míg az ajánlattevői oldalon szigorú értelemben ilyenről nem beszélhetünk, ajánlati kötöttsége azonban az ajánlattevőnek is van.*³ A szerződést tehát a nyertes ajánlattevővel kell írásban megkötni az ajánlati felhívás, a dokumentáció, az annak részét képező szerződéstervezet, valamint a (részletes szakmai és kereskedelmi) ajánlat tartalmának megfelelően. A Kbt. értelmében az ajánlatkérő a szerződéskötési kötelezettség alól csak a törvényben meghatározott okból mentesülhet.

A közbeszerzés alapján történő szerződéskötés további sajátossága, hogy az ajánlattevő szerződési szabadsága annak eldöntésére korlátozódik, hogy kíván-e az ajánlattételi felhívásban, a közbeszerzési dokumentumokban és a műszaki leírásban szereplő előre meghatározott feltételek szerint a közbeszerzési eljárásban részt venni, ajánlatot benyújtani, majd az ajánlatkérővel az eljárás eredményeként a szerződést megkötni. A szerződési feltételeket, a szerződés típusát és tartalmi elemeit tehát az ajánlatkérő előre meghatározza, az ajánlattevő pedig az ajánlat benyújtásával juttatja kifejezésre szerződéskötési akaratát. A szerződés tartalmának felek általi közös alakítására (ajánlattevői oldal szempontjainak, szerződéses feltételeinek érvényesítésére) a tárgyalásos eljárástípusok rugalmassága teremti meg leginkább a lehetőséget.⁴

Lényegi különbség a tisztán magánjogi szerződésekhez képest, hogy a közbeszerzési eljárás során benyújtott ajánlatban az ajánlati ár összegének elfogadására vonatkozó korlátozó rendelkezéseket találunk, melynek oka, hogy amennyiben a megajánlott

3 A BDT2014.3060. alapján „az ajánlati kötöttség tartamát az eset összes körülményei, így az előzetes tárgyalások, a szolgáltatás tárgya, a megfontoláshoz szükséges idő, az ajánlat elküldésének módja alapján lehet megállapítani.” A Kbt. ettől eltérő rendelkezései szerint az ajánlati kötöttség időtartama 30, ill. 60 nap.

4 BARNÁ-NAGY Adrienn – MAGYAR Zsuzsanna: A szerződési szabadság korlátai a közbeszerzési szerződéseknel, különös tekintettel a szerződések módosítására, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/bananyag_adrienn_magyar_zsuzsanna_szerzodesi_szabadsag_korlatai_kozbeszerzes\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/bananyag_adrienn_magyar_zsuzsanna_szerzodesi_szabadsag_korlatai_kozbeszerzes[jogi_forum].pdf) (letöltés időpontja: 2017. október 29.)

ellenszolgáltatás összege ún. aránytalanul alacsony árnak minősül, úgy vizsgálendő és (ajánlattevői oldalon) indokolási kötelezettséget von maga után. Ez a szabály szintén a közbeszerzési jog sajátja, mely a laikusok számára (érthető módon) gazdaságossági szempontokat figyelembe véve nem értelmezhető. A jogintézmény mögött meghúzódó jogalkotói szándék valószínűleg a közbeszerzések átláthatóságának biztosítását, a piaci verseny tisztaságára irányuló alapelvek megtartását hivatott elősegíteni. A közbeszerzési szerződés lényegi tartalmi elemét képező ellenszolgáltatás tehát – amennyiben a Kbt.-ben foglalt feltételek fennállására tekintettel indokoltnak mutatkozik – egy ilyen típusú megelőző vizsgálat eredményeként került elfogadásra.

A Kbt. tehát egyértelmű rendelkezést tartalmaz az eljárást lezáró szerződés tartalmára. A Kbt. ezen előírásától semmilyen okra, körülményre hivatkozással nem lehet eltérni, a Kbt. szabályozása e körben is kógens, vagyis a szerződés nem térhet el az ajánlati felhívásban, a dokumentációban, a dokumentáció részeként kiadott szerződéstervezetben és a nyertes ajánlatban foglaltaktól.

A Kbt. szigorúan korlátozza a szerződésmódosítások és alanyváltoztatások körét, azaz a felek magánautonómiájukat csupán a Kbt. rendelkezéseinek keretei között gyakorolhatják. *(A jelen dolgozatnak nem tárgya a szerződésmódosítás témaköre, tekintettel arra, hogy az önmagában is megállja a helyét egyetlen feldolgozandó témakörként annak részletszabályaira és jelentőségére tekintettel.)*

6. A szerződés teljesítésével, megszüntetésével kapcsolatos gyakorlati kérdések

A szerződés teljesítésére vonatkozóan a Ptk. rendelkezései alkalmazhatóak, azonban van egy olyan kötelezettség a teljesítéssel összefüggésben, amely az ajánlatkérői oldalon jelentkezik. Ez az ún. *bejelentési* kötelezettség a Közbeszerzési Hatóság felé. Az ajánlatkérőt a Kbt. 142. § (5) bekezdése szerint bejelentési kötelezettség terheli különösen a súlyos szerződésszegés esetére kikötött elállási jog gyakorlásához, a szerződés felmondáshoz, kártérítés követelés érvényesítéséhez.⁵ A bejelentési kötelezettség indoka a közpénzekkel való felelős gazdálkodás érvényesítése a szerződés teljesítése során.

Gyakorlati tapasztalat, hogy az ellenőrző szerv kifogást emel a szerződéstervezet tartalmának ellenőrzése során a szerződés rendes felmondással, valamint közös meg egyezéssel történő megszüntetésének megengedése miatt, melyben arra hivatkozik, hogy a közpénzek hatékony felhasználása ellen hat a szerződések ajánlatkérő általi megszüntetésének kezdeményezése, tehát hivatkozik arra, hogy az ilyen megszüntetési módok lehetőségnek a fenntartása ellentétes a közbeszerzés alapelveivel, különös tekintettel a Kbt. 2. § (4) bekezdésében rögzített hatékony és felelős gazdálkodás elvével.

---

5 MIKLÓS Gyula: A közbeszerzési szerződéssel kapcsolatos változások, http://www.kozbeszerzes.hu/data/filer_public/f0/a1/f0a15554-2557-469e-b9a3-44961a7d2246/a_kozbeszerzesi_szerzodesselel_kapcsolatos_valtozasok_kh_konferencia_v2.pdf (letöltés időpontja: 2017. november 15.)

A Kbt nem rendelkezik a közös megegyezéssel történő megszüntetési módról. Ugyanakkor a Ptk. 6:212.-6:213. §-aiban szabályozza a felek szerződés megszüntetését megállapodással és egyoldalú jognyilatkozatával. Álláspontom szerint az ajánlatkérő jogszerűen írja elő ezen feltétel alkalmazását a szerződéstervezetben, melyet az ajánlattevő is elfogad ajánlata benyújtásakor. Alapvetően a szerződő felek közös érdeke a szerződés szerződésszerű és jogszabályoknak, így különösen a Kbt.-ben és a Ptk.-ban foglalt rendelkezések betartásának megfelelő teljesítés, ezért annak közös megegyezéssel történő megszüntetése egyébként is csak rendkívül indokolt helyzetben állhat elő. Különösen ilyen helyzetet eredményezhet valamelyik fél jogutóddal történő megszűnése, vagy olyan helyzet előállása, melynek folytán az egyik fél rajta kívül álló ok következtében nem tud teljesíteni. Az ilyen körülmények (megszüntetésre okot adó esetek) taxatív felsorolására nincs mód, azonban ezekben az esetekben is megtartásra kerülnek a szerződő felek jogszabályon alapuló kötelezettségei az alapelvek megtartása mellett. Így mind az ajánlatkérő, mind az ajánlattevő oldalon betartásra kell kerülniük (későbbiekben szerződő felek) a Kbt.-ben, a Ptk.-ban, valamint az államháztartási szabályokban foglalt rendelkezéseknek.

7. A nyilvánosság, átláthatóság biztosítása a közbeszerzésben, az üzleti titok kezelése

A közbeszerzési alapelveknek megfelelően – bizonyos kivételi körök fenntartásával – a közbeszerzések tervezésétől kezdve egészen a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződések megkötéséig biztosítani kell a nyilvánosságot. A szerződések (és bizonyos közbeszerzési dokumentumok) publikálásra kerülnek az erre rendszeresített elektronikus felülete(ke)n. A közbeszerzési eljárás számos pontjain tetten érhető a nyilvánosság biztosításának követelménye.

A közbeszerzés értékére, tárgyára, jellegére tekintettel állapítható meg, hogy milyen mértékben szükséges a közbeszerzési dokumentumok megismerését – adott esetben a nyilvánosság bizonyos ajánlattevői körre való korlátozását – biztosítani (pl. védelmi és biztonsági tárgyú beszerzések, melyek a Kbt. hatálya alóli kivételi kört képeznek).

A nyilvánosság biztosítása körében kiemelten fontos az üzleti titokra vonatkozó rendelkezések megtartása. A Kbt. nyilvánosság alapelvének érvényesülését támogató rendelkezése, hogy amennyiben az ajánlatkérő uniós közbeszerzési értékhatárt elérő értékű közbeszerzési eljárást folytat le, a nyertes ajánlatot – kivéve a Kbt. 44. § (1) bekezdés szerinti üzleti titoknak minősített adatokat – a Közbeszerzési Hatóság erre létrehozott elektronikus felületén az eredményhirdetést követően haladéktalanul közzéteszi. Az eredményhirdetéskor, és azt követően ugyanakkor nem lehet üzleti titokra hivatkozással olyan adat nyilvánosságra hozatalát korlátozni vagy megtiltani, amely a Kbt. 44. § (2) bekezdése körébe tartozik, illetőleg amelyet az ajánlat elbírálása során – döntése meghozatalával összefüggésben – az ajánlatkérő figyelembe vett.

Ha az ajánlattevő vagy a részvételre jelentkező meghatározott iratokat elkülönített módon, üzleti titokként helyezte el az ajánlatában, részvételi jelentkezésében, vagy a

közbeszerzési eljárás során általa benyújtott egyéb irat tekintetében kérte annak üzleti titokként történő kezelését, úgy kell tekinteni, hogy ezen iratok vonatkozásában kérte a Kbt. 162. § (1) bekezdés szerinti személyek iratbetekintési jogának kizárását.

8. Összegezés

A dolgozat kiindulási alapja, célkitűzése az volt, hogy állást foglaljunk abban a kérdésben, hogy a közbeszerzési szerződések magánjogi vagy inkább közjogi jellegű megállapodásokat foglalnak-e magukban. Ezen céltól vezérelve a vizsgálódás fő irányvonala annak áttekintése volt, hogy a közbeszerzési eljárás alapján kötendő szerződés tekintetében milyen speciális elvek és szabályok érvényesülnek, a polgári jogi szerződésekhez képest milyen lényeges különbségek állapíthatóak meg.

A közbeszerzési szerződés a közjog és a magánjog határán húzódó olyan szerződések megnevezése, amelyekben az ajánlatkérő (a kötelelem jogosultja) valamely árut vagy szolgáltatást, illetőleg építési beruházás kivitelezését rendeli meg, oly módon, hogy a szerződést az előzetesen lefolytatott közbeszerzési eljárásban nyertesként kihirdetett ajánlattevővel (a kötelelem kötelezettje) köti meg.

A Ptk. a szerződési szabadság elvét – a piacgazdaság követelményeinek megfelelően – a szerződési jog alapelveként, a szerződési jog alapelvei közül elsőként emeli ki. A magánautonómia széles körű elismerése a szerződések világában a szerződéskötési szabadságban ölt testet.⁶ A közbeszerzési szerződés tartalmának meghatározása körében ugyanakkor azt tapasztalhatjuk, hogy a felek mozgástere lényegesen korlátozottabb a tisztán magánjogi szerződésekhez képest. Az ajánlatkérő a Kbt.-ben és más közbeszerzési eljárásokra vonatkozó jogszabályokban meghatározott kógens rendelkezésekre figyelemmel előre köteles meghatározni a szerződéses feltételeket, melyeket már a közbeszerzési eljárás ajánlati felhívásában és közbeszerzési dokumentumaiban (a részét képező szerződés-tervezetben) rögzít.⁷

A dolgozatban leírt összehasonlító elemzés folytán az a megállapítás tehető, hogy a közbeszerzési jog is egy ún. keresztülfekvő jogág, amely nem példa nélküli a hazai (és nemzetközi) jogrendszerben sem, hasonlóan a munkajoghoz. Álláspontunk szerint szükségtelen a közbeszerzési jogot, és így a közbeszerzési szerződést a két nagy jogág (közjog és magánjog) rendszerébe bekatégorizálni, hiszen mind a két jogág lényegi sajátosságait ötvözi; ez adja a jogterület specialitását.

---

6 VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex Kiadó Kft., 544-545. p.

7 CSER-PALKOVICS Tamás: A Kbt. és az új Ptk. viszonyrendszere, <http://ptk2013.hu/szakcikkek/cser-palkovics-tamas-a-kbt-esaz-uj-ptk-viszonyrendszere/4502> (letöltés időpontja: 2017. november 25.)

Felhasznált irodalom jegyzéke

- BARNA-NAGY Adrienn – MAGYAR Zsuzsanna: A szerződési szabadság korlátai a közbeszerzési szerződéseknél, különös tekintettel a szerződések módosítására, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/bananagy_adrienn_magyar_zsuzsanna_szerzodesi_szabadsag_korlatai_kozbeszerzes\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/bananagy_adrienn_magyar_zsuzsanna_szerzodesi_szabadsag_korlatai_kozbeszerzes[jogi_forum].pdf) (letöltés időpontja: 2017. október 29.)
- CSER-PALKOVICS Tamás: A Kbt. és az új Ptk. viszonyrendszere, <http://ptk2013.hu/szakcikkek/cser-palkovics-tamas-a-kbt-esaz-uj-ptk-viszonyrendszere/4502> (letöltés időpontja: 2017. november 25.)
- JUHÁSZ Ágnes: A közbeszerzési szerződés főbb jellemzői és a vonatkozó szabályozás új irányai, <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Juh%E1sz%20%C1gnes.pdf> (letöltés időpontja: 2017. október 23.)
- MIKLÓS Gyula: A közbeszerzési szerződéssel kapcsolatos változások, http://www.kozbeszerzes.hu/data/filer_public/f0/a1/f0a15554-2557-469e-b9a3-44961a7d2246/a_kozbeszerzesi_szerzodessel_kapcsolatos_valtozasok_kh_konferencia_v2.pdf (letöltés időpontja: 2017. november 15.)
- VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex Kiadó Kft., 544-545. p.

Tárgyszavak

Közbeszerzés; szerződési szabadság; közbeszerzési szerződés.